JIDIR

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาคารพระราชรัถนโมลี (นคร เขมปาลี)
ชั้น 4 เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร.0936359515 E-mail:Journal.idir@mcu.ac.th.

https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July - August 2026
JIDIR Vol.9 No.4

วารสาร
สหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July - August 2026
ISSN 2985 - 1378 (Print) ISSN 2774-0846 (Online)

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกี่ยวกับวารสาร

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์
ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน
ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน
ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม
ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม
ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสารฯ มีนโยบายสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วย พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และสหวิทยาการอื่น ๆ ที่นำเสนอองค์ความรู้เชิงนวัตกรรม

บรรณาธิการ:

พระครูสังฆวิริยกิจ raphind@yahoo.com — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

.....

ผู้ช่วยบรรณาธิการ:

นิกร ศรีราช srirajnigorn@gmail.com — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

.....

กองบรรณาธิการ:

พระเมธาวินัยรส psbud@hotmail.com — บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ธีรโชติ เกิดแก้ว tongin2000@gmail.com — คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ประเทศไทย

บุษกร วัฒนบุตร busaaiey2516@gmail.com — คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ประเทศไทย

ปุริมปรัชญ์ คณิณพศุตย์ jpkhaninphasut@gmail.com — สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ประเทศไทย

วันชัย สุขตาม wanchai2526@srru.ac.th — คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ประเทศไทย

วันทนา เนาว์วัน wanthana_nt@hotmail.com — คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

สายชล ปัญญูชิต — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประเทศไทย
saicholpa@g.swu.ac.th
อนันต์ อุปสอด — คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ประเทศไทย
ananupsod9541@gmail.com
.....

กองจัดการวารสาร:

หัวหน้ากองจัดการ:

พระมหาสมชาย ขนฺติสรโณ — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

กองจัดการ:

พระมหาสมัคร อติภทฺโท — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

สุภัทรชัย สีสะใบ — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

ฝ่ายศิลปกรรม:

กรกต ชาบัณฑิต — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

พระพลวัฒน์ สพโล — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

ฝ่ายการเงิน:

กชพรรณ บุญเทียน — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

ฝ่ายพิสูจน์อักษร:

พระปลัดสมนึก ธีรปญฺโญ — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

พระมหาสุพัฒน์ นนฺทปญฺโญ — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

ฝ่ายกฎหมาย:

ธัชชนันท์ อิศรเดช — คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
.....

สำนักงานวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
บัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารพระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาลี) ชั้น 4 เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

จัดพิมพ์โดย:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
13170 โทร. 035-248-000 ต่อ 8555-56 โทรสารต่อ 8545 www.chong0053@gmail.com

About The Journal

Publication Schedule: 6 issues per year.

Issue 1 January - February
Issue 2 March – April
Issue 3 May – June
Issue 4 July – August
Issue 5 September – October
Issue 6 November – December

Aims and Scope:

The Journal aims to provide a platform for the publication and dissemination of high-quality academic and research articles in the fields of social sciences and humanities. The Journal welcomes contributions in Buddhism, Political Science, Public Administration, Law, Business Administration, Management, and related interdisciplinary fields that advance innovative knowledge, theories, and practices for academic and societal development.

Editor-in-chief:

Phrakrusangkaviriyakit
raphind@yahoo.com
Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

.....

Associate Editor:

Nigorn Srirat
.....
Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Editorial Board Members:

Phramedhavinaiyaros
psbud@hotmail.com
Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand

Teerachoot Kerdkaew
tongin2000@gmail.com
Faculty of Liberal Arts, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

Busakorn Watthanabut
busaaiey2516@gmail.com
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University, Thailand

Purimpratch Khaninphasut
jpkhaninphasut@gmail.com
School of Educational Studies,
Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

Wanchai Suktam
wanchai2526@srru.ac.th
Faculty of Humanities and Social Sciences
Surindra Rajabhat University, Thailand

Wanthana Nowwan
wanthana_nt@hotmail.com
Faculty of Management Science
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Saichol Panyachit
saicholpa@g.swu.ac.th
Faculty of Social Sciences Srinakharinwirot University, Thailand
Anan Upsod
ananupsod9541@gmail.com
Faculty of Humanities and Social Sciences Lampang Rajabhat University, Thailand

.....

Journal Manager Team:

Managing Editor:

Phramaha Somchai Khantisarano ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Editorial Team:

Phramaha Samak Atibhaddho Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Suphattharachai Sisabai ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Fine Arts Department:

Korakoth Chabandit Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Phra Phonlawat Sapalo ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Finance Department:

Kotchaphan Bunthian ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Proofreading Department:

Phrapalad Somnuek Dhirapañño Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Phramaha Supat Nantapanno ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Legal Team:

Tatchanan Isaradej ..... Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

The Office Journal of Interdisciplinary Innovation.

Graduate School of Political Science Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phra Rajrattanamoli Building (Nakhon Khemapali), 4th Floor, 79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya 13170.

Published by:

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House 79Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya. 13170. Call. 035-248 - 000, ext. 8555-56 Fax.8545 www.chong0053@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์นี้เป็นปีที่ 9 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม พ.ศ. 2569 กองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความโดยเสนอบทความต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรอง (Peer Review) พิจารณาตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ของบทความก่อนการลงตีพิมพ์โดยคัดเลือกและกลั่นกรองบทความให้เกิดความความสมบูรณ์และมีคุณภาพมากที่สุด ควรค่าแก่การตีพิมพ์เผยแพร่ อีกทั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางวิชาการและเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ

กองบรรณาธิการขอบพระคุณคณะกรรมการกลั่นกรองบทความทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้องน่าอ่านเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายสุดขอขอบคุณเจ้าของผลงานทางวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ทำให้มีวารสารฉบับนี้มีคุณค่าทางวิชาการที่นำไปสู่การปฏิบัติและเผยแพร่ในวงกว้างและโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

พระครูสังฆวิริยกิจ

พระครูสังฆวิริยกิจ, รศ.ดร.
บรรณาธิการวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์

สารบัญ

เกี่ยวกับวารสาร (1)
About The Journal (3)
บทบรรณาธิการ (5)
สารบัญ (6)

บทความวิจัย:

ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย 1-14
- พระมหาอานนท์ ทิพย์สิงห์, วัชรินทร์ ชาญศิลป์, สุมาลี บุญเรือง

พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี 15-26
- ฝนธิป ศรีวรัญญู, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, สุรพล สุยะพรหม

การบูรณาการหลักฆราวาสธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการกรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง 27-37
- นรินทร์ พิณเสนาะ, สุริยา รักษาเมือง, ธวัชชัย สมอเนื้อ

ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช 38-49
- ปาริชาติ ชุมพงศ์, ธีรยุทธ ชะนิล, เมธิรา ไกรนที

วงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายสำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดในสังคมไทย 50-62
- ฐิตินันทน์ ผิวนิล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมอญชุมชนเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการแปรรูปมะตาด 63-75
- ปฐมาภรณ์ สุวรรณศร, อรนัดดา ชิณศรี, ชลิตา บัณฑุวงศ์

การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย 76-85
- พระครูโอภาสนนทกิตติ์ (ศักดา แสงทอง), พระสิทธินิติธาดา (ชลัช พรหมะวัน), ธัชชนันท์ อิศรเดช

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง 86-96
- อมรรัตน ค้าโค, พระครูศรีปวรบัณฑิต (บวรวิทย์ อายุมั่น), ยุทธนา ปราณีต

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย 97-105
- พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ แพฟื้น), ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา, พระครูสุตรัตนบัณฑิต (ประยูร คำมา)

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ 106-116
- พระครูปลัดพงศกรณ์ บำเพ็ญเพียร, เติมศักดิ์ ทองอินทร์, สุมาลี บุญเรือง

การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย 117-124
- พระครูวิโรจน์กาญจนเขต (ณัสม์ฐกฤษณ์ ปัญจวัชรกุล), พระสิทธินิติธาดา (ชลัช พรหมะวัน), ธัชชนันท์ อิศรเดช

พุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี 125-136
- ธิติวุฒิ หมั่นมี, สมบัติ นามบุรี

การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 137-148
- สันติพงศ์ ธรรมปิยะ

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 149-160
- พระมหาภราดร สุวรรณรัตน์, สุรพล สุยะพรหม, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา 161-169
- พระครูชินวีรบัณฑิต (เอก เฉยประทุม), โกเมศ ขวัญเมือง, ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและสรุปข้อมูลเมือง 170-180
- จุฬา จิระตระการวงศ์, ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 181-193
- พิสิฐ ทรงนิพิฐกุล, วิลาสินี จินตลิขิตดี

บทความวิชาการ:

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร : สู่การพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล 194-202
รัฐพล ไผ่งาม, เนติลักษณ์ สุทธิรักษ์

สังคหวัตถุ 4: จิตบริการเชิงพุทธบูรณาการที่เป็นเลิศ 203-214
รัตนประภา ดิศวัฒน์, อนันตชัย แก้วศรีงาม

สังคหวัตถุ 4: กลไกเสริมสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ 215-225
ดลดิเรก ทองโสภา

ทิศทางและแนวโน้มพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในอนาคตกับผลกระทบเชิงสังคม 226-233
พระมหาปวรภัฏฐ์ งามการ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 234-242
พระชญาเชษฐกาญจน์ กุลเพชรจารุภักดี

การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียงยุคดิจิทัล 243-257
พระมหาปณวัศ บุญโชติหิรัญ, พระมหาธนาธิป บุญมา

พลวัตของพรรคการเมืองกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทย 258-271
อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า, อนุภูมิ โชวเกษม, วัชรินทร์ ชาญศิลป์

ช่องโหว่เชิงโครงสร้างของเกณฑ์อายุในกฎหมายอาญาไทยกับการประเมินความเหมาะสมทางการแพทย์ในคดีร้ายแรงของผู้เยาว์ 272-283
อมรรัตน์ ม่วงกลิ่น, พระปลัดชาณรงค์ ประเสริฐศรี

หลักสังคหวัตถุ 4 : เข็มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ 284-292
จักรพงศ์ ชื่นดวง, บงกช บวรฤกษ์, สุรีวรรณ สุคนธรส

รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ 293-305
พระปลัดสิทธิพงศ์ พวงมาลัย, พระมหาจตุรัส สุนุรัตน์

การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับมาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน 306-315
ถกล ธนเลิศลาภ

โยนิโสมนสิการกับการกำกับสองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ 316-328
พิชัย งามบุญอนันต์, ธนวุฒิ สุนทรเดชา

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเชิงพลวัตบทบาทรัฐ 329-338
พระสุพรรณวชิรโมลี (ทวี พลายแก้ว), ธิติวุฒิ หมั่นมี

ภาคผนวก 339
กระบวนการพิจารณาบทความ 340
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ 342
ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย 348
Sample of Original Research Article Preparation 357
ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ 365
Sample of Original Academic Article Preparation 371

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

INTEGRATED BUDDHIST POLITICAL LEADERSHIP OF ADMINISTRATORS OF LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATIONS IN LOEI PROVINCE

พระมหาอานนท์ ทิพย์สิงห์*, วัชรินทร์ ชาญศิลป์, สุมาลี บุญเรือง
Phramaha Anon Tipsing*, Vacharin Chansilp, Sumalee Boonrueang
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: arnontipsing@gmail.com
Received April 30, 2026; Revised June 24, 2026; Accepted July 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย และ 3. นำเสนอภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์โดยตรงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง ที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ประจำปี 2568 ระดับจังหวัดเลย จำนวน 395 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่น 0.933 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา สถิติอนุมาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยในภาพรวม อยู่ในระดับมาก 2. ปัจจัยแรงจูงใจทางการเมืองและหลักปาปณิกธรรมส่งผลในทางบวกต่อภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 3. ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย 1. จักขุมา ผู้นำมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล บริหารด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความยั่งยืนของชุมชน 2. วิธูโร บริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ใช้ข้อมูลและคุณธรรม วางแผนดี โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวม และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และ 3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี สื่อสารสร้างสรรค์ รับฟัง แก้ปัญหาด้วยสติและเมตตา ส่งเสริมความร่วมมือและความสงบสุขในสังคม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการเมือง, พุทธบูรณาการ, ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

Objectives of this research article were: 1. study the political leadership of local administrative organization executives in Loei Province; 2. investigate the factors affecting the political leadership of local administrative organization executives in Loei Province; and

3. propose a Buddhist-integrated political leadership model for local administrative organization executives in Loei Province. This study employed a mixed-method research approach. The qualitative research involved 18 key informants who were academic experts or individuals with direct relevant experience. The research instrument was a structured interview form. The data were analyzed using descriptive content analysis. The quantitative research sample consisted of 395 eligible voters residing in the areas under the jurisdiction of Subdistrict Administrative Organizations with outstanding performance in 2025 at the provincial level in Loei Province. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.933. The data were analyzed using descriptive statistics and inferential statistics.

The research findings revealed that: 1. The overall level of political leadership among local administrative organization executives in Loei Province was high. 2. Political motivation factors and the principles of Papanikadhamma positively influenced the Buddhist-integrated political leadership of local administrative organization executives in Loei Province, with statistical significance at the 0.01 level. 3. The Buddhist-integrated political leadership model of local administrative organization executives in Loei Province consists of three components: 1. Cakkhuma (Visionary Leadership): Leaders possess vision and foresight, manage with transparency and fairness, place citizens at the center, and promote quality of life and community sustainability. 2. Vidhuro (Competent Management): Leaders demonstrate effective administrative skills, utilize information and moral principles, engage in proper planning, maintain transparency, prioritize public interests, and encourage citizen participation and 3. Nissayasampanno (Good Human Relations): Leaders have strong interpersonal skills, communicate constructively, listen attentively, solve problems with mindfulness and compassion, and promote cooperation and social harmony.

Keywords: Political Leadership, Buddhist Integration, Local Administrative Organization Executive

บทนำ

ในประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศไทย ระบบการบริหารท้องถิ่นได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน การมีผู้นำที่มีความรู้และความสามารถในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นสามารถช่วยให้การบริการประชาชนเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น จนเมื่อมีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น นอกจากในเรื่องของการกระจายอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบแล้วยังรวมถึงการรองรับสิทธิของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น การริเริ่มกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนทางตรงใหม่ ๆ เช่น การเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นโดยประชาชน และการถอดถอนผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นต้น (ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร, 2545)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดเลย ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีต่าง ๆ ในกระบวนการการพัฒนาท้องถิ่น รณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการเมือง

การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องถิ่นสนับสนุนการพัฒนาประสิทธิภาพของผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น บุคลากรในหน่วยงานมีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ราชการและการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองตรงความต้องการของประชาชน สามารถปฏิบัติงานร่วมกับส่วนราชการทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยยึดหลักธรรมาภิบาลของกิจการบ้านเมืองที่ดี คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชน บรรลุผลงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะจัดทำโครงการหรือกิจการใด ๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนจะต้องอยู่ภายใต้กรอบอำนาจหน้าที่ตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ และต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนความมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าในเชิงภารกิจ สำหรับภารกิจใดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ดำเนินการได้เองอาจอุดหนุนงบประมาณให้หน่วยงานอื่นไปดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ และกำหนดไว้ในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุเนื่องจากภารกิจอำนาจหน้าที่ที่กว้าง การปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเกี่ยวข้องและสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นเป็นจำนวนมาก ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงอยู่ในฐานะ ผู้ปฏิบัติงานซึ่งมีอำนาจหน้าที่ของตนเองตามกฎหมาย ผู้ส่งเสริม ผู้สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นในพื้นที่รวมถึงในฐานะหน่วยรับตรวจ ซึ่งต้องถูกตรวจสอบจากองค์กรตรวจสอบ (กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย, 2568) นอกจากนั้น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งหลายกรณียังไม่ได้รับการร้องเรียนหรือการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไขอย่างจริงจัง ความท้าทายในปัจจุบันจึงอยู่ที่การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ ทัศนคติ วิธีคิด และรูปแบบการทำงานของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ก้าวสู่การเป็นข้าราชการยุคใหม่ที่ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล ทั้งผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลควรตระหนักถึงบทบาทสำคัญในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง เป็นที่พึ่งพิงในยามเดือดร้อน พร้อมทั้งสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยมุ่งปฏิบัติงานเพื่อเป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมการกระจายอำนาจอย่างโปร่งใส ปราศจากการทุจริต เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้ดำเนินมาในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแบบรัฐสภา อย่างไรก็ตาม สังคมไทยในปัจจุบันยังเผชิญกับความท้าทายหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรง วิกฤตเศรษฐกิจ ภัยคุกคามด้านความมั่นคง และภัยธรรมชาติ ในสถานการณ์เช่นนี้ ทั้งผู้นำระดับประเทศ อาทิ นายกรัฐมนตรี และผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น ต่างมีบทบาทสำคัญในการนำพาประเทศและสังคมให้สามารถก้าวผ่านวิกฤตต่าง ๆ ไปได้อย่างมั่นคง (ฤชุตา เทพยากุล, 2552)

ผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีสิทธิอำนาจ และอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นซึ่งสามารถสั่งการได้โดยให้ความสำคัญกับลำดับชั้นและโครงสร้างตำแหน่งงานภายในกลุ่ม หรือตามตำแหน่งงานของบุคคล เช่น หัวหน้า ผู้จัดการ ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหาร ซึ่งเป็นการให้คำนิยามตามมุมมองของผู้นำที่เป็นทางการ นอกจากนี้ภาวะผู้นำยังหมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการจูงใจคนให้กระทำตามมติร่วมระหว่างผู้นำและผู้ตาม โดยที่ผู้ตามเต็มใจและมีความสุขเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (พิชาภพ พันธุ์แพ, 2554) ถ้าองค์การใดที่ขาดผู้นำก็จะส่งผลกระทบต่อองค์การนั้น บริหารไร้ทิศทางไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการนำนโยบายไปใช้ปฏิบัติตามเป้าหมายขององค์การ ทำให้การบริหารองค์การนั้น ๆ ไม่อาจประสบผลสำเร็จได้ และจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ผู้นำ (Leader) คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหว หรือกระทำตาม

ในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ ดังหลาย ๆ คนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์การต่าง ๆ หรือผู้นำของสมาคม จริยธรรมของผู้นำการเมืองจึงถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมือง เนื่องจากเป็นกลไกในการชักนำบุคลากรที่มีศักยภาพมีคุณธรรมและจริยธรรมเข้าสู่ระบบการเมืองและเป็นการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองที่ดีให้มีมากขึ้น (พระครูรัตนสุตากร (ปราโมทย์ ล่องแก้ว), 2564) อีกทั้งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในการเมืองการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย และการขาดคุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่อันไม่เป็นอิสระ เป็นกลาง และเป็นธรรม ส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมในสังคม รวมถึงโอกาสในอนาคตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น การแก้ไขปัญหาเหล่านี้รวมถึงการใช้มาตรการทางกฎหมาย โดยกำหนดหลักการไว้ในรัฐธรรมนูญและมาตรการในพระราชบัญญัติต่าง ๆ และกฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการตรวจสอบของพลเมืองและองค์กรภาคประชาสังคม (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2558) นอกจากนี้ ผู้บริหารควรเป็นบุคคลที่มีภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้มากกว่า 2,500 ปี อันเป็นสิ่งที่จริงแท้ ที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้คือ หลักปาปณิกธรรม ได้แก่ 1. จักขุมา 2. วิธูโร และ 3. นิสสยสัมปันโน (อง.ติก. 20/20/163) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งหมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วย 1. ความชำนาญในการใช้ความคิด หรือทักษะทางด้านความคิด 2. ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน และ 3. ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์หรือทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้บริหาร สมาชิกสภาท้องถิ่น และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม และทักษะการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อันจะส่งเสริมให้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย
3. เพื่อนำเสนอภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถาม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร คือ ประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง ที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ประจำปี 2568 ระดับจังหวัดเลย จำนวนทั้งหมด 28,731 คน (กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย, 2568)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง ที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ประจำปี 2568 ระดับจังหวัดเลย จำนวน 395 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 จากนั้นดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยจำแนกประชากรตามเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลที่ศึกษา และกำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนประชากรในแต่ละพื้นที่ หลังจากนั้นจึงสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรอย่างเหมาะสม

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ กลุ่มที่ 3 ข้าราชการส่วนท้องถิ่น กลุ่มที่ 4 นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มที่ 5 ผู้ปกครองท้องที่ ในการวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) จำนวนทั้งสิ้น 18 รูปหรือคน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ การคัดเลือกดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ตรงในประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณภาพและสะท้อนข้อเท็จจริงของปรากฏการณ์ได้อย่างรอบด้าน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา ขณะเดียวกัน การวิจัยเชิงปริมาณได้เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านแบบสอบถาม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยเทคนิค IOC จากการคำนวณค่าและคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องพบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 แสดงถึงความเหมาะสมในระดับสูง และแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.933 ซึ่งสะท้อนถึงความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัยในระดับดีมาก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยมีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 10 รูปหรือคน ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมทั้งการบันทึกเทป

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จากประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง ที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ประจำปี 2568 ระดับจังหวัดเลย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมผสาน โดยในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญอย่างเป็นระบบ ขณะที่ข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression) โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์และอิทธิพลของตัวแปรต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยภาพรวม

ข้อที่	ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย	ระดับการปฏิบัติ		
		$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ด้านมีความเป็นผู้นำทางการเมือง	3.93	0.74	มาก
2.	ด้านมีความสามารถ	3.80	0.62	มาก
3.	ด้านมีความรู้	3.79	0.65	มาก
4.	ด้านมีจริยธรรม	3.62	0.78	มาก
	โดยภาพรวม	3.79	0.43	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.79, S.D. = 0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านมีความเป็นผู้นำทางการเมือง ($\overline{X}$ = 3.93, S.D. = 0.74) รองลงมา คือ ด้านมีความสามารถ ($\overline{X}$ = 3.80, S.D. = 0.62) ด้านมีความรู้ ($\overline{X}$ = 3.79, S.D. = 0.65) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านมีจริยธรรม ($\overline{X}$ = 3.62, S.D. = 0.78) ตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

สมมติฐานที่ 1 แรงจูงใจทางการเมือง มีตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วย ด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล (SUM_A) ด้านอุดมการณ์ (SUM_B) ด้านความต้องการทางจิตวิทยา (SUM_C) ด้านความไม่พอใจและความขัดแย้ง (SUM_D) ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ส่วนรวม (SUM_E) ด้านความภักดีต่อกลุ่ม (SUM_F) ผลการวิเคราะห์การทดสอบ Multicollinearity พบว่า ค่า Tolerance และ VIF อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แสดงว่าตัวแปรอิสระไม่มีปัญหาภาวะพหุสหสัมพันธ์ จึงสามารถใช้แบบจำลองการถดถอยพหุคูณในการทดสอบสมมติฐานได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการ ทดสอบสมมติฐานที่ 1 แรงจูงใจทางการเมืองที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

แรงจูงใจทางการเมือง	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.375	0.131		10.521	0.000
ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ส่วนรวม (SUM_E)	0.298	0.034	0.434	8.893	0.000
ด้านอุดมการณ์ (SUM_B)	0.132	0.021	0.257	6.302	0.000
ด้านความต้องการทางจิตวิทยา (SUM_C)	.133	0.028	0.204	4.790	0.000
ด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล (SUM_A)	-0.135	0.025	-0.271	-5.390	0.000
ด้านความภักดีต่อกลุ่ม (SUM_F)	0.123	0.028	0.217	4.460	0.000
ด้านความไม่พอใจและความขัดแย้ง (SUM_D)	0.091	0.030	0.130	3.056	0.002

Multiple R = 0.698[f] R Square = 0.488 Adjusted R Square = 0.480 Std. Error =0.31172

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า แรงจูงใจทางการเมืองส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยแรงจูงใจทางการเมืองสามารถร่วมกันทำนายภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยได้ร้อยละ 48.8 ตามผลการวิเคราะห์ที่ปรากฏในตาราง โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้ ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ส่วนรวม (SUM_E) ด้านอุดมการณ์ (SUM_B) ด้านความต้องการทางจิตวิทยา (SUM_C) ด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล (SUM_A) ด้านความภักดีต่อกลุ่ม (SUM_F) ด้านความไม่พอใจและความขัดแย้ง (SUM_D) ตามลำดับ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{Y}$ = 1.375+0.298(SUM_E) + 0.132(SUM_B) + 0.133(SUM_C) + −0.135(SUM_A) + 0.123(SUM_F) + 0.091(SUM_D)

สมการพยากรณ์รูปแบบมาตรฐาน

$Z_y = 0.434Z_{SUM\_E} + 0.257Z_{SUM\_B} + 0.204Z_{SUM\_C} + -0.27Z_{SUM\_A} + 0.217Z_{SUM\_F} + 0.130Z_{SUM\_D}$

สมมติฐานที่ 2 หลักปาปณิกธรรม มีตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วย จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล (Sum1) วิธูโร จัดการธุระได้ดี (Sum2) นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี (Sum3) ผลการวิเคราะห์ จากค่า Tolerance และค่า Variance Inflation Factor (VIF) พบว่า ค่า Tolerance ของตัวแปรอิสระมีค่ามากกว่า 0.10 และค่า VIF มีค่าน้อยกว่า 10 แสดงว่าไม่เกิดปัญหาภาวะพหุสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ สามารถนำตัวแปรเข้าสู่การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณได้ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการทดสอบสมมติฐานที่ 2 หลักปาปณิกธรรม

หลักปาปณิกธรรม	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	2.176	0.126		17.284	0.000
นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี (SUM_R)	0.267	0.038	0.377	6.972	0.000
วิธูโร จัดการธุระได้ดี (SUM_M)	0.151	0.036	0.225	4.162	0.000

Multiple R = 0.547[b] R Square = 0.299 Adjusted R Square = 0.295 Std. Error = 0.36288

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่าหลักปาปณิกธรรมส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยหลักปาปณิกธรรมสามารถร่วมกันทำนายภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยได้ร้อยละ 29.9 ตามผลการวิเคราะห์ที่ปรากฏในตาราง ส่งผลอยู่ 2 ด้าน คือ นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี รองลงมา วิธูโร จัดการธุระได้ดี ตามลำดับ ส่วนจักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงไม่สามารถร่วมพยากรณ์ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยได้ และถูกตัดออกจากสมการพยากรณ์ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{Y}$ = 2.176+0.267(SUM_R) + 0.151(SUM_M)

สมการพยากรณ์รูปแบบมาตรฐาน

$Zy = 0.377Z_{SUM\_R} + 0.255Z_{SUM\_M}$

3. ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย พบว่า พบว่า 1. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล ผู้บริหารที่มี จักขุมา คือมีปัญญามองการณ์ไกล ต้องเป็นผู้นำทางการเมืองที่มีวิสัยทัศน์และแนวคิดเชิงบวก สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรและท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต ยึดหลักความโปร่งใส ความยุติธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการบริหารงานอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของกฎหมาย คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ผู้นำต้องมีความรู้รอบด้าน ใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เปิดใจรับฟังความคิดเห็น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และเป็นแบบอย่างที่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งส่งเสริมความเท่าเทียม สิทธิ โอกาส การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างอาชีพ และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ความมั่นคงทางการเมืองท้องถิ่น และการพัฒนาท้องถิ่น ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำต้องเป็นผู้มีความรู้รอบด้าน รู้ลึก รู้จริง และใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างแยบคาย พร้อมทั้งพัฒนาความเชี่ยวชาญทั้งในงานเฉพาะด้านและงานส่วนรวม 2. วิธูโร จัดการธุระได้ดี ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองโดยยึดหลักพุทธธรรมและคุณธรรมเป็นฐาน ควบคู่กับการบริหารงานบนข้อมูลเชิงประจักษ์และความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ผู้นำต้องมีความรู้รอบด้าน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถวางแผนและบริหารทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีความจริงใจ สุจริต โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวม และดำเนินชีวิตตามหลักความพอเพียง การสื่อสารที่ชัดเจน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นและการพัฒนาศักยภาพของประชาชน จะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และการพัฒนาการเมืองท้องถิ่นและชุมชนอย่างเข้มแข็ง ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำต้องมีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการดำเนินงาน สามารถเสนอแผนงานและแนวทางพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองในพื้นที่อย่างสร้างสรรค์ และ 3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี เน้นการเป็นผู้นำที่มีปัญญารอบด้าน ยึดคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และธรรมาภิบาลเป็นหลักในการบริหารงาน มุ่งประโยชน์ส่วนรวมและความยั่งยืนของท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างจริงใจ ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ รับฟังความคิดเห็น และบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยสติและเมตตา พร้อมทั้งมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล เปิดรับการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม โดยไม่ละทิ้งคุณค่าที่ดีงามทางพุทธธรรม เพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความสงบสุข เป็นธรรม ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำต้องมีทักษะการสื่อสารที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับบริบทของแต่ละกลุ่มประชาชน เปิดใจรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจ ตอบสนองต่อข้อเสนอแนะของชุมชนอย่างรวดเร็ว ตรงประเด็น และสร้างสรรค์

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสะท้อนผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและมุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ ควบคู่กับความสามารถในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผู้บริหารใช้การตัดสินใจอย่างรอบคอบ โปร่งใส และยึดหลักนิติธรรม เพื่อสร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจจากประชาชน ทั้งยังส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการจัดการความขัดแย้งด้วยเหตุผลและการประนีประนอม นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงนโยบายท้องถิ่นกับระดับชาติ พร้อมปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง โดยยึดคุณธรรมและความรับผิดชอบเป็นรากฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญภัค รัตนคำฟู และคณะ

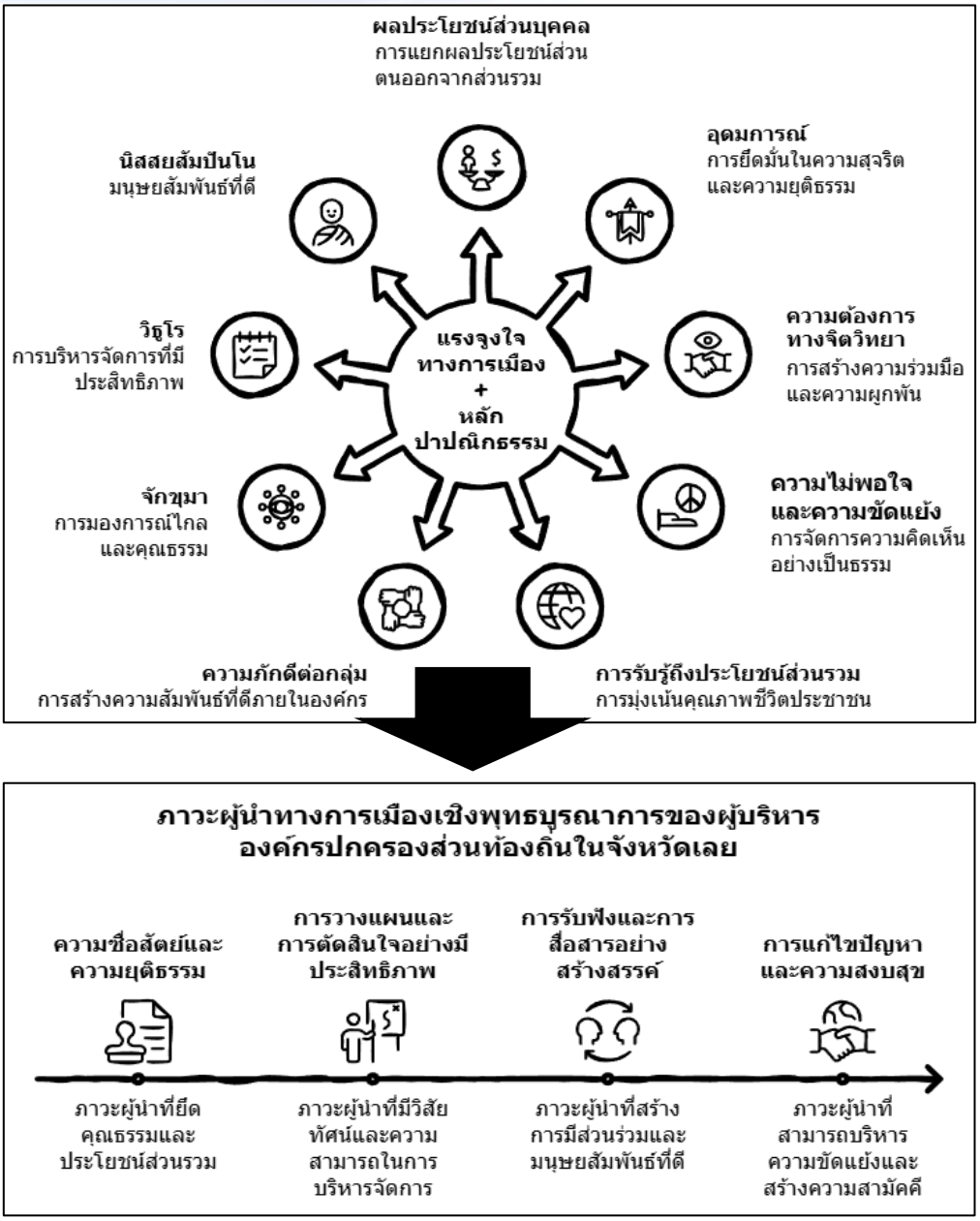
(2567) พบว่า การสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมประกอบด้วยการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การสื่อสารอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่ต้องสามารถประสานความร่วมมือและขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนร่วมกับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม) (2566) พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นประกอบด้วยทักษะการใช้อิทธิพลอย่างถูกต้อง การมอบหมายงาน การมีความยืดหยุ่น การมีมนุษยสัมพันธ์ และการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือจากประชาชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ ไม่สอดคล้องกับบางประเด็นในงานวิจัยของพระปลัดธันวา วิชฺชากโร (พ่วงกุล) (2567) ที่พบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางส่วนยังมีข้อจำกัดด้านการติดตามประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารทรัพยากร เนื่องจากบริบทของพื้นที่และข้อจำกัดด้านงบประมาณแตกต่างกัน โดยผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยมีการปรับตัวและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น จึงทำให้ระดับภาวะผู้นำทางการเมืองอยู่ในระดับมาก

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยมีความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่ต้องยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีความรับผิดชอบต่อประชาชน และสามารถบริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร บุคลากร และชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการบริหารงานด้วยความโปร่งใส การสร้างความไว้วางใจ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงภาวะผู้นำทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตระหนักว่าการดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นมิใช่เพียงการบริหารอำนาจ แต่เป็นบทบาทในการสร้างคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน จึงให้ความสำคัญกับการบริหารงานอย่างโปร่งใส ใช้ข้อมูลและเหตุผลประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งมุ่งสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของไพเราะ มีภักดี (2565) พบว่า องค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ และการกระตุ้นให้เกิดการยอมรับเป้าหมายร่วมกัน สะท้อนว่าผู้นำที่สามารถสร้างเป้าหมายร่วมและมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมจะได้รับความเชื่อมั่นจากผู้ตามและสามารถขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของธนาวัฒน์ วัฒทันต์ และไพรัช พื้นชมภู (2567) พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม และคุณสมบัติของผู้สมัคร โดยมีข้อเสนอแนะว่าผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นควรมีความมุ่งมั่นพัฒนาพื้นที่ แก้ไขปัญหาของประชาชน และปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยบางส่วนมีความแตกต่างจากงานวิจัยของภูมิ มูลศิลป์ (2565) พบว่า มูลเหตุจูงใจทางการเมืองอาจเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งหรือเป้าหมายทางการเมืองบางประการในบริบทของสถานการณ์ทางการเมือง ทั้งนี้แตกต่างจากผลการวิจัยครั้งนี้ที่มุ่งศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติของการบริหารท้องถิ่น ซึ่งเน้นการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของประชาชนมากกว่าการแข่งขันทางอำนาจ

3. ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย 1. จักขุมา ผู้นำมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล บริหารด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความยั่งยืนของชุมชน 2. วิธูโร บริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ใช้ข้อมูลและคุณธรรม วางแผนดี โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวม และเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม และ 3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี สื่อสารสร้างสรรค์ รับฟัง แก้ปัญหาด้วยสติและเมตตา ส่งเสริมความร่วมมือและความสงบสุขในสังคม เนื่องจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะและการพัฒนาท้องถิ่น จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่สามารถผสมผสานระหว่างความรู้ ความสามารถด้านการบริหารจัดการกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การบริหารงานเกิดความสมดุลทั้งด้านประสิทธิภาพและคุณค่าทางสังคม หลักปาปณิกธรรมจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้นำให้มีความรอบรู้ มีความสามารถในการจัดการงาน และสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรกับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อชิโต (นกทอง) (2566) พบว่า การประยุกต์ใช้หลักทุติยปาปณิกธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารจัดการสมัยใหม่อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ผู้นำควรมี “จักขุมา” หรือความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์และความสามารถทางความคิด มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบการศึกษาท้องถิ่น ควบคู่กับการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืน พร้อมมองการณ์ไกลต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต “วิธูโร” สะท้อนถึงความสามารถในการจัดการงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้นำต้องมีความเชี่ยวชาญทั้งด้านเทคนิค การวางแผน และการบริหารจัดการ ตลอดจนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและการดำเนินงานที่คำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว “นิสสยสัมปันโน” ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ ผู้นำจำเป็นต้องมีทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับประชาชน รวมทั้งเปิดใจรับฟังและเข้าใจความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างครอบคลุม สอดคล้องกับงานวิจัยของทองดี ปาโส (2566) พบว่า ในการบริหารองค์กร ผู้บริหารพึงมีวิสัยทัศน์และปัญญาในการมองการณ์ไกล สามารถคาดการณ์แนวโน้มและกำหนดทิศทางขององค์กรได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการงานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและเชี่ยวชาญในบทบาทหน้าที่ของตน อีกทั้งยังต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักสร้างความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยผู้อื่นได้อย่างเกื้อกูลกัน ภาวะผู้นำที่ยึดหลักปาปณิกธรรมดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่ ที่มุ่งเน้นทั้งความสามารถเชิงวิชาการและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างสมดุล อันจะช่วยส่งเสริมให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับความเชื่อมั่นจากบุคลากรและสังคม และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคม

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่
ที่มา: ผู้วิจัย

จากภาพที่ 1 พบว่า องค์ความรู้ที่จากการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแผนภาพที่แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสามารถขยายความเพิ่มเติมได้ดังนี้

แรงจูงใจทางการเมือง

1. ด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล ผู้บริหารควรแยกผลประโยชน์ส่วนตนออกจากประโยชน์ส่วนรวม ยึดความโปร่งใส ซื่อสัตย์ และไม่เอื้อพวกพ้อง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความชอบธรรมในการบริหารงาน

2. ด้านอุดมการณ์ ผู้บริหารต้องยึดอุดมการณ์ที่เน้นความสุจริต ยุติธรรม และประโยชน์ของประชาชน พร้อมมีความรับผิดชอบต่อคำพูดและเปิดรับความคิดเห็นจากทุกฝ่าย

3. ด้านความต้องการทางจิตวิทยา ผู้บริหารควรสร้างความร่วมมือด้วยความจริงใจ ให้เกียรติบุคลากรและประชาชน สื่อสารอย่างเข้าใจ และสร้างความผูกพันทางจิตใจเพื่อให้เกิดการสนับสนุนอย่างยั่งยืน

4. ด้านความไม่พอใจและความขัดแย้ง ผู้บริหารต้องรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นธรรม ใช้กฎหมายและความโปร่งใสในการแก้ปัญหา พร้อมเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมเพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์

5. ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ส่วนรวม ผู้บริหารควรมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บริหารงานอย่างโปร่งใส และยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

6. ด้านความภักดีต่อกลุ่ม ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดี มีความจริงใจ รักษาสัจจะ และดูแลทีมงานอย่างเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความศรัทธาและความร่วมมือภายในองค์กรและชุมชน

หลักปาปณิกธรรม

1. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ มองอนาคตได้ดี บริหารงานด้วยคุณธรรม โปร่งใส และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

2. วิธูโร จัดการธุระได้ดี ผู้บริหารต้องมีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ วางแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซื่อสัตย์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ผู้บริหารควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รับฟังความคิดเห็น สื่อสารสร้างสรรค์ และบริหารความขัดแย้งด้วยเมตตาและธรรมาภิบาล

ภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย

1. ภาวะผู้นำที่ยึดคุณธรรมและประโยชน์ส่วนรวม ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องแยกผลประโยชน์ส่วนตนออกจากผลประโยชน์สาธารณะ ยึดความซื่อสัตย์ โปร่งใส และความยุติธรรมในการบริหารงาน พร้อมมีอุดมการณ์ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและสร้างความเชื่อมั่นแก่สังคม

2. ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถในการบริหารจัดการ ผู้บริหารต้องมีปัญญามองการณ์ไกล มีความรู้และความสามารถในการวางแผน บริหารทรัพยากร และตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

3. ภาวะผู้นำที่สร้างการมีส่วนร่วมและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน รับฟังความคิดเห็น สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วยความจริงใจและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน

4. ภาวะผู้นำที่สามารถบริหารความขัดแย้งและสร้างความสามัคคี ผู้บริหารต้องใช้หลักธรรมาภิบาล กฎหมาย และเมตตาในการแก้ไขปัญหาและลดความขัดแย้ง พร้อมทั้งรักษาความสัมพันธ์อันดี ความศรัทธาและความร่วมมือภายในองค์กรและชุมชน เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความสมานฉันท์ในสังคม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่กำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมและบูรณาการหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยยึดคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเป็นกรอบนโยบายในการพัฒนาผู้บริหารท้องถิ่น

2. ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นที่เน้นวิสัยทัศน์ระยะยาว ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความยั่งยืนของการเมืองท้องถิ่น

3. ภาครัฐควรสนับสนุนกลไกเชิงนโยบายที่เอื้อต่อการกระจายอำนาจ การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และการบริหารจัดการภายใต้หลักพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำหลักจักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ประสิทธิภาพ และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2. ควรพัฒนากระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคีเครือข่ายมีบทบาทในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและลดความขัดแย้ง

3. ผู้บริหารควรสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ โปร่งใส และตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตาและปัญญา รวมทั้งเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างศรัทธาและความไว้วางใจจากประชาชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองเชิงพุทธบูรณาการในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหรือภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบและขยายองค์ความรู้

2. ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการบริหารการเมืองท้องถิ่นในเชิงปฏิบัติ

3. ควรนำระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสม หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สะท้อนมิติการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2568). โครงสร้างข้อมูลสถิติจำนวนประชากรไทยที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านแยกรายอายุรายเดือน จังหวัดเลย. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/6UYLV.

กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย. (2568). ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดเลย (พ.ศ. 2566 - 2570) แก้ไขครั้งที่ 1/2566 องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย. สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน 2568 จาก https://shorturl.asia/vEQ3u.

ทองดี ปาโส. (2566). ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 6(5), 145-157.

ธนาวัฒน์ วัฒทันต์ และไพรัช พื้นชมภู. (2567). แรงจูงใจของประชาชนในการเลือกตั้งนักการเมืองท้องถิ่นองค์การบริหาร ส่วนตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 4(3), 264-273.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2558). ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. วารสารมนุษยศาสตร์, 21(2), 1-16.

ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร. (2545). การปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: ธนศร เจริญเมือง.

พระครูรัตนสุตากร (ปราโมทย์ ล่องแก้ว). (2564). การประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมเพื่อพัฒนามาตรฐานจริยธรรมของผู้นาทางการเมือง. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 4(3), 20-30.

พระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อชิโต (นกทอง). (2566). การประยุกต์ใช้หลักทุติยปาปณิกธรรมเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดธันวา วิชฺชากโร (พ่วงกุล). (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม). (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิชาภพ พันธุ์แพ. (2554). ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญภัค รัตนคำฟู และคณะ. (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ไพเราะ มีภักดี. (2565). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(2), 69-81.

ภูมิ มูลศิลป์. (2565). การกระทำที่มีมูลเหตุจูงใจทางการเมือง. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(1), 89–100.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฤๅชุตา เทพยากุล. (2552). คุณลักษณะนายกรัฐมนตรีที่พึงประสงค์ในทัศนะของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา กรณีศึกษา นักศึกษาสาขารัฐประศาสนศาสตร์ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาจังหวัดสงขลา (รายงานผลการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี

BUDDHIST INNOVATION FOR PROMOTE MANAGEMENT OF FERTILIZER BUSINESS OPERATORS IN KANCHANABURI PROVINCE

ฝนธิป ศรีวรัญญู*, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, สุรพล สุยะพรหม
Fontip Sriwaranyoo*, Kiettisak Suklueang, Surapon Suyaprom
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: fonfarm@gmail.com
Received April 30, 2026; Revised June 25, 2026; Accepted July 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย และ 3. นำเสนอพุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ทำการการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยประชากร คือ บุคลากรจากบริษัทธุรกิจปุ๋ย และใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 113 คน ตามสูตรของ Yamane ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.942 และแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและได้รับกลับคืนครบ 100% จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมาน และยืนยันผลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผลการวิจัยพบว่า 1. การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.84, S.D. = 0.53) รายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 8 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ผลิตภัณฑ์และการให้บริการ รองลงมาคือ การนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ การตลาดและการขาย โครงสร้างธุรกิจ การจัดส่งสินค้าออก การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ ที่ต้องประสานงานกัน การจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต และปานกลาง 1 ด้านคือ การพัฒนาเทคโนโลยี 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย พบว่า 2.1 ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เรียงลำดับ คือ คุณธรรม เงิน วัสดุสิ่งของ 2.2 หลักพละ 5 ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 เรียงลำดับคือ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร ปัญญา ความรอบรู้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น สติ ความระลึกได้ และ 3. พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการ คือ หลักพละ 5 เพื่อให้การบริหารจัดการมีความสมบูรณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม คือ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น และปัญญา ความรอบรู้ นอกจากนั้นยังนำปัจจัยการบริหารจัดการในองค์กร มาเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรีประสบความสำเร็จทางธุรกิจที่มีกำไรและเป็นธรรม

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม, การบริหารจัดการ, ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย

Abstract

This research article aimed to: 1. study the management of fertilizer business entrepreneurs, 2. study the factors affecting the management of fertilizer business entrepreneurs, and 3. propose Buddhist innovations to promote the management of fertilizer business entrepreneurs in Kanchanaburi Province. A mixed-methods research design combining quantitative and qualitative approaches was employed. The population consisted of personnel from fertilizer businesses. The sample comprised 113 individuals selected according to Yamane's formula, and 18 key informants (monks and individuals) were selected. The research instruments included a questionnaire with a reliability value of 0.942 and structured interviews aligned with the objectives. Data was collected personally by the researcher with a 100% response rate, then analyzed using descriptive and inferential statistics, and verified through a focus group discussion.

The research results showed that: 1. The overall management of fertilizer business entrepreneurs was at a high level ($\overline{X}$ = 3.84, S.D. = 0.53). When considering each dimension, 8 dimensions were at a high level, ranked by mean as follows: Products and Services, followed by Inbound Logistics, Marketing and Sales, Business Structure, Outbound Logistics, Human Resource Management, Interdepartmental Operations, and Procurement/Factors of Production; while 1 dimension was at a moderate level: Technology Development. 2. Regarding factors affecting the management of fertilizer business entrepreneurs, it was found that: 2.1 Internal organizational management factors significantly affected management at the 0.01 statistical level in three aspects, ranked as follows: Virtue (Moral/Ethics), Money, and Materials; 2.2 The Bala 5 (Five Powers) principle significantly affected management at the 0.01 and 0.05 statistical levels, ranked as follows: Saddha (Faith/Conviction), Viriya (Perseverance/Effort), Panna (Wisdom/Knowledge), Samadhi (Concentration/Focus), and Sati (Mindfulness/Awareness) and 3. Regarding Buddhist innovations to promote the management of fertilizer business entrepreneurs in Kanchanaburi Province, it was found that entrepreneurs integrated Buddhist principles specifically the Bala 5 to ensure holistic management in both secular and spiritual aspects (Saddha, Viriya, Sati, Samadhi, and Panna). Furthermore, internal management factors were applied as a foundation to promote the success of fertilizer business entrepreneurs in Kanchanaburi Province, achieving both profitability and fairness.

Keywords: Buddhist Innovation, Management, Fertilizer Business Operators

บทนำ

จังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการเกษตรสูง มีพื้นที่การเกษตรประมาณ 3.1 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.9 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด และมีผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยอินทรีย์จำนวนมากที่มีศักยภาพในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อตอบสนองความต้องการของเกษตรกร แต่ผู้ประกอบการเหล่านี้ยังประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการธุรกิจ ทั้งในด้านการผลิต การตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ปัญหาการบริหารจัดการธุรกิจปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดกาญจนบุรีมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับหลายมิติ จากการศึกษารายงานสถานการณ์

อุตสาหกรรมปุ๋ยอินทรีย์จังหวัดกาญจนบุรี ปี 2566 (สำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี, 2566) พบประเด็นปัญหาที่สำคัญดังนี้

ประการแรก ด้านการผลิตและการจัดการวัตถุดิบ พบว่า ผู้ประกอบการร้อยละ 68.5 ประสบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบที่มีคุณภาพในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก ขาดระบบการจัดการสต๊อกที่มีประสิทธิภาพและมีต้นทุนการขนส่งวัตถุดิบที่สูงขึ้น (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2566) ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตโดยรวมเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 15-20 ในช่วงปี 2565-2566 (สมาคมการค้าปุ๋ยและธุรกิจการเกษตรไทย, 2566) ประการที่สอง ด้านการตลาดและการแข่งขันผู้ประกอบการร้อยละ 72.3 ขาดการวางแผนการตลาดเชิงกลยุทธ์ ไม่สามารถสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงตลาดใหม่ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดกาญจนบุรี, 2566) นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้กับเกษตรกร โดยเฉพาะในด้านประสิทธิภาพการใช้งานเมื่อเทียบกับปุ๋ยเคมี (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566) ประการที่สาม ด้านการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยี จากการสำรวจพบว่าผู้ประกอบการร้อยละ 85.2 ยังขาดการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2566) ขาดการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ประการที่สี่ ด้านการบริหารจัดการองค์กร พบว่าผู้ประกอบการร้อยละ 77.8 ยังขาดระบบการบริหารจัดการที่เป็นมืออาชีพ ขาดการวางแผนธุรกิจระยะยาว และมีข้อจำกัดในการพัฒนาบุคลากร (สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566) นอกจากนี้ การนำหลักธรรมาภิบาลและหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการยังไม่แพร่หลายหรือนำมาใช้อย่างจริงจังมากนัก ซึ่งอาจจะถูกมองว่าเป็นเรื่องของศาสนา เป็นเรื่องของพระภิกษุ หรือเป็นเรื่องของวัดที่จำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กรได้ในปัจจุบัน เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างความสมดุลระหว่างการประกอบธุรกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะหลักพละ 5 (ที.ปา. 11/300/252) (มหาจุฬาลงกรณราชวิยาลัย, 2539) ได้แก่ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น และ ปัญญา ความรอบรู้ เนื่องจากหลักการเหล่านี้เป็นแนวคิดที่ไม่เพียงแต่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติและพัฒนาจริยธรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดกาญจนบุรีกำลังเผชิญความท้าทายในหลายด้าน อาทิ การขาดการวางแผนธุรกิจที่เป็นระบบ การบริหารจัดการต้นทุนที่ไม่มีประสิทธิภาพ การขาดการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และการแข่งขันที่รุนแรงในตลาด (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2566)

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งผลการวิจัยที่ได้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคเกษตรกรรม และการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักพุทธธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อนำเสนอพุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ลักษณะการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยผสานทั้งการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อใช้สนับสนุนและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก ทั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะเชิงพรรณนา ใช้รูปแบบการศึกษาในกลุ่มเดียวโดยสำรวจสภาพการณ์จริง โดยไม่จัดให้มีการทดลอง พร้อมทั้งกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา ดังนี้

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคลากรจาก 3 บริษัทผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย ได้แก่ บริษัท ไอออนิค จำกัด (ขนาดใหญ่), บริษัท อัยย์ครอป จำกัด (ขนาดกลาง), บริษัท สมาร์ท อะกรี-เทค จำกัด (ขนาดเล็ก) ในจังหวัดกาญจนบุรี รวมจำนวน 156 คน (พิรางค์รัตน์ ป้อมค่าย, 2569)

2.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คำนวณตามสูตรของ Yamane (1973) ทำให้ได้ขนาดตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 113 ตัวอย่าง

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีจำนวนรวม 18 รูปหรือคน แบ่งเป็นกลุ่มกรรมการบริหารของบริษัทปุ๋ย จำนวน 3 คน กลุ่มผู้บริหารบริษัทปุ๋ย จำนวน 3 คน ประชาชนหรือเกษตรกร จำนวน 6 คน ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ 3 คน และผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนาอีก 3 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยการบริหารภายในองค์กร 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับหลักพละ 5 และ 4. แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการทดสอบคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของ ครอนบาค โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.942 และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามวัตถุประสงค์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลกับบุคลากรจาก 3 บริษัทผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย จำนวน 113 ตัวอย่าง สัดส่วนโดยพิจารณาแบ่งเป็น 3 บริษัทผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย ได้แก่ บริษัท ไอออนิค จำกัด (ขนาดใหญ่), บริษัท อัยย์ครอป จำกัด (ขนาดกลาง), บริษัท สมาร์ท อะกรี-เทค จำกัด (ขนาดเล็ก) เพื่อให้ได้ข้อมูลมีลักษณะกระจายให้สัมพันธ์กับสัดส่วนของประชาชน นอกจากนี้ ยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน และจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีก จำนวน 10 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ควบคู่กับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเป็นขั้นตอน โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงพรรณนา เพื่อใช้ตรวจสอบและยืนยันผลการวิจัยเชิงปริมาณจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกครั้ง

ผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวม

ข้อ	การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ	3.99	0.59	มาก
2	ด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน	3.78	0.60	มาก
3	ด้านการจัดส่งสินค้าออก	3.86	0.67	มาก
4	ด้านการตลาดและการขาย	3.99	0.65	มาก
5	ด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ	4.01	0.67	มาก
6	ด้านโครงสร้างธุรกิจ	3.92	0.61	มาก
7	ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์	3.79	0.64	มาก
8	ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี	3.49	0.68	ปานกลาง
9	ด้านการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต	3.71	0.61	มาก
	ภาพรวม	**3.84**	**0.53**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.84, S.D. = 0.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 8 ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.01, S.D. = 0.67) รองลงมา คือ ด้านการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.59) ด้านการตลาดและการขาย ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.65) ด้านโครงสร้างธุรกิจ ($\bar{X}$ = 3.92, S.D. = 0.61) ด้านการจัดส่งสินค้าออก ($\bar{X}$ = 3.86, S.D. = 0.67) ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.64) ด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน ($\bar{X}$ = 3.78, S.D. = 0.60) ด้านการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = 0.61) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี ($\bar{X}$ = 3.49, S.D. = 0.68) ตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยการบริหารภายในองค์กร ประกอบด้วย ด้านคน ด้านเงิน ด้านวัสดุสิ่งของ ด้านการจัดการ และด้านคุณธรรม อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี

ปัจจัยการบริหารภายในองค์กร	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.451	.227		6.406**	.000
ด้านคุณธรรม (X15)	.396	.054	.545	7.274**	.000
ด้านเงิน (X12)	.259	.065	.297	3.960**	.000
ด้านวัสดุสิ่งของ (X13)	.255	.060	.295	3.495**	.001

Multiple R = .745[b], R^2 = .556, Adjusted R^2 = .548, Std. Error = .360, F = 68.793, Sig = .000
**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้ คือ ด้านคุณธรรม (X15) ด้านเงิน (X12) ด้านวัสดุสิ่งของ (X13) มีเพียงด้านคน (X11) ด้านการจัดการ (X14) ที่ไม่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิเคราะห์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ 0.548 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการตัดสินใจ (Std. Error) เท่ากับ .360 แสดงว่า ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรสามารถร่วมกันทำนายการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 54.8 ซึ่งสามารถเขียนในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = 1.451 + .396X15 + .259\,X12 + .255X13$$

$$Z_y = .545Z_{(X15)} + .297Z_{(X12)} + .295Z_{(X13)}$$

สมมติฐานที่ 2 หลักพละ 5 ประกอบด้วย ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น และปัญญา ความรอบรู้ อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 หลักพละ 5 ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี

หลักพละ 5	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.789	.211		3.740**	.000
ศรัทธา ความเชื่อ (X21)	.300	.055	.388	5.480**	.000
วิริยะ ความเพียร (X22)	.339	.066	.373	5.136**	.000
ปัญญา ความรอบรู้ (X25)	.209	.056	.249	3.549**	.001
สมาธิ ความตั้งใจมั่น (X24)	.179	.057	.212	3.148**	.002
สติ ความระลึกได้ (X23)	.154	.064	.184	2.201*	.030

Multiple R = .824[c], R^2 = .678, Adjusted R^2 = .670, Std. Error = .307, F= 76.667, Sig=.000
**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01, *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 หลักพละ 5 ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรีทั้ง 5 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้คือ ศรัทธา ความเชื่อ (X21) วิริยะ ความเพียร (X22) ปัญญา ความรอบรู้ (X25) สมาธิ ความตั้งใจมั่น (X24) สติ ความระลึกได้ (X23) ผลการวิเคราะห์มีค่า สัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ .670 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการตัดสินใจ (Std. Error) เท่ากับ .307 แสดงว่า หลักพละ 5 สามารถร่วมกันทำนายการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 67.0 ซึ่งสามารถเขียนในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .789+.300X21 + .339X22 + .209X25 + .179X24 + .154X23$$

$$Z_y = .388_{(X21)} + .373_{(X22)} + .249_{(X25)} + .212_{(X24)} + .184_{(X23)}$$

3. พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ดังนี้

การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 1. ด้านการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ 2. ด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน 3. ด้านการจัดส่งสินค้าออก 4. ด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ 5. ด้านการตลาดและการขาย กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 6. ด้านโครงสร้างธุรกิจ 7. ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ 8. ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี และ 9. ด้านการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการ ได้แก่ หลักพละ 5 เพื่อให้การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี มีความสมบูรณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ประกอบด้วย 1. ศรัทธา ความเชื่อ 2. วิริยะ ความเพียร 3. สติ ความระลึกได้ 4. สมาธิ ความตั้งใจมั่น และ 5. ปัญญา ความรอบรู้ นอกจากนั้นยังนำปัจจัยการบริหารจัดการในองค์กร มาเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 1. ด้านคน (Man) 2. ด้านเงิน (Money) 3. ด้านวัสดุสิ่งของ (Materials) 4. ด้านการจัดการ (Management) 5. ด้านคุณธรรม (Morality)

อภิปรายผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.84, S.D.= 0.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 8 ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ รองลงมาคือ ด้านการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ ด้านการตลาดและการขาย ด้านโครงสร้างธุรกิจ ด้านการจัดส่งสินค้าออก ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน ด้านการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี ตามลำดับ โดยการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ การนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ การตลาดและการขาย รวมถึงด้านโครงสร้างธุรกิจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในการดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของภูริพัฒน์ ถนอมศรีอุทัย (2566) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องสำอางในประเทศไทย ที่พบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ได้แก่ การนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ การดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ การจัดส่งสินค้าออก การตลาดและการขาย และผลิตภัณฑ์และการให้บริการ รวมทั้งกิจกรรมสนับสนุน ได้แก่ โครงสร้างธุรกิจ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี และการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต ความสอดคล้องของทั้งสองงานวิจัยอยู่ที่การให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการธุรกิจในทุกห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุน โดยผลการศึกษาของธุรกิจปุ๋ยพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงส่วนใหญ่ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์และการให้บริการ การตลาดและการขาย การจัดส่งสินค้าออก และการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบเดียวกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ด้านโครงสร้างธุรกิจ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต ยังปรากฏเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในทั้งสองงานวิจัยเช่นเดียวกัน แต่ผลการวิจัยธุรกิจปุ๋ย พบว่า ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแม้จะยังได้รับความสำคัญน้อยกว่าด้านอื่น แต่ก็สอดคล้องกับงานวิจัยของภูริพัฒน์ ถนอมศรีอุทัย ที่มองว่า การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นกิจกรรมสนับสนุนที่มีบทบาทต่อการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการแข่งขันของธุรกิจในระยะยาว ดังนั้น ผลการวิจัยทั้งสองจึงสนับสนุนแนวคิดเดียวกันว่าความสำเร็จของธุรกิจเกิดจากการบริหารจัดการองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างครบถ้วนและเชื่อมโยงกัน ทั้งในด้าน

การดำเนินงานหลักและการสนับสนุนองค์กรให้สามารถสร้างคุณค่าและความได้เปรียบในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า 1. ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้คือ ด้านคุณธรรม ด้านเงิน ด้านวัสดุสิ่งของ มีเพียงด้านคน และด้านการจัดการ ที่ไม่ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิเคราะห์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ .548 แสดงว่า ปัจจัยการบริหารภายในองค์กรสามารถร่วมกันทำนายการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 54.8 สอดคล้องกับงานวิจัยของจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา (2562) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งพบว่า การพัฒนาระบบงานให้มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการพัฒนาใน 2 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านคน โดยการเสริมสร้างความรู้และทักษะการใช้งานระบบ และ ด้านเครื่องมือและกระบวนการ โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อลดขั้นตอนการทำงานและลดความผิดพลาดในกระบวนการดำเนินงาน ความสอดคล้องของทั้งสองงานวิจัยอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยภายในองค์กรมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการพัฒนาองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจหรือองค์กรด้านสาธารณสุข โดยต่างให้ความสำคัญกับการจัดสรรและบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านทรัพยากรทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ และกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีในการพัฒนากระบวนการทำงาน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับผลการวิจัยของธุรกิจปุ๋ยในด้านการบริหารวัสดุสิ่งของ อันเป็นทรัพยากรสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่มีประเด็นที่แตกต่างกัน คือ งานวิจัยของจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา ให้ความสำคัญกับด้านคน ในฐานะองค์ประกอบหลักของการพัฒนาระบบงาน ขณะที่ผลการวิจัยของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย พบว่า ด้านคนไม่ส่งผลต่อการบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเกิดจากลักษณะการดำเนินธุรกิจปุ๋ยที่พึ่งพาการบริหารเงินทุน คุณธรรมในการดำเนินธุรกิจ และการจัดการวัสดุอุปกรณ์มากกว่าปัจจัยด้านบุคลากรโดยตรง ดังนั้น ทั้งสองงานวิจัยจึงมีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า การบริหารทรัพยากรภายในองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานและความสำเร็จขององค์กร แม้บริบทและลักษณะขององค์กรจะแตกต่างกันก็ตาม โดยเฉพาะการบริหารทรัพยากรและกระบวนการภายในให้เหมาะสมกับเป้าหมายขององค์กรแต่ละประเภท และ 2. หลักพละ 5 ส่งผลต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ทั้ง 5 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้ คือ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร ปัญญา ความรอบรู้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น สติ ความระลึกได้ ผลการวิเคราะห์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ .670 หลักพละ 5 สามารถร่วมกันทำนายการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 67.0 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระราชมงคลวิเทศ (น้อม กาละสังข์) และพระปราโมทย์ วาทโกวิโท (2556) เรื่อง การเสริมสร้างพลังใจของชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาตามหลักพละ 5 : กรณีศึกษาวัดมงคลเทพมุนี ซึ่งพบว่า หลักพละ 5 เป็นธรรมอันเป็นกำลังที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความเข้มแข็งทางจิตใจ และความพร้อมในการเผชิญกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ โดยแนวทางการเสริมสร้างพลังใจประกอบด้วยการสร้างศรัทธาให้มั่นคง การพัฒนาความเพียร การฝึกสติ การสร้างสมาธิ และการพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักพละ 5 เช่นเดียวกัน ความสอดคล้องของทั้งสองงานวิจัยอยู่ที่

การยืนยันว่า หลักพละ 5 เป็นพลังภายในที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะด้านศรัทธาและวิริยะ ซึ่งปรากฏว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงต่อการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ย และสอดคล้องกับแนวคิดของพระราชมงคลวิเทศและพระปราโมทย์ที่มองว่า ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจในสิ่งที่ถูกต้อง ส่วนวิริยะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความพยายามและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกันในด้าน สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมความคิด อารมณ์ และการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม ผู้ประกอบการที่มีสติและสมาธิย่อมสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ทางธุรกิจได้อย่างรอบคอบ ขณะที่ปัญญาช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่ถูกต้องและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้ แนวทางการเสริมสร้างพลังใจตามหลักพละ 5 ที่งานวิจัยของพระราชมงคลวิเทศและพระปราโมทย์นำเสนอ ยังสะท้อนลำดับของการพัฒนาคุณลักษณะภายในที่เอื้อต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการเช่นเดียวกับผลการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น ผลการวิจัยทั้งสองจึงมีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า หลักพละ 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของการเสริมสร้างพลังใจ ความเข้มแข็งทางจิตใจ และศักยภาพในการบริหารจัดการ โดยช่วยให้บุคคลมีความเชื่อมั่น ความเพียร ความรอบคอบ และความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อันนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานและการบริหารองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

3. พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 1. ด้านการนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ 2. ด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน 3. ด้านการจัดส่งสินค้าออก 4. ด้านผลิตภัณฑ์และการให้บริการ 5. ด้านการตลาดและการขาย กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 6. ด้านโครงสร้างธุรกิจ 7. ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ 8. ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี และ 9. ด้านการจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการ ซึ่งได้แก่ หลักพละ 5 เพื่อให้การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี มีความสมบูรณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ประกอบด้วย 1. ศรัทธา ความเชื่อ 2. วิริยะ ความเพียร 3. สติ ความระลึกได้ 4. สมาธิ ความตั้งใจมั่น และ 5. ปัญญา ความรอบรู้ นอกจากนั้นยังนำปัจจัยการบริหารจัดการในองค์กรมาเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 1. ด้านคน (Man) 2. ด้านเงิน (Money) 3. ด้านวัสดุสิ่งของ (Materials) 4. ด้านการจัดการ (Management) และ 5. ด้านคุณธรรม (Morality) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพงษ์ศักดิ์ สนฺตมโน (เกษวงศ์รอด) (2564) เรื่อง พุทธธรรมาภิบาลเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดสระแก้ว ซึ่งพบว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานจำเป็นต้องอาศัยทั้งปัจจัยด้านการบริหารจัดการองค์กรและการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม ความสอดคล้องที่สำคัญของทั้งสองงานวิจัย คือ การให้ความสำคัญกับ การผสมผสานหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อยกระดับประสิทธิภาพขององค์กร โดยงานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจปุ๋ยนำปัจจัยการบริหารจัดการในองค์กร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ การจัดการ และคุณธรรม มาเป็นพื้นฐานในการบริหารธุรกิจ ขณะที่งานวิจัยนี้ได้นำปัจจัยการปฏิบัติงานตามหลัก 7S และการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรมาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กร ซึ่งล้วนสะท้อนแนวคิดเดียวกันว่า การบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยทั้งระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ทั้งสองงานวิจัยยังมีความสอดคล้องในด้านการนำ หลักพละ มาใช้เป็นกรอบในการเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรและองค์กร แม้ว่างานวิจัยธุรกิจปุ๋ยจะใช้ หลักพละ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ส่วนงานวิจัยของพระพงษ์ศักดิ์ สนฺตมโน

(เกษวงศ์รอด) ใช้หลักพละ 4 ได้แก่ ปัญญาพละ วิริยพละ อนวัชชพละ และสังคหพละ แต่ทั้งสองแนวคิดต่างมุ่งเน้นการเสริมสร้างพลังภายในของบุคคลให้มีความรู้ ความเพียร ความรับผิดชอบ และคุณธรรมในการปฏิบัติงาน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กร ดังนั้น ผลการวิจัยทั้งสองจึงมีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรอาศัยทั้งหลักการบริหารจัดการที่เป็นระบบและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนและองค์กรควบคู่กัน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม และเกิดประโยชน์ต่อองค์กรและสังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 จากแผนภาพดังกล่าวสามารถอธิบายองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ได้ดังนี้

พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการซึ่งได้แก่ หลักพละ 5 เพื่อให้การบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี มีความสมบูรณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ประกอบด้วย 1. ศรัทธา ความเชื่อ เชื่อมั่นในงาน องค์กร และการทำธุรกิจอย่างมีคุณธรรม 2. วิริยะ ความเพียร เพียรพยายาม พัฒนางาน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 3. สติ ความระลึกได้ คิดรอบคอบ ควบคุมตน และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 4. สมาธิ ความตั้งใจมั่น ตั้งใจทำงาน มุ่งเป้าหมาย และลดความผิดพลาด และ 5. ปัญญา ความรอบรู้ ใช้ความรู้ นวัตกรรม และข้อมูลพัฒนางานและการตัดสินใจ นอกจากนั้นยังนำปัจจัยการบริหารจัดการในองค์กร มาเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย ด้านคน ด้านเงิน ด้านวัสดุสิ่งของ ด้านการจัดการ ด้านคุณธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยในจังหวัดกาญจนบุรี ทั้งกิจกรรมหลัก ได้แก่ การนำวัสดุอุปกรณ์สินค้ามาใช้ในธุรกิจ การดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องประสานงานกัน การจัดส่งสินค้าออก ผลิตภัณฑ์และการให้บริการ การตลาดและการขาย และกิจกรรมสนับสนุน ได้แก่ โครงสร้างธุรกิจ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น ระบบบัญชีออนไลน์ ระบบบริหารคลังสินค้า ระบบติดตามคำสั่งซื้อ และการวิเคราะห์ข้อมูลทางธุรกิจ เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว ลดต้นทุน และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว

2. ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยควรกำหนดนโยบายพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในองค์กร โดยจัดให้มีช่องทางการสื่อสารที่ชัดเจน การประชุมติดตามผลอย่างต่อเนื่อง และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างเหมาะสม เพื่อลดความซ้ำซ้อน ความล่าช้า และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยควรจัดทำระบบตารางการเคลื่อนย้ายสินค้า การรับคืนสินค้า และการบริหารสินค้าคงค้างอย่างชัดเจน โดยกำหนดขั้นตอน ผู้รับผิดชอบ และระยะเวลาดำเนินงาน พร้อมนำระบบบันทึกข้อมูลมาใช้เพื่อลดความผิดพลาดและเพิ่มความรวดเร็วในการจัดการคลังสินค้า

2. ผู้ประกอบการธุรกิจปุ๋ยควรพัฒนาระบบติดตามและตรวจสอบกระบวนการผลิตในทุกขั้นตอน ตั้งแต่วัตถุดิบ การผลิต จนถึงการส่งมอบสินค้า โดยกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าได้อย่างมีคุณภาพและตรงเวลา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายการวิจัยไปสู่การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Internet of Things (IoT) และ Blockchain ร่วมกับหลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการธุรกิจปุ๋ยที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีประสิทธิภาพสูง ตลอดจนสามารถคาดการณ์แนวโน้มตลาดและการผลิตได้ล่วงหน้า

2. ควรวิจัยและพัฒนาโมเดลธุรกิจใหม่ที่ผสานหลักพุทธ เช่น ความพอเพียง ความไม่เบียดเบียน เข้ากับแนวคิด ESG และ Circular Economy เพื่อสร้างต้นแบบผู้ประกอบการที่สามารถเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2566). กรมส่งเสริมการเกษตรพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ดินปุ๋ยทั่วประเทศสู่การเป็นขับเคลื่อน ศดปช. เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.

จรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. (2562). การพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังพฤติกรรมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพงษ์ศักดิ์ สนฺตมโน (เกษวงศ์รอด). (2564). พุทธธรรมาภิบาลเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดสระแก้ว (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชมงคลวิเทศ (น้อม กาละสังข์) และพระปราโมทย์ วาทโกวิโท. (2565). การเสริมสร้างพลังใจของชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาตามหลักพละ 5 : กรณีศึกษาวัดมงคลเทพมุนี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(4), 1477-1491.

ภูริพัฒน์ ถนอมศรีอุทัย. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องสำอางในประเทศไทย (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิรางค์รัตน์ ป้อมค่าย. (2569, 5 มกราคม). ผู้จัดการฝ่ายบุคคล บริษัท ไอออนิค จำกัด [บทสัมภาษณ์].

สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). การศึกษาสมรรถนะการบริหารจัดการของผู้ประกอบการ SMEs ภาคการเกษตร. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

สมาคมการค้าปุ๋ยและธุรกิจการเกษตรไทย. (2566). รายงานสถานการณ์ตลาดปุ๋ยอินทรีย์ประจำปี 2566. กรุงเทพฯ: สมาคมการค้าปุ๋ยและธุรกิจการเกษตรไทย.

สำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี. (2566). แผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2566-2570) ฉบับทบทวน ปี 2568. กาญจนบุรี: สำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี.

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2566). รายงานการประเมินศักยภาพด้านนวัตกรรมของผู้ประกอบการ SMEs ภาคการเกษตร. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดกาญจนบุรี. (2566). การศึกษาศักยภาพทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดกาญจนบุรี

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี. (2566). รายงานการศึกษาสถานการณ์และศักยภาพอุตสาหกรรมปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี.

_____. (2566). รายงานสถานการณ์อุตสาหกรรมปุ๋ยอินทรีย์จังหวัดกาญจนบุรี ปี 2566. กาญจนบุรี: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี.

Yamane, T. (1973). Statistic: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การบูรณาการหลักฆราวาสธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง

GHARAVASA-DHAMMA FOR WORK PERFORMANCE EFFICIENCY DEVELOPMENT OF SUPPORT SERVICES DIVISION DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS AND ELECTRONICS ROYAL THAI AIR FORCE

นรินทร์ พิณเสนาะ*, สุริยา รักษาเมือง, ธวัชชัย สมอเนื้อ
Narin Phinsanou*, Suriya Raksamueng, Tawatchai Samorneuar
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: narin0841194029@gmail.com
Received April 28, 2026; Revised June 15, 2026; Accepted June 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรกองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักฆราวาสธรรมกับระดับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง และ 3. นำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรกองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง ดำเนินการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 86 คน จากประชากร 109 คน โดยการคำนวณตามสูตรของของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.794 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ความเข้าใจในระบบงานและการบริการเป็นเลิศ และการปฏิบัติงานเป็นทีมตามลำดับ 2. หลักฆราวาสธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง โดยด้านสัจจะมีความสัมพันธ์สูงสุด รองลงมาคือ ทมะ ขันติ และจาคะ และ 3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรควรส่งเสริมความซื่อตรงและความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน พัฒนาทักษะและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ปลูกฝังความอดทนในการทำงาน และส่งเสริมการเสียสละ การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน รวมถึงการแบ่งปันองค์ความรู้เพื่อสร้างความร่วมมือในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักฆราวาสธรรม, การปฏิบัติงาน, บุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ

Abstract

This research article aimed to: 1. study the level of performance potential development among personnel in the Service Division, Directorate of Electronics, Royal Thai Air Force, Don

Mueang; 2. study the relationship between the Gharavasa-dhamma (Virtues for Laypeople) and the level of performance potential development of personnel in the Service Division, Directorate of Electronics, Royal Thai Air Force, Don Mueang; and 3. propose guidelines for developing the performance potential of personnel in the Service Division, Directorate of Electronics, Royal Thai Air Force, Don Mueang. A mixed-methods research design was conducted. For the quantitative research, data was collected from a sample of 86 individuals out of a total population of 109, calculated using Taro Yamane's formula. The instrument was a questionnaire with an overall reliability of 0.794. Data was analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. For the qualitative research, in-depth interviews were conducted with 9 key informants (monks and individuals), and data was analyzed using content analysis.

The results showed that: 1. The overall performance potential development of the personnel was at the highest level. Achievement orientation had the highest mean, followed by adherence to correctness and ethics, understanding of work systems and service excellence, and teamwork, respectively. 2. The Gharavasa-dhamma principle was positively correlated with performance potential development at a moderate level, with Sacca (Truthfulness and Honesty) showing the highest correlation, followed by Dama (Self-control/Self-development), Khanti (Tolerance/Patience), and Caga (Generosity/Sacrifice), respectively and 3. Guidelines for personnel potential development suggested promoting honesty and responsibility in work performance, continuously developing skills and learning, instilling patience in tasks, and encouraging sacrifice, mutual assistance among colleagues, as well as knowledge sharing to build efficient collaboration.

Keywords: Integration, Gharavasa-dhamma, Work Performance, Support Service Division Directorate of Communications and Electronics

บทนำ

เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญอย่างมากในชีวิตของเราทุกคนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะทั้งภาครัฐหรือเอกชน ต่างนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการในหลายภาคส่วนและการพัฒนาบุคลากรภายในหน่วยงานเป็นหลักรวมทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตของเราในยุคปัจจุบันที่มนุษย์ทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทั่วทั้งโลกไม่มีข้อจำกัดการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานจึงเป็นสิ่งที่ง่ายมากกว่า ยุคที่ผ่านมาที่มีข้อจำกัดในด้านเทคโนโลยีที่มีความล้าสมัยและระบบอินเตอร์เน็ตที่จำกัดให้เฉพาะหน่วยงานและกลุ่มบุคคลบางส่วน เพราะเหตุนั้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อส่งผลให้ระบบการจัดการหน่วยงานมีความสมบูรณ์และบรรลุผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานพร้อมทั้งโครงสร้างทางเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้เหมาะสมและตรงต่อพันธกิจของหน่วยงาน (กองทัพอากาศ, 2568)

กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศนั้นมีหน้าที่วางแผนการปฏิบัติ อำนวยการ ประสานงาน ติดตาม กำกับการพัฒนา และดำเนินการเกี่ยวกับกิจการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ กิจการกระจายเสียง และ

กิจการโทรทัศน์ หน้าที่หลักในการเตรียมกำลังด้านการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ของกองทัพอากาศในการป้องกันราชอาณาจักรและดำเนินการเกี่ยวกับการใช้กำลังด้านการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อขับเคลื่อนให้กองทัพอากาศเป็นกองทัพชั้นนำในภูมิภาค ตามวิสัยทัศน์ คือ “ก้าวหน้า ก้าวไกล ใช้เครือข่ายเป็นศูนย์กลาง” เนื่องด้วยกองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ เป็นส่วนงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับการให้บริการ การสวัสดิการ และการพัสดุที่มิใช่พัสดุสายอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งบุคลากรภายในหน่วยงานนั้นที่มีหลายช่วงอายุคน ทำให้ความเข้าใจในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีร่วมกับงานที่ได้รับมอบหมายเกิดความสับสนส่งผลให้เกิดความเสียหายต่องานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา (กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ, ม.ป.ป.)

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรของ กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ คือความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับเป้าหมายที่ผู้บังคับบัญชาได้มอบหมายมาตามลำดับ จนถึงผู้ใต้บังคับบัญชาภายในองค์กร จึงทำให้เกิดปัญหาด้านคุณภาพของงาน เนื่องจากความแตกต่าง เช่นลักษณะของความรู้ ทักษะเชิงวิชาชีพ การขาดทัศนคติที่ดีต่องาน และ สภาพปัญหาทรัพยากรมนุษย์ในหน่วยงาน แต่ละเรื่องมีความสำคัญ ซึ่งอาจทำให้เกิดความล้มเหลวขององค์กรจึงต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้งานที่ออกมามีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยสามารถทำได้หลายวิธี อาทิเช่น โดยการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนา

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับ “การบูรณาการหลักฆราวาสธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง” โดยการศึกษาครั้งนี้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาศึกษาด้วย คือ ฆราวาสธรรม อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักการที่จะช่วยให้การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของตัวบุคลากรอีกด้วย เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์คือทรัพยากรที่ทรงค่ายิ่งใน องค์กร เมื่อบริหารจัดการตามวิธีการที่เหมาะสมจะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพงานภายในองค์กรได้ เป็นอย่างดีและจะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างตรงจุด เพื่อให้บุคลากรในแต่ละตำแหน่ง ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายตามที่องค์กรได้กำหนดไว้มากที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักฆราวาสธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ บุคลากรของ กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง จำนวน 109 คน (กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1973) ได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 86 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหารกองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง จำนวน 3 คน กลุ่มบุคลากรสายปฏิบัติการ กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง จำนวน 2 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน และกลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอนประกอบด้วย 1. ปัจจัยส่วนบุคคล 2. ฆราวาสธรรม และ 3. ศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.794

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยแบบสอบถาม จำนวน 86 ฉบับ โดยผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง แก่กลุ่มตัวอย่างและได้รับแบบสอบถามกลับคืนครบทั้ง 86 ฉบับ คิดเป็น 100 % และการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และสถิติอนุมานหาค่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วนำมาสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

1. ระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ทหารอากาศ ดอนเมือง

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง โดยภาพรวม

ด้านที่	การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร	ระดับการปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การมุ่งผลสัมฤทธิ์	4.94	0.17	มากที่สุด
2	ยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม	4.69	0.34	มากที่สุด
3	ความเข้าใจในระบบงาน	4.62	0.40	มากที่สุด
4	การบริการเป็นเลิศ	4.51	0.54	มาก
5	การปฏิบัติงานเป็นทีม	4.48	0.53	มาก
	รวม	**4.65**	**0.35**	**มากที่สุด**

จากตารางดังกล่าว พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อหลักการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.35) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยพบผลการศึกษา คือ การมุ่ง

ผลสัมฤทธิ์ ($\overline{X}$ = 4.94) รองลงมาคือ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ($\overline{X}$ = 4.69) ความเข้าใจในระบบงาน ($\overline{X}$ = 4.62) การบริการเป็นเลิศ ($\overline{X}$ = 4.51) และการปฏิบัติงานเป็นทีม ($\overline{X}$ = 4.48) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักฆราวาสธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักฆราวาสธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์		ตัวแปรตาม				
ตัวแปรอิสระ	การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง	การมุ่งผลสัมฤทธิ์	การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม	ความเข้าใจในระบบงาน	การบริการเป็นเลิศ	การปฏิบัติงานเป็นทีม
หลักฆราวาสธรรม	**.688****	**.222****	**.580****	**.617****	**.629****	**.694****
สัจจะ ความซื่อตรง	**.750****	.248**	.656**	.682**	.752**	.662**
ทมะ การฝึกฝนตนเอง	**.740****	.257**	.630**	.647**	.716**	.707**
ขันติ ความอดทน	**.509****	.146**	.417**	.469**	.415**	.568**
จาคะ การเสียสละ	**.478****	.235**	.392**	.508**	.385**	.458**

จากตารางดังกล่าว พบว่า หลักฆราวาสธรรม โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาศักยภาพปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง ในระดับปานกลาง (R = .688**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านสัจจะ คือ ความซื่อตรง มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง (R = 0.750**) รองลงมาคือ ด้านทมะ คือการฝึกฝนตนเอง มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = 0.740**) ด้านขันติ ความอดทนมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = 0.509**) และด้านจาคะ การเสียสละมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อย (R = 0.478**)

3. แนวทางการประยุกต์หลักฆราวาสธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ดังนี้ การส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร เป็นผลที่เกิดจากการประยุกต์เข้ากับหลักฆราวาสธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ พัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร 5 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ คือ การทำงานของบุคลากรกองบริการต้องอาศัยความตั้งใจ ขยัน และทำงานตามเป้าหมายอย่างมีระบบ 2. การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม คือ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานในองค์กร โดยบุคลากรควรปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา ยึดหลักกฎหมายและคุณธรรม มุ่งประโยชน์ส่วนรวม และรักษาวินัยวิชาชีพ 3. ความเข้าใจในระบบงาน คือ บุคลากรต้องมีความเข้าใจระบบงานของตนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ 4. การบริการ

เป็นเลิศ คือ การบริการเป็นเลิศคือหัวใจของภารกิจที่กองบริการฯ ต้องดำเนินการด้วยความเต็มใจ เอาใจใส่ อดทน และมีมารยาทที่ดี บุคลากรต้องให้บริการอย่างเป็นมิตร ยิ้มแย้ม และเท่าเทียม โดยเน้นตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ เพื่อสร้างความประทับใจและเสริมภาพลักษณ์ของหน่วยงาน ดังนั้นจึงควรยึดมั่นในคุณภาพการบริการทั้งพฤติกรรม ทัศนคติ และมารยาท เพื่อให้หน่วยงานได้รับความเชื่อมั่นและยอมรับ และ 5. การปฏิบัติงานเป็นทีม คือ การทำงานเป็นทีมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร บุคลากรควรร่วมมือกันตามความถนัด รักษาความสามัคคี และแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน พร้อมทั้งสื่อสาร วางแผน และรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อให้การทำงานมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรส่งเสริมและกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการทำงานเป็นทีม เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายขององค์กรโดยนำหลักธรรม คือ ฆราวาสธรรม เข้ามาประยุกต์เข้ากับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรกองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง 1. สัจจะ มีความซื่อตรง ในการปฏิบัติงานในกองบริการฯ กองทัพอากาศ ต้องอาศัยความรับผิดชอบ ความตั้งใจ และความรอบคอบ ผู้ปฏิบัติงานต้องเข้าใจระบบงานและหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความระมัดระวัง ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีการวางแผน ตรวจสอบ 2. ทมะ การฝึกฝนตนเอง ในการปฏิบัติงานควรปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนภารกิจของหน่วยงาน และผู้บังคับบัญชา ซึ่งจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านเทคโนโลยีและงานเฉพาะที่รับผิดชอบ การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลช่วยเพิ่มศักยภาพและคุณภาพของงาน อีกทั้ง ควรได้รับการอบรมตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชการและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง 3. ขันติ ความอดทน งานในกองบริการถือเป็นภารกิจที่ต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้แรงกายและแรงใจในการให้บริการ เช่น งานโยธา งานขนส่ง งานพัสดุ และงานพลาธิการ ซึ่งต้องทำงานแข่งกับเวลาและความคาดหวังของผู้รับบริการ ตัวบุคลากรที่ทำหน้าที่ในสายงานนี้จึงต้องมีขันติอย่างสูง ทั้งในด้านทักษะ ความรับผิดชอบ และวินัย เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย 4. จาคะ ความเสียสละ งานในกองบริการเป็นภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการเสียสละและช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งบุคลากรอาจต้องสละเวลาส่วนตัวเพื่อจัดเตรียมงานหรือช่วยเหลือผู้อื่นนอกเหนือจากหน้าที่ของตน การให้ความรู้ แบ่งปันอุปกรณ์ หรือรับหน้าที่แทนผู้อื่น ล้วนสะท้อนถึงหลักธรรม “จาคะ” ที่หมายถึง การเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน การสละความเห็นแก่ตัว การให้อภัย และการแบ่งปันสิ่งที่มี เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในองค์กร ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้งานสำเร็จอย่างราบรื่น แต่ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงานอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ทหารอากาศ ดอนเมือง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.65) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดั้งนี้ 1. การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม โดยบุคลากรควรปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา ยึดหลักกฎหมายและคุณธรรม มุ่งประโยชน์ส่วนรวม และรักษาวินัยวิชาชีพ 2. ความเข้าใจในระบบงาน คือบุคลากรต้องมีความเข้าใจระบบงานของตนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ 3. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ ผลสัมฤทธิ์ คือการทำงานของบุคลากรกองบริการต้องอาศัยความตั้งใจ ขยัน และทำงานตามเป้าหมายอย่างมีระบบ โดยยึดแนวทางและแผนงานของหน่วยงาน 4. การบริการเป็นเลิศ บุคลากรต้องให้บริการอย่างเป็นมิตร เพื่อสร้างความประทับใจและเสริมภาพลักษณ์ของหน่วยงาน และ 5. การปฏิบัติงานเป็นทีม คือการทำงานเป็นทีมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร บุคลากรควรร่วมมือกัน เพื่อให้การทำงานมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของญาณกร ช้อยนิยม และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของครู

ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด พิจารณารายด้าน พบว่า สภาพการพัฒนาสมรรถนะหลักของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของจังหวัดนครสวรรค์ เริ่มจากการปฏิบัติงานเป็นทีม และด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครูมีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนการพัฒนาฝึกฝนตนเองมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของจังหวัดนครสวรรค์ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะครูในการปฏิบัติงานอย่างรอบด้าน เพื่อส่งเสริมให้ครูในสังกัดได้รับการพัฒนาตนเองอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักฆราวาสธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = 0.688**) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของขจรยศ นพมณีวรรณ์ และสุกิจ ชัยมุสิก (2567) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทการปฏิบัติงานประกันสังคมตามหลักฆราวาสธรรมของบุคลากรสำนักงานประกันสังคมกรุงเทพมหานคร พบว่า 1. หลักฆราวาสธรรมช่วยพัฒนาบุคลากรให้มีคุณธรรม เช่น ซื่อสัตย์ อดทน มีสติ ควบคุมอารมณ์ และมีน้ำใจ ส่งผลให้ทำงานราบรื่นและประสบความสำเร็จ 2. หลักฆราวาสธรรมทุกข้อมีความสำคัญและต้องใช้ร่วมกัน ช่วยลดความขัดแย้ง แก้ปัญหาได้ดี และทำให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ 3. การประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการทำงานช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความราบรื่น ความสำเร็จ และความสุขในการทำงานและชีวิต และ 4. บุคลากรเห็นตรงกันว่าหลักฆราวาสธรรมช่วยสร้างความสุข ลดความขัดแย้ง เสริมความซื่อสัตย์ มีเหตุผล อดทน และความร่วมมือ ทำให้งานมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมาย

3. การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์ของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ เป็นผลที่เกิดจากการบูรณาการหลักหลักฆราวาสธรรมซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1. ผู้ปฏิบัติงานจะต้อง มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ต่อผลงานโดยจะต้องเข้าใจระบบงาน หน้าที่ของตนเอง และจะต้องปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร มีเป้าหมายชัดเจน โดยมีผู้บริหารช่วยสนับสนุนและเอาใจใส่ เพื่อเสริมศักยภาพในการทำงานของบุคลากร 2. ผู้ปฏิบัติงานทำโดยความยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ทำงานด้วยความตรงไปตรงมา มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติงานตามระเบียบ กฎหมาย และคุณธรรมจริยธรรมอย่างเคร่งครัด และตั้งมาตรฐาน เพื่อกำกับพฤติกรรมผู้ปฏิบัติงาน เพื่อส่งเสริมความสำเร็จของภารกิจได้ 3. ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ ความเข้าใจในระบบงานและหากมีความรู้เฉพาะทางและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจะช่วยยกระดับมาตรฐานการทำงานอย่างมาก และการมีพี่เลี้ยงที่เชี่ยวชาญแนะนำในช่วงเริ่มต้นช่วยให้การปฏิบัติงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น 4. ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ การบริการเป็นเลิศ โดยที่ผู้ให้บริการต้องมีความเป็นมิตร และปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเท่าเทียม เพราะงานบริการเป็นภารกิจหลักที่ต้องใช้ทั้งแรงกายและแรงใจพร้อมความเต็มใจมีความอดทน และ 5. ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีการ ร่วมงานกันเป็นทีม ควรมีจิตสำนึกในการร่วมแรงร่วมใจและช่วยเหลือกันตามความถนัดที่แต่ละบุคคลมี เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กร พร้อมทั้งผู้บริหารควรจะต้องส่งเสริมและวางนโยบายเพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นทีมในหน่วยงาน และนำหลักธรรมมาประยุกต์เข้ากับการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1. สัจจะ ความซื่อตรง ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรับผิดชอบความตั้งใจ และความรอบคอบความพร้อมทั้งจริงใจ ซื่อตรง ไม่บิดเบือน เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันภายในหน่วยงาน 2. ทมะ การฝึกฝนตนเอง

ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานต้องปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนภารกิจของหน่วยงานและต้องมีการควบคุมตนเอง มีการปรับตัวและมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมของหน่วยงาน 3. ขันติ ความอดทน ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานในส่วนการบริการต้องใช้แรงกายและแรงใจสูง และการมีขันติช่วยฝึกจิตใจให้สงบ มีสติ และยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น 4. จาคะ ความเสียสละ ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานในส่วนของบริการต้องอาศัยความเสียสละและช่วยเหลือผู้อื่นจาคะเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาองค์กรและความสัมพันธ์ในที่ทำงานให้ยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริภรณ์ เวียงกมลและ และเวชสุวรรณ อาจวิชัย (2568) ได้ศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า 1. ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง และมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคม 2. ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม โดยยึดหลักความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ 3. ด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน โดยมีการพัฒนาความรู้ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา และเสียสละเพื่อส่วนรวม 4. ด้านการบริการเป็นเลิศ โดยให้บริการอย่างเป็นมิตร มีมาตรฐาน และมุ่งให้ผู้รับบริการได้รับประโยชน์สูงสุด 5. ด้านการทำงานเป็นทีม โดยส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุนซึ่งกันและกัน และสร้างความสามัคคีในองค์กรอย่างปราศจากอคติ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิผล

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการการบูรณาการหลักฆราวาสธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 จากแผนภาพดังกล่าวสามารถอธิบายองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ได้ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง มีการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรอยู่โดยตลอด ทั้งนี้ การประยุกต์หลักฆราวาสธรรมเพื่อนำหลักธรรมเข้ามาช่วยในการส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยขั้นตอนคือ สัจจะ ความซื่อตรง ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรับผิดชอบ ความตั้งใจ และความรอบคอบความพร้อมทั้งจริงใจ ซื่อตรง ไม่บิดเบือน เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันภายในหน่วยงาน ทมะ การฝึกฝนตนเอง ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานต้องปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนภารกิจของหน่วยงานและต้องมีการควบคุมตนเอง มีการปรับตัว และมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมของหน่วยงานขันติ ความอดทน ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานในส่วนการบริการต้องใช้แรงกายและแรงใจสูง และการมีขันติช่วยฝึกจิตใจให้สงบ มีสติ และยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น จาคะ ความเสียสละ ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานในส่วนของบริการต้องอาศัยความเสียสละ และช่วยเหลือผู้อื่นจาคะเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาองค์กรและความสัมพันธ์ในที่ทำงานให้ยั่งยืน หลักฆราวาสธรรม ประการข้างต้นเมื่อนำมาเป็นส่วนผสมที่เหมาะควรแล้ว ผลประโยชน์ที่คาดหวังหรือผลที่จะเกิดขึ้นแก่การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ ดอนเมือง คือ ผู้ปฏิบัติงานโดย มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ต่อผลงานโดยจะต้องเข้าใจระบบงาน หน้าที่ของตนเอง และจะต้องปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร มีเป้าหมายชัดเจน โดยมีผู้บริหารช่วยสนับสนุนและเอาใจใส่ เพื่อเสริมศักยภาพในการทำงานของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานทำโดย ความยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ทำงานด้วยความตรงไปตรงมา มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติงานตามระเบียบกฎหมาย และคุณธรรมจริยธรรมอย่างเคร่งครัดและตั้งมาตรฐาน เพื่อกำกับพฤติกรรมผู้ปฏิบัติงาน เพื่อส่งเสริมความสำเร็จของภารกิจได้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ ความเข้าใจในระบบงาน และหากมีความรู้เฉพาะทางและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจะช่วยยกระดับมาตรฐานการทำงานอย่างมาก และการมีพี่เลี้ยงที่เชี่ยวชานแนะนำในช่วงเริ่มต้นช่วยให้การปฏิบัติงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ การบริการเป็นเลิศ โดยที่ผู้ให้บริการต้องมีความเป็นมิตร และปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเท่าเทียม เพราะงานบริการเป็นภารกิจหลักที่ต้องใช้ทั้งแรงกายและแรงใจ พร้อมความเต็มใจมีความอดทน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีการ ร่วมงานกันเป็นทีม ควรมีจิตสำนึกในการร่วมแรงร่วมใจและช่วยเหลือกันตามความถนัดที่แต่ละบุคคลมี เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กร พร้อมทั้งผู้บริหารควรจะต้องส่งเสริมและวางนโยบายเพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นทีมในหน่วยงาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้การให้บริการต่อส่วนงานภายในหน่วยงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรพัฒนาโครงการสงเสริมคุณภาพชีวิตของกำลังพล เชน สวัสดิการสุขภาพ และการสนับสนุนครอบครัว เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ และเพิ่มความผูกพันตอองคกรอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรมีการวางแผนและกำหนดเส่นทางความก้าวหน่าในสายงานให่ชัดเจนสำหรับกำลังพลในหน่วยงาน

เพื่อสร้างแรงจูงใจและลดอัตราการย้าย โดยอาจจัดทำระบบการประเมินสมรรถนะ และแผนพัฒนารายบุคคลภายในหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านทักษะ โดยพัฒนาการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน โดยยึดหลักของเหตุและผล

2. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรส่งเสริมสงเสริมให้กำลังพลมีโครงสร้างกระบวนการการปฏิบัติงานอย่างมีแบบแผนเพื่อรองรับปัญหาในระหว่างการปฏิบัติงาน และมีการอบรมพัฒนาตัวบุคลากรของหน่วยงาน

3. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรส่งเสริมกำลังพลให้มีการประเมินสมรรถนะและการวางแผนพัฒนารายบุคคล ใช้แบบประเมินสมรรถนะรายบุคคลเป็นเครื่องมือกำหนดจุดแข็ง/จุดออนของตัวกำลังพล

4. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรส่งเสริมระบบพี่เลี้ยง (Mentor System) ภายในหน่วยงาน แต่งตั้งกำลังพลรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงแก่กำลังพลใหม่ พร้อมด้วยมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการปปฏิบัติงาน

5. การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กองบริการ กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศดอนเมือง ควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีที่ในปัจจุบันมีบทบาทอย่างมากเพื่อช่วยลดระยะเวลาในระหว่างปฏิบัติงานให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากลไกในการเพิ่มแรงจูงใจเพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจ เช่น ระบบการประเมินผล การเลื่อนขั้น การพัฒนาเส้นทางอาชีพ และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมภาคภูมิใจในหน้าที่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความต่อเนื่องในการศักยภาพการปฏิบัติงานของกำลังพลในระยะยาว

2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมหลักพุทธจริยธรรม และมีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยเพื่อหาแนวทางที่จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน เพื่อนำมาเป็นต้นแบบหรือข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

3. สามารถนำเอาหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง เข้ามาช่วยศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร ในหน่วยงานต่างๆ สำหรับผู้ที่มีความสนใจในงานวิจัยเรื่องนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ทหารอากาศ. (ม.ป.ป.). กองบังคับการ. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567 จาก https://comm.rtaf.mi.th/?page_id=62379.

กองทัพอากาศ. (2568). ยุทธศาสตร์กองทัพอากาศ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568. สืบค้นจากเว็บไซต์กองทัพอากาศ. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/6I12W.

ขจรยศ นพมณีวรรณ์ และสุกิจ ชัยมุสิก. (2567). บทบาทการปฏิบัติงานประกันสังคมตามหลักฆราวาสธรรมของบุคลากรสำนักงานประกันสังคมกรุงเทพมหานคร. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 2(4), 1–12.

ญาณกร ช้อยนิยม และคณะ. (2565). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสัปปุริสธรรม 7. วารสารวิจยวิชาการ, 5(5), 65–78.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริภรณ์ เวียงกมล และเวชสุวรรณ อาจวิชัย. (2568). การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(2), 195–215.

Yamane, T. (1973). Statistic: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

ADMINISTRATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF PUBLIC SERVICES OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS INTO PRACTICE: A CASE STUDY OF THUNG PRANG SUBDISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION, SICHON DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ปาริชาติ ชุมพงศ์*, ธีรยุทธ ชะนิล, เมธิรา ไกรนที
Parichat Chumpong*, Teerayut Chanil, Maytira Krainatee
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University
*Corresponding Author E-mail: parichat_chu@nstru.ac.th
Received July 1, 2026; Revised July 31, 2026; Accepted August 7, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะ 2. ศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการให้บริการสาธารณะ และ 3. แนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ผู้มารับบริการจากของประชาชนในพื้นที่วิจัยช่วงระยะเวลาตั้งแต่ 28 มกราคม 2565 - 20 มีนาคม 2566 จำนวน 14,386 คน ซึ่งคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ ได้จำนวน 389 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ด้วยวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ข้าราชการการเมือง จำนวน 7 คน และพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ จำนวน 8 คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ปัจจัยด้านคุณภาพการให้บริการสาธารณะ ได้แก่ ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง และด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ สามารถร่วมกันอธิบายคุณภาพการให้บริการได้ร้อยละ 31.7 2. คุณภาพการให้บริการสาธารณะ ได้แก่ ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค และด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบริการสาธารณะในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ 3. แนวทางการจัดบริการสาธารณะควรมุ่งพัฒนาระบบบริการให้สะดวก รวดเร็ว ทันสมัย และเป็นธรรม โดยลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการบริการ จัดระบบคิว พัฒนาบุคลากร และส่งเสริมการจัดบริการด้านโครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพชีวิต ความปลอดภัย เศรษฐกิจชุมชน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่จริง

คำสำคัญ: ปัจจัยการบริหาร, คุณภาพการให้บริการสาธารณะ, องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง

Abstract

This research article aimed to: 1. examine the factors affecting the quality of public services; 2. investigate the relationship between public service quality and public service provision; and 3. propose guidelines for public service provision of Thung Prang Subdistrict Administrative Organization, Sichon District, Nakhon Si Thammarat Province. This study employed a mixed-methods research design. For the quantitative research, the population consisted of 14,386 citizens who received services in the research area from January 28, 2022 to March 20, 2023. The sample size was determined using Taro Yamane's formula, resulting in 389 respondents. Data were collected using a questionnaire and analyzed by stepwise multiple regression analysis. As for the qualitative research by in-depth interviews from 15 key informants, it consisted of 7 political officials and 8 Thung Prang Subdistrict Administrative Organization employees who had roles in determining public policy, and the data was analyzed by descriptive content analysis.

The research results found that: 1. The factors of public service quality, namely the punctual service provision aspect, the progressive service provision aspect, the equal service provision aspect, the continuous service provision aspect, and the sufficient service provision aspect, were able to jointly explain the service provision quality at 31.7 percent. 2. The public service quality, namely the progressive service provision aspect, the punctual service provision aspect, the continuous service provision aspect, the equal service provision aspect, and the sufficient service provision aspect, had a positive correlation with the overall public service provision at a moderate level; and 3. public service provision should focus on developing services that are convenient, rapid, modern, and fair by reducing redundant procedures, using technology to support service delivery, establishing a queue management system, developing personnel, and promoting public services related to infrastructure, quality of life, community safety, the local economy, the environment, and local culture in accordance with the actual needs of people in the area.

Keywords: Administrative Factors, Public Service Provision, Thung Prang Subdistrict Administrative Organization

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจ เนื่องจากเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาและตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิตของตนโดยตรง องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน สามารถรับรู้ปัญหา ความต้องการ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้รวดเร็วกว่าหน่วยงานส่วนกลาง โดยมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการจัดบริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การบำรุงรักษาเส้นทางคมนาคม การรักษาความสะอาด การป้องกันโรค การส่งเสริมการศึกษา การรักษาความสงบเรียบร้อย และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การจัดบริการสาธารณะจึงมิใช่เพียงการดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ทาง

กฎหมาย แต่เป็นเครื่องสะท้อนประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวมและสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2537)

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีภารกิจจัดบริการสาธารณะที่ครอบคลุมหลายด้าน ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การจัดระเบียบชุมชนและรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนโดยตรง อย่างไรก็ตาม สภาพสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ประชาชนมีความคาดหวังต่อบริการของภาครัฐสูงขึ้น ทั้งด้านความสะดวก รวดเร็ว ทันสมัย โปร่งใส เป็นธรรม และสามารถติดตามผลได้ ขณะที่การปฏิบัติงานจริงขององค์การบริหารส่วนตำบลยังต้องดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณ จำนวนและศักยภาพของบุคลากร เครื่องมือ อุปกรณ์ และระบบเทคโนโลยี ตลอดจนขั้นตอนการปฏิบัติงานตามระเบียบราชการ ปัจจัยเหล่านี้อาจก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างนโยบายหรือแผนการจัดบริการกับผลที่ประชาชนได้รับจริง ทั้งในด้านความตรงต่อเวลา ความต่อเนื่อง ความเพียงพอ และการเข้าถึงบริการอย่างเสมอภาค สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า ขั้นตอนการบริการ เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ช่องทางการให้บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญ (พีรชาวดี ทองธีรภาพ และเฉลิมพร เย็นเยือก, 2567)

การยกระดับคุณภาพการให้บริการสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางการบริหารที่ช่วยเชื่อมโยงทรัพยากร กระบวนการปฏิบัติงาน และความต้องการของประชาชนเข้าด้วยกัน แนวคิดการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม การตอบสนองต่อประชาชน และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ขณะที่กรอบปัจจัยการบริหาร 4M ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ช่วยอธิบายความพร้อมภายในองค์กรที่มีผลต่อการนำนโยบายและแผนงานไปสู่การปฏิบัติ หากองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งไม่เพียงพอหรือขาดการประสานงาน ย่อมส่งผลต่อความต่อเนื่องและคุณภาพของบริการ นอกจากนี้ แนวคิดคุณภาพการบริการ หรือ SERVQUAL อธิบายว่าประชาชนประเมินคุณภาพจากความเป็นรูปธรรมของบริการ ความน่าเชื่อถือ การตอบสนอง การให้ความมั่นใจ และการเอาใจใส่ ซึ่งช่วยให้เข้าใจประสบการณ์ของผู้รับบริการได้อย่างเป็นระบบ (Parasuraman et al., 1988) ส่วนแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะพลเมืองที่มีสิทธิ มีเสียง และมีส่วนร่วมในการกำหนดประโยชน์สาธารณะ มิใช่เป็นเพียงผู้รับบริการปลายทางเท่านั้น (Denhardt & Denhardt, 2000) กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่า คุณภาพบริการมิได้ขึ้นอยู่กับปริมาณโครงการหรือทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารทรัพยากร แปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ และจัดบริการให้ประชาชนรับรู้ถึงความสะดวก เป็นธรรม และตอบสนองต่อปัญหาในพื้นที่ได้จริง

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังจึงมีความจำเป็น ทั้งในมิติของการค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพบริการ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับการจัดบริการสาธารณะ และการทำความเข้าใจอุปสรรคในการแปลงนโยบายหรือแผนพัฒนาท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติภายใต้บริบทจริงของพื้นที่ ผลการศึกษาจะช่วยให้องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถกำหนดแนวทางปรับปรุงกระบวนการทำงาน จัดสรรบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือให้เหมาะสม ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน พัฒนาการใช้เทคโนโลยี และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา ติดตาม และประเมินผลบริการมากขึ้น ตลอดจนช่วยยกระดับมาตรฐานการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน อันจะนำไปสู่ประโยชน์สุข คุณภาพชีวิต และความพึงพอใจของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการให้บริการสาธารณะกับการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mix Method Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยโครงการวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยมีเลขที่โครงการวิจัย REC No. 070/65 และเลขที่ใบรับรอง COA No. 001/2566 ซึ่งผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคนจะได้รับการชี้แจงข้อมูลและลงนามในหนังสือแสดงความยินยอมก่อนเข้าร่วมการวิจัย เพื่อคุ้มครองสิทธิและความลับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างเคร่งครัด

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ได้แก่ ผู้มารับบริการจากของประชาชนในพื้นที่วิจัยช่วงระยะเวลาตั้งแต่ 28 มกราคม 2565 - 20 มีนาคม 2566 จำนวน 14,386 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2565) ส่วนกลุ่มตัวอย่าง คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน และมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ข้าราชการการเมือง จำนวน 7 คน และพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ จำนวน 8 คน ซึ่งมีความยินดีเข้าร่วมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 389 คน โดยเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะ และความสัมพันธ์ของของคุณภาพการให้บริการสาธารณะ โดยแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์อยู่ที่ 0.60 ซึ่งถือว่า แบบสอบถามใช้เก็บข้อมูลได้

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ผ่านการตรวจโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งค่า CVI อยู่ที่ 0.80 ถือว่า แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถนำไปเก็บข้อมูลได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนผู้มารับบริการ จำนวน 389 คน

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบปัจจัยและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) เพื่อประมวลผลและสรุปเป็นแนวทางการจัดบริการสาธารณะต่อไป

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 389 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 180 คน (ร้อยละ 46.3) รองลงมาคือ เพศชาย (ร้อยละ 38.3) เมื่อพิจารณาด้านอายุพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 18-28 ปี มากที่สุด จำนวน 238 คน (ร้อยละ 61.2) ด้านระดับการศึกษา ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา (ปวช.-ปวส.) จำนวน 132 คน (ร้อยละ 33.9) รองลงมาคือ ระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 23.4) และในด้านอาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 147 คน (ร้อยละ 37.8) รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย/เกษตรกร จำนวน 114 คน (ร้อยละ 29.3) ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 คุณภาพการให้บริการสาธารณะ

คุณภาพการให้บริการสาธารณะ	B	Std.Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.236	.248		4.991**	.000
ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา (A2)	.242	.028	.375	8.534**	.000
ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า (A5)	.232	.031	.324	7.560**	.000
ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ (A3)	-.149	.040	-.159	-3.677**	.000
ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค (A1)	.126	.043	.131	2.940**	.003
ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง (A4)	.072	.033	.097	2.174*	.030

Multiple R = .563 R Square = .317 Adjusted R Square = .308 Std. Error = .425

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้านสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของคุณภาพการให้บริการสาธารณะ ได้ร้อยละ 31.7 (R^2 = .317) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 0.01 โดยปัจจัยที่ส่งผลในทิศทางบวกมากที่สุด คือ ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา (β = .375) รองลงมาคือ ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า (β = .324) ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค (β = .131) และด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง (β = .097) ตามลำดับ ในขณะที่ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอส่งผล

ในทิศทางลบเพียงด้านเดียว (β = -.159) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมุ่งเน้นการขยายปริมาณอุปกรณ์หรือช่องทางการให้บริการให้มีความเพียงพอมากเกินไป โดยไม่ได้ควบคุมคุณภาพหรือขาดการบริหารจัดการระบบที่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้ประชาชนรู้สึกว่าบริการในภาพรวมหย่อนประสิทธิภาพลง ทั้งนี้ สามารถสรุปเป็นสมการในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{Y}$ = 1.236 + .242(A2) + .232(A5) + - .149(A3) + .126(A1) + .072(A4)

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน

$Z_y = .375Z_{A2} + .324Z_{A5} + - .159Z_{A3} + .131Z_{A1} + .097Z_{A4}$

ตารางที่ 2 การจัดการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

การจัดการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	B	Std.Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.286	.153		8.410**	.000
ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย (B3)	.208	.036	.297	5.820**	.000
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (B1)	.175	.028	.292	6.300**	.000
ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต (B2)	.085	.038	.105	2.233*	.026
ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (B5)	.065	.030	.102	2.181*	.030

Multiple R = .546 R Square = .298 Adjusted R Square = .291 Std. Error = .430

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปรด้านการจัดการบริการสาธารณะทั้ง 4 ด้าน สามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรได้ร้อยละ 29.8 (R^2 = .298) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 0.01 โดยปัจจัยที่ส่งผลในทิศทางบวกมากที่สุด คือ ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย (β = .297) รองลงมาคือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (β = .292) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต (β =.105) และด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (β = .102) ตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า ในบริบทของการบริหารงานส่วนท้องถิ่น ประชาชนมักให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในชุมชนและการมีระบบสาธารณูปโภคที่จับต้องได้เป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตประจำวันโดยตรง จึงทำให้สองด้านนี้มีอิทธิพลสูงที่สุด ทั้งนี้ สามารถสรุปเป็นสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{Y}$ = 1.286 + .208(B3) + .175(B1) + .085(B2) + .065(B5)

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน

$Z_y = .297Z_{B3} + .292Z_{B1} + .105Z_{B2} + .102Z_{B5}$

2. ความสัมพันธ์ของคุณภาพการให้บริการสาธารณะกับการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบผลการศึกษาดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการสาธารณะกับการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง

คุณภาพการให้บริการสาธารณะ	การจัดบริการสาธารณะ	ระดับความสัมพันธ์
1. ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค	.261**	ต่ำ
2. ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา	.349**	ปานกลาง
3. ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ	.124*	ต่ำ
4. ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง	.335**	ปานกลาง
5. ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า	.526**	ปานกลาง
ภาพรวมคุณภาพการให้บริการ	.578 **	ปานกลาง

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการสาธารณะกับการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง พบว่า ในภาพรวมคุณภาพการให้บริการสาธารณะ (X1) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบริการสาธารณะ (X2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .578 (r = .578) ซึ่งอยู่ในระดับความสัมพันธ์ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คุณภาพการให้บริการสาธารณะทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบริการสาธารณะภาพรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า (r = .526) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา (r = .349) อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง (r = .335) อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค (r = .261) อยู่ในระดับต่ำ และด้านที่มีความสัมพันธ์น้อยที่สุด คือ ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ (r = .124) อยู่ในระดับต่ำ ตามลำดับ

3. แนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า แนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะ พบว่า ประชาชนมีข้อเสนอแนะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาระบบการให้บริการให้มีความสะดวกรวดเร็วและทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยควรลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อนและนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการให้บริการเพื่อความสะดวกในการติดต่อราชการ ตลอดจนจัดให้มีระบบการจัดลำดับคิวเพื่อสร้างความเสมอภาคและป้องกันการเลือกปฏิบัติ นอกจากนี้ ควรมีการพิจารณาจัดสรรอัตรากำลังบุคลากรให้เพียงพอต่อการให้บริการในช่วงวันหยุดราชการ รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและประชาชนอย่างต่อเนื่อง ผ่านการจัดฝึกอบรมวิชาชีพและการศึกษาดูงาน เพื่อนำองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่มาประยุกต์ใช้ประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

สำหรับแนวทางในประเด็นการจัดการบริการสาธารณะ ประชาชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเสนอให้มีการปรับปรุงซ่อมแซมถนน การพัฒนาระบบประปาให้มีความสะอาดได้มาตรฐาน การขยายเขตไฟฟ้าส่องสว่าง และการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผ่านการจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงานด้านการให้ความรู้และป้องกันโรคติดต่อ และการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยด้วยการจัดตั้งหน่วยสายตรวจเพื่อ

รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในส่วนของการส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ภาครัฐควรสนับสนุนช่องทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) จัดสรรพื้นที่จำหน่ายสินค้า และอำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ง่ายขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการปลูกต้นไม้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี เพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนให้อยู่สืบไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้านสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของคุณภาพการให้บริการสาธารณะได้ร้อยละ 31.7 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยที่ส่งผลเชิงบวกมากที่สุด คือ ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา รองลงมาคือ ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค และด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านการให้บริการอย่างเพียงพอส่งผลในทิศทางลบ อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับบริการที่รวดเร็ว ทันเวลา เป็นธรรม และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมากกว่าการมีทรัพยากรหรือช่องทางบริการจำนวนมากเพียงอย่างเดียว หากการเพิ่มความเพียงพอของบริการไม่ได้ควบคู่กับคุณภาพ ความสะดวก และการบริหารจัดการที่ดี อาจทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการบริการยังไม่ตอบสนองความต้องการได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับการศึกษาของพีรชาวดี ทองธีรภาพ และเฉลิมพร เย็นเยือก (2566) ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง พบว่า รูปแบบการบริการสาธารณะด้านขั้นตอนการบริการ ช่องทางการบริการ เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก ส่งผลต่อคุณภาพการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่า คุณภาพบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดบริการให้ประชาชนได้รับบริการอย่างสะดวก รวดเร็ว และเหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมคิด ดวงจักร์ และชัชวาล แอร่มหล้า (2566) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า คุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก โดยแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพบริการ ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสารสนเทศ การปรับปรุงภาพลักษณ์องค์กรให้เป็นองค์กรบริการ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และการพัฒนาทักษะบุคลากรให้พร้อมบริการประชาชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของวีรศักดิ์ หะติง และคณะ (2567) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครพนม พบว่า ปัจจัยด้านความสามารถของบุคลากร ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสะท้อนว่า การให้บริการสาธารณะที่มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยทั้งระบบการบริการที่ดี บุคลากรที่มีความพร้อม และการบริหารจัดการที่ตอบสนองต่อประชาชนในพื้นที่

2. ความสัมพันธ์ของคุณภาพการให้บริการสาธารณะกับการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า โดยภาพรวมคุณภาพการให้บริการสาธารณะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบริการสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .578 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า รองลงมาคือ ด้านการให้บริการตรงต่อเวลา ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง ด้านการ

ให้บริการอย่างเสมอภาค และด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ ตามลำดับ อาจเป็นเพราะว่า การจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยตรง หากหน่วยงานสามารถพัฒนารูปแบบการให้บริการให้ทันสมัย รวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ย่อมทำให้ประชาชนรับรู้ถึงคุณภาพบริการมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้าที่มีความสัมพันธ์สูงสุด สะท้อนว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการปรับปรุงวิธีการให้บริการ การเปิดช่องทางรับฟังความคิดเห็น และการพัฒนาการบริการให้สอดคล้องกับปัญหาในพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของพรพรรณ อินถาวร และกมลวรรณ วรรณธนัง (2568) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พบว่า สภาพการให้บริการสาธารณะในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีความสำคัญ ได้แก่ ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเสนอแนวทางให้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลพื้นที่และพัฒนาการให้บริการสาธารณะให้เหมาะสมกับประชาชนในทุกช่วงวัย และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของลักขณา อินทร์บึง และคณะ (2567) ได้ศึกษาเรื่อง การบริการสาธารณะที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบ รวมถึงด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า การจัดบริการสาธารณะที่ครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการรับรู้คุณภาพบริการและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง

3. แนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชนเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลพัฒนาระบบการให้บริการให้สะดวก รวดเร็ว และทันสมัยมากขึ้น โดยลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน นำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการให้บริการ จัดระบบคิวเพื่อความเสมอภาค เพิ่มบุคลากรให้เพียงพอ และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้าส่องสว่าง การจัดการขยะ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การรักษาความปลอดภัยในชุมชน การสนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก ผลิตภัณฑ์ชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นเพราะว่า การจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นบริการที่ประชาชนสัมผัสได้โดยตรงในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ประชาชนจึงคาดหวังให้บริการของท้องถิ่นมีความรวดเร็ว เป็นธรรม เข้าถึงง่าย และสามารถแก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนได้จริง ไม่ใช่แค่มีโครงการเยอะ แต่ต้องตอบโจทย์ชีวิตคนในพื้นที่ด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของณัฐกิตติ์ ทองใบ และฐิติมา โห้ลำยอง (2566) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลสามพราน พบว่า แนวทางในการพัฒนาการให้บริการสาธารณะ ได้แก่ การเพิ่มเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอต่อจำนวนประชาชน การจัดระบบขั้นตอนการให้บริการให้รวดเร็วยิ่งขึ้น การนำเทคโนโลยีและสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน และการจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือให้พร้อมต่อการให้บริการประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังที่ต้องการให้บริการมีความสะดวก รวดเร็ว และทันสมัยมากขึ้น และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุชัมบดี ขาวขำ และคณะ (2567) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบความร่วมมือเชิงบูรณาการในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี พบว่า รูปแบบการจัดบริการสาธารณะควรครอบคลุมด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชนและการรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการส่งเสริมการลงทุนและการท่องเที่ยว และด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบริการสาธารณะอย่างรอบด้าน ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็นรูปแบบการยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะเชิงพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ การจัดบริการสาธารณะที่มีคุณภาพโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีทรัพยากรหรือการจัดบริการให้ครอบคลุมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องให้ความสำคัญกับการบริการที่ประชาชนรับรู้ได้จริง ได้แก่ ความตรงต่อเวลา ความก้าวหน้า ความเสมอภาค และความต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการให้บริการตรงต่อเวลาเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพบริการมากที่สุด ขณะที่ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้าเป็นด้านที่มีความสัมพันธ์กับการจัดบริการสาธารณะสูงที่สุด สะท้อนว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับบริการที่รวดเร็ว ทันสมัย ปรับปรุงต่อเนื่อง และตอบสนองต่อปัญหาในพื้นที่ได้จริง

ภาพที่ 2 รูปแบบการยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะเชิงพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง
ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่สามารถอธิบายได้เป็น 3 กลไกสำคัญ ได้แก่ กลไกที่ 1 การยกระดับคุณภาพบริการที่ประชาชนสัมผัสได้ โดยเน้นการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน การให้บริการตรงเวลา การจัดคิว การป้องกันการเลือกปฏิบัติ และการให้บริการอย่างต่อเนื่อง กลไกที่ 2 การจัดบริการสาธารณะตามความจำเป็นของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบชุมชนและการรักษาความสงบเรียบร้อย โครงสร้างพื้นฐาน งานส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นบริการที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวันของประชาชนโดยตรง และกลไกที่ 3 การพัฒนาระบบบริหารท้องถิ่นให้ทันสมัยและมีส่วนร่วม โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการให้บริการ เพิ่มศักยภาพบุคลากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ OTOP การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า การจัดบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลควรเปลี่ยนจากการบริการแบบ “มีให้ครบ” ไปสู่การบริการแบบ “ตอบโจทย์จริง” โดยใช้ความต้องการของประชาชนเป็นฐาน ใช้คุณภาพบริการเป็นตัวกำกับ และใช้การพัฒนาระบบงาน บุคลากร เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเครื่องมือขับเคลื่อน เพื่อให้การบริการสาธารณะของท้องถิ่นมีความรวดเร็ว เป็นธรรม ทันสมัย ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยพบว่า ความตรงต่อเวลาและความก้าวหน้าทันสมัยเป็นปัจจัยหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการให้บริการที่ดี ในขณะที่การรักษาความสงบเรียบร้อย และโครงสร้างพื้นฐาน คือ สิ่งที่ประชาชนให้ความสำคัญที่สุดในการจัดบริการสาธารณะของพื้นที่ โดยภาพรวมแล้ว หากคุณภาพการให้บริการดีขึ้น การจัดบริการสาธารณะก็จะดีตามไปด้วย ดังนั้น แนวทางสำคัญในการพัฒนา คือ ท้องถิ่นต้องปรับตัวให้ทำงานได้รวดเร็วและยุติธรรมขึ้น ลดขั้นตอนที่ยุ่งยากซ้ำซ้อนโดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวก ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ เพื่อให้สามารถจัดบริการได้ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังควรพัฒนาระบบการให้บริการให้มีความรวดเร็ว ตรงต่อเวลา และลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังควรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการให้บริการ เช่น ระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ ระบบติดตามผลการดำเนินงาน และระบบจัดลำดับคิว เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ

3. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ความปลอดภัยในชุมชน การจัดการขยะ ระบบประปา ไฟฟ้าส่องสว่าง และงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต เพราะเป็นบริการที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวันของประชาชนโดยตรง

4. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังควรพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านทักษะการให้บริการ การใช้เทคโนโลยี และจิตสำนึกการบริการสาธารณะ เพื่อให้การบริการมีคุณภาพและตอบสนองประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

5. องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรังควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา วางแผน ติดตาม และประเมินผลการจัดบริการสาธารณะ เพื่อให้การพัฒนาท้องถิ่นตรงกับความต้องการของพื้นที่จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เห็นความแตกต่างของบริบทพื้นที่และแนวทางพัฒนาบริการสาธารณะที่ชัดเจนขึ้น

2. ควรศึกษาปัจจัยด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับการบริการภาครัฐยุคใหม่

3. ควรศึกษาความต้องการของประชาชนเฉพาะกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุ เกษตรกร ผู้ประกอบการ เยาวชน หรือผู้พิการ เพื่อออกแบบบริการสาธารณะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น

4. ควรใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเชิงลึกเพิ่มเติม เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการให้บริการจากมุมมองของประชาชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานโดยตรง

เอกสารอ้างอิง

ณัฐกิตติ์ ทองใบ และฐิติมา โห้ลำยอง. (2566). ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลสามพราน. การจัดการภาครัฐและการเมือง, 1(3), 9–20.

พรพรรณ อินถาวร และกมลวรรณ วรรณธนัง. (2568). แนวทางการพัฒนาการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ, 13(2), 183–202.

พีรชาวดี ทองธีรภาพ และเฉลิมพร เย็นเยือก. (2567). คุณภาพการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง. วารสารบริหารการพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ, 3(2), 43–55.

ลักขณา อินทร์บึง และคณะ. (2567). การบริการสาธารณะที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 14(4), 216–229.

วีรศักดิ์ หะติง และคณะ. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครพนม. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 4(3), 1070–1082.

สมคิด ดวงจักร์ และชัชวาล แอร่มหล้า. (2566). แนวทางการพัฒนาคุณภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ, 11(2), 1–11.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2537). พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/blNin.

สุชัมบดี ขาวขำ และคณะ. (2567). รูปแบบความร่วมมือเชิงบูรณาการในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(6), 61–72.

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2565). ฐานข้อมูล สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร ตำบลทุ่งปรัง. สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2567 จาก https://shorturl.asia/dQE7L.

Denhardt, R. B. & Denhardt, J. V. (2000). The new public service: Serving rather than steering. Public Administration Review, 60(6), 549–559.

Parasuraman, A. et al. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12–40.

Yamane, T. (1973). Statistic: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

วงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตาย สำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดในสังคมไทย

CIRCLES OF CARE FOR DEATH PREPARATION AMONG PEOPLE WITHOUT CLOSE NETWORKS IN THAI SOCIETY

ฐิตินันทน์ ผิวนิล*
Titinan Pewnil*
วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
College of Population Studies, Chulalongkorn University
*Corresponding Author E-mail: 6281001251@student.chula.ac.th
Received June 14, 2026; Revised July 13, 2026; Accepted July 18, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาลักษณะของวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทย และ 2. วิเคราะห์ช่องว่างและเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการเตรียมพร้อมต่อการตายสำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมต่อการตาย จำนวน 20 หน่วยงาน ครอบคลุมภาครัฐและกึ่งรัฐ ภาควิชาการและการแพทย์ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน วิเคราะห์ด้วยวิธีการเชิงกรอบ (framework method) โดยใช้แนวคิดวงล้อมแห่งการดูแลเป็นกรอบประเด็นตั้งต้น

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทยอาศัยการมอบความประสงค์ไว้กับผู้รับฝากซึ่งตามปกติคือวงผู้ดูแลใกล้ชิด ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดจึงขาดทั้งผู้ดูแลและผู้รับฝากความประสงค์ตั้งแต่ต้น เมื่อพิจารณาการรองรับของวงรอบนอก พบว่า แต่ละวงรองรับได้เพียงบางส่วนและมีเงื่อนไข วงชุมชนให้เครื่องมือวางแผนแต่ส่งต่อความประสงค์แทนไม่ได้ วงบริการรองรับเฉพาะผู้ที่อยู่ในระบบ และวงนโยบายเพิ่งเริ่มสร้างทะเบียนรับฝากเจตนาในรูปหนังสือแสดงเจตนาอิเล็กทรอนิกส์ (e-Living Will) ที่ยังจำกัด นอกจากนี้วงล้อมบริบทไทยยังปรากฏองค์ประกอบเฉพาะสองส่วน คือ ตลาดเชิงพาณิชย์ที่คัดกรองด้วยกำลังซื้อ และสถาบันศาสนาที่เป็นที่พึ่งสำรองในบางพื้นที่ ผู้ที่ทั้งไร้เครือข่ายและไร้ทุนจึงตกอยู่ในช่องว่างของทุกวงพร้อมกัน ผลการวิจัยนี้จึงเสนอให้มีการพัฒนากลไกระดับชาติเพื่อรับฝากความประสงค์การเตรียมพร้อมต่อการตาย การค้นหาเชิงรุกในชุมชน และพัฒนาระบบทางเลือกการเตรียมพร้อมที่ไม่ผูกกับกำลังซื้อ โดยสรุป ปัญหาการเตรียมพร้อมต่อการตายของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดในสังคมไทยไม่ได้เกิดจากการขาดหน่วยงาน เครือข่าย หรือบริการรองรับ แต่เกิดจากการที่วงล้อมแห่งการดูแลแต่ละวงต่างดำเนินการของตน โดยขาดนโยบายแกนกลางที่เชื่อมทุนทางสังคมเชิงสถาบันที่มีอยู่ให้ทำงานเสริมกัน

คำสำคัญ: วงล้อมแห่งการดูแล, การเตรียมพร้อมต่อการตาย, ชุมชนกรุณา, ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด, บริบทเชิงสถาบัน

Abstract

This qualitative study 1. examines characteristics of circles of care for death preparation in Thai society; and 2. analyze gaps and propose development guidelines for people without

close networks suitable for Thailand. Data was gathered by in-depth interview with 20 organization representatives involved in death preparation in state and quasi-state; academic and medical; civil society; and private sectors. Data was analyzed by the framework method with circles of care as initial framework.

Because death preparation depends on entrusting personal wishes to a recipient who is usually in the inner circle, people without close networks lack a caregiver and recipient of advance wishes from the outset. Each outer circle accommodates them only partially and conditionally; the community circle provides planning devices but cannot itself store and enact the requests; the service circle admits only those already in the system; and the policy circle has only started building an electronic advance-directive registry (e-Living Will) with limited reach. Two further elements in Thailand include a commercial market circle filtered by purchasing power, and a religious-institution axis serving as backup in some areas. Those who are without networks or means lapse into a gap of all circles simultaneously. Therefore, a national mechanism should compile advance wishes, proactive case-finding, and preparedness options independent of purchasing power. In conclusion, the difficulty of death preparation among people without close networks in Thai society does not arise from a lack of organizations, networks, or services, but from each circle of care operating on its own, without a central policy to connect the existing institutional social capital so that the circles reinforce one another.

Keywords: Circles of Care, Death Preparation, Compassionate Community, People Without Close Networks, Institutional Context

บทนำ

ในสังคมสมัยใหม่ระบบความตายถูกย้ายจากบ้านและชุมชนเข้าสู่โรงพยาบาลและสถาบันวิชาชีพ กลายเป็นภาวะทางเทคนิคภายใต้การจัดการของผู้เชี่ยวชาญผ่านกระบวนการแพทย์เป็นหลัก ช่วยให้เกิดประสิทธิภาพและความเป็นมาตรฐานในการดูแลวาระท้าย (Waldrop, 2011) แต่ขณะเดียวกันก็ลดทอนบทบาทของครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยเป็นกลุ่มหลักของการดูแลผู้ใกล้เสียชีวิต (Walter, 2012) เมื่อระบบการแพทย์และสาธารณสุขต้องแบกรับการดูแลวาระท้ายและการจัดการความตายที่มากขึ้น ก่อให้เกิดการส่งเสริมให้มีการรื้อฟื้นบทบาทของชุมชนและครอบครัวในการดูแลวาระท้าย (Sallnow et al., 2022) ซึ่งนำมาสู่การพัฒนาเป็นแนวคิดชุมชนกรุณา (compassionate communities) และแนวคิดวงล้อมแห่งการดูแล (Circles of care) ที่เสนอว่าการตาย การดูแล และความโศกเศร้าเป็นเรื่องของสังคมโดยรวม ไม่ใช่เพียงหน้าที่ของระบบสาธารณสุขเพียงอย่างเดียว (Kellehear, 2020)

แนวคิดวงล้อมแห่งการดูแลได้อธิบายถึงเครือข่าย 5 ระดับของการดูแลวาระท้าย ประกอบด้วย 1. เครือข่ายดูแลวงใน (Inner Network) ผู้ดูแลใกล้ชิดที่ให้การดูแลเข้มข้นทั้งกิจวัตรประจำวันและการตัดสินใจแทน ซึ่งในสังคมไทยมักเป็นสมาชิกครอบครัว แต่อาจเป็นคนรัก เพื่อนสนิท หรือผู้ดูแลรับจ้าง 2. เครือข่ายดูแลวงนอก (Outer Network) คนใกล้ชิดที่อยู่ห่างออกไป เช่น เพื่อนและญาติ ที่คอยสนับสนุนคุณภาพชีวิต 3. ชุมชน (Communities) กลุ่มและองค์กรในชุมชนที่เป็นทางการมากขึ้น ครอบคลุมอาสาสมัครและหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น องค์กรธุรกิจด้านสุขภาพ องค์กรการกุศล และผู้นำทางจิตวิญญาณและศาสนา

4. ระบบบริการสุขภาพ (Service Delivery) บริการจากนักวิชาชีพสุขภาพในโรงพยาบาล และ 5. นโยบาย (Policy) ระเบียบ นโยบาย และกฎหมายที่เอื้อให้ระบบบริการและชุมชนช่วยดูแลผู้ป่วยได้มากที่สุด (Abel et al., 2013; เอกภพ สิทธิวรรณธนะ, 2565) ทั้งนี้ กรอบคิดวงล้อมแห่งการดูแลพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายและการสูญเสียเป็นหลัก (Abel et al., 2013) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ขยายการใช้กรอบดังกล่าวไปสู่ระยะการเตรียมพร้อมต่อการตายซึ่งเกิดขึ้นก่อนวาระท้าย โดยวงผู้ดูแลใกล้ชิดเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้การดูแลในวาระท้ายมาเป็นผู้รับและดำเนินการตามความประสงค์ในระยะการเตรียมพร้อม ดังนั้นกรณีผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด จึงอาจไม่มีผู้ดูแลในวาระท้าย และไม่มีผู้ดำเนินการตามความประสงค์ในการเตรียมพร้อมต่อการตาย

ทั้งนี้ ภาวะไร้เครือญาติ (kinlessness) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั่วโลกโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนผ่านทางประชากรระยะที่สอง (The Second Demographic Transition: SDT) ซึ่งส่งผลกระทบสูงในสังคมที่ระบบการดูแลผู้สูงอายุยังต้องพึ่งพาครอบครัวเป็นหลัก (Verdery et al., 2019) การศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่สมรสและบุตรมักเป็นกลุ่มที่เปราะบางทั้งด้านสุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ และการอยู่อาศัยตามลำพัง (Margolis & Verdery, 2017) ผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ภาวะไร้เครือญาติส่งผลต่อการดูแลในวาระท้ายอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ไร้เครือญาติที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะได้รับการดูแลจากผู้ดูแลน้อยกว่า และมีแนวโน้มเสียชีวิตในสถานดูแลระยะยาวมากกว่าผู้ที่ยังมีเครือญาติ (Mair et al., 2023; Plick et al., 2021) เมื่อพิจารณาบริบทประเทศไทย การมีเครือข่ายผู้ดูแลใกล้ชิดอาจเผชิญปัญหาจากการเปลี่ยนผ่านทางประชากร เนื่องจากประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว โดยการฉายภาพอนาคตประเทศไทย พ.ศ. 2585 ระบุว่าสังคมไทยจะเผชิญภาวะสูงวัยอย่างเข้มข้น มีการอยู่อาศัยตามลำพังที่เพิ่มขึ้นและสัมพันธ์โดยตรงกับการเสียชีวิตตามลำพัง (Dying Alone) ซึ่งเป็นประเด็นที่คนในสังคมมีความกังวลต่อการวางแผนการดูแลวาระท้าย (มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, และจักรี เตจ๊ะวารี, 2565; Samutachak et al., 2022) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่ผ่านมามุ่งอธิบายผลกระทบต่อการดูแลในวาระท้ายเป็นสำคัญ แต่ยังขาดการวิเคราะห์ว่าระบบสถาบันของสังคมจะรองรับการเตรียมพร้อมต่อการตายของคนกลุ่มนี้ได้อย่างไร ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนวาระท้ายช่องว่างดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการศึกษาครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดวงล้อมแห่งการดูแลจะให้กรอบที่เป็นระบบ และได้รับการนำไปปฏิบัติจริงในรูปของขบวนการชุมชนกรุณาทั้งในต่างประเทศและในไทย (เอกภพ สิทธิวรรณธนะ, 2565) แต่ทั้งแนวคิดและการปฏิบัติที่ผ่านมาล้วนมุ่งไปที่การดูแลผู้ป่วยในวาระท้ายเป็นหลัก ยังไม่พบงานศึกษาการนำกรอบนี้มาใช้ศึกษาระบบการเตรียมพร้อมต่อการตาย ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่วาระท้ายและครอบคลุมหน่วยงานที่กว้างกว่าการดูแลทางการแพทย์ ขณะเดียวกันงานศึกษาการเตรียมพร้อมต่อการตายในไทยที่ผ่านมามักเน้นไปที่ระดับปัจเจกเป็นหลัก (Kunakornvong & Ngaosri, 2020) ช่องว่างดังกล่าวจึงนำไปสู่คำถามการวิจัยครั้งนี้ คือ 1. วงล้อมแห่งการดูแลที่เกี่ยวกับการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทยมีลักษณะอย่างไร และ 2. วงล้อมดังกล่าวมีช่องว่างใดสำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด และควรพัฒนาอย่างไรให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษาลักษณะของวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทย และวิเคราะห์ช่องว่างพร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการเตรียมพร้อมต่อการตายสำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างและเสนอแนวทางการพัฒนาวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายสำหรับผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดในบริบทสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดำเนินการวิจัยช่วงปี พ.ศ. 2567-2569 การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รหัสการรับรอง COA No. 153/68

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้แทนหน่วยงานที่มีบทบาท ภารกิจ หรือกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเตรียมพร้อมต่อการตาย จำนวน 20 หน่วยงาน คัดเลือกแบบเจาะจง ร่วมกับการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) กำหนดขนาดตัวอย่างตามหลักความเพียงพอของข้อมูลและความครอบคลุมของภาคส่วน สำหรับเกณฑ์คัดเข้าคือ การเป็นผู้แทนหน่วยงานที่มีตำแหน่งหรือประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานของหน่วยงานนั้น ปฏิบัติงานในหน่วยงานมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 1 ปี สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทและการดำเนินงานได้ ส่วนเกณฑ์คัดออกคือ ผู้แทนหน่วยงานไม่สามารถให้ข้อมูลการดำเนินงานของหน่วยงานได้ตามประเด็นวิจัย สำหรับการรายงานผลการวิจัย กำหนดรหัสผู้ให้ข้อมูลแบบไม่ระบุตัวตน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การกระจายของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามภาคส่วน (N = 20)

ภาคส่วน	จำนวน (หน่วยงาน)	รหัสอ้างอิง
ภาครัฐและกึ่งรัฐ	2	P01–P02
ภาควิชาการและการแพทย์	4	P03–P06
ภาคประชาสังคม	6	P07–P12
ภาคเอกชน	8	P13–P20

ที่มา: ผู้วิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือคือแนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นคำถามปลายเปิดครอบคลุมสี่ส่วนหลัก ได้แก่ 1. บทบาท ภารกิจ และกิจกรรมของหน่วยงานต่อการเตรียมพร้อมต่อการตาย 2. ปัจจัยเอื้อและอุปสรรคในการดำเนินงาน 3. ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น และ 4. ข้อเสนอเชิงระบบและแนวโน้มในอนาคต

แนวคำถามสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 ท่าน จากสาขาประชากรศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาธารณสุข ปรัชญาและศาสนา แพทย์ พยาบาล จิตวิทยา สังคมสงเคราะห์ และภาษาและวัฒนธรรม ผลการตรวจสอบพบว่าค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหารายข้อ (I-CVI) อยู่ระหว่าง 0.90 ถึง 1.00 ค่าดัชนีทั้งฉบับแบบค่าเฉลี่ย (S-CVI/Ave) เท่ากับ 0.99 และแบบความเห็นพ้องสมบูรณ์ (S-CVI/UA) เท่ากับ 0.92 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ผู้วิจัยปรับปรุงถ้อยคำตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนเก็บข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และสิทธิของผู้เข้าร่วมผ่านเอกสารชี้แจงข้อมูลและขอความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษร การเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจและถอนตัวได้ทุกเมื่อโดยไม่มีผลกระทบ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้แทนหน่วยงานระยะเวลา 60-90 นาที ข้อมูลที่ระบุตัวตนถูกเก็บเป็นความลับ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงกรอบ (Framework Method) ตามแนวทางของ Gale et al. (2013) ประกอบด้วยเจ็ดขั้นตอน ได้แก่ 1. ถอดเสียงสัมภาษณ์ 2. ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล 3. ลงรหัสข้อมูล 4. พัฒนากรอบการวิเคราะห์ โดยใช้วงล้อมแห่งการดูแเป็นกรอบตั้งต้นและเปิดให้ประเด็นนอกกรอบก่อตัวจากข้อมูล 5. กำหนดรหัสเชิงดัชนี (indexing) 6. ทำตารางกรอบการวิเคราะห์ นำข้อมูลที่ลงรหัสแล้วมาจัดวางลงในตารางเมทริกซ์ และ 7. ตีความข้อมูล เพื่อหาแบบแผนและช่องว่างระหว่างแต่ละระดับวงล้อม

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้แทนหน่วยงาน 20 หน่วยงาน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ตามลำดับ ดังนี้

1. ลักษณะของวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทย

เมื่อจัดตำแหน่งแห่งที่ของหน่วยงานทั้ง 20 แห่งลงในวงต่าง ๆ ของวงล้อมแห่งการดูแล จำแนกตามบทบาทกลไกการดูแล และเงื่อนไขการเข้าถึงของแต่ละวง ดังตารางที่ 2 จะพบว่า กรณีของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด เช่น บุคคลที่อยู่ตัวคนเดียว หรือคนที่อยู่ในสังคมเมืองที่มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านแบบห่างเหินนั้น วงในสุดที่เป็นวงผู้ดูแลใกล้ชิดและวงสนับสนุนรอบข้าง ย่อมว่างเปล่าหรือเบาบาง คนกลุ่มนี้จึงต้องฝากภาระทั้งการดูแลและการรับฝากความประสงค์เกี่ยวกับการตายไว้กับวงรอบนอก ให้ช่วยปฏิบัติหน้าที่แทนครอบครัวและคนใกล้ชิด ดังที่ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐด้านนโยบายสุขภาพระบุว่า “ในทางนโยบายตอนนี้กำลังศึกษาเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยว แล้วก็การจากไปอย่างโดดเดี่ยว ซึ่งเริ่มมีมากขึ้นในสังคม อยู่ตามคอนโดต่าง ๆ บางคนจากไปตั้งหลายเดือน ไม่มีใครรู้” [P01] เช่นเดียวกับผู้แทนหน่วยงานภาคประชาสังคมยกตัวอย่างกรณีว่า “ครูเกษียณท่านหนึ่งเสียชีวิตที่บ้าน กว่า 2 สัปดาห์ถึงจะมีคนรู้ มีคนมาเจอ มันทำให้เราเห็นว่าเดี๋ยวนี้ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น” [P11] สิ่งนี้สะท้อนว่าหน่วยงานที่เป็นวงนอกได้เห็นช่องว่างดังกล่าวของการหายไปในเครือข่ายวงในใกล้ชิดสำหรับกลุ่มคนเปราะบาง

เมื่อขาดบุคคลใกล้ชิดในการดูแล วงชุมชนจะกลายเป็นวงแรกที่รับภาระแทนวงในที่หายไป ดังที่ผู้แทนวิสาหกิจเพื่อสังคมด้านการวางแผนชีวิตเล่าถึงกรณีหนึ่งว่า “มีคนที่เขาเป็นโสดจริง ๆ แล้วโสดทั้งบ้าน บางทีก็มีพี่น้องแต่ก็โสดเหมือนกัน เขาไม่รู้ว่าจะจัดการตอนตายยังไง เขาไม่อยากเป็นภาระใคร อันนี้เป็นโจทย์หนึ่งที่ได้รับคำถามมาว่าเขาอยู่คนเดียว เขาจะวางแผนการตายยังไง เลยเริ่มมองหาชุมชนช่วยดูแล” [P07] ประเด็นนี้เครือข่ายภาคประชาสังคมและกลุ่มชุมชนกรุณาจึงเข้ามาตอบโจทย์ด้วยการให้เครื่องมือวางแผน เช่น สมุดบันทึกความประสงค์และไพ่ไขชีวิต รวมถึงเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับชุมชนการดูแลวาระท้าย

อย่างไรก็ตาม บทบาทนี้มีข้อจำกัดสองด้าน ด้านแรกคือ การเข้าถึงได้เฉพาะผู้ที่ชุมชนรับรู้หรือค้นพบ ส่วนผู้ที่ไม่เคยเข้ามาในระบบหรือไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มชุมชนมักตกหล่นตั้งแต่ต้น ดังที่ผู้แทนเครือข่ายชุมชนกรุณาในพื้นที่ระบุว่า “ผู้สูงอายุที่ไม่เคยผ่านระบบโรงพยาบาล ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่ม เขาก็จะตกหล่น พอเขาตกสำรวจก็อยู่ที่บ้านคนเดียว ก็เสียชีวิตคนเดียว ไม่มีใครในชุมชนรับรู้” [P12] ด้านที่สองคือ การมีเครื่องมือช่วยให้บุคคลบันทึกความประสงค์ต่อการตายของตนเองได้ แต่การบันทึกนั้นไม่อาจทำหน้าที่เป็นผู้รับฝากการดำเนินการแทน

ตนเองได้ เพราะสุดท้ายบุคคลยังต้องหาผู้รับสารด้วยตนเอง ดังที่ผู้แทนวิสาหกิจเพื่อสังคมอธิบายว่า “เตรียมแล้วก็ต้องเน้นการสื่อสารด้วย แต่ว่าการสื่อสารมันจะเป็นแค่เราได้แค่แนะนำนะว่าคุณจะต้องไปสื่อสารต่อนะ เขียนแล้วต้องไปสื่อสารนะ” [P07] สิ่งนี้กลายเป็นช่องว่างสำคัญว่าคนไร้เครือข่ายใกล้ชิดกลุ่มนี้จะต้องไปสื่อสารกับใคร

เมื่อพิจารณาวงระบบบริการสุขภาพ การเตรียมพร้อมต่อการตายปรากฏในรูปของการทำหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) และการวางแผนการดูแลล่วงหน้าผ่านสถานพยาบาล แต่กลไกนี้รองรับได้เฉพาะผู้ที่เข้าสู่ระบบบริการอยู่แล้ว ส่วนผู้ที่ไม่เคยเข้าระบบจึงไม่มีช่องทางบันทึกหรือฝากความประสงค์ไว้ในระบบ ดังนั้น ผู้มีบทบาทสำคัญเพื่อเชื่อมต่อในกรณีดังกล่าวจึงเป็นวงนอกสุดคือวงนโยบาย ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานระดับชาติกำลังพัฒนาระบบฐานข้อมูลหนังสือแสดงเจตนาในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Living Will) เพื่อให้บุคคลลงทะเบียนความประสงค์ปฏิเสธการรักษาที่ยืดชีวิตเกินจำเป็นและเชื่อมข้อมูลกับสถานพยาบาล กลไกนี้นับเป็นความพยายามสร้างผู้รับฝากความประสงค์ในระบบเพื่อทดแทนบทบาทที่เคยเป็นของวงใน แต่ยังอยู่ในขอบเขตจำกัดของการรับรู้และการเข้าถึงในวงกว้าง

ภายใต้ข้อจำกัดของวงล้อมระดับต่าง ๆ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า วงล้อมการดูแลในลักษณะตลาดเชิงพาณิชย์ภาคเอกชนได้เริ่มปรากฏขึ้น ซึ่งไม่ได้เป็นวงชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่ดำเนินงานผ่านทุกวงและคัดกรองผู้เข้าถึงด้วยกำลังซื้อ ภาคเอกชนเสนอบริการเตรียมพร้อมต่อการตายที่ซื้อได้ ตั้งแต่การทำพินัยกรรม การวางแผนการเงิน ไปจนถึงบริการวางแผนการตาย แต่ผู้ที่เข้าถึงได้มักเป็นผู้ที่มีเศรษฐฐานะระดับหนึ่ง ดังที่ผู้แทนหน่วยงานภาคเอกชนด้านการวางแผนการตายตั้งข้อสังเกตว่า “คนที่เตรียมพร้อมการตายก็คือคนที่อยู่ในชนชั้นกลางหน่อย คนที่ต้องหาเช้ากินค่ำอาจจะยังไม่ได้คิดเรื่องนี้” [P19] นอกจากเงื่อนไขกำลังซื้อแล้ว วงตลาดพาณิชย์ยังขาดหน่วยทะเบียนกลางที่จะรับฝากความประสงค์อย่างเป็นระบบ ทำให้ความประสงค์ที่บุคคลจัดทำไว้กระจัดกระจายและอาจสูญหายได้ ดังที่ผู้แทนหน่วยงานภาคเอกชนด้านพินัยกรรมอธิบายว่า “บางคนก็เก็บเอาไว้ในเซฟ บางคนก็เขียนพินัยกรรมทิ้งไว้ตามที่ไหนสักแห่งหนึ่ง แล้วก็ลืมไปว่าตัวเองเขียนเอาไว้ตรงไหน” [P13] หรือกรณีการซื้อโลงศพล่วงหน้าที่ผู้ประกอบการระบุว่า “ส่วนนี้เป็นภาระระยะยาวเพราะเราไม่รู้ได้ว่าคนซื้อจะเสียชีวิตตอนไหน ถ้าเขาตัวคนเดียวไม่มีใครแจ้งมาเราก็ไม่รู้ได้ ก็ต้องเก็บไปให้เขาเรื่อย ๆ” [P15] ดังนั้น วงตลาดพาณิชย์จึงเติมช่องว่างได้เฉพาะผู้มีทุน แต่ยังไม่อาจทำหน้าที่การเตรียมพร้อมต่อการตายได้อย่างยั่งยืน

ข้อค้นพบสำคัญอีกหนึ่งประการ คือ สถาบันศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญเชื่อมโยงกับวงล้อมต่าง ๆ ไม่ได้จำกัดเฉพาะระดับชุมชน แต่ศาสนายังเชื่อมโยงกับระบบบริการสุขภาพด้วยในหลายพื้นที่ เมื่อบุคคลขาดผู้ดูแลใกล้ชิดและไม่สามารถเข้าถึงระบบตลาดเชิงพาณิชย์ วัดและหน่วยงานศาสนาจึงทำหน้าที่เป็นที่พึ่งสำรอง ดังที่ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐด้านนโยบายสุขภาพอธิบายว่า “วัดมีบทบาทในการสนับสนุน เมื่อเสียชีวิตวัดก็จัดการพิธีศพ ทุกอย่างอยู่ในวัดหมดอย่างเป็นระบบ” [P01] ขณะเดียวกัน ในพื้นที่ที่ระบบครอบครัว ศาสนาและชุมชนยังประสานกันแน่น โดยเฉพาะชุมชนมุสลิม การจัดการหลังความตายดำเนินไปได้เองโดยไม่ต้องพึ่งกลไกตลาด ดังที่ผู้แทนเครือข่ายชุมชนกรุณาในพื้นที่ภาคใต้อธิบายถึงบทบาทของชุมชนที่ช่วยเตรียมที่ฝังศพไว้ให้โดยไม่มีต้นทุนโดยระบุว่า “ทุกหมู่บ้านมีที่ฝังศพ เขาจะมีเป็นบริจาคที่ไว้เลย ไม่ต้องไปซื้อที่ การตายเป็นธุระของคนเป็น คนที่ยังอยู่ต้องจัดการให้เค้าให้สมบูรณ์ที่สุด คนตายไปแล้วไม่ต้องกังวล” [P12] องค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่า วงล้อมแห่งการดูแลในสังคมไทยนั้นมีบริบทเฉพาะคือวงตลาดเชิงพาณิชย์และวงสถาบันศาสนาที่หนุนเสริมวงล้อมภาพรวม

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบสำคัญของหัวข้อนี้มี 3 ประการ ประการที่ 1 ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดขาดวงผู้ดูแลใกล้ชิดตั้งแต่ต้น จึงไม่มีทั้งผู้ดูแลวาระท้ายและผู้รับฝากความประสงค์การเตรียมพร้อมต่อการตาย

ประการที่ 2 วงรอบนอกทั้งวงชุมชน วงบริการสุขภาพ และวงนโยบาย ต่างเข้ามารองรับการเตรียมพร้อมต่อการตายได้เพียงบางส่วนและมีเงื่อนไข คือบุคคลต้องถูกค้นพบหรืออยู่ในระบบบริการอยู่ก่อน และประการที่ 3 บริบทไทยปรากฏองค์ประกอบเพิ่มอีก 2 ส่วนที่ไม่มีในกรอบเดิม ได้แก่ วงตลาดเชิงพาณิชย์ที่พาดผ่านทุกวง และคัดกรองด้วยกำลังซื้อ และวงสถาบันศาสนาที่ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งสำรอง

ตารางที่ 2 ลักษณะวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อเตรียมพร้อมต่อการตายของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดในสังคมไทย

ระดับ/องค์ประกอบ	ผู้ดำเนินการหลัก	กลไกรองรับการเตรียมพร้อม	เงื่อนไขการเข้าถึง	ผลต่อผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด
วงล้อมตามแนวคิดวงล้อมแห่งการดูแล				
1. ผู้ดูแลใกล้ชิด	ครอบครัวและคนใกล้ชิด	รับฝากและดำเนินการตามความประสงค์	ต้องมีคู่ บุตร หรือญาติใกล้ชิด	ขาดผู้รับฝากความประสงค์ตั้งแต่ต้น
2. ผู้สนับสนุนรอบข้าง	เพื่อน เพื่อนบ้าน ญาติห่าง	ช่วยรับรู้และยืนยันความประสงค์	ต้องมีทุนทางสังคมเดิม	เบาบางเมื่อใช้ชีวิตตามลำพัง
3. ชุมชน	ภาคประชาสังคมและชุมชนกรุณา	ให้เครื่องมือวางแผนและค้นหา	ต้องถูกค้นพบหรือเข้าร่วมกลุ่ม	ให้เครื่องมือได้แต่ส่งต่อความประสงค์ไม่ได้
4. ระบบบริการสุขภาพ	การแพทย์และสถานชีวาภิบาล	หนังสือแสดงเจตนาและการวางแผนล่วงหน้า	ต้องอยู่ในระบบบริการก่อน	ผู้ไม่เข้าระบบไม่มีช่องทางบันทึก
5. นโยบาย	รัฐและหน่วยงานนโยบาย	ทะเบียนรับฝากเจตนา (e-Living Will)	ต้องเชื่อมระบบและบูรณาการข้ามภาคส่วน	ยังจำกัดและไร้เจ้าภาพ
วงล้อมเฉพาะบริบทไทย (พาดผ่าน/คาบเกี่ยวหลายวง)				
วงตลาดเชิงพาณิชย์	ภาคเอกชน	บริการวางแผนและพินัยกรรมที่ซื้อได้	ต้องมีกำลังซื้อ	คัดด้วยเงิน ไม่มีทะเบียนกลาง
วงสถาบันศาสนา	วัด คณะสงฆ์ และชุมชนศาสนาต่าง ๆ	เตรียมที่ฝัง พิธีศพ	ขึ้นกับความเข้มแข็งของชุมชนศาสนา	เป็นที่พึ่งได้บางพื้นที่ ไม่สม่ำเสมอ

ที่มา: ผู้วิจัย จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. ช่องว่างและแนวทางการพัฒนาวงล้อมการเตรียมพร้อมต่อการตาย

เมื่อนำเงื่อนไขการเข้าถึงของทุกวงที่สรุปไว้ในตารางที่ 2 มาพิจารณาร่วมกัน พบว่า ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดเผชิญช่องว่างที่ซ้อนทับกันหลายชั้น กล่าวคือ วงในไม่มีผู้ดูแลตั้งแต่ต้น เครือข่ายรอบข้างเบาบางลงเนื่องจากการใช้ชีวิตตามลำพัง วงชุมชนเข้าถึงได้ต่อเมื่อบุคคลถูกค้นพบและได้รับการส่งต่อ และวงบริการดูแลได้ต่อเมื่อบุคคลอยู่ในระบบอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ เมื่อไม่มีคนใกล้ชิดทำหน้าที่เชื่อมต่อ ผู้ไร้เครือข่ายจึงมีโอกาสน้อยที่สุดที่จะได้รับการส่งต่อไปยังวงรอบนอก ซึ่งช่องว่างดังกล่าวจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อพิจารณาร่วมกับเงื่อนไขด้านกำลังซื้อ ดังที่ผู้แทนหน่วยงานภาคประชาสังคมระบุว่า “จุดอ่อนการส่งเสริมการตายดี คือ ยังมีคนที่เข้า

ไม่ถึงอยู่อีกเยอะมาก โดยเฉพาะคนที่อยู่ชายขอบ เขาจะเข้าถึงการตายดีได้ยังไง เพราะเดี๋ยวนี้การจะตายดีได้ต้องใช้ทุนทรัพย์จำนวนไม่น้อย” [P08] สิ่งนี้สะท้อนว่าผู้ที่ไม่มีเครือข่ายและไม่มีกำลังทรัพย์ อาจกลายเป็นกลุ่มที่ทุกวงล้อมเข้าไม่ถึง

จากช่องว่างข้างต้น จึงอาจพิจารณาแนวทางการพัฒนาวงล้อมการเตรียมพร้อมต่อการตายให้เหมาะกับบริบทไทยได้ 3 ประการคือ ประการแรก การกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพระดับชาติที่ทำหน้าที่ประสานวงต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อตอบโจทย์ที่ผู้แทนหน่วยงานสะท้อนว่ายังไม่มีเจ้าภาพที่ชัดเจน ประการที่สอง การพัฒนากลไกค้นหาเชิงรุกในวงชุมชน เพื่อให้ผู้ไร้เครือข่ายที่ไม่เคยเข้าระบบได้รับการดูแลโดยไม่ต้องรอให้ถูกค้นพบโดยบังเอิญ และประการที่สาม การจัดให้มีทางเลือกการเตรียมพร้อมต่อการตายที่ไม่ผูกกับกำลังซื้อ ควบคู่กับการสนับสนุนบทบาทของหน่วยทางศาสนาและชุมชนในพื้นที่ที่ทุนทางสังคมยังเข้มแข็ง เพื่อไม่ให้การเข้าถึงการตายดีถูกจำกัดอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจหรือการมีเครือข่ายเพียงอย่างเดียว

โดยสรุป ข้อค้นพบสำคัญของหัวข้อนี้มี 2 ประการ ประการที่ 1 ช่องว่างของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดมีลักษณะซ้อนทับกันหลายชั้น โดยเป็นช่องว่างของการประสานงานระหว่างวงเป็นด้านหลัก ควบคู่กับช่องว่างของการเข้าถึงสำหรับผู้ที่ไร้ทั้งเครือข่ายและกำลังทรัพย์ และประการที่ 2 แนวทางการพัฒนาที่เหมาะกับบริบทไทยมี 3 ทาง ได้แก่ การกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพระดับชาติพร้อมกลไกรับฝากความประสงค์ การพัฒนากลไกค้นหาเชิงรุกในวงชุมชน และการจัดให้มีทางเลือกการเตรียมพร้อมที่ไม่ผูกกับกำลังซื้อ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ชุมชน ศาสนา และภาคเอกชน: วงล้อมรองรับการเตรียมพร้อมต่อการตายของผู้ไร้เครือข่าย

จากผลการวิจัยลักษณะของวงล้อมการดูแลที่พบว่า ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดไม่มีทั้งผู้ดูแลวาระท้ายและผู้รับฝากความประสงค์ในการเตรียมตัวตาย ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าภาวะดังกล่าวไม่ใช่เพียงปัญหาของปัจเจกบุคคล แต่เป็นผลเชิงโครงสร้างของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรและสังคม ครอบครัวที่เล็กลง ความเป็นเมืองและรูปแบบวิถีชีวิตแบบปัจเจกสูงขึ้น (Samutachak et al., 2022) สภาวะดังกล่าวนำไปสู่การเสียชีวิตตามลำพังของผู้สูงวัยในสังคมไทยที่เริ่มปรากฏมากขึ้น สืบเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนไร้บุตรหลาน และการขาดการติดต่อกับสังคม (อารีย์ พีรพรวิพุธ, 2568) ความกังวลต่อภาวะนี้ยังขยายตัวไปสู่ประชากรรุ่นใหม่ด้วย ดังผลการศึกษากลุ่มคนรุ่นใหม่ในกรุงเทพมหานครที่พบว่าประมาณหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่างมีความกังวลต่อการเสียชีวิตตามลำพัง (ฐิตินันทน์ ผิวนิล และคณะ, 2566) หน่วยงานต่าง ๆ เล็งเห็นปัญหานี้ และได้กำหนดมาตรการรองรับผู้ไร้เครือข่ายไว้เป็นเป้าหมายหนึ่งของการดำเนินงาน ทั้งในวงนโยบาย วงบริการ วงชุมชน วงศาสนา และวงตลาดพาณิชย์ สิ่งนี้สะท้อนว่าสังคมไทยกำลังพยายามไม่ปล่อยให้ผู้ใดตายอย่างโดดเดี่ยว โดยมีหลายวงเข้ามาช่วยรองรับการเตรียมพร้อม ซึ่งสอดรับกับเจตนารมณ์ของแนวคิดวงล้อมแห่งการดูแลและชุมชนกรุณาที่พัฒนาขึ้นเพื่อขยายการดูแลวาระท้ายเพื่อส่งเสริมการตายดี (Abel et al., 2013; Kellehear, 2020; Sallnow et al., 2022)

ด้านข้อค้นพบที่ว่า วงล้อมระดับชุมชนเป็นวงแรกที่รับภาระแทนวงใน (ครอบครัว/คนใกล้ชิด) ที่หายไปนั้น อธิบายได้ว่า เป็นเพราะสังคมไทยมีทุนทางสังคมระดับชุมชนที่ทำงานด้านวาระท้ายของชีวิตอยู่ก่อนแล้ว สอดคล้องกับลักษณะเครือข่ายอาสาที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกน ร่วมกับพระสงฆ์ผู้นำศาสนา หน่วยบริการสุขภาพ อาสาสมัครสาธารณสุข และภาคธุรกิจการกุศล ซึ่งมีคุณลักษณะครบตามหลักการของแนวคิดชุมชนกรุณา แต่ยังมีข้อจำกัดที่การทำงานเป็นเชิงรับมากกว่า (จิรพรรณ นฤภัทร, 2569) เช่นเดียวกับผลการศึกษากลไกเครือข่ายเพื่อผู้สูงอายุหญิงที่อยู่คนเดียวซึ่งพบว่าการรองรับกลุ่มเปราะบางในชุมชนต้องอาศัยแกนนำและเครือข่ายในพื้นที่เป็นผู้ค้นหาและเชื่อมบุคคลเข้าสู่ระบบ (กมลชนก ขำสุวรรณ

และภุชงค์ เสนานุช, 2565) นอกจากนี้ การขับเคลื่อนวงชุมชนยังต้องอาศัยบุคลากรเฉพาะอย่างกระบวนกรชุมชนผู้ทำหน้าที่สื่อสารและนำกระบวนการเรียนรู้เรื่องการอยู่และตายดี ซึ่งยังมีจำนวนจำกัดและกระจุกตัวในบางพื้นที่ (ดิเรก ชัยชนะ, 2567)

สำหรับข้อค้นพบเรื่องบทบาทของสถาบันศาสนาที่พาดผ่านทุกวงล้อมนั้น อธิบายได้ว่าในบริบทไทยวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแต่เดิม พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายผูกอยู่กับสถาบันสงฆ์ และการเตรียมตัวตายมีความหมายเชิงกุศลตามคติทางพระพุทธศาสนา การเตรียมพร้อมต่อการตายในสังคมไทยจึงไม่ได้เป็นเพียงธุรกรรมทางกฎหมายหรือการแพทย์อย่างที่ปรากฏในสังคมตะวันตก แต่เป็นการปฏิบัติที่มีมิติทางจิตวิญญาณกำกับอยู่ (Pewnil et al., 2026; Stonington, 2012) บทบาทของศาสนายังขยายไปถึงการเป็นที่พึ่งสำรองสุดท้ายของผู้ไร้เครือข่าย ดังกรณีศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในงานสาธารณสงเคราะห์ที่พบว่าวัดดำเนินโครงการสงเคราะห์ศพไร้ญาติ จัดพิธีกรรมทางศาสนาและฌาปนกิจให้แก่ผู้เสียชีวิตที่ครอบครัวขัดสนทุนทรัพย์ รวมทั้งทำหน้าที่บูรณาการภาครัฐ เอกชน และประชาชนเข้าด้วยกัน (พศิน สินมา และคณะ, 2568) ข้อมูลเหล่านี้ยืนยันข้อค้นพบของการศึกษานี้ที่ว่าศาสนาเป็นแกนเชื่อมโยงวงล้อมต่าง ๆ ของสังคมไทย

2. ช่องว่างซ้อนทับของการประสานและการเข้าถึง: เงื่อนไขเชิงสถาบันของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด

ข้อค้นพบช่องว่างวงล้อมการเตรียมพร้อมต่อการตายในการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า วงล้อมในบริบทของสังคมไทยมีลักษณะขับเคลื่อนแบบต่างวงต่างทำไม่เชื่อมโยงกัน แม้มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน แต่ขาดแกนกลางที่เชื่อมประสาน อธิบายได้ว่าแม้ประเทศไทยจะมีเครื่องมือทางกฎหมายรองรับการแสดงเจตนาล่วงหน้าตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 แล้ว แต่ยังไม่มีหน่วยงานเจ้าภาพระดับปฏิบัติที่ทำหน้าที่ร้อยเรียงแต่ละวงเข้าด้วยกัน แต่ละหน่วยงานจึงพัฒนางานตามพันธกิจของตนเอง ผู้ไร้เครือข่ายบางส่วนจึงตกหล่น ไม่ใช่เพราะไม่มีวงใดรองรับ แต่เพราะวงต่าง ๆ ไม่ได้ถูกร้อยเข้าด้วยกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการศึกษาการใช้สมุดเบาใจในชุมชน ซึ่งพบว่าการวางแผนสุขภาพล่วงหน้าจะเกิดขึ้นได้จริงต่อเมื่อมีความร่วมมือเชื่อมโยงกันระหว่างประชาชนผู้เขียนสมุดเบาใจ กระบวนกรชุมชน และบุคลากรสุขภาพของหน่วยบริการทั้งระดับปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตติยภูมิ (ดิเรก ชัยชนะ และคณะ, 2567) เมื่อกลไกเชื่อมประสานเช่นนี้ไม่ครอบคลุมทั่วถึง บุคคลจึงต้องหาทางการเตรียมพร้อมต่อการตายด้วยวิธีการของตนเอง ทำให้บริการเชิงพาณิชย์ขยายตัวเพื่อรองรับความต้องการส่วนนี้ ทั้งด้านการวางแผนทรัพย์สิน การจัดการงานศพ ตลอดจนที่อยู่อาศัยแบบมีระบบดูแลต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง (วริศรา ศุภาลัยวัฒน์ และไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2567) เช่นเดียวกับกรณีของญี่ปุ่นที่การเตรียมพร้อมพัฒนาเป็นปรากฏการณ์ชูคัตสึ (shūkatsu) ที่ถูกริเริ่มและขับเคลื่อนโดยภาคธุรกิจงานศพเป็นหลัก (Chan & Thang, 2022)

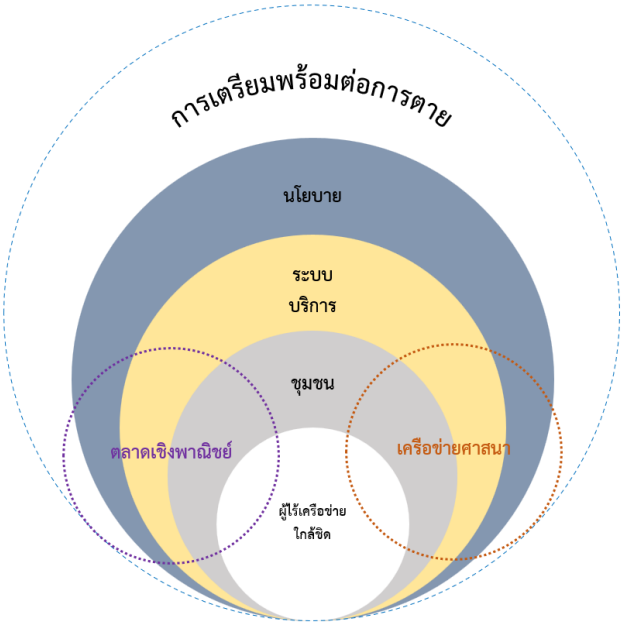
นอกจากนี้ ช่องว่างการประสานของวงล้อมส่วนต่าง ๆ ยังซ้อนทับกับช่องว่างการเข้าถึงของผู้ที่ขาดทั้งเครือข่ายและกำลังทรัพย์ ซึ่งไม่อาจอาศัยบริการในระบบตลาดเอกชนได้ ประเด็นนี้สามารถอธิบายได้ว่าการช่วยเหลือคนกลุ่มดังกล่าวในปัจจุบันมักเกิดขึ้นภายหลังการเสียชีวิตแล้ว มากกว่าการหนุนเสริมให้เตรียมพร้อมก่อนตาย ดังเช่นผลการศึกษาบทบาทของมูลนิธิไม่แสวงหากำไรในกรุงเทพมหานครที่ทำหน้าที่จัดการศพ ระดมทุนจัดงานศพ และประสานพิธีทางศาสนาให้แก่ผู้ป่วยยากไร้และไร้ญาติ โดยสวมบทบาทความเป็นญาติเสมือนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการความตายของกลุ่มเปราะบาง (ฐิตินันทน์ ผิวนิล และคณะ, 2567) กลไกการกุศลเช่นนี้แม้มีคุณูปการสูง แต่สะท้อนว่าสังคมไทยยังรองรับผู้ไร้เครือข่ายที่ปลายทางของชีวิตมากกว่าที่ต้นทางของการเตรียมพร้อม ดังนั้น การทำให้ผู้ไร้เครือข่ายเข้าถึงการเตรียมพร้อมต่อการตายได้จริงจึงไม่ใช่การสร้างวงล้อมขึ้นใหม่ แต่ควรมีนโยบายแกนกลางที่เชื่อมทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทั้งฐานชุมชนซึ่งหยั่งรากในเครือข่ายวัด สมาคมฌาปนกิจ อาสาสมัครสาธารณสุข และเครือข่ายศาสนาอื่น ให้ทำงานเสริมกันตั้งแต่ระยะเตรียมพร้อมก่อนตาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนกรุณาที่มุ่งขยายเครือข่ายการดูแล

วาระท้ายให้ครอบคลุมหน่วยต่าง ๆ ของสังคม (Kelley, 2023) ฐานเครือข่ายเหล่านี้จึงเป็นทุนทางสังคมที่ควรได้รับการหนุนเสริม

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอวงล้อมแห่งการดูแลเพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายสำหรับบริบทสังคมไทย (ดังภาพที่ 1) ซึ่งต่อยอดจากกรอบคิดของ Abel et al. (2013) ใน 3 ประการ ประการที่ 1 การขยายขอบเขตการใช้กรอบจากระยะการดูแลวาระท้ายไปสู่ระยะการเตรียมพร้อมต่อการตาย โดยตีความบทบาทของวงผู้ดูแลใกล้ชิดใหม่ในฐานะผู้รับฝากความประสงค์การเตรียมพร้อมต่อการตาย ประการที่ 2 การเพิ่มองค์ประกอบเฉพาะบริบทไทย 2 ส่วน ได้แก่ วงตลาดเชิงพาณิชย์และวงสถาบันศาสนา และประการที่ 3 การวินิจฉัยว่าช่องว่างของการเตรียมพร้อมสำหรับผู้ไร้เครือข่ายเป็นช่องว่างของการประสานทุนทางสังคมเชิงสถาบันที่มีอยู่ ไม่ใช่การขาดวงล้อมรองรับ

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในภาพที่ 1 อธิบายได้ดังนี้ ผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดอยู่ที่ศูนย์กลาง โดยวงผู้ดูแลใกล้ชิดและวงสนับสนุนรอบข้างซึ่งเป็นวงในสุดของกรอบเดิมนั้นว่างเปล่าสำหรับคนกลุ่มนี้ จึงไม่ได้ปรากฏในภาพ ถัดออกมาคือวงชุมชน วงระบบบริการสุขภาพ และวงนโยบาย ซึ่งเรียงเป็นชั้นจากใกล้ไปไกล และมีความสัมพันธ์แบบรองรับต่อเนื่องกัน กล่าวคือ วงชุมชนทำหน้าที่ค้นหาและให้เครื่องมือวางแผน วงบริการรองรับผู้ที่เข้าสู่ระบบแล้วผ่านหนังสือแสดงเจตนา และวงนโยบายทำหน้าที่เป็นทะเบียนรับฝากเจตนาและกำหนดกติกาให้วงอื่นทำงานได้ ส่วนองค์ประกอบเฉพาะบริบทไทย 2 ส่วนไม่ได้เป็นวงชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่พาดผ่านและคาบเกี่ยวหลายวง โดยวงตลาดเชิงพาณิชย์แทรกอยู่ในทุกระดับด้วยตรรกะการซื้อบริการจึงคัดกรองผู้เข้าถึงด้วยกำลังซื้อ ขณะที่วงสถาบันศาสนาคาบเกี่ยวระหว่างวงชุมชนกับวงบริการ ทำหน้าที่เป็นทั้งที่พึ่งสำรองเมื่อวงอื่นเข้าไม่ถึง และเป็นแหล่งความหมายที่วงตลาดและระบบราชการให้ไม่ได้ ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้กรอบใหญ่ คือ การเตรียมพร้อมต่อการตาย

ภาพที่ 1 วงล้อมแห่งการดูแลการเตรียมพร้อมต่อการตายของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิด
ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพระดับชาติที่รับผิดชอบการเตรียมพร้อมต่อการตายโดยตรง เพื่อทำหน้าที่ประสานวงล้อมแห่งการดูแลข้ามภาคส่วน และบูรณาการมิติสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน

2. หน่วยงานรัฐควรขยายระบบทะเบียนหนังสือแสดงเจตนาอิเล็กทรอนิกส์ให้ครอบคลุมผู้ที่อยู่นอกระบบบริการสุขภาพ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับฝากความประสงค์แทนวงผู้ดูแลใกล้ชิดที่ผู้ไร้เครือข่ายไม่มี

3. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุกลุ่มผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะในแผนรองรับสังคมสูงวัย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านควรพัฒนากลไกค้นหาเชิงรุกเพื่อเชื่อมผู้ไร้เครือข่ายที่ไม่เคยเข้าระบบเข้าสู่วงชุมชนและวงบริการก่อนถึงภาวะวิกฤต

2. หน่วยงานสาธารณสุขและสถานชีวาภิบาลควรผนวกการวางแผนการดูแลล่วงหน้าเข้าเป็นบริการปกติที่ไม่มีค่าใช้จ่าย เพื่อถอดเงื่อนไขกำลังซื้อออกจากการเข้าถึงการเตรียมพร้อมต่อการตาย

3. เครือข่ายภาคประชาสังคมและกลุ่มชุมชนกรุณาควรพัฒนาเครื่องมือวางแผนที่มีกลไกส่งต่อความประสงค์ไปยังหน่วยงานผู้รับฝาก ไม่ใช่เพียงให้บุคคลบันทึกความประสงค์ไว้กับตนเอง

4. คณะสงฆ์และองค์กรศาสนาควรได้รับการสนับสนุนให้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งสำรองอย่างเป็นระบบโดยเชื่อมกับหน่วยบริการสุขภาพและชุมชนอย่างเป็นทางการ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. พัฒนาการศึกษาความต้องการและประสบการณ์ของผู้ไร้เครือข่ายใกล้ชิดโดยตรง เพื่อตรวจสอบภาพที่ได้จากมุมมองเชิงสถาบันในการศึกษาครั้งนี้

2. ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท และระหว่างกลุ่มที่มีทุนทางสังคมและเศรษฐกิจแตกต่างกัน

3. ควรศึกษาประสิทธิผลของกลไกรับฝากความประสงค์เพื่อการเตรียมพร้อมต่อการตายในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทไทย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีศาสตราจารย์ ดร.วิราภรณ์ โพธิศิริ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต 100 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สัญญาเลขที่ N41A670379

เอกสารอ้างอิง

กมลชนก ขำสุวรรณ และภุชงค์ เสนานุช. (2565). สวัสดิการสังคมเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว: ข้อค้นพบจากจังหวัดนครปฐม. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 30(2), 1-36.

จิรพรรณ นฤภัทร. (2569). การพัฒนารูปแบบ “ชุมชนกรุณา” ในบริบทการดูแลผู้ป่วยสูงอายุระยะท้ายและครอบครัวในระบบบริการแบบประคับประคองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนกรุณาโดยเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 10(1), e296682.

ฐิตินันทน์ ผิวนิล และคณะ. (2566). ทัศนคติต่อการอยู่ตัวคนเดียวและความกลัวต่อการเสียชีวิตตามลำพังของคนรุ่นใหม่ในกรุงเทพมหานคร. ใน การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2566 (น. 153-172). กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

_____. (2567). บทบาทการจัดการความตายให้ศพผู้ป่วยยากไร้และไร้ญาติของมูลนิธิไม่แสวงหากำไรแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 7(4), 15-28.

ดิเรก ชัยชนะ และคณะ. (2567). การศึกษาการใช้สมุดเบาใจสำหรับการวางแผนสุขภาพล่วงหน้าในชุมชน. วารสารการสร้างเสริมสุขภาพไทย, 3(4), 335-347.

ดิเรก ชัยชนะ. (2567). กระบวนกรชุมชน: สมรรถนะและบทบาทการขับเคลื่อนชุมชนกรุณา. วารสารการสร้างเสริมสุขภาพไทย, 3(4), 374-383.

พศิน สินมา และคณะ. (2568). บทบาทของพระสงฆ์ในงานสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาวัดราษฎร์ประคองธรรม. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน, 11(2), 20-33.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และคณะ. (2565). อนาคตประเทศไทย พุทธศักราช 2585. เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ.

วริศรา ศุภาลัยวัฒน์ และไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2567). รูปแบบที่อยู่อาศัยชุมชนคนเกษียณอายุที่มีระบบดูแลต่อเนื่อง: กรณีศึกษาโครงการสถาบันผู้สูงอายุแมคเคนและโครงการสวางคนิเวศ. สาระศาสตร์: วารสารสถาปัตยกรรมและการออกแบบ, 7(2), 453-467.

อารีย์ พีรพรวิพุธ. (2568). ภาวะความตายอย่างโดดเดี่ยว: สื่อสารภาพสะท้อนสังคมสูงวัย. วารสารศาสตร์, 18(2), 269-315.

เอกภพ สิทธิวรรณธนะ. (2565). วงล้อมแห่งการดูแล (Circles of Care). สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2569 จาก https://cocofoundationthailand.org/circles-of-care/.

Abel, J. et al. (2013). Circles of care: should community development redefine the practice of palliative care?. BMJ Supportive & Palliative Care, 3(4), 383-383.

Chan, H. H. & Thang, L. L. (2022). Active Aging through Later Life and Afterlife Planning: Shūkatsu in a Super-Aged Japan. Social Sciences, 11(1), 3.

Gale, N. K. et al. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. BMC Medical Research Methodology, 13(1), 117.

Kellehear, A. (2020). Compassionate Cities: global significance and meaning for palliative care. Progress in Palliative Care, 28(2), 115–119.

Kelley, M. L. (2023). Developing a compassionate community: a Canadian conceptual model for community capacity development. Palliative Care and Social Practice, 17, 26323524231193040.

Kunakornvong, W. & Ngaosri, K. (2020). Public Awareness and Attitude toward Palliative Care in Thailand. Siriraj Medical Journal, 72(5), 424–430.

Mair, C. A. et al. (2023). End-of-Life Experiences Among “Kinless” Older Adults: A Nationwide Register-Based Study. Journal of Palliative Medicine, 26(8), 1056–1063.

Margolis, R. & Verdery, A. M. (2017). Older Adults Without Close Kin in the United States. The Journals of Gerontology: Series B, 72(4), 688–693.

Pewnil, T. et al. (2026). A scoping review of death preparation practices and sociocultural determinants in Thai society. Discover Social Science and Health, 6(1), 13.

Plick, N. P. et al. (2021). A national profile of kinlessness at the end of life among older adults: Findings from the Health and Retirement Study. Journal of the American Geriatrics Society, 69(8), 2143–2151.

Sallnow, L. et al. (2022). Report of the Lancet Commission on the Value of Death: bringing death back into life. The Lancet, 399(10327), 837–884.

Samutachak, B. et al. (2022). Future Scenarios for Thai Families in 2040. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University and National Research Council of Thailand.

Stonington, S. D. (2012). On ethical locations: The good death in Thailand, where ethics sit in places. Social Science & Medicine, 75(5), 836–844.

Verdery, A. M. et al. (2019). Kinlessness Around the World. The Journals of Gerontology: Series B, 74(8), 1394–1405.

Waldrop, D. P. (2011). Denying and Defying Death: The Culture of Dying in 21st Century America. The Gerontologist, 51(4), 571–576.

Walter, T. (2012). Why different countries manage death differently: a comparative analysis of modern urban societies. The British Journal of Sociology, 63(1), 123–145.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมอญชุมชนเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการแปรรูปมะตาด

LOCAL WISDOM OF MON SAO-KRADONG COMMUNITY IN BANG PA-IN DISTRICT, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE IN MATARD PROCESSING

ปฐมาภรณ์ สุวรรณศร, อรนัดดา ชิณศรี*, ชลิตา บัณฑุวงศ์
Pathamaporn Suwanasorn*, Oranutda Chinnasri*, Chalita Bundhuwong
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Faculty of Social Sciences, Kasetsart University
*Corresponding Author E-mail: oranutda.c@ku.th
Received July 5, 2026; Revised July 27, 2026; Accepted August 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัญหาในการบริหารการจัดการมะตาดซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในชุมชนชาวมอญหมู่บ้านเสากระโดง และ 2. นำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาเพื่อความยั่งยืน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดให้พื้นที่หมู่บ้านเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงตามบทบาทหน้าที่การจัดการทรัพยากรในชุมชน กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลุ่มชาวบ้านในชุมชนมอญหมู่บ้านเสากระโดง ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอในลักษณะเรียงความเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. กรรมวิธีการแปรรูปน้ำมะตาดเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวมอญบ้านเสากระโดงโดยเริ่มจากการคัดสรรผลมะตาดในชุมชนและนำไปผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ ก่อนบรรจุผลิตภัณฑ์ และ 2. มุมมองด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน น้ำมะตาดยังไม่สามารถทำยอดขายเพื่อสร้างได้ที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนได้จริง โดยมีข้อจำกัดและอุปสรรคดังต่อไปนี้ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ ข้อจำกัดด้านรสชาติและเนื้อสัมผัสที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวส่งผลให้ไม่ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นคนรุ่นใหม่ในตลาดปัจจุบัน จากการวิจัยในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าหากต้องการยกระดับผลิตภัณฑ์ให้สามารถสร้างรายได้ได้จริงในยุคปัจจุบัน ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัย สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคและกระแสเศรษฐกิจในปัจจุบันที่แปรผันไปตามกระแสอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติให้ทุกภาคส่วนร่วมกันผลักดันให้เกิดโครงการ กิจกรรม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายใต้วิสัยทัศน์การอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมควบคู่ไปกับการบูรณาการนวัตกรรมอาหารสมัยใหม่และการพัฒนาเชิงพาณิชย์ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนมอญบ้านเสากระโดงอย่างมั่นคงต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: มะตาด, ชาวมอญ, ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง, การจัดการทรัพยากรชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This research aims to analyze local wisdom and the challenges in community resource management of Dillenia indica L. (Elephant Apple), and to propose integrative guidelines for the distinctive community resource and wisdom management for sustainability. This study was conducted by using a qualitative research methodology, designating Ban Sao Kradong Village, Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province as the target area. Field data were collected through participatory observation coupled with in-depth interviews with 13 key informants, who were selected via purposive sampling based on their roles in community resource management. These informants comprised local leaders and village committee members, local wisdom experts, and local villagers from the Mon Ban Sao Kradong Community, Khanon Luang Sub-district, Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The data were systematical-ly processed using content analysis and presented through an analytical description.

The research findings revealed that: 1. the processing methods of Elephant Apple juice rep-resent a local wisdom that reflects the unique cultural identity of the Mon people in Ban Sao Kradong Village, initiating from the selection of locally sourced Elephant Apples followed by various traditional processing stages before being packaged; and 2. from a contemporary eco-nomic perspective, Elephant Apple juice has not yet successfully generated sustainable sales or revenue for the community due to key limitations and barriers, which include seasonal raw ma-terial constraints as well as its distinctive flavor and texture profiles that limit its popularity among current market consumers. This research indicates that in order to successfully elevate the product for viable income generation in the modern era, the community alongside relevant public and private sectors must modernize the product to align with rapidly shifting consumer behaviors and contempo-rary economic trends. Consequently, the researcher offers policy and practical recommenda-tions for all stakeholders to collaboratively drive systematic community product development initiatives. This should be executed under a vision that preserves traditional cultural values while integrating modern food innovations and commercial development, thereby driving the local economy and establishing long-term stability and sustainability for the Mon Ban Sao Kra-dong Community in the future.

Keywords: Dillenia indica L. (Elephant Apple), Mon Ethnic Group, Mon Ban Sao Kradong Community, Com-munity Resource Management, Local Wisdom

บทนำ

ชาวมอญหรือที่รู้จักกันในนาม “รามัญ” มีถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากดินแดนรามัญญเทสในแถบหงสาวดี ประเทศพม่า ภายหลังต้องเผชิญกับวิกฤตความขัดแย้งทางการเมืองส่งผลให้ชาวมอญต้องประสบกับความพ่ายแพ้ในศึกสงคราม (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, 2565) ชาวมอญบางส่วนจึงได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทย โดยมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาครั้งใหญ่ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวมอญ

เลือกเดินทางมาที่นี่ เป็นเพราะมีเขตแดนที่อยู่ติดกัน รวมถึงมีความคล้ายคลึงกันในหลาย ๆ ด้าน เช่น สภาพอากาศ การทำมาหากิน วัฒนธรรมอาหาร วิถีชีวิต ประเพณี และการนับถือศาสนาพุทธ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ชาวมอญสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ได้ง่ายขึ้น โดยส่วนใหญ่มักจะเลือกปลูกบ้านเรือนอยู่ตามชายฝั่งแม่น้ำสายหลัก เช่น บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำท่าจีน (อิมธิรา อ่อนคำ, 2560)

ชุมชนมอญหมู่บ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่กลุ่มคนเชื้อสายมอญได้เข้ามาพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไทย และเลือกสร้างบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แม้จะไม่มีหลักฐานระบุช่วงเวลาของการย้ายถิ่นฐานอย่างชัดเจน แต่เมื่อประเมินจากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ในพื้นที่ ประกอบกับร่องรอยของเจดีย์และโบราณสถานเก่าแก่ในวัดทองบ่อ ก็พอจะคาดเดาได้ว่าน่าจะเข้ามาตั้งหลักแหล่งกันตั้งแต่ช่วงปลายยุคกรุงศรีอยุธยาจนถึงตอนต้นของยุคกรุงรัตนโกสินทร์ และในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้เคยมีชื่อเดิมว่า “กวานปราสาท” ส่วนวัดทองบ่อนั้นเคยถูกเรียกว่า “เพียปราสาท” สาเหตุที่เปลี่ยนมาเป็นชื่อปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่แถบนี้เคยเป็นด่านขนอนหรือจุดจัดเก็บภาษีอากรทางน้ำในสมัยอยุธยา ตามตำนานท้องถิ่นในอดีตระบุว่ามีเรือสำเภาค้าขายล่มลงส่งผลให้ชิ้นส่วนหลักคือเสากระโดงเรือลอยมาติดที่ท่าน้ำหมู่บ้านแห่งนี้ จึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านเสากระโดง (อารมณ์ จุลสิกขี, 2552)

บทความวิจัยนี้ศึกษามะตาด หรือแอปเปิ้ลมอญ (Dillenia indica L. หรือ Elephant Apple) ซึ่งเป็นผลของไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ทนแล้งและทนน้ำท่วมชนิดหนึ่งที่ออกดอกออกผลในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคมของทุกปี ซึ่งผลผลิตดังกล่าวมีความผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมอญในชุมชนที่ถูกส่งต่อกันมารุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน สอดคล้องกับที่โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2560) ได้ให้คำนิยามของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ของสังคมที่เกิดจากการถอดบทเรียนผ่านวิถีชีวิตและการลองผิดลองถูก ตลอดจนเป็นมรดกทางความคิดที่ส่งต่อจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นถัดมา ซึ่งในระหว่างกระบวนการส่งต่อนี้อาจเกิดการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้จนกลายเป็นนวัตกรรมหรือความรู้ชุดใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมอญชุมชนเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการแปรรูปมะตาดเพื่อทำเป็นเครื่องดื่ม และปัญหาที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการมะตาดซึ่งเป็นทรัพยากรในชุมชนชาวมอญหมู่บ้านเสากระโดง ตลอดจนนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาเพื่อความยั่งยืน ซึ่งงานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “มะตาดกับวิถีชีวิตชาวมอญชุมชนเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งต้องการทำความเข้าใจว่ามะตาดมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนในแง่มุมใด ตลอดจนศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขของชาวมอญในการจัดการที่เกี่ยวข้องกับมะตาดที่มีอยู่ในชุมชนแห่งนี้นั่นเอง และในเอกสารนี้นำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรมะตาดในการแปรรูปมะตาด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรมะตาดซึ่งเป็นทรัพยากรในชุมชนชาวมอญหมู่บ้านเสากระโดง
2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาเพื่อความยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดให้พื้นที่หมู่บ้านเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา เพื่อมุ่งทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับมะตาด ผ่านมุมมองการพึ่งพาตนเองและการรักษาความสมดุลของทุนธรรมชาติในชุมชน โดยผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการคัดเลือกด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกจากบุคคลผู้มีบทบาทหน้าที่และเป็นผู้ขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นในพื้นที่หมู่บ้านเสากระโดง ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งสิ้น 13 คน จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มบทบาทหลักเพื่อความครอบคลุมข้อมูลต่อไปนี้

2.1. กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน ทำหน้าที่ให้ข้อมูลเชิงนโยบาย ภาพรวมการจัดการพื้นที่ และแนวคิดการผลักดันการแปรรูปมะตาดในชุมชน

2.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน ทำหน้าที่ให้ข้อมูลด้านองค์ความรู้ดั้งเดิม เทคนิคกรรมวิธีการปรุงอาหาร และสรรพคุณทางยาของมะตาด

2.3 กลุ่มชาวบ้านและผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จำนวน 5 คน ให้ข้อมูลด้านข้อจำกัดเชิงฤดูกาล และความท้าทายในการจัดเก็บผลผลิตมะตาดในครัวเรือน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติหลัก ได้แก่ เป็นผู้มีภูมิลำเนาหรืออยู่อาศัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญหรือได้รับผลกระทบจากข้อจำกัดด้านฤดูกาลของผลผลิตในชุมชน เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเป็นประโยชน์ต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยสูงสุด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาและลงเก็บข้อมูลในครั้งนี้ประกอบไปด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่ ตัวผู้วิจัยเองในฐานะเครื่องมือหลัก แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ อุปกรณ์บันทึกภาคสนาม (กล้องถ่ายภาพ สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง) โดยมีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยเน้นการจัดหมวดหมู่เพื่อให้กระชับและแยกประเด็นอย่างชัดเจน เนื้อหาครอบคลุมกระบวนการแปรรูป ข้อจำกัดเชิงฤดูกาลของมะตาด และแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) โดยลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเองตามแนวคำถามกึ่งโครงสร้าง และเจาะลึกประเด็นกระบวนการแปรรูป ข้อจำกัดเชิงฤดูกาล และแนวทางการจัดการมะตาดให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งนี้ด้านจริยธรรมการวิจัยได้รับอนุญาตและผ่านการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลทุกคนเรียบร้อยในการเปิดเผยข้อมูลโดยระบุชื่อจริง อย่างไรก็ตามมีบางรายไม่ประสงค์ระบุนามสกุล นอกจากนี้ได้นำการตรวจสอบแบบสามเส้ามาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการเปรียบเทียบความสอดคล้องร่วมกับสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อยืนยันความถูกต้องก่อนนำไปวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปบันทึกเสียงมาทบทวนซ้ำ เพื่อทำความเข้าใจประเด็นต่าง ๆ ให้มีความครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์ที่สุด

5.2 จัดหมวดหมู่ชุดข้อมูลโดยปราศจากการเติมแต่งหรือใช้ทัศนคติส่วนตัว มุ่งจับประเด็นเพื่อนำไปวิเคราะห์ 2 เรื่อง ได้แก่ ข้อจำกัดเชิงฤดูกาลของมะตาด และ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

5.3 นำข้อค้นพบที่ได้มาเรียบเรียงนำเสนอที่เชื่อมโยงตามกรอบทฤษฎี โดยมีการคัดเลือกตัวอย่างคำพูดจากการสัมภาษณ์ มาประกอบในเนื้อหาเพื่อเน้นย้ำความชัดเจนของข้อค้นพบในชุมชน

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1. ขั้นตอนและวิธีการแปรรูปผลมะตาดสู่ผลิตภัณฑ์น้ำมะตาดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและ 2. ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างรายได้อย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

1. ขั้นตอนและวิธีการแปรรูปผลมะตาดสู่ผลิตภัณฑ์น้ำมะตาดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการแปรรูปน้ำมะตาดมีรายละเอียดขั้นตอนที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญในการจัดการกับผลมะตาด ดังต่อไปนี้

1.1 การคัดเลือกวัตถุดิบ ผู้วิจัยพบว่า คนในชุมชนมีการคัดเลือกผลมะตาดแก่แต่ยังไม่ถึงกับสุกงอมเสียทีเดียว โดยผลจะมีสีเขียวอมเหลืองคล้ายสีเขียวตองอ่อนหรือสีเขียวอมเหลือง เนื่องจากผลมะตาดที่แก่แล้วจะให้รสชาติเปรี้ยวอมฝาดที่เหมาะสมพอดีกับการเอามาทำน้ำมะตาด เมื่อได้ผลที่พอดีแล้วจากนั้นจะมีการนำมาล้างทำความสะอาด

ภาพที่ 1 ปริมาณผลผลิตมะตาดระยะแก่จัดที่คนในชุมชนคัดเลือกมาใช้ประโยชน์
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 2 ลักษณะผลมะตาดระยะแก่จัดที่เหมาะสมต่อการแปรรูป
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

1.2 การล้างยางและการหั่น หลังจากเสร็จสิ้นขั้นตอนการล้างทำความสะอาดขั้นต้น จะนำผลมะตาดมาทำการปอกเปลือกเพื่อแยกกลีบเลี้ยงด้านนอกออกแล้วนำไปทำความสะอาดอีกครั้ง เนื่องจากผลมะตาดมีความเหนียวและลื่น คือ มีเมือกและยางค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำผลมะตาดไปล้างในน้ำเกลือเพื่อขจัดยางธรรมชาติและช่วยลดความฝาดของผลมะตาด จากนั้นนำมาหั่นโดยเอาเปลือกของผลมะตาดมาหั่นให้เป็นชิ้น ๆ แล้วนำไปสับเพื่อเป็นหัวเชื้อของการทำน้ำมะตาดต่อไป

ภาพที่ 3 กลีบเลี้ยงของผลมะตาดหลังผ่านการปอกเปลือก
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 4 ชิ้นส่วนกลีบมะตาดที่เตรียมไว้เป็นวัตถุดิบหลักในการแปรรูป
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 5 กระบวนการสับกลีบเลี้ยงมะตาดเป็นชิ้นเล็กๆ
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 6 การปั่นมะตาดเพื่อทำหัวเชื้อเข้มข้น
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

1.3 การต้มและการปรุงรสชาติ: เปลือกมะตาดที่ปั่นละเอียดแล้วจะได้ออกมาเป็นหัวเชื้อมะตาดที่มีความเข้มข้นมาก หลังจากนั้นนำมากรองเอาส่วนน้ำแล้วเอาส่วนเนื้อทิ้ง และนำน้ำที่ได้ไปเคี่ยวด้วยความร้อนต่อจนเดือด จากนั้นนำมากรองแยกกากออก และทำการปรุงรสชาติเพื่อให้มีรสชาติกลมกล่อมและรับประทานง่าย เช่น ใส่น้ำตาล ใส่เกลือ หรือใส่น้ำผึ้งเพื่อเพิ่มความหอมมากขึ้น และที่สำคัญขณะเคี่ยวน้ำมะตาดให้หมั่นช้อนเอาฟองออก หลังจากนั้นทิ้งไว้ให้เย็นเพื่อบรรจุในภาชนะ หรือบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ 7 ลักษณะหัวเชื้อมะตาดเข้มข้นที่ได้จากการปั่นละเอียด
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 8 ภาพระหว่างการกรองเอาส่วนเนื้อและกากใยมะตาดออก
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 9 ภาพการนำเอาหัวเชื้อมะตาดที่ได้หลังจากการกองมาเคี่ยวกับน้ำสะอาด
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 10 ภาพน้ำมะตาดที่ช้อนฟองออกแล้ว เตรียมใส่บรรจุภัณฑ์
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ภาพที่ 11 ภาพน้ำมะตาดพร้อมดื่มที่บรรจุในขวดพลาสติก
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

2. ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนในปัจจุบัน

เมื่อนำแนวคิดด้านความยั่งยืนและการตลาดชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงลึกที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าสภาวะความเป็นจริงของผลิตภัณฑ์มะตาดในปัจจุบันยังไม่ตอบโจทย์กับความเป็นจริงด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน กล่าวคือไม่สามารถทำยอดขายเพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับชุมชนได้จริง โดยมีข้อจำกัดดังต่อไปนี้

2.1 พืชฤดูกาล เนื่องจากมะตาดเป็นพืชฤดูกาลที่จะให้ผลผลิตในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคมเท่านั้นหรือบางปีอาจยาวนานถึงเดือนธันวาคม แต่ก็ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ตลอดทั้งปี ประกอบกับปัจจุบันต้นมะตาดในหมู่บ้านมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนหลังคาเรือนในหมู่บ้าน มีเพียงแค่ 13 ต้นเท่านั้นต่อ 160 หลังคาเรือน และด้วยเหตุผลที่มะตาดเป็นไม้ยืนต้นที่มีขนาดใหญ่ที่ต้องใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกและเป็นพืชที่มักเจริญเติบโตได้ดีเมื่ออาศัยอยู่ริมน้ำ ดังนั้นต้นมะตาดจะถูกปลูกในบ้านที่อาศัยติดริมแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ และด้วยข้อจำกัดข้างต้นนี้ส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถวางแผนการผลิตในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี

2.2 การบริโภคของคนยุคใหม่ เนื่องจากน้ำมะตาดมีรสเปรี้ยวอมฝาดและถูกปรุงรสให้มีรสชาติเค็มและเปรี้ยวกลมกล่อมคล้ายน้ำบ๊วย และด้วยตัวน้ำมีเนื้อสัมผัสที่หนืดเล็กน้อย ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผู้บริโภคทั่วไปไม่คุ้นเคย จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ส่วนมากจะมีเพียงผู้สูงอายุและกลุ่มชาวบ้านที่มีเชื้อสายมอญแท้เท่านั้นที่นิยมรับประทาน ในขณะที่กลุ่มคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มวัยรุ่นมักไม่นิยมรับประทานโดยให้ข้อมูลว่ารสชาติไม่ตอบโจทย์และไม่ถูกปากเท่าที่ควร จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ปัจจุบันมีการเอามาทำน้ำมะตาด และนำมาสร้างรายได้เป็นวิสาหกิจชุมชนได้ แต่ถ้าคนไม่รู้จักก็อาจจะเริ่มจากการไม่กล้ากิน เพราะไม่ได้เป็นที่นิยมและไม่ได้เป็นที่รู้จัก แต่ถ้าเปรียบกับน้ำกระเจี๊ยบ น้ำบ๊วย ยังมีคนกินเพราะรู้จัก เมื่อหลายวันก่อน มีคนมอญมาทำบุญและพอดีกับที่มีการทำน้ำมะตาดกัน จึงเชิญชวนให้เขาชิม และเขาบอกว่าชอบและรสชาติอร่อย แล้วเค้าขอกลับบ้านไป ลุงอยากให้คนได้ลองชิมนะ เพราะอาจจะมีคนชอบก็ได้ ในมุมมองของลุง ๆ ชอบ อร่อย ถ้าใครชอบรสอมเปรี้ยวจะต้องชอบแน่นอน และยิ่งเป็นคนมอญจะเกิดความอยากกินถ้าไม่ได้กิน เพราะเราได้กินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ กินมาตั้งแต่เด็ก ๆ” (ประสิทธิ์ ชื่นมีศรี, อายุ 63 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล 11 พฤษภาคม 2567)

“สำหรับผมเฉย ๆ นะ เคยกินที่ป้าทำให้กิน แต่รู้สึกไม่อร่อย มันเปรี้ยวมาก ไม่อร่อยเลย ผมไม่ชอบอ่ะ เวลาป้าทำผมก็ไปหาอย่างอื่นกินข้างนอกเอา” (เสกสรรค์, อายุ 21 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล 10 สิงหาคม 2565)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่างวัยส่งผลกับรสนิยมการบริโภคที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากผู้บริโภคกลุ่มผู้สูงอายุมองว่ารสเปรี้ยวฝาดคือความอร่อยที่เป็นรากเหง้าของความเป็นมอญผูกพันและถูกปากในรสชาติดั้งเดิมที่แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชน ในขณะที่คนรุ่นใหม่มองว่ารสชาติเฉพาะตัวนั้นเป็นรสชาติที่ไม่อร่อย ไม่ถูกปาก แสดงให้เห็นถึงรสนิยมด้านอาหารที่เปลี่ยนไปตามอิทธิพลของอาหารสมัยใหม่ แสดงให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์น้ำมะตาดในแบบดั้งเดิมอาจไม่สามารถตอบโจทย์ผู้บริโภคสมัยใหม่ได้เท่าที่ควรและไม่ตอบโจทย์การบริโภคอย่างยั่งยืนในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมอญชุมชนเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการแปรรูปมะตาด สามารถนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พร้อมเสนอองค์ความรู้ใหม่โดยนำเสนอเป็น 3 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปมะตาด พืชพื้นบ้านชาวมอญ

ผลการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยชี้ให้เห็นว่าขั้นตอนและกรรมวิธีการผลิตน้ำมะตาดของชุมชนมอญบ้านเสากระโดง มีความสอดคล้องกับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมมาเพื่อจัดการกับทรัพยากรหรือวัตถุดิบรอบตัว โดยเฉพาะทักษะการคัดเลือกผลมะตาดรวมไปถึงการลดความฝาดในการทำน้ำมะตาด ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2560) ที่ระบุว่า ภูมิปัญญาคือกระบวนการเรียนรู้ ส่งต่อมรดกทางความคิดและปรับเปลี่ยนให้สอดรับกับสภาพแวดล้อม

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดพลวัตภูมิปัญญาท้องถิ่นของสุภรณ์ โอเจริญ (2541) ที่อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง เป็นความรู้ที่มีความยืดหยุ่นและแปรสภาพอยู่เสมอ โดยเกิดจากกระบวนการปรับตัวของคนในสังคมผ่านการลองผิดลองถูกเพื่อแก้ไขปัญหาและพึ่งพาตนเองภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย สอดคล้องกับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างมะตาดกับวิถีชีวิตชาวมอญที่เชื่อมโยงกับแนวคิดของศรุดา นิติวรการ (2557) ที่สะท้อนว่า วัฒนธรรมอาหารของชาวมอญยึดโยงอยู่กับสภาพนิเวศรอบตัวของคนในพื้นที่ ซึ่งแต่เดิมปรากฏเด่นชัดในเมนูแกงคั่วมะตาด หากแต่ในปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนผ่านและประยุกต์สู่การแปรรูปเป็นน้ำมะตาดพร้อมดื่ม การแปรสภาพดังกล่าวถือเป็นการยกระดับและเพิ่มมูลค่าพืชอัตลักษณ์ของชาวมอญให้มีความคงอยู่อย่างยั่งยืนในบริบทสังคมยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเชิงลึกในการแปรรูปน้ำมะตาดในเชิงพาณิชย์ เช่น การควบคุมมาตรฐานรสชาติ เทคนิคการยืดอายุการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์นอกฤดูกาล เป็นต้น

2. ข้อจำกัดและแนวทางการจัดการมะตาด ทรัพยากรในชุมชนมอญสู่ความยั่งยืนทางการตลาดในยุคปัจจุบัน

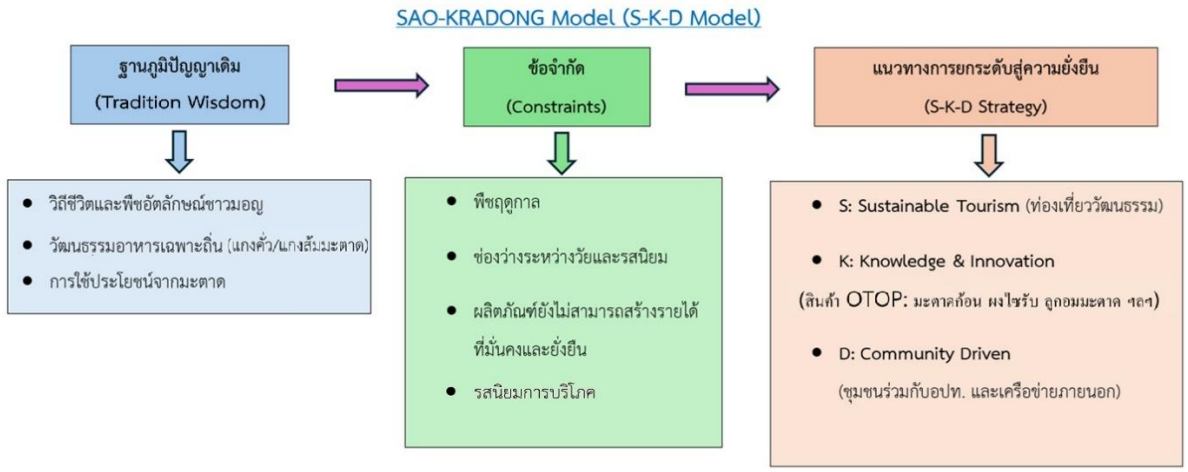
ในมิติทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์จากมะตาดในปัจจุบันยังไม่สามารถตอบโจทย์อย่างยั่งยืนทางการตลาดได้อย่างเต็มที่ เนื่องจาก ข้อจำกัดด้านช่องว่างระหว่างวัยและด้านรสนิยมการบริโภค กล่าวคือกลุ่มผู้สูงอายุยังคงมีความผูกพันกับรสชาติดั้งเดิม ในขณะที่คนรุ่นใหม่ปฏิเสธเนื้อสัมผัสเฉพาะตัวของมะตาด สะท้อนให้เห็นว่า หากต้องการให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ความยั่งยืนในอนาคต ชุมชนไม่สามารถใช้เพียงภูมิปัญญาดั้งเดิมได้อีกต่อไป จำเป็นต้องมุ่งเน้นการแปรรูปโดยใช้นวัตกรรมต่างๆเข้ามาปรับปรุงเพื่อลดสัมผัสความเหนียวและสามารถยืดอายุผลิตภัณฑ์นอกฤดูกาลได้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของวศินา จันทรศิริ (2549) ซึ่งเน้นย้ำแนวทางการนำมะตาดมาประยุกต์ใช้ประโยชน์จัดเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์และแสดงอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชาวมอญได้อย่างชัดเจน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยยังพบภาพสะท้อนของการยืดหยุ่นและการปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดทางวัฒนธรรม (Adaptation) ผ่านกระบวนการจับมือร่วมกัน

ระหว่างคนในชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เช่น เครื่องดื่ม แยม และสบู่จากพืชท้องถิ่น ซึ่งแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์นี้ สอดรับกับข้อค้นพบของจุรีมาศ ดีอำมาตย์และคณะ (2564) ที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและศักยภาพของมะตาดในการยกระดับเป็นสินค้าทางเลือกเชิงสุขภาพ ถือเป็นการขยายพรมแดนภูมิปัญญาดั้งเดิมให้ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตร่วมสมัยได้อย่างลงตัวและยั่งยืน

นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าวยังเป็นไปตามแนวคิดของเสรี พงศ์พิศ (2548) ที่ระบุว่า วิสาหกิจชุมชนถือเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญในการยกระดับสมรรถนะของท้องถิ่นผ่านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบเศรษฐกิจฐานราก เพื่อให้ชุมชนสามารถยึดหลักการพึ่งตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเองได้ ซึ่งเกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในพื้นที่ผ่านการนำทุนที่ชุมชนมีอยู่มาประยุกต์ใช้ร่วมกับความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ร่วมกัน สอดรับกับผลการศึกษาของคนึงรัตน์ คำมณีและคณะ (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากจำเป็นต้องอาศัยการยกระดับศักยภาพการผลิตและการบริหารจัดการวัตถุดิบท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ควบคู่ไปกับการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบสนองต่อการตลาดในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 12 โมเดลการยกระดับภูมิปัญญามะตาดสู่ความยั่งยืน (S-K-D Model)

จากภาพกรอบแนวคิดข้างต้น สามารถอธิบายการปรับเปลี่ยนบทบาทจากการตั้งรับเพื่อการอนุรักษ์มาเป็น กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อการพัฒนา ผ่าน 3 กลยุทธ์ (S-K-D Strategy) ได้ดังต่อไปนี้

1. S – Sustainable Tourism & Culture (การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน)

กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนฐานความคิดจากการมุ่งเน้นจำหน่ายเพียงผลมะตาดหรืออาหารพื้นบ้านทั่วไปมาเป็นการยกระดับคุณค่าทางวัฒนธรรมมอญ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสร้างรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน

2. K – Knowledge & Innovation (ความรู้และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์)

กล่าวคือ เป็นการทำลายข้อจำกัดด้านพืชฤดูกาล โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมอาหารเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อแปรรูปผลมะตาดสดสู่ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เช่น มะตาดก้อน ผงไซรับมะตาด ลูกอมมะตาด แยมมะตาด ฯลฯ เพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าและผลักดันสินค้าเข้าสู่ OTOP

3. D – Community Driven (ขับเคลื่อนโดยชุมชนและท้องถิ่น)

กล่าวคือ ชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายภายนอก เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรมะตาดในพื้นที่อย่างเป็นระบบ เช่น การรณรงค์ปลูกมะตาดในพื้นที่สาธารณะเพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศในชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์จากมะตาดยังไม่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อมุ่งเน้นให้สร้างคุณค่าในมิติอื่นที่ยั่งยืนกว่า เช่น หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมและผลักดันผลิตภัณฑ์มะตาดยกระดับเป็นสินค้า OTOP ควบคู่ไปกับการผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญเสากระโดง

ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

จากข้อค้นพบและข้อจำกัดที่พบจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่เพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดด้านพืชฤดูกาล เช่น มะตาดก้อน ผงไซรับมะตาดเข้มข้น เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบนอกฤดูกาล รวมทั้งผลิตเป็น ลูกอมมะตาด แยมมะตาด เพื่อแก้ไขปัญหามะตาดล้นตลาดในช่วงที่ออกผลผลิตมากเกินความต้องการบริโภคในชุมชน

2. ศึกษาเปรียบเทียบการจัดการภูมิปัญญามะตาดของชุมชนมอญบ้านเสากระโดงกับชุมชนมอญที่อื่น ๆ เช่น มอญเกาะเกร็ด มอญปทุมธานี เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนมอญบ้านเสากระโดงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คนึงรัตน์ คำมณี และคณะ. (2567). สถานภาพและแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารวิทยาศาสตร์เกษตรและการจัดการ, 7(2), 5-15.

จุรีมาศ ดีอำมาตย์ และคณะ. (2564). การใช้ผงเมือกจากผลมะตาดและผลกระเจี๊ยบเขียวเป็นสารให้ความข้นในผลิตภัณฑ์ซุปข้นผง. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 16(3), 71-80.

วศินา จันทรศิริ. (2549). พลิกตำนานอาหารพื้นบ้าน ไทย-รามัญ. ปทุมธานี: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ศรุดา นิติวรการ. (2557). สำรับอาหารมอญ: การธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(1), 164-178.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. (2560). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (เล่ม 19, น. 210-243).

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม. (2565). ชาติพันธุ์มอญ. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จังหวัดนครปฐม. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2568 จาก https://www.m-culture.in.th/album/195388.

สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). ฐานคิด จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

อารมณ์ จุลสิกขี. (2552). คนไทยเชื้อสายมอญในบางปะอิน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเสากระโดง ตำบลขนอนหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

อิมธิรา อ่อนคำ. (2560). มอญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี: วิถีและพลัง (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ประสิทธิ์ ชื่นมีศรี. (2567, 11 พฤษภาคม). ชาวบ้านในชุมชนมอญหมู่บ้านเสากระโดง [บทสัมภาษณ์].

เสกสรรค์. (2567, 20 พฤษภาคม). ชาวบ้านในชุมชนมอญหมู่บ้านเสากระโดง [บทสัมภาษณ์].

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย

THE MANAGEMENT OF LAND LEASES OF TEMPLES WITHOUT LEGAL EVIDENCE OF LEASE AGREEMENTS

พระครูโอภาสนนทกิตติ์ (ศักดา แสงทอง)*, พระสิทธินิติธาดา (ชลัช พรหมะวัน), ธัชชนันท์ อิศรเดช
Phrakhruopatnontakitti (Sakda Sangthong)*, Phrasitthinititthada (Chalat Phrommawan), Thatchanan Issaradet
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: sakda2543210@gmail.com
Received May 5, 2026; Revised June 26, 2026; Accepted July 7, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย 2. เปรียบเทียบกฎหมาย ระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ และ 3. นำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูปหรือคน สนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 10 รูปหรือคน วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ที่ดินของวัด มี 3 ประเภท คือ 1. ที่วัด 2. ที่ธรณีสงฆ์ 3. ที่กัลปนา มีปัญหาขาดเอกสารสัญญาเช่าที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องสิทธิการครอบครองและค่าเช่าในภายหลัง และผู้เช่าอาจอ้างสิทธิครอบครองโดยปราศจากข้อตกลงที่เป็นธรรม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 4 เช่าทรัพย์ขาดเอกสารสัญญาเช่าที่ดินที่ผู้เช่าลงลายมือชื่อเป็นสำคัญ 2.ผลเปรียบเทียบกฎหมายที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า มี 1. Native Title Act ออสเตรีย (Austria) กฎหมายนี้รับรองสิทธิของกลุ่มคนที่อยู่มาก่อนกฎหมายสมัยใหม่จะประกาศใช้ 2. Waqf Law (กฎหมายวากัฟ - กลุ่มประเทศมุสลิม) เป็นระบบการอุทิศที่ดินเพื่อการกุศลที่ใกล้เคียงกับที่ธรณีสงฆ์มากที่สุด 3. ในประเทศญี่ปุ่น กฎหมายแพ่ง Japanese Civil Code ยอมรับสัญญาเช่าที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้ 4. ที่ดินของวัดในเมียนมาจัดเป็นทรัพย์สินทางศาสนา อยู่ภายใต้การดูแลของคณะสงฆ์และรัฐตาม Land Acquisition Act และ 3. แนวทางการพัฒนากฎหมาย พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรม อริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามีนิปฏิปทา การสร้างสัมมาทิฐิ การปรับทัศนคติของผู้อยู่อาศัยและวัด การพิสูจน์สิทธิและจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล และธรณีสงฆ์วัดได้รับผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่า ห้ามโอนกรรมสิทธิ์ และกัลปนา กรรมสิทธิ์ในที่ดินยังเป็นของเจ้าของเดิม ไม่ได้ตกเป็นของวัดอย่างถาวรเหมือนที่ธรณีสงฆ์

คำสำคัญ: การเช่าที่ดิน, วัด, หลักฐานการเช่า

Abstract

This research aimed to: 1. study the conditions, problems, and obstacles in managing temple land leases lacking legal evidence; 2. compare relevant laws between Thailand and other countries; and 3. propose legal development guidelines. The methodology integrated documentary research, in-depth interviews with 17 informants, and a focus group with 10 experts. Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings were as follows: 1. Conditions and Problems Temple lands were classified into three types: temple compound, temple estate (Thorani Song), and maintenance land (Kanlapana). The primary issue was the lack of written lease agreements signed by tenants, as required by the Thai Civil and Commercial Code. This absence led to unfair claims and subsequent disputes over possession rights and rental fees. 2. Legal Comparison Australia (Note: Corrected from Austria): The Native Title Act recognized pre-existing indigenous rights. Muslim Countries: The Waqf Law closely resembled Thailand's temple estate system by dedicating land for charity. Japan The Japanese Civil Code legally recognized unwritten lease agreements. Myanmar Under the Land Acquisition Act, temple land was managed as religious property by the Sangha and the state, and 3. Legal Development Guidelines: The study proposed applying the Four Noble Truths to foster Right View and adjust attitudes between temples and residents. Practical recommendations included rights verification and establishing a digital database. Legally, temples could receive benefits (e.g., rent) from temple estates (Thorani Song) without allowing ownership transfer. For maintenance land (Kanlapana), ownership remained with the original donor, unlike temple estates.

Keywords: Land Lease, Temple, Leasehold Evidence

บทนำ

“วัด” ถือเป็นสถานที่ที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจใช้ประกอบงานพิธีกรรมต่าง ๆ ตามวัฒนธรรม ประเพณี การบวช การทำบุญในวาระต่าง ๆ ตลอดจนพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย วัดจึงอยู่คู่กับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้รวบรวมข้อมูลวัดในประเทศไทย โดยปัจจุบันพบว่ามีจำนวนรวมทั้งสิ้น 53,305 วัด โดยจังหวัดที่มีวัดมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 2,205 วัด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) วัดจึงอยู่คู่กับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2566) แต่วัดก็มีปัญหาเรื่องที่ดินจำนวนมากเช่นกัน ทั้งที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อต่าง ๆ และไม่เป็นข่าว ไม่ว่าจะเป็นกรณีวัดที่ตั้งมาอายุมากกว่าร้อยปี แต่ยังไม่มีโฉนดที่ดิน วัดที่ตั้งอยู่ในเขตที่ราชพัสดุ ที่ดินสาธารณประโยชน์ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่า เขตปฏิรูปที่ดิน หรือพื้นที่นิคมสหกรณ์ โดยตลอดระยะเวลาหลายปีมานี้ วัดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดให้วัดมี 2 ลักษณะ คือ 1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ 2. สำนักสงฆ์ วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, 2505) ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัดแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ที่วัด คือ ที่ตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น เป็นที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดใดวัดหนึ่งโดยเฉพาะ 2. ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด แต่ไม่ใช่ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งวัด

เช่น ที่ดินที่มีผู้อุทิศยกให้แก่วัด และ 3. ที่กัลปนา คือ ที่ดินที่เจ้าของอุทิศเพียงผลประโยชน์จากที่ดินนั้นให้วัดหรือพระศาสนาเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ต่อมาพบว่ากฎกระทรวง ซึ่งกำกับดูแลการให้เช่าที่ดินของวัดของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้น ทำได้เพียงในส่วนของการให้เช่าที่ดิน โดยไม่รวมถึงการให้เช่าอาคารซึ่งปลูกบนที่ดินดังกล่าว ทำให้วัดสามารถให้เช่าที่ดินของวัดได้ตามกฎหมาย โดยไม่จำเป็นต้องขอความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งเป็นไปตามความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 57/2528 เรื่อง ปัญหาข้อกฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (การให้เช่าที่ดินของวัด ตามข้อ 5 แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) และมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 15/2521) ส่งผลให้เกิดปัญหาการแสวงหาประโยชน์ในที่ดินของวัด จนทำให้วัดขาดประโยชน์ที่ควรได้รับโดยชอบธรรม นอกจากนี้ การกำหนดให้วัดสามารถเก็บรักษาเงินสดได้เพียง 3,000 บาทนั้น ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายภายในวัด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงกฎกระทรวงฯเกี่ยวกับการให้เช่าที่ดินของวัดให้ครอบคลุมถึงกรณีการให้เช่าอาคารที่ปลูกบนที่ดินดังกล่าว เพื่อแก้ไขปัญหาการแสวงหาประโยชน์ในที่ดินของวัด และแก้ไขจำนวนเงินที่วัดสามารถเก็บรักษาได้ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาวการณ์ในปัจจุบัน รวมทั้งปรับปรุงบทบัญญัติในประเด็นอื่น ๆ ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567)

ในจังหวัดนนทบุรีมีหลายวัดที่มีการจัดการให้เช่าที่ดินที่ไม่มีสัญญา และเกิดปัญหาหลายอย่างเพราะความไม่เข้าใจในตัวบทกฎหมายที่ชัดเจน เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว การบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีสัญญาเช่า เป็นปัญหาเชิงระบบที่ยังรอคอยการแก้ไข วัดเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นท่านย่อมมีสิทธิในการ หาประโยชน์จากที่ดินของวัดได้ แต่มิใช่ว่าพระคุณท่านจะสามารถจัดผลประโยชน์ในที่ดินวัดได้อย่างอิสระเสรี ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมมีมาตรการป้องกันผลเสียหายอันจักเกิดขึ้นแก่พระศาสนาตามมาภายหลัง เจ้าอาวาสจึงต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับของคณะสงฆ์ และต้องเพื่อการสงเคราะห์กับประชาชนทั่วไปเพื่อประโยชน์กับพระศาสนา ที่ดินของวัดจะทำการซื้อขายไม่ได้ และหรือจะนำความขึ้นฟ้องร้องให้บังคับที่ดินของวัดมาเป็นของตนเองก็กระทำไม่ได้ แต่วัดสามารถจัดให้เช่าได้ทั้งที่ตั้งวัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา ในระยะเวลาการเช่าไม่เกิน 3 ปี ถ้าเกินกว่านี้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งการเช่าที่ดินจะต้องไม่ใช้การเช่าเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้เช่า และไม่ว่าใครขอเช่าที่ดินวัดก็ต้องเก็บค่าตอบแทนทุกราย การให้เช่าที่ดินวัดโดยไม่มีค่าตอบแทนไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย (เพราะอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนซ่อนไว้)

ปัญหาอันเกิดกับที่ดินวัดมีมากมาย บางเรื่องยังหาข้อยุติไม่ได้ เช่น บอกว่าจะยกที่ให้วัดแต่ไม่มีการโอนให้วัด ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าถ้ามีเจตนาก็ถือว่าที่ดินนั้นเป็นของวัดแล้ว อีกฝ่ายบอกว่าถึงมีเจตนาแต่ถ้าหากไม่เป็นพินัยกรรมหรือยังไม่โอนที่ดินถวายวัดก็ถือว่าที่ดินนั้นยังไม่ใช่ที่ดินวัด ลูกหลานก็เลยนำไปขายทอดตลาดหรือบุคคลที่ไปอยู่อาศัยในที่ดินวัดอยู่ไปนาน ๆ กลับฟ้องร้องต่อศาลขอออกโฉนดนำที่วัดมาเป็นของตนเอง ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย เพื่อเป็นการศึกษากฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีสัญญาเช่าและเสนอแนวทางในการแก้ไขต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย

2. เพื่อเปรียบเทียบกฎหมายที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ

3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิจัยเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูปหรือคน ซึ่งเลือกมาแบบเจาะจง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ นักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา จำนวน 17 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาปัจจุบันของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ตอนที่ 3 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากฎหมายการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่า และตอนที่ 4 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ และการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์เอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทั้งกฎหมายในประเทศและกฎหมายในต่างประเทศ

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ดินที่เป็นสมบัติและกรรมสิทธิ์ของวัด แต่ไม่ได้อยู่ในบริเวณที่ตั้งวัด ถือเป็นศาสนสมบัติที่พุทธศาสนิกชนอุทิศถวายให้วัดเพื่อเป็นทุนทำนุบำรุงศาสนา วัดได้รับผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่า ห้ามโอนกรรมสิทธิ์และกัลปนา หรือที่กัลปนา คือ ที่ดิน, นา, สวน, หรืออาคาร ที่เจ้าของ รวมถึงกษัตริย์ ได้อุทิศเฉพาะผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่า, ผลผลิต ที่เกิดขึ้น ให้แก่วัดหรือศาสนา แต่กรรมสิทธิ์ในที่ดินยังเป็นของเจ้าของเดิม ไม่ได้ตกเป็นของวัดอย่างถาวรเหมือนที่ธรณีสงฆ์ การให้เช่าที่ดินออกวัด ที่ธรณีสงฆ์หรือที่กัลปนาให้ไวยาวัจกรของวัดจัดทำทะเบียนทรัพย์สินที่ให้เช่าทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อยู่อาศัยให้ถูกต้องเก็บ

รักษาไว้ที่วัดหรือฝากเก็บไว้ที่โครงการศาสนาให้เช่าไม่เกิน 3 ปี และธรณีสงฆ์เปิดให้ประชาชนเช่าสิทธิ์ในหลายวัด และปัญหาของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า ขาดเอกสารสัญญาเช่าที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องสิทธิการครอบครองและค่าเช่าในภายหลังและผู้เช่าอาจอ้างสิทธิครอบครองโดยปราศจากข้อตกลงที่เป็นธรรม ส่งผลให้วัดเสียประโยชน์ในทรัพย์สินการบริหารจัดการขาดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ยาก และเสี่ยงต่อการทุจริตและการฟ้องคดีผิดสัญญาเช่าที่ดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 4 เช่าทรัพย์ ขาดเอกสาร “สัญญาเช่าที่ดินที่ผู้เช่าลงลายมือชื่อเป็นสำคัญ”

2. เปรียบเทียบกฎหมายที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1. Native Title Act ออสเตรีย (Austria) กฎหมายนี้รับรองสิทธิของกลุ่มคนที่อยู่มาก่อนกฎหมายสมัยใหม่จะประกาศใช้ โดยเน้นการพิสูจน์ความต่อเนื่องของความสัมพันธ์กับที่ดิน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดทำทะเบียนผู้เช่าที่ดินวัดที่เป็นชุมชนดั้งเดิมได้ และกฎหมายว่าด้วยองค์กรทางศาสนาและการจัดการทรัพย์สิน (Religious Corporations Law) Religious Corporations Act (ญี่ปุ่น) ญี่ปุ่นมีระบบการจัดการทรัพย์สินของวัดและศาลเจ้าที่ชัดเจนมาก โดยกำหนดให้วัดเป็นนิติบุคคลทางศาสนาที่มีความคล่องตัวสูง 2. Waqf Law (กฎหมายวากัฟ - กลุ่มประเทศมุสลิม) เป็นระบบการอุทิศที่ดินเพื่อการกุศลที่ใกล้เคียงกับที่ธรณีสงฆ์มากที่สุด กฎหมายนี้มีกลไกการจัดการที่เรียกว่า Mutawalli (ผู้ดูแลทรัพย์สิน) ซึ่งมีหน้าที่ชัดเจนตามกฎหมายในการทำให้ที่ดินเกิดประโยชน์สูงสุดและโปร่งใส หากผู้ดูแลจัดการไม่ดี รัฐสามารถเข้ามาแทรกแซงได้ทันที 3. ในประเทศญี่ปุ่น กฎหมายแพ่ง Japanese Civil Code ยอมรับสัญญาเช่าที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้ แต่การไม่มีเอกสารจะทำให้ยากต่อการยืนยันเงื่อนไข เช่น ระยะเวลาและค่าเช่า ผู้เช่าอาจได้รับความคุ้มครอง หากพิสูจน์การครอบครองและการชำระค่าเช่า กฎหมายญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับความสุจริตและพฤติการณ์ของคู่สัญญา อย่างไรก็ตาม การไม่มีหลักฐานทำให้เกิดความไม่แน่นอน และ 4. ที่ดินของวัดในเมียนมาจัดเป็นทรัพย์สินทางศาสนา อยู่ภายใต้การดูแลของคณะสงฆ์และรัฐตาม Land Acquisition Act และกฎหมายศาสนสถาน การให้เช่าที่ดินวัดโดยไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร มักไม่ถือว่ามีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย และเสี่ยงต่อการถูกเพิกถอน ผู้เช่าที่ไม่มีสัญญาเช่าเป็นทางการจะมีสถานะเพียงผู้ครอบครองโดยพฤตินัย และไม่มีสิทธิเรียกร้องคุ้มครองเต็มที่และในอินเดียการเช่าที่ดินอยู่ภายใต้ Transfer of Property Act 1882 ซึ่งกำหนดว่าสัญญาเช่าระยะยาวควรทำเป็นลายลักษณ์อักษร หากไม่มีหลักฐาน อาจถือเป็น “Tenancy at Will” หรือการเช่ารายเดือนโดยปริยายผู้เช่ายังมีสิทธิบางประการ เช่น การได้รับการแจ้งล่วงหน้าก่อนเลิกสัญญาศาลสามารถพิจารณาพฤติการณ์ เช่น การจ่ายค่าเช่าและการครอบครองจริงแต่การไม่มีเอกสารทำให้สิทธิไม่มั่นคง และเสี่ยงต่อการถูกเลิกสัญญาได้ง่าย ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศไทยมี “ระบบกึ่งยืดหยุ่น”

3. แนวทางการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า 1. การประยุกต์หลักพุทธธรรม อริยสัจ 4 ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หากมีการผิดสัญญาจะทำให้มีเอกสารหลักฐานที่ถูกต้องตามกฎหมายในการติดตามทวงถามหนี้หรือฟ้องคดีได้จะทำให้ฝ่ายผู้ให้เช่าหรือวัดมีสิทธิใช้เอกสารหลักฐานที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ฝ่ายโจทก์ วัดหรือผู้ให้เช่า เสียเปรียบ ศาลยกฟ้องคดีได้ เนื่องจากภาระการพิสูจน์ตกอยู่ที่ฝ่ายโจทก์ หากไม่สามารถแสดงหลักฐานได้ชัดเจนเพียงพอ เช่น สัญญาเช่าที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือหลักฐานการชำระเงินและวัดในจังหวัดนนทบุรีมีวัดที่มีพื้นที่ที่เป็นที่ดินของวัดที่ธรณีสงฆ์และที่กัลปนาที่สะดวกต่อการเช่าที่ดินซึ่งการคุ้มครองวัดวัดถือว่า เป็นศาสนสถานที่สำคัญ จะตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนจำเป็นต้องมีที่ดินสำหรับที่ตั้งวัด มีฎีกาที่ 40/2467 ตึกแถวซึ่งปลูกขึ้นในที่ดินของวัดโดยผู้มีศรัทธาได้เรี่ยไรกันสร้างขึ้นต้องถือว่า

เป็นสมบัติของวัดติดกับที่ดิน ผู้เป็นหัวหน้าจัดการด้วยเรี่ยไรปลูกสร้างตึกแถวในการกุศลปฏิบัติถ้าการก่อสร้างไม่เป็นที่พอใจของเจ้าของที่ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ฟ้องห้ามมิให้ผู้นั้นเกี่ยวข้องในรายได้นั้นต่อไป จำเลยเก็บค่าเช่าตึกแถวซึ่งเป็นสมบัติของวัดและที่ธรณีสงฆ์นั้นแม้ผู้ใดจะครอบครองมาช้านานเพียงใดก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองทั้งนี้เพราะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นแนวเดียวกันตามในที่ว่านี้มาแต่เดิม คือ พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ รศ. 121 มาตรา 7 วัดต้องจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ที่ได้มาตรฐาน และรายงานขอกันที่ดินวัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ พร้อมเอกสารที่เกี่ยวข้องเสนอเจ้าอาวาสและหน่วยงานราชการพิจารณาตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย 1. สภาพทั่วไป ของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า ธรณีสงฆ์เปิดให้ประชาชนเช่าสิทธิ์ในหลายวัด การเปิดโอกาสให้ประชาชนเช่าสิทธิ์ในที่ดินของวัดหลายแห่ง วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป การดำเนินการให้เช่าเพื่อก่อสร้างบ้านพักอาศัยหรืออาคารพาณิชย์ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (2511) วัดและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตลอดจนมหาเถรสมาคมมีหลักเกณฑ์ ในการพิจารณาเพื่อให้การกันเขตเป็นไปในแนวทางเดียวกันสอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาติ มวลชัยภูมิ และพระมหามิตร ฐิติปญฺโญ (มิตร วันยาว) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การแก้ไขปัญหาที่ดินของวัด: ศึกษากรณีการใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ พบว่า ที่ธรณีสงฆ์หมายถึง ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัด ซึ่งในปัจจุบันวัดหลายแห่งได้ครอบครองที่ธรณีสงฆ์เป็นจำนวนมากที่ดินเหล่านี้ได้มาจากการบริจาคโดยผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้มีการยกที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดในทางกฎหมายห้ามจำหน่ายจ่ายโอนหรือยึดถือที่ธรณีสงฆ์เป็นของบุคคลและ ปัญหาของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า ขาดเอกสารสัญญาเช่าที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องสิทธิการครอบครองและค่าเช่าในภายหลังและผู้เช่าอาจอ้างสิทธิครอบครองโดยปราศจากข้อตกลงที่เป็นธรรม ส่งผลให้วัดเสียประโยชน์ในทรัพย์สินการบริหารจัดการขาดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ยาก และเสี่ยงต่อการทุจริตและการฟ้องคดีผิดสัญญาเช่าที่ดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 4 เช่าทรัพย์ ขาดเอกสาร “สัญญาเช่าที่ดินที่ผู้เช่าลงลายมือชื่อเป็นสำคัญ” ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่กฎหมายกำหนดไว้ และอุปสรรคของการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า อาจมีปัญหาในการเจรจากับผู้เช่าเดิมที่เคยเช่ากันมาก่อนไม่ยอมทำสัญญาเช่าเงื่อนไขใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของโกญจนาท เจริญสุข (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์ในที่ธรณีสงฆ์เพื่อการอยู่อาศัย: รูปแบบและปัญหา ผลการศึกษาพบว่า มีการนำที่ธรณีสงฆ์ออกให้เช่าเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ รูปแบบการใช้ประโยชน์ในที่ธรณีสงฆ์ และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในที่ธรณีสงฆ์เพื่อการอยู่อาศัยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอาทิ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์การไล่รื้อที่อยู่อาศัย การไล่ชุมชน เป็นต้น

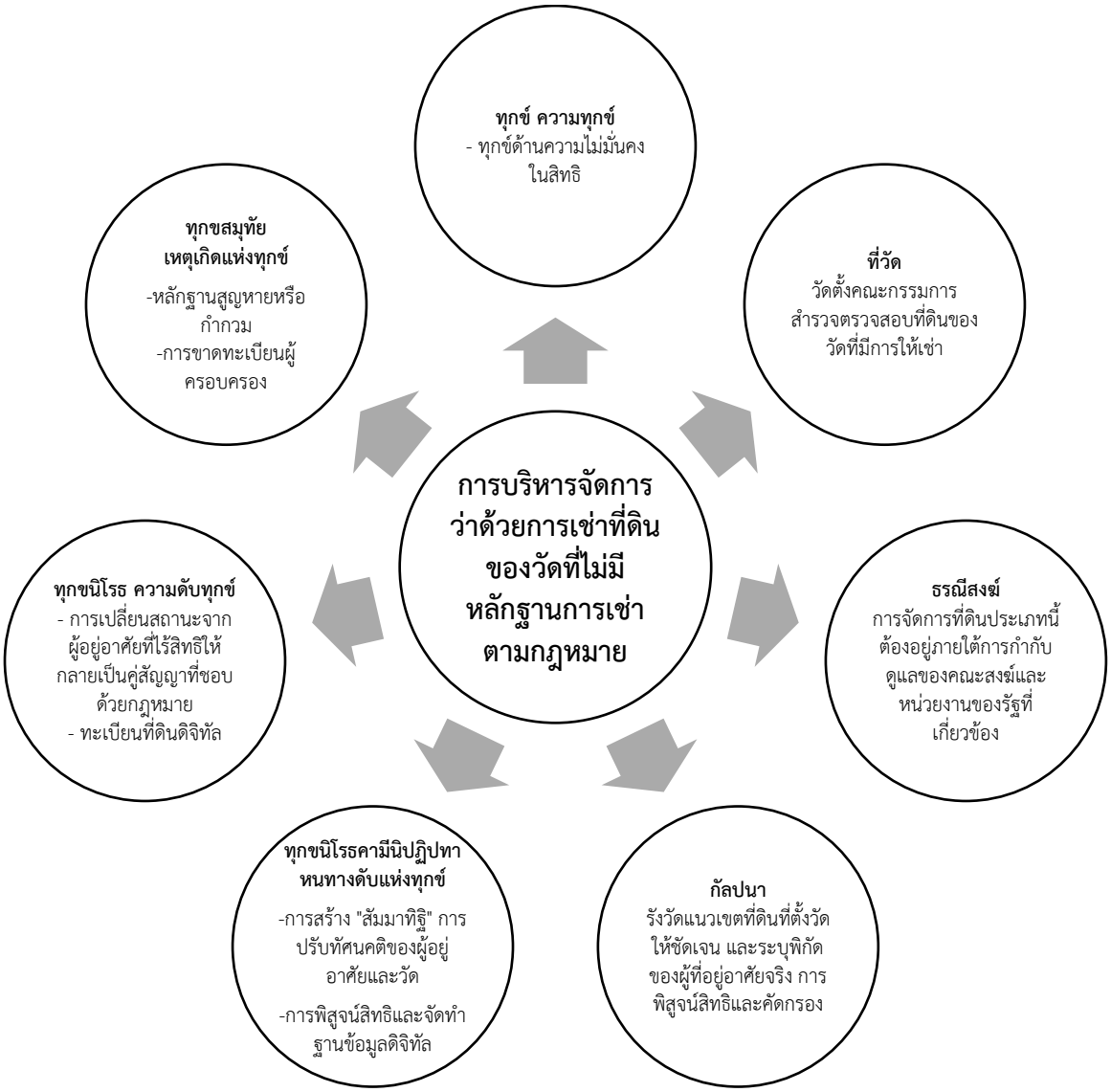
2. การเปรียบเทียบกฎหมายที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1. Native Title Act ออสเตรีย (Austria) กฎหมายนี้รับรองสิทธิของกลุ่มคนที่อยู่มาก่อนกฎหมายสมัยใหม่จะประกาศใช้ โดยเน้นการพิสูจน์ความต่อเนื่องของความสัมพันธ์กับที่ดิน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดทำทะเบียนผู้เช่าที่ดินวัดที่เป็นชุมชนดั้งเดิมได้ และกฎหมายว่าด้วยองค์กรทางศาสนาและการจัดการทรัพย์สิน (Religious Corporations Law) Religious Corporations Act (ญี่ปุ่น) ญี่ปุ่นมีระบบการจัดการทรัพย์สินของวัดและศาลเจ้าที่ชัดเจนมาก โดยกำหนดให้วัดเป็นนิติบุคคลทางศาสนา

ที่มีความคล่องตัวสูง 2. Waqf Law (กฎหมายวากัฟ - กลุ่มประเทศมุสลิม) เป็นระบบการอุทิศที่ดินเพื่อการกุศลที่ใกล้เคียงกับที่ธรณีสงฆ์มากที่สุด กฎหมายนี้มีกลไกการจัดการที่เรียกว่า Mutawalli (ผู้ดูแลทรัพย์สิน) ซึ่งมีหน้าที่ชัดเจนตามกฎหมายในการทำให้ที่ดินเกิดประโยชน์สูงสุดและโปร่งใส หากผู้ดูแลจัดการไม่ดี รัฐสามารถเข้ามาแทรกแซงได้ทันที 3. ในประเทศญี่ปุ่น กฎหมายแพ่ง Japanese Civil Code ยอมรับสัญญาเช่าที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้ แต่การไม่มีเอกสารจะทำให้ยากต่อการยืนยันเงื่อนไข เช่น ระยะเวลาและค่าเช่า ผู้เช่าอาจได้รับความคุ้มครอง หากพิสูจน์การครอบครองและการชำระค่าเช่า กฎหมายญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับ “ความสุจริต” และพฤติการณ์ของคู่สัญญา อย่างไรก็ตาม การไม่มีหลักฐานทำให้เกิดความไม่แน่นอน และ 4. ที่ดินของวัดสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า หรือสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จัดเป็นทรัพย์สินทางศาสนาอยู่ภายใต้การดูแลของคณะสงฆ์และรัฐตาม Land Acquisition Act และกฎหมายศาสนสถาน การให้เช่าที่ดินวัดโดยไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร มักไม่ถือว่ามีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย และเสี่ยงต่อการถูกเพิกถอน ผู้เช่าที่ไม่มีสัญญาเช่าเป็นทางการ จะมีสถานะเพียงผู้ครอบครองโดยพฤตินัย และไม่มีสิทธิเรียกร้องคุ้มครองเต็มที่ สอดคล้องกับงานของพระใบฎีกาคทาวุธ คเวสกธมฺโม (เพ็งที) และบรรเจิด สิงคะเนติ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้ศึกษาปัญหา 3 ประเด็น คือ 1. มาตรา 31 สถานะและผู้แทนของวัด 2. มาตรา 33 มาตรา 34 มาตรา 35 ที่ดินของวัดได้รับความคุ้มครองพิเศษแตกต่างจากที่ดินทั่วไป และ และ 3. ปัญหาข้อพิพาทคดีปกครองขององค์กรสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สถานะของวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมากับสำนักสงฆ์ ตามมาตรา 31 มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน มีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัด

3. แนวทางการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า 1. การประยุกต์หลักพุทธธรรม อริยสัจ 4 ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามีนิปฏิปทา การสร้างสัมมาทิฐิ การปรับทัศนคติของผู้อยู่อาศัยและวัด การพิสูจน์สิทธิและจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล แนวทางปฏิบัติเชิงเทคนิค มีการพัฒนารูปแบบสัญญาเช่าแบบผ่อนปรน การออกแบบเครื่องมือทางกฎหมาย สัญญาเช่าราคาประหยัด จัดทำโครงการแต่งตั้งคณะกรรมการที่เป็นรูปธรรมในการจัดการ การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของผู้เช่าหรือผู้อยู่อาศัยเดิม (ไม่มีการจ่ายค่าเช่า) และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เคยเก็บค่าเช่าอยู่เดิม ผู้นำชุมชน ในพื้นที่เช่าและชุมชน นำมาวิเคราะห์กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับงานวิจัยของโอภาส ศุภจิตเมตตา (2567) ได้ศึกษาเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ ผลจากการศึกษาพบว่า หลักคำสอนและปรัชญาของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ตามหลักอริยสัจ 4 คือ การเข้าใจทุกข์ การรู้ถึงของเหตุของทุกข์ การรู้วิธีการดับทุกข์ และธรณีสงฆ์ และกัลปนา (หรือที่กัลปนา) ได้อุทิศเฉพาะผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่า, ผลผลิต ที่เกิดขึ้น ให้แก่วัดหรือศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของโกศล พลโยธา (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากระบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้แก่ราษฎรในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษา พบว่า กระบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดินมีขั้นตอนการดำเนินการหลายขั้นตอน กระบวนการพิจารณามีความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ระเบียบ คำสั่งเป็นจำนวนมาก การกำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการพิจารณาพิสูจน์สิทธิ์เช่น การรังวัดโดยใช้ RTK เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย สามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย

จากแผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้ การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรม ทุกข์ ความทุกข์ เกี่ยวกับกฎหมายการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ทุกข์ด้านความไม่มั่นคงในสิทธิ สภาวะผู้อาศัยที่ไร้สิทธิ ชาวบ้านที่อยู่มานานมักมีความทุกข์จากความกังวลว่าวันดีคืนดีจะถูกฟ้องขับไล่ เพราะไม่มีสัญญาเช่ามายืนยันขอบเขตสิทธิวัดขาดอำนาจบังคับทางแพ่ง ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุของกฎหมายการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย ขาดระบบฐานข้อมูลและทะเบียนที่ดินที่ทันสมัย หลักฐานสูญหายหรือกำกวม ทุกขนิโรธ

ความดับทุกข์ การแก้ไขปัญหาของกฎหมายการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย สภาวะนิติสัมพันธ์ที่สมบูรณ์ ความดับทุกข์ประการแรกคือการเปลี่ยนสถานะจากผู้อยู่อาศัยที่ไร้สิทธิให้กลายเป็นคู่สัญญาที่ชอบด้วยกฎหมาย อริยสัจ 4 ทุกขนิโรธคามีนิปฏิปทา หนทางดับแห่งทุกข์ วิธีแก้ไขปัญหาของกฎหมายการบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย การสร้างสัมมาทิฐิ การปรับทัศนคติของผู้อยู่อาศัยและวัด การพิสูจน์สิทธิและจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล แนวทางปฏิบัติเชิงเทคนิค มีการพัฒนารูปแบบสัญญาเช่าแบบผ่อนปรนและที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น วัดควรตั้งคณะกรรมการสำรวจตรวจสอบที่ดินของวัดที่มีการให้เช่า เช่น ใครเป็นผู้ให้เช่าและผู้เช่าตัวจริง เช่ามาตั้งแต่เมื่อไร มีเงื่อนไขตกลงกันไว้อย่างไร และธรณีสงฆ์ คือ ที่ดินที่เป็นสมบัติและกรรมสิทธิ์ของวัด แต่ไม่ได้อยู่ในบริเวณที่ตั้งวัด ถือเป็นศาสนสมบัติที่พุทธศาสนิกชนอุทิศถวายให้วัดเพื่อเป็นทุนทำนุบำรุงศาสนา วัดได้รับผลประโยชน์ (เช่น ค่าเช่า) ห้ามโอนกรรมสิทธิ์ การจัดการที่ดินประเภทนี้ต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การบริหารจัดการว่าด้วยการเช่าที่ดินของวัดที่ไม่มีหลักฐานการเช่าตามกฎหมาย มาตรา 538 บัญญัติว่า เช่าอสังหาริมทรัพย์นั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดเป็นสำคัญท่านว่าจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้หรือไม่ ถ้าเช่ามีกำหนดว่าสามปีขึ้นไป หรือกำหนดตลอดอายุของผู้เช่าหรือผู้ให้เช่าไซร้ หากมิได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ท่านว่าการเช่านั้นจะฟ้องร้องให้บังคับคดีได้แต่เพียงสามปี

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาเถรสมาคมควรประกาศนโยบายนิรโทษกรรมทางแพ่งเพื่อพุทธจักรสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) และมหาเถรสมาคม ควรออกนโยบายเร่งด่วนในการกำหนดช่วงเวลาเปลี่ยนผ่าน (Grace Period) ให้วัดและผู้เช่าที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการเช่า เข้ามาจดทะเบียนหรือทำสัญญาให้ถูกต้องตามกฎหมายแพ่งมาตรา 538

2. มหาเถรสมาคมควรมีการปฏิรูประบบฐานข้อมูลศาสนสมบัติสู่ระบบดิจิทัล รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณให้มีการรังวัดที่ดินวัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนาทั่วประเทศด้วยระบบพิกัดดาวเทียมที่แม่นยำ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์ไทยควรมีการใช้สัญญาต่างตอบแทนพิเศษเป็นเครื่องมือไกล่เกลี่ย ในกรณีที่ชาวบ้านปลูกสร้างบ้านเรือนในที่ดินวัดมานานโดยไม่มีสัญญา

2. คณะสงฆ์ไทยควรมีการสร้างระบบบัญชีและใบเสร็จรับเงินดิจิทัล เพื่อป้องกันปัญหาการออกใบเสร็จปลอมตามที่พบในผลการวิจัย วัดควรยกเลิกการเก็บค่าเช่าด้วยเงินสดและเปลี่ยนมาใช้ระบบการโอนเงินผ่านบัญชีธนาคารในนาม “วัด” เท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

โกญจนาท เจริญสุข. (2564). การใช้ประโยชน์ในที่ธรณีสงฆ์เพื่อการอยู่อาศัย: รูปแบบและปัญหา. วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 7(2), 690-699.

โกศล พลโยธา. (2567). แนวทางการพัฒนากระบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้แก่ราษฎรในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย.

พระใบฎีกาคทาวุธ คเวสกธมฺโม (เพ็งที) และบรรเจิด สิงคะเนติ. (2565). ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 6(1), 129-161.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. (2505, 31 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 79 ตอนที่ 114 ฉบับพิเศษ. หน้า 1.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2566). เปิดต้นแบบ ‘วัดที่คนไทยอยากเห็น’. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.thaihealth.or.th/content-detail/5ef970ee-65a3-4bf7-b09b-a896814e6e3e.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2567). คู่มือการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). สถิติบุคลากรและศาสนสถานทางศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/interactive_view/fq#gsc.tab=0.

สุชาติ มวลชัยภูมิ และพระมหามิตร ฐิติปญฺโญ (มิตร วันยาว). (2567) การแก้ไขปัญหาที่ดินของวัด: ศึกษากรณีการใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 21(3), 393-402.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

BUDDHADHAMMA INTEGRATION FOR PROMOTING LEADERSHIP IN SOLIDWASTE MANAGEMENT AMONG LOCAL POLITICAL LEADERS IN SOEMNGAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY AT SOEMNGAM DISTRICT IN LAMPANG PROVINCE

อมรรัตน ค้าโค*, พระครูศรีปวรบัณฑิต (บวรวิทย์ อายุมั่น), ยุทธนา ปราณีต
Amonrattana Khakho*, Phrakrusripavarabandit (Bovornvit Aryumun), Yuttana Praneet
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: amonrattana.khakho@gmail.com
Received JUne 16, 2026; Revised July 15, 2026; Accepted August 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม และ 3. นำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 381 คน เครื่องมือที่ใช้ในวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ รองลงมาด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล และด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา ตามลำดับ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง และ 3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม พบว่า หลักปาปณิกธรรม ประกอบด้วย 1. จักขุมา มีวิสัยทัศน์ เน้นมีแผนระยะยาวและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 2. วิธูโร การบริหารจัดการที่ดี เข้าใจกฎหมายที่ครอบคลุม และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และ 3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ เน้นการสื่อสาร รับฟัง และสร้างความเชื่อใจกับประชาชน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักพุทธธรรม, การส่งเสริมภาวะผู้นำ, การจัดการขยะมูลฝอย, ผู้นำทางการเมือง

Abstract

This research aimed to: 1. study the leadership level of local political leaders in solid waste management within Soem Ngam Subdistrict Municipality, Soem Ngam District, Lampang Province; 2. examine the relationship between the Papanikadhamma principle and their leadership in solid waste management; and 3. propose guidelines for integrating Buddhist principles to promote this leadership. A mixed-methods approach was utilized. Quantitative data were collected from a sample of 381 respondents using a questionnaire and analyzed using percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. Qualitative data were gathered through in-depth interviews with 10 key informants and analyzed using content analysis.

The research findings were as follows: 1. Leadership Level The overall leadership level in solid waste management among the local political leaders was high. When considering individual aspects, inspirational motivation had the highest mean, followed by idealized influence, individualized consideration, and intellectual stimulation, respectively. 2. Relationship There was a high-level positive relationship between the Papanikadhamma principle and the leadership in solid waste management among the local political leaders. and 3. Integration Guidelines The integration of the Papanikadhamma principle to promote leadership consisted of three aspects: 1. Cakkhuma (having good vision): leaders emphasized long-term planning and cooperation from all sectors. 2. Vidhuro (having good management skills): they understood comprehensive laws and utilized resources efficiently and 3. Nissayasampanno (having good human relations): they focused on effective communication, active listening, and building trust with the public.

Keywords: Integration, Buddhist Principles; Promotion of Leadership, Solid Waste Management, Political Leaders

บทนำ

ภายใต้รัฐสมัยใหม่ มีบุคคลหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ทั้งผู้สนใจทางการเมือง ผู้แสวงหาอำนาจ และผู้นำในสังคมการเมือง โดยบางคนสามารถแสวงหาอำนาจและอิทธิพลได้มากกว่าผู้อื่น ส่งผลให้มีบทบาทต่อการกำหนดนโยบาย ระเบียบข้อบังคับ และการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง ผู้ทรงอำนาจทางการเมืองจึงหมายถึงบุคคลที่มีทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าคนทั่วไป อันเกิดจากสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในระบบการเมือง จึงพบได้ว่านักการเมือง ผู้แสวงหาอำนาจและผู้นำทางการเมืองเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในสังคม การมีตำแหน่งสูง มีอำนาจหน้าที่และมีอิทธิพล ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ ผู้นำทางการเมืองแม้จะเป็นคนส่วนน้อยของสังคม แต่สามารถเป็นผู้ควบคุมทรัพยากรและกำหนดทิศทางของประเทศเป็นอย่างมาก ในยุคที่ประเทศมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถ ประเทศชาติมักเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจบารมีเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง (นิตย์ สัมมาพันธ์, 2546) ผู้นำที่มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพนับเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ และการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางการเมืองท้องถิ่นและการพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มี

ประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เหมาะสม สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอนอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะนิติบุคคลที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ จำเป็นต้องมีความเข้มแข็งและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การปรับบทบาทและแนวทางการบริหารของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การพัฒนาองค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างเป็นรูปธรรม (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544)

การบริหารจัดการขยะมูลฝอย เป็นการดำเนินงานที่มุ่งขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ 12 การสร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าประสงค์ที่ 12.5 ในการลดการเกิดของเสียผ่านการป้องกัน การลดปริมาณ การใช้ซ้ำ และการนำกลับมาใช้ใหม่ภายในปี พ.ศ. 2573 รวมทั้งสนับสนุนเป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะเป้าประสงค์ที่ 13.2 ในการบูรณาการมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเข้าสู่นโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องในการนำนโยบายยุทธศาสตร์และการวางแผนระดับชาติ แม้ว่า SDGs จะเป็นเป้าหมายระดับโลกแต่การนำ SDGs ไปปรับให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (Localization of the SDGs) เป็นเรื่องสำคัญ จึงต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมผลักดันตามเป้าประสงค์ (Targets) และตัวชี้วัด (Indicators) ที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น โดยหลักการการขับเคลื่อน SDGs ควรเป็นกระบวนการที่เริ่มจากฐานรากขึ้นสู่ระดับนโยบาย (Bottom-Up) และมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทในการนำ SDGs ไปปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ กระทรวงมหาดไทยจึงได้เร่งผลักดันให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ กระทรวงมหาดไทยจึงได้เร่งผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพ แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 – 2564) มุ่งเน้นไปที่การจัดการขยะ ณ ปลายทางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการลดการเกิดขยะ การนำของเสียกลับมาใช้ซ้ำและใช้ประโยชน์ใหม่ตามหลักการ 3R ที่แหล่งกำเนิดต่าง ๆ การส่งเสริมการกำจัดขยะมูลฝอยแบบศูนย์รวมด้วยการใช้เทคโนโลยีแบบผสมผสาน และการแปรรูปผลิตพลังงานอย่างเหมาะสม การกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างจากสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการไม่ถูกต้อง และแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2565 – 2570) จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดการจัดลำดับความสำคัญของการจัดการขยะรูปแบบใหม่ (The Waste Management Hierarchy) และการบริหารจัดการขยะตามวัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Management Approach) โดยมีมาตรการและแนวทางการจัดการที่ครอบคลุมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบ การผลิต การจัดจำหน่ายการบริโภค การคัดแยกและนำกลับมาใช้ใหม่ และกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ (กระทรวงมหาดไทย, 2567)

เทศบาลตำบลเสริมงามพบปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะตั้งแต่การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง (ระดับครัวเรือน) ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรประชาชนบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะแต่ละประเภท การกำหนดค่าธรรมเนียมในการเก็บ ขน และกำจัดขยะมูลฝอยยังไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเสริมงามถูกจัดเป็นกลุ่มสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่มีความเสี่ยงสูงในการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีแนวโน้มที่จะถูกปิดสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยแล้วนำขยะมูลฝอยส่งกำจัดที่ศูนย์การกำจัดขยะแบบครบวงจรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ที่มีองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางเป็นเจ้าภาพหลัก ซึ่งผลกระทบที่จะมา คือ ปัญหาด้านงบประมาณในการเก็บ ขน และกำจัดขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเสริมงาม (เทศบาลตำบลเสริมงาม, 2567)

จากปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และความจำเป็นในการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองระดับท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปาปณิกธรรม มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม กับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จำนวน 7,977 คน (เทศบาลตำบลเสริมงาม, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง เป็นประชาชนที่มีอายุ 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จำนวน 381 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรการคำนวณของทาโร่ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 5

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน ประกอบด้วย นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน ผู้บริหารและสมาชิกสภาเทศบาลตำบลเสริมงาม จำนวน 4 คน และประชาชนในพื้นที่ จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ แบบเลือกตอบ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบูรณาการหลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย 1. ด้านจักขุมา มีวิสัยทัศน์ 2. ด้านวิธูโร การบริหารจัดการที่ดี และ 3. ด้านนิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย

1. ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ 3. ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา และ 4. ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล โดยแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.995

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูปหรือคน แบ่งแบบสัมภาษณ์ ออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบูรณาการหลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1การวิจัยเชิงปริมาณ 1. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเพื่อขอความอนุเคราะห์เทศบาลตำบลเสริมงามในการเก็บข้อมูล 2. ดำเนินการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างประชาชนในพื้นที่ จำนวน 381 ชุด และ 3. รวบรวมแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ 1. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 2. กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ร่วมกับผู้ให้ข้อมูล 3. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามกำหนดการ โดยมีการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบ และ 4. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนที่เหมาะสมต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และระดับการส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และ 2. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีมากน้อยเพียงใด โดยใช่ค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation) เป็นค่าวัดความสัมพันธ์

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) และคำนึงถึงบริบท (Context)

ผลการวิจัย

1.ระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยภาพรวม

ภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	4.24	0.79	มาก
2. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	4.27	0.78	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยภาพรวม (ต่อ)

ภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
3. ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา	4.22	0.82	มาก
4. ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล	4.24	0.82	มาก
ภาพรวม	**4.24**	**0.78**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่าภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล อยู่ในระดับมาก และด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม				
ตัวแปรอิสระ	ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา	ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล	ภาพรวม
1. จักขุมา มีวิสัยทัศน์	0.876**	0.884**	0.876**	0.887**	0.908**
2. วิธูโร การบริหารจัดการที่ดี	0.898**	0.891**	0.881**	0.879**	0.914**
3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์	0.880**	0.895**	0.860**	0.885**	0.907**
ภาพรวม	**0.917****	**0.923****	**0.905****	**0.916****	**0.943****

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก ($r = 0.943^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า จักขุมา มีวิสัยทัศน์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง อยู่ในระดับมาก($r = 0.908^{**}$) วิธูโร การบริหารจัดการที่ดี มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง อยู่ในระดับมาก ($r = 0.914^{**}$) นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง อยู่ในระดับมาก ($r = 0.907^{**}$)

3. การบูรณาการหลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีข้อเสนอแนะว่า จักขุมา การมีวิสัยทัศน์และแผนพัฒนาที่ชัดเจนเป็นขั้นตอนช่วยให้การดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยมีทิศทางที่แน่นอน และในการจัดการขยะมูลฝอยควรสะท้อนถึงเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีการส่งเสริมการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางนำเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการคัดแยกและกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งในระยะยาวจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต วิธูโร การบริหารทรัพยากรที่อยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มุ่งเน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ มีความเข้าใจในกฎระเบียบที่เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย นอกจากนี้ควรมีการจัดตั้งระบบติดตามและประเมินผลการจัดการขยะมูลฝอยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงแนวทางให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง จะช่วยให้การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่มีความยั่งยืน นิสสยสัมปันโน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติงานอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่และสามารถนำหลักปาปณิกธรรม มาบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่น ใน 4 ด้าน พบว่า 1. ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่น่ายกย่อง ในการส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลผู้นำต้องยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี และเป้าหมายเพื่อส่วนรวมโดยเฉพาะในการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ 2. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ การจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน ผู้นำทางการเมืองควรให้ความสำคัญกับขวัญและกำลังใจผู้ปฏิบัติงานจะช่วยสร้างพลังใจให้เกิดความร่วมมืออย่างเข้มแข็งในทีม นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้ทีมงานได้พัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานในการจัดการขยะมูลฝอย 3. ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา การกระตุ้นในการปฏิบัติงานให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ผู้นำทางการเมืองควรมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังให้เจ้าหน้าที่ทุกระดับเห็นความสำคัญของการใช้เหตุผลและสติปัญญาในการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่อาศัยเพียงคำสั่งหรือความเคยชินแบบเดิม ๆ เท่านั้น ควรสนับสนุนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงหรือการเผชิญปัญหาในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสร้างองค์ความรู้ร่วมกันอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรจัดเวทีหรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายได้เสนอความคิดเห็นและแนวคิดใหม่ ๆ อย่างเปิดกว้าง ผู้นำควรส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือหรือระบบสารสนเทศที่ช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอย และ 4. ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล การทำงานโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้นำทางการเมืองควรให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละบุคคล เข้าใจว่าแต่ละคนมีความคิดความสามารถและประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกัน เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ได้แสดงศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การสนับสนุนให้แต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระจะช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการขยะมูลฝอยในหน่วยงาน และในการจัดสรรงานควรพิจารณาตามความถนัดความสนใจ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ทำงานอย่างมีความสุขและเกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่า ภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ 1. ด้านการ

สร้างแรงบันดาลใจ 2. ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 3. ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล และ 4. ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา ตามลำดับ ซึ่งบ่งชี้ว่า ผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นควรเน้นในการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอย รวมถึงส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรให้มีความคิดริเริ่มและสร้างนวัตกรรมใหม่ๆในการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม) (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะประเด็นคุณลักษณะสำหรับการส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น มี 4 คุณลักษณะ คือ 1. ทักษะของการใช้อิทธิพล 2. ทักษะในการมอบหมายงาน 3. มีความยืดหยุ่น และ 4. ทักษะในการจูงใจ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมภาวะผู้นำต่อไป

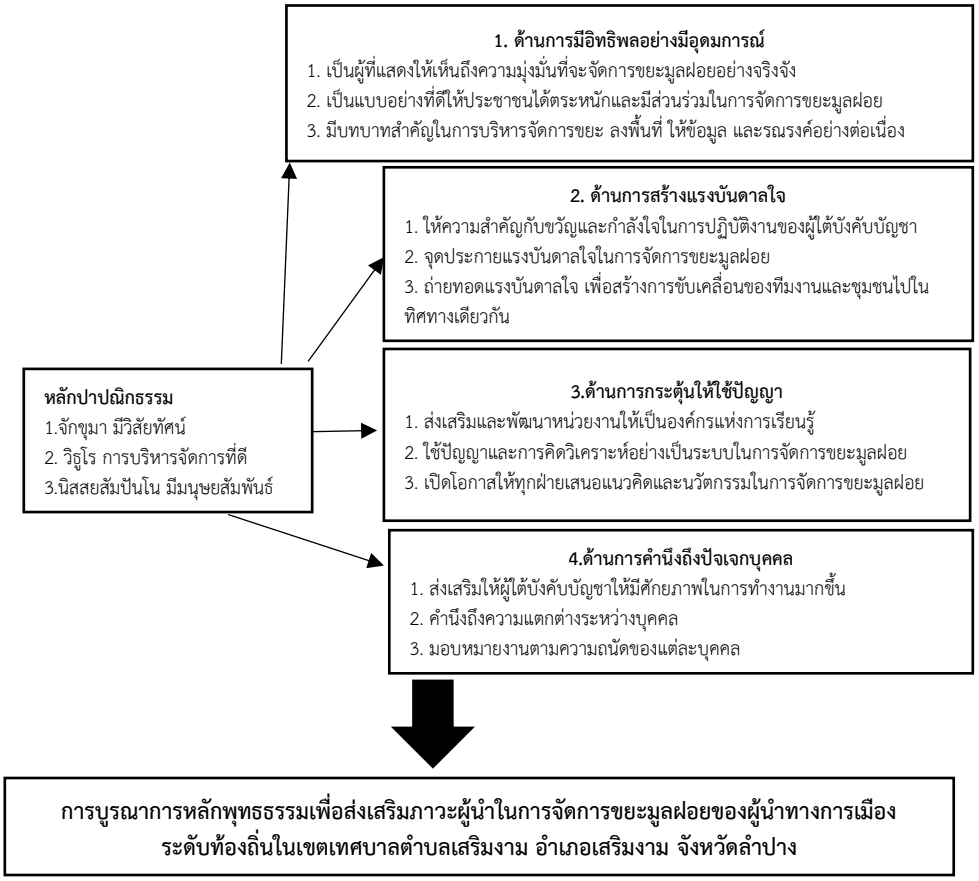
2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (r = 0.943**) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อนำหลักปาปณิกธรรม มาส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยจะช่วยในการจัดการขยะมูลฝอยมีประสิทธิภาพ มีการกำหนดวิสัยทัศน์แผนพัฒนาที่ชัดเจนจะช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทางที่แน่นอนและต่อเนื่อง การบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเข้าใจกฎระเบียบและขั้นตอนการทำงานช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้อง และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเปิดใจรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ มีความสามารถในการประสานงานและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์จะช่วยสร้างความไว้วางใจและบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระปลัดธันวา วิชฺชากโร (พ่วงกุล) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตามหลักทุติยปาปณิกธรรม ประกอบด้วย จักขุมา ผู้บริหารควรมีมุมมองกว้างไกลและครอบคลุมมองไปข้างหน้าคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นในทุกการตัดสินใจการมีวิสัยทัศน์นี้จะส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ วิธูโร เป็นผู้ที่มีความชำนาญทั้งในงานของตนเอง งานส่วนรวมนำความรู้นั้นมาใช้ดำเนินการพัฒนาองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารกับ บุคลากรและชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงานต่าง ๆ

3. การบูรณาการหลักปาปณิกธรรม เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีข้อเสนอแนะว่า 1. จักขุมา มีวิสัยทัศน์ ในการจัดการขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพผู้นำทางการเมืองต้องมีนโยบาย แผนพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นขั้นตอน อาศัยความร่วมมือจะทุกภาคส่วน รวมทั้งการวางแผนในระยะยาวจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต 2. วิธูโร การบริหารจัดการที่ดี ผู้นำทางการเมืองต้องมีความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดนโยบายที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของการจัดการขยะ มีระบบติดตามผลอย่างต่อเนื่อง และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม และ 3. นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ ผู้นำทางการเมืองที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีความสามารถในการสื่อสารรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนอย่างเป็นธรรม และสร้างความไว้วางใจผ่านการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วน ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยในระดับเทศบาลให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว ผู้นำทางการเมืองจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างประชาชนกับหน่วยงาน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรและสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญภัค รัตนคำฟู (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อ

ส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง พบว่า จักขุมา ผู้นำจะต้องรู้จักมองการณ์ไกลควรมีวิสัยทัศน์ชัดเจนสามารถมองเห็นและวางแผนในระยะยาว และรู้จักเชื่อมโยงที่ผู้นำควรสร้าง การเชื่อมโยงโดยการฟังเสียงความคิดและความต้องการของประชาชน วิธูโร ผู้นำต้องสามารถ จัดการธุระได้อย่างมีความเชี่ยวชาญด้วยการเสริมสร้างทักษะการจัดการที่ต้องมีการพัฒนาการสร้าง ระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพด้วยการพัฒนาระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และนิสสยสัมปันโน ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อถือได้และมี กระบวนการสื่อสารที่ดีด้วยการสื่อสารที่เป็นกันเองจริงใจกับประชาชนเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงระบบจากข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม ในแนวทางการเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นให้คุณภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ได้แก่ กระบวนการส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่น โดยบูรณาการหลักปาปณิกธรรม สามารถสังเคราะห์สาระสำคัญได้ว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นต้องมีหลักด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญาและด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล พร้อมด้วยการบูรณาการหลักปาปณิกธรรม ซึ่งผู้นำทางการเมืองต้องมีวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบล ต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่

2. ผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบล ควรกำหนดแผนปฏิบัติการหรือแผนงานโครงการด้านการจัดการขยะมูลฝอย ลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปีของเทศบาลตำบล

3. ผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบล ควรให้โอกาสและสนับสนุนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เทศบาลตำบล ควรกำหนดวิสัยทัศน์แผนปฏิบัติการหรือแผนงานโครงการด้านการจัดการขยะมูลฝอย ลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปีของเทศบาลตำบล เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนและจะช่วยให้การดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

2. เทศบาลตำบล ควรมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกิดจากขยะมูลฝอยก่อนและหลัง เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยในเทศบาลตำบลได้รับการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งเด่นและมีประสิทธิภาพ

3. เทศบาลตำบล ควรสรรหาหรือสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถตรงตามภารกิจงานและดำรงตำแหน่งที่เหมาะสมเพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง”

2. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในจังหวัดลำปาง”

3. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง”

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงมหาดไทย. (2567). แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนจังหวัดสะอาด ประจำปี พ.ศ. 2567. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2567 จาก https://shorturl.asia/MnNCX.

เทศบาลตำบลเสริมงาม. (2567). สถิติประชากรและบ้านพื้นที่ท้องถิ่นเทศบาลตำบลเสริมงาม ณ วันที่ 27 กันยายน 2567. ลำปาง: เทศบาลตำบลเสริมงาม.

_____. (2567). แผนปฏิบัติการการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเทศบาลตำบลเสริมงาม. ประจำปี พ.ศ. 2567 ส่วนที่ 2. ลำปาง: เทศบาลตำบลเสริมงาม.

นิตย์ สัมมาพันธ์. (2546). ภาวะผู้นำ: พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ: บริษัท อินโนกราฟฟิกส์ จำกัด.

พระปลัดธันวา วิชชากโร (พ่วงกุล). (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม). (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย.

เพ็ญภัค รัตนคำฟู (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: ธนธัชการพิมพ์.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย

DEVELOPMENT OF THE LAW ON PROPERTY OF MONKS IN THAILAND

พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ แพฟื้น)*, ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา,
พระครูสุตรัตนบัณฑิต (ประยูร คำมา)
Phrakuvimonsuwannakon (Somphong Paefuen)*, Phuriwat Punayawuthipreeda,
Phralhrusuttarattanabandit (Prayoon Kamma)
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: sakda2543210@gmail.com
Received May 29, 2026; Revised June 27, 2026; Accepted July 8, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย 2.เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ และ 3.นำเสนอการพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูปหรือคน สนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 10 รูปหรือคน วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ และอุปสรรค พบว่า ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด 2. ผลเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1.ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar)เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก 2. ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังกามีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ และ 3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า การประยุกต์หลักธรรมโภควิภาค 4 ด้าน พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ จัดสรรเงิน 50% เพื่อกิจการพระศาสนาและกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะเงินฝากประจำ และมี 2 ประเด็นที่สรุปได้ คือ 1.ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบทอย่างชัดเจน โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 – 1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ เงินหรือทรัพย์ที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของคณะสงฆ์โดยทันที

คำสำคัญ: การพัฒนากฎหมาย, ทรัพย์สิน, พระภิกษุ

Abstract

This research aimed to study the conditions, problems, and obstacles in developing laws concerning monks' property in Thailand; compare legal measures between Thailand and foreign countries; and propose legal development guidelines suitable for the Thai monastic context. The methodology integrated documentary research, in-depth interviews with 17 informants, and a focus group with 10 experts. Data were analyzed using descriptive content analysis and summarized in an essay format.

The research findings were as follows: 1. Conditions, Problems, and Obstacles The study found that according to Sections 1622, 1623, and 1624 of the Thai Civil and Commercial Code, ordained monks were exempted from the burden of managing inherited estates. However, a major obstacle regarding the heirs' rights to a deceased monk's estate was the difficulty in distinguishing whether the property acquired during monkhood was personal or belonged to the temple. 2. Legal Comparison When comparing legal measures between Thailand and foreign countries, it was found that Myanmar had extremely strict laws that were highly consistent with Buddhist monastic discipline (Vinaya). Meanwhile, Sri Lanka managed monastic property under the Buddhist Temporalities Ordinance, which contained notable features suitable for adaptation in Thailand. 3. Legal Development Guidelines To make the property laws suitable for the Thai monastic context, the study proposed applying the Buddhist principle of Bhoga-vibhaga (the fourfold division of wealth). Under this concept, monks could hold personal property up to 25% of their income, allocate 50% for religious affairs, and manage the remaining portion as fixed deposits. Consequently, two main conclusions were drawn. First, regarding pre-ordination property, monks were required to clearly declare their existing assets, as management guidelines were already provided by the Sangha Act B.E. 2505 (1962) and Sections 1622–1624 of the Civil and Commercial Code. Second, for property acquired during monkhood, any money or assets obtained from merit-making ceremonies immediately belonged to the temple or the central Sangha fund.

Keywords: Development of Laws, Property, Buddhist Monks

บทนำ

พระภิกษุจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของพระสงฆ์ ผู้รักษาและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เคารพสูงสุด ของพระพุทธศาสนา จึงรวมกันอยู่ในตัวพระภิกษุแต่ในเรื่องมรดกของพระภิกษุกฎหมาย ได้บัญญัติเรื่องของการเรียกร้องเอาทรัพย์มรดก การรับมรดกและการตกทอดซึ่งทรัพย์มรดก ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ และทรัพย์สินที่เป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุตามมาตรา 1622 ถึงมาตรา 1624 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (นรา ถิ่นนัยธร, 2564)

นอกจากนี้ ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุลาสิกขาจากความเป็นพระภิกษุกลับสู่ความเป็นฆราวาส ก็ยังสามารถนำทรัพย์สินเหล่านี้กลับไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้อีกด้วย หลักการนี้ไม่ได้บัญญัติไว้ชัดเจนในตัวบทกฎหมาย แต่จากคำอธิบายในตำราทางกฎหมาย ต่างตีความไปใน

ทำนองเดียวกันว่า บุคคลที่ลาสิกขาสามารถนำทรัพย์สินเหล่านี้กลับไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้ ปรากฏจากคำอธิบายเรื่องการตกทอดซึ่งมรดกของพระภิกษุในกรณีที่พระภิกษุบวชหลายครั้ง โดยจะต้องพิจารณาทรัพย์สินเฉพาะส่วนที่ได้มาระหว่างการบวชครั้งสุดท้ายเท่านั้นที่จะตกเป็นสมบัติของวัด ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาในการบวชครั้งก่อนการบวชครั้งสุดท้าย ไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 1623 นี้ คงถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาก่อนอุปสมบท ตกทอดสู่ทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1624 (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2564) ตัวอย่างเช่น พระภิกษุ ก. อุปสมบทครั้งแรก ระหว่างอยู่ในสมณเพศมีผู้นำพระพุทธรูปทองคำ 1 องค์มาถวาย หลังจากสึกแล้วได้อุปสมบทอีกครั้ง หลังมีผู้ถวายเงิน 50,000 บาท พระภิกษุ ก.นำเงินนั้นไปเก็บไว้ที่บ้าน ต่อมาพระภิกษุ ก. มรณภาพดังนี้ พระพุทธรูปทองคำตกทอดแก่ทายาทของพระภิกษุ ก. เพราะเป็นทรัพย์สินของพระภิกษุ ก. ก่อนอุปสมบทตามมาตรา 1624 ส่วนเงิน 50,000 บาท ตกเป็นสมบัติของวัด เพราะเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุ ก. ได้มาระหว่างอยู่ในสมณเพศแม้ขณะมรณภาพเงินจำนวนนี้ไม่ได้อยู่ที่วัดที่เป็นภูมิลำเนา วัดก็มีสิทธิเรียกร้องเงิน จำนวน 50,000 บาทนี้ได้ตามมาตรา 1623 (เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน, 2534) ซึ่งผลของการตีความเช่นนี้ ทำให้มีบุคคลบางคนใช้ช่องทางที่เสมือนเป็นช่องโหว่ในการแสวงหาทรัพย์สินจากบุคคลอื่นที่เคารพนับถือในตัวพระภิกษุและพระพุทธศาสนา เพื่อนำกลับไปใช้สอยภายหลังจากลาสิกขา

จากการศึกษาบทบัญญัติดังกล่าวพบว่าปัญหาประการที่หนึ่ง คือ การเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของพระภิกษุสงฆ์ “เป็นการเปิดช่องทางของกฎหมายที่จะทำให้พระภิกษุสงฆ์ต้องมาวุ่นวายในการจัดการทรัพย์สิน” (วิชิตร เปาะสี, 2562) ประการที่สอง กฎหมายเปิดโอกาสให้พระภิกษุถือครองและจำหน่ายทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ แสดงให้เห็นว่า “กฎหมายที่อนุญาตให้พระภิกษุสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศได้ และสามารถจำหน่ายทรัพย์สินไปในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมถึงสามารถทำพินัยกรรมกับทรัพย์สินเหล่านั้นได้ ถึงแม้ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นจะเป็นทรัพย์สินที่ได้รับจากการถวายของพุทธศาสนิกชนเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาก็ตามซึ่งการที่กฎหมายให้พระภิกษุสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศได้นี้ ทำให้มีบุคคลบางคนใช้ช่องทางที่เสมือนเป็นช่องโหว่ในการแสวงหาทรัพย์สินจากบุคคลอื่นที่เคารพนับถือ” โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นทรัพย์สินมูลค่าสูงหรือทรัพย์สินที่ได้รับจากการบริจาคจึงต้องมีการพิจารณาตามมาตรา 521 ประการที่สาม ปัญหาการจำหน่ายและโอนทรัพย์สินของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ เกิดความสับสนและเกิดปัญหาในการที่บุคคลก่อนที่จะอุปสมบทนั้นไม่ได้ทำการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่มีก่อนอุปสมบทโดยเฉพาะกรณีที่เป็นปัญหาในเรื่องทรัพย์สินของคู่สมรสก่อนการอุปสมบทเนื่องจากผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วนั้นถือว่าไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินใด ๆ

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยจึงเห็นว่าต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ถึงการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของพระภิกษุ ทั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะและนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษามาประกอบกับการปรับปรุงแก้ไขพัฒนากฎหมายในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนากฎหมายที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการคุ้มครองทรัพย์สินของพระพุทธศาสนากับการรักษาหลักพระธรรมวินัย ปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน พัฒนากลไกการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพย์สินซึ่งจะช่วยให้การพัฒนากฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ

3. เพื่อนำเสนอการพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ นักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาปัจจุบันของกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย ตอนที่ 3 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย และตอนที่ 4 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ และการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์เอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทั้งกฎหมายในประเทศและกฎหมายในต่างประเทศ

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน ทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ จุดแข็งที่โดดเด่นที่สุดคือ มาตรา 1623 ซึ่งกำหนดว่าทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อมรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของ “วัด” ที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิตหรือทำพินัยกรรมไว้ ช่องโหว่ในการถ่ายโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพแม้มาตรา 1623 จะบอกว่าทรัพย์ที่ได้มาในระหว่างบวชต้องตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ แต่กฎหมายก็มี

ข้อยกเว้นว่า “เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิต” และการขาดระบบการตรวจสอบและ “บัญชีทรัพย์สิน” ที่โปร่งใสกฎหมายไทยไม่ได้บังคับให้พระภิกษุต้องแจ้งบัญชีทรัพย์สินส่วนบุคคลต่อหน่วยงานรัฐหรือคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ภิกษุจัดการทรัพย์สินก่อนบวชไม่ได้ด้วยตนเอง เพราะการครองสมณเพศหลังอุปสมบทกำหนดให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายและไม่ถือครองทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศอาจแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด เนื่องจากไม่มีการทำบัญชีรับที่ชัดเจน

2. การเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar) เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก แต่พระภิกษุสามารถรับพินัยกรรมในประเทศไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังกามีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายนี้กำหนดให้มีตำแหน่ง Public Trustee (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สาธารณะ) เข้ามาช่วยกำกับดูแลทรัพย์สินของวัดและพระสงฆ์ ส่วนในเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นทั้งในประเทศไทยหรือศรีลังกา หรือเมียนมา ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้อย่างชัดเจน จึงต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย คือ ต้องมีไวยาวัจกรผู้คอยขวนขวายในการจัดการทรัพย์สินเพื่อหลีกเลี่ยงการต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าพระภิกษุทุกรูปจะมีไวยาวัจกรเป็นผู้คอยดูแลจำเป็นที่พระภิกษุต้องดำเนินการเองเกี่ยวกับทรัพย์สิน แม้จะละเมิดหลักพระธรรมวินัยแต่ก็ไม่ถึงขั้นอาบัติปาราชิก สามารถที่จะแสดงอาบัติเพื่อความบริสุทธิ์ได้

3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า โภควิภาค 4 ด้าน เอเกน โภเค ภุญเชยย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน) กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปีเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว โภควิภาค 4 ด้าน ทวีหิ กมฺมํ ปโยชเย 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา)ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระศาสนา โภควิภาค 4 ด้าน จตุตฺถญฺจ นิธาเปยฺย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น)กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะเงินฝากประจำและทรัพย์สินพระพุทธศาสนา กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือนฆราวาส การออกแบบกฎหมายใหม่หรือการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างโลกวัชชะและปัณณัตติวัชชะ ควรยึดโยงกับหลักการแยกประเภท ควบคุมสัดส่วน และเพิ่มความโปร่งใส อาศัยการมีส่วนร่วมแบบสามประสาน เพราะเรื่องนี้คาบเกี่ยวทั้งมิติทางกฎหมาย (รัฐ) มิติทางธรรมวินัย (คณะสงฆ์) คณะสงฆ์และปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ให้พระภิกษุสามารถใช้สิทธิทางศาลผ่าน “ผู้รับมอบอำนาจ” หรือ “ทนายความ” ได้โดยไม่ต้องสึกออกมาฟ้องร้องมรดกเองและนำ พระราชบัญญัติ การบัญชี พ.ศ. 2543 รวมทั้งระบบมาตรฐานการทำบัญชีของภาครัฐ มาเป็นแนวทางการร่างกฎหมายการจัดทำบัญชีของวัด

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 มีจุดแข็ง เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน ทำให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์ และสุชาดา ศรีใหม่ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

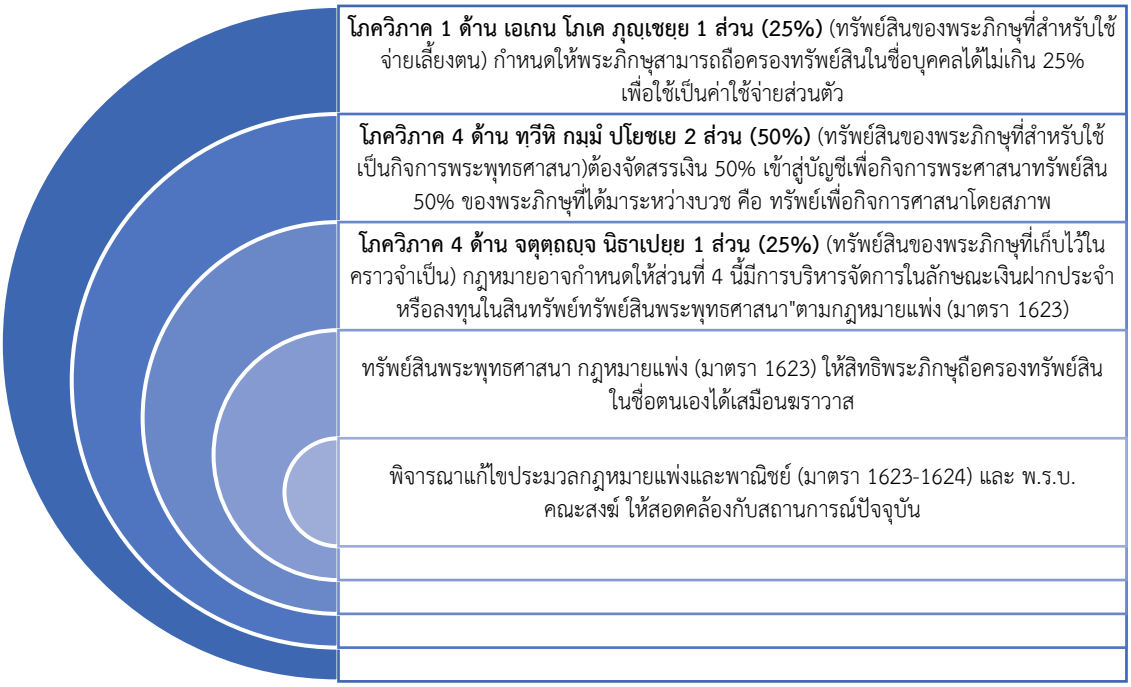
พระภิกษุยักยอกทรัพย์ : ศึกษาความรับผิดทางอาญาและอาบัติตามพระวินัย ผลการศึกษาพบว่า พระภิกษุรูปหนึ่งนำเงินของวัดไปซื้อที่ดินและโอนเป็นชื่อตนเอง เป็นผลให้ที่ดินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของตนทันที ต่อมาได้ถูกฟ้องต่อศาลและตกเป็นจำเลยในข้อหายักยอกทรัพย์ จึงยินยอมโอนที่ดินคืนกลับให้แก่วัดและพนักงานอัยการโจทก์ขอถอนฟ้องคดีก่อนจะมีคำพิพากษาของศาล พระภิกษุรูปนั้นจึงหลุดพ้นจากโทษอาญา เนื่องจากเป็นความผิดอันยอมความได้ และปัญหาของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า การที่พระภิกษุห้ามฟ้องร้องบังคับเอาทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรม (เว้นแต่จะสึกออกมาฟ้อง) ในทางกฎหมายถือเป็นการจำกัดสิทธิพลเมือง ทำให้พระอาจถูกญาติพี่น้องโกงมรดกที่ท่านควรได้รับตามสิทธิธรรมดา และหากทรัพย์ของพระภิกษุก่อนบวชไม่มีการจัดทำรายการไว้ อาจมีปัญหาระหว่างทายาทผู้รับมรดกเกิดความขัดแย้งในการแบ่งทรัพย์มรดกของพระภิกษุได้ อุปสรรคของการพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ภิกษุจัดการทรัพย์สินก่อนบวชไม่ได้ด้วยตนเอง เพราะการครองสมณเพศหลังอุปสมบทกำหนดให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายและไม่ถือครองทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินที่ภิกษุได้มาในระหว่างบวชเป็นสมณเพศอาจแยกไม่ออกว่าเป็นของส่วนตัวหรือของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนิทัศน์ ธีรปญโญ (วงศ์วังเพิ่ม) (2560) ได้ศึกษาเรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของพระสงฆ์ ผลจากการศึกษาพบว่า ในส่วนประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ที่เกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์เรียกร้องเอาทรัพย์สินในฐานะผู้รับพินัยกรรมได้ แต่เรียกร้องในฐานะทายาทโดยธรรมไม่ได้ดังในมาตรา 1622 พระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้เว้นแต่จะได้สึกจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตาม มาตรา 1754 แต่ภิกษุเป็นผู้รับพินัยกรรมทรัพย์สินพระภิกษุก่อนอุปสมบทและหลังอุปสมบทแล้ว และทรัพย์สินของพระภิกษุมรณภาพ มีประเด็น ที่จะต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่ 3 มาตราด้วยกัน เช่น มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มา ในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่ พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิตหรือโดยพินัยกรรม และมาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหาตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้นหรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้

2. ผลเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทยระหว่างกฎหมายประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศ พบว่า 1. ประเทศเมียนมา (Burma/Myanmar) เมียนมามีกฎหมายที่เคร่งครัดและสอดคล้องกับพระธรรมวินัยสูงมาก โดยเฉพาะ Vinaya-dhammanuggaha (กฎหมายคุ้มครองพระธรรมวินัย) ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายเมียนมาไม่อนุญาตให้พระภิกษุมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่ 2. ประเทศศรีลังกา (Sri Lanka) ศรีลังกามีการจัดการที่เรียกว่า Buddhist Temporalities Ordinance ข้อเด่นที่ควรนำมาปรับใช้ กฎหมายนี้กำหนดให้มีตำแหน่ง Public Trustee (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สาธารณะ) เข้ามาช่วยกำกับดูแลทรัพย์สินของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ข้อความคิดว่าด้วยการครอบครองตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน ผลการวิจัยพบว่า ครอบครองเป็นหนึ่งในข้อความคิดที่มีความสำคัญมากที่สุดในเรื่องกฎหมายทรัพย์สิน แต่เป็นการยากที่จะให้ความหมายแก่คำว่าครอบครอง ทั้งการยึดถือทางกายภาพและเจตนาล้วนเป็นสิ่งที่ต้องมีเพื่อให้เกิดมีการครอบครองขึ้น กรรมสิทธิ์เป็นข้อความคิดทางกฎหมายในขณะที่ครอบครองเป็นทั้งเรื่องในทางข้อเท็จจริงและเป็นข้อความคิดทางกฎหมายไปพร้อมกัน อัลเปียนกล่าวในมูลบทนิติศาสตร์ว่า “กรรมสิทธิ์ไม่มีสิ่งใดร่วมกับครอบครอง” (Nihil Commune Habet Proprietas Cum Possessione) กฎหมายโรมันรู้จักการใช้คำสั่งเกี่ยวด้วยการครอบครองเพื่อคุ้มครองการครอบครอง บนพื้นฐานของการศึกษากฎหมายโรมันอย่างกว้างขวางและตามวิธีการทางทฤษฎี

3. การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า 1.โภควิภาค 4 ด้าน เอเกน โภเค ภุญเชยย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน) กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว (ค่ายา ค่าเดินทาง ค่าเล่าเรียน) และส่วนที่เหลือ (75%) กฎหมายอาจบังคับให้เข้าสู่กองทุนวัด 2. โภควิภาค 4 ด้าน ทวีหิ กมมำ ปโยชเย 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา) ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระศาสนา 3. โภควิภาค 4 ด้าน จตุตถญจ นิธาเปยย 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น) กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะ “เงินฝากประจำ” หรือลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงต่ำมากช่องว่างระหว่าง “กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล” และ “ทรัพย์สินพระพุทธศาสนา” กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรชมภู) (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์โภควิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า โภควิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นหลักในการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อความเจริญก้าวหน้าและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน ด้วยการแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็น 4 ส่วน และ 4. การออกกฎหมายจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิด้านการเงินส่วนกลางของคณะสงฆ์และปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ให้พระภิกษุสามารถใช้สิทธิทางศาลผ่านผู้รับมอบอำนาจหรือทนายความ ได้โดยไม่ต้องสึกออกมาฟ้องร้องมรดกเองและมี 2 ประเด็นที่สรุปได้ คือ 1. ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบทอย่างชัดเจน โดยจัดทำบัญชีทรัพย์สินเป็นลายลักษณ์อักษรและมีพยานรับรอง เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันในภายหลัง โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 – 1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังพบช่องว่างหลายประการ เช่น การตีความสิทธิในทรัพย์สินก่อนบวช หรือการจัดการทรัพย์สินเมื่อพระภิกษุมรณภาพ ซึ่งบางกรณียังเกิดความขัดแย้งระหว่างทายาทกับวัด 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ (ศรัทธาสาธารณะ) เงินหรือทรัพย์ที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ควรตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของคณะสงฆ์โดยทันที โดยห้ามทำพินัยกรรมยกให้บุคคลธรรมดา กรณีพระภิกษุมรณภาพ และไม่ได้ทำพินัยกรรมทรัพย์สินส่วนตัวของพระที่มรณภาพ จึงตกเป็นของวัด แต่กรณีสึกแล้ว (ไม่ได้มรณภาพ) ทรัพย์ส่วนตัวก็ยังคงเป็นทรัพย์ส่วนตัวของอดีตพระภิกษุ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินของพระภิกษุในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค รวมถึงเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของไทยกับต่างประเทศ เพื่อนำมาบูรณาการร่วมกับหลักพระธรรมวินัย ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในสังคมไทย ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ปัญหาช่องว่างทางกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622-1624 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

การพัฒนากฎหมายทรัพย์สินของพระภิกษุให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในประเทศ พบว่า

1. โภควิภาค 4 กำหนดให้พระภิกษุสามารถถือครองทรัพย์สินในชื่อบุคคลได้ไม่เกิน 25% ของรายได้ (ปัจจัย) ที่ได้รับในแต่ละปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว และส่วนที่เหลือ (75%) กฎหมายอาจบังคับให้เข้าสู่ “กองทุนวัด” หรือ “บัญชีเพื่อศาสนประโยชน์” 2 ส่วน (50%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่สำหรับใช้เป็นกิจการพระพุทธศาสนา)ต้องจัดสรรเงิน 50% เข้าสู่บัญชีเพื่อกิจการพระศาสนา 1 ส่วน (25%) (ทรัพย์สินของพระภิกษุที่เก็บไว้ในคราวจำเป็น) กฎหมายอาจกำหนดให้ส่วนที่ 4 นี้มีการบริหารจัดการในลักษณะและทรัพย์สินพระพุทธศาสนา กฎหมายแพ่ง (มาตรา 1623) ให้สิทธิพระภิกษุถือครองทรัพย์สินในชื่อตนเองได้เสมือนฆราวาส

2. ทรัพย์สินก่อนอุปสมบท มีการกำหนดให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินที่มีมาก่อนอุปสมบทอย่างชัดเจน โดยจัดทำบัญชีทรัพย์สินเป็นลายลักษณ์อักษรและมีพยานรับรอง เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันในภายหลัง โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และบทบัญญัติใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622–1624 มีการกำหนดแนวทางการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังพบช่องว่างหลายประการ เช่น การตีความสิทธิในทรัพย์สินก่อนบวช หรือการจัดการทรัพย์สินเมื่อพระภิกษุมรณภาพ ซึ่งบางกรณียังเกิดความขัดแย้งระหว่างทายาทกับวัด 2. ทรัพย์สินที่ได้จากสมณเพศ (ศรัทธาสาธารณะ) เงินหรือทรัพย์ที่ได้จากการทำบุญในงานพิธีต่าง ๆ ควรตกเป็นของวัดหรือกองทุนส่วนกลางของคณะสงฆ์โดยทันที โดยห้ามทำพินัยกรรมยกให้บุคคลธรรมดา กรณีพระภิกษุมรณภาพ และ ไม่ได้ทำพินัยกรรมทรัพย์สินส่วนตัวของพระที่มรณภาพ จึงตกเป็นของวัด แต่กรณีสึกแล้ว (ไม่ได้มรณภาพ) ทรัพย์ส่วนตัวก็ยังคงเป็นทรัพย์ส่วนตัวของอดีตพระภิกษุ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ไทยควรมีการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622, 1623, 1624 เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วไม่ต้องไปเกี่ยวข้องรับทรัพย์มรดกที่ตนเป็นทายาทโดยธรรม ให้ต้องมาดูแลจัดการให้เป็นภาระ แยกส่วนทรัพย์สินก่อนบวช และทรัพย์สินหลังบวช ของพระภิกษุไว้ชัดเจน

2. คณะสงฆ์ไทยควรมีนโยบาย ในการทำบัญชีทรัพย์สินเพื่อปิดช่องโหว่ในการถ่ายโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพแม้มาตรา 1623 จะบอกว่า ทรัพย์ที่ได้มาในระหว่างบวชต้องตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ แต่กฎหมายก็มีข้อยกเว้นว่า เว้นแต่จะได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่างชีวิต

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. รัฐมีหน้าที่ในการวางโครงสร้างนิติศาสตร์เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและโปร่งใสในฐานะพลเมือง ฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) พิจารณาแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (มาตรา 1622-1624) และ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและการยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาล ในประเด็นทรัพย์สินของพระภิกษุ ไม่ได้เป็นเพียงการออกกฎหมายบังคับเท่านั้น แต่ต้องเป็นการสร้างระบบที่โปร่งใส การเปลี่ยนปัจจัยส่วนตัวเป็นสวัสดิการส่วนรวม

2. คณะสงฆ์ไทยควรมีกลยุทธ์การบริหารจัดการบัญชีวัดและบัญชีส่วนตัวของพระภิกษุควรนำเทคโนโลยีทางการเงินและระบบบัญชีดิจิทัลมาใช้ในการบันทึกรายรับรายจ่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและสร้างความน่าเชื่อถือแก่พุทธศาสนิกชน

เอกสารอ้างอิง

ฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์ และสุชาดา ศรีใหม่. (2561). พระภิกษุยักยอกทรัพย์ : ศึกษาความรับผิดทางอาญาและอาบัติตามพระวินัย. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 1(1), 107–133.

นรา ถิ่นนัยธร. (2564). สิทธิทางทรัพย์สินของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ (ฉัตรชมภู). (2557). การศึกษาวิเคราะห์โภควิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนิทัศน์ ธีรปญฺโญ (วงศ์วังเพิ่ม). (2560). กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของพระสงฆ์. วารสารมณีเชษฐาราม, 1(2), 41-47.

เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. (2534). กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2564). หลักกฎหมายมรดก (พิมพ์ครั้งที่ 8). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิชิตร เปาะสี. (2562). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2569 จาก http://www.lawgrad.ru.ac.th/Abstracts/569.

สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์. (2564). ข้อความคิดว่าด้วยการครอบครองตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 5(1), 1-38.

บทความวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

POLITICAL LEADERSHIP DEVELOPMENT ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION EXECUTIVES IN SURIN PROVINCE

พระครูปลัดพงศกรณ์ บำเพ็ญเพียร*, เติมศักดิ์ ทองอินทร์, สุมาลี บุญเรือง
Phrakhrupalad Pongsakorn Bumpenpien*, Termsak Thong-in, Sumalee Boonrueang
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: pongsakorn5555@gmail.com
Received May 21, 2026; Revised July 16, 2026; Accepted July 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภาวะผู้นำทางการเมือง 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมือง และ 3. นำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูปหรือคน และการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับประชาชนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.991 โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และทุกด้านอยู่ในระดับมากดังนี้ ด้านสามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านเสนอวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาและข้อท้าทายอย่างรวดเร็ว และด้านการมีสติปัญญา ฉลาดรู้ ให้การระดมทรัพย์ในการแก้ปัญหา ตามลำดับ 2. ปัจจัยคุณลักษณะผู้นำส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 40.5 และหลักสัปปุริสธรรมส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมือง ได้ร้อยละ 16.4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และ 3. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ 1. การรู้เหตุ ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์ปัญหาพร้อมรับฟังทุกฝ่าย 2. การรู้จักผล ตระหนักเป้าหมายของนโยบายมีการติดตามต่อเนื่อง 3. การรู้จักตน ไม่ยึดติดอำนาจ มุ่งส่วนรวม 4. รู้จักประมาณ ใช้งบอย่างเหมาะสม ทำงานมีแผน 5. รู้จักกาล จัดลำดับงาน เข้าใจฤดูกาล ในการสื่อสาร 6. การรู้จักชุมชน เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 7. รู้จักประชาชน เปิดใจรับฟังและลงพื้นที่ร่วมกิจกรรม

คำสำคัญ: การพัฒนา, ภาวะผู้นำทางการเมือง, หลักสัปปุริสธรรม, ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to: 1. study the political leadership; 2. identify factors affecting political leadership; and 3. propose guidelines for developing political leadership based on Buddhist principles among local government administrators in Surin Province. A mixed-methods approach was employed. Qualitative data were collected through structured in-depth interviews with 18 informants and a focus group of 10 experts, followed by descriptive content analysis. Quantitative data were gathered from a sample of 400 citizens using a questionnaire with a reliability of 0.991. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and stepwise multiple regression analysis.

The research findings were as follows: 1. Political Leadership: The study found that the overall political leadership of the administrators was at a high level. All individual aspects were also rated high, ranked in descending order as follows: the ability to analyze major social challenges, act as a change leader, propose feasible visions for rapid problem-solving, and utilize intelligence to mobilize resources for solutions. 2. Affecting Factors: Leadership characteristics and the Buddhist principle of Sappurisadhamma (virtues of a good person) significantly affected the political leadership of the administrators. These factors accounted for 40.5% and 16.4% of the variance, respectively, at a statistical significance level of 0.01. and 3. Leadership Development Guidelines: The development of political leadership based on the seven principles of Sappurisadhamma was proposed as follows: 1. Knowing the cause: administrators analyzed problems and listened to all parties. 2. Knowing the effect: they realized policy goals and continuously monitored progress. 3. Knowing oneself: they avoided clinging to power and focused on the public interest. 4. Knowing moderation: they utilized budgets appropriately and worked systematically. 5. Knowing the proper time: they prioritized tasks and understood the right timing for communication. 6. Knowing the community: they understood local lifestyles and cultures and 7. Knowing individuals: they kept an open mind to listen and actively participated in community activities.

Keywords: Development, Political Leadership, Sappurisa Dhamma, Organization Administrators

บทนำ

องค์กรปกครองท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาท้องถิ่นและการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในภาคการเมืองท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นระดับแรกที่เชื่อมโยงประชาชนกับรัฐบาลกลาง ผู้นำทางการเมืองในท้องถิ่นจึงต้องมีความสามารถในการตัดสินใจและการบริหารที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ และต้องมีการเปลี่ยนแปลงตนเองตามสภาวะ แวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (พระไพศาล วิสาโล, 2546) ผู้นำที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในองค์กรปกครองท้องถิ่นมักได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในพื้นที่ ด้วยผู้นำคือ บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนทุกขั้นตอนและทุกกระบวนการทำงาน (ปรัชญา บุตรสะอาด, 2566) ผู้นำทางการเมืองในท้องถิ่นยังเผชิญปัญหาหลายด้าน ได้แก่ การขาดความโปร่งใส การสื่อสารกับประชาชนไม่ทั่วถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่ำ การแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ การขาดภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ส่งผลให้การบริหารจัดการ การพัฒนาท้องถิ่น และความเชื่อมั่นของประชาชนลดลง รวมทั้งกระทบต่อประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะและการพัฒนา (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548) ซึ่งผู้นำมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กร มีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนา เฉพาะที่สะท้อนถึงการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น รวมทั้งการมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นให้ก้าวหน้าและตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยผู้นำต้องสามารถประสานงานและจัดการงบประมาณจากรัฐบาลท้องถิ่นและกลางให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ตรีชฎา สุขเกษม และคณะ, 2567) ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะ มีสมบัติเฉพาะตัวบุคคลที่จะสามารถจูงใจให้ประชาชนและบุคลากรให้ความร่วมมือร่วมใจทำงานด้วยความกระตือรือร้นทุ่มเทอย่างเต็มใจเต็มความสามารถเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ ภารกิจขององค์กร และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ขององค์กร (สาคร สุขศรีวงศ์, 2555) ดังนั้น หลักสัปปุริสธรรม (ที.ปา. 11/330/333) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นหลักธรรมเพื่อพัฒนาตัวบุคคลเหมาะสมที่จะพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ให้สามารถพัฒนาและนำพาท้องถิ่นไปสู่ความเจริญ โดยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่โปร่งใส สื่อสารตรงไปตรงมา มีคุณธรรมจริยธรรมทำเพื่อส่วนรวม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mix Method Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไปในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 375,895 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดสุรินทร์, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามสูตรของ ตามสูตรทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์โดยตรงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 18 รูปหรือคนประกอบด้วย 1. นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูปหรือคน 2. ผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 5 คน 3. นักการเมืองท้องถิ่น จำนวน 5 คน และ 4. นักปกครองท้องที่ จำนวน 5 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 10 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ตอน ประกอบด้วย 1. ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล 2. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ และ 3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามหลักสัปปุริสธรรม 7 โดยประเมินดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (CVI) ซึ่งได้ค่า=1.00

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่แบบสอบถามเกี่ยวกับ 1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ และ 3. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในแต่ละข้อเป็นชนิดมาตรวัดแบบลิเคิร์ท (Likert type) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Likert, 1967) จากการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ซึ่งได้ค่าคะแนนระหว่าง 0.80–1.00 และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อวัดความสอดคล้องภายในตามแนวคิดของครอนบาค ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ซึ่งให้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.991

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง ก่อนสรุปผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยลงพื้นที่แจกและเก็บแบบสอบถามจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งในทั้ง 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอชุมพลบุรี อำเภอจอมพระ และอำเภอบัวเชด จนครบตามจำนวนที่กำหนด ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ก่อนนำไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ข้อมูล เชื่อมโยงให้มีความสอดคล้องตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีหรือตอบปัญหาของการวิจัยให้เหมาะสม พร้อมทั้งนำเสนอแนะข้อมูลเป็นองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

5.2 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า

ด้านสามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ สรุปได้ว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ มีความตั้งใจ วิเคราะห์ปัญหายังมีลักษณะเน้นการแก้ไขเฉพาะหน้า มากกว่าการมองเชิงโครงสร้างและการวางแผนระยะยาว มีการเสนอวิสัยทัศน์เพื่อแก้ปัญหาและข้อท้าทายอย่างรวดเร็ว สรุปได้ว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ สามารถกำหนดทิศทางและสื่อสารเป้าหมายได้ชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤต ใช้สติปัญญา ฉลาดรู้ ให้การระดมทรัพย์ในการแก้ปัญหา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ที่ต้องเปลี่ยนการบริหารแบบใช้งบประมาณเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การบริหารที่ใช้ข้อมูล ยึดคุณธรรม ในการระดมทรัพยากร สร้างเครือข่ายชุมชน วัด ภาคเอกชน จัดสรรทรัพยากรเกิดความคุ้มค่า โปร่งใส มีความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อการพัฒนาในการกำหนดทิศทางองค์กรและชุมชนให้ก้าวไปพร้อมกัน ผู้นำต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงตนเอง มีสติ ยึดหลักธรรมาภิบาล และกล้าตัดสินใจบนพื้นฐานความถูกต้อง

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม

ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์	ระดับการปฏิบัติ		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านสามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ	3.87	0.62	มาก
2. ด้านเสนอวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาและข้อท้าทายอย่างรวดเร็ว	3.68	0.92	มาก
3. ด้านการมีสติปัญญา ฉลาดรู้ ให้การระดมทรัพย์ในการแก้ปัญหา	3.67	0.85	มาก
4. ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง	3.80	0.74	มาก
โดยภาพรวม	**3.75**	**0.61**	**มาก**

จากตารางที่ 1. พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.75) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ดังนี้ ด้านสามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ ($\overline{X}$ = 3.87) รองลงมาได้แก่ ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ($\overline{X}$ = 3.80) ด้านเสนอวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาและข้อท้าทายอย่างรวดเร็ว ($\overline{X}$ = 3.68) และด้านการมีสติปัญญา ฉลาดรู้ ให้การระดมทรัพย์ในการแก้ปัญหา ($\overline{X}$ = 3.67) ตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

2.1 สมมติฐานที่ 1 คุณลักษณะผู้นำ ประกอบด้วย 1. ด้านบุคลิกภาพ 2. ด้านวิสัยทัศน์ 3. ด้านความรู้ความสามารถ 4” ด้านคุณธรรมจริยธรรม 5. ด้านมนุษยสัมพันธ์ 6” ด้านความสามารถในการสื่อสาร และ 7. ด้านมีหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการ ทดสอบสมมติฐานที่ 1

การรับรู้ทางการเมือง	B	S.E.	β	t	sig
ค่าคงที่ (Constant)	3.179	.173		18.388**	.000
ด้านมีหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร	.302	.072	.338	4.172**	.000
ด้านความสามารถในการสื่อสาร	.153	.046	.273	3.365**	.001

Multiple R = 0.405 R^2 = 0.164; Adj.R^2 = 0.147; Std. Error = .398

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า คุณลักษณะผู้นำที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ส่งผล 2 ด้าน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{y}$ = 3.179 + .302X17 + .153X16

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน

$Z_y = .338Z_{X17} + .273Z_{X16}$

สรุป คุณลักษณะผู้นำสามารถร่วมกันทำนายการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 40.5 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมีหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร ได้ร้อยละ 33.8 และด้านความสามารถในการสื่อสาร ได้ร้อยละ 27.3 ตามลำดับ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

2.2 สมมติฐานการวิจัยที่ 2 หลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย 1. ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ 2. อัตถัญญุตา รู้จักผล 3. อัตตัญญุตา รู้จักตน 4. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ 5. กาลัญญุตา รู้จักกาล 6. ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน และ 7. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการทดสอบสมมติฐานที่ 2

หลักสัปปุริสธรรม	B	S.E.	β	t	sig
ค่าคงที่ (Constant)	1.908	.209		9.123**	.000
กาลัญญุตา รู้จักกาล	.187	.042	.231	4.463**	.000
ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ	.126	.041	.156	3.082**	.002
ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล	.125	.045	.129	2.782**	.006
ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน	.084	.037	.115	2.275*	.023

Multiple R = 0.433; R2 = 0.188; Adj.R2 = 0.180; Std. Error = .552

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า หลักสัปปุริสธรรม 7 ที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ส่งผล 4 ด้าน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$\hat{y} = 1.908 + .187X25 + .126X21 + .125X27 + .084X26$

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน

$Z_y = .231Z_{X25} + .156Z_{X21} + .129Z_{X27} + .115Z_{X26}$

สรุป หลักสัปปุริสธรรม 7 ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 18.0 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กาลัญญุตา รู้จักกาล ได้ร้อยละ 23.1 ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ ได้ร้อยละ 15.6 ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล ได้ร้อยละ 12.9 และปริสัญญุตา รู้จักชุมชน ได้ร้อยละ 11.5

3. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า 1. ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ตามหลักสุปุริสธรรม ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่คิดเป็น ทำได้ และยืนหยัดในความถูกต้อง สามารถสื่อสารวิสัยทัศน์และแนวทางการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน มีความมุ่งมั่นในการผลักดันการเปลี่ยนแปลง รับผิดชอบต่อประโยชน์ส่วนรวม ตัดสินใจด้วยเหตุผล พร้อมปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทท้องถิ่น 2. ด้านความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ การตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว ช่วยให้การตัดสินใจไม่มองเพียง

การแก้ไขเฉพาะหน้า แต่คำนึงถึงผลต่อคุณภาพชีวิต โอกาส ความสามารถในการเชื่อมโยงปัญหาสังคมเข้ากับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดลำดับความสำคัญ 3. ด้านการเสนอวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาและข้อท้าทายอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำที่ทันสถานการณ์และกล้ารับผิดชอบต่อการตัดสินใจ มีความสามารถในการประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบ สามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมในเวลาที่จำกัด สามารถในการกำหนดและปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ การแก้ไขปัญหาและนำไปปฏิบัติได้จริง วิสัยทัศน์ที่ดีมีผลลัพธ์ที่จับต้องได้ และ 4. ด้านการมีสติปัญญาและความฉลาดรู้ในการระดมทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหา ผู้นำที่มองเห็นคุณค่าในทุกโอกาส งบประมาณ คน ความรู้ หรือเครือข่ายทางสังคมความสามารถในการจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประสานความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน สร้างเครือข่าย ช่วยให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ได้

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อท้าทายทางสังคมที่สำคัญ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาและข้อทายอย่างรวดเร็ว และมีสติปัญญา ฉลาดรู้ให้การระดมทรัพย์ในการแก้ปัญหา เป็นผู้นำที่คิดเป็น เห็นไกล และลงมือทำได้จริง ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจบริบท โครงสร้างอำนาจ และผลกระทบเชิงซ้อนของปัญหา ไม่ใช้อารมณ์นำเหตุผล ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ ตระหนักถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและเครือข่าย การระดมทรัพยากรจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน เป็นกลไกเสริมพลังการพัฒนา จากคิดวิเคราะห์ ไปสู่นำเปลี่ยนและทำให้เกิดผลจริง เป็นผู้นำที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญภัค รัตนคำฟู (2567) ได้วิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองส่งผลต่อความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง คือ สถานการณ์ของผู้นำ และคุณลักษณะของผู้นำตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยคุณลักษณะผู้นำ ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง อภิปรายได้ว่า ผู้นำหรือผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ มีความสามารถในการสื่อสาร มีศักยภาพในการถ่ายทอดนโยบาย มีวิสัยทัศน์ มนุษยสัมพันธ์ดี สามารถสื่อสารเพื่อสร้างอนาคตร่วมกับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระปลัดเอกชัย จนฺทโชโต (คงชีวะ) (2566) ได้วิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสระบุรี ได้แก่ การมีหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญภัค รัตนคำฟู (2567) ได้วิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง ได้แก่ คุณลักษณะของผู้นำ ได้ร้อยละ 78.7

2.2 หลักสัปปุริสธรรม ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ อภิปรายได้ว่า ผู้นำให้ความสำคัญกับการเข้าใจสาเหตุของปัญหา มากกว่าการแก้ไขปลายเหตุ ทำให้การตัดสินใจมีเหตุผลรองรับ ในบริบทท้องถิ่นที่ปัญหามักซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายมิติ การรู้จักเหตุ

จึงเป็นรากฐานของนโยบาย รู้จักผลลัพธ์พิจารณาทั้งผลดี ผลเสีย และผลระยะยาว คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง เข้าใจความแตกต่างของบุคคลและบริบทสังคม การเมืองท้องถิ่นในการประสานเครือข่าย ผู้นำที่รู้จักคนและรู้จักชุมชนจะสามารถจัดวางบทบาท มอบหมายงาน และสร้างความร่วมมือได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูศรีธรรมวิเทศ (ประเสริฐ ปญฺโญภาโส) (2566) ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักการเมืองท้องถิ่นใน จังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า หลักสัปปุริสธรรม ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชุมพร และงานวิจัยของอภิชัย พิทยานุรักษกุล (2566) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อการลงคะแนนเลือกนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า หลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย กาลัญญุตา (รู้จักกาลเวลา) อัตถัญญุตา (รู้ความมุ่งหมาย) ธัมมัญญุตา (รู้จักเหตุ) ร่วมกันทำนายความไว้วางใจของประชาชนที่มีผลต่อการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนายกเทศมนตรี ได้ร้อยละ 82.4

3. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ คือ พื้นที่ของความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกันของชุมชน อภิปรายได้ว่า หลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วยการรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล และรู้ชุมชน ช่วยให้ผู้นำมองปัญหาอย่างเป็นระบบ การรู้เหตุทำให้เข้าใจรากของความเหลื่อมล้ำหรือข้อขัดแย้ง ขณะที่การรู้ผลทำให้ตระหนักถึงผลกระทบระยะยาว เพราะผู้นำที่ตระหนักในจุดแข็งและข้อจำกัดของตน การรู้จักประมาณช่วยให้ใช้งบประมาณอย่างพอดี การรู้จักกาลและรู้จักชุมชน การเมืองท้องถิ่นต้องสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม ประเพณี และจังหวะเวลา การผลักดันนโยบายที่ดีสอดคล้องกับสภาพสังคม การรับฟังเสียงประชาชนอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นทั้งหลักธรรมและหลักประชาธิปไตย สอดคล้องกับงานของพระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นัทกฤต ปทุมมารัชเชปัณณ์) (2567) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักคน รู้จักคิด รู้จักงาน และรู้จักพัฒนาวิสัยทัศน์ รู้จักพันธกิจที่ต้องรับผิดชอบแล้ว ยังต้องยอมรับความเห็นต่าง รู้จักการประนีประนอม และการตัดสินใจด้วยความรอบคอบ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์” สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการบูรณาการระหว่างคุณลักษณะทางรัฐศาสตร์และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ดังกล่าวได้นำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำทางการเมืองวิถีพุทธบนฐานหลักสัปปุริสธรรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและเกิดธรรมาภิบาลอย่างเป็นรูปธรรม

โดยรูปแบบภาวะผู้นำ เป็นการนำหลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการ มาประยุกต์ใช้เป็นเข็มทิศในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์รากฐานของปัญหา (รู้จักเหตุ) และตระหนักถึงผลกระทบของนโยบายระยะยาว (รู้จักผล) ประเมินศักยภาพตนเองโดยไม่ยึดติดในอำนาจ (รู้จักตน) บริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณอย่างคุ้มค่า (รู้จักประมาณ) ดำเนินงานสอดคล้องกับสถานการณ์ (รู้จักกาล) ตลอดจนเข้าใจวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น (รู้จักชุมชน) และเปิดใจกว้างรับฟังเสียงของประชาชน (รู้จักบุคคล) การหลอมรวมหลักธรรมเหล่านี้เข้ากับทักษะการบริหารจัดการสมัยใหม่ จะช่วยเปลี่ยนผ่านผู้บริหารท้องถิ่นให้

เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับความไว้วางใจ ซึ่งสามารถเสนอวิสัยทัศน์ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และสามารถระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรอบรู้ มีคุณธรรม ตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล เข้าใจประชาชน และมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส สามารถอธิบายองค์ความรู้ ตามลำดับความสำคัญที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. รู้จักกาล (กาลัญญุตา) ผู้บริหารควรมีความสามารถในการประเมินสถานการณ์ เลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมในการกำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของประชาชน เพื่อให้การบริหารเกิดประสิทธิภาพและทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2. รู้จักเหตุผล (ธัมมัญญุตา) ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักการ กฎหมาย ระเบียบ และเหตุผลของการบริหารราชการ สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาอย่างเป็นระบบ ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบการตัดสินใจ และยึดหลักความถูกต้องเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

3. รู้จักตนเอง (อัตตัญญุตา) ผู้บริหารควรตระหนักถึงศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน และบทบาทหน้าที่ของตนเอง พร้อมพัฒนาความรู้ ทักษะ และคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม

4. รู้จักประมาณ (มัตตัญญุตา) ผู้บริหารต้องบริหารงบประมาณ ทรัพยากร บุคลากร และเวลาอย่างเหมาะสม คำนึงถึงความคุ้มค่า ความโปร่งใส และความยั่งยืน หลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็นและสร้างประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

5. รู้จักบุคคล (ปุคคลัญญุตา) ผู้บริหารควรเข้าใจความแตกต่างของบุคคล ทั้งด้านความรู้ ความสามารถและความต้องการ สามารถมอบหมายงานได้เหมาะสม สร้างแรงจูงใจ ประสานความร่วมมือ และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและภาคีเครือข่าย

6. รู้จักชุมชน (ปริสัญญุตา) ผู้บริหารต้องเข้าใจบริบท วิถีชีวิต วัฒนธรรม ปัญหา และศักยภาพของชุมชน รับฟังความคิดเห็นของประชาชน เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้การบริหารสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่

7. รู้ผลลัพธ์ (อัตถัญญุตา) ผู้บริหารควรกำหนดเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานอย่างชัดเจน ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงนโยบายและการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรกำหนดนโยบาย ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตอย่างเป็นระบบ

2. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรกำหนดนโยบายแผนวิสัยทัศน์ที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน

3. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรกำหนดนโยบาย เตรียมแนวทางรองรับทั้งภาวะปกติและภาวะวิกฤต

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรพัฒนาทักษะการวิเคราะห์เชิงระบบให้แก่ผู้บริหารและบุคลากร

2. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

3. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ควรจัดทำ แผนปฏิบัติการ โดยกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาของผู้นำกับผลสัมฤทธิ์ของนโยบายท้องถิ่น”

2. ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่น เช่น รูปแบบการสื่อสาร ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง หรือระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน”

3. ควรวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมองค์กร ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการสนับสนุนจากสภาท้องถิ่น”

เอกสารอ้างอิง

ตรีชฎา สุขเกษม และคณะ. (2567). บทบาทของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 26(1), 237-254.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ปรัชญา บุตรสะอาด. (2566). ภาวะผู้นำตามคุณลักษณะของผู้นำที่ดี. วารสารปราชญ์ประชาคม, 1(4), 42-58.

พระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นัทกฤต ปทุมมารัชเชปัณณ์). (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูศรีธรรมวิเทศ (ประเสริฐ ปณฺโฌภาโส). (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักการเมืองท้องถิ่นใน จังหวัดชุมพร (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดเอกชัย จนฺทโชโต (คงชีวะ). (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี- สฤษดิ์วงศ์.

เพ็ญภัค รัตนคำฟู. (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในจังหวัดลำปาง (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สาคร สุขศรีวงศ์. (2555). การจัดการ : จากมุมมองของนักบริหาร (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: บริษัท จี.พี. ไซเบอร์พรินท์.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดสุรินทร์. (2567). ประกาศบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกระดับจังหวัด (สว.จ.8). สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://shorturl.asia/VJsQw.

อภิชัย พิทยานุรักษกุล. (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อการลงคะแนนเลือกนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Likert, R. (1967). The Method of Constructing an Attitude Scale. In M. Fishbein (Ed.), Readings in Attitude Theory and Measurement. (pp. 90-95). New York: Wiley & Son.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย
LEGAL PROTECTION OF MONKS' RIGHTS IN THAILAND

พระครูวิโรจน์กาญจนเขต (ณัสม์ฐกฤษณ์ ปัญจวัชรกุล)*,
พระสิทธินิติธาดา (ชลัช พรหมะวัน), ธัชชนันท์ อิศรเดช
Phrakruwirojkanchanakhet (Natthakrit Panjawatcharakul)*,
Phrasitthinitithada (Chalat Phrommawan), Thatchanan Issaradet
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: nuttakrit.pat@mcu.ac.th
Received May 29, 2026; Revised June 27, 2026; Accepted July 8, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย 2.เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย และ 3.นำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูปหรือคน สนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 10 รูปหรือคน วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า การรักษาสิทธิขั้นพื้นฐานของพระภิกษุในประเทศไทย คือ มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นกฎหมายเฉพาะของประเทศไทยที่กำหนดโครงสร้างการปกครองภิกษุสงฆ์ และการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 คนไทยทุกคนมีสิทธิ์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะมีสถานะ เพศ อายุ อาชีพ หรือศาสนาใด ปัญหาคือมาตรา 29 และมาตรา 30 การบังคับสละสมณเพศระหว่างคดี กฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานบังคับให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ (สึก) ได้ทันที 2. ผลการเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ในศรีลังกาในมาตรา 12 กำหนดไว้ว่า บุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ในประเทศลาว กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกำหนดสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายเอาไว้ในมาตรา 3 ว่า พระสงฆ์ต้องรักษาศีล 227 ข้อ สามเณรต้องรักษาศีล 10 ข้อ พ่อขาวแม่ขาวต้องรักษาศีล 8 อย่างเคร่งครัด มีการให้สิทธิตามกฎหมายเหมือนในประเทศไทย และ 3. แนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ใช้อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา การยอมรับความเสมอในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล กฎหมายทางธรรมเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: การคุ้มครองสิทธิ, กฎหมาย, พระภิกษุ

Abstract

This research aimed to study the conditions, problems, and obstacles concerning the legal rights protection of monks in Thailand; compare relevant laws; and propose guidelines for legal development. The methodology integrated documentary research, in-depth interviews with 17 informants, and a focus group with 10 experts. Data were analyzed using descriptive content analysis and summarized in an essay format.

The research findings were as follows: 1. Conditions, Problems, and Obstacles The study found that monks' basic rights were safeguarded by the Sangha Act B.E. 2505 (1962), which governed the monastic structure, and Section 26 of the 2017 Constitution, which guaranteed human dignity and equal rights for all Thai citizens regardless of status, gender, age, profession, or religion. However, a major problem existed in Sections 29 and 30 of the Sangha Act, which empowered state officials to immediately force a monk to disrobe while a criminal case was still pending. 2. Legal Comparison When comparing legal protections, it was found that Article 12 in Sri Lanka guaranteed that all persons were equal before the law and entitled to equal legal protection. In Laos, Section 3 of the 1998 Sangha Act mandated strict adherence to precepts (227 for monks, 10 for novices, and 8 for lay devotees) while granting legal rights similar to those in Thailand and 3. Legal Development Guidelines To improve legal protection, the study proposed applying the Four Noble Truths Suffering (Dukkha), its Cause (Samudaya), its Cessation (Nirodha), and the Path (Magga) to foster the recognition of equality in personal rights and freedoms. Furthermore, religious laws, specifically the Sangha Act B.E. 2505 and the regulations of the Sangha Supreme Council, should be amended to align with contemporary society without contradicting monastic discipline (Vinaya).

Keywords: Protection of Rights, Law, Buddhist Monks

บทนำ

หลักการพื้นฐานของบรรดารัฐเสรีประชาธิปไตยในภาคพื้นยุโรปที่สำคัญและที่ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดการองค์ประกอบของรัฐเสรีประชาธิปไตย คือ หลักประชาธิปไตย โดยหลักประชาธิปไตยเป็น หลักการปกครองซึ่งประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยมีรากฐานอยู่บนความคิดของ เสรีภาพ (Liberty) และความเสมอภาค (Equality) หลักประชาธิปไตยเป็นหลักการที่มีพัฒนาการมา ยาวนานในทางประวัติศาสตร์ เป็นระบบการปกครองชนิดหนึ่งซึ่งการปกครองเป็นไปตามเจตนารมณ์ ของประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง โดยการปกครองแบบประชาธิปไตยหมายถึงการปกครอง ตนเองของผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครองหรือการมีรัฐบาลซึ่งเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ มาจาก ประชาชนหรือโดยความยินยอมของประชาชน (สมยศ เชื้อไทย, 2535) หลักประชาธิปไตยที่สำคัญประกอบด้วย ดังนี้ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ตามหลักประชาธิปไตยเป็นหลักการที่ยอมรับว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาธิปไตยจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยประชาชน อำนาจรัฐทั้งหมดจึงมีความเชื่อมโยงไปถึงประชาชน ประชาชนจึงเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐโดยตรงในการเลือกตั้ง และเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ ในทางอ้อมโดยผ่านองค์กรของรัฐต่าง ๆ อำนาจรัฐ ในที่นี้หมายถึงอำนาจในการปกครองของรัฐ ซึ่งเป็นอำนาจดั้งเดิมและเป็นอำนาจในการปกครองของรัฐที่ผูกพันกับรัฐธรรมนูญ ในกรณีอำนาจรัฐจึง เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งสำหรับการมีอยู่ของรัฐนอกเหนือจากอาณาเขต

ของรัฐ และพลเมืองของ รัฐ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของรัฐ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552) ตามหลักประชาธิปไตยเป็นหลักที่ทำให้เกิดความชอบธรรมต่อการใช้อำนาจของรัฐเพราะผู้ทำหน้าที่ปกครองนั้นโดยแท้จริงแล้วก็คือผู้ที่ทำให้เจตจำนงของประชาชนปรากฏเป็นจริงตามทฤษฎี ประชาธิปไตยโดยมีการถกเถียงกันเรื่อง “เจตจำนงของประชาชน” ว่าหมายถึงอะไร และอาจเข้าถึง เจตจำนงได้อย่างไร (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2535) ฝ่ายที่ 1 อ้างถึงความคิดของ Rousseau เพื่อสนับสนุนความคิดเห็นที่ว่าเจตจำนงของ ประชาชนก็คือ เจตจำนงทั่วไป เจตจำนงทั่วไปกับเจตจำนงของทุกคนนั้นย่อมแตกต่างกัน เจตจำนง ทั่วไปย่อมมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ส่วนเจตจำนงของทุกคนนั้นมักจะมุ่งประโยชน์ส่วนตัว (จัง จ๊าคส์รุสโซ, 2517)

องค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีภาระและหน้าที่ที่หนักหนาและกว้างขวาง ได้แก่ ทรงเป็นพระธรรมราชา คือ ผู้ปกครองภิกษุสงฆ์ มีหน้าที่บัญญัติพระวินัยให้ภิกษุสงฆ์ มีแนวทางปฏิบัติแบบเดียวกัน เพื่อป้องกันความเสียหายและความเสื่อมศรัทธาของชาวโลก (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี), 2561) กฎหมายแห่งราชอาณาจักรที่ออกโดยบุคลากรทางฝ่ายราชอาณาจักร เพียงฝ่ายเดียว กฎหมายหลายฉบับมีผลกระทบที่เป็นอุปสรรคต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุ เนื่องจากผู้ออกกฎหมายไม่เข้าใจวิถีชีวิตและฐานะความเป็นอยู่ของพระภิกษุ และพระภิกษุก็ไม่มี ความรู้ด้านกฎหมายดีพอ กรณีพระภิกษุตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน กระทบต่อสถานะของพระภิกษุ กระทบต่อสถานะทางสงฆ์ กระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และกระทบต่อความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนโดยตรง ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมาย ในการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุจึงจำเป็นต้องกระทำด้วยความรอบคอบเป็นพิเศษ การดำเนิน คดีอาญาโดยทั่วไปบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีมักจะไม่ตกเป็นข่าว แต่สำหรับพระภิกษุเมื่อถูกดำเนินคดีอาญามักจะเกิดข่าวใหญ่และสื่อมวลชนมักจะเสนอข่าวในด้านลบเผยแพร่สู่ประชาชน เพื่อดึงดูดความสนใจของคนจำนวนมาก ในอดีตมีเหตุการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ พ.ศ. 2505 กรณีการดำเนินคดีอาญา ต่อพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) พระมหาเถระระดับรองสมเด็จพระราชาคณะชั้นหิรัญบัฏ สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ถูกจับกุมในข้อหา กระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ขณะกำลังดำรงภาวะเป็นพระภิกษุ นำไปสู่การบังคับสึก ถูกนำตัว ไปคุมขังในห้องขังสันติบาล กรมตำรวจเป็นระยะเวลา 5 ปีการพิจารณาคดีใช้เวลา 4 ปี 4 เดือน 10 วัน โดยไม่มีทนายความ และถูกคุมขังตัวอยู่ตลอดเวลา โดยไม่มีการประกันตัว ในที่สุด ศาลทหารกรุงเทพใต้มีคำพิพากษายกฟ้องรับรองความบริสุทธิ์ในวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2509 การพิจารณาคดีครั้งนั้นพุทธบริษัทมาฟังการพิจารณาอย่างคับคั่ง มีพระภิกษุสามเณร ประมาณ 1,000 รูป คฤหัสถ์ประมาณ 300 คน ล้นแน่นศาลไปหมด นั่นเป็นวิบากกรรมของท่านที่ประสบในกระบวนการยุติธรรม ที่ต้องเผชิญทุกข์อยู่ในที่คุมขังยาวนานถึง 5 ปีถูกบังคับสึก ต่อมาท่านได้รับคืนตำแหน่งเจ้าอาวาส และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์กลับคืน ในภายหลัง ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะที่ “สมเด็จพระพุฒาจารย์” ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 2527)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มเฉพาะ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ นักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา จำนวน 17 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย ตอนที่ 3 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย และตอนที่ 4 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ และการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์เอกสาร หนังสือ ตำรา ทางด้านนิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทั้งกฎหมายในประเทศและกฎหมายในต่างประเทศ

ผลการวิจัย

1 .สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นกฎหมายเฉพาะของประเทศไทยที่กำหนดโครงสร้างการปกครองภิกษุสงฆ์ และการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีข้อห้ามการใช้สิทธิบางประการของภิกษุไว้ คนไทยทุกคนมีสิทธิ์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะมีสถานะ เพศ อายุ อาชีพ หรือศาสนาใด ย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิขั้นพื้นฐาน และปัญหาของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า การลักลั่นในตัวบทกฎหมายหลายอย่าง คือ การบริหารคณะสงฆ์เป็นแบบศูนย์รวมอำนาจ เนื่องจากต้องรอคำบัญชา คำสั่ง ออกจากมหาเถรสมาคม และมีมาตรา 29 และมาตรา 30 การบังคับสละสมณเพศระหว่างคดี หากพระภิกษุถูกกล่าวหาในคดีอาญาและพนักงานสอบสวนเห็นว่าไม่ควรให้ประกันตัว หรือพนักงานอัยการสั่งฟ้อง กฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานบังคับให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ (สึก) ได้ทันที และ อุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ประมวลกฎหมายอาญากับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มีความย้อนแย้งกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับตัว “ผู้ต้องหา” และกฎมหาเถรสมาคมกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร มีความย้อนแย้งกันในเรื่องการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในสังคมทั่วไป

2. การเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย ในศรีลังกาในมาตรา 12 กำหนดไว้ว่า บุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ในประเทศลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น ก็ได้กำหนดสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายเอาไว้ในมาตรา 3 ว่า พระสงฆ์ต้องรักษาศีล 227 ข้อ สามเณรต้องรักษาศีล 10 ข้อ พ่อขาวแม่ขาวต้องรักษาศีล 8 อย่างเคร่งครัด ในอินเดียมาตรา 26 รับรองว่านิกายและนิกายทางศาสนาทั้งปวง ซึ่งอยู่ภายใต้ความสงบเรียบร้อย ศีลธรรม และสุขภาพของประชาชน จะสามารถบริหารจัดการกิจการของตนเองในเรื่องศาสนา จัดตั้งสถาบันของตนเองเพื่อการกุศลหรือเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนา

3. แนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า อริยสัจ 4 ในด้านทุกข์ (ความทุกข์) ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ทุกขนิโรธ ความดับ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หนทางดับแห่งทุกข์ การยอมรับความเสมอในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล กฎหมายทางธรรมเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ในส่วนที่พระภิกษุสงฆ์ควรได้รับและมีสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปที่เป็นฆราวาส การพัฒนาระบบวิธีพิจารณานิคหกรรมให้เป็นนิติกระบวนโดยตรากฎหมายลูกหรือกฎมหาเถรสมาคมฉบับใหม่และการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของสงฆ์และนิติศาสตร์โดยเพิ่มวิชา “กฎหมายมหาชนและสิทธิมนุษยชน” เข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่า บุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ มีข้อห้ามที่ทำให้ไม่ได้ใช้สิทธิเต็มพร้อมเหมือนเช่นประชาชนที่เป็นฆราวาสทั่วไป เนื่องจากมีกฎหมายเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รัฐต้องยอมรับว่า พระภิกษุ คือ “พลเมือง” ที่มีสิทธิขั้นพื้นฐานติดตัวมาแต่กำเนิด การออกกฎหมายหรือระเบียบใด ๆ จะไปละเมิดสาระสำคัญของความเป็นมนุษย์ เช่น การซ้อมทรมาน หรือการบังคับให้กระทำการที่ขัดต่อมโนธรรมอย่างรุนแรง ไม่ได้- กระบวนการยุติธรรมที่เคารพในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย รัฐมีหน้าที่จัดลำดับขั้นตอนที่ “ไม่ทำลายศักดิ์ศรี” ของผู้นั้น เช่น การไม่ปฏิบัติเหมือนอาชญากรหากยังไม่มีความผิดชัดเจน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า 1. การรักษาสิทธิขั้นพื้นฐานของพระภิกษุในประเทศไทย คือ มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นกฎหมายเฉพาะของประเทศไทยที่กำหนดโครงสร้างการปกครองภิกษุสงฆ์ และการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีข้อห้ามการใช้สิทธิบางประการของภิกษุไว้ คนไทยทุกคนมีสิทธิ์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะมีสถานะ เพศ อายุ อาชีพ หรือศาสนาใด สอดคล้องกับงานวิจัยของสมชาย เจริญกิจ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิในคดีอาญาของพระสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในรัฐรวมถึงพระสงฆ์ด้วย

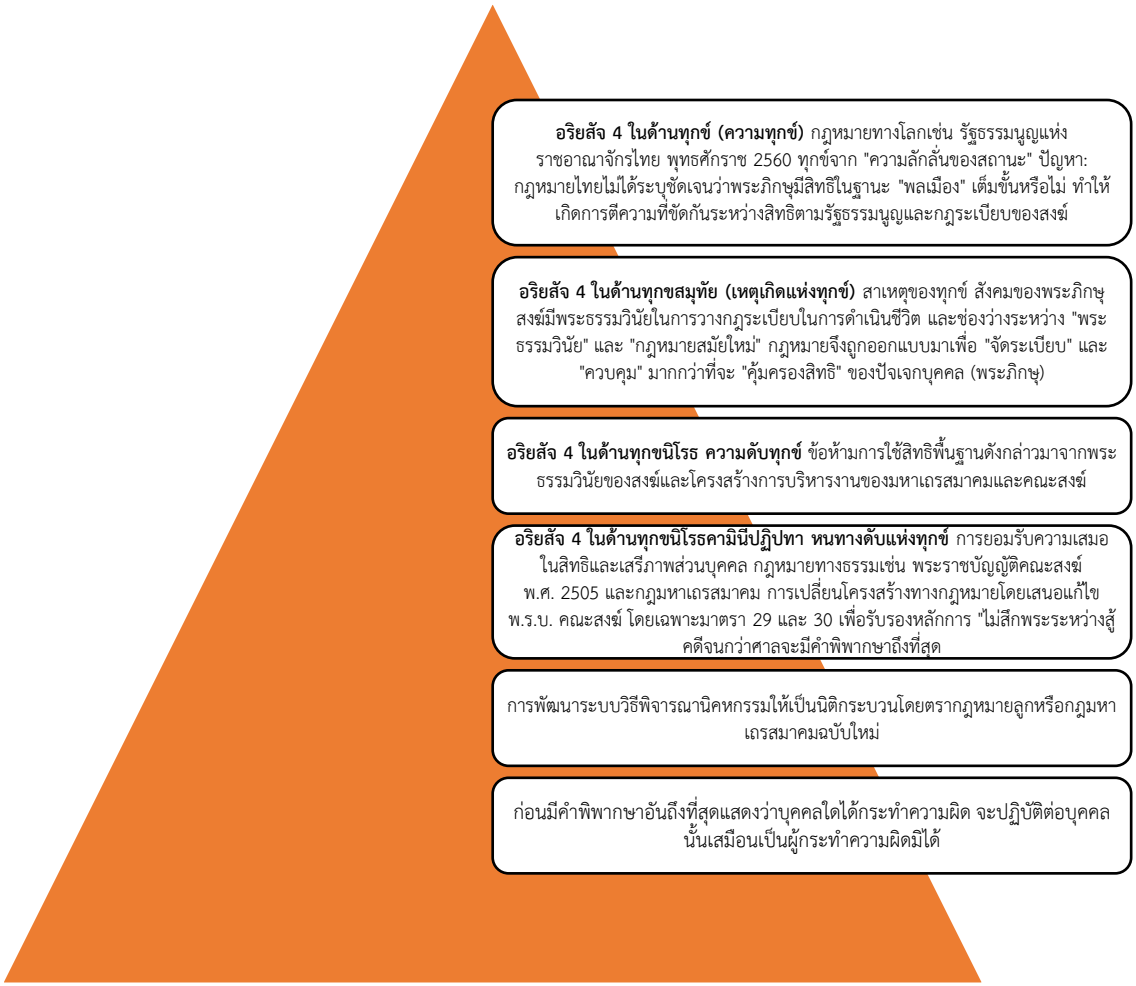
2. การเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ในศรีลังกาในมาตรา 12 กำหนดไว้ว่า 1. บุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน 2. พลเมืองจะถูกเลือกปฏิบัติโดยเหตุทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วรรณะ เพศ ความคิดเห็นทางการเมือง สถานที่เกิด หรือเหตุใดเหตุหนึ่งดังกล่าวไม่ได้ และในประเทศลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 ของสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น ก็ได้กำหนดสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายเอาไว้ในมาตรา 3 ว่า พระสงฆ์ต้องรักษาศีล 227 ข้อ สามเณรต้องรักษาศีล 10 ข้อ พ่อขาวแม่ขาวต้องรักษาศีล 8 อย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหารมย์ แตงทรัพย์ และศิริศักดิ์ ศุภมนตรี (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา ผลการวิจัยพบว่า แม้พระภิกษุเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งของประเทศ แต่กฎหมายอาญาของประเทศไทยยังระบุสิทธิของพระภิกษุไว้ไม่ชัดเจนพอ ไม่ปรากฏชัดเจนว่าพระภิกษุมีสิทธิพิเศษและไม่มีบทบัญญัติตามกฎหมายของไทยที่ให้สิทธิประการต่าง ๆ แก่พระภิกษุไว้เฉพาะและเป็นระบบแต่อย่างใด ปรากฏก็เพียงในกระบวนการทางอาญาบางขั้นตอน เช่น การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี และการบังคับโทษที่ต้องดำเนินการด้วยความอ่อนโยนเท่านั้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของนรา ถิ่นนัยธร และคณะ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิทางทรัพย์สินของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิทาง ทรัพย์สินของพระภิกษุไว้โดยเฉพาะ การจัดการกับทรัพย์สินของพระภิกษุจึงเป็นไปตามหลักทั่วไปตามมาตรา 1336 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศตกเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุ ซึ่งพระภิกษุสามารถที่จะจำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือทำพินัยกรรมกับทรัพย์สินเหล่านั้นได้

3. แนวทางการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า ในด้านทุกข์ (ความทุกข์) ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามิ นีปฏิปทา หนทางดับแห่งทุกข์ การยอมรับความเสมอในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล กฎหมายทางธรรมเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ในส่วนที่พระภิกษุสงฆ์ควรได้รับและมีสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ที่เป็นฆราวาส ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่า บุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ มีข้อห้ามที่ทำให้ไม่ได้ใช้สิทธิเต็มพร้อมเหมือนเช่นประชาชนที่เป็นฆราวาสทั่วไป เนื่องจากมีกฎหมายเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และกฎมหาเถรสมาคม การปรับปรุงกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 29 ควรมีการแก้ไขในกรณีที่ภิกษุถูกต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญานั้น การแก้ไขกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 และ มาตรา 30 ให้สอดคล้องกับหลักสากล (Legal Reform) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อความโปร่งใส (Digital Transformation) โดยให้มีระบบฐานข้อมูลกลาง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย” สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกฎหมายเฉพาะของการปกครองคณะสงฆ์และสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ องค์ความรู้นี้ได้นำเสนอการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 เข้ามาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อสร้างการยอมรับในความเสมอภาคทางสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล โดยมุ่งเน้นไปที่การปฏิรูปกฎหมายแม่บทที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตรา 29 และมาตรา 30 ที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานสามารถบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศ (สึก) ได้ทันทีในระหว่างที่คดีอาญายังไม่ถึงที่สุด งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการบังคับดังกล่าวขัดต่อหลักการ “สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” ในกระบวนการยุติธรรม จึงได้เสนอหลักการสำคัญคือการรับรองสิทธิ “ไม่สึกพระระหว่างสู้คดี” จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด เพื่อให้กระบวนการทางกฎหมายดำเนินไปโดยเคารพในศักดิ์ศรีและสมณเพศ โดยไม่ปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดหากยังไม่มีความผิดที่ชัดเจน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในประเทศไทย พบว่า หลักอริยสัจ 4 ในด้านทุกข์ (ความทุกข์) ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หนทางดับแห่งทุกข์ การยอมรับความเสมอในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล กฎหมายทางธรรมเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ในส่วนที่พระภิกษุสงฆ์ควรได้รับและมีสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ที่เป็นฆราวาส การแก้ไขกฎหมายแม่บท เป็นหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนโครงสร้างทางกฎหมายโดยเสนอแก้ไข พ.ร.บ. คณะสงฆ์ โดยเฉพาะมาตรา 29 และ 30 เพื่อรับรองหลักการ “ไม่สึกพระระหว่างสู้คดี” จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด และ การพัฒนาระบบวิธีพิจารณานิคหกรรมให้เป็นนิติกระบวนโดยตรากฎหมายลูกหรือกฎมหาเถรสมาคมฉบับใหม่และการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของสงฆ์และนิติศาสตร์โดยเพิ่มวิชา “กฎหมายมหาชนและสิทธิมนุษยชน” เข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด มีการปรับปรุงกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ควรมีการแก้ไขในกรณีที่ภิกษุถูกต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญานั้น ยังไม่ควรต้องสึกออกจากสมณเพศ แต่ควรให้คดีตัดสินถึงที่สุดก่อนว่าภิกษุได้กระทำความผิดจริงและต้องรับโทษ การให้ภิกษุสึกก่อนคำพิพากษาถึงที่สุด อาจขัดต่อหลัก “สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” ซึ่งเป็นหลักสำคัญของกระบวนการ

ยุติธรรมและก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ มีข้อห้ามที่ทำให้ไม่ได้ใช้สิทธิเต็มพร้อมเหมือนเช่นประชาชนที่เป็นฆราวาสทั่วไป เนื่องจากมีกฎหมายเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ในการบัญญัติข้อห้ามการใช้สิทธิบางประการของภิกษุไว้ หากบุคคลใดต้องการบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์เข้าสู่สังคมสงฆ์ควรต้องเตรียมตัวเตรียมใจตนเองด้วยว่าจะต้องยอมรับปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมสงฆ์ด้วย รัฐต้องยอมรับว่าพระภิกษุ คือ “พลเมือง” ที่มีสิทธิขั้นพื้นฐานติดตัวมาแต่กำเนิด การออกกฎหมายหรือระเบียบใด ๆ จะไปละเมิดสาระสำคัญของความเป็นมนุษย์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ไทยควรมีการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเร่งผลักดันการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะในมาตรา 29 และ 30 ที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวนบังคับสละสมณเพศระหว่างคดี

2. คณะสงฆ์ไทยควรมีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีอาญาสำหรับพระภิกษุ เสนอให้นิติบัญญัติพิจารณาตรากฎหมายเฉพาะเพื่อกำหนดขั้นตอนการดำเนินคดีกับนักบวช (Special Procedural Law) โดยนำ “โมเดล สปป. ลาว” มาปรับใช้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์ไทยควรมีการตรากฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาสำหรับพระภิกษุ การจับกุมคุมขัง ตำรวจไม่ควรให้พระภิกษุศึกก่อน ควรมีการขอประกันตัวชั่วคราวได้ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

2. คณะสงฆ์ไทยควรมีการแก้ไข พ.ร.บ. คณะสงฆ์ มาตรา 29 และ 30 ให้ยึดหลัก “สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” ตามกติกา ICCPR โดยไม่บังคับสึกระหว่างสู้คดี เว้นแต่เป็นความผิดปาราชิกโดยแจ้งชัดกลยุทธ์การบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Management & Digital Strategy)

เอกสารอ้างอิง

จัง จ๊าคส์รุสโซ. (2517). สัญญาประชาคม. กรุงเทพฯ: ชมรมแสงธรรม.

นรา ถิ่นนัยธร. (2564). สิทธิทางทรัพย์สินของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรเจิด สิงคะเนติ. (2552). หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2535). คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ : รัฐธรรมนูญ เยอรมัน. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี). (2561). พระวินัยบัญญัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

พระมหารมย์ แตงทรัพย์ และศิริศักดิ์ ศุภมนตรี. (2557). สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา. วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21(1), 69–80.

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์. (2537). ผจญมาร. กรุงเทพฯ: เทพนิมิตการพิมพ์.

สมชาย เจริญกิจ. (2565). สิทธิในคดีอาญาของพระสงฆ์ไทย. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 6(2), 97-118.

สมยศ เชื้อไทย. (2535). คำบรรยายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

พุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี

BUDDHIST APPROACHES TO PUBLIC SERVICE MANAGEMENT FOR IMPROVING THE QUALITY AND EFFICIENCY OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN KANCHANABURI PROVINCE

ธิติวุฒิ หมั่นมี, สมบัติ นามบุรี*
Thitiwut Manmee, Sombat Namburi*
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: nickeybat@gmail.com
Received July 4, 2026; Revised July 31, 2026; Accepted August 7, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ 2. ศึกษานวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ และ 3. ประเมินพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ดำเนินการวิธีวิจัยแบบผสานวิธี เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 281 คน สัมภาษณ์ จำนวน 18 รูปหรือคน และทำการประเมินนวัตกรรม 9 รูปหรือคน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.984 และใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงพรรณนาและเชิงอนุมาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2. นวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ พบว่า มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ 1. การบริการสาธารณะ มีตัวชี้วัด 5 ด้าน 2. นำหลักพละ 4 มาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มีตัวชี้วัด 4 ด้าน 3. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ มีตัวชี้วัด 6 ด้าน และ 3. การประเมินพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า 1. ด้านการบริการสาธารณะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด 2. ด้านหลักพละ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด และ 3. ด้านการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การจัดการบริการสาธารณะ, การพัฒนาคุณภาพ, ประสิทธิภาพ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

Objectives of this research were: 1. study public services focused on quality and efficiency development, 2. develop process innovations for public services focused on quality and efficiency development, and 3. evaluate Buddhist Approaches to Public Service

Management for Improving the Quality and Efficiency of Local Administrative Organizations in Kanchanaburi Province. A mixed-methods research approach was employed, Data collection from 281 samples in Kanchanaburi Province. 18 individuals were interviewed, and nine individuals were evaluated using purposive sampling. The research tools was a questionnaire with a reliability value of 0.984, and interviews with key informants were used. Both descriptive and Statistics used for data analysis.

Findings were as follows: 1. Public services focused on quality and efficiency development have public service practices focused on quality and efficiency development. Overall, it was at a moderate level. 2. The innovation of public service processes that focus on quality and efficiency development was found to have 3 components: 1. Public service, with 5 indicators. 2. Applying the 4 principles of strength to promote innovation of public service processes, with 4 indicators. 3. Public service that focuses on quality and efficiency development, with 6 indicators and 3. The evaluation of Buddhist methods of managing public services that focus on quality and efficiency development of local administrative organizations in Kanchanaburi Province found that 1. Public service was found to be at the most appropriate level overall. 2. The 4 principles of strength were found to be at the most appropriate level overall. and 3. Public service that focuses on quality and efficiency development, was found to be at the most appropriate level overall. When considering each aspect, all aspects were found to be most appropriate.

Keywords: Buddhist Approaches, Public Service Management, Improving the Quality, Efficiency, Local Administrative Organizations

บทนำ

การจัดบริการสาธารณะโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดขอบเขตอำนาจและภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล เมืองพัทยา องค์การบริหารส่วนตำบล และกรุงเทพมหานคร ให้รับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดหรือที่ได้รับการถ่ายโอนจากรัฐ พร้อมทั้งกำหนดให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณผ่านเงินอุดหนุน รวมถึงการจัดสรรรายได้จากภาษีและอากร เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานด้านบริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2542)

สำหรับภารกิจที่รัฐได้ถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ครอบคลุมการก่อสร้างและบำรุงรักษาถนน ระบบระบายน้ำ การติดตั้งและดูแลไฟฟ้าสาธารณะ ตลอดจนการบริหารจัดการแหล่งน้ำเพื่อสนับสนุนภาคการเกษตร 2. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งรวมถึงการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การให้บริการด้านสาธารณสุขมูลฐาน การจัดการศึกษาระดับท้องถิ่น และการจัดให้มีพื้นที่นันทนาการสำหรับประชาชน 3. ด้านการจัดระเบียบชุมชนและการรักษาความสงบเรียบร้อย อาทิ การป้องกันและลดอุบัติเหตุทางถนน การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมถึงการจัดให้มีห้องน้ำสาธารณะ และ 4. ด้านการส่งเสริมการลงทุน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและอาชีพของประชาชน การดูแลป่าชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550)

การดำเนินงานด้านการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในช่วงที่ผ่านมา ยังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการและทำให้การดำเนินงานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามหลักการของการจัดบริการสาธารณะได้อย่างเต็มที่ ปัญหาดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1. ปัญหาในระดับมหภาค เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านอำนาจในการบริหารจัดการและการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งยังขาดความเป็นอิสระในการตัดสินใจ เนื่องจากถูกจำกัดด้วยกฎหมาย ระเบียบ และข้อจำกัดด้านงบประมาณ นอกจากนี้ โครงสร้างการบริหารราชการของประเทศยังคงมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ มีขั้นตอนการบังคับบัญชาหลายระดับ ขาดความคล่องตัว และมีความซับซ้อน ส่งผลให้การจัดบริการสาธารณะไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และ 2. ปัญหาในระดับจุลภาค เป็นข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในกระบวนการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ซึ่งยังไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหา ความจำเป็น และความคาดหวังของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้คุณภาพและประสิทธิผลของการให้บริการยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้รวมทั้งไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น นอกจากนี้การบริการสาธารณะยังมีลักษณะที่ไม่เหมาะสม อันเป็นผลจากการให้บริการสาธารณะที่ไม่ครบถ้วนทุกด้านและทั่วถึงประชาชนทุกกลุ่ม เช่น อาจเน้นประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่มและละเลยประโยชน์ของประชาชนบางกลุ่ม ขาดการลำดับความสำคัญในการจัดบริการสาธารณะที่ควรมีการเตรียมการล่วงหน้าหรือควรมีการพิจารณาถึงความจำเป็นเร่งด่วน ทำให้การจัดบริการสาธารณะขาดคุณภาพ ขาดความชัดเจน ขาดความเป็นธรรมและไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น (รสคนธ์ รัตยเสริมพงศ์, 2557)

จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี” เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดบริการสาธารณะตามภารกิจที่ได้รับการถ่ายโอนจากรัฐบาล เพื่อให้การบริการสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่ การวิจัยนี้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักพละ 4 ร่วมกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาแนวทางการบริการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ผลการศึกษาจะเป็นองค์ความรู้และต้นแบบในการปรับปรุงการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษานวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อประเมินพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยโดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 940 คน (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรี, 2567)

2.2 ผู้วิจัยคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 281 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 9 คน ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 4 คน ประชาชน จำนวน 4 คน นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 1 คน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริการสาธารณะ 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับหลักพละ 4 และ 4. แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ผลการทดสอบคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.984

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามวัตถุประสงค์ เป็นเครื่องมือการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 281 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย ด้วยการจับสลากเลือกตัวอย่างจนได้ครบตามจำนวนที่กำหนด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อหาตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนานวัตกรรม

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 คน ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ประชาชน และนักวิชาการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เพื่อยืนยันผลจากเชิงปริมาณอีกครั้ง นอกจากนั้นยังทำการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 9 รูปหรือคน ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการจัดการบริการสาธารณะ วิเคราะห์ข้อมูลโดย การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เพื่อสังเคราะห์หลักพุทธวิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรอีกครั้งหนึ่ง

ผลการวิจัย

1. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี พบผลการศึกษาดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพในภาพรวม

ด้านที่	การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านการเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ	3.33	0.88	ปานกลาง
2	ด้านทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ	3.27	0.96	ปานกลาง
3	ด้านการเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ	3.31	0.94	ปานกลาง
4	ด้านความไว้วางใจและความเชื่อถือได้	3.31	0.95	ปานกลาง
5	ด้านการแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ	3.23	1.02	ปานกลาง
6	ด้านชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ	3.35	0.85	ปานกลาง
	ภาพรวม	**3.30**	**0.85**	**ปานกลาง**

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีอยู่ในระดับปานกลางทุกด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยได้แก่ ด้านชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ รองลงมา คือ ด้านการเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ อันดับสาม คือ ด้านการเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ ด้านความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ ด้านทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ และด้านการแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ ตามลำดับ

2. นวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี พบผลการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดังนี้

ผลการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อหาความสัมพันธ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมกระบวนการบริการ พบผลการศึกษาดังนี้

การบริการสาธารณะ ประกอบด้วย ระดับความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน องค์ประกอบของผู้รับบริการ ธรรมชาติของบทบาท ความรับผิดรับชอบสาธารณะ ความเชื่อมั่นสาธารณะ อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การบริการสาธารณะที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี

ตัวแปรการบริการสาธารณะ	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.488	.150		3.258**	.001
ความเชื่อมั่นสาธารณะ (X1_5)	.292	.066	.285	4.402**	.000
ธรรมชาติของบทบาท (X1_3)	.195	.072	.207	2.695**	.007

ตารางที่ 2 การบริการสาธารณะที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี (ต่อ)

ตัวแปรการบริการสาธารณะ	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.488	.150		3.258**	.001
ระดับความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน (X1_1)	.195	.074	.188	2.647**	.009
ความรับผิดรับชอบสาธารณะ (X1_4)	.152	.073	.165	2.092*	.037

Multiple R = .771[d] R^2 = .595 Adjusted R^2 = .589 Std. Error = .548
**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01, *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า การบริการสาธารณะส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้คือ ความเชื่อมั่นสาธารณะ ธรรมชาติของบทบาท ระดับความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน ความรับผิดรับชอบสาธารณะ มีเพียงองค์ประกอบของผู้รับบริการ เท่านั้นที่ไม่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิเคราะห์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ .589 แสดงว่า การบริการสาธารณะสามารถร่วมกันทำนายการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 58.9 ซึ่งสามารถเขียนในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .488+.292(X1\_5) + .292(X1\_3) + .292(X1\_1) + .152(X1\_4)$$
$$Z_y = .285Z_{X1\_5}+.207Z_{X1\_3}+.188Z_{X1\_1}+.165Z_{X1\_4}$$

หลักพละ 4 ประกอบด้วย ปัญญาพละ (กำลังความรู้) วิริยะพละ (กำลังความเพียร) อนวัชชพละ (กำลังความสุจริต) และ สังคหพละ (กำลังการสงเคราะห์) ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 หลักพละ 4 ที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี

ตัวแปรหลักพละ 4	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.505	.139		3.626**	.000
ปัญญาพละ (กำลังความรู้) (Phala1)	.331	.072	.313	4.600**	.000
อนวัชชพละ (กำลังความสุจริต) (Phala3)	.217	.063	.212	3.413**	.001
สังคหพละ (กำลังการสงเคราะห์ (Phala4)	.200	.060	.194	3.345**	.001
วิริยะพละ (กำลังความเพียร) (Phala2)	.193	.076	.186	2.534*	.012

Multiple R = .828[d] R^2 = .686 Adjusted R^2 = .682 Std. Error = .482
**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01, *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า หลักพละ 4 ส่งผลต่อการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ทั้ง 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้คือ ปัญญาพละ (กำลังความรู้) อนวัชชพละ (กำลังความสุจริต) สังคหพละ (กำลังการสงเคราะห์) วิริยะพละ (กำลังความเพียร) ผลการวิเคราะห์มีสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R^2) เท่ากับ .682 แสดงว่า หลักพละ 4 สามารถร่วมกันทำนายการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ได้ร้อยละ 68.2 ซึ่งสามารถเขียนในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .505+.331(Phala1) + .217(Phala3) + .200(Phala4) + .193(Phala2)$$

$$Z_y = .313Z_{Phala1} + .212Z_{Phala3} + .194Z_{Phala4} + .186Z_{Phala2}$$

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า นวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี มีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1. ด้านการบริการสาธารณะ มีตัวชี้วัด 5 ด้าน คือ 1. ระดับการบริการที่มีความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน 2. องค์ประกอบของผู้รับบริการที่แตกต่างกัน 3. ธรรมชาติของบทบาทการให้บริการ 4. ความรับผิดรับชอบสาธารณะ และ 5. ความเชื่อมั่นสาธารณะ

องค์ประกอบที่ 2. หลักพละ 4 นำมาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี คือ 1. ปัญญาพละ กำลังปัญญา 2. วิริยะพละ กำลังความเพียร 3. อนวัชชพละ กำลังความซื่อสัตย์ 4. สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์

องค์ประกอบที่ 3. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ มีตัวชี้วัด 6 ด้าน คือ 1. การเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ โดยการมีความรู้ในเนื้องานและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงฝึกฝนทักษะวิชาชีพ การสื่อสารและจริยธรรม 2. ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ โดยการแสดงความสุภาพ ใส่ใจ และเคารพศักดิ์ศรีของผู้รับบริการทุกกลุ่มรวมถึงให้ความห่วงใย การมีความอดทน ฟังอย่างตั้งใจ พร้อมให้คำแนะนำรวมถึงตอบคำถามและอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ อย่างถูกต้อง 3. การเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าพบพูดคุยหรือรับบริการได้โดยไม่ซับซ้อน การมีสิ่งอำนวยความสะดวกและสถานที่เข้าถึงง่าย ห้องน้ำสะอาด และสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน 4. ความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ โดยการแสดงให้ประชาชนเห็นถึงความตั้งใจจริงในการให้บริการและการบริหารงานด้วยความสุจริต การเปิดช่องทางสื่อสารและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน เช่น เวทีประชาคม ระบบออนไลน์ การดูแลและแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง 5. การแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ โดยการวางแผนและเตรียมความพร้อมล่วงหน้าเพื่อให้สามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การดำเนินการและประสานงานทันทีเมื่อเกิดวิกฤตและดำเนินการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน และ 6. ชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ โดยการมีความยุติธรรมและเคารพเสียงของประชาชนเพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในระยะยาว การแสดงผลสำเร็จของโครงการและผลงานที่เป็นรูปธรรมให้ประชาชนเห็นชัดเจน

3. การประเมินพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี พบผลการศึกษาดังนี้

ด้านการบริการสาธารณะ พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของการบริการสาธารณะโดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน

ด้านหลักพละ 4 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักพละ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.30 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน

ด้านการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีอยู่ในระดับปานกลางทุกด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยได้แก่ ด้านชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ รองลงมาคือ ด้านการเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ อันดับสามคือ ด้านการเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ ด้านความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ ด้านทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ และด้านการแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดมพร สุคนธฉายา (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาประสิทธิผลของการให้บริการประชาชนแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ : กรณีศึกษาประชาชนผู้มาขอรับบริการ ณ สำนักงานเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ประสิทธิผลการให้บริการประชาชนผู้มาขอรับบริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเสร็จนั้น ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการบริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อมาวิเคราะห์รายด้านแล้วพบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศด้านสถานที่ให้บริการอยู่ในระดับมาก สำหรับด้านกระบวนการให้บริการด้านบุคลากร ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งถือว่า การให้บริการประชาชนแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จนั้นมีประสิทธิผลอยู่ในระดับมากเช่นกัน

2. นวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ องค์ประกอบที่ 1. การบริการสาธารณะ 5 ด้าน คือ 1. ระดับการบริการที่มีความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน 2. องค์ประกอบของผู้รับบริการที่แตกต่าง 3. ธรรมชาติของบทบาทการให้บริการ 4. ความรับผิดรับชอบสาธารณะ 5. ความเชื่อมั่นสาธารณะ องค์ประกอบที่ 2. นำหลักพละ 4 มาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี คือ 1. ปัญญาพละ กำลังปัญญา การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะความสามารถด้วยการฝึกฝนผ่านกระบวนการทำงาน 2. วิริยะพละ กำลังความเพียร มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อในหน้าที่การงาน

ของตนที่ได้รับมอบหมาย 3. อนวัชชพละ กำลังความซื่อสัตย์ การปฏิบัติอย่างซื่อตรงด้วยการประพฤติทางกาย ทั้งการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทุจริตผิดทำนองคลองธรรม 4. สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของ ทุนทรัพย์แก่บุคลากรและเพื่อนร่วมงาน การให้คำแนะนำ บอกวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ องค์ประกอบที่ 3. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1. การเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ การมีความรู้ในเนื้องานและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 2. ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ การแสดงความสุภาพ ใส่ใจ และเคารพศักดิ์ศรีของผู้รับบริการทุกกลุ่ม 3. การเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ การเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าพบพูดคุยหรือรับบริการได้โดยไม่ซับซ้อน 4. ความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ การแสดงให้ประชาชนเห็นถึงความตั้งใจจริงในการให้บริการและการบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต 5. การแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ การวางแผนและเตรียมความพร้อมล่วงหน้าเพื่อให้สามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 6. ชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ การมีความยุติธรรมและเคารพเสียงของประชาชนเพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของภวัต นิตย์โชติ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะตามหลักพละ 4 ของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า 1. การนำหลักพละ 4 มาพัฒนาสมรรถนะบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแต่ละพละจะมีหลักธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อสร้างหรือพัฒนาตัวตน และจิตใจของความเป็นมนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดเรียนรู้ที่ดีมีพลังในการทำงาน ตั้งอยู่ในความดีงาม มีจิตสาธารณะส่งผลให้ตนเองมีความก้าวหน้าในหน้าที่ การงาน หลักพละ 4 จึงมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน จังหวัดสงขลา 2. รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะตามหลักพละ 4 ของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่นใน จังหวัดสงขลา เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา มีความคิดสร้างสรรค์ มีความฉลาดในการบริหารจัดการ มีความมุ่งมั่นขยัน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค มานะอดทน นอบน้อม พูดจาไพเราะ มีความประพฤติดี ดังนั้นรูปแบบในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลาที่เหมาะสม คือ รูปแบบในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลาตามหลักพละ 4

3. การประเมินพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้ ด้านการบริการสาธารณะ พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของการบริการสาธารณะโดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน 2. ด้านหลักพละ 4 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักพละ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน 3. ด้านการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความเหมาะสมมากที่สุดทุกด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของถนัด ไชยพันธ์ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมประสิทธิผลในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษา พบว่า การนำหลักพละ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานจะส่งผลและก่อให้เกิดหลักการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ คือ ในการทำงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นจะมีหลักการ กฎเกณฑ์ในการทำงาน รู้สึกถึงสถานภาพความรู้ ความถนัดความสามารถทั้งของตนเอง และบุคคลอื่น รวมถึงมีการตรวจสอบการทำงาน มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนในการสั่งการหรือมอบหมายงานหรือการบริหารงานต่าง ๆ จะมีความเหมาะสมและสมกับงานนั้น ๆ ตลอดจนมีความคุ้มค่าพอประมาณ และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้นก่อเกิดประโยชน์สูงสุด

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพสามารถอธิบายพุทธวิธีการจัดการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดังต่อไปนี้

1. การบริการสาธารณะ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1. ระดับการบริการที่มีความแตกต่างระหว่างรัฐ-เอกชน บริการเป็นธรรม เปิดกว้าง ใช้เทคโนโลยี และพัฒนาบุคลากรด้านการบริการ 2. องค์ประกอบของผู้รับบริการที่แตกต่างกัน ให้บริการทั่วถึง ปรับให้เหมาะกับทุกกลุ่ม คำนึงถึงความหลากหลาย 3. ธรรมชาติของบทบาทการให้บริการ บริการรวดเร็ว ยืดหยุ่น ตรงความต้องการ และสอดคล้องกับท้องถิ่น 4. ความรับผิดรับชอบสาธารณะ เพิ่มประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดเผยข้อมูล และ 5. ความเชื่อมั่นสาธารณะ สร้างความน่าเชื่อถือ บริหารโปร่งใส เป็นธรรม และเสริมภาวะผู้นำ

2. การนำหลักพละ 4 มาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการเชิงการบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 1. ปัญญาพละ กำลังปัญญา พัฒนาความรู้ ทักษะ และความรับผิดชอบในการทำงาน 2. วิริยะพละ กำลังความเพียร มีขยัน อดทน มุ่งมั่นแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3. อนวัชชพละ กำลังความซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส และทำงานร่วมกันอย่างมีคุณธรรม และ 4. สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ แบ่งปัน ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และดูแลประชาชนอย่างเป็นธรรม

3. การบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1. การเป็นมืออาชีพและการมีทักษะของผู้ให้บริการ มีความรู้ ทักษะ สื่อสารชัดเจน และยึดจริยธรรม 2. ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ให้บริการ สุภาพ เอาใจใส่ รับฟัง และให้คำแนะนำอย่างถูกต้อง 3. การเข้าพบได้อย่างง่ายและมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ เข้าถึงง่าย ยืดหยุ่น มีสิ่งอำนวยความสะดวก และดูแลกลุ่มเปราะบาง 4. ความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ ซื่อสัตย์ รับฟังความคิดเห็น และแก้ปัญหาอย่างจริงจัง 5. การแก้ไขสถานการณ์ให้กลับสู่ภาวะปกติ วางแผนล่วงหน้า ตอบสนองรวดเร็ว และช่วยเหลือทันท่วงที และ 6. ชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ ยุติธรรม โปร่งใส แสดงผลงานชัดเจน และยึดหลักธรรมาภิบาล

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีควรเร่งพัฒนาระบบบริหารจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) อย่างเป็นระบบ โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการข้อมูล เช่น ระบบฐานข้อมูลกลางสำหรับบริการสาธารณะ การจัดทำเว็บไซต์และแอปพลิเคชันสำหรับให้ข้อมูลและบริการออนไลน์ จะช่วยลดระยะเวลาและขั้นตอนในการให้บริการ เพิ่มความสะดวกสบายแก่ประชาชน รวมทั้งสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีควรเสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานวิชาชีพ โดยการจัดฝึกอบรมพัฒนาทักษะและความรู้ของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ รวมถึงการสร้างระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรมีความเข้าใจในนโยบายและสามารถให้บริการอย่างมีคุณภาพและเป็นมืออาชีพ ทั้งนี้ ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีควรจัดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและ เวิร์กช็อปอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในงานที่รับผิดชอบ โดยควรใช้กรณีศึกษาหรือสถานการณ์จริงเป็นฐานในการเรียนรู้ เพื่อให้บุคลากรสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีควรจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจในการทำงาน เช่น โครงการประกาศเกียรติคุณบุคลากรที่ขยันหมั่นเพียรและกล้าตัดสินใจ เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจในงาน

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีควรจัดโครงการส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมในองค์กร เช่น การฝึกอบรมเรื่องจรรยาบรรณและจริยธรรมของบุคลากร รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติอย่างซื่อตรงและไม่ยอมรับการทุจริต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย การบริหารจัดการ และความพึงพอใจของประชาชน เพื่อเสริมสร้างแนวทางการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารในอนาคต

2. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบแนวทางและโมเดลการบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ในระดับประเทศและนานาชาติ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ปรับปรุงการบริการและเสริมสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2550). สรุปสาระสำคัญมาตรฐานการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

ถนัด ไชยพันธ์. (2560). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมประสิทธิผลในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภวัต นิตย์โชติ. (2561). การพัฒนาสมรรถนะตามหลักพละ 4 ของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดสงขลา (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รสคนธ์ รัตยเสริมพงศ์. (2557). ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่น (เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่น หน่วยที่ 8-15). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2542). พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: สำนักงานกฤษฎีกา.

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรี. (2567). ข้อมูลพื้นฐานของ อปท. บุคลากร. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2567 จาก https://shorturl.asia/Z3N5r.

อุดมพร สุคนธฉายา. (2547). ศึกษาประสิทธิผลของการให้บริการประชาชนแบบศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จกรณีศึกษา ประชาชนผู้มาขอรับบริการ ณ สำนักงานเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

DEVELOPING LAWS TO PROMOTE THE DUTY OF THAI CITIZENS TO DEFENSE THE COUNTRY ACCORDING TO PROVISIONS OF THE CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF THAILAND B.E. 2560

สันติพงศ์ ธรรมปิยะ*
Santipong Thampiya*
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: santipong2238@gmail.com
Received June 2, 2026; Revised July 13, 2026; Accepted July 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดทางกฎหมายในการส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 2. ศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ และ 3. นำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างและประเด็นสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1. การส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศยังมีข้อจำกัดจากช่องว่างระหว่างรัฐธรรมนูญกับกฎหมายระดับปฏิบัติ กฎหมายที่ใช้บังคับยังเน้นระบบรับราชการทหารและการบังคับจัดหากำลังพล มากกว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้านความมั่นคง ส่งผลให้เกิดข้อกังวลเกี่ยวกับหลักนิติธรรม ความเสมอภาค ความได้สัดส่วน การรองรับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ รวมทั้งการขาดมาตรการจูงใจและกลไกสร้างจิตสำนึกพลเมืองที่ชัดเจน 2. มาตรการทางกฎหมายของไทยและต่างประเทศสะท้อนว่า ประเทศไทยควรพัฒนาจากระบบเกณฑ์ทหารแบบเดิมไปสู่ระบบการรับใช้ชาติแบบผสม โดยเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ เช่น การรับราชการทหาร กำลังพลสำรอง อาสาสมัครด้านความมั่นคง ให้เหมาะกับบริบทไทย และ 3. แนวทางการพัฒนากฎหมายควรใช้ CPILB Model เป็นกรอบสำคัญประกอบด้วยการยึดหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ การเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย การสร้างแรงจูงใจและกลไกสนับสนุน การคุ้มครองสิทธิและความเป็นธรรมทางกฎหมาย และการบูรณาการหลักพละ 5 เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองด้านความมั่นคง อันจะทำให้การป้องกันประเทศเป็นภารกิจร่วมของรัฐและประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: กฎหมาย, หน้าที่ของปวงชนชาวไทย, การป้องกันประเทศ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, การรับใช้ชาติแบบผสม

Abstract

This research article aimed to: 1. study and analyze the problems, obstacles, and legal limitations in promoting the duties of the Thai people in national defense under the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017); 2. examine legal measures in Thailand and foreign countries concerning the promotion of citizens' duties in national defense; and 3. propose guidelines for legal development to promote such duties. This study employed a qualitative research methodology. The key informants consisted of 20 in-depth interviewees and 9 participants in a focus group discussion. The research instruments were semi-structured in-depth interview forms and focus group discussion guidelines. The data were analyzed through descriptive analysis and relational analysis based on relevant conceptual, theoretical, and legal frameworks.

The research findings revealed that: 1. the promotion of the duties of the Thai people in national defense remains limited by the gap between constitutional provisions and implementing laws. The existing laws still emphasize military service and compulsory manpower recruitment rather than providing opportunities for public participation in security affairs. This has raised concerns regarding the rule of law, equality, proportionality, the capacity to respond to new forms of threats, as well as the lack of incentive measures and clear mechanisms for cultivating civic consciousness. 2. Legal measures in Thailand and foreign countries indicate that Thailand should move from the traditional conscription system toward a mixed national service system by opening various channels for public participation, such as military service, reserve forces, and security volunteers, in accordance with the Thai context. and 3. The guidelines for legal development should adopt the CPILB Model as a key framework, consisting of adherence to constitutional duties, the expansion of diverse channels for participation, the creation of incentives and support mechanisms, the protection of rights and legal fairness, and the integration of the Five Bala principles to strengthen civic consciousness in national security. These elements would enable national defense to become a concrete shared mission of the state and the people.

Keywords: Law, Duties of Thai Citizens, National Defense, Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017), Mixed National Service

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นกฎหมายสูงสุดที่วางหลักเกี่ยวกับโครงสร้างของรัฐ สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ของปวงชนชาวไทย และหน้าที่ของรัฐ โดยกำหนดให้ประชาชนมีหน้าที่ต่อประเทศชาติ โดยเฉพาะหน้าที่ในการพิทักษ์รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตลอดจนรับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ บทบัญญัติดังกล่าวสะท้อนว่า การป้องกันประเทศมิใช่ภารกิจของรัฐหรือกองทัพเพียงฝ่ายเดียว หากเป็นพันธกิจร่วมของพลเมืองไทยทุกคนในการธำรงรักษาความมั่นคงของชาติ ทั้งมิติทางทหาร ความมั่นคงของรัฐ สังคม และประชาชนโดยรวม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2560, 2560) แม้รัฐธรรมนูญจะบัญญัติหน้าที่ดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน แต่หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญจะเกิดผลในทางปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายระดับรองหรือมาตรการของรัฐที่แปลงหลักการเชิงนามธรรมไปสู่กลไกที่ประชาชนเข้าถึง เข้าใจ และปฏิบัติได้จริง มิฉะนั้นบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญอาจคงอยู่เพียงหลักการเชิงจริยธรรมทางการเมืองที่ไม่ก่อผลในทางปฏิบัติ จึงเกิดคำถามสำคัญว่า รัฐควรออกแบบกลไกทางกฎหมายอย่างไร เพื่อให้หน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศเกิดผลอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ความเสมอภาค ความได้สัดส่วน และไม่กระทบสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเกินสมควร

เมื่อพิจารณากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง พบว่ากลไกหลักยังยึดโยงกับพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ซึ่งเน้นการจัดหากำลังพลเข้าสู่กองทัพผ่านระบบรับราชการทหารเป็นสำคัญ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497, 2497) มุ่งจัดหากำลังพลเชิงปริมาณมากกว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติที่หลากหลาย ส่งผลให้แม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดหน้าที่ของประชาชนไว้กว้างกว่าการรับราชการทหาร แต่กฎหมายที่มีอยู่ยังไม่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีบทบาทตามศักยภาพ ความรู้ และความเหมาะสมของตนได้เพียงพอ ขณะเดียวกัน บริบทความมั่นคงของโลกและประเทศไทยได้เปลี่ยนจากภัยทางทหารแบบดั้งเดิมไปสู่ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น ภัยไซเบอร์ อาชญากรรมข้ามชาติ ภัยพิบัติ โรคระบาด วิกฤตข้อมูลข่าวสาร และความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายสาขา อย่างไรก็ตาม กฎหมายปัจจุบันยังเน้นภัยทางทหารและยังไม่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนที่มีทักษะเฉพาะด้าน เช่น ไซเบอร์ การแพทย์ฉุกเฉิน การสื่อสารในภาวะวิกฤต หรือการจัดการสาธารณภัย เข้ามามีบทบาทอย่างเป็นระบบ ปัญหานี้จึงมิใช่เพียงปัญหาการบังคับใช้กฎหมายรับราชการทหาร แต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของกฎหมายด้านการป้องกันประเทศที่ยังไม่สามารถแปลงบทบัญญัติรัฐธรรมนูญไปสู่กลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับความมั่นคงร่วมสมัย ในเชิงหลักการทางกฎหมาย การกำหนดหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศต้องพิจารณาควบคู่กับหลักนิติธรรม หลักสิทธิมนุษยชน หลักความเสมอภาค และหลักความได้สัดส่วน โดยเฉพาะเมื่อมาตรการด้านความมั่นคงอาจกระทบสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐจึงต้องเลือกใช้มาตรการที่เหมาะสม จำเป็น และกระทบสิทธิน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายปัจจุบันยังเน้นมาตรการเชิงบังคับมากกว่าทางเลือกหรือแรงจูงใจเชิงบวก เช่น ระบบรับใช้ชาติทางเลือก กำลังพลสำรองเฉพาะด้าน มาตรการจูงใจด้านการศึกษา อาชีพ สวัสดิการ และการรับรองประสบการณ์ ซึ่งอาจส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจมากกว่า ประเด็นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจที่อธิบายว่า การส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติหน้าที่ต่อรัฐอย่างต่อเนื่องต้องอาศัยทั้งแรงจูงใจภายนอก การตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ความก้าวหน้าในชีวิต และการสร้างคุณค่าภายในควบคู่กัน (Herzberg et al., 1959; Maslow, 1943; Vroom, 1964)

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ว่า ประเด็นหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศเชื่อมโยงหลายมิติ ทั้งหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญ การรับราชการทหาร ความมั่นคงแบบองค์รวม หลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน แนวคิดแรงจูงใจ และการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้งานวิจัยก่อนหน้าจะอธิบายสถานะทางกฎหมายของหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ปัญหาระบบรับราชการทหาร และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ไว้แล้ว แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาเชิงบูรณาการที่มุ่งพัฒนากรอบกฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการปรับปรุงกลไกกฎหมายเดิมให้รองรับการมีส่วนร่วมที่หลากหลายกว่าระบบทหารกองประจำการ อีกทั้งงานวิจัยนี้ยังนำหลักพุทธธรรม “พละ 5” มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองด้านการป้องกันประเทศ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560” จึงมีความสำคัญทั้งเชิงนิติศาสตร์และ

เชิงนโยบายสาธารณะ เพราะมุ่งศึกษาช่องว่างของกฎหมายปัจจุบัน วิเคราะห์ข้อจำกัดของระบบที่ใช้บังคับ และเสนอแนวทางพัฒนากฎหมายหรือมาตรการใหม่ที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศอย่างหลากหลาย เป็นธรรม และสอดคล้องกับความมั่นคงร่วมสมัย อันจะนำไปสู่การแปลงบทบัญญัติรัฐธรรมนูญจากหลักการเชิงนามธรรมไปสู่กลไกทางกฎหมายที่เกิดผลในทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดทางกฎหมายในการส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบผสมผสาน (Methodological Triangulation) ประกอบด้วย 1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) 2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ 3. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 รูปหรือคน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2.2 ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูปหรือคน คัดเลือกจากผู้มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย ความมั่นคง รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และพระพุทธศาสนา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

3.1 แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลจากรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมาย ระเบียบ มาตรการ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

3.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูปหรือคน

3.3 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูปหรือคน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และข้อเสนอแนะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน เริ่มจากการรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูปหรือคน เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนากฎหมาย แล้วจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูปหรือคน

เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของข้อเสนอเชิงกฎหมายก่อนนำไปสู่การสรุปผลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ร่วมกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยกับต่างประเทศ ใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูลตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดทางกฎหมายในการส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่ามีข้อจำกัดสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1. กฎหมายยังไม่สามารถแปลงหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญให้เป็นกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างครบถ้วน 2. กฎหมายรับราชการทหารยังเน้นการจัดหากำลังพลและมาตรการเชิงบังคับ มากกว่าระบบทางเลือกและความสมัครใจ 3. กระบวนการทางกฎหมายบางส่วนยังมีข้อกังวลด้านหลักนิติธรรม ความเสมอภาค และความได้สัดส่วน 4. กฎหมายยังไม่รองรับความมั่นคงแบบองค์รวมและภัยคุกคามรูปแบบใหม่อย่างเป็นระบบ และ 5. มาตรการจูงใจ สิทธิประโยชน์ และการสร้างจิตสำนึกพลเมืองตามหลักพละ 5 ยังไม่ปรากฏเป็นกลไกทางกฎหมายหรือมาตรการเชิงสถาบันที่ชัดเจน

2. มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ พบว่า กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 และกฎหมายหรือมาตรการเกี่ยวกับการป้องกันประเทศ กำลังพลสำรอง และการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านความมั่นคง ส่วนกฎหมายต่างประเทศที่ศึกษา ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และรัฐอิสราเอล โดยมีสาระสำคัญดังนี้

ตารางที่ 1 มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ

ประเทศ/กฎหมายหรือมาตรการที่ศึกษา	ลักษณะสำคัญ	ความเหมือนกับประเทศไทย	ความแตกต่างจากประเทศไทย	บทเรียนที่นำมาประยุกต์ใช้
ประเทศไทย: รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 และมาตรการที่เกี่ยวข้อง	กำหนดหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศและรับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยกลไกหลักยังเน้นการจัดหากำลังพลเข้าสู่ระบบกองทัพ	มีหลักหน้าที่ของประชาชนต่อรัฐและการป้องกันประเทศเช่นเดียวกับหลายประเทศ	ระบบกฎหมายยังเน้นการรับราชการทหารในความหมายแคบ และยังไม่เปิดช่องทางการมีส่วนร่วมรูปแบบอื่นอย่างเป็นระบบ	ควรพัฒนากฎหมายให้รองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายรูปแบบมากขึ้น

ตารางที่ 1 มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ (ต่อ)

ประเทศ/กฎหมายหรือมาตรการที่ศึกษา	ลักษณะสำคัญ	ความเหมือนกับประเทศไทย	ความแตกต่างจากประเทศไทย	บทเรียนที่นำมาประยุกต์ใช้
สหรัฐอเมริกา : ระบบสมัครใจ การขึ้นทะเบียน และระบบกำลังสำรอง	ใช้ระบบกองทัพสมัครใจเป็นหลัก แต่ยังมีกฎหมายรองรับการขึ้นทะเบียนกำลังพล ระบบกำลังสำรอง และกลไกเตรียมความพร้อมในกรณีจำเป็น พร้อมมีสิทธิประโยชน์ด้านการศึกษาและการคุ้มครองการจ้างงาน	มีแนวคิดเรื่องการเตรียมความพร้อมด้านกำลังพลเพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงเช่นเดียวกัน	ให้ความสำคัญกับความสมัครใจ ฐานข้อมูล และกำลังสำรองมากกว่าการบังคับเข้ารับราชการทหารโดยตรง	ไทยควรพัฒนาฐานข้อมูลกลาง ระบบสมัครใจ และระบบกำลังพลสำรองเฉพาะด้าน
สาธารณรัฐประชาชนจีน: กฎหมายรับราชการทหารและมาตรการจูงใจ	ใช้กฎหมายหลายฉบับเชื่อมโยงการป้องกันประเทศกับความมั่นคงแห่งชาติ การระดมพล การทหาร การศึกษา และไซเบอร์ โดยถือเป็นภารกิจร่วมของรัฐ กองทัพ สังคม และประชาชน	มีแนวคิดเรื่องหน้าที่ของพลเมืองต่อรัฐและการป้องกันประเทศเช่นเดียวกับไทย	มีการออกแบบแรงจูงใจและสิทธิประโยชน์เชิงโครงสร้างที่ชัดเจนกว่า	ไทยควรกำหนดมาตรการจูงใจ เช่น สิทธิประโยชน์ด้านการศึกษา อาชีพ สวัสดิการ และการรับรองประสบการณ์
รัฐอิสราเอล: กฎหมายการรับใช้ชาติและวัฒนธรรมความมั่นคง	กำหนดให้ผู้มีคุณสมบัติตามกฎหมายต้องรับราชการทหาร โดยเชื่อมระบบทหารกองประจำการกับกำลังสำรองอย่างต่อเนื่อง	มีแนวคิดว่าการป้องกันประเทศเป็นหน้าที่ร่วมของประชาชนและรัฐ	มีบริบทความมั่นคงเฉพาะ ทำให้การรับใช้ชาติเป็นค่านิยมร่วมของสังคมเข้มข้น	ไทยควรสร้างจิตสำนึกพลเมืองด้านความมั่นคง ปรับบทเรียนต่างประเทศให้เหมาะกับไทย

3. แนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า แนวทางการพัฒนากฎหมายควรอยู่บนฐานของ CPILB Model ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1. การยึดฐานหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและหน้าที่

ของรัฐเป็นหลักในการออกแบบกฎหมาย 2. การเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนให้หลากหลายกว่าระบบรับราชการทหารกองประจำการ 3. การกำหนดมาตรการจูงใจและกลไกสนับสนุนเชิงสถาบันเพื่อส่งเสริมความสมัครใจ 4. การวางหลักประกันทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และหลักความได้สัดส่วน และ 5. การบูรณาการหลักพละ 5 เพื่อสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบของพลเมืองด้านความมั่นคง แนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยจึงมิใช่การคงระบบบังคับแบบเดิมไว้โดยไม่ปรับปรุงและมิใช่การยกเลิกหน้าที่รับราชการทหารโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นการพัฒนากฎหมายให้มีลักษณะผสมผสานระหว่าง “หน้าที่” “สิทธิ” “แรงจูงใจ” “ความสมัครใจ” “หลักประกันทางกฎหมาย” และ “จิตสำนึกพลเมือง” เพื่อให้การป้องกันประเทศเป็นภารกิจร่วมของรัฐและประชาชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดทางกฎหมาย ปัญหาสำคัญของการส่งเสริมหน้าที่ป้องกันประเทศตามรัฐธรรมนูญอยู่ที่ “ช่องว่างระหว่างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญกับกลไกกฎหมายระดับปฏิบัติ” กล่าวคือ แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ และรับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ยังคงยึดพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 เป็นกลไกหลัก ส่งผลให้การป้องกันประเทศในทางปฏิบัติถูกจำกัดอยู่กับระบบตรวจเลือกทหารกองประจำการ มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตามศักยภาพของตน กฎหมายดังกล่าวสะท้อนกระบวนทัศน์ความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่มุ่งจัดหากำลังพลเข้าสู่กองทัพผ่านระบบเกณฑ์ทหารและมาตรการเชิงบังคับ ขณะที่บริบทความมั่นคงร่วมสมัยมีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ภัยพิบัติ และการจัดการภาวะวิกฤต ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายมิติ ผลการวิจัยสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 50 และมาตรา 52 ที่สะท้อนว่าหน้าที่ของประชาชนและหน้าที่ของรัฐต้องเชื่อมโยงกันผ่านกลไกทางกฎหมายที่ชัดเจน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ว่าหน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องมีกฎหมายรองรับเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (กษมา เดชรักษา, 2561) และการพัฒนากำลังพลไม่ควรมุ่งเพียงการจัดหาคนเข้าสู่กองทัพ แต่ต้องคำนึงถึงคุณภาพชีวิต วินัย ความรู้ ทักษะ และศักยภาพของผู้รับราชการทหารด้วย (สฤษดิ์ แผนสนิท และสมิหรา จิตตลดากร, 2563)

2. การศึกษากฎหมายและมาตรการของประเทศไทยกับต่างประเทศ ผลการศึกษากฎหมายและมาตรการของต่างประเทศ พบว่า สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และรัฐอิสราเอล ให้บทเรียนที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยแตกต่างกัน กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาให้บทเรียนเรื่องระบบสมัครใจ ฐานข้อมูล และกำลังสำรอง สาธารณรัฐประชาชนจีนให้บทเรียนเรื่องมาตรการจูงใจเชิงโครงสร้าง โดยเชื่อมโยงการรับใช้ชาติกับโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ ส่วนรัฐอิสราเอลให้บทเรียนเรื่องการสร้างวัฒนธรรมความมั่นคงและการทำให้การป้องกันประเทศเป็นค่านิยมร่วมของพลเมือง

แม้แต่ละประเทศมีบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง กฎหมาย และภูมิรัฐศาสตร์แตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมสำคัญ คือ การออกแบบกฎหมายด้านการป้องกันประเทศมิได้จำกัดอยู่เพียงการบังคับเข้ารับราชการทหาร หากสามารถใช้ระบบสมัครใจ กำลังสำรอง แรงจูงใจ และวัฒนธรรมพลเมืองเป็นกลไกสนับสนุนได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจที่เห็นว่า การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจด้านความมั่นคงไม่ควรอาศัยการบังคับหรือบทลงโทษเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างแรงจูงใจเชิงบวกให้ประชาชนเห็นคุณค่า โอกาส และผลตอบแทนที่เหมาะสม โดย Herzberg อธิบายว่า บุคคลจะเกิดแรงจูงใจเมื่อได้รับการยอมรับ

มีโอกาสพัฒนา และเห็นคุณค่าของงานที่ทำ (Herzberg et al., 1959) ส่วน Maslow ชี้ว่า บุคคลต้องการความมั่นคง การยอมรับ และการพัฒนาศักยภาพของตน (Maslow, 1943)

3. การศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมาย พบว่า แนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศ ควรเป็นระบบกฎหมายที่ยึดพลเมืองเป็นศูนย์กลาง และสามารถสังเคราะห์เป็น CPILB Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ C: Constitutional Duty ฐานหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ P: Participation Pathways ช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน I: Incentive and Institutional Support มาตรการจูงใจและกลไกสนับสนุนเชิงสถาบัน L: Legal Safeguards หลักประกันทางกฎหมาย และ B: Bala 5 Integration การบูรณาการหลักพละ 5 โมเดลดังกล่าวสังเคราะห์จากผลการศึกษาปัญหากฎหมายไทย บทเรียนจากต่างประเทศ กรอบแนวคิดทางนิติศาสตร์ แนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวม ทฤษฎีแรงจูงใจ และหลักพละ 5 โดยสะท้อนว่า การพัฒนากฎหมายด้านการป้องกันประเทศไม่อาจอาศัยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเพียงลำพัง หากมีเพียงหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแต่ไม่มีช่องทางการมีส่วนร่วม หน้าที่นั้นอาจเป็นเพียงหลักการ หากมีการมีส่วนร่วมแต่ไม่มีแรงจูงใจ ประชาชนอาจไม่เห็นคุณค่า หากมีแรงจูงใจแต่ขาดหลักประกันทางกฎหมาย ระบบอาจขาดความเป็นธรรมและความไว้วางใจ และหากมีกฎหมายครบถ้วนแต่ขาดจิตสำนึกพลเมือง กฎหมายก็อาจไม่เกิดพลังทางสังคม องค์ประกอบ C สอดคล้องกับมาตรา 50 และมาตรา 52 ที่เชื่อมหน้าที่ของประชาชนกับหน้าที่ของรัฐ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) องค์ประกอบ P สอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงแบบองค์รวมที่เปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ องค์ประกอบ I สอดคล้องกับแนวคิดของ Herzberg และ Maslow ที่เน้นแรงจูงใจ การยอมรับความมั่นคง และการพัฒนาศักยภาพของบุคคล (Herzberg et al., 1959; Maslow, 1943) องค์ประกอบ L สอดคล้องกับหลักความเหมาะสม ความจำเป็น และความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะกับภาระของประชาชน (ภัสวรรณ อุชุพงศ์อมร และอารีรัตน์ โกสิทธิ์, 2556) ส่วนองค์ประกอบ B สอดคล้องกับหลักพละ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นฐานคุณธรรมในการสร้างจิตสำนึกพลเมืองด้านความมั่นคง (อง.ปญฺจก. 22/14/19) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่
ที่มา: ผู้วิจัย

จากภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย อธิบายได้ว่า องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เกิดจากการสังเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ได้แก่ 1. การวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดทางกฎหมายในการส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศ 2. การศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศ และ 3. การเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยสังเคราะห์เป็นกรอบองค์ความรู้ที่เรียกว่า CPILB Model เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายและกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการป้องกันประเทศ

1. ผลการวิจัยในประเด็นแรก พบว่า ระบบกฎหมายไทยยังมีข้อจำกัดในการแปลงหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญไปสู่กลไกการปฏิบัติที่ชัดเจน โดยกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังเน้นการรับราชการทหารและการจัดหากำลังพลเป็นหลัก มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงในหลายรูปแบบ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านความสอดคล้องกับบริบทความมั่นคงร่วมสมัย การขาดระบบรับใช้ชาติทางเลือก มาตรการจูงใจ และกลไกการสร้างจิตสำนึกพลเมืองด้านความมั่นคงอย่างเป็นระบบ

2. ผลการวิจัยในประเด็นที่สอง พบว่า การศึกษากฎหมายและมาตรการของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และรัฐอิสราเอล สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมหน้าที่ของประชาชนในการป้องกันประเทศไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะระบบเกณฑ์ทหารหรือการรับราชการทหารเท่านั้น แต่สามารถออกแบบกลไกทางกฎหมายให้มีความหลากหลายได้ เช่น ระบบสมัครใจ ระบบกำลังพลสำรอง ระบบอาสาสมัครด้านความมั่นคง มาตรการจูงใจเชิงโครงสร้าง และการสร้างวัฒนธรรมความมั่นคงของพลเมือง ทั้งนี้ การนำบทเรียนจากต่างประเทศมาใช้ต้องปรับให้เหมาะสมกับบริบททางกฎหมาย สังคม และความมั่นคงของประเทศไทย

3. ผลการวิจัยในประเด็นที่สาม พบว่า แนวทางการพัฒนากฎหมายที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรสังเคราะห์เป็น CPILB Model ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ C: Constitutional Duty การยึดฐานหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและหน้าที่ของรัฐเป็นหลักในการออกแบบกฎหมาย, P: Participation Pathways การเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนให้หลากหลายกว่าระบบรับราชการทหารกองประจำการ, I: Incentive and Institutional Support การกำหนดมาตรการจูงใจและกลไกสนับสนุนเชิงสถาบันเพื่อส่งเสริมความสมัครใจ, L: Legal Safeguards การวางหลักประกันทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และหลักความได้สัดส่วน และ B: Bala 5 Integration การบูรณาการหลักพละ 5 เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบของพลเมืองด้านความมั่นคง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในทางนิติศาสตร์

ข้อเสนอแนะในทางนิติศาสตร์ควรดำเนินการเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก แก้ไขกฎหมายเดิมที่กระทบต่อสิทธิ ความเป็นธรรม และความเชื่อมั่นของประชาชน และระยะต่อไป จัดทำกฎหมายแม่บทเพื่อรองรับระบบรับใช้ชาติแบบผสมอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. แก้ไขพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 และกฎหมายลำดับรอง ควรปรับปรุงระบบตรวจเลือก การกำหนดจำนวนกำลังพล ระบบสมัครใจ การใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ การตรวจสุขภาพ การจำกัดดุลพินิจเจ้าหน้าที่ สิทธิร้องเรียน อุทธรณ์ และสิทธิประโยชน์ของผู้เข้ารับราชการ

2. ตรากฎหมายแม่บทว่าด้วยการส่งเสริมหน้าที่ป้องกันประเทศ ควรจัดทำพระราชบัญญัติการส่งเสริมหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการป้องกันประเทศ พ.ศ. ... เพื่อรองรับระบบรับใช้ชาติแบบผสม โดยเชื่อมโยง

การรับราชการทหาร กำลังพลสำรอง อาสาสมัครด้านความมั่นคง และบริการทางเลือก เช่น ไซเบอร์ สาธารณภัย การแพทย์ฉุกเฉิน และภารกิจสนับสนุนอื่น พร้อมกำหนดสิทธิประโยชน์และหลักประกันทางกฎหมาย

3. ปรับปรุงกฎหมายเฉพาะด้านให้สอดคล้องกัน ควรทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายกำลังพลสำรอง อาสารักษาดินแดน สาธารณภัย ความมั่นคงไซเบอร์ แรงงาน การศึกษา การแพทย์ฉุกเฉิน และข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อรองรับระบบรับใช้ชาติทางเลือกและลดความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่

4. รับรองสิทธิ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมในระดับพระราชบัญญัติ กฎหมายควรกำหนดหลักนิติธรรม ความจำเป็น ความได้สัดส่วน ความเสมอภาค การไม่เลือกปฏิบัติ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยเปลี่ยนแนวคิดจากการ “คัดออก” ไปสู่การ “จัดวางบทบาทตามศักยภาพ” พร้อมรับรองสิทธิร้องเรียน อุทธรณ์ และเยียวยา

5. กำหนดการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายเป็นกลไกถาวร ควรกำหนดให้มีการประเมินกฎหมายด้านการป้องกันประเทศเป็นระยะ โดยพิจารณาความจำเป็น ประสิทธิภาพ ผลกระทบต่อสิทธิ ความคุ้มค่าทางงบประมาณ ความโปร่งใส และความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลไปปรับปรุงกฎหมายและแนวปฏิบัติให้เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดทำนโยบายระดับชาติว่าด้วยระบบรับใช้ชาติแบบผสม รัฐบาลควรกำหนดนโยบายระดับชาติว่าด้วยระบบรับใช้ชาติแบบผสม เพื่อเชื่อมโยงการรับราชการทหาร กำลังสำรอง ระบบรับใช้ชาติทางเลือก อาสาสมัคร และภารกิจความมั่นคงรูปแบบใหม่ให้เป็นระบบเดียวกัน

2. เปลี่ยนฐานคิดจาก “การเกณฑ์ทหาร” ไปสู่ “การรับใช้ชาติของพลเมือง” รัฐควรปรับแนวคิดให้การป้องกันประเทศเป็นภารกิจร่วมของรัฐ กองทัพ หน่วยงานพลเรือน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน โดยเน้นระบบสมัครใจและการจัดวางบทบาทตามศักยภาพ

3. จัดตั้งกลไกประสานงานเชิงนโยบายระหว่างหน่วยงาน ควรจัดตั้งกลไกระดับชาติที่มีอำนาจหน้าที่ชัดเจน เพื่อประสานหน่วยงานด้านความมั่นคง พลเรือน ท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรวิชาชีพในการวางแผน กำกับ และติดตามผลร่วมกัน

4. กำหนดนโยบายส่งเสริมระบบสมัครใจและกำลังสำรองเฉพาะด้าน รัฐควรส่งเสริมระบบสมัครใจและพัฒนากำลังสำรองเฉพาะด้าน เช่น ไซเบอร์ การแพทย์ วิศวกรรม โลจิสติกส์ การสื่อสาร สาธารณภัย และโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ

5. กำหนดมาตรการจูงใจ สิทธิประโยชน์ และการรับรองประสบการณ์ รัฐควรกำหนดสิทธิประโยชน์สำหรับผู้เข้าร่วมระบบรับใช้ชาติ เช่น ค่าตอบแทน การรักษาพยาบาล การประกันความเสี่ยง ทุนการศึกษา การฝึกอาชีพ และการรับรองประสบการณ์

6. กำหนดนโยบายการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ รัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมตามศักยภาพ โดยไม่เลือกปฏิบัติจากเพศ เพศสภาพ สุขภาพ หรือสภาพร่างกาย และจัดวางบทบาทให้เหมาะสมกับภารกิจ

7. กำหนดนโยบายการศึกษาและประยุกต์หลักพละ 5 เพื่อสร้างจิตสำนึกพลเมืองรัฐควรส่งเสริมความรู้เรื่องหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ความมั่นคงแบบองค์รวม และการรู้เท่าทันภัยคุกคาม โดยประยุกต์หลักพละ 5 เป็นกรอบสร้างจิตสำนึกพลเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จัดตั้งคณะทำงานจัดทำแผนพัฒนากฎหมายสองระยะ คณะรัฐมนตรีควรมอบหมายให้กระทรวงกลาโหมจัดตั้งคณะทำงานร่วม เพื่อจัดทำแผนแก้ไขพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ในระยะแรก และแผน

จัดทำกฎหมายแม่บทในระยะต่อไป โดยกำหนดกิจกรรม ระยะเวลา งบประมาณ และหน่วยงานรับผิดชอบให้ชัดเจน

2. จัดทำบัญชีและประเมินกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งระบบ ควรรวบรวมกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และคู่มือที่เกี่ยวข้องกับการรับราชการทหาร กำลังสำรอง อาสารักษาดินแดน สาธารณภัย ไซเบอร์ การแพทย์ฉุกเฉิน แรงงาน การศึกษา และข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อวิเคราะห์ช่องว่าง ความซ้ำซ้อน และข้อเสนอแก้ไข

3. ทบทวนกฎกระทรวงเกี่ยวกับโรค สภาพร่างกาย และสุขภาพ กระทรวงกลาโหมควรร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขและผู้เชี่ยวชาญ ทบทวนบัญชีโรคและมาตรฐานตรวจสุขภาพให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ทางการแพทย์ร่วมสมัย โดยแยกโรคและสมรรถภาพทางการแพทย์ออกจากเรื่องเพศสภาพอย่างชัดเจน

4. จัดทำมาตรฐานกลางของกระบวนการตรวจเลือก ควรกำหนดขั้นตอนการตรวจเลือกให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ตั้งแต่การเตรียมการ ตรวจเอกสาร ตรวจสุขภาพ จัดจำพวกบุคคล คัดเลือก ประกาศผล และแจ้งสิทธิ พร้อมจัดทำแบบบันทึกที่ตรวจสอบย้อนหลังได้

5. พัฒนาระบบดิจิทัลและฐานข้อมูลที่คุ้มครองสิทธิ ควรพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับการขึ้นทะเบียน แจ้งหมายเรียก ยื่นเอกสาร ตรวจสอบสถานะ แจ้งผล และยื่นคำร้อง โดยประชาชนต้องเข้าถึงและขอแก้ไขข้อมูลได้ พร้อมคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลอย่างเหมาะสม

6. จัดตั้งกลไกร้องเรียน ทบทวน อุทธรณ์ และเยียวยาที่เข้าถึงได้จริง ควรจัดช่องทางร้องเรียนทั้งในพื้นที่และออนไลน์ กำหนดระยะเวลาพิจารณาให้ชัดเจน และให้การทบทวนผลตรวจสุขภาพหรือการจัดจำพวกบุคคลมีผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ใช่ผู้วินิจฉัยเดิมร่วมพิจารณา พร้อมมาตรการเยียวยา

7. ดำเนินโครงการนำร่องระบบรับใช้ชาติทางเลือก ควรทดลองระบบรับใช้ชาติทางเลือกในภารกิจที่มีความพร้อม เช่น ไซเบอร์ การแพทย์ฉุกเฉิน สาธารณภัย โลจิสติกส์ หรือความมั่นคงชุมชน โดยกำหนดคุณสมบัติ หลักสูตร สิทธิประโยชน์ และหลักประกันความปลอดภัยให้ชัดเจน

8. จัดตั้งระบบกำลังสำรองเฉพาะด้าน ควรเปิดรับสมัครและขึ้นทะเบียนผู้มีทักษะเฉพาะด้าน เช่น ไซเบอร์ การแพทย์ วิศวกรรม การสื่อสาร การวิเคราะห์ข้อมูล โลจิสติกส์ และการจัดการภัยพิบัติ โดยกำหนดสถานะ การฝึกทบทวน เงื่อนไขการเรียกใช้ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

9. พัฒนาหลักสูตรและระบบรับรองทักษะ หน่วยงานด้านความมั่นคงควรร่วมกับสถานศึกษาและองค์กรวิชาชีพจัดทำหลักสูตรตามประเภทภารกิจ พร้อมระบบเทียบโอนความรู้ ประสบการณ์ และออกใบรับรองที่เชื่อมโยงกับกรอบคุณวุฒิ มาตรฐานฝีมือแรงงาน หรือมาตรฐานวิชาชีพ

10. จัดทำระบบสิทธิประโยชน์และการคุ้มครองสถานภาพ ควรกำหนดค่าตอบแทน สวัสดิการ การประกันความเสี่ยง การรักษาพยาบาล การชดเชยรายได้ สิทธิครอบครัว และการคุ้มครองการจ้างงานหรือการศึกษาให้เหมาะสมกับระยะเวลาและความเสี่ยงของภารกิจ

เอกสารอ้างอิง

กษมา เดชรักษา และชุติพงศ์ สมทรัพย์. (2561). หน้าที่ของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญ: สถานะและความผูกพันทางกฎหมาย. พิฆเนศวร์สาร, 14(2), 193–210.

ภัสวรรณ อุชพงศ์อมร และอารีรัตน์ โกสิทธิ์. (2556). ศาลปกครองกับการตรวจสอบการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้หลักความได้สัดส่วน (รายงานผลการวิจัย). เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

สฤษดิ์ แผนสนิท และสมิหรา จิตตลดากร. (2563). การพัฒนาพลทหารกองประจำการของกองทัพเพื่อความมั่นคงของชาติ. วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(10), 301–314.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1–90.

พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497. (2497, 16 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 71 ตอนที่ 13 ก. หน้า 195-226.

Herzberg, F. et al. (1959). The motivation to work (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50, 370–396.

Vroom, V. H. (1964). Work and motivation. New York: Wiley.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

CAUSAL RELATIONSHIP MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF EXECUTIVE COMPETENCIES OF MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

พระมหาภราดร สุวรรณรัตน์*, สุรพล สุยะพรหม, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
Phramaha Pharadon Suwannarat*, Surapon Suyaprom, Kiettisak Suklueang
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: pharadon.suw@gmail.com
Received July 10, 2026; Revised August 1, 2026; Accepted August 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะคู่ขนานและเท่าเทียมกัน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง จำนวน 719 รูปหรือคน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 รูปหรือคน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนพารามิเตอร์ของโมเดล และใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน พร้อมทั้งมีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบ และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า โมเดลตามสมมติฐานประกอบด้วยตัวแปรแฝง 3 ตัวแปร ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไตรสิกขา และสมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร ค่าประมาณภายในโมเดลแสดงว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงต่อไตรสิกขาเท่ากับ .433 ไตรสิกขามีอิทธิพลทางตรงต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารเท่ากับ .358 และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลรวมต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารเท่ากับ .237 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตด้านความสามารถในการเป็นผู้นำกับด้านความสามารถในการพัฒนาคนสูงถึง .971 ผลการตรวจสอบพบค่า VIF เท่ากับ 19.063 และ 21.239 และค่า Tolerance เท่ากับ .052 และ .047 ตามลำดับ แสดงถึงความซ้ำซ้อนของตัวชี้วัด สมการโครงสร้างอธิบายความแปรปรวนของสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารได้ร้อยละ 16.10 ขณะที่ดัชนีความสอดคล้องของโมเดลไม่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ χ^2 = 879.971, df = 32, p < .001, χ^2/df = 27.499, GFI = .736, AGFI = .629, RMR = .147 และ RMSEA = .293 จึงยังไม่อาจสรุปว่าโมเดลตามสมมติฐานได้รับการยืนยันจากข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางใช้บอกแนวโน้มเบื้องต้นในกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น และควรปรับปรุงตัวชี้วัดก่อนทดสอบโมเดลกับกลุ่มตัวอย่างใหม่

คำสำคัญ: โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ, สมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ไตรสิกขา

Abstract

This research article aimed to present a causal relationship model for developing exemplary competencies of administrators at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. The study employed a mixed-methods research design, integrating quantitative and qualitative approaches concurrently with equal emphasis. The quantitative population consisted of 719 personnel at the central campus of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, from which a sample of 310 participants was determined based on the number of model parameters and selected through multistage sampling. In addition, nine experts participated in a focus group discussion. The research instruments included a questionnaire and a structured in-depth interview form. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, factor analysis, and structural equation modeling, while qualitative data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that the hypothesized model consisted of three latent variables: human resource development, the Threefold Training (Tisikkha), and exemplary administrator competencies. The model estimates indicated that human resource development had a direct effect on the Threefold Training at .433, while the Threefold Training had a direct effect on exemplary administrator competencies at .358. Human resource development had a total effect of .237 on exemplary administrator competencies, with statistical significance at the .01 level. However, the correlation between the observed variables of leadership competency and human development competency was as high as .971. The VIF values were 19.063 and 21.239, while the Tolerance values were .052 and .047, respectively, indicating substantial redundancy among the indicators. The structural equation explained 16.10 percent of the variance in exemplary administrator competencies. Moreover, the model fit indices did not meet the acceptable criteria χ^2 = 879.971, df = 32, p < .001, χ^2/df = 27.499, GFI = .736, AGFI = .629, RMR = .147, and RMSEA = .293. Therefore, the hypothesized model could not yet be considered empirically supported. The path coefficients should be interpreted only as preliminary trends within the sample, and the indicators should be refined before the model is tested with a new sample.

Keywords: Causal Relationship Model, Prototype Competencies of Administrators, Human Resource Development, Threefold Training

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ทำให้การบริหารสถาบันอุดมศึกษามีความท้าทายมากขึ้น ทั้งจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การแข่งขันทางวิชาการ การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน ความคาดหวังของสังคม และความจำเป็นในการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพสอดคล้องกับบริบทโลก การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงต้องปรับบทบาทจากการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ไปสู่การเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ สร้างองค์ความรู้ ผลิตนวัตกรรม และตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ การจัดการศึกษาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ

สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ภายใต้บริบทดังกล่าว ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ วางแผนเชิงกลยุทธ์ บริหารทรัพยากร พัฒนาบุคลากร ส่งเสริมคุณภาพทางวิชาการ และขับเคลื่อนองค์การให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีพันธกิจเฉพาะในการผลิตบัณฑิต วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนา บริการวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม (กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี, ม.ป.ป.) การบริหารมหาวิทยาลัยดังกล่าวจึงต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งการรักษาอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา การปรับตัวให้ทันต่อมาตรฐานการอุดมศึกษา การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม การบริหารบุคลากรที่ประกอบด้วยทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับชาติและนานาชาติ ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยจึงต้องมีสมรรถนะที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะดังกล่าว กล่าวคือ ต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลง พัฒนาคน คิดเชิงกลยุทธ์ และสามารถบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ในการบริหารองค์การ

การพัฒนาสมรรถนะต้นแบบของผู้บริหารไม่สามารถพิจารณาเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งอย่างแยกส่วนได้ หากแต่ต้องมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลต่อกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ ทัศนคติ และศักยภาพของผู้บริหาร แนวคิดของ Nadler อธิบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่าน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา ซึ่งสามารถใช้เป็นกลไกในการสร้างความพร้อมให้ผู้บริหารปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (Nadler, 1980) นอกจากนั้น บริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังจำเป็นต้องเชื่อมโยงการพัฒนาผู้บริหารกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และการเรียนรู้ การนำหลักไตรสิกขามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารย่อมช่วยส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์สุจริต มีสติในการตัดสินใจ มีความมั่นคงทางจิตใจ และมีปัญญาในการแก้ไขปัญหาเชิงซ้อนขององค์การได้อย่างรอบคอบ

ดังนั้น การวิจัยเรื่องโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงมีความสำคัญในฐานะการศึกษาเชิงระบบที่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หลักไตรสิกขา และสมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร โดยสมรรถนะต้นแบบของผู้บริหารประกอบด้วยการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการเป็นผู้นำ ความสามารถในการพัฒนาคน และการคิดเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการบริหารมหาวิทยาลัยในยุคปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลด่านชุมพล, 2564) การสร้างโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจะช่วยให้เห็นทั้งอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อสมรรถนะผู้บริหาร ทำให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาผู้บริหาร กำหนดนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ และสร้างระบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผลการวิจัยจึงมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย เพราะสามารถสนับสนุนการพัฒนาผู้บริหารให้มีทั้งสมรรถนะทางการบริหาร คุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และความสามารถในการนำพามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการพระพุทธศาสนา และการรับใช้สังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อนำเสนอโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อศึกษาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง จำนวน 719 รูปหรือคน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 310 รูปหรือคน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากความเหมาะสมของจำนวนค่าพารามิเตอร์ในกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งมีจำนวน 31 พารามิเตอร์ และใช้อัตราส่วน 1 พารามิเตอร์ต่อ 10 ตัวอย่าง จึงได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 รูปหรือคน ตามแนวทางการกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์โมเดลเชิงโครงสร้างและการวิเคราะห์หลายตัวแปร (Lindeman et al., 1980; Weiss, 1972) การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยเริ่มจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสายปฏิบัติการ ได้แก่ สายวิชาการพนักงานมหาวิทยาลัย สายวิชาการลูกจ้างชั่วคราว สายปฏิบัติการพนักงานมหาวิทยาลัย และสายปฏิบัติการลูกจ้างชั่วคราว จากนั้นใช้วิธีการสุ่มแบบโควตาตามสัดส่วนของแต่ละกลุ่มจนได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างครบตามที่กำหนด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน และประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ จำนวน 6 ข้อ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร จำนวน 20 ข้อ ประกอบด้วย ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านความสามารถในการเป็นผู้นำ ด้านความสามารถในการพัฒนาคน และด้านการคิดเชิงกลยุทธ์ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดของลีโอนาร์ด แน็ดเลอร์ จำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วย ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา และตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา จำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วย ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา ข้อคำถามในตอนที่ 2–4 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด ตามแนวคิดการวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert, 1961) การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามดำเนินการโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูปหรือคน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความครอบคลุมของข้อคำถาม โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ พบว่าข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยค่า

สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.993 แสดงว่าแบบสอบถามมีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการเก็บข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการโดยขอหนังสือจากหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้บริหารของส่วนงาน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลจากบุคลากร จากนั้นนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 ชุด ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์ของข้อมูล ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืน จำนวน 310 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด แล้วจึงนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย 5 ระดับ คือ ค่าเฉลี่ย 1.00–1.80 หมายถึง น้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 1.81–2.60 หมายถึง น้อย ค่าเฉลี่ย 2.61–3.40 หมายถึง ปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.41–4.20 หมายถึง มาก และค่าเฉลี่ย 4.21–5.00 หมายถึง มากที่สุด จากนั้นใช้การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) เพื่อตรวจสอบโครงสร้างของตัวแปรและจัดกลุ่มองค์ประกอบของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลจากค่า Kaiser-Meyer-Olkin และ Bartlett’s Test of Sphericity ใช้วิธีสกัดปัจจัยแบบ Principal Component Analysis พิจารณาค่า Eigen Values มากกว่า 1 และใช้การหมุนแกนปัจจัยเพื่อให้ได้องค์ประกอบที่ชัดเจน

การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ใช้ตรวจสอบทั้งโมเดลการวัดและโมเดลโครงสร้าง ก่อนประมาณค่าโมเดล ผู้วิจัยตรวจภาวะร่วมเส้นตรงหลายตัวแปรจากเมทริกซ์สหสัมพันธ์ โดยคำนวณค่า Variance Inflation Factor (VIF) จากสมาชิกแนวทแยงของเมทริกซ์สหสัมพันธ์ผกผัน และคำนวณค่า Tolerance จาก 1/VIF กำหนดให้ VIF มากกว่า 10 หรือ Tolerance ต่ำกว่า .10 แสดงปัญหารุนแรง การประเมินความสอดคล้องของโมเดลพิจารณาจาก χ^2/df ไม่เกิน 3.00, GFI และ AGFI ตั้งแต่ .90 ขึ้นไป และ RMR กับ RMSEA ไม่เกิน .08 ตามแนวทางการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Diamantopoulos & Siguaw, 2000; สุภมาส อังศุโชติ และคณะ, 2554) หากโมเดลโดยรวมไม่ผ่านเกณฑ์ จะตีความค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเป็นผลเบื้องต้นเฉพาะกลุ่มตัวอย่าง โดยไม่ใช้เป็นหลักฐานยืนยันสมมติฐานเชิงสาเหตุ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าโมเดลประกอบด้วยตัวแปรแฝง จำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ 1. หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของลีโอนาร์ดแน็ดเลอร์ (DEVEL) 2. ไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนาบุคคล (TRISIK) และ 3. สมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MODEL) โดยมีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 10 ตัวแปร ได้แก่

ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนา ด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านความสามารถในการเป็นผู้นำ ด้านความสามารถในการพัฒนาคน และด้านการคิดเชิงกลยุทธ์

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดล พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากโดยตัวแปรในกลุ่มหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.814 ตัวแปรในกลุ่มไตรสิกขามีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.934 และตัวแปรในกลุ่มสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.057 ข้อมูลดังกล่าวใช้แสดงระดับของตัวแปรเท่านั้น ส่วนความเหมาะสมของโมเดลต้องพิจารณาร่วมกับปัญหาความซ้ำซ้อนของตัวชี้วัดและดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตัวแปร	Mean	ระดับ	Min	Max	C.V.	S.D.	Sk	Ku
DEVEL1	3.731	มาก	1.8	5.0	0.245	0.915	-0.220	-0.905
DEVEL2	3.861	มาก	1.6	5.0	0.239	0.921	-0.231	-1.041
DEVEL3	3.849	มาก	1.8	5.0	0.249	0.957	-0.283	-1.040
AVEDEVEL	3.814	มาก	2.0	5.0	0.207	0.789	-0.171	-1.022
TRISIK1	3.908	มาก	1.8	5.0	0.229	0.894	-0.318	-0.890
TRISIK2	3.914	มาก	2.0	5.0	0.228	0.892	-0.355	-0.898
TRISIK3	3.979	มาก	2.0	5.0	0.210	0.834	-0.284	-0.879
AVETRISIK	3.934	มาก	2.0	5.0	0.188	0.741	-0.294	-0.640
MODEL1	3.959	มาก	1.8	5.0	0.225	0.891	-0.304	-0.974
MODEL2	4.014	มาก	2.0	5.0	0.234	0.938	-0.489	-1.038
MODEL3	4.101	มาก	2.0	5.0	0.218	0.895	-0.557	-0.932
MODEL4	4.154	มาก	1.8	5.0	0.216	0.898	-0.751	-0.521
AVEMODEL	4.057	มาก	2.0	5.0	0.205	0.833	-0.475	-0.929

จากตารางที่ 1 พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ในกลุ่มหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.731–3.861 โดยด้านการศึกษามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการพัฒนา และด้านการฝึกอบรมตามลำดับ ส่วนตัวแปรสังเกตได้ในกลุ่มไตรสิกขามีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.908–3.979 โดยด้านปัญญามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านสมาธิและด้านศีล สำหรับตัวแปรสังเกตได้ในกลุ่มสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.959–4.154 โดยด้านการคิดเชิงกลยุทธ์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านความสามารถในการพัฒนาคน ด้านความสามารถในการเป็นผู้นำ และด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนว่า สมรรถนะต้นแบบผู้บริหารในบริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีจุดเด่นด้านการคิดเชิงกลยุทธ์และการพัฒนาคน ควบคู่กับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้พบความสัมพันธ์เชิงบวกหลายคู่ ค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy เท่ากับ .796 และ Bartlett's Test of Sphericity เท่ากับ 3279.970, df = 45, $p < .001$ แสดงว่าข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ แต่ค่าสองรายการนี้ไม่ได้ใช้ยืนยันว่าไม่มีภาวะร่วมเส้นตรงหลายตัวแปร จึงต้องพิจารณาค่าสหสัมพันธ์ VIF และ Tolerance เพิ่มเติม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตัวแปร	TRISIK1	TRISIK 2	TRISIK3	DEVEL1	DEVEL2	DEVEL3	MODEL1	MODEL2	MODEL3	MODEL4
TRISIK1										
TRISIK2	0.623									
TRISIK3	0.343	0.768								
DEVEL1	0.297	0.290	0.375							
DEVEL2	0.606	0.286	0.209	0.635						
DEVEL3	0.861	0.507	0.271	0.410	0.684					
MODEL1	0.210	0.576	0.805	0.434	0.263	0.214				
MODEL2	0.053	0.352	0.561	0.441	0.150	0.077	0.708			
MODEL3	0.078	0.355	0.556	0.464	0.160	0.093	0.691	0.971		
MODEL4	0.109	0.360	0.505	0.488	0.221	0.112	0.623	0.875	0.894	
Mean	3.908	3.914	3.979	3.731	3.861	3.849	3.959	4.014	4.101	4.154
S.D.	0.894	0.892	0.834	0.915	0.921	0.957	0.891	0.938	0.895	0.898

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .796 Bartlett's Test of Sphericity = 3279.970, df = 45, p = .000

จากตารางที่ 2 พบว่า ด้านความสามารถในการเป็นผู้นำ (MODEL2) กับด้านความสามารถในการพัฒนาคน (MODEL3) มีค่าสหสัมพันธ์สูงที่สุดเท่ากับ .971 รองลงมาคือ MODEL3 กับด้านการคิดเชิงกลยุทธ์ (MODEL4) เท่ากับ .894 และ MODEL2 กับ MODEL4 เท่ากับ .875 เมื่อคำนวณจากเมทริกซ์สหสัมพันธ์ พบว่า MODEL2 มี VIF = 19.063 และ Tolerance = .052 ส่วน MODEL3 มี VIF = 21.239 และ Tolerance = .047 ขณะที่ตัวแปรอื่นมี VIF อยู่ระหว่าง 2.358 ถึง 5.519 และ Tolerance อยู่ระหว่าง .181 ถึง .424 ผลนี้แสดงว่ามีภาวะร่วมเส้นตรงหลายตัวแปรรุนแรงเฉพาะ MODEL2 และ MODEL3 ตัวชี้วัดสองด้านนี้จึงอาจวัดเนื้อหาที่ทับซ้อนกัน และยังไม่สามารถแยกความหมายเชิงประจักษ์ออกจากกันได้ชัดเจน

เมื่อพิจารณาค่าประมาณภายในโมเดลตามสมมติฐาน หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของลีโอนาร์ด แน็ดเลอร์ (DEVEL) มีอิทธิพลทางตรงต่อไตรสิกขา (TRISIK) เท่ากับ .433 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่านี้แสดงทิศทางความสัมพันธ์ภายในกลุ่มตัวอย่าง แต่ยังไม่ใช้ยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ เนื่องจากโมเดลโดยรวมไม่ผ่านเกณฑ์ความสอดคล้อง

หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (DEVEL) มีอิทธิพลทางตรงต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร (MODEL) เท่ากับ .082 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านไตรสิกขาเท่ากับ .155 และมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .237 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนไตรสิกขา (TRISIK) มีอิทธิพลทางตรงต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารเท่ากับ .358 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่าประมาณเหล่านี้รายงานเพื่อแสดงแนวโน้มของเส้นทางในโมเดลตามสมมติฐาน และต้องตีความร่วมกับข้อจำกัดของโมเดล ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าสถิติการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตัวแปรผล			**TRISIK**			**MODEL**
ตัวแปรเหตุ	**TE**	**IE**	**DE**	**TE**	**IE**	**DE**
DEVEL	.433**	-	.433**	.237**	.155**	.082
TRISIK	-	-	-	.358**	-	.358**
ค่าสถิติ	ไค-สแควร์ = 879.971, df = 32, p = .000, GFI = .736, AGFI = .629, RMR = .147					
ตัวแปร	DEVEL 1	DEVEL 2	DEVEL 3	TRISIK1	TRISIK 2	TRISIK4
ความเที่ยง	.456	.815	.564	.396	.951	.616
ตัวแปร	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3	MODEL 4		
ความเที่ยง	.499	.959	.982	.809		
สมการโครงสร้างตัวแปร		TRISIK	MODEL			
R SQUARE		.188	.161			
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง						
ตัวแปรแฝง		**TRISIK**	**MODEL**	**DEVEL**		
TRISIK		1.000				
MODEL		.394**	1.000	.		
DEVEL		.432**	.237**	1.000		

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01, TE = อิทธิพลรวม, IE = อิทธิพลทางอ้อม, DE = อิทธิพลทางตรง

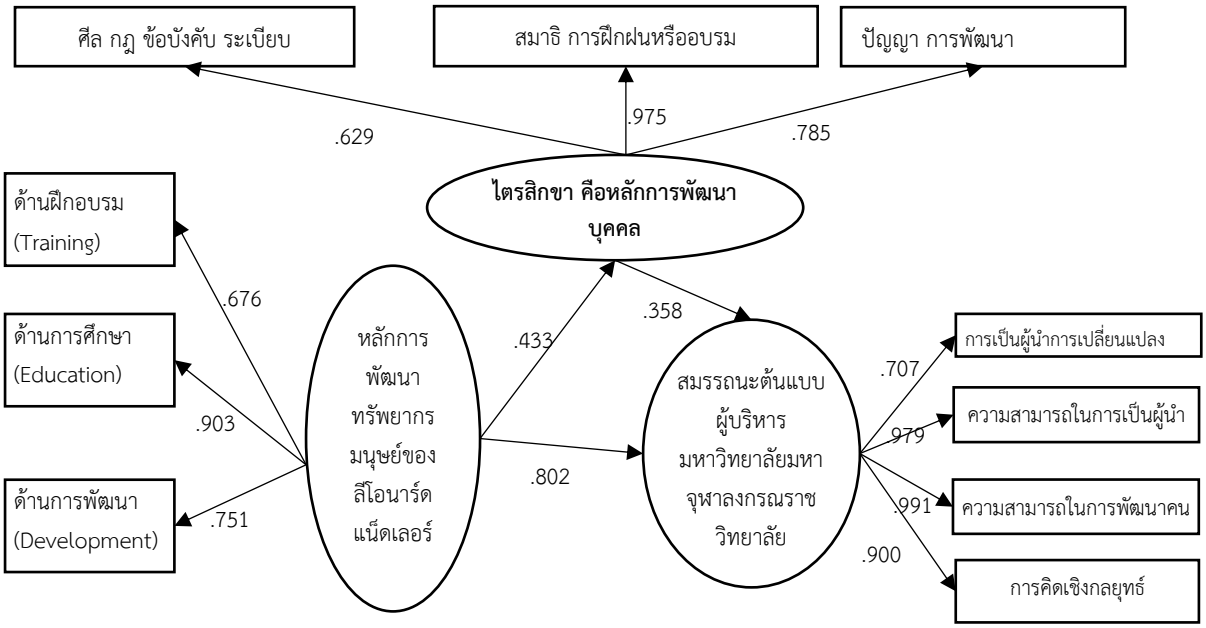
จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ไตรสิกขา (TRISIK) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะต้นแบบผู้บริหาร (MODEL) เท่ากับ .394 หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (DEVEL) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับไตรสิกขาเท่ากับ .432 และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารเท่ากับ .237 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลที่พบในกลุ่มตัวอย่าง ไม่ถือเป็นหลักฐานยืนยันโมเดลเชิงสาเหตุเมื่อดัชนีความสอดคล้องของโมเดลยังไม่ผ่านเกณฑ์

ค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้อยู่ระหว่าง .396 ถึง .982 โดย MODEL3 มีค่า .982 และ MODEL2 มีค่า .959 ค่าที่สูงมากของตัวชี้วัดสองรายการนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับค่าสหสัมพันธ์ .971 ค่า VIF ที่สูงกว่า 10 และค่า Tolerance ที่ต่ำกว่า .10 ไม่ควรตีความว่าเป็นคุณภาพการวัดที่ดีเพียงด้านเดียว แต่เป็นหลักฐานว่าตัวชี้วัดอาจมีความซ้ำซ้อนและมีความตรงเชิงจำแนกไม่เพียงพอ

ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของสมการโครงสร้างพบว่า TRISIK มี R^2 = .188 แสดงว่า DEVEL อธิบายความแปรปรวนของไตรสิกขาได้ร้อยละ 18.80 ส่วน MODEL มี R^2 = .161 แสดงว่า DEVEL และ TRISIK ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารได้ร้อยละ 16.10 จึงยังมีความแปรปรวนอีกร้อยละ 83.90 ที่โมเดลนี้อธิบายไม่ได้ ค่า R^2 ดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำและบ่งชี้ว่าอาจมีตัวแปรอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมองค์การ การสนับสนุนจากองค์การ พฤติกรรมภาวะผู้นำ และบริบทการทำงาน

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่า χ^2 = 879.971, df = 32, p < .001, χ^2/df = 27.499, GFI = .736, AGFI = .629, RMR = .147 และ RMSEA = .293 ดัชนีทุกตัวไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด จึงสรุปได้ว่าโมเดลตามสมมติฐานไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และยังไม่สนับสนุนสมมติฐานเชิงสาเหตุ ผู้วิจัยไม่ปรับโมเดลตามดัชนีปรับแก้จากข้อมูลชุดนี้ เพราะยังไม่มีเหตุผลเชิงทฤษฎีเพียงพอสำหรับการเพิ่มเส้นทางหรือเชื่อมค่าคลาดเคลื่อน และการปรับเพื่อให้พอดีกับกลุ่มตัวอย่างชุดเดียว

อาจทำให้เกิดความพอดีเฉพาะข้อมูล โมเดลจึงคงไว้ในฐานะโมเดลตามสมมติฐานเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาเครื่องมือและทดสอบใหม่

χ^2 = 879.971, df = 32, p < .001, χ^2/df = 27.499, GFI = .736, AGFI = .629, RMR = .147, RMSEA = .293

ภาพที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยสรุป ค่าประมาณเส้นทางในกลุ่มตัวอย่างแสดงแนวโน้มว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อาจเชื่อมโยงกับสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารผ่านไตรสิกขา แต่โมเดลโดยรวมไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีความซ้ำซ้อนระหว่างตัวชี้วัด MODEL2 กับ MODEL3 และอธิบายความแปรปรวนของสมรรถนะได้เพียงร้อยละ 16.10 จึงยังไม่อาจใช้ผลนี้ยืนยันกลไกเชิงสาเหตุหรือกำหนดแนวทางปฏิบัติในวงกว้าง ข้อเสนอด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และไตรสิกขาควรถือเป็นสมมติฐานสำหรับการพัฒนาเครื่องมือและทดสอบซ้ำ

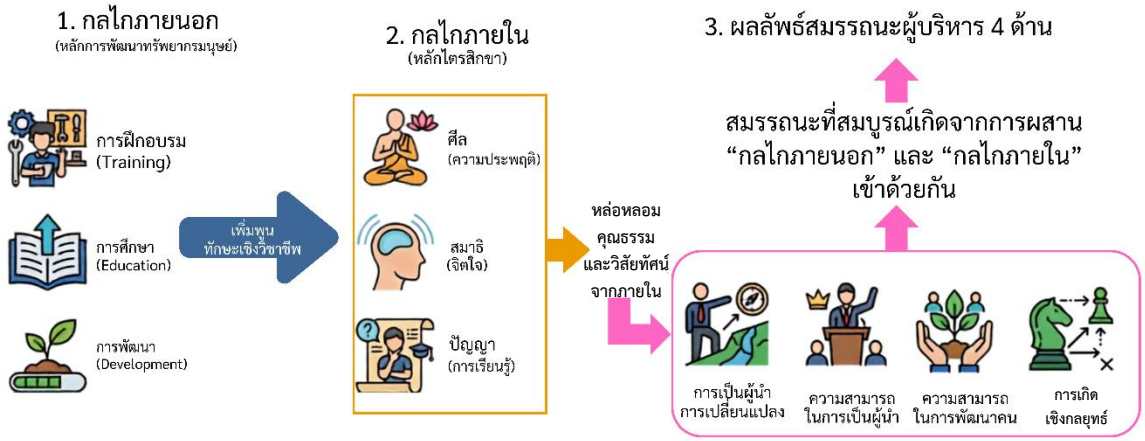
อภิปรายผลการวิจัย

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิเคราะห์พบว่า แม้โมเดลตามสมมติฐานจะยังไม่สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในภาพรวมเมื่อพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องต่าง ๆ (Chi-square = 879.971, GFI = .736, AGFI = .629) แต่เมื่อพิจารณาอิทธิพลเส้นทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่าตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก โดยหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงต่อหลักไตรสิกขา (อิทธิพลรวม .433) และมีอิทธิพลรวมต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารฯ (.237) ในขณะที่หลักไตรสิกขามีอิทธิพลทางตรงต่อสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (.358) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาทางพระพุทธศาสนา ไม่สามารถอาศัยเพียงกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ (การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา) เพียงอย่างเดียวได้ แต่จำเป็นต้องบูรณาการหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับจิตใจและคุณธรรมร่วมด้วย ซึ่งกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยต้นทางที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดการปฏิบัติและประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาได้ดียิ่งขึ้น และส่งทอด

อิทธิพลต่อไปยังการเกิดสมรรถนะต้นแบบที่สมบูรณ์และตอบสนองต่อพันธกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าโมเดลโดยรวมยังไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเกณฑ์มาตรฐานของดัชนีความกลมกลืน (Goodness of Fit) การสรุปผลในวิจัยนี้จึงต้องระมัดระวังและจำกัดขอบเขตอยู่เพียงการยืนยันทิศทางอิทธิพลเชิงสาเหตุที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ ควรมีการนำโมเดลไปปรับแก้ (Model Modification) หรือทำการทดสอบซ้ำในกลุ่มตัวอย่างหรือบริบทอื่น ก่อนนำไปใช้เป็นโมเดลยืนยันเชิงทฤษฎีเพื่อการพัฒนาผู้บริหารอย่างเป็นทางการ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของของพระสมนึก ธีรปญฺโญ (กลับน้อม) (2564) เรื่อง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร (การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา) ร่วมกับการบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาบุคคล (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งส่งผลต่อการเกิดสมรรถนะต้นแบบตามหลักการและหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปุณณภา ปริเมธาชัย และคณะ (2566) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม พบว่า กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (การพัฒนา การฝึกอบรม และการศึกษา) ร่วมกับหลักพุทธธรรม (หลักภาวนา 4) สามารถร่วมกันทำนายและส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องกับงานวิจัยบุญชิรา ภู่ชนะจิต (2564) เรื่อง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตำรวจภูธรจังหวัดชลบุรี พบว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ร่วมกับหลักฆราวาสธรรม 4 มีอิทธิพลทางตรงและช่วยเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัยนี้มีข้อจำกัดจากความซ้ำซ้อนของตัวชี้วัด MODEL2 และ MODEL3 การใช้ข้อมูลการรับรู้จากบุคลากรส่วนกลางเพียงกลุ่มเดียว และการไม่มีตัวอย่างอิสระสำหรับตรวจสอบความคงที่ของโมเดล เมื่อโมเดลโดยรวมไม่ผ่านเกณฑ์และมี R^2 ต่ำ ผลจึงไม่ควรนำไปอ้างเป็นข้อยืนยันเชิงสาเหตุหรือสรุปแทนผู้บริหารของมหาวิทยาลัยทุกส่วนงาน การนำโมเดลไปใช้ควรรอการปรับเครื่องมือและการทดสอบซ้ำกับข้อมูลชุดใหม่

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพที่ 2 จากแผนภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับ โมเดลพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MCU Executive Competency Model) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสำคัญได้ 3 ส่วน ได้แก่ ฐานการพัฒนา กลไกฝึกฝนภายใน และผลลัพธ์สมรรถนะ ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1. ฐานการพัฒนา (หลักแน็ดเลอร์) เป็นฐานสำคัญของการเสริมสร้างผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะทางการบริหาร โดยประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ การฝึกอบรม (Training) การศึกษา (Education) และการพัฒนา (Development) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการยกระดับศักยภาพของผู้บริหารให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ในเชิงวิชาการ เชิงบริหาร และเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งยังเป็นรากฐานของการสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการบริหารองค์กรในบริบทสมัยใหม่ 2. กลไกฝึกฝนภายใน (ไตรสิกขา) เป็นกระบวนการพัฒนาภายในของผู้บริหารตามหลักพระพุทธศาสนา โดยประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหล่อหลอมความเป็นผู้นำจากภายใน กล่าวคือ ศีล ช่วยสร้างวินัยและจริยธรรมในการบริหาร สมาธิ ช่วยพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจ ความหนักแน่น และความสามารถในการควบคุมตนเอง และปัญญา ช่วยเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์เชิงระบบและการตัดสินใจอย่างรอบคอบ ทั้งนี้ จากแผนภาพยังสะท้อนให้เห็นว่า “ศีล” เป็นปัจจัยบวกที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นรากฐานของการยึดมั่นในกฎระเบียบ จริยธรรม และความโปร่งใส อันส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับสมรรถนะของผู้บริหาร 3. ผลลัพธ์สมรรถนะ (4 สมรรถนะหลัก) เมื่อฐานการพัฒนาตามหลักแน็ดเลอร์ได้รับการบูรณาการเข้ากับกลไกฝึกฝนภายในตามหลักไตรสิกขาแล้ว จะนำไปสู่การเกิด สมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการนำ ความสามารถในการพัฒนาคน และการคิดเชิงกลยุทธ์ โดยจากผลการวิจัยพบว่า การคิดเชิงกลยุทธ์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารควรมีความสามารถในการมองภาพรวม วิเคราะห์สถานการณ์ วางแผนระยะยาว และกำหนดแนวทาง การพัฒนาองค์กรได้อย่างเหมาะสมและทันต่อบริบทการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น แผนภาพองค์ความรู้ดังกล่าวจึงสังเคราะห์ให้เห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะต้นแบบผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับหลักพุทธศาสนา กล่าวคือ ต้องพัฒนาทั้งในด้านความรู้และทักษะการบริหาร ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม ความมั่นคงทางจิตใจ และปัญญาในการตัดสินใจ จึงจะนำไปสู่การสร้างผู้บริหารที่มี “สมดุลทางปัญญาและคุณธรรม” และสามารถขับเคลื่อนองค์กรด้วยพุทธนวัตกรรมและธรรมาภิบาลอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้บริหารศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและทำวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยมหาวิทยาลัยควรจัดสรรงบประมาณและทุนสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อยกระดับสมรรถนะด้านปัญญา

2. ผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัยควรกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศและปัญญาประดิษฐ์ (IT, AI) มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการยุคใหม่ ควบคู่ไปกับการธำรงรักษาพันธกิจและอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรเปิดโอกาสให้บุคลากรและผู้บริหารระดับปฏิบัติการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ และการประเมินผล เพื่อฝึกทักษะการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและยกระดับสมรรถนะด้านการคิดเชิงกลยุทธ์

2. มหาวิทยาลัยควรมีกลไกกระตุ้นให้ผู้บริหารนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการหรือพุทธนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาของมหาวิทยาลัยและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยไปยังกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารในวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ หรือหน่วยวิทยบริการในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของบริบทพื้นที่ที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะ

2. ควรศึกษาวิจัยเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับรูปแบบการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการบริหารจัดการเชิงพุทธ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถรองรับความท้าทายในโลกอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี. (ม.ป.ป.). แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บุญชิรา ภู่ชนะจิต. (2564). โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตำรวจภูธรจังหวัดชลบุรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปุณณภา ปริเมธาชัย และคณะ. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 6(1), 56–71.

พระสมนึก ธีรปญฺโญ (กลับน้อม). (2564). โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2567). รายงานประจำปี ประจำปี 2566. สืบค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2567 จาก https://plandiv.mcu.ac.th/?page_id=105.

สุภมาส อังศุโชติ และคณะ. (2554). สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์: เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL. กรุงเทพฯ: เจริญมั่นคงดีการพิมพ์.

องค์การบริหารส่วนตำบลด่านชุมพล. (2564). คู่มือการกำหนดสมรรถนะข้าราชการส่วนท้องถิ่น “คู่มือสมรรถนะประจำผู้บริหาร”. สืบค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2567 จาก https://shorturl.asia/tKoba.

Diamantopoulos, A. & Siguaw, A. D. (2000). Introducing LISREL: A guide for the uninitiated. London: Sage Publications.

Likert, R. A. (1961). New patterns of management. New York: McGraw-Hill Book Company.

Lindeman, R. H. et al. (1980). Introduction to bivariate and multivariate analysis. Glenview, IL: Scott, Foresman.

Nadler, L. (1980). Corporate human resource development: Management tool. Illinois: McGraw-Hill Book.

Weiss, R. (1972). The provision of social relationship. In Z. Rubin (Ed.), Doing unto others. (pp. 17–26). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา

LEGAL MEASURES FOR THE DETENTION OF BUDDHIST MONKS ACCUSED OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES

พระครูชินวีรบัณฑิต (เอก เฉยประทุม)*, โกเมศ ขวัญเมือง, ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา
Phrakhruchinnaveerabandit (Ek Choeiprathum)*, Gomes Kwanmuang, Phuriwat Punyawutipreeda
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: eak_mcu1@hotmail.com
Received June 25, 2026; Revised July 27, 2026; Accepted August 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา 2. วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา และ 3. เพื่อเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ พระสังฆาธิการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชน กลุ่มละ 5 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 11 รูปหรือคน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านกฎหมาย พระพุทธศาสนา กระบวนการยุติธรรม และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การตีความ และการตรวจสอบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลในคดีอาญาต้องตั้งอยู่บนอำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิภายใต้การตรวจสอบของศาล 2. การควบคุมตัวพระภิกษุมีลักษณะเฉพาะ เพราะกระทบทั้งเสรีภาพของบุคคล สถานะสมณเพศ ศักดิ์ศรีทางศาสนา และความเชื่อมั่นของสังคม โดยบทบัญญัติมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังมีช่องว่างด้านหลักเกณฑ์และกลไกตรวจสอบก่อนการสละสมณเพศ และ 3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสม คือ รูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับพระภิกษุแบบบูรณาการ หรือ Integrated Monastic Criminal Justice Model: IMCJM ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ ประกอบด้วยการกำหนดฐานอำนาจตามกฎหมาย การคุ้มครองสถานะสมณเพศ การใช้มาตรการควบคุมตัวตามหลักความจำเป็นและความได้สัดส่วน การคุ้มครองสิทธิ และกลไกตรวจสอบโดยศาลหรือคณะกรรมการร่วม

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย, การควบคุมตัว, พระภิกษุ, ความผิดอาญา

Abstract

This research article aimed to: 1. examine the legal measures governing the detention of persons accused of criminal offences; 2. analyze the legal measures applicable to the

detention of Buddhist monks accused of criminal offences; and 3. propose an appropriate legal model for the detention of such monks. This qualitative research employed documentary research, in-depth interviews, and focus group discussion. The key informants for the in-depth interviews consisted of 25 participants purposively selected from five groups: Sangha administrators, Buddhist scholars, legal scholars, relevant government officials, and community leaders, with five participants from each group. In addition, a focus group discussion was conducted with 11 experts possessing knowledge and experience in law, Buddhism, criminal justice, and Sangha administration. The research instruments were semi-structured interview guidelines and focus group discussion guidelines, both of which were examined for content validity. The data were analyzed through content analysis, interpretation, and triangulation.

The findings revealed that: 1. the detention of persons in criminal proceedings must be based on lawful authority, necessity, proportionality, rights protection, and judicial oversight; 2. the detention of Buddhist monks has distinctive implications because it affects not only personal liberty, but also monastic status, religious dignity, and public confidence. Section 29 of the Sangha Act B.E. 2505 (1962) still contains gaps concerning clear criteria and review mechanisms prior to compulsory disrobing; and 3. the appropriate legal measure is the Integrated Monastic Criminal Justice Model (IMCJM), which establishes cooperation between state authorities and Sangha institutions. The model comprises five components: Legal Authority, Monastic Status Protection, Proportional Detention, Rights Protection, and Independent Oversight by courts or a joint review committee.

Keywords: Measures, Detention, Buddhist Monks, Criminal Offences

บทนำ

การจับ การควบคุม และการขังบุคคลเป็นมาตรการของรัฐที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในร่างกาย จึงต้องมีฐานกฎหมาย พยานหลักฐาน และเหตุจำเป็น การป้องกันการหลบหนี การยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือการก่ออันตราย โดยต้องไม่ใช้เพื่อความสะดวกของเจ้าหน้าที่หรือเป็นการลงโทษล่วงหน้า เมื่อเหตุจำเป็นสิ้นสุดลงต้องปล่อยตัวบุคคลนั้น หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งรับรองเสรีภาพในร่างกาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ดังนั้น รัฐควรพิจารณาการปล่อยชั่วคราว การรายงานตัว การห้ามเดินทาง หรือมาตรการอื่นที่กระทบสิทธิน้อยกว่าก่อนใช้การควบคุมตัว (ณรงค์ ใจหาญ, 2568) เมื่อผู้ถูกกล่าวหาเป็นพระภิกษุ การจับหรือควบคุมตัวย่อมมีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากพระภิกษุมีสถานะเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมายบรรพชิตตามพระธรรมวินัย และสมาชิกของสถาบันพระพุทธศาสนา จึงอยู่ภายใต้กฎหมายแผ่นดิน พระวินัย และจารีตอันดีงามของสังคม (วัดบวรนิเวศวิหาร, 2564) การดำเนินคดีจึงต้องประสานอำนาจรัฐกับระบบปกครองคณะสงฆ์ตามแนวคิดพหุนิยมทางกฎหมาย (อภิภัสร์ ปาสานะเก, 2568) สถานะทางศาสนามิใช่ข้อยกเว้นความรับผิด แต่รัฐต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสมณเพศ สมณศักดิ์ การปฏิบัติศาสนกิจ ชื่อเสียง และความศรัทธาของประชาชน เพื่อรักษาสมดุลระหว่างความเสมอภาค ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และศักดิ์ศรีสมณเพศ

ปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ซึ่งบัญญัติว่า เมื่อพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดไม่รับตัวไว้ควบคุม พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุนั้นมิได้สังกัดวัดใด พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ แม้บทบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องทางปฏิบัติในการควบคุมตัวผู้ต้องหาซึ่งยังดำรงสมณเพศ แต่กลับเชื่อมโยงการไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว ซึ่งเป็นมาตรการชั่วคราวเพื่อประโยชน์แห่งคดี เข้ากับการสิ้นสุดสถานะทางศาสนา ทั้งที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุนั้นกระทำความผิด (ปัญม์ณิสาธ์ องค์ปรัชญากุล, 2566) กฎหมายยังขาดหลักเกณฑ์และกลไกคุ้มครองสิทธิที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินการต้องพึ่งพาดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ (สำราญ ย่อยไธสงค์, 2569) การใช้อำนาจรัฐให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุดต้องคำนึงถึงหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์และสิทธิตามรัฐธรรมนูญ โดยควรกำหนดวิธีการและสถานที่ควบคุมที่เหมาะสมแทนการบังคับให้สละสมณเพศทันที นอกจากนี้ การไม่มีหลักเกณฑ์ว่ากรณีใดเจ้าอาวาสควรรับตัวไว้ควบคุม การขาดสถานที่ควบคุมเฉพาะ และการไม่มีองค์กรกลั่นกรองก่อนดำเนินการให้สละสมณเพศ ยังเปิดช่องให้การใช้มาตรา 29 แตกต่างกันในแต่ละกรณีและอาจนำไปสู่การใช้อำนาจเกินสมควร สภาพปัญหาดังกล่าวปรากฏได้อย่างน้อยสองกรณีสำคัญ กรณีแรก คือ พระภิกษุไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวและถูกดำเนินการให้สละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุด แม้ต่อมาศาลอาจพิพากษายกฟ้องหรือปรากฏว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอ แต่การกลับคืนสู่สถานะเดิมอาจทำได้ยาก เพราะพระภิกษุได้สูญเสียสถานะทางศาสนา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ชื่อเสียง และความเชื่อถือของประชาชนไปแล้ว (ติณเมธ วงศ์ใหญ่, 2569) จึงเสนอไปในทิศทางเดียวกันว่า การบังคับให้สละสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดอาจกระทบต่อสิทธิและศักดิ์ศรีของพระภิกษุ และควรให้องค์กรคณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณา กรณีที่สอง คือ การจับกุมโดยใช้เครื่องพันธนาการเกินความจำเป็น การนำตัวพระภิกษุไปปรากฏในที่สาธารณะ การเผยแพร่ภาพและข้อกล่าวหาผ่านสื่อมวลชน หรือการแถลงข่าวในลักษณะที่ทำให้สังคมเข้าใจว่าพระภิกษุเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว การดำเนินการเช่นนี้อาจสร้างความอับอายและกลายเป็นตราบาปถาวร แม้ภายหลังจะมีคำพิพากษายกฟ้องก็ตาม อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวัด ชุมชน และภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาโดยรวม การใช้อำนาจสอบสวนจึงต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายและการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อมิให้กระทบสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเกินกว่าที่จำเป็น (ศักดิ์มงคล เอื้อคณิต, 2567) ตัวอย่างทั้งสองกรณีมิได้หมายความว่าพระภิกษุควรได้รับการยกเว้นจากการจับกุมหรือดำเนินคดี แต่ชี้ให้เห็นว่า รัฐควรแยกมาตรการเพื่อประกันการดำเนินคดีออกจากมาตรการที่ก่อผลร้ายต่อสถานะทางศาสนาและชื่อเสียงก่อนที่จะมีการพิสูจน์ความผิดอย่างถึงที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้จึงใช้กรอบวิเคราะห์หลายประการประกอบกัน กล่าวคือ หลักนิติธรรมใช้ตรวจสอบว่าการจับ การควบคุมตัว และการให้สละสมณเพศมีฐานอำนาจที่ชัดเจน สามารถคาดหมายได้และอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบหรือไม่ หลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ใช้ประเมินว่าพระภิกษุถูกปฏิบัติเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดก่อนคดีถึงที่สุดหรือไม่ หลักความจำเป็นใช้พิจารณาว่ามีเหตุจำเป็นอย่างแท้จริงในการควบคุมตัวหรือยังสามารถใช้มาตรการอื่นที่กระทบสิทธิน้อยกว่าได้ หลักความได้สัดส่วนใช้ชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์สาธารณะในการดำเนินคดีกับผลกระทบต่อเสรีภาพ สถานะทางศาสนา และชื่อเสียง ส่วนหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ใช้กำกับมิให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลัง เครื่องพันธนาการ หรือการเผยแพร่ข้อมูลในลักษณะประจานผู้ถูกกล่าวหา ขณะเดียวกัน ได้นำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เป็นกรอบทางจริยธรรมสำหรับกำกับการใช้ดุลพินิจให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริง บุคคล เวลา สถานที่ และผลกระทบของแต่ละกรณี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยยังขาดหลักเกณฑ์เฉพาะในการประสานงานระหว่างตำรวจ

อัยการ ศาล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และคณะสงฆ์ ขาดสถานที่ควบคุมที่เหมาะสม และขาดแนวปฏิบัติมาตรฐานในการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีสมณเพศ บทความนี้จึงมุ่งศึกษามาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวบุคคล วิเคราะห์ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา และเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และการรักษาศักดิ์ศรีสมณเพศกับความศรัทธาของสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา
2. เพื่อวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา
3. เพื่อเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมุ่งวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาทั่วไปและการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา รวมทั้งสังเคราะห์แนวทางเชิงนโยบายและรูปแบบมาตรการที่เหมาะสม

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกมีจำนวน 25 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 5 รูปหรือคน ได้แก่ พระสังฆาธิการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชน การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมมิติด้านการปกครองคณะสงฆ์ พระธรรมวินัย หลักกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และผลกระทบทางสังคม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงจากบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่ศึกษา และการสนทนากลุ่มเฉพาะร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 รูปหรือคน ให้ข้อเสนอแนะต่อข้อค้นพบตลอดจนแนวทางและรูปแบบมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งสร้างจากการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และมีค่าความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของถ้อยคำทั้งฉบับ มีค่า S-CVI เท่ากับ 1.00 ตามแนวทางการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงเนื้อหา (Wynd et al., 2003) จึงนำไปใช้เก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น พระไตรปิฎก กฎหมาย รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายต่างประเทศ หนังสือ บทความ

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยแจ้งวัตถุประสงค์ ขออนุญาตบันทึกข้อมูล และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การตีความ การจัดหมวดหมู่ประเด็น และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด โดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านนักวิจัย ด้านทฤษฎี และด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและลดอคติในการแปลความหมาย (Denzin & Lincoln, 2000) ประเด็นการวิเคราะห์ถูกจัดเป็น 3 กลุ่มตามวัตถุประสงค์ คือ มาตรการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุ และแนวทางพัฒนารูปแบบมาตรการที่เหมาะสม

ผลการวิจัย

1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญาเป็นมาตรการจำกัดเสรีภาพที่รัฐใช้เพื่อประโยชน์แห่งกระบวนการยุติธรรม เช่น ป้องกันการหลบหนี ป้องกันการยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน ป้องกันการกระทำผิดซ้ำ และประกันการมีตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณา อย่างไรก็ตาม การควบคุมตัวมิใช่มาตรการทั่วไป แต่เป็นข้อยกเว้นที่ต้องใช้เท่าที่จำเป็นภายใต้การตรวจสอบของศาล มาตรการควบคุมตัวที่ชอบธรรมต้องมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ อำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิและกระบวนการที่เป็นธรรม กล่าวคือ เจ้าหน้าที่รัฐต้องมีฐานอำนาจตามกฎหมายอย่างชัดเจน ต้องแสดงเหตุจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ต้องเลือกมาตรการที่กระทบน้อยที่สุด และต้องคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น สิทธิรับทราบข้อกล่าวหา สิทธิในการมีทนายความ สิทธิในการขอปล่อยชั่วคราว และสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด

การควบคุมตัวบุคคลในคดีอาญาจึงมิใช่เพียงกระบวนการทางเทคนิคของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่เป็นจุดตัดระหว่างอำนาจรัฐกับเสรีภาพของบุคคล หากเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจโดยปราศจากเหตุจำเป็นหรือใช้มาตรการที่หนักเกินสมควร ย่อมกระทบต่อหลักนิติธรรมโดยตรง ดังนั้น แนวทางที่เหมาะสมคือการถือว่าการปล่อยชั่วคราวหรือมาตรการทางเลือกเป็นหลัก ส่วนการควบคุมตัวเป็นข้อยกเว้นที่ต้องมีเหตุผลรองรับและสามารถตรวจสอบได้ ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าการควบคุมตัวต้องมีฐานกฎหมายและเหตุจำเป็นที่ชัดเจน มิใช่ใช้เพื่อความสะดวกในการสอบสวน หรือเพื่อสร้างแรงกดดันต่อผู้ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหามีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีพฤติการณ์หลบหนี และไม่มีพฤติการณ์ยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน การใช้มาตรการรายงานตัว การกำหนดเงื่อนไข หรือการประกันตัวจึงเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนมากกว่า

2. มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวพระภิกษุมีความซับซ้อนมากกว่าการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป เพราะพระภิกษุมีสถานะเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมาย ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา และบรรพชิตตามพระธรรมวินัย การดำเนินการใด ๆ จึงกระทบทั้งเสรีภาพส่วนบุคคล สถานะสมณเพศ ศักดิ์ศรีทางศาสนา และความศรัทธาของประชาชน

อำนาจตามกฎหมายและโครงสร้างพบว่า มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้อำนาจพนักงานสอบสวนดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ แต่ยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่ากรณีใดควรปล่อยชั่วคราว กรณีใดควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม และกรณีใดจึงควรถึงขั้นสละสมณเพศ ช่องว่างดังกล่าวทำให้การปฏิบัติขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ และอาจนำไปสู่ความไม่เป็นมาตรฐานในแต่ละพื้นที่

สถานะทางพระธรรมวินัยและศักดิ์ศรีสมณเพศ พบว่า การสละสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดอาจกระทบต่อหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ เพราะระดับพยานหลักฐานในชั้นจับกุมหรือควบคุมตัวยังเป็นเพียงเหตุอันควรสงสัย มิใช่การพิสูจน์ความผิดโดยศาล นอกจากนี้ การใส่กุญแจมือ การเผยแพร่ภาพต่อสื่อมวลชนหรือการเร่งให้ลาสิกขาก่อนตรวจสอบข้อเท็จจริงเพียงพอ อาจเป็นมาตรการที่เกินจำเป็นและไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วน

การคุ้มครองสิทธิและกลไกตรวจสอบพบว่า ประเทศไทยยังไม่มีระบบตรวจสอบเฉพาะก่อนการสละสมณเพศหรือก่อนใช้มาตรการที่กระทบสถานะสมณเพศอย่างรุนแรง แม้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้มีการตรวจสอบโดยศาล แต่ยังไม่มีขั้นตอนร่วมระหว่างศาล อัยการ ตำรวจ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์ในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา ผลการวิจัยเสนอให้พัฒนาระบบควบคุมตัวพระภิกษุในลักษณะบูรณาการระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ โดยไม่ปล่อยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ดุลพินิจโดยลำพัง แต่ต้องกำหนดบทบาทของตำรวจ อัยการ ศาล กรมราชทัณฑ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาเถรสมาคม เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ในพื้นที่ให้ชัดเจน รูปแบบที่เสนอคือ Integrated Monastic Criminal Justice Model (IMCJM) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. Legal Authority หรือการกำหนดฐานอำนาจตามกฎหมายอย่างชัดเจน 2. Monastic Status Protection หรือการคุ้มครองสถานะสมณเพศ 3. Proportional Detention หรือการใช้มาตรการควบคุมตัวตามหลักความจำเป็นและความได้สัดส่วน 4. Rights Protection หรือการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และ 5. Independent Oversight หรือกลไกตรวจสอบอิสระโดยศาลหรือคณะกรรมการร่วม

อภิปรายผลการวิจัย

1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวบุคคลต้องตั้งอยู่บนอำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่าได้สะท้อนหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยตรง กล่าวคือ รัฐมีอำนาจจำกัดเสรีภาพของบุคคลได้เฉพาะเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและมีเหตุจำเป็นเท่านั้น ไม่อาจใช้อำนาจเพียงเพื่อความสะดวกในการสอบสวนหรือเพื่อสร้างแรงกดดันต่อผู้ถูกกล่าวหา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เน้นการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวราพงษ์ ฤทธิ์ศรี (2562) ที่เสนอให้เพิ่มบทบาทของอัยการและศาลในการตรวจสอบพยานหลักฐานและข้อเท็จจริง เพื่อลดการใช้อำนาจเกินขอบเขตในชั้นสอบสวน

2. มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวพระภิกษุมีลักษณะเฉพาะที่ต้องพิจารณามากกว่าการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การสละสมณเพศมิใช่ผลทางกายภาพของการควบคุมตัวเท่านั้น แต่เป็นผลทางสถานะ ศักดิ์ศรี และความเชื่อมั่นของสาธารณะ การใช้มาตรา 29 โดยไม่มีหลักเกณฑ์ตรวจสอบที่เพียงพอจึงอาจขัดกับหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำราญ ย่อยไธสงค์ (2569) ที่พบว่า การใช้อำนาจรัฐให้พระภิกษุสละสมณเพศในคดีอาญาควรผ่านกลไกตรวจสอบ เพราะพระภิกษุยังเป็นผู้ถูกกล่าวหาจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด และสอดคล้องกับแนวคิดของอภิภัสร์ ปาสานะเก (2568) ที่อธิบายกฎสามประเภทสำหรับภิกษุสงฆ์ คือ กฎหมายแผ่นดิน พระวินัย และจารีต ซึ่งต้องนำมาพิจารณาร่วมกันในการกำหนดมาตรการต่อพระภิกษุ

3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า รูปแบบ IMCJM ที่เสนอในงานวิจัยมีลักษณะเป็นระบบบูรณาการระหว่างกฎหมายของรัฐกับพระธรรมวินัย โดยไม่ลดทอนอำนาจรัฐในการดำเนินคดีอาญา แต่กำหนดให้การใช้อำนาจต้องมีความชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีสมณเพศ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่า การสละสมณเพศควรเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อมีเหตุจำเป็นและผ่านการตรวจสอบแล้วอย่างละเอียดถี่ถ้วนตามกรอบจริยธรรมสำหรับการกำกับการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม 7 ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ที่มิได้เป็นเพียงข้อเสนอทางกฎหมาย แต่เป็นจริยธรรมสำหรับกำกับการใช้อำนาจรัฐ คือ ธัมมัญญุตา เน้นการรู้เหตุและฐานกฎหมาย อัตถัญญุตา เน้นการรู้ผลกระทบ อัตตัญญุตา เน้นการรู้บทบาทของหน่วยงาน มัตตัญญุตา เน้นความพอดี กาลัญญุตา เน้นจังหวะเวลาที่เหมาะสม ปริสัญญุตา เน้นบริบทสังคม และปุคคลัญญุตา เน้นการพิจารณาบุคคลเป็นรายกรณี

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบ IMCJM: Integrated Monastic Criminal Justice Model

โมเดลนี้กำหนดให้องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านทำงานร่วมกัน โดยมีการประสานงานระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์เป็นกลไกสนับสนุน มีศาลหรือคณะกรรมการร่วมเป็นกลไกตรวจสอบ และมีหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นกรอบกำกับการใช้ดุลพินิจของรัฐ เพื่อให้การควบคุมตัวเป็นไปอย่างชอบด้วยกฎหมาย จำเป็น ได้สัดส่วน และเคารพสถานะสมณเพศ

การควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญาเป็นประเด็นที่ต้องสร้างสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการดำเนินคดีอาญา การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และการรักษาสถานะสมณเพศตาม

พระธรรมวินัย ผลการวิจัยยืนยันว่า แม้มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะเป็นฐานกฎหมายสำคัญ แต่ยังไม่เพียงพอในด้านหลักเกณฑ์ การตรวจสอบ และแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และร่างกฎกระทรวงมีสาระสำคัญเพื่อกำหนดมาตรการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ยังคดีไม่ถึงที่สุด โดยให้ควบคุมตัวใน สถานที่ควบคุมเฉพาะพระภิกษุ ตามคำสั่งศาล แทนการบังคับสละสมณเพศโดยอัตโนมัติ เว้นแต่มีคำวินิจฉัยทางพระธรรมวินัยคำพิพากษาถึงที่สุด พระภิกษุสมัครใจสละสมณเพศ หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้ง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ หลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ศักดิ์ศรีสมณเพศ และพระธรรมวินัย ดังนั้น แนวทางที่เหมาะสมควรดำเนินการควบคู่กัน คือ แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 และ 30 พร้อมเพิ่มมาตรา 30/1 และอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ออกกฎกระทรวง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 89/1 เพื่อให้สถานที่ควบคุมเฉพาะพระภิกษุมีฐานกฎหมายชัดเจนไม่ขัดลำดับศักดิ์ของกฎหมายและสอดคล้องกับหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน และพระธรรมวินัย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเป็นหน่วยงานประสานหลัก ร่วมกับมหาเถรสมาคม กระทรวงยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด กรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายลำดับรอง ก่อนเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาตามกระบวนการตรากฎหมาย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ 1. พระภิกษุ เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ กำหนดผู้รับผิดชอบในการรับตัว ประสานเจ้าหน้าที่ และคุ้มครองสถานะสมณเพศระหว่างดำเนินคดี 2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดตั้งศูนย์ประสานงาน จัดทำทะเบียนผู้ประสานงาน และสนับสนุนสถานที่ควบคุมเฉพาะ 3. ตำรวจและพนักงานสอบสวน ประเมินความจำเป็นก่อนควบคุมตัว แจ้งสิทธิ ประสานคณะสงฆ์ และหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ภาพที่กระทบศักดิ์ศรีโดยไม่จำเป็น 4. พนักงานอัยการตรวจสอบความจำเป็นในการคัดค้านการปล่อยชั่วคราว และกลั่นกรองการใช้มาตรการที่กระทบสถานะสมณเพศ 5. ศาลและหน่วยงานควบคุมตัวพิจารณามาตรการทางเลือก สถานที่ควบคุมเฉพาะ และการทบทวนความจำเป็นในการควบคุมตัวเป็นระยะ และ 6. ประชาชนและสื่อมวลชน นำเสนอข้อมูลโดยเคารพหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ และหลีกเลี่ยงการประณามผู้ถูกกล่าวหาก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และควรจะต้องจัดทำมาตรฐานขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedure: SOP) แนวปฏิบัติสำหรับตำรวจ พนักงานสอบสวน อัยการ ราชทัณฑ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดขั้นตอนการจับกุม สอบสวน ควบคุมตัว การประสานงาน การคุ้มครองสิทธิ และการป้องกันการเผยแพร่ภาพที่กระทบต่อศักดิ์ศรีสมณเพศโดยไม่จำเป็น ควรกำหนดแบบประเมินความจำเป็นและความได้สัดส่วนก่อนใช้มาตรการที่กระทบต่อสถานะสมณเพศ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรที่จะต้องศึกษาความเป็นไปได้ของสถานที่ควบคุมตัวเฉพาะสำหรับพระภิกษุ ผลกระทบของการสละสมณเพศก่อนคำพิพากษาถึงที่สุด กลไกตรวจสอบร่วมระหว่างศาลกับคณะสงฆ์ และกฎหมายเปรียบเทียบจากประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญ เช่น ลาว เมียนมา ศรีลังกา กัมพูชา และภูฏาน

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ ใจหาญ. (2568). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 16 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

ติณเมธ วงศ์ใหญ่. (2569). ปัญหาการดำเนินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนพิจารณาทางอาญากับพระสงฆ์ : กรณีศึกษาเปรียบเทียบคณะสงฆ์นิกายเถรวาท. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 9(1), 232-263.

ปัญม์ณิสาธ์ องค์ปรัชญากุล. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายทั่วไปกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 5(9), 78–95.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราพงษ์ ฤทธิ์ศรี. (2562). มาตรการตามกฎหมายเกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 4(4), 713-726.

วัดบวรนิเวศวิหาร. (2564). สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการพัฒนาสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุรวัฒน์.

ศักดิ์มงคล เอื้อคณิต. (2567). การบังคับใช้กฎหมายในคดีอาญา ศึกษากรณีการใช้อำนาจในการสอบสวนและการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวน. วารสารนิติสาร, 1(2), 63-92.

สำราญ ย่อยไธสงค์. (2569). การใช้อำนาจรัฐกับการสละสมณเพศ กรณีต้องคดีอาญา ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของกฎหมาย. วารสารปัญญาปณิธาน, 9(1), 177-195.

อภิภัสร์ ปาสานะเก. (2568). กฎสามประเภทสำหรับภิกษุสงฆ์: การวิเคราะห์แนวคิดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(5), 425-451.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Wynd, C. A. et al. (2003). Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity. Western Journal of Nursing Research, 25, 508-518.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและสรุปข้อมูลเมือง
AN APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR URBAN DATA RETRIEVAL AND SUMMARIZATION

จุฬา จิระตระการวงศ์*, ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์
Jula Jiratrakanvong*, Nattawut Preyawanit
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Faculty of Architecture, Silpakorn University
*Corresponding Author E-mail: jiratrakanvong_j@su.ac.th
Received May 25, 2026; Revised July 31, 2026; Accepted August 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์ลักษณะ โครงสร้าง และข้อจำกัดของชุดข้อมูลเมืองที่ใช้ในการออกแบบระบบต้นแบบแพลตฟอร์มอัจฉริยะสำหรับการบริหารจัดการเมือง 2. ออกแบบและพัฒนาระบบต้นแบบที่ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเชื่อมโยง สืบค้น วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเมือง และ 3. ประเมินความสามารถและข้อจำกัดของระบบต้นแบบในการตีความคำถาม เลือกใช้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างผลลัพธ์ที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงออกแบบและพัฒนา ใช้ชุดข้อมูลเมืองจริงจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งข้อมูล ประกอบด้วยข้อมูลคุณภาพอากาศ ข้อมูลอุบัติเหตุ ข้อมูลการจราจร และข้อมูลเชิงพื้นที่จากฐานข้อมูลเปิด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ระบบต้นแบบ ชุดคำสั่งของปัญญาประดิษฐ์ เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล และชุดคำถามประเมิน จำนวน 22 ข้อ ผู้วิจัยรวบรวมและจัดเตรียมข้อมูลตามพื้นที่ ช่วงเวลา และตัวแปรที่กำหนด แล้วทดลองระบบด้วยชุดคำถามที่ครอบคลุมข้อมูลเมืองในมิติเชิงพื้นที่ เชิงเวลา และเชิงคุณลักษณะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยประเมินความถูกต้องของพารามิเตอร์ ความเหมาะสมของข้อมูลและเครื่องมือที่ระบบเลือกใช้ รวมทั้งความถูกต้องของคำตอบเชิงตัวเลขและเชิงข้อความ โดยใช้ค่าความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ ค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์เฉลี่ย และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ชุดข้อมูลเมืองแต่ละแหล่งมีโครงสร้าง รูปแบบการเข้าถึง ความละเอียด และอภิข้อมูลแตกต่างกัน ทำให้การเชื่อมโยงข้อมูลข้ามแหล่งจำเป็นต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลและเครื่องมือเฉพาะสำหรับข้อมูลแต่ละประเภท 2. ระบบต้นแบบสามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างคำถามภาษาธรรมชาติกับข้อมูลเมืองจากหลายแหล่ง โดยใช้กลไกปัญญาประดิษฐ์เชิงตัวแทนร่วมกับแนวคิดการสร้างคำตอบจากข้อมูลที่สืบค้นได้ เพื่อสร้างผลลัพธ์พร้อมข้อมูลประกอบที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ และ 3. ผลการประเมินจากชุดคำถามจำนวน 22 ข้อ พบว่า ระบบส่งมอบข้อมูลได้ครบถ้วน 20 ข้อ และถูกต้องบางส่วน 2 ข้อ พารามิเตอร์ที่ระบบตีความและส่งต่อมีความถูกต้อง 78 จาก 79 รายการ คำตอบเชิงตัวเลขและวันเวลามีค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์เฉลี่ยร้อยละ 0.04 ขณะที่คำตอบที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงเหตุผลหรือการอ้างอิงเชิงข้อความผิดพลาด 3 จาก 5 กรณี แสดงให้เห็นว่า ระบบมีศักยภาพในการสนับสนุนการเข้าถึงและวิเคราะห์ข้อมูลเมืองที่มีโครงสร้างชัดเจน แต่การนำไปใช้งานจริงควรออกแบบการตรวจสอบโดยมนุษย์ให้เหมาะสมกับลักษณะของผลลัพธ์ และแสดงแหล่งข้อมูล พารามิเตอร์ อภิข้อมูล และหลักฐานประกอบคำตอบเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของระบบ

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, ข้อมูลเมือง, ข้อมูลเปิด

Abstract

This research article aimed to 1. analyze the characteristics, structure, and limitations of urban datasets used for designing a prototype City Intelligence Platform, 2. design and develop a prototype system that applies artificial intelligence to integrate, retrieve, analyze, and summarize urban data, and 3. evaluate the capabilities and limitations of the prototype system in interpreting user queries, selecting appropriate data, analyzing information, and generating traceable outputs. This study employed a research and development approach. Urban datasets from Bangkok and Chiang Mai were used as the data sources, including air quality, traffic accident, traffic, and spatial data obtained from publicly available databases. The research instruments consisted of the prototype system, artificial intelligence prompts, data analysis tools, and a set of 22 evaluation questions. Data were collected by preparing datasets according to the predefined study areas, time periods, and variables, followed by experiments using evaluation questions covering the spatial, temporal, and attribute dimensions of urban data. Data were analyzed by evaluating the accuracy of interpreted parameters, the appropriateness of the selected data and analytical tools, and the correctness of numerical and textual responses. Absolute error, mean absolute percentage error, and descriptive analysis were employed for data analysis.

The research findings revealed that 1. urban datasets from different sources varied in their structures, accessibility, levels of detail, and metadata, requiring specific data preparation processes and dedicated analytical tools for each data type when integrating information across multiple sources; 2. the prototype system was capable of functioning as an intermediary between natural language queries and urban datasets from multiple sources by employing an agentic artificial intelligence mechanism together with a retrieval-based answer generation approach, enabling the generation of traceable outputs accompanied by supporting information; and 3. based on the evaluation using 22 test questions, the system completely delivered the required information in 20 cases and partially delivered it in 2 cases. Among 79 interpreted parameters, 78 were completely correct. Numerical and date/time responses achieved a mean absolute percentage error of 0.04%, whereas 3 out of 5 responses requiring textual reasoning or evidence-based interpretation were incorrect. These findings indicate that the proposed system has the potential to support urban data access and analysis, particularly for tasks involving well-structured data. However, practical implementation should incorporate different levels of human verification according to the characteristics of the generated outputs and should present data sources, parameters, metadata, and supporting evidence together with the responses to enhance system reliability.

Keywords: Artificial intelligence, Urban Data, Open Data

บทนำ

ในยุคที่ข้อมูลกลายเป็นรากฐานสำคัญของการตัดสินใจ การบริหารจัดการเมืองจึงมีแนวโน้มพึ่งพาข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และเครื่องมือวิเคราะห์เชิงพื้นที่มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมืองในปัจจุบันมีความซับซ้อนทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม การคมนาคม และพฤติกรรมของประชาชน ส่งผลให้การทำความเข้าใจปัญหาเมืองไม่สามารถพิจารณาจากข้อมูลเพียงมิติเดียวได้ (Pan et al., 2016) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลเพื่อการบริหารเมือง เช่น Smart City, City Dashboard, Geographic Information System และ Urban Digital Twin จึงได้รับการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการติดตามสถานการณ์ วิเคราะห์แนวโน้ม และแสดงผลข้อมูลเมืองในรูปแบบที่ช่วยให้ผู้บริหารเมืองและผู้เกี่ยวข้องสามารถตัดสินใจได้ดีขึ้น (Kaynak et al., 2025) ในขณะเดียวกัน การพัฒนาแบบจำลองภาษาขนาดใหญ่และปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิดได้เปิดโอกาสให้ระบบข้อมูลสามารถสื่อสารกับผู้ใช้ผ่านภาษาธรรมชาติ และลดข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล ที่เคยต้องอาศัยทักษะเฉพาะด้าน (Gantla et al., 2025; He et al., 2025; Tiwari, 2025) อย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในบริบทข้อมูลเมืองยังจำเป็นต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ และการเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลจริง เพื่อให้ผลลัพธ์สามารถนำไปใช้สนับสนุนการตัดสินใจได้อย่างน่าเชื่อถือ (Cheung & Ho, 2025)

แม้ว่าในปัจจุบันข้อมูลเมืองจะถูกเผยแพร่ในรูปแบบข้อมูลเปิดมากขึ้น รวมถึงมีแหล่งข้อมูลจากระบบตรวจวัดคุณภาพอากาศ ข้อมูลการจราจร ข้อมูลอุบัติเหตุ และข้อมูลเชิงพื้นที่ แต่การเข้าถึงและนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทของการบริหารจัดการเมืองที่ข้อมูลมักกระจัดกระจายอยู่หลายแหล่ง มีรูปแบบและมาตรฐานที่แตกต่างกัน และต้องอาศัยทักษะด้านการจัดการข้อมูล การเขียนคำสั่ง การทำความสะอาดข้อมูล และการเชื่อมต่อข้อมูลเข้ากับเครื่องมือวิเคราะห์หรือแสดงผล ปัญหาดังกล่าวทำให้การใช้ข้อมูลเมืองยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และไม่สามารถสนับสนุนการสำรวจปัญหาหรือการตัดสินใจของผู้ใช้งานทั่วไปได้อย่างเต็มที่ (Kanna & Kolbe, 2025) งานวิจัยที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของ AI ในการสนับสนุนงานเมืองหลายรูปแบบ เช่น การใช้ AI เป็นผู้ช่วยในการวางผังเมือง (He et al., 2025) การใช้ Large Language Models เป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ในลักษณะ GIS Copilot (Kanna & Kolbe, 2025) การใช้ AI ร่วมกับ Urban Digital Twin เพื่อจำลองสถานการณ์และประเมินผลกระทบเชิงนโยบาย (Padsala et al., 2025) ตลอดจนการใช้ Explainable AI (Cheung & Ho, 2025) เพื่อเพิ่มความโปร่งใสของการตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากยังมุ่งเน้นเครื่องมือเฉพาะด้านหรือกรณีการใช้งานที่จำกัด มากกว่าการออกแบบแพลตฟอร์มข้อมูลเมืองที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลหลายมิติ เปิดให้ผู้ใช้ตั้งคำถามด้วยภาษาธรรมชาติ และสนับสนุนการตรวจสอบผลลัพธ์โดยมนุษย์อย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้อาศัยแนวคิดของ City Intelligence Platform (CIP) เป็นกรอบในการพัฒนาแพลตฟอร์มอัจฉริยะสำหรับการบริหารจัดการเมือง โดยมองว่าแพลตฟอร์มข้อมูลเมืองควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงข้อมูล การวิเคราะห์ และการสื่อสารผลลัพธ์ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของมนุษย์ มากกว่าการทำหน้าที่ควบคุมหรือสั่งการเมืองโดยอัตโนมัติ (Wilson et al., 2025) กรอบแนวคิดของ CIP ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ชั้นข้อมูลซึ่งทำหน้าที่รวบรวม จัดระเบียบ และเชื่อมโยงข้อมูลเมืองจากหลายแหล่ง (Lin, 2025) ชั้นการวิเคราะห์ซึ่งแปลงข้อมูลให้เป็นข้อมูลเชิงลึก ชั้นการสื่อสารและการแสดงผลซึ่งช่วยถ่ายทอดผลลัพธ์ให้ผู้ใช้เข้าใจได้ง่าย และชั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและธรรมาภิบาลซึ่งกำหนดกรอบการเข้าถึง การใช้งาน และการกำกับดูแลข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในชั้นการวิเคราะห์ของระบบต้นแบบ โดยใช้แนวคิด Agentic AI เพื่อให้ระบบสามารถตีความคำถาม เลือกเครื่องมือ และประสานการทำงานกับแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงใช้แนวคิด Retrieval-Augmented Generation (RAG) (Del

Rosario et al., 2025) เพื่อให้การสร้างคำตอบอ้างอิงจากข้อมูลที่ดึงมาจริงและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ นอกจากนี้ งานวิจัยยังพิจารณาลักษณะของข้อมูลเมืองใน 3 มิติ ได้แก่ มิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงเวลา และมิติเชิงคุณลักษณะ เพื่อให้ระบบสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเมืองในบริบทที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและสรุปข้อมูลเมือง ผ่านการพัฒนาต้นแบบ City Intelligence Platform ที่สามารถเชื่อมโยงคำถามภาษาธรรมชาติกับข้อมูลเมืองจากหลายแหล่ง เช่น ข้อมูลคุณภาพอากาศ ข้อมูลอุบัติเหตุและการจราจร และข้อมูลเชิงพื้นที่ โดยมีประเด็นสำคัญคือ ระบบ AI สามารถช่วยลดข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเมือง ดึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผล และสร้างคำตอบที่ตรวจสอบย้อนกลับได้มากน้อยเพียงใด งานวิจัยนี้จึงนำไปสู่คำถามการวิจัยเกี่ยวกับความสามารถของระบบต้นแบบในการตีความคำถาม เลือกใช้ชุดข้อมูลที่เหมาะสม สร้างคำตอบเชิงตัวเลขและเชิงข้อความ และสนับสนุนการใช้ข้อมูลเมืองเพื่อการตัดสินใจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและสรุปข้อมูลเมือง พัฒนาต้นแบบ CIP สำหรับเชื่อมโยงคำถามภาษาธรรมชาติกับข้อมูลเมืองจากหลายแหล่ง และประเมินความสามารถของระบบในการดึงข้อมูล วิเคราะห์และสร้างผลลัพธ์ที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะ โครงสร้าง และข้อจำกัดของชุดข้อมูลเมืองที่ใช้ในการออกแบบระบบ CIP ต้นแบบ
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาระบบ CIP ต้นแบบที่ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเชื่อมโยง สืบค้น วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเมือง
3. เพื่อประเมินความสามารถและข้อจำกัดของระบบ CIP ต้นแบบในการตีความคำถาม เลือกใช้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างผลลัพธ์ที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงออกแบบและพัฒนา มุ่งวิเคราะห์ชุดข้อมูลเมือง ออกแบบ พัฒนา ทดลอง และประเมินระบบต้นแบบแพลตฟอร์มอัจฉริยะสำหรับการบริหารจัดการเมือง เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้น วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเมือง ระบบได้รับการออกแบบให้เป็นตัวกลางระหว่างผู้ใช้กับข้อมูลจากหลายแหล่ง โดยทำหน้าที่ตีความคำถามภาษาธรรมชาติ เลือกข้อมูลและเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง ประมวลผล และนำเสนอผลลัพธ์พร้อมข้อมูลประกอบที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ทั้งนี้ งานวิจัยมิได้มุ่งเสนอระบบดังกล่าวเป็นสถาปัตยกรรมมาตรฐานสำหรับทุกเมือง แต่เป็นการศึกษาความสามารถและข้อจำกัดของการใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นกลไกสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเมือง

2. แหล่งข้อมูล

งานวิจัยนี้ไม่ได้ใช้ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างบุคคล แต่ใช้ชุดข้อมูลเมืองจริงจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดเชียงใหม่เป็นฐานในการทดลอง โดยคัดเลือกข้อมูลที่เป็นข้อมูลเปิดหรือสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้ มีอภิข้อมูลหรือเอกสารประกอบ และครอบคลุมมิติเชิงพื้นที่ เชิงเวลา และเชิงคุณลักษณะ แหล่งข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลคุณภาพอากาศจาก OpenAQ ข้อมูลอุบัติเหตุจากกรมควบคุมโรค ข้อมูลการจราจรจากระบบ iTAC และข้อมูลเชิงพื้นที่จาก OpenStreetMap โดยนำสำเนาข้อมูลอุบัติเหตุและการจราจรมาจัดเก็บ

ในฐานข้อมูลบนระบบ Supabase เพื่อใช้ในการทดลอง การเลือกพื้นที่พิจารณาจากความพร้อม ความครบถ้วน และการกระจายตัวของข้อมูล รวมถึงความแตกต่างขององค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลัก คือ ระบบซีไอพีต้นแบบ ซึ่งใช้กระบวนการทำงานแบบปัญญาประดิษฐ์เชิงตัวแทน โดยมีตัวประสานงานกลางทำหน้าที่รับคำถาม วิเคราะห์เจตนา วางแผน และเลือกตัวแทนหรือเครื่องมือให้สอดคล้องกับประเภทข้อมูล ระบบประยุกต์แนวคิดการสร้างคำตอบโดยอาศัยข้อมูลที่สืบค้นได้ เพื่อให้คำตอบอ้างอิงจากข้อมูลที่ดึงและประมวลผลจริง เครื่องมือสนับสนุนประกอบด้วยชุดคำสั่งของปัญญาประดิษฐ์ เครื่องมือเชื่อมต่อและแปลงข้อมูล เครื่องมือวิเคราะห์เชิงพื้นที่และเชิงสถิติ แบบบันทึกผลการทดลองและชุดคำถาม จำนวน 22 ข้อ ซึ่งครอบคลุมข้อมูล 5 ประเภท ได้แก่ คุณภาพอากาศ อุบัติเหตุ การจราจร ลักษณะทางกายภาพของเมือง และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบูรณาการ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมและจัดเตรียมข้อมูลตามพื้นที่ ช่วงเวลา และตัวแปรที่กำหนด จากนั้นทดลองระบบด้วยชุดคำถาม จำนวน 22 ข้อ โดยแบ่งเป็นคำถามมิติเดียวที่ใช้ทดสอบการสืบค้นหรือวิเคราะห์ข้อมูลจากชุดข้อมูลหลักเพียงประเภทเดียว และคำถามข้ามมิติที่ใช้ทดสอบการเชื่อมโยงข้อมูลมากกว่าหนึ่งประเภท ผลที่จัดเก็บจากแต่ละสถานการณ์ประกอบด้วยข้อความคำตอบ ตารางหรือข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล แหล่งข้อมูล อภิข้อมูล พารามิเตอร์ที่ระบบใช้ เครื่องมือที่ถูกเรียกใช้ และระยะเวลาในการประมวลผล พร้อมทั้งจัดทำคำตอบอ้างอิงโดยคำนวณหรือวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งเดียวกันภายนอกกระบวนการสร้างคำตอบของปัญญาประดิษฐ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การประเมินระบบแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1. ความถูกต้องของพารามิเตอร์ เช่น พื้นที่ ช่วงเวลา ประเภทข้อมูล และตัวแปร 2. ความเหมาะสมของข้อมูลและเครื่องมือที่ระบบเลือกใช้และส่งมอบ และ 3. ความถูกต้องของคำตอบเชิงตัวเลขและเชิงข้อความ คำตอบเชิงตัวเลขเปรียบเทียบกับคำตอบอ้างอิงที่ผู้วิจัยจัดเตรียมจากข้อมูลแหล่งเดียวกัน โดยใช้ค่าความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์และค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์เฉลี่ย ส่วนคำตอบเชิงข้อความพิจารณาจากความสอดคล้องกับข้อมูลจริง ความครบถ้วนของสาระสำคัญ ความถูกต้องของการเชื่อมโยงเหตุผล และความสมเหตุสมผลของข้อสรุป ผลการทดลองนำเสนอด้วยจำนวน ร้อยละ ค่าความคลาดเคลื่อน และการวิเคราะห์กรณีที่ระบบให้คำตอบผิดพลาด

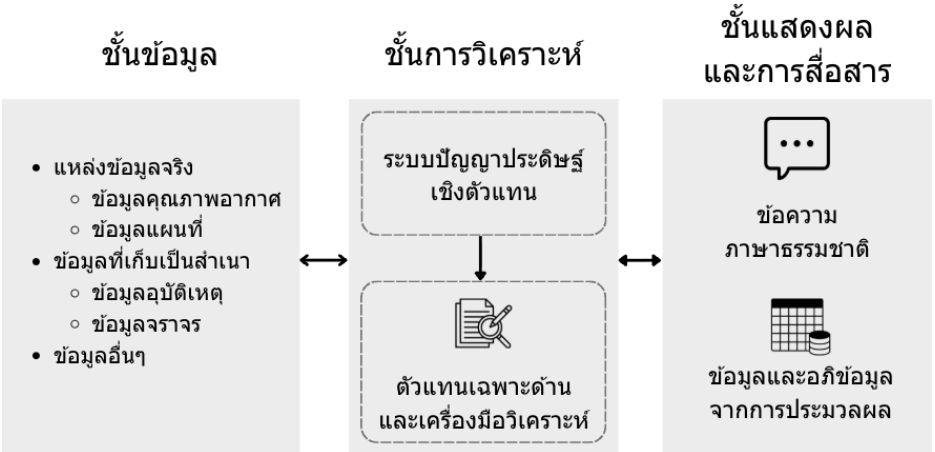
ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ลักษณะ โครงสร้าง และข้อจำกัดของชุดข้อมูลเมืองที่ใช้ในการออกแบบระบบ CIP ต้นแบบ ผลการวิเคราะห์พบว่า ข้อมูลแต่ละแหล่งมีโครงสร้าง ความละเอียด รูปแบบการเข้าถึง และอภิข้อมูลแตกต่างกัน โดยข้อมูลคุณภาพอากาศจาก OpenAQ มีลักษณะเป็นข้อมูลจุดตรวจวัดตามช่วงเวลา ข้อมูลอุบัติเหตุจากกรมควบคุมโรคและข้อมูลการจราจรจากระบบ iTAC มีลักษณะเป็นข้อมูลตารางที่ประกอบด้วยตัวแปรเชิงพื้นที่ เชิงเวลา และเชิงคุณลักษณะ ส่วนข้อมูลจาก OpenStreetMap เป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ที่แสดงถนน อาคาร และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ข้อมูลอุบัติเหตุและการจราจรถูกนำมาจัดเก็บเป็นสำเนาในฐานข้อมูล Supabase เนื่องจากข้อจำกัดในการเชื่อมต่อกับแหล่งข้อมูลต้นทาง เพื่อให้ระบบต้นแบบสามารถเรียกใช้ข้อมูลได้ในรูปแบบเดียวกัน การวิเคราะห์ยังพบข้อจำกัดด้านความแตกต่างของโครงสร้างข้อมูล ชื่อและชนิดของตัวแปร ความละเอียดเชิงพื้นที่และเวลา ตลอดจนความครบถ้วนของอภิข้อมูล ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงข้อมูลข้ามแหล่งต้องอาศัยกระบวนการจัดเตรียมข้อมูลและเครื่องมือเฉพาะสำหรับข้อมูลแต่ละ

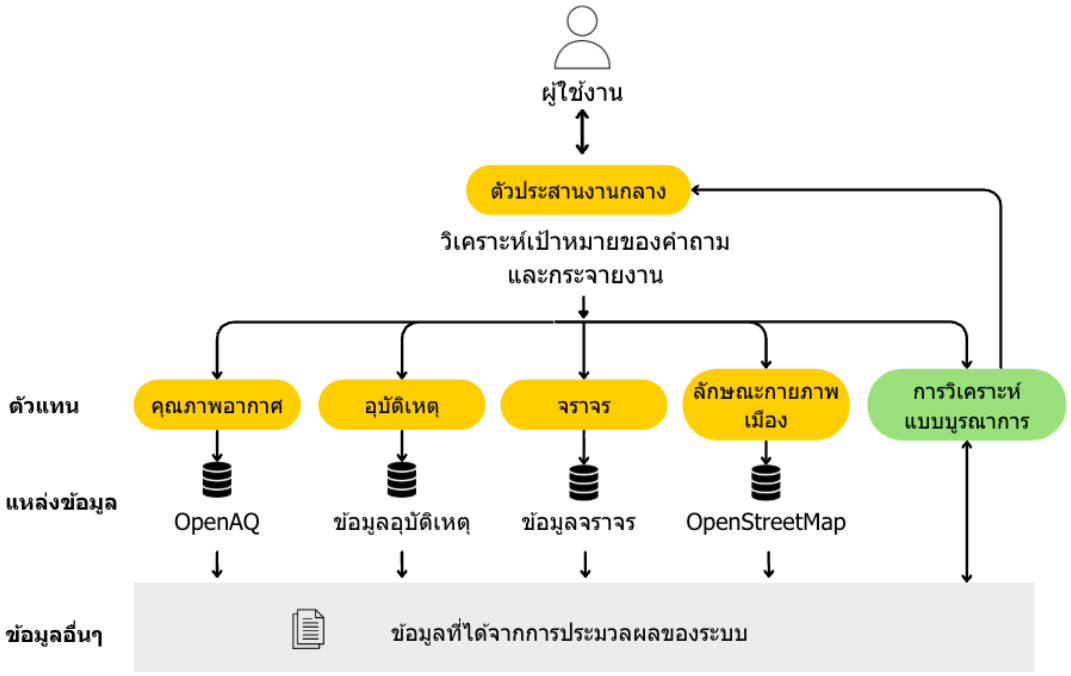
ประเภท พื้นที่ทดลองประกอบด้วยกรุงเทพมหานครและจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากความพร้อมของข้อมูลและความแตกต่างของบริบททางกายภาพของเมือง

2. การออกแบบและพัฒนาระบบ CIP ต้นแบบที่ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเชื่อมโยง สืบค้น วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเมือง ผลการออกแบบพบว่า ระบบต้นแบบสามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างคำถามภาษาธรรมชาติกับข้อมูลเมืองจากหลายแหล่ง โดยโครงสร้างระบบประกอบด้วย 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นข้อมูลสำหรับเชื่อมต่อและจัดเตรียมข้อมูล ชั้นวิเคราะห์สำหรับตีความคำถาม เลือกแหล่งข้อมูล เรียกใช้เครื่องมือและประมวลผล และชั้นการแสดงผลและการสื่อสารสำหรับรับคำถามและนำเสนอผลลัพธ์ ระบบใช้กลไกปัญญาประดิษฐ์เชิงตัวแทน โดยมีตัวประสานงานกลางทำหน้าที่วิเคราะห์เจตนา วางแผนการทำงาน และส่งต่อภารกิจไปยังตัวแทนเฉพาะด้าน ได้แก่ คุณภาพอากาศ อุบัติเหตุ การจราจร ลักษณะทางกายภาพของเมือง และการวิเคราะห์แบบบูรณาการ ร่วมกับแนวคิดการสร้างคำตอบโดยอาศัยข้อมูลที่สืบค้นได้ เพื่อให้คำตอบอ้างอิงจากข้อมูลที่ระบบดึงและประมวลผลจริง ผลลัพธ์ของระบบประกอบด้วยข้อความสรุป ข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล และอภิข้อมูลที่แสดงแหล่งข้อมูล พารามิเตอร์ และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคำตอบ ทำให้ผู้ใช้สามารถตั้งคำถาม รับผลการวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูลประกอบคำตอบได้ผ่านส่วนติดต่อของระบบ ดังแสดงในภาพที่ 1–3

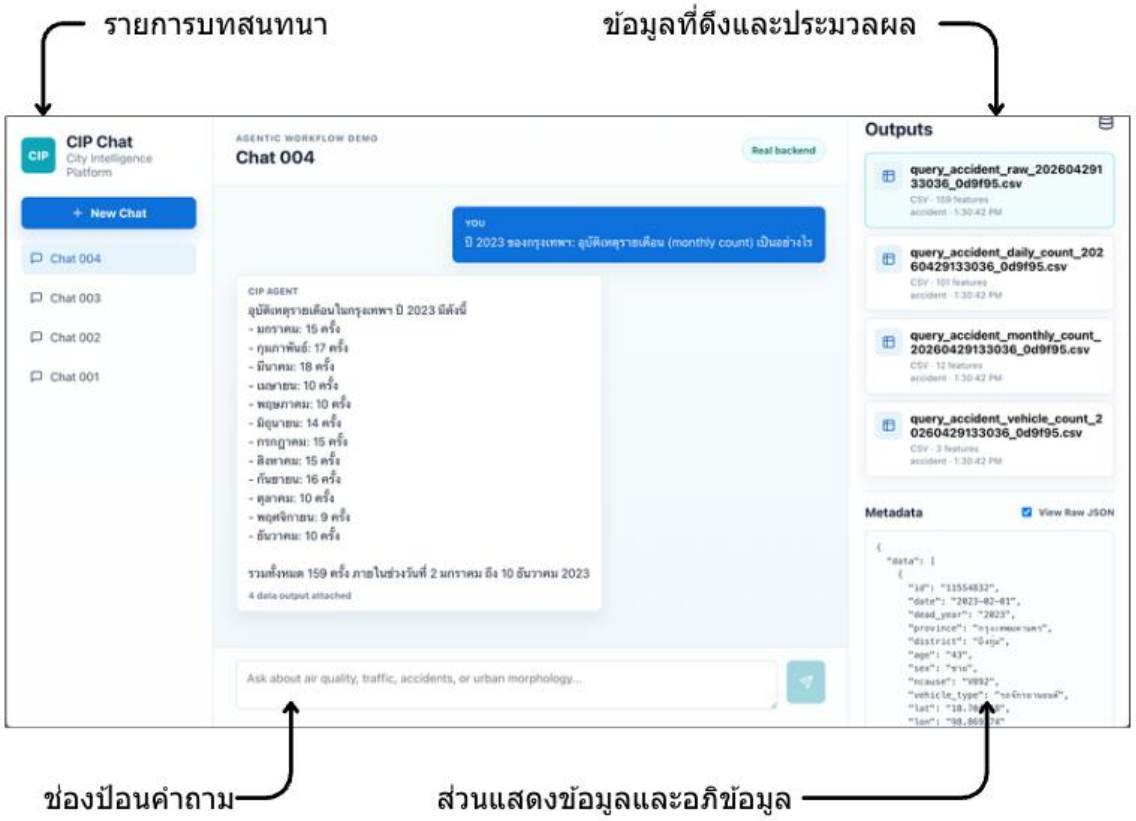
3. การประเมินความสามารถและข้อจำกัดของระบบ CIP ต้นแบบในการตีความคำถาม เลือกใช้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างผลลัพธ์ที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ผลการประเมินจากชุดคำถาม จำนวน 22 ข้อ แบ่งเป็นคำถามด้านคุณภาพอากาศ 8 ข้อ อุบัติเหตุ 6 ข้อ การจราจร 3 ข้อ ลักษณะทางกายภาพของเมือง 2 ข้อ และการวิเคราะห์แบบบูรณาการ 3 ข้อ พบว่า ระบบส่งมอบข้อมูลได้ครบถ้วนตามเป้าหมาย จำนวน 20 ข้อ และถูกต้องบางส่วน 2 ข้อ โดยข้อที่ถูกต้องบางส่วนเกิดจากระบบส่งคืนข้อมูลดิบโดยไม่ได้สรุปค่าสถิติตามที่กำหนด ด้านการตีความและส่งต่อพารามิเตอร์ พบว่า จากพารามิเตอร์ทั้งหมด 79 รายการ มี 78 รายการที่ถูกต้องสมบูรณ์ และ 1 รายการที่ถูกต้องบางส่วน สำหรับคำตอบเชิงตัวเลขและวันเวลา พบค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์เฉลี่ยร้อยละ 0.04 และค่าความคลาดเคลื่อนสูงสุดร้อยละ 6.30 อย่างไรก็ตาม คำตอบที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงเหตุผลหรือการอ้างอิงเชิงข้อความให้ผลผิดพลาด 3 จาก 5 กรณี ผลการประเมินจึงแสดงให้เห็นว่า ระบบมีความถูกต้องสูงในงานที่มีโครงสร้างข้อมูลและหลักเกณฑ์การคำนวณชัดเจน แต่ยังมีข้อจำกัดในการสังเคราะห์คำตอบเชิงข้อความและการให้เหตุผลเชิงตรรกะ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ภาพที่ 1 สถาปัตยกรรมแบบแบ่งชั้นของระบบ CIP ต้นแบบ
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 กระบวนการประสานงานระหว่างตัวแทนปัญญาประดิษฐ์และแหล่งข้อมูลเมือง
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 3 ส่วนติดต่อผู้ใช้และองค์ประกอบการแสดงผลของระบบ CIP ต้นแบบ
ที่มา: ผู้วิจัย

ตารางที่ 1 ผลการประเมินระบบจำแนกตามประเภทคำถาม

มิติของคำถาม (จำนวนคำถาม)	ผลการตรวจสอบความถูกต้อง		
	การนำไปใช้ต่อ	**การส่งต่อพารามิเตอร์**	**MAPE ของคำตอบ**
คุณภาพอากาศ (8)	ผ่าน 7 ผ่านบางส่วน 1	ผ่าน 24	0.00%
อุบัติเหตุ (6)	ผ่าน 5 ผ่านบางส่วน 1	ผ่าน 18	0.00%
การจราจร (3)	ผ่าน 3	ผ่าน 11 ผ่านบางส่วน 1	0.22%
ลักษณะทางกายภาพของเมือง (2)	ผ่าน 2	ผ่าน 8	0.02%
การวิเคราะห์แบบบูรณาการ (3)	ผ่าน 3	ผ่าน 17	0.00%
สรุปผล	**ผ่าน 20 ผ่านบางส่วน 2**	**ผ่าน 78 ผ่านบางส่วน 1**	**0.04%**

หมายเหตุ: ค่า MAPE ใช้ประเมินเฉพาะคำตอบเชิงตัวเลขและวันเวลา โดยค่า MAPE รวมคำนวณจากหน่วยคำตอบทั้งหมด มิใช่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของค่า MAPE แต่ละประเภทคำถาม ส่วนคำตอบที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงเหตุผลหรือการอ้างอิงเชิงข้อความพบข้อผิดพลาด 3 จาก 5 กรณี
ที่มา: ผู้วิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

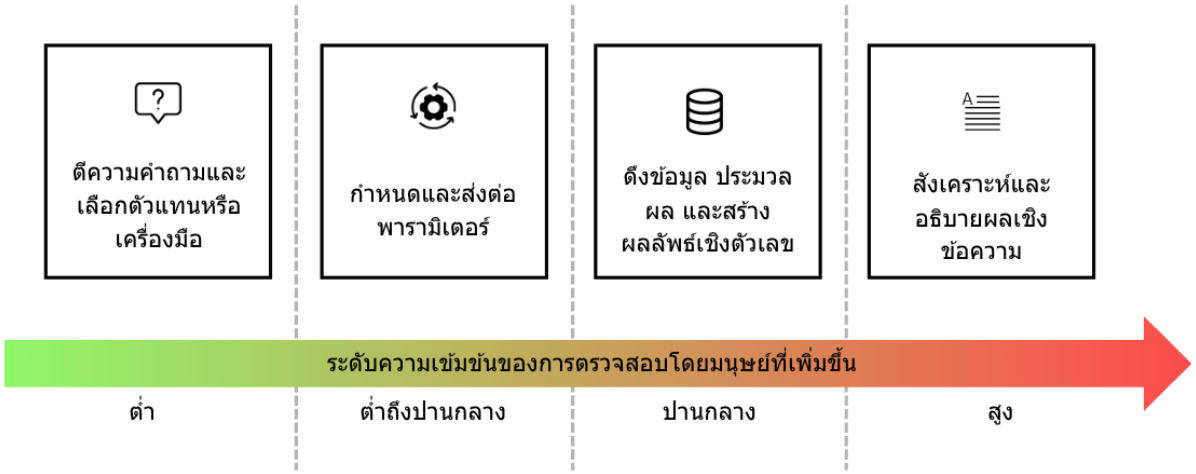
การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ข้อจำกัดของการใช้ข้อมูลเมืองไม่ได้เกิดจากปริมาณข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับความแตกต่างของโครงสร้าง รูปแบบการเข้าถึง ความละเอียดเชิงพื้นที่และเวลา ตลอดจนความครบถ้วนของอภิข้อมูลในแต่ละแหล่ง ความแตกต่างดังกล่าวทำให้การเชื่อมโยงข้อมูลต้องอาศัยการจัดเตรียมและกำหนดเครื่องมือให้เหมาะสมกับข้อมูลแต่ละประเภท ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่าการพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลเมืองไม่ควรมุ่งเพียงรวบรวมข้อมูลไว้ในระบบเดียวหรือแสดงผลผ่านแผงสรุปข้อมูลแบบคงที่ แต่ควรสนับสนุนให้ผู้ใช้สามารถตั้งคำถาม สำรวจข้อมูล และตรวจสอบที่มาของผลลัพธ์ได้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเมืองอัจฉริยะและแผงสรุปข้อมูลเมืองที่ใช้ข้อมูลสนับสนุนการติดตามสถานการณ์และการตัดสินใจ ทั้งนี้ แม้ระบบต้นแบบจะสามารถแปลงคำถามของผู้ใช้เป็นเงื่อนไขในการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลได้ แต่ข้อจำกัดด้านโครงสร้าง คุณภาพ และอภิข้อมูลของแหล่งข้อมูลต้นทางยังคงส่งผลต่อการเชื่อมโยงและการใช้ข้อมูล จึงกล่าวได้ว่าคุณภาพและการกำกับดูแลข้อมูลยังเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์สำหรับข้อมูลเมือง

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การแบ่งระบบออกเป็นชั้นข้อมูล ชั้นวิเคราะห์ และชั้นการสื่อสาร ร่วมกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงตัวแทนและการสร้างคำตอบโดยอาศัยข้อมูลที่สืบค้นได้ ทำให้กระบวนการตีความคำถาม การเลือกแหล่งข้อมูล การเรียกใช้เครื่องมือ และการสร้างคำตอบสามารถแยกพิจารณาและตรวจสอบได้เป็นลำดับ ตัวประสานงานกลางทำหน้าที่วางแผนและเลือกตัวแทนเฉพาะด้าน ขณะที่การดึงข้อมูลและการประมวลผลดำเนินการผ่านเครื่องมือที่กำหนดไว้ตามประเภทของข้อมูล ภายใต้การออกแบบดังกล่าว ปัญญาประดิษฐ์ในระบบต้นแบบจึงทำหน้าที่เป็นกลไกประสานงานระหว่างผู้ใช้ แหล่งข้อมูล และเครื่องมือวิเคราะห์ มากกว่าทำหน้าที่สร้างคำตอบจากข้อความเพียงอย่างเดียว แนวทางนี้สอดคล้องกับการประยุกต์ใช้

ผู้ช่วยปัญญาประดิษฐ์ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ การวางแผนเมือง และแบบจำลองเสมือนของเมือง นอกจากนี้ ผลการทดลองยังสนับสนุนความสำคัญของการนำเสนอข้อมูลที่ใช้ พารามิเตอร์ เงื่อนไขเชิงพื้นที่ และเวลา และอภิข้อมูลควบคู่กับข้อความคำตอบ เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้ผู้ใช้ตรวจสอบกระบวนการและที่มาของผลลัพธ์ได้

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ภายใต้รูปแบบการทำงานของระบบต้นแบบ คำถามที่สามารถกำหนดตัวแปร เงื่อนไข และวิธีคำนวณได้ชัดเจนให้ผลลัพธ์เชิงตัวเลขที่มีความคลาดเคลื่อนต่ำ ขณะที่คำตอบซึ่งต้องอาศัยการเชื่อมโยงเหตุผลหรือการอ้างอิงเชิงข้อความเกิดข้อผิดพลาด 3 จาก 5 กรณี ความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความถูกต้องของการตีความพารามิเตอร์ การเลือกข้อมูล และการคำนวณ ไม่ได้หมายความว่าข้อความสรุปที่สร้างขึ้นจะถูกต้องในทุกกรณี โดยเฉพาะเมื่อคำตอบต้องอาศัยการตีความความสัมพันธ์และบริบทของข้อมูล ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อจำกัดของปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งอาจสร้างข้อความที่มีความสมเหตุสมผลทางภาษาแต่ไม่สอดคล้องกับข้อมูลหรือเงื่อนไขทั้งหมด ผลการวิจัยจึงสนับสนุนให้การประเมินระบบแยกพิจารณาความถูกต้องของพารามิเตอร์ การเลือกข้อมูล ผลลัพธ์เชิงตัวเลข และข้อความสรุปออกจากกัน รวมทั้งออกแบบการตรวจสอบโดยมนุษย์ให้มีความเข้มข้นแตกต่างกันตามลักษณะของผลลัพธ์ โดยขั้นตอนการกำหนดพารามิเตอร์และการคำนวณที่มีโครงสร้างชัดเจนอาจใช้การตรวจสอบในระดับพื้นฐาน ขณะที่คำตอบเชิงข้อความและการให้เหตุผลควรได้รับการตรวจสอบอย่างเข้มงวดมากกว่า พร้อมแสดงชุดข้อมูล พารามิเตอร์ เงื่อนไขการกรอง และผลการวิเคราะห์เพื่อให้ผู้ใช้ตรวจสอบก่อนนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 4 ระดับการตรวจสอบโดยมนุษย์ตามขั้นตอนการทำงานของระบบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้แบบจำลองภาษาขนาดใหญ่ร่วมกับแนวคิดปัญญาประดิษฐ์เชิงตัวแทนและการสร้างคำตอบโดยอาศัยข้อมูลที่สืบค้นได้ในระบบต้นแบบแพลตฟอร์มอัจฉริยะสำหรับการบริหารจัดการเมือง สามารถสนับสนุนการสืบค้น วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเมืองจากหลายแหล่งได้ โดยเฉพาะในงานที่มีโครงสร้างข้อมูล ตัวแปร และเงื่อนไขการคำนวณชัดเจน ระบบสามารถตีความคำถาม เลือกใช้ข้อมูล ประมวลผล และนำเสนอผลลัพธ์พร้อมข้อมูลประกอบที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ อย่างไรก็ตาม ระบบยังมีข้อจำกัดในการ

สังเคราะห์คำตอบเชิงข้อความและการให้เหตุผลเชิงตรรกะ ซึ่งอาจทำให้คำตอบคลาดเคลื่อนได้แม้ว่าข้อมูลที่ดึงมาและผลการคำนวณจะถูกต้อง ดังนั้น ปัญญาประดิษฐ์ควรทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนการวิเคราะห์มากกว่าการตัดสินใจแทนผู้ใช้ และควรออกแบบการตรวจสอบโดยมนุษย์ให้มีความเข้มข้นแตกต่างกันตามลักษณะของผลลัพธ์ โดยขั้นตอนการกำหนดพารามิเตอร์และการคำนวณที่มีโครงสร้างชัดเจนอาจใช้การตรวจสอบในระดับพื้นฐาน ขณะที่คำตอบเชิงข้อความและการให้เหตุผลควรได้รับการตรวจสอบอย่างเข้มงวด พร้อมแสดงแหล่งข้อมูล พารามิเตอร์ เงื่อนไขการกรอง อภิข้อมูล และหลักฐานประกอบคำตอบก่อนนำผลลัพธ์ไปใช้ ในเชิงนโยบาย หน่วยงานที่รับผิดชอบข้อมูลเมืองควรกำหนดมาตรฐานด้านโครงสร้างข้อมูล อภิข้อมูล คุณภาพข้อมูล และช่องทางการเชื่อมต่อร่วมกัน พร้อมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และการตรวจสอบย้อนกลับสำหรับการใช้ปัญญาประดิษฐ์กับข้อมูลเมือง ในเชิงปฏิบัติ หน่วยงานสามารถเริ่มต้นพัฒนาระบบจากชุดข้อมูลเปิดที่มีแหล่งที่มาชัดเจนโดยไม่จำเป็นต้องมีคลังข้อมูลขนาดใหญ่ตั้งแต่ระยะแรก แต่ควรมีชั้นเชื่อมต่อและตรวจสอบข้อมูลเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและเงื่อนไขการเข้าถึงข้อมูลต้นทาง รวมถึงควรออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ให้แสดงข้อความ ตาราง กราฟ แผนที่และอภิข้อมูลในระดับที่เหมาะสมกับความเสี่ยงของผลลัพธ์แต่ละประเภท สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มจำนวนพื้นที่ ชุดข้อมูล และสถานการณ์ทดลอง พัฒนากลไกประเมินความเสี่ยงและตรวจสอบความถูกต้องของคำตอบเชิงข้อความและการให้เหตุผลโดยอัตโนมัติ เปรียบเทียบประสิทธิภาพของแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์หลายประเภท ประเมินผลร่วมกับผู้ใช้จริง และศึกษาการเชื่อมต่อข้อมูลแบบเวลาจริง การรองรับภาษาไทยและคำศัพท์เฉพาะถิ่น ตลอดจนประเด็นด้านความปลอดภัยและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้ระบบสามารถรองรับการใช้งานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแพลตฟอร์มอัจฉริยะสำหรับการบริหารจัดการเมือง: การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสืบค้นและสรุปข้อมูลเมือง”

เอกสารอ้างอิง

Cheung, J. C. & Ho, S. S. (2025). The effectiveness of explainable AI on human factors in trust models. Scientific Reports, 15, 23337.

Del Rosario, R. F. et al. (2025). Architecting resilient LLM agents: A guide to secure plan-then-execute implementations. arXiv preprint arXiv:2509.08646.

Gantla, H. et al. (2025). Fusion of real-time traffic and environmental sensor data with machine learning for optimizing smart city operations. Fusion: Practice and Applications, 19(2), 328–340.

He, M. et al. (2025). Generative AI for urban design: A stepwise approach integrating human expertise with multimodal diffusion models. arXiv preprint arXiv:2505.24260.

Kanna, K. & Kolbe, T. H. (2025). Advanced user interaction with urban digital twins using large language models. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, X-G-2025, 469–476.

Kaynak, S. et al. (2025). City-scale digital twin framework for flood impact analysis: Integrating urban infrastructure and real-time data analytics. Urban Climate, 64, 102640.

Lin, T. (2025). Research on cross-domain data fusion and co-optimization strategy of smart city management software. Frontiers in Science and Engineering, 5(7), 35–46.

Padsala, R. et al. (2025). A data-driven urban digital twin approach for evaluating positive energy district potential using OGC standards in Stuttgart. The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, XLVIII-4/W16-2025, 67–74.

Pan, Y. et al. (2016). Urban big data and the development of city intelligence. Engineering, 2(2), 171–178.

Tiwari, A. (2025). Conceptualising the emergence of agentic urban AI: From automation to agency. Urban Informatics, 4, 1–16.

Wilson, E. et al. (2025). Real-time data visualization frameworks for smart city applications [Preprint]. ResearchGate. doi:10.13140/RG.2.2.16704.85762.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ สำนักทะเบียน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

THE RELATIONSHIP BETWEEN SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION OF THE BANG PHLI DISTRICT REGISTRATION OFFICE, SAMUT PRAKAN PROVINCE

พิสิฐ ทรงนิพิฐกุล*, วิลาสินี จินตลิขิตดี
Pisit Songnipitkul*, Vilasinee Jintalikitdee
วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
College of Politics and Government, Suan Sunandha Rajabhat University
*Corresponding Author E-mail: s67563833013@ssru.ac.th
Received May 27, 2026; Revised July 7, 2026; Accepted July 13, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาคุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 2. ศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และ 3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 138,042 คน กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 384 คน โดยใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.84 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ผู้รับบริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.11) 2. ผู้รับบริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความพึงพอใจต่อการรับบริการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.21) และ 3. คุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ในระดับสูง (r = .80) โดยมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

คำสำคัญ: คุณภาพการให้บริการ, ความพึงพอใจ, สำนักทะเบียนอำเภอ

Abstract

The objectives of this research are to: 1. study the service quality of the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province; 2. study the service satisfaction of the service users at the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province. and 3. examine the relationship between service quality and service satisfaction of the service users at the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province. This research is a quantitative study. The population of this study consisted of 138,042 service users of the Bang Phli District Registration

Office, Samut Prakan Province, and the sample group consisted of 384 individuals, determined using the Krejcie and Morgan method for determining sample size. The research instrument was a questionnaire. The reliability coefficient of the entire questionnaire was 0.84. The statistics used for data analysis included descriptive statistics, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient analysis.

The research findings revealed that: 1. The service users of the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province, had an overall high level of opinion toward service quality ($\overline{X}$ = 4.11). 2. Service users of the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province, had the highest overall level of satisfaction with the services provided ($\overline{X}$ = 4.21). and 3. Service quality was highly (r = .80) and positively correlated with the service satisfaction of the service users at the Bang Phli District Registration Office, Samut Prakan Province.

Keywords: Service Quality, Satisfaction, District Registration

บทนำ

ในปัจจุบันการบริหารงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัล (Digital Transformation) ที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นในมิติของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของประชาชนในการรับบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการเปรียบเทียบมาตรฐานการให้บริการและมีความคาดหวังต่อคุณภาพงานบริการของภาครัฐที่สูงขึ้นกว่าในอดีตอย่างมีนัยสำคัญ (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2563) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความพึงพอใจของผู้รับบริการ คือ หัวใจสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างหน่วยงานกับประชาชน (ฉัตยาพร เสมอใจ, 2561) หากหน่วยงานภาครัฐละเลยการพัฒนาคุณภาพให้เท่าทันต่อความคาดหวังย่อมนำไปสู่ความเสื่อมถอยของภาพลักษณ์องค์กร เกิดความไม่ไว้วางใจ และอาจขยายตัวเป็นความขัดแย้งรุนแรงระหว่างรัฐกับประชาชนในระยะยาวได้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2538)

กระทรวงมหาดไทยในฐานะองค์กรหลักที่มีพันธกิจสำคัญในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จึงได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริการประชาชนไว้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการให้บริการที่มีคุณภาพ มีความเสมอภาคเป็นธรรม และเป็นบริการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบบราชการไทย (กระทรวงมหาดไทย, 2564) โดยมีกรมการปกครองเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบงานด้านทะเบียนราษฎร การจัดทำบัตรประจำตัวประชาชน การจดทะเบียนสมรส การแจ้งเกิด แจ้งตาย และการออกเอกสารสำคัญต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานและการยืนยันตัวตนของประชาชนในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ (กรมการปกครอง, 2565)

สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ในฐานะหน่วยงานปฏิบัติราชการส่วนภูมิภาค จึงมีหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจของกรมการปกครองเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของกระทรวงมหาดไทย โดยมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการให้บริการด้านทะเบียนราษฎร การจัดทำบัตรประจำตัวประชาชน การจดทะเบียนครอบครัว และการออกเอกสารสำคัญต่าง ๆ เพื่อรับรองสถานะบุคคล และสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบบราชการไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริการที่มุ่งเน้นคุณภาพและความเสมอภาค อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในทางปฏิบัติ พบว่า

สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในการให้บริการประชาชนอย่างทั่วถึง เนื่องจากอำเภอบางพลีเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญที่มีการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว ทั้งประชากรตามทะเบียนบ้าน ประชากรแฝง และแรงงานต่างด้าว ส่งผลให้สำนักทะเบียนมีภาระงานและจำนวนผู้รับบริการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดปัญหาด้านความรวดเร็วในการให้บริการ การบริหารจัดการคิว และการตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชน จนปรากฏเป็นข้อร้องเรียนเชิงลบผ่านสื่อสังคมออนไลน์และแบบประเมินผลการให้บริการอย่างกว้างขวาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างสำคัญที่ต้องเร่งได้รับการพัฒนาเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับมาตรฐานการให้บริการภาครัฐและบรรลุเป้าหมายการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของกระทรวงมหาดไทยอย่างแท้จริง (กรมการปกครอง, 2565)

แม้ว่าจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้รับบริการในหน่วยงานภาครัฐจำนวนมาก แต่การศึกษาในบริบทของสำนักทะเบียนอำเภอยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงอย่างอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จึงยังขาดข้อมูลที่ชัดเจนที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้รับบริการในบริบทดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาคุณภาพการให้บริการ ความพึงพอใจของผู้รับบริการ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าว เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติโดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกรกฎาคม 2568 ถึง เดือนมีนาคม 2569

2. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 138,042 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 384 คน โดยใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน จากนั้นผู้วิจัยได้เลือกวิธีการสุ่มตัวอย่างโดยอาศัยหลักความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล

เป็นลักษณะแบบสำรวจรายการ (Checklist) ให้ตอบตามความเป็นจริง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ส่วนที่ 2 คุณภาพการให้บริการ ใช้แนวคิดคุณภาพการให้บริการของ Parasuraman et. al. (1988) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ ความน่าเชื่อถือในการให้บริการ การตอบสนองต่อการให้บริการ การสร้างความมั่นใจในการให้บริการ และความเข้าอกเข้าใจผู้รับบริการ และส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของผู้รับบริการ ใช้แนวคิดความพึงพอใจในการให้บริการของ Millett (2012) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ การให้บริการอย่างเสมอภาค การให้บริการที่ตรงเวลา การให้บริการอย่างเพียงพอ การให้บริการอย่างต่อเนื่อง และการให้บริการอย่างก้าวหน้า โดยส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 ประกอบด้วยคำถามส่วนละ 20 ข้อ เป็นลักษณะคำถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนตามหลักของลิเคิร์ทสเกล (Likert, 1932)

การทดสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้หาค่าความเที่ยงตรง โดยการนำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) เท่ากับ 1.00 และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อนำมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาด้วยวิธีการของ Cronbach's Alpha Coefficient โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.84 ซึ่งเป็นค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บข้อมูล จากนั้นได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กับผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และติดตามรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง และเมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ของการตอบแบบสอบถาม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ ใช้อธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้อธิบายข้อมูลคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

5.2 สถิติวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทดสอบโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 เกณฑ์การพิจารณาความสัมพันธ์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระดับความสัมพันธ์
0.91 - 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก
0.71 - 0.90 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง
0.31 - 0.70 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง
0.01 - 0.30 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ
0 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 55.5 มีอายุตั้งแต่ 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.6 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 56.0 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 37.2 และมีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 35,001 บาท ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 34.6

1. คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ

ตารางที่ 1 คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกเป็นรายด้าน

คุณภาพการให้บริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ	4.43	0.39	มากที่สุด
2. ด้านความเข้าอกเข้าใจ	4.41	0.42	มากที่สุด
3. ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการ	4.25	0.40	มากที่สุด
4. ด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการ	3.74	0.53	มาก
5. ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ	3.70	0.50	มาก
รวม	**4.11**	**0.38**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.11, S.D. = 0.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านลำดับแรก คือ ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.43, S.D. = 0.39) รองลงมา คือ ด้านความเข้าอกเข้าใจ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.41, S.D. = 0.42) ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.25, S.D. = 0.40) ด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.74, S.D. = 0.53) และด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.70, S.D. = 0.50) ตามลำดับ

2. ความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกเป็นรายด้าน

ความพึงพอใจของผู้รับบริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค	4.80	0.47	มากที่สุด
2. ด้านการให้บริการที่ตรงเวลา	4.76	0.51	มากที่สุด
3. ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง	4.75	0.55	มากที่สุด
4. ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า	4.00	0.43	มาก
5. ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ	2.72	0.92	ปานกลาง
รวม	**4.21**	**0.38**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.21, S.D. = 0.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านลำดับแรก คือ ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.80, S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ด้านการให้บริการที่ตรงเวลา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.76, S.D. = 0.51) ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมากที่สุด

($\overline{X}$ = 4.75, S.D. = 0.55) ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00, S.D. = 0.43) และด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.72, S.D. = 0.92) ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

คุณภาพการให้บริการ	ความพึงพอใจของผู้รับบริการ			
	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ระดับความสัมพันธ์	ทิศทางความสัมพันธ์
ด้านความเข้าอกเข้าใจ	.83**	.00	สูง	ทางบวก
ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการ	.80**	.00	สูง	ทางบวก
ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ	.80**	.00	สูง	ทางบวก
ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ	.53**	.00	ปานกลาง	ทางบวก
ด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการ	.49**	.00	ปานกลาง	ทางบวก
รวม	**.80****	**.00**	**สูง**	**ทางบวก**

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า โดยภาพรวมคุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (sig = .00) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง (r = .80) โดยมีความสัมพันธ์กันในทางบวก หมายความว่า ยิ่งมีคุณภาพการให้บริการมากขึ้นเท่าใด ยิ่งทำให้ความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สูงขึ้นตาม โดยคุณภาพการให้บริการที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการมากที่สุด คือ ด้านความเข้าอกเข้าใจ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง (r = .83) รองลงมา คือ ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง (r = .80) ด้านการสร้างความมั่นใจในการให้บริการ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง (r = .80) ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง (r = .53) และด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการ มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง (r = .49) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากผลการวิจัยพบว่า การให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีคุณภาพการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการที่มีประสิทธิภาพและมีการบริหารจัดการงานบริการของหน่วยงานภาครัฐในระดับอำเภออย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ทันสมัยและเป็นระเบียบเรียบร้อยซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการ ลดความสับสน และเพิ่มความคล่องตัวในการติดต่อราชการ ส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความรู้สึกสะดวกสบาย และมีทัศนคติเชิงบวกต่อหน่วยงานตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการเข้ารับบริการ ในด้านกระบวนการให้บริการ พบว่าสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการมีการดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมาย และขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนส่งผลให้การให้บริการมีความถูกต้อง โปร่งใสและตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการโดยเฉพาะงาน

ทะเบียนราษฎร ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ หน้าที่ และสถานะทางกฎหมายของประชาชน การปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐานจึงช่วยลดข้อผิดพลาด และลดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินงาน พื้นที่สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ รับผิดชอบเป็นพื้นที่มีลักษณะเมืองอุตสาหกรรมทำให้มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่จำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้มีประชาชนมารับบริการเป็นจำนวนมากเช่นกัน ทำให้บุคลากรต้องให้บริการประชาชนเป็นจำนวนมากต่อวัน บุคลากรจึงมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในงานที่รับผิดชอบ และสามารถให้คำแนะนำและตอบข้อซักถามของผู้รับบริการได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และครบถ้วน อีกทั้งยังมีความพร้อมในการให้บริการและสามารถปรับการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการ และสถานการณ์ของผู้รับบริการแต่ละราย ซึ่งช่วยลดความกังวลและเพิ่มความเข้าใจให้แก่ผู้รับบริการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการดีขึ้นในด้านพฤติกรรมการให้บริการบุคลากรแสดงออกถึงความสุภาพ อัธยาศัยดี และมีจิตบริการให้ความเอาใจใส่ต่อผู้รับบริการอย่างทั่วถึงไม่เลือกปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้รับบริการรู้สึกได้รับการดูแลและได้รับความสำคัญอย่างเหมาะสมซึ่งปัจจัยข้างต้นจะส่งผลให้ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของหน่วยงานในสายตาของประชาชนผู้รับบริการเกิดความเชื่อมั่นและการยอมรับในมาตรฐานการให้บริการของหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของณัฏฐ์นรี อมรกุล (2564) ที่ได้วิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการของกองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี พบว่า คุณภาพการให้บริการของกองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.1 คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการที่สามารถตรวจสอบได้ ความเป็นมืออาชีพในการให้บริการของเจ้าหน้าที่ การตอบข้อสงสัยได้อย่างถูกต้องและชัดเจน การติดตามความคืบหน้าของเรื่องที่ยังดำเนินการไม่เสร็จ และมีการแจ้งผู้รับบริการเป็นระยะและความสามารถในการสร้างความไว้วางใจให้แก่ผู้รับบริการซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้รับบริการเกิดความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานและการให้บริการสะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความรู้ ความเข้าใจในกฎหมาย ระเบียบ และขั้นตอนการปฏิบัติงานเป็นอย่างดี สามารถให้คำแนะนำแก่ผู้รับบริการได้อย่างถูกต้องชัดเจนและครบถ้วน ซึ่งทำให้ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการเป็นจุดเด่นสำคัญของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาริชาติ สุขสวัสดิ์ (2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการของสำนักงานบังคับคดี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า คุณภาพการให้บริการของสำนักงานบังคับคดีจังหวัดสมุทรปราการด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ

1.2 คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการในด้านสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะการแบ่งโซนในการให้บริการอย่างชัดเจน มีการจัดคิวด้วยระบบคิวอัตโนมัติที่ช่วยอำนวยความสะดวก แก่ผู้รับบริการ มีการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณที่ให้บริการอย่างสม่ำเสมอและมีการติดตั้งป้ายแสดงขั้นตอนการรับบริการอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นของคุณภาพการให้บริการพบว่า ด้านความเป็นรูปธรรมยังมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ให้บริการโดยในพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีลักษณะเป็นเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และมีพื้นที่ติดกับกรุงเทพมหานคร ทำให้มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นรวมถึงประชากรแฝงที่เดินทางมาใช้บริการจากบริเวณใกล้เคียงและจำนวนผู้รับบริการอาจมีจำนวนมากในบางช่วงเวลา ส่งผลให้การจัด

สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกอาจยังไม่สามารถตอบสนองต่อจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและไม่ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับบริการได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปิยะนันท์ กลั่นวารี (2561) ที่ได้วิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 17 พบว่า คุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 17 ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ

2. ความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากผลการวิจัยพบว่า การให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีความพึงพอใจของผู้รับบริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี มีความสามารถในการให้บริการเพื่อให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจ เนื่องจากสำนักทะเบียนให้ความสำคัญกับการจัดระบบการให้บริการที่ถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรม อีกทั้งสำนักทะเบียนมีภารกิจและบทบาทเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานทะเบียนราษฎรที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ และสถานะทางกฎหมายของประชาชนโดยตรงโดยเฉพาะด้านการให้บริการอย่างเสมอภาคพบว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีให้บริการแก่ผู้รับบริการทุกคนอย่างเท่าเทียม เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานโดยไม่เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทน ให้บริการด้วยท่าทีที่สุภาพ ให้เกียรติและเคารพผู้รับบริการโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีการจัดลำดับคิวเพื่อเข้ารับบริการส่งผลให้ผู้รับบริการทุกกลุ่มได้รับการดูแลอย่างเสมอภาคและเกิดความรู้สึกถึงความเป็นธรรม ความโปร่งใสและความไว้วางใจต่อหน่วยงาน นอกจากนี้ ด้านการให้บริการที่ตรงเวลา สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี มีการเปิดให้บริการตรงตามเวลาที่กำหนด มีการกำหนดขั้นตอน และระยะเวลาในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ผู้รับบริการได้รับเอกสารภายในระยะเวลาที่เหมาะสมและได้รับความสะดวกรวดเร็วในการรับบริการทุกครั้ง หากเกิดความล่าช้าเจ้าหน้าที่สามารถชี้แจงสาเหตุและระยะเวลาที่แน่นอนในการรับเอกสารได้อย่างชัดเจนส่งผลให้ผู้รับบริการรับรู้ถึงความมีประสิทธิภาพและความรับผิดชอบในการดำเนินงานของหน่วยงาน ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตามภารกิจของหน่วยงาน โดยเจ้าหน้าที่จะให้บริการจนกว่าจะหมดเวลาให้บริการและไม่ปฏิเสธผู้รับบริการก่อนเวลา หากระบบการให้บริการเกิดปัญหาเจ้าหน้าที่จะสามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีการเปิดช่องบริการเพิ่มเติมเมื่อมีผู้รับบริการจำนวนมากรวมถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานทะเบียนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊กและไลน์ ซึ่งช่วยให้ผู้รับบริการได้รับข้อมูล ที่ถูกต้องทันเวลาและเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความพร้อมของหน่วยงาน ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้บริการ เช่น การใช้แอปพลิเคชัน ThaID รวมถึงการเปิดช่องทางรับฟังข้อร้องเรียนและให้คำแนะนำผ่านสื่อสังคมออนไลน์และการปรับปรุงรูปแบบการให้บริการให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ หน่วยงานมีการจัดเตรียมความพร้อมให้เหมาะสมต่อการให้บริการ ทั้งด้านสถานที่ จำนวนช่องบริการ จำนวนเจ้าหน้าที่และพื้นที่จอดรถซึ่งช่วยลดความแออัด ลดความล่าช้าและเพิ่มความสะดวกสบายแก่ผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของภัทรนันท์ ศรีมงคล (2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อคุณภาพการให้บริการกองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี พบว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการกองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ความพึงพอใจของผู้รับบริการ สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการที่ส่งผลให้ผู้รับบริการรับรู้ถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการโดยไม่เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนและให้บริการด้วยท่าทีที่สุภาพให้เกียรติและเคารพผู้รับบริการทุกคนอย่าง

เหมาะสม รวมถึงไม่มีการเลือกปฏิบัติในการจัดลำดับคิวเพื่อเข้ารับบริการ ส่งผลให้ผู้รับบริการทุกกลุ่มได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกัน ปัจจัยดังกล่าวทำให้ผู้รับบริการเกิดความรู้สึกถึงความเป็นธรรม ความโปร่งใสและความไว้วางใจต่อหน่วยงาน อีกทั้งสำนักทะเบียนอำเภอบางพลีให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตสำนึกด้านจริยธรรมและการบริการภาครัฐแก่เจ้าหน้าที่ โดยมุ่งเน้นให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบและเป็นมาตรฐานเดียวกันมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และตระหนักถึงบทบาทในการให้บริการประชาชนอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง นอกจากนี้ หน่วยงานยังส่งเสริม ให้เจ้าหน้าที่มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับบริการและยึดหลักการให้บริการประชาชนเป็นศูนย์กลางซึ่งช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของขจรศักดิ์ น้อยประเสริฐ (2563) ที่ได้วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลบางวัว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลบางวัว จังหวัดฉะเชิงเทรา ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค

สำหรับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าสำนักทะเบียนอำเภอบางพลีมีการให้บริการที่ส่งผลให้ผู้รับบริการยังรับรู้ถึงข้อจำกัดด้านความเพียงพอของทรัพยากรในการให้บริการ โดยเฉพาะในประเด็นจำนวนช่องบริการและจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ยังไม่สามารถรองรับปริมาณผู้รับบริการได้อย่างเหมาะสมในบางช่วงเวลา รวมถึงข้อจำกัดด้านสถานที่ เช่น พื้นที่นั่งรอรับบริการและพื้นที่จอดรถ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความแออัดและความไม่สะดวกในการเข้ารับบริการ แม้ว่าหน่วยงานจะมีความตั้งใจ ในการให้บริการและบุคลากรจะมีพฤติกรรมการให้บริการที่ดีตามมาตรฐานก็ตาม ความพึงพอใจ ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอยังอยู่ในระดับต่ำกว่าด้านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นผลมาจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและทรัพยากรของหน่วยงานในเรื่องของพื้นที่ที่ตั้งของหน่วยงานมีส่วนราชการอื่น ๆ อยู่บริเวณใกล้เคียงและมีผู้มาใช้บริการจำนวนมากเช่นกัน ทำให้มีข้อจำกัดพื้นที่จอดรถ ส่วนจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการเป็นการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางโดยไม่ได้คำนึงถึงจำนวนผู้รับบริการเป็นหลัก ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ที่หน่วยงานไม่สามารถปรับปรุงได้อย่างรวดเร็วแตกต่างจากด้านพฤติกรรมการให้บริการของบุคลากรที่สามารถพัฒนาได้ในระยะสั้น ข้อจำกัดดังกล่าวจึงส่งผลโดยตรงต่อประสบการณ์ของผู้รับบริการและมีผลต่อความพึงพอใจในการให้บริการในภาพรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภกร แก้วพุทธา (2561) ที่ได้วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้เสียภาษีต่อคุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่สาขาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ความพึงพอใจของผู้เสียภาษีต่อคุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่สาขาในเขตกรุงเทพมหานคร ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากผลการวิจัย พบว่า คุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง โดยมีความสัมพันธ์กันในทางบวก กล่าวคือ ยิ่งสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีคุณภาพการให้บริการมากขึ้นเท่าใด ยิ่งทำให้ความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สูงขึ้นตามโดยคุณภาพการให้บริการที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการมากที่สุด คือ ด้านความเข้าอกเข้าใจมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง รองลงมา คือ ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ด้านการสร้างความมั่นใจในการให้บริการมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางและด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการมีความสัมพันธ์กัน

ในระดับปานกลาง ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสถาพร วิชัยรัมย์ (2562) ได้วิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า คุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีความสัมพันธ์กันในระดับสูงและมีความสัมพันธ์ทางบวก

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพการให้บริการตามแนวคิด SERVQUAL ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ ความน่าเชื่อถือในการให้บริการ การตอบสนองต่อการให้บริการ การสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ และความเข้าอกเข้าใจผู้รับบริการ มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ โดยเฉพาะด้านความเข้าอกเข้าใจผู้รับบริการ ด้านการตอบสนองต่อการให้บริการ และด้านการสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ รู้สึกได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม และมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานภาครัฐ

ผลการวิจัยพบว่า การยกระดับคุณภาพการให้บริการไม่ได้ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตามระเบียบหรือขั้นตอนการให้บริการเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยบุคลากรที่มีใจรักในการบริการ ความสุภาพ ความเป็นธรรม การสื่อสารที่ชัดเจน และการบริหารจัดการและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ นำไปสู่ความพึงพอใจของผู้รับบริการ และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้งาน

1. สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ควรที่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการให้บริการให้มีความเหมาะสม ควรที่จะต้องปรับปรุงการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณที่ให้บริการให้มีความต่อเนื่องและทั่วถึง รวมถึงจัดให้มีการตรวจสอบความเรียบร้อยของสถานที่อย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างความประทับใจ และความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ นอกจากนี้ ควรพัฒนาและปรับปรุงป้ายแสดงขั้นตอนการรับบริการให้มีความชัดเจน เข้าใจง่าย และมองเห็นได้อย่างชัดเจนเพื่อลดความสับสนและช่วยให้ผู้รับบริการสามารถดำเนินการตามขั้นตอนได้ด้วยตนเองอย่างสะดวกและรวดเร็วควบคู่กับการรักษามาตรฐานด้านการจัดโซนการให้บริการและระบบคิวอัตโนมัติที่มีอยู่ในระดับดีอยู่แล้ว ให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของสำนักทะเบียนเพิ่มความสะดวกสบายและเสริมสร้างความพึงพอใจของผู้รับบริการโดยรวมให้สูงยิ่งขึ้น

2. สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ควรที่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาช่องทางการชำระเงินให้ครอบคลุมและสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งการเพิ่มจุดสแกนจ่ายผ่านแอปพลิเคชัน บัตรเครดิตและเงินสด ให้มีความสะดวกและรวดเร็ว อีกทั้งด้านการให้บริการอย่างเพียงพอมีความพึงพอใจน้อยที่สุด สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จึงควรที่จะต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก ให้มีความเพียงพอต่อปริมาณผู้รับบริการ โดยเฉพาะการเพิ่มจำนวนช่องบริการและจำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการซึ่งมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย เพื่อช่วยลดระยะเวลาการรอคอย และเพิ่มความรวดเร็วในการให้บริการ นอกจากนี้ ควรที่จะต้องพิจารณาจัดสรรและปรับปรุงพื้นที่นั่งรอให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับช่วงเวลาที่มีผู้รับบริการจำนวนมาก ตลอดจนวางแผนเพิ่มหรือปรับปรุงพื้นที่จอดรถให้รองรับผู้รับบริการได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การวางแผนกำลังคนและทรัพยากรให้สอดคล้องกับปริมาณผู้รับบริการในแต่ละช่วงเวลาจะช่วยให้การให้บริการมีความคล่องตัว ลดความแออัดและส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจต่อการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการในภาพรวมสูงยิ่งขึ้น

3. สำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ควรที่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกมิติ โดยเฉพาะด้านความเข้าอกเข้าใจ ซึ่งเป็นมิติที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการในระดับสูงที่สุด ควรส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีทักษะในการสื่อสาร การรับฟังปัญหา และการให้บริการด้วยความสุภาพ เอาใจใส่ และเข้าใจความต้องการที่แตกต่างของผู้รับบริการแต่ละราย ควบคู่กับการพัฒนาด้านการตอบสนองต่อการให้บริการและด้านการสร้างความมั่นใจในการให้บริการให้มีความรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นมาตรฐานเดียวกัน นอกจากนี้ ควรที่จะต้องปรับปรุงด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการและด้านความน่าเชื่อถือในการให้บริการอย่างสม่ำเสมอเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นต่อหน่วยงาน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า คุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการในระดับสูงและเป็นความสัมพันธ์ทางบวก แสดงให้เห็นว่า เมื่อสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สามารถพัฒนาคุณภาพการให้บริการให้สูงขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้ผู้รับบริการมีความพึงพอใจเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย อันจะนำไปสู่การสร้างความเชื่อมั่น ภาพลักษณ์ที่ดีและความพึงพอใจต่อการให้บริการของหน่วยงานอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรที่จะต้องศึกษาปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้รับบริการสำนักทะเบียนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เพิ่มเติม นอกเหนือจากคุณภาพการให้บริการ เช่น ความคาดหวัง

ของผู้รับบริการ ภาพลักษณ์ของหน่วยงาน ประสบการณ์ในการรับบริการที่ผ่านมา การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการให้บริการ เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรที่จะต้องดำเนินการวิจัยซ้ำในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เนื่องจากคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นเรื่องของการรับรู้และทัศนคติ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐ สภาพแวดล้อมทางสังคม การพัฒนาเทคโนโลยี และบริบทของหน่วยงาน จึงควรมีการศึกษาซ้ำเป็นระยะเพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงของระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการ

3. ควรที่จะต้องทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับสำนักทะเบียนอำเภอหรือหน่วยงานภาครัฐอื่นในพื้นที่หรือจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้รับบริการในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้เห็นจุดเด่น จุดควรที่จะต้องปรับปรุง และแนวทางการพัฒนาคุณภาพการให้บริการที่เหมาะสมสำหรับหน่วยงานภาครัฐในภาพรวม

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. (2565). คู่มือการปฏิบัติงานทะเบียนราษฎรและบัตรประจำตัวประชาชน ปี พ.ศ. 2565 สำหรับเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนอำเภอ. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2569 จาก https://shorturl.asia/NGTqC.

กระทรวงมหาดไทย. (2564). แผนปฏิบัติราชการรายปี (พ.ศ. 2564) ของกระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

ขจรศักดิ์ น้อยประเสริฐ. (2563). ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลบางวัว จังหวัดฉะเชิงเทรา (การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ฉัตยาพร เสมอใจ. (2561). การตลาดบริการ: แนวคิด กลยุทธ์ และกรณีศึกษาทางการบริหารจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฏฐ์นรี อมรกุล. (2564). คุณภาพการให้บริการของกองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (รายงานผลการวิจัย). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2563). การจัดการภาครัฐดิจิทัล: การเปลี่ยนแปลงองค์กรสู่ความทันสมัยและการใช้เทคโนโลยีเพื่อบริการประชาชน. กรุงเทพฯ: รัตนไตร.

ปาริชาติ สุขสวัสดิ์. (2562). คุณภาพการให้บริการของสำนักงานบังคับคดี จังหวัดสมุทรปราการ (การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.

ปิยะนันท์ กลั่นวารี. (2561). คุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 17 (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภัทรนันท์ ศรีมงคล. (2562). ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อคุณภาพการให้บริการของกองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2538). พฤติกรรมผู้บริโภค ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.

ศุภกร แก้วพุทธา. (2561). ความพึงพอใจของผู้เสียภาษีต่อคุณภาพการให้บริการของสำนักงานสรรพากรพื้นที่สาขาในเขตกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สถาพร วิชัยรัมย์. (2562). คุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 11(2), 45-62.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). สถิติจำนวนประชากร ปี พ.ศ. 2567. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2569 จาก https://stat.bora.dopa.go.th.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. Archives of Psychology, 22(140), pp. 1–55.

Millett, J. D. (1954). Management in the Public Service: The Quest for Effective Performance. New York: McGraw-Hill.

Parasuraman, A. et al. (1988). SERVQUAL : A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12-40.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร : สู่การพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล

INTELLIGENCE IN RECRUITMENT AND SELECTION PROCESS: A GUIDELINE FOR DEVELOPING HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE DIGITAL AGE

รัฐพล ไผ่งาม*, เนติลักษณ์ สุทธิรักษ์
Ratthapol Phaingam*, Netilux Sutthirak
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
*Corresponding Author E-mail: ratthapol99@gmail.com
Received April 18, 2026; Revised June 24, 2026; Accepted July 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร และศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและการสังเคราะห์แนวคิดจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ปัญญาประดิษฐ์สามารถปรับปรุงประสิทธิภาพการสรรหาบุคลากรได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยลดระยะเวลาในการคัดกรองบุคลากรได้ถึงร้อยละ 30 เพิ่มความแม่นยำในการจับคู่ผู้สมัครกับตำแหน่งงาน และลดอคติในการตัดสินใจจากการคัดกรองประวัติส่วนตัวด้วยระบบ AI อัตโนมัติ การใช้แชตบอทในการสื่อสาร การวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลเชิงลึก และการสนับสนุนความหลากหลายในที่ทำงาน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ยังคงมีข้อจำกัดด้านความเสี่ยงของชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์ (อัลกอริทึม) ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และความจำเป็นในการคงไว้ซึ่งบทบาทของมนุษย์ในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย ดังนั้นการประยุกต์ใช้ AI อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการวางแผนที่รอบคอบ การฝึกอบรมบุคลากร และการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม
คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, การสรรหาบุคลากร, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, เทคโนโลยีดิจิทัล

Abstract

This study aims to analyze the application of artificial intelligence in recruitment and selection processes and examine approaches for developing human resource management in the digital era. Using document analysis and synthesis of relevant research concepts, the study found that artificial intelligence can significantly improve recruitment efficiency by reducing screening time by up to 30%, increasing accuracy in matching candidates with positions, and reducing bias in decision-making. Key benefits include automated resume screening, chatbot communication, in-depth data analysis, and supporting workplace diversity. However, applications still have limitations including algorithmic bias risks, data privacy concerns, and the necessity of maintaining human roles in final decision-making. Effective implementation requires careful planning, personnel training, and adherence to ethical principles.
Keywords: Artificial Intelligence, Recruitment, Human Resource Management, Digital Technology

บทนำ

ในยุคแห่งการปฏิวัติดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วนของการดำเนินธุรกิจ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาองค์กร ปัญญาประดิษฐ์หรือ Artificial Intelligence (AI) ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าว จากเดิมที่การสรรหาบุคลากรต้องอาศัยการดำเนินงานด้วยตรวจสอบเอกสารด้วยมือ เช่น การคัดกรองประวัติส่วนตัว การนัดหมายสัมภาษณ์ และการประเมินผู้สมัคร ปัจจุบันสามารถใช้เทคโนโลยี AI เข้ามาช่วยเพิ่มความแม่นยำและความรวดเร็วอย่างน่าทึ่ง

ความสำคัญของการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรในองค์กรสมัยใหม่ ไม่เพียงแต่เป็นการหาคนมาทำงานเท่านั้น แต่เป็นการหาบุคคลที่มีศักยภาพและความเหมาะสมที่จะสร้างคุณค่าให้กับองค์กรอย่างยั่งยืน (ลงทุนแมน, 2568) การมีบุคลากรที่มีความสามารถและเหมาะสมกับวัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและสร้างความก้าวหน้าให้กับองค์กร อย่างไรก็ตาม กระบวนการสรรหาคัดเลือกบุคลากรแบบดั้งเดิมมักจะซับซ้อน ใช้เวลานาน และมีความเสี่ยงที่จะเกิดอคติในการตัดสินใจของผู้รับผิดชอบ (A.R.E.E. Technology Solutions, ม.ป.ป.) สถิติจากงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การใช้ AI ในการสรรหาบุคลากรได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยผู้นำด้านการจ้างงานมากกว่าหนึ่งในสามได้นำ AI มาใช้ในกระบวนการสรรหาบุคลากร และร้อยละ 40 ได้ลงทุนในการพัฒนาทักษะบุคลากรด้วยการนำ AI เข้ามาใช้ในระบบ (Sharma, 2026) นอกจากนี้ AI ยังช่วยให้บริษัท จัดหางานสามารถตอบสนองความต้องการในการสรรหาพนักงานของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การเร่งรัดการจัดหาผู้สมัครไปจนถึงการปรับปรุงประสบการณ์ของผู้สมัคร

ปัญญาประดิษฐ์ในบริบทของการสรรหาบุคลากร หมายถึง การนำเทคโนโลยีการเรียนรู้ของเครื่องจักร การประมวลผลภาษาธรรมชาติ และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและทำให้กระบวนการสรรหาบุคลากรต่าง ๆ เป็นระบบอัตโนมัติ และช่วยให้ตัดสินใจได้ดีขึ้น (Russell & Norvig, 2020) AI สามารถประเมินและประมวลผลข้อมูลจำนวนมากจากตลาด การสรรหาบุคลากร และนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้เพื่อระบุรูปแบบ แนวโน้ม และข้อมูลเชิงลึก เพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการคิดแบบมนุษย์ การเติบโตของตลาด AI ในการสรรหาบุคลากรแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าจะเติบโตถึง 1.35 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2025 ด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปีที่ 18.9% (Thakkar, 2025) การเติบโตนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและการนำไปใช้งานจริงขององค์กรต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งได้เห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนี้

ดังนั้น บทความนี้จึงต้องการวิเคราะห์ในการนำ AI หรือปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร และศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล เพื่อให้การนำ AI มาใช้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ส่งผลกระทบในทางลบต่อผู้เกี่ยวข้อง ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรอย่างครอบคลุม อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร

การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรทั้งจากภายในหรือภายนอก ในแต่ละองค์กรจะมีขั้นตอนในการสรรหาบุคลากร ดังนี้

1. กำหนดตำแหน่งว่างที่เปิดรับสมัครสรรหาทรัพยากรบุคคลใหม่ขององค์กร โดยพิจารณาจากข้อมูลการวางแผนทรัพยากรบุคคลขององค์กรทั้งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต รวมถึงข้อมูลความต้องการในตำแหน่ง

งานต่าง ๆ จากคำร้องของผู้บริหารในหน่วยงาน ดังนั้นงานของผู้สรรหาบุคลากร คือ การแสวงหาและจูงใจผู้สมัครงานที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานให้มาสมัครงานตามตำแหน่งที่ว่าง ทั้งนี้ผู้สรรหา มีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการออกแบบอาชีพ การวิเคราะห์อาชีพและคุณลักษณะเฉพาะอาชีพ

2. การกำหนดคุณสมบัติของบุคลากรที่ต้องการสรรหาให้เหมาะสมกับตำแหน่งงานที่เปิดรับสมัครสรร ดังนั้นผู้สรรหาจึงต้องศึกษารายละเอียดจากการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ การวิเคราะห์งาน การกำหนดรายละเอียดลักษณะงานและคุณสมบัติเฉพาะงาน เพื่อให้ได้คุณลักษณะของตำแหน่งงานและคุณสมบัติของบุคคลที่ต้องการสรรหา ตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากผู้บริหารฝ่ายต่าง ๆ ภายในองค์กรที่ต้องการสรรหาใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสรรหา

3. กำหนดวิธีการและการดำเนินการสรรหาทรัพยากรบุคคลใหม่ ผู้สรรหาจึงต้องหาวิธีการจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้คนที่ดีที่สุดมาสมัครงานซึ่งวิธีการสรรหาทรัพยากรบุคคลอาจสรรหาจากแหล่งภายในและภายนอกองค์การ โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสรรหาบุคลากรจากภายในองค์กร อาจใช้การประกาศผ่านทางสื่อสารมวลชน

4. ความพึงพอใจในตัวผู้สมัครที่ได้จากการสรรหา ความสำเร็จของกระบวนการในการสรรหาทรัพยากรบุคคลในขั้นสุดท้าย คือ การเกิดความพึงพอใจที่ได้ผู้สมัคร ในองค์การ ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้สรรหาที่เป็นฝ่ายบุคคลขององค์การที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการสรรหาทรัพยากรบุคคลใหม่ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า กระบวนการสรรหาบุคลากร เริ่มจากการกำหนดตำแหน่งว่างที่เปิดรับสมัครการกำหนดคุณสมบัติของบุคลากรที่ต้องการ การกำหนดวิธีการและการดำเนินการสรรหาและสร้างความพึงพอใจในตัวผู้สมัครที่ได้จากการสรรหา นอกจากนั้นการคัดเลือกบุคลากรก็ต้องดำเนินอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยการคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมที่สุด คือ เหมาะสมกับตำแหน่งงานเหมาะสมกับองค์การ มีการทดสอบความรู้ ความสามารถ เป็นต้น

การนำปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การเข้าสู่ยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างรากฐาน โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้ในกระบวนการต่าง ๆ ของ HR ปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกิจ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการทำงาน และเร่งการเติบโตทางธุรกิจ ในช่วงแรกปัญญาประดิษฐ์ใช้สำหรับระบบผู้เชี่ยวชาญและระบบความรู้เพื่อให้คำแนะนำ แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ให้มีความสามารถในการแก้ปัญหา เรียนรู้ จัดการความรู้และกำหนดทิศทางในการสื่อสารได้แม่นยำขึ้น (Duan et al., 2019)

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์สามารถพบได้ ในหลายด้านโดยเฉพาะการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร ซึ่งปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยวิเคราะห์ประวัติส่วนตัวของผู้สมัครงาน คัดกรองคุณสมบัติ และจับคู่ตำแหน่งงานกับผู้สมัครที่เหมาะสม องค์กรที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการคัดกรองผู้สมัครสามารถลดเวลา ในกระบวนการสรรหาได้ถึงร้อยละ 40 (พนิดา อมราวิกรม, 2568) นอกจากนี้ยังสามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การวิเคราะห์แนวโน้มการลาออก และการจัดการข้อมูลบุคลากรอย่างครอบคลุม ปัจจุบัน 42% ขององค์กรขนาดใหญ่ทั่วโลกที่มีพนักงานตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป ได้นำ AI มาใช้อย่างจริงจังแล้ว (Active Adopt AI) ในองค์กรเหล่านี้จะเพิ่มขึ้นเป็น 74% ภายในปี 2027 อย่างไรก็ตาม แม้ไม่มีองค์กรใดประกาศชัดเจนถึงสัดส่วนพนักงานที่ต้องลดลง เพราะมีการใช้ AI แทนที่บางตำแหน่งงาน แต่สัญญาณนี้คือสิ่งที่มนุษย์เงินเดือนต้องเริ่มพิจารณาว่า

ตนเองกำลังอยู่ในกลุ่ม 42% ที่เข้าถึงการใช้ AI แล้ว หรืออยู่ในกลุ่ม 58% ที่ยังไม่ปรับตัวใช้ AI ทำงาน การที่พนักงานยังไม่ยอมปรับตัว จะส่งผลกระทบรุนแรงถึงการตกงานในอนาคต โดยเฉพาะคนที่ทำงานในตำแหน่งงานแบบ “งานหน้าเดียว” ภายในปี 2026 ประมาณ 7% ของกลุ่มตำแหน่งงานหรือทักษะงานบางอย่างจะถูกแทนที่โดย AI และหายไปจากตลาดแรงงาน โดยกลุ่มงานที่ถูกคุกคามกลุ่มแรก ๆ คือ งานลักษณะทำซ้ำ ๆ งานธุรการ เป็นต้น คนที่ทำงาน "หน้าเดียว" มาตลอดและไม่มีทักษะเสริม (Cross-Skill) อื่น ๆ จะตกอยู่ในอันตราย (กรุงเทพธุรกิจ, 2568)

ความสำคัญของ AI ในบริบทการทำงานปัจจุบันไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือเสริมเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถแข่งขันได้ในตลาด ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ AI ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจและลดความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น ทำให้องค์กรเกิดความคล่องตัวในการพัฒนาและเติบโต นำไปสู่ความก้าวหน้าอย่างยั่งยืนในอนาคต การที่ AI สามารถประยุกต์ใช้ได้กับหลากหลายอุตสาหกรรม ส่งผลให้ AI เป็นเครื่องมือสำคัญที่องค์กรยุคใหม่ต้องมี ด้วยศักยภาพที่ช่วยให้การทำงาน “เร็วขึ้น แม่นยำขึ้น และชาญฉลาดขึ้น” (ลงทุนแมน, 2568)

การนำปัญญาประดิษฐ์ AI มาใช้ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการค้นหา คัดกรอง และประเมินผู้สมัครผ่านเทคโนโลยี เช่น Natural Language Processing (NLP), Chatbot, Video Interview Analysis และ Gamified Assessment ซึ่งช่วยลดระยะเวลาและเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจด้านทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย 1. การสรรหาเชิงรุก (Proactive Sourcing) AI Headhunting ใช้ AI คัดกรองโปรไฟล์จากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ เช่น LinkedIn หรือ Job Board เพื่อค้นหาผู้สมัครที่มีทักษะตรงตามความต้องการ แม้ว่าเขาจะไม่ได้กดสมัครงานโดยตรง (Passive Candidates) Programmatic Advertising ยิงโฆษณาตำแหน่งงานไปให้กลุ่มเป้าหมายที่มีพฤติกรรมหรือความสนใจสอดคล้องกับลักษณะงานโดยอัตโนมัติ 2. การคัดกรองอัตโนมัติ (Automated Screening) Resume Screening ใช้ NLP (Natural Language Processing) อ่านและวิเคราะห์ Resume เพื่อให้คะแนนความเหมาะสม (Matching Score) ตาม Keyword และประสบการณ์ที่กำหนด Chatbots for Initial Screening ใช้ Chatbot ตอบคำถามเบื้องต้นและคัดกรองคุณสมบัติพื้นฐาน เช่น วุฒิการศึกษา, ความพร้อมในการเริ่มงาน ตลอด 24 ชั่วโมง ช่วยลดภาระงานแอดมินของ HR และ 3. การประเมินผลอัจฉริยะ (Smart Assessment) Video Interview Analysis ใช้ AI วิเคราะห์ภาษากาย โทนเสียง และเนื้อหาในการตอบคำถามผ่านวิดีโอ (Asynchronous Video Interview) เพื่อประเมิน Soft Skills หรือความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) Gamified Assessments: ใช้เกมที่ออกแบบมาเพื่อทดสอบตรรกะ การแก้ปัญหา หรือนิสัยการทำงาน โดย AI จะประเมินพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้สมัครระหว่างเล่นเกม (Eubanks, 2022; Deloitte, 2020)

ดังนั้น กระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรแบบดั้งเดิมเผชิญกับความ ท้าทายหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความยุติธรรมในการดำเนินงาน ปัญหาหลักที่สำคัญคือการใช้เวลานานในการคัดกรองผู้สมัคร โดยเฉพาะเมื่อมีผู้สมัครจำนวนมาก มีอคติที่เกิดจากความรู้สึกส่วนตัวหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้รับผิดชอบ ซึ่งอาจส่งผลให้การคัดเลือกไม่เป็นไปอย่างยุติธรรมและไม่ได้ผู้สมัครที่เหมาะสมที่สุดกับองค์กร อีกทั้งการที่หน่วยงานไม่สามารถสื่อสารกับผู้สมัครหลายร้อยหรือหลายพันคนได้ครบถ้วน ซึ่งอาจทำให้เกิดความหงุดหงิดหากผู้สมัครรู้สึกว่าข้อความของตนถูกเพิกเฉย และอาจส่งผลเสียต่อชื่อเสียงของบริษัท การขาดระบบติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบทำให้การปรับปรุงกระบวนการสรรหาเป็นไปได้ยาก ดังนั้น หากองค์กรใดมีวิธีการที่รวดเร็วกว่าก็จะมีผลได้เปรียบ ในการคัดเลือกบุคลากร ที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยงานของตน

ทั้งนี้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรประกอบด้วยระบบและเครื่องมือที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละระบบมีหน้าที่และความสามารถเฉพาะตัว การคัดกรองประวัติและใบสมัครแบบอัตโนมัติเป็นการนำ AI มาใช้ในการประมวลผลข้อมูลจากประวัติส่วนตัวหรือโปรไฟล์ผู้สมัครได้อย่างรวดเร็ว โดยอาศัยการวิเคราะห์ทักษะและประสบการณ์ที่ตรงกับความต้องการของตำแหน่งงาน การใช้ Machine Learning จะช่วยให้ระบบสามารถเรียนรู้และพัฒนาปรับปรุงการคัดกรองได้อย่างต่อเนื่องจากข้อมูลที่ได้รับ (A.R.E.E. Technology Solutions, ม.ป.ป.) การประยุกต์ใช้ AI สามารถช่วย HR ในการประเมินผู้สมัครเบื้องต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับทักษะและประสบการณ์ของผู้สมัคร รวมถึงประเมินการตอบสนองของผู้สมัครได้อย่างรวดเร็ว การใช้ Chatbot ยังช่วยลดภาระงานที่ซ้ำซ้อนของ HR และทำให้กระบวนการสรรหามีความรวดเร็วและแม่นยำมากขึ้น การทำนายความสำเร็จ ในการทำงานผ่านการวิเคราะห์เชิงคาดการณ์เป็นความสามารถขั้นสูงของ AI ที่ช่วยให้ HR สามารถประเมินความสำเร็จในการทำงานของผู้สมัครในอนาคตได้ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากประวัติการทำงานที่ผ่านมา ผนวกกับทักษะ การทดสอบต่าง ๆ และข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ การประเมินนี้ช่วยให้ HR สามารถคัดเลือกผู้สมัครที่มีโอกาสประสบความสำเร็จในบทบาทที่องค์กรต้องการได้ดียิ่งขึ้น การใช้เทคโนโลยีวิเคราะห์อารมณ์และความรู้สึกของผู้สมัครผ่านการสัมภาษณ์ทางวิดีโอหรือการเขียนอีเมลเป็นอีกหนึ่งการประยุกต์ใช้ที่ช่วยให้ HR สามารถประเมินความเหมาะสมที่จะสอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กรและความสามารถในการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมทีมได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น สรุปได้ว่า เทคโนโลยีสามารถช่วยลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจาก การตัดสินใจโดยใช้ความรู้สึกส่วนตัวและทำให้การสรรหามีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร จึงมีความสำคัญในการดำเนินงานขององค์กรที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ประโยชน์และข้อดีของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์

การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรให้ประโยชน์และข้อดีที่หลากหลาย โดยเฉพาะการลดเวลาในการจัดหาบุคลากรได้อย่างมีนัยสำคัญ การสรรหาบุคลากรด้วย AI ช่วยลดเวลาที่ใช้ในการสรรหาบุคลากรได้อย่างมากประมาณร้อยละ 30 ซึ่งหมายความว่าองค์กรจะสามารถระบุและติดต่อกับผู้สมัครที่มีศักยภาพ ได้เร็วกว่าที่เคย ทำให้สามารถได้บุคลากรที่มีความสามารถสูงก่อนคู่แข่ง (Sharma, 2026) การเพิ่มความแม่นยำในการคัดเลือกเป็นอีกหนึ่งประโยชน์สำคัญ เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก โดย AI ช่วยให้การตัดสินใจในการคัดเลือกบุคลากรมีความแม่นยำมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการใช้การคาดการณ์ความสำเร็จในการทำงานและการวิเคราะห์อารมณ์

การสนับสนุนความหลากหลายและการลดอคติในการคัดเลือกเป็นข้อดีที่สำคัญของ AI ระบบ AI สามารถช่วยลดอคติที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยการใช้ข้อมูลที่เป็นกลาง ในการตัดสินใจ ทำให้กระบวนการคัดเลือกมีความเป็นธรรมและมีความหลากหลายมากขึ้น (Upadhyay & Khandelwal, 2018) นอกจากนี้ AI ยังช่วยค้นหาบุคลากร ที่มีความสามารถในสถานที่ใหม่ ๆ เพื่อให้องค์กรสามารถสร้างทีมงานที่มีความหลากหลายได้

การปรับปรุงประสบการณ์ผู้สมัครเป็นผลประโยชน์ที่มองเห็นได้ชัดเจน เครื่องมือ AI จำนวนมากในการสรรหาบุคลากรได้รับการออกแบบมาโดยเฉพาะเพื่อเร่งกระบวนการสรรหา เมื่อผู้หางานสามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย พวกเขามีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมกับองค์กรมากขึ้น การใช้แชตบอทช่วยเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการสัมภาษณ์ ลดการใช้อีเมลโต้ตอบ และสามารถให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้สมัครได้ทันที การปรับปรุงมาตรวัดการจ้างงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเป็นอีกหนึ่งประโยชน์ที่สำคัญ เครื่องมืออัตโนมัติสำหรับการสรรหาบุคลากรและโซลูชัน ที่ขับเคลื่อนด้วย AI ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ

กระบวนการจ้างงานแบบครบวงจร ลดภาระงานที่ต้องทำด้วยมือ และเพิ่มประสิทธิภาพ ส่งผลให้ระยะเวลาในการจ้างงานเร็วขึ้น และมีอัตราการแปลงสูงขึ้น

ข้อจำกัดและความท้าทายของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์

แม้ว่าการใช้ AI ในการสรรหาบุคลากรจะมีประโยชน์มากมาย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดและความท้าทายที่สำคัญที่องค์กรต้องพิจารณา ความเสี่ยงในการเกิดอคติทางชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นปัญหาหลักที่ต้องระวัง แม้ว่า AI จะสามารถช่วยลดอคติในการคัดเลือกได้ แต่ถ้าชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์ถูกฝึกหรือได้รับข้อมูลที่มีอคติอยู่ อาจทำให้ AI มีการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรมและมีอคติโดยที่ไม่ตั้งใจได้ เช่น หากข้อมูลที่ใช้ในการฝึกฝนชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์มีการแสดงถึงความชื่นชอบผู้สมัครจากมหาวิทยาลัยชื่อดังเท่านั้น AI อาจมีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครจากมหาวิทยาลัยดังกล่าวมากกว่าผู้สมัครที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมแต่มาจากสถาบันอื่น (A.R.E.E. Technology Solutions, ม.ป.ป.)

ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลเป็นอีกหนึ่งประเด็นท้าทายที่สำคัญ การใช้ AI และ Machine Learning ต้องการข้อมูลจำนวนมาก ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงในการละเมิดความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลผู้สมัคร การรักษาความปลอดภัยของข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญที่ HR ต้องให้ความสำคัญเพื่อป้องกันการละเมิดข้อมูลและรักษาความน่าเชื่อถือขององค์กร (นันทยา รื่นกลิ่น, 2568)

ความท้าทายด้านจริยธรรมเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและต้องการความระมัดระวังอย่างมาก ความกังวลเกี่ยวกับความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสของกระบวนการตัดสินใจของ AI ทำให้ผู้สมัครงานบางรายประสบความยากลำบาก AI ไม่มีความโปร่งใสเกี่ยวกับวิธีการตัดสินใจบางอย่าง หากไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน ผู้คนอาจรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมหรือถูกเลือกปฏิบัติ ส่งผลให้สูญเสียความไว้วางใจในกระบวนการสรรหาบุคลากรและองค์กรที่ใช้เทคโนโลยี AI

การปรับตัวขององค์กรและพนักงานเป็นความท้าทายในด้านการบริหารจัดการ การนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการสรรหาจำเป็นต้องมีการปรับตัวจากทั้งองค์กรและพนักงาน โดยเฉพาะในด้านทักษะและความเข้าใจในการทำงานร่วมกับเทคโนโลยี ฝ่าย HR อาจต้องจัดการฝึกอบรมให้พนักงานมีความรู้และทักษะที่เพียงพอในการใช้ AI และ Machine Learning อย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการเทคโนโลยีกับกระบวนการทำงานเดิมอาจเป็นความท้าทายสำหรับองค์กร โดยเฉพาะหากกระบวนการทำงานเดิมมีความซับซ้อนและไม่ยืดหยุ่นพอ การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน เพื่อรองรับเทคโนโลยีใหม่จึงต้องการการวางแผนและการบริหารจัดการที่ดี

แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีประสิทธิภาพ

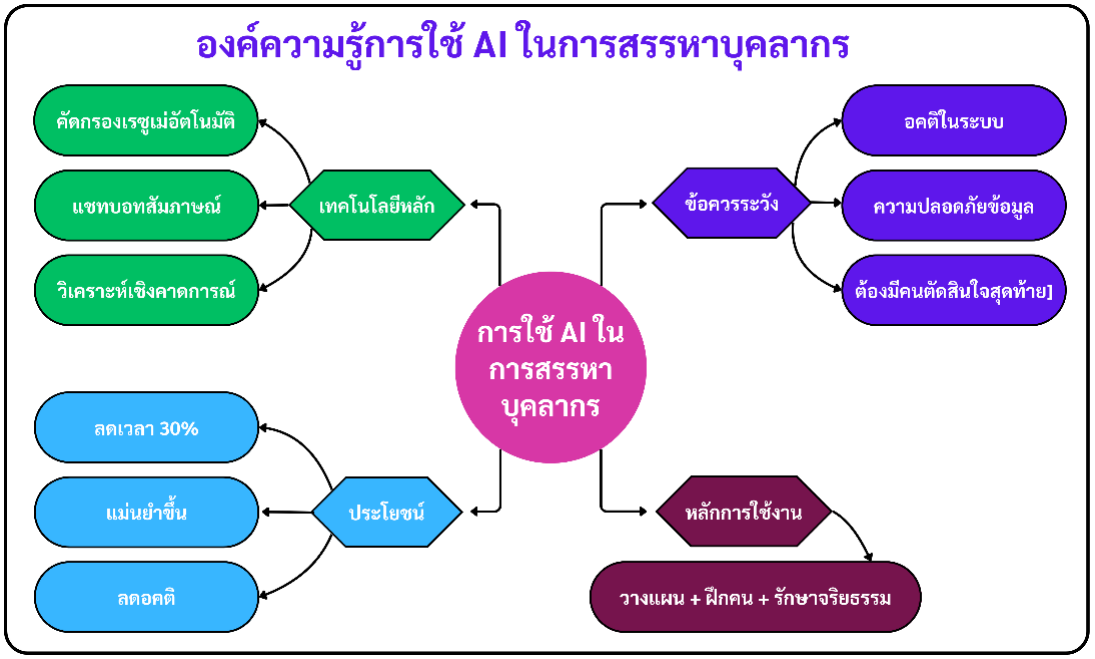
การนำ AI มาใช้ในการสรรหาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยแนวทาง ที่รอบคอบและเป็นระบบ การเริ่มจากการสร้างวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญ องค์กรต้องกำหนดว่าระบบ AI นี้จะช่วยในเรื่องอะไร เช่น คัดกรองประวัติส่วนตัว ประเมินทักษะ หรือเสริมการตัดสินใจ และต้องตั้งเป้าหมาย KPI ที่ชัดเจน เช่น ลดเวลาคัดเลือกลงกี่ร้อยละ ลดค่าใช้จ่าย หรือปรับปรุงอัตราการเข้าสัมภาษณ์

การเลือกเครื่องมือและแพลตฟอร์มที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงความต้องการเฉพาะของแต่ละองค์กร ควรศึกษาคุณสมบัติของแพลตฟอร์มหรือซอฟต์แวร์ AI สำหรับ HR ที่มีในตลาดให้ตอบโจทย์ความต้องการขององค์กร ระบบต้องสามารถปรับแต่ง ได้ตามกระบวนการทำงานจริงของ HR และสามารถผสานรวมกับระบบเดิมขององค์กรได้เป็นอย่างดี การพิจารณาเลือกโซลูชันที่รองรับ AI ในฟีเจอร์การสรรหาบุคลากร เช่น การวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ แชตบอท และการลดอคติเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ

การดูแลข้อมูลและมาตรฐานความปลอดภัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่สามารถมองข้ามได้ การใช้ระบบที่มีการเข้ารหัสและรองรับมาตรฐานความปลอดภัยด้านข้อมูลส่วนบุคคล การจัดทำนโยบายเรื่องการเข้าถึงข้อมูลของผู้ใช้หรือข้อมูลผู้สมัครงาน และการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเป็นสิ่งจำเป็น (นันทยา รื่นกลิ่น, 2568) การสร้างระบบ AI ที่สามารถอธิบายการตัดสินใจได้เป็นแนวทางสำคัญในการลดปัญหาด้านจริยธรรม

การอบรมทีมงานและการพัฒนาทักษะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง HR และผู้เกี่ยวข้องต้องเข้าใจหลักการทำงานของ AI รู้วิธีการประเมินความแม่นยำของโมเดล และสามารถปรับค่าได้เมื่อจำเป็น การเก็บ Feedback จากผู้ใช้ ทั้งทีม HR และผู้สมัครงาน เพื่อนำมาปรับปรุงระบบอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญ การผสมผสานมนุษย์เข้ากับ AI เป็นกุญแจสำคัญของความสำเร็จ HR ยังคงทำหน้าที่ตัดสินใจขั้นสุดท้าย โดยใช้ผลวิเคราะห์จาก AI เป็นตัวช่วย การยืนยันความเหมาะสมของผู้สมัครด้วยการสัมภาษณ์แบบเจอตัวหรือการประเมินเชิงจิตวิทยายังคงมีความสำคัญในการสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสรรหาบุคลากรเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีหลักที่องค์กรนำมาใช้ประกอบด้วยสามส่วนสำคัญ ได้แก่ ระบบคัดกรองประวัติส่วนตัวอัตโนมัติ ที่สามารถประมวลผลข้อมูลผู้สมัครจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ระบบแชตบอทสำหรับการสัมภาษณ์เบื้องต้นที่ช่วยลดภาระงานของเจ้าหน้าที่ และการวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ที่ช่วยประเมินความเป็นไปได้ของความสำเร็จในการทำงานของผู้สมัคร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำเทคโนโลยีนี้มาใช้สามารถวัดผลได้อย่างชัดเจน โดยองค์กรสามารถลดเวลาในกระบวนการสรรหาได้ถึงร้อยละ 30 ซึ่งช่วยให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพก่อนคู่แข่ง นอกจากนี้ ระบบยัง

ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการจับคู่ผู้สมัครกับตำแหน่งงานที่เหมาะสม และลดอคติในการตัดสินใจที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินการด้วยมือเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม การใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการสรรหาบุคลากรมีข้อควรระวัง ที่สำคัญหลายประการ ปัญหาอคติที่อาจเกิดขึ้นในระบบชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นความเสี่ยงหลัก ที่ต้องควบคุม ประเด็นความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของข้อมูลผู้สมัครต้องได้รับการดูแลอย่างเข้มงวด และที่สำคัญที่สุดคือการคงไว้ซึ่งบทบาทของมนุษย์ในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย เนื่องจากเทคโนโลยีควรเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ ไม่ใช่ทดแทนการพิจารณาของมนุษย์ทั้งหมด

หลักการใช้งานที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยแนวทางที่ครอบคลุมสามองค์ประกอบหลัก การวางแผนที่รอบคอบในการกำหนดเป้าหมายและเลือกเครื่องมือ ที่เหมาะสม การฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำงานร่วมกับเทคโนโลยี และการรักษาหลักจริยธรรมในการดำเนินงานเพื่อให้การประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน การผสมผสานองค์ประกอบทั้งสามนี้จะช่วยให้องค์กรสามารถนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการสรรหาบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิผลและสร้างคุณค่าระยะยาวให้กับการบริหารทรัพยากรมนุษย์

สรุป

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า AI สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสรรหาได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยลดเวลาในการคัดกรองได้ถึงร้อยละ 30 เพิ่มความแม่นยำในการจับคู่ผู้สมัคร กับตำแหน่งงาน และลดอคติในการตัดสินใจ เทคโนโลยีหลักที่นำมาประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย การคัดกรองประวัติส่วนตัวอัตโนมัติ การใช้แชตบอทในการสื่อสาร การวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ และการประเมินความเหมาะสมด้วยเทคโนโลยีวิเคราะห์อารมณ์ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ช่วยลดภาระงานของ HR เท่านั้น แต่ยังปรับปรุงประสบการณ์ของผู้สมัครและสนับสนุนความหลากหลายในที่ทำงาน อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความท้าทายที่สำคัญ ได้แก่ ความเสี่ยงจากอคติในชุดคำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์ ปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล ประเด็นจริยธรรม และความจำเป็นในการปรับตัวขององค์กรและบุคลากร

แนวทางการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ ที่ชัดเจน การเลือกเครื่องมือที่เหมาะสม การดูแลความปลอดภัยของข้อมูล และ การอบรมพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือการรักษาสมดุลระหว่างการใช้เทคโนโลยีกับบทบาทของมนุษย์ โดย AI ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ ไม่ใช่การแทนที่ผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรบุคคลโดยสิ้นเชิง การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและความโปร่งใสในการใช้ AI จะช่วยสร้างความไว้วางใจและยอมรับจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การพัฒนาทักษะดิจิทัลของบุคลากร HR และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำ AI มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2568). พนักงาน 58% ยังไม่ปรับตัวใช้ AI ทำงาน แต่องค์กร 74% จะยิ่งใช้ AI พุ่ง. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2569 จาก https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/1201928.

นันทยา รื่นกลิ่น. (2568). จริยธรรมในการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรับผิดชอบ ในการตัดสินใจด้านทรัพยากรมนุษย์. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(2), 77–88.

พนิดา อมราวิกรม. (2568). การปรับตัวของทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI). วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(1), 72–82.

ลงทุนแมน. (2568). AI ในการสรรหาบุคลากร ยกระดับการเลือกผู้สมัครด้วยข้อมูลที่แม่นยำ. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2569 จาก https://www.longtunman.com/60202.

A.R.E.E. Technology Solutions. (ม.ป.ป.). การใช้ AI และ Machine Learning ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2568 จาก https://areetechnology.com/newblog/the-use-of-ai-and-machine-learning-in-recruitment-and-selection-of-personnel/.

Deloitte. (2020). Human Capital Trends archive Explore past editions of our annual Human Capital Trends reports. Retrieved March 20, 2026, from https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/talent/human-capital-trends/human-capital-trends-archive.html.

Duan, Y. et al. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data: Evolution, challenges and research agenda. International Journal of Information Management, 48, 63–71.

Eubanks, B. (2022). Artificial Intelligence for HR: Use AI to Support and Develop a Successful Workforce (2nd ed.). London, UK: Kogan Page.

Russell, S. J. & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Hoboken, NJ: Pearson.

Sharma, A. (2026). AI Recruiting in 2026: How to Hire Faster Without Losing the Human Edge. Retrieved March 20, 2026, from https://recruiterflow.com/blog/ai-recruiting/.

Thakkar, N. (2025). AI in Recruitment: A 2025 Guide to All You Need to Know About the Future of Hiring. Retrieved March 20, 2026, from https://www.oleeo.com/blog/how-is-ai-changing-recruitment/.

Upadhyay, A. K. & Khandelwal, K. (2018). Applying artificial intelligence: Implications for recruitment. Strategic HR Review, 17(5), 255–258.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

สังคหวัตถุ 4: จิตบริการเชิงพุทธบูรณาการที่เป็นเลิศ

SANGAHAVATTHU 4: A BUDDHIST INTEGRATED APPROACH TO SERVICE EXCELLENCE

รัตนประภา ดิศวัฒน์[1*], อนันตชัย แก้วศรีงาม[2]
Rattanaprapa Disavatana[1*], Anantachai Kaewsringam[2]
[1]สิบแสนรีสอร์ทแอนด์สปา
[1]Sibsan Resort & Spa
[2]กองทัพอากาศ
[2]Royal Thai Air Force
[*]Corresponding Author E-mail: 6701104228@mcu.ac.th
Received May 8, 2026; Revised June 24, 2026; Accepted July 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจิตบริการ คุณภาพการให้บริการ และหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสนอกรอบแนวคิดจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการที่นำไปสู่การบริการที่เป็นเลิศ เนื้อหาของบทความใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมของผู้ให้บริการ การรับรู้คุณภาพบริการของผู้รับบริการ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลการสังเคราะห์พบว่า จิตบริการเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ให้บริการที่แสดงออกผ่านความเต็มใจ ความสุภาพ ความเอาใจใส่ การควบคุมอารมณ์ และการตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการอย่างเหมาะสม ขณะที่คุณภาพการให้บริการเกิดจากการรับรู้ของผู้รับบริการต่อผลลัพธ์ กระบวนการ และพฤติกรรมบริการที่ได้รับ เมื่อบูรณาการกับหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ทานเป็นฐานของความเอื้อเฟื้อและความเต็มใจช่วยเหลือ ปิยวาจาเป็นกลไกการสื่อสารที่สุภาพ อัตถจริยาเป็นการกระทำที่มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับบริการ และสมานัตตตาเป็นการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเสมอต้นเสมอปลาย องค์ความรู้ใหม่ของบทความนี้จึงเสนอว่าสังคหวัตถุ 4 สามารถอธิบายเป็นกลไกพัฒนาจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการที่ช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการ ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

คำสำคัญ: สังคหวัตถุ 4, จิตบริการ, คุณภาพการให้บริการ, การบริการที่เป็นเลิศ

Abstract

This academic article aims to review and synthesize the concepts of service mind, service quality, and Sangahavatthu 4 in order to propose a Buddhist-integrated framework for service excellence. The article is based on documentary study and synthesis of relevant academic literature, focusing on the relationship between service behavior, customers' perceived service quality, and Buddhist principles. The synthesis indicates that service mind is an essential attribute of service providers, expressed through willingness, politeness, attentiveness, emotional control, and appropriate responses to service recipients' needs. Service quality, meanwhile, is determined by the recipients' perception of service outcomes,

service processes, and service behaviors. When integrated with Sangahavatthu 4 , dana represents generosity and willingness to help; piyavaca represents polite and appropriate communication; atthacariya represents beneficial action toward service recipients; and samanattata represents equitable and consistent conduct. The new knowledge proposed in this article is that Sangahavatthu 4 can be interpreted as a behavioral mechanism for developing a Buddhist-integrated service mind, which contributes to service quality, satisfaction, trust, and a positive organizational image.

Keywords: Sangahavatthu 4, Service Mind, Service Quality, Service Excellence

บทนำ

ภาคบริการมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่อง โดยมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของโลกมากกว่าภาคเกษตรและอุตสาหกรรมรวมกัน เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 53 ในปี 2513 เป็นร้อยละ 67 ในปี 2564 อีกทั้งยังสร้างการจ้างงานร้อยละ 50 ของการจ้างงานทั่วโลก และมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกทางการค้าในห่วงโซ่อุปทานโลกให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ขณะเดียวกัน พฤติกรรมของผู้บริโภคยุคใหม่ยังผลักดันให้ธุรกิจบริการต้องปรับตัว ทั้งจากการใช้เทคโนโลยี AI ในชีวิตประจำวัน การเติบโตของบริการคอมพิวเตอร์ สารสนเทศ และการสื่อสาร รวมถึงความสนใจต่อประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่ทำให้บริการด้านวัฒนธรรมและนันทนาการขยายตัว ผู้ประกอบการธุรกิจบริการจึงจำเป็นต้องติดตามแนวโน้มโลก แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง สร้างความร่วมมือกับคู่ค้าที่หลากหลาย ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและนวัตกรรมบริการ ตลอดจนให้ความสำคัญกับคุณค่าและการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงพาณิชย์, 2567) บริบทดังกล่าวสะท้อนว่า งานบริการไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมสนับสนุนขององค์กร แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่า ประสบการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้รับบริการ ดังนั้น การให้บริการจึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกองค์กร โดยเฉพาะองค์กรที่ต้องติดต่อกับบุคคลทั้งภายในและภายนอก ผู้ให้บริการจำเป็นต้องมีจิตบริการหรือ Service Mind ตระหนักถึงความสำคัญของการบริการ และพัฒนาทั้งบุคลิกภาพ ทัศนคติ และจิตสำนึกในการให้บริการ เพราะสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อภาพลักษณ์ขององค์กร ความพึงพอใจ และความประทับใจของผู้รับบริการ โดยเฉพาะการให้บริการแบบพบหน้าที่ต้องอาศัยความเข้าใจต่อความต้องการ อารมณ์ และพฤติกรรมของผู้รับบริการแต่ละราย การสื่อสารอย่างเหมาะสม อดทน และเข้าใจผู้รับบริการ จึงช่วยสร้างความพึงพอใจ ความประทับใจ และส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร (ตรีเพ็ชร์ อ่ำเมือง, ม.ป.ป.)

คุณภาพการบริการ คือ การที่ผู้รับบริการประเมินบริการจากการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังก่อนรับบริการกับประสบการณ์จริงที่ได้รับ หากบริการตอบสนองได้ตรงหรือใกล้เคียงกับความคาดหวัง ผู้รับบริการย่อมรับรู้ว่าบริการนั้นมีคุณภาพ โดยคุณภาพการบริการ ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งที่จับต้องได้ ความเชื่อถือได้ การตอบสนอง ความมั่นใจ และการเอาใจใส่ ซึ่งล้วนส่งผลต่อความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และประสบการณ์ที่ดีของผู้รับบริการ (Parasuraman et al., 1985) เมื่อคุณภาพการบริการขึ้นอยู่กับประสบการณ์จริงที่ผู้รับบริการได้รับ จิตบริการของผู้ให้บริการจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริการมีความหมายมากกว่าการปฏิบัติตามขั้นตอน กล่าวคือ จิตบริการสะท้อนความเต็มใจ ความใส่ใจ และการมุ่งทำประโยชน์แก่ผู้รับบริการ ผู้ให้บริการที่ดีจึงควรแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น ยิ้มแย้ม สุภาพ กระตือรือร้น รวดเร็ว ลดขั้นตอน ทำงานถูกต้องครบถ้วน เปิดใจรับข้อเสนอแนะ และปรับปรุงพฤติกรรมบริการบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล ขณะเดียวกัน การบริการที่เป็นเลิศต้องอาศัยทั้งบุคลิกภาพของผู้ให้บริการและกระบวนการบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว น่าเชื่อถือ และสามารถเสนอทางเลือก

เมื่อมีข้อจำกัดในการให้บริการ อันจะช่วยให้การปฏิบัติงานขององค์กรมีความคล่องตัวและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย (ชมพู เนินหาด และคณะ, 2563)

ในทางพระพุทธศาสนา หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การให้ 2. เปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก 3. อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และ 4. สมานัตตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ (ที.ปา. 11/313/295) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักธรรมดังกล่าวมุ่งส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล โดยครอบคลุมการให้และการเอื้อเฟื้อ การใช้ถ้อยคำสุภาพและเป็นประโยชน์ การกระทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย จึงนับเป็นฐานคิดสำคัญของการช่วยเหลือกัน การยึดเหนี่ยวจิตใจ การสร้างความสามัคคี และการดำรงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในสังคม (พระครูธรรมธร เดโช ฐิตเตโช (สำเร็จ), 2564) เมื่อนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาเชื่อมโยงกับงานบริการ จะเห็นได้ว่าสามารถอธิบายพฤติกรรมบริการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยทานสัมพันธ์กับการให้บริการอย่างเพียงพอและการส่งมอบสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับบริการ ปิยวาจาสัมพันธ์กับการต้อนรับด้วยถ้อยคำสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส และการสร้างทัศนคติเชิงบวก อัตถจริยาสัมพันธ์กับการมีจิตบริการการพัฒนาตนเอง และการให้บริการอย่างรวดเร็วตรงเวลา ส่วนสมานัตตตาสัมพันธ์กับการปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเท่าเทียม สม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจสูงสุด (จินตนา เตชะมนตรีกุล และคณะ, 2567) กล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้เป็นกลไกพัฒนาพฤติกรรมบริการ โดยช่วยกำกับการให้บริการให้มีความเอื้อเฟื้อ สุภาพ มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับบริการ และปฏิบัติอย่างเสมอภาค

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนมีทัศนะว่า งานบริการในองค์กรไม่ใช่เพียงงานสนับสนุนหรือกิจกรรมปลายทาง แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่า ความน่าเชื่อถือ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้รับบริการ เพราะงานบริการสะท้อนทั้งประสิทธิภาพของระบบงาน สมรรถนะของบุคลากร และความสามารถในการตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับบริการ การยกระดับงานบริการให้เป็นเลิศจึงต้องพัฒนาทั้งระบบงาน เทคโนโลยี จิตสำนึก พฤติกรรม และคุณธรรมภายในของผู้ให้บริการควบคู่กัน หลักสังคหวัตถุ 4 ช่วยเติมฐานคุณธรรมให้แก่จิตบริการในลักษณะของความเอื้อเฟื้อ การสื่อสารสุภาพ การทำประโยชน์แก่ผู้รับบริการ และการปฏิบัติอย่างเสมอภาค ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจิตบริการ คุณภาพการให้บริการ และหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อยกระดับงานบริการในองค์กรร่วมสมัยสู่การบริการที่เป็นเลิศ

แนวคิดเกี่ยวกับจิตบริการ

จิตบริการ (Service Mind) เป็นหัวใจของงานบริการ ผู้ให้บริการที่มีจิตบริการมักแสดงออกผ่านพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การยิ้มแย้ม การใช้ถ้อยคำสุภาพ การแสดงความพร้อมและความเต็มใจผ่านกิริยาท่าทางและน้ำเสียงที่อ่อนโยน รวมถึงการช่วยเหลือและรับฟังความคิดเห็นของผู้รับบริการ พฤติกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความพึงพอใจและความประทับใจ ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการและการบอกต่อในทางที่ดี (มนต์จรัส วัชรสิงห์ และคณะ, 2558) จิตบริการยังสะท้อนความสามารถของผู้ให้บริการในการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ควบคู่กับการดูแลสภาวะอารมณ์ของตนให้พร้อมต่อการให้บริการอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเต็มใจ ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันและความประทับใจในระยะยาว (รมย์ฤดี เวสน์, 2554)

จิตบริการยังเกี่ยวข้องกับการทำงานด้วยใจรัก แสดงออกผ่านไมตรีจิต บุคลิกภาพ และมนุษยสัมพันธ์ ผู้ให้บริการต้องมีความมุ่งมั่น มีความรู้ในงาน สามารถตอบข้อซักถามได้อย่างถูกต้อง รับฟังปัญหาและข้อร้องเรียน พร้อมทั้งควบคุมอารมณ์และจัดการสถานการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม จิตบริการจึงไม่ใช่

เพียงทัศนคติภายใน แต่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมที่ผู้อื่นรับรู้ได้ ทั้งทางกายและจิตใจ เช่น การเอาใจใส่ ความสุภาพ และความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการและภาพลักษณ์ขององค์กร (สุกัญญา จันใด, 2561)

ลักษณะของจิตบริการสามารถสังเกตได้จากการแสดงออกภายนอกของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นแววตา สีหน้า กิริยาท่าทาง คำพูด หรือน้ำเสียง สิ่งเหล่านี้สะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก และทัศนคติของผู้ให้บริการ ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ของผู้รับบริการโดยตรง (สมิต สัชฌุกร, 2550) ลักษณะดังกล่าวยังสะท้อนคุณลักษณะภายในของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการให้บริการ (อาภรณ์ ภู่วิทยาพันธ์, 2549) ผู้ที่มีจิตบริการควรมีลักษณะสำคัญ เช่น การยิ้มแย้ม การเอาใจใส่ การควบคุมอารมณ์ การพัฒนาการบริการอย่างต่อเนื่อง การมีทัศนคติเชิงบวก และการให้บริการอย่างเสมอภาค ซึ่งล้วนส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ (ศมนภร เชื้อชาติ, 2567)

ทักษะที่เกี่ยวข้องกับจิตบริการครอบคลุมทั้งด้านการปฏิบัติงานและด้านสังคม ด้านการปฏิบัติงานครอบคลุมความรู้และความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างถูกต้องและทันท่วงที รวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการ ส่วนด้านสังคมเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเข้าใจสิ่งที่ผู้รับบริการรับรู้ เข้าใจความคิด และเข้าถึงอารมณ์ของผู้รับบริการ เพื่อให้การตอบสนองเหมาะสมกับสถานการณ์ (Hennig-Thurau, 2004) การพัฒนาจิตบริการยังต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ใจรักในงานบริการ ความรู้ในงาน ความช่างสังเกต ความกระตือรือร้น มารยาทที่ดี ความคิดสร้างสรรค์ การควบคุมอารมณ์ การมีสติในการแก้ไขปัญหา ทัศนคติที่ดี และความรับผิดชอบต่อผู้รับบริการ ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพการบริการและนำไปสู่ความเป็นเลิศ (ศิริพร วิษณุมหิมาชัย, 2548)

คำนาย อภิปรัชญาสกุล (2557) กล่าวว่า ศิลปะการให้บริการที่ควรยึดถือในการปฏิบัติงาน คือ หัวใจของการบริการ (Service Mind) สู่การบริการที่เป็นเลิศ โดยคำว่า “SERVICE” สะท้อนคุณลักษณะของการให้บริการที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย S (Smile) การยิ้มแย้มเป็นมิตร E (Enthusiasm) ความกระตือรือร้นในการให้บริการ R (Rapidness) ความรวดเร็ว ครบถ้วน และมีคุณภาพ V (Value) การให้บริการที่สร้างคุณค่า I (Impression) การสร้างความประทับใจ C (Courtesy) ความสุภาพอ่อนโยน และ E (Endurance) ความอดทนและการควบคุมอารมณ์ในการปฏิบัติงานบริการ ส่วนคำว่า “MIND” สะท้อนคุณลักษณะภายในของผู้ให้บริการ ประกอบด้วย M (Make Believe) การมีความเชื่อมั่นในตนเองและบทบาทหน้าที่ I (Insist) การยืนยันและยอมรับในคุณค่าของการบริการ N (Necessitate) การตระหนักถึงความสำคัญของผู้รับบริการ และ D (Devote) การอุทิศตนต่อการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดล้วนมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการบริการที่มีประสิทธิภาพและสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่า จิตบริการไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความสุภาพหรือการแสดงออกที่ดีของผู้ให้บริการเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่แสดงผ่านทางทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจต่อผู้รับบริการ และความสามารถในการควบคุมตนเองให้แสดงออกเป็นพฤติกรรมบริการที่เหมาะสม กล่าวคือ จิตบริการมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกภายในกับพฤติกรรมภายนอก โดยจิตสำนึกภายใน ได้แก่ ความเต็มใจ ความรับผิดชอบ ความเอาใจใส่ และความเข้าใจผู้รับบริการ ส่วนพฤติกรรมภายนอก ได้แก่ การสื่อสารสุภาพ การยิ้มแย้ม การรับฟัง การช่วยเหลือ การแก้ปัญหา และการให้บริการอย่างเสมอภาค เมื่อองค์ประกอบทั้งสองส่วนทำงานสัมพันธ์กัน ย่อมทำให้ผู้รับบริการรับรู้ถึงคุณภาพการบริการ เกิดความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และความประทับใจต่อผู้ให้บริการหรือองค์กร

ภาพที่ 1 จิตบริการที่เป็นเลิศ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า จิตบริการที่เป็นเลิศเกิดจากการหลอมรวมระหว่างคุณลักษณะภายในของผู้ให้บริการกับพฤติกรรมบริการที่ผู้รับบริการรับรู้ได้ ได้แก่ ความสุภาพ ความเอาใจใส่ ความเต็มใจ การควบคุมอารมณ์ และการตอบสนองอย่างเหมาะสม องค์ประกอบเหล่านี้นำไปสู่คุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

สรุปได้ว่า จิตบริการเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ให้บริการที่ผสานทั้งทัศนคติภายในและพฤติกรรมภายนอก โดยแสดงออกผ่านความเต็มใจ ความสุภาพ การเอาใจใส่ การรับฟัง การควบคุมอารมณ์ และความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการอย่างเหมาะสม ในทัศนะของผู้เขียน จิตบริการจึงไม่ใช่เพียงความรู้สึกที่ดีต่อการบริการ แต่เป็นความสามารถในการนำจิตสำนึกภายในมาแสดงออกเป็นพฤติกรรมบริการที่ผู้รับบริการสามารถรับรู้ได้โดยตรง หากผู้ให้บริการมีจิตบริการที่มั่นคง ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ ความประทับใจ ความไว้วางใจ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการ

คุณภาพการให้บริการเป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายความสามารถของผู้ให้บริการในการตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของผู้ใช้บริการ โดยสาระสำคัญอยู่ที่การรับรู้ของผู้ใช้บริการต่อบริการที่ได้รับจริงเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความคาดหวังก่อนรับบริการ หากบริการที่ได้รับมีความสอดคล้องหรือสูงกว่าความคาดหวัง ผู้ใช้บริการย่อมรับรู้ว่าการบริการนั้นมีคุณภาพ คุณภาพบริการจึงไม่ได้พิจารณาจากการดำเนินงานของผู้ให้บริการเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องพิจารณาจากประสบการณ์และการประเมินของผู้ใช้บริการเป็นสำคัญ

(Parasuraman et al., 1985) บริการยังมีลักษณะแตกต่างจากสินค้า เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ ไม่มีตัวตน และผู้ใช้บริการมักไม่สามารถคาดเดาหรือประเมินคุณภาพของบริการได้อย่างชัดเจนก่อนการรับบริการ การประเมินคุณภาพบริการจึงเกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงหลังจากได้รับบริการแล้ว ความพึงพอใจและความประทับใจของผู้ใช้บริการจึงมีผลต่อการรับรู้คุณภาพบริการโดยตรง (Wisher & Corney, 2001)

การพิจารณาคุณภาพบริการสามารถอธิบายได้จากทั้งผลลัพธ์ของบริการและกระบวนการให้บริการ โดยคุณภาพเชิงเทคนิค (Technical Quality) หมายถึง ผลลัพธ์หรือสิ่งที่ผู้ใช้บริการได้รับจากบริการนั้น ซึ่งสามารถประเมินได้คล้ายกับการประเมินคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ส่วนคุณภาพเชิงหน้าที่ (Functional Quality) หมายถึง กระบวนการให้บริการ หรือวิธีการที่ผู้ให้บริการส่งมอบบริการแก่ผู้ใช้บริการ แนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าคุณภาพบริการไม่ได้จำกัดอยู่ที่ผลลัพธ์สุดท้ายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวิธีการให้บริการ ความเอาใจใส่ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการรับบริการด้วย (Gronroos, 1990) นอกจากนี้ รูปแบบการวัดคุณภาพบริการยังสามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะหรือคุณสมบัติของบริการ (Service Product) สิ่งแวดล้อมในการให้บริการ (Service Environment) และการส่งมอบบริการ (Service Delivery) โดยตัวบริการเป็นสิ่งที่กำหนดเป้าหมายและกรอบแนวทางในการให้บริการ สภาพแวดล้อมบริการครอบคลุมทั้งวัฒนธรรมองค์กรและลักษณะทางกายภาพของสถานที่ให้บริการ ส่วนการส่งมอบบริการเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ผู้ให้บริการต้องเข้าใจความคาดหวังของผู้ใช้บริการ เพื่อให้สามารถส่งมอบบริการที่ตรงกับความต้องการและทำให้ผู้ใช้บริการรับรู้ถึงคุณภาพของบริการ (Rust & Oliver, 1994)

องค์ประกอบของคุณภาพบริการสามารถจำแนกได้ 10 ด้าน ได้แก่ 1. ความน่าเชื่อถือของการให้บริการ (Reliability) หมายถึง ความสม่ำเสมอ ความถูกต้อง และการให้บริการตามที่สัญญาไว้ 2. ความพร้อมและความรวดเร็วในการตอบสนอง (Responsiveness) หมายถึง ความเต็มใจและความพร้อมของพนักงานในการให้บริการ 3. ความสามารถ (Competence) หมายถึง ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการให้บริการ 4. การเข้าถึงบริการ (Access) หมายถึง ความสะดวกในการติดต่อและใช้บริการ 5. ความสุภาพและอัธยาศัย (Courtesy) หมายถึง ความสุภาพ ความเคารพ ความเอาใจใส่ และความเป็นมิตรของบุคลากร 6. การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การให้ข้อมูลด้วยภาษาที่ลูกค้าเข้าใจง่ายและการรับฟังลูกค้า 7. ความน่าไว้วางใจ (Credibility) หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความน่าเชื่อถือ และการคำนึงถึงประโยชน์ของลูกค้า 8. ความปลอดภัย (Security) หมายถึง การปราศจากอันตราย ความเสี่ยง หรือข้อสงสัย 9. การเข้าใจและรู้จักลูกค้า (Understanding/Knowing the Customer) หมายถึง ความพยายามเข้าใจความต้องการของลูกค้า การให้ความสนใจเป็นรายบุคคล และการจดจำลูกค้าประจำ และ 10. สิ่งที่จับต้องได้ (Tangibles) หมายถึง หลักฐานทางกายภาพของบริการ เช่น อาคารสถานที่ บุคลากร เครื่องมือ อุปกรณ์ เอกสาร หรือสิ่งแทนทางกายภาพอื่น ๆ (Parasuraman et al., 1985) การวัดคุณภาพบริการได้ถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบหลัก 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งที่มองเห็นได้หรือสิ่งที่จับต้องได้ (Tangibility) ความเชื่อถือได้ (Reliability) การตอบสนองต่อผู้รับบริการ (Responsiveness) ความมั่นใจ (Assurance) และความเอาใจใส่ดูแลผู้รับบริการ (Empathy) ซึ่งเป็นกรอบที่ช่วยให้การประเมินคุณภาพบริการมีความกระชับ และสามารถนำไปใช้วัดการรับรู้ของผู้ใช้บริการได้เป็นระบบ (Kalia & Paul, 2021)

สำหรับมุมมองของนักวิชาการไทย การให้บริการอย่างมีคุณภาพต้องเกิดจากความเต็มใจในการให้บริการ การให้ความช่วยเหลือลูกค้า และความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเสมอภาค โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือสถานภาพของผู้รับบริการ การปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการอย่างเท่าเทียมกันย่อมนำไปสู่ความพึงพอใจ และก่อให้เกิดการบอกต่อในทางที่การบริการที่มีคุณภาพยังเป็นปัจจัยสำคัญขององค์กรในการสร้างความแตกต่างทางการแข่งขัน ไม่ว่าธุรกิจหรือหน่วยงานนั้น

จะเกี่ยวข้องกับงานบริการโดยตรงหรือไม่ก็ตาม การให้บริการที่ดีจะทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ ชื่นชอบผู้ให้บริการและองค์กร ยินดีที่จะกลับมาใช้บริการซ้ำ เกิดความจงรักภักดี รวมทั้งบอกต่อและแนะนำให้บุคคลอื่นมาใช้บริการ ส่วนการให้บริการที่ไม่ดีจะทำให้ลูกค้าเกิดความไม่พอใจ ไม่ต้องการกลับมาใช้บริการ มีทัศนคติไม่ดีต่อผู้ให้บริการและองค์กร และอาจแนะนำผู้อื่นไม่ให้มาใช้บริการ (สมิต สัชฌุกร, 2542)

สรุปได้ว่า คุณภาพการให้บริการ หมายถึง การรับรู้ของผู้ใช้บริการต่อความสามารถของผู้ให้บริการในการตอบสนองต่อความคาดหวัง โดยพิจารณาจากผลลัพธ์ของบริการ กระบวนการให้บริการ พฤติกรรมของผู้ให้บริการ สภาพแวดล้อมบริการ และหลักฐานทางกายภาพที่ผู้ใช้บริการสามารถรับรู้ได้ การบริการที่มีคุณภาพจึงต้องมีความถูกต้อง รวดเร็ว น่าเชื่อถือ เข้าถึงง่าย ปลอดภัย สุภาพ สื่อสารชัดเจน และเอาใจใส่ต่อผู้ใช้บริการ เมื่อบริการที่ได้รับสอดคล้องหรือสูงกว่าความคาดหวัง ย่อมนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ การกลับมาใช้บริการซ้ำ และการบอกต่อในทางที่ดี ซึ่งเป็นผลสำคัญต่อความสำเร็จและภาพลักษณ์ขององค์กร

หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาจิตบริการ

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยกล่าวถึงการสงเคราะห์ประชาชนของพระตถาคตในอดีตชาติ ดังข้อความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ 1. ทาน การให้ 2. เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก 3. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ 4. สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ 2 ประการนี้ คือ 1. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม 2. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ 2 ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชน คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว” (ที.ปา. 11/210/170) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากข้อความในพระไตรปิฎกข้างต้น สังคหวัตถุ 4 นั้น เป็นหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวใจหมู่ชน โดยเน้นพฤติกรรม 4 ประการ คือ การให้ การกล่าววาจาเป็นที่รัก การประพฤติประโยชน์ และการวางตนสม่ำเสมอ หลักธรรมดังกล่าวจึงสะท้อนว่า การสงเคราะห์มิใช่เพียงการช่วยเหลือเฉพาะหน้า แต่เป็นกระบวนการสร้างความไว้วางใจ ความผูกพัน และการยอมรับจากผู้อื่น

สังคหวัตถุ หมายถึง หลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ และยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่น เป็นคุณธรรมที่ช่วยประสานคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคง เปรียบเสมือนลิ่มสลักเพลาที่ช่วยยึดรถให้คงสภาพและแล่นไปได้ มี 4 อย่าง คือ 1. ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 2. ปิยวาจา พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ 3. อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ 4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมกิจร่วมงาน ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

บุญสิริ ชวลิตธำรง (2529) อธิบายสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน และเป็นหลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลระหว่างบุคคล ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ทั้งในด้านวัตถุ เช่น ทรัพย์สิน เครื่องอุปโภคบริโภค ด้านกำลังกายในการช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ด้านวาจาในการพูดจาเกื้อกูล และด้านสติปัญญาในการให้ความรู้หรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ การให้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการช่วยเหลือกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย และระหว่างบุคคลทั่วไป โดยมุ่งให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์หรือพ้นจากอุปสรรคที่ประสบอยู่

2. ปิยวาจา หมายถึง การพูดด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน และเป็นที่รัก เป็นวาจาที่สร้างความพอใจและความสบายใจแก่ผู้ฟัง ตรงกันข้ามกับวาจาที่ไม่สุภาพซึ่งอาจกระทบกระเทือนจิตใจหรือทำให้ผู้อื่นเสียใจ ดังนั้น ผู้พูดจึงควรมีสติควบคุมใจและวาจาให้เหมาะสม แม้ในเวลาที่เหน็ดเหนื่อยหรือมีภาระงานมากก็ตาม เพราะสติเป็นเครื่องกำกับให้การพูดและการแสดงออกเป็นไปอย่างไพเราะและเหมาะควร

3. อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติหรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม เช่น สถาบัน หน่วยงาน สังคม ชุมชน และประเทศชาติ โดยละเว้นการกระทำที่เป็นโทษ และมุ่งประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ทั้งทางกาย วาจา และใจ สามารถปฏิบัติได้ในทุกเวลาและทุกโอกาส

4. สมานัตตตา หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย และประพฤติตนให้เหมาะสมตามหน้าที่ ระเบียบ และข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เช่น ระเบียบของสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ กฎหมายบ้านเมือง รวมถึงในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระวินัยที่บัญญัติไว้สำหรับพระภิกษุทั้งหลาย หลักข้อนี้จึงเน้นการดำรงตนอย่างมั่นคง เหมาะสม และเคารพกติกาของส่วนรวม

เมื่อนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาเชื่อมโยงกับการพัฒนาจิตบริการ ผู้เขียนมีทัศนะว่า สังคหวัตถุ 4 เปรียบเสมือนกลไก 4 ด้านที่ช่วยส่งเสริมและกำกับพฤติกรรมของผู้ให้บริการให้เหมาะสม กล่าวคือ ทาน เปรียบเสมือนฐานแห่งความเอื้อเฟื้อและความเต็มใจช่วยเหลือ ทำให้ผู้ให้บริการพร้อมให้ข้อมูล คำแนะนำ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการ ปิยวาจา เปรียบเสมือนเครื่องมือในการสื่อสารที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างความไว้วางใจ อัตถจริยา เปรียบเสมือนพลังแห่งการกระทำที่มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับบริการ โดยช่วยแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม ส่วน สมานัตตตา เปรียบเสมือนหลักแห่งความเสมอภาคและความสม่ำเสมอในการให้บริการ ทำให้ผู้รับบริการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ และรับรู้ถึงมาตรฐานการบริการที่เป็นธรรม

เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับพฤติกรรมจิตบริการอย่างเป็นระบบ ผู้เขียนได้สังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรม ความหมายเชิงพุทธ พฤติกรรมของผู้ให้บริการ และผลที่เกิดขึ้นต่อผู้รับบริการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับพฤติกรรมจิตบริการ

หลักสังคหวัตถุ 4	ความหมายเชิงพุทธ	พฤติกรรมของผู้ให้บริการ	ผลที่เกิดขึ้นต่อผู้รับบริการ
ทาน	การให้ การแบ่งปัน และการเอื้อเฟื้อเกื้อกูล	ช่วยเหลือ ให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกด้วยความเต็มใจ	รู้สึกได้รับการดูแล เกิดความพึงพอใจ และรับรู้ถึงความเอื้อเฟื้อของผู้ให้บริการ
ปิยวาจา	การกล่าวถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน และเป็นประโยชน์	สื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพ ยิ้มแย้ม รับฟัง และอธิบายอย่างชัดเจน	เกิดความไว้วางใจ ลดความกังวล และมีทัศนคติที่ดีต่อการบริการ

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับพฤติกรรมจิตบริการ (ต่อ)

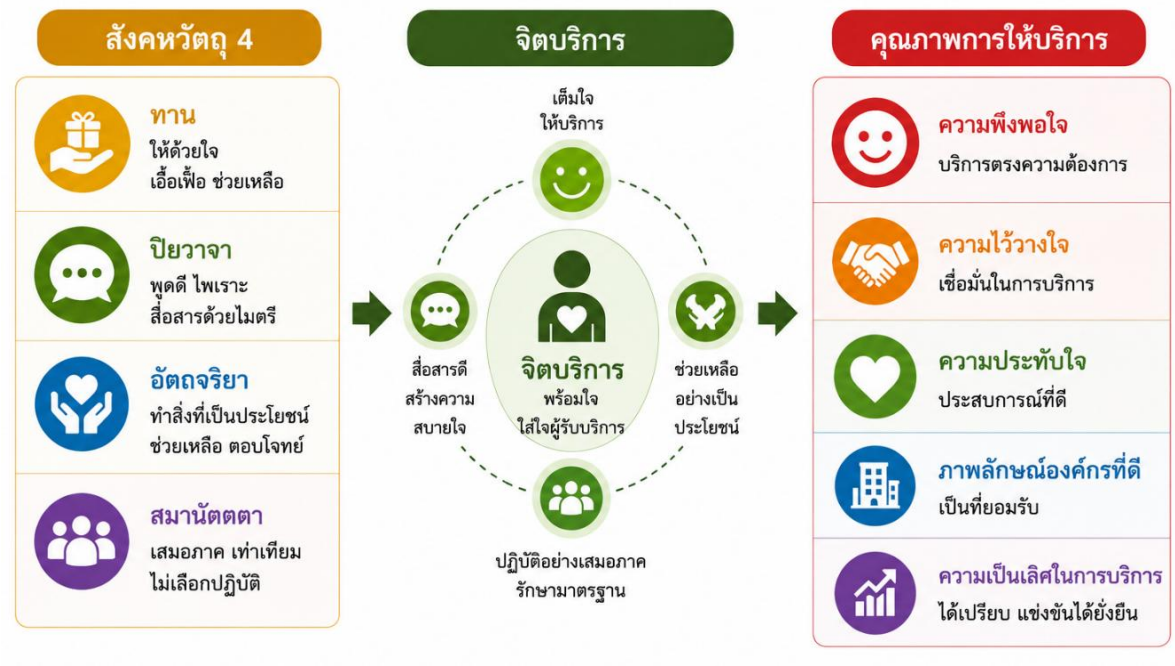
หลักสังคหวัตถุ 4	ความหมายเชิงพุทธ	พฤติกรรมของผู้ให้บริการ	ผลที่เกิดขึ้นต่อผู้รับบริการ
อัตถจริยา	การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น	ช่วยแก้ปัญหา ตอบสนองความต้องการ และมุ่งสร้างประโยชน์แก่ผู้รับบริการ	ได้รับประโยชน์จริง รู้สึกว่าปัญหาได้รับการใส่ใจ และเกิดความประทับใจ
สมานัตตตา	การวางตนสม่ำเสมอ เสมอภาค และเหมาะสม	การให้บริการอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ และรักษามาตรฐานการบริการ	รับรู้ถึงความเป็นธรรม เกิดความเชื่อมั่น และไว้วางใจต่อผู้ให้บริการหรือองค์กร

จากตารางที่ 1 ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกส่งเสริมและกำกับพฤติกรรมจิตบริการได้อย่างครบถ้วน ทั้งด้านการให้ การสื่อสาร การกระทำ และการวางตน กล่าวคือ ทานช่วยหล่อหลอมให้ผู้ให้บริการมีความเอื้อเฟื้อและเต็มใจช่วยเหลือ ปิยวาจาช่วยกำกับการสื่อสารให้สุภาพอ่อนโยน และสร้างความไว้วางใจ อัตถจริยาช่วยผลักดันให้ผู้ให้บริการมุ่งกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับบริการ ส่วนสมานัตตตาช่วยรักษาความเสมอภาคและความสม่ำเสมอในการให้บริการ ดังนั้น สังคหวัตถุ 4 จึงไม่ใช่เพียงหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้พัฒนาพฤติกรรมจิตบริการให้มีความเอื้อเฟื้อ สุภาพ เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม อันนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ ความประทับใจ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการ เพราะช่วยส่งเสริมความคิด คำพูด การกระทำ และการวางตนของผู้ให้บริการให้สอดคล้องกับคุณภาพการให้บริการที่ดี ผู้ให้บริการที่ยึดหลักสังคหวัตถุ 4 ย่อมสามารถให้บริการด้วยความเอื้อเฟื้อ สื่อสารด้วยถ้อยคำที่เหมาะสม กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการ และปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเสมอภาค ซึ่งนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ ความประทับใจ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจิตบริการ คุณภาพการให้บริการ และหลักสังคหวัตถุ 4 ผู้เขียนเห็นว่า สังคหวัตถุ 4 สามารถอธิบายเป็นกลไกพัฒนาจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ทานเป็นกลไกการให้และความเต็มใจช่วยเหลือ ปิยวาจาเป็นกลไกการสื่อสารที่สุภาพและเหมาะสม อัตถจริยาเป็นกลไกการกระทำที่มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับบริการ และสมานัตตตาเป็นกลไกการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเสมอต้นเสมอปลาย กลไกทั้ง 4 ประการนี้ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมบริการให้มีความเอื้อเฟื้อ สุภาพ เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม อันนำไปสู่จิตบริการเชิงพุทธบูรณาการ คุณภาพการให้บริการ ความพึงพอใจ และความเชื่อมั่นของผู้รับบริการ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการบริการที่เป็นเลิศ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 2 แสดงโมเดลจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการบริการที่เป็นเลิศ โดยผู้เขียนสังเคราะห์ให้เห็นว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นฐานของพฤติกรรมบริการ 4 ด้าน ได้แก่ การให้และความเต็มใจช่วยเหลือ การสื่อสารที่สุภาพ การกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการ และการปฏิบัติอย่างเสมอภาค พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้เกิดจิตบริการที่มีคุณภาพ และนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ ความประทับใจ ภาพลักษณ์องค์กร และความเป็นเลิศในการบริการ

สรุป

จิตบริการเป็นหัวใจสำคัญของการให้บริการ เพราะสะท้อนผ่านพฤติกรรมของผู้ให้บริการ ทั้งความเต็มใจ ความสุภาพ ความเอาใจใส่ การควบคุมอารมณ์ และความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการอย่างเหมาะสม ส่วนคุณภาพการให้บริการเกิดจากการรับรู้ของผู้รับบริการต่อผลลัพธ์ กระบวนการ และพฤติกรรมบริการที่ได้รับ เมื่อบริการมีความสอดคล้องหรือสูงกว่าความคาดหวัง ย่อมนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และทัศนคติที่ดีต่อองค์กร หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกลไกพัฒนาจิตบริการได้อย่างเหมาะสม เพราะช่วยกำกับพฤติกรรมของผู้ให้บริการทั้งด้านการให้ การสื่อสาร การกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการ และการปฏิบัติอย่างเสมอภาค หลักธรรมดังกล่าวจึงมิใช่เพียงแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคม แต่ยังเป็นฐานคิดที่ช่วยยกระดับพฤติกรรมบริการ คุณภาพการให้บริการ และภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร องค์ความรู้สำคัญของบทความนี้คือการตีความสังคหวัตถุ 4 ให้เป็นกลไกของจิตบริการเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งเชื่อมโยงหลักธรรมกับพฤติกรรมบริการอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาการบริการที่เป็นเลิศขององค์กรได้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2567). แนวโน้มธุรกิจบริการกับผู้บริโภคยุคใหม่. สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2569 จาก https://www.moc.go.th/th/gallery/article/detail/id/5/iid/387.

คำนาย อภิปรัชญาสกุล. (2557). การบริการลูกค้า. กรุงเทพฯ: โฟกัสมีเดียแอนด์พับลิชชิ่ง.

จินตนา เตชะมนตรีกุล และคณะ. (2567). หลักสังคหวัตถุ 4 กับการให้บริการในหน่วยบริการปฐมภูมิ. วารสารสหเวชศาสตร์, 9(2), 86-99.

ชมพู เนินหาด และคณะ. (2563). จิตบริการสู่งานเป็นเลิศ: บทบาทบุคลากรสายสนับสนุน. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี, 3(2), 33–45.

ตรีเพ็ชร์ อ่ำเมือง. (ม.ป.ป.). คู่มือ-เทคนิคการให้บริการด้วยใจ. นครปฐม: งานเลขานุการกิจและสภาคณาจารย์ กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล.

บุญสิริ ชวลิตธำรง. (2529). ธรรมโอสถ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

พระครูธรรมธร เดโช ฐิตเตโช (สำเร็จ). (2564). ความสำคัญและความเป็นมาของสังคหวัตถุ 4. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 27(1), 1–10.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์.

มนต์จรัส วัชรสิงห์ และคณะ. (2558). จิตบริการและแรงจูงใจในการทำงานที่พยากรณ์ประสิทธิภาพการให้บริการของพยาบาล. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์, 8(2), 115-131.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รมย์ฤดี เวสน์. (2554). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและทฤษฎีการเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อเสริมสร้างจิตบริการสำหรับพนักงานสายการบิน (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศมนภร เชื้อชาติ. (2567). จิตบริการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริการของพนักงานเทศบาลตำบลดอนหัวฬ่อ อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี (งานนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ศิริพร วิษณุมหิมาชัย. (2548). การสร้างความประทับใจแก่ลูกค้าด้วยคุณภาพและคุณค่าในงานบริการ. สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2569 จาก https://shorturl.asia/FP9ry.

สมิต สัชฌุกร. (2542). การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สายธาร.

_____. (2550). ศิลปะการให้บริการ. กรุงเทพฯ: สายธาร.

สุกัญญา จันใด. (2561). การพัฒนาโมเดลการวัดจิตบริการของนักศึกษาวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัย วัดผล และสถิติการศึกษา). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์.(2549). มัดใจลูกค้าด้วยสุดยอดการบริการ. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์ อินเตอร์.

Gronroos, C. (1990). Service Management and Marketing: Managing the Moments of Truth in Service Competition. Singapore: Lexington Books, Lexington.

Hennig-Thurau, T. (2004). Customer orientation of service employees. International Journal of Service Industry Management, 15, 460-478.

Kalia, P. & Paul, J. (2021). E-service quality and e-retailers: Attribute-based multi-dimensional scaling. Computers in Human Behavior, 115, 106608.

Parasuraman, A. et al. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. Journal of Marketing, 49, 41-50.

Rust, R. T. & Oliver, R. L. (1994). Service quality: Insights and managerial implications from the frontier. In R. T. Rust & R. L. Oliver (Eds.), Service quality: New directions in theory and practice (pp. 1–19). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Wisher, J. D. & Corney, W. J. (2001). Comparing practices for capturing bank customer feedback – Internet versus traditional banking. Benchmarking: An International Journal, 8(3), 240-250.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

สังคหวัตถุ 4: กลไกเสริมสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ

SANGAHAVATTHU 4: A MECHANISM FOR STRENGTHENING UNITY OF EFFORT IN THE ROYAL THAI AIR FORCE'S JOINT/COMBINED OPERATIONS

ดลดิเรก ทองโสภา*
Dhonlhadireak Thongsopar*
กองบัญชาการกองทัพอากาศ
Royal Thai Air Force Headquarters
*Corresponding Author E-mail: dhonlhadireak51@gmail.com
Received May 29, 2026; Revised July 21, 2026; Accepted July 31, 2026

บทคัดย่อ

การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยว ประสาน และเกื้อกูลผู้คน สามารถนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ เนื่องจากการปฏิบัติการร่วม/ผสมเกี่ยวข้องกับหลายเหล่าทัพ หลายหน่วยงาน หรือหลายชาติ ซึ่งมีความแตกต่างด้านโครงสร้างการบังคับบัญชา บทบาทหน้าที่ วัฒนธรรมองค์กร ทรัพยากร และข้อจำกัดในการปฏิบัติ การดำเนินภารกิจให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลังรบ ระบบบัญชาการ หรือเทคโนโลยีทางทหารเพียงอย่างเดียว หากยังต้องอาศัยความร่วมมือ ความไว้วางใจ การสื่อสารที่ชัดเจน การประสานงาน และความเข้าใจตรงกันของผู้เกี่ยวข้อง บทความนี้เสนอว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาใช้เสริมสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสม โดยเชื่อมโยงกับบริบทการทำงานร่วมกันของหลายฝ่าย กล่าวคือ ทานช่วยให้เกิดการสนับสนุนร่วม ปิยวาจาช่วยส่งเสริมการสื่อสารร่วม อัตถจริยาช่วยสนับสนุนการปฏิบัติร่วม และสมานัตตตาช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมประสานกัน ย่อมช่วยให้ผู้ปฏิบัติจากหลายฝ่ายมีเป้าหมายร่วม เข้าใจตรงกัน ประสานใจ ประสานงาน และมุ่งสู่ความสำเร็จของภารกิจร่วมกัน โดย "จิกซอว์แห่งเอกภาพสู่การปฏิบัติการร่วม/ผสม" ใช้อธิบายบทบาทของสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ

คำสำคัญ: สังคหวัตถุ 4, การปฏิบัติการร่วม, การปฏิบัติการร่วมผสม, เอกภาพในความพยายาม, กองทัพอากาศ

Abstract

The application of Sangahavatthu 4, a Buddhist principle that helps bind, coordinate, and support people, can be linked to the concept of unity of effort in the Royal Thai Air Force's joint/combined operations. Joint/combined operations involve multiple services, agencies, or nations with differences in command structures, roles and responsibilities, organizational cultures, resources, and operational limitations. Accomplishing a shared mission therefore does not depend solely on combat power, command systems, or military technology, but also requires cooperation, trust, clear communication, coordination, and mutual understanding among all relevant participants. This article proposes that Sangahavatthu 4

can be applied to strengthen unity of effort in joint/combined operations by linking it to the context of multi-party cooperation. Dana promotes mutual support, piyavaca promotes shared communication, atthacariya strengthens joint action, and samanattata fosters unity and cohesion. When these elements are coordinated, they help participants from different parties share common objectives, develop mutual understanding, coordinate minds and actions, and move toward mission success together. The “Jigsaw of Unity for Joint/Combined Operations” is used to explain the role of Sangahavatthu 4 in strengthening cooperation, trust, and the success of the Royal Thai Air Force’s joint/combined operations.

Keywords: Sangahavatthu 4, Joint Operations, Combined Operations, Unity of Effort, Royal Thai Air Force

บทนำ

ท่ามกลางการแข่งขันของมหาอำนาจและความไม่แน่นอนในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไทยจำเป็นต้องดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงอย่างรอบคอบและยืดหยุ่น เพื่อรักษาสมดุลและผลประโยชน์แห่งชาติ การทูตทางทหารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับมิตรประเทศ กองทัพอากาศไทยในฐานะหน่วยงานด้านความมั่นคงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินความร่วมมือทางทหาร เพื่อธำรงเกียรติภูมิการยอมรับในระดับสากล และรักษาดุลยภาพระหว่างประเทศ ทั้งนี้ การฝึกร่วม/ผสมของกองทัพอากาศไทยไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และขีดความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกันเท่านั้น หากยังเป็นกลไกในการสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการบริหารความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง เพื่อให้ไทยสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ระหว่างประเทศได้อย่างเหมาะสม (พิชญ์ ชูกิจคุณ, 2566)

สภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากรูปแบบการทำสงครามสมัยใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้กำลังทางทหารตามแบบ หากแต่มีลักษณะเป็นสงครามพันทางที่ผสมผสานระหว่างสงครามตามแบบและสงครามนอกแบบ โดยใช้ปฏิบัติการทางทหารควบคู่กับเครื่องมือด้านการทูต การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้การรับมือภัยคุกคามไม่อาจอาศัยหน่วยงานหรือกำลังทางทหารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้โดยลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือการประสานงาน และการเตรียมพร้อมร่วมกันของหลายฝ่าย (กวิรัศมิ์ นนท์จีรพัส และวิศรุฒ เอี่ยมอำไพ, 2563) สอดคล้องกับหลักนิยมปฏิบัติการกองทัพอากาศ พ.ศ. 2566 ที่อธิบายว่า การปฏิบัติการร่วม/ผสมเป็นการปฏิบัติการทางทหารที่ใช้กำลังจากหลายเหล่าทัพหรือหลายชาติ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปฏิบัติการลักษณะนี้ช่วยเพิ่มขีดความสามารถทางทหารและลดข้อจำกัดของการปฏิบัติการเพียงเหล่าทัพเดียวหรือชาติเดียว โดยกองทัพอากาศมีบทบาทสำคัญจากคุณลักษณะของกำลังทางอากาศ ได้แก่ ความรวดเร็ว ความอ่อนตัว พิสัยปฏิบัติการกว้างขวาง ความแม่นยำ และขีดความสามารถด้านการเฝ้าตรวจและลาดตระเวน แม้การใช้กำลังทางอากาศจะมีข้อจำกัดด้านจำนวนทรัพยากร และระบบบัญชาการควบคุม แต่การวางแผนร่วม การประสานงานที่ชัดเจน และการสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างหน่วยหรือชาติที่เข้าร่วมปฏิบัติการ ย่อมช่วยให้การใช้กำลังเป็นไปอย่างคุ้มค่าและนำไปสู่ความสำเร็จของภารกิจร่วมกัน (กองทัพอากาศ, 2566) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การฝึกร่วม/ผสม คอบร้าโกลด์ 2026 (COBRA GOLD 2026) ซึ่งเป็นการฝึกร่วม/ผสมแบบพหุภาคีระหว่างกองทัพไทย กองทัพสหรัฐอเมริกา และกองทัพมิตรประเทศหลายชาติ การฝึกลักษณะนี้มุ่งพัฒนาขีดความสามารถของกำลังพลด้านยุทธวิธี

ปฏิบัติการร่วม/ผสม การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความรู้ และการบูรณาการระดับเหล่าทัพกับชาติพันธมิตร เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อภัยคุกคามหลากหลายรูปแบบ รวมถึงการบริหารจัดการและการบรรเทาสาธารณภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (แผนกเผยแพร่ กองทัพอากาศ, 2569)

เอกภาพในความพยายามเป็นหลักสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติการทางทหารของหลายหน่วยหรือหลายฝ่ายมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน โดยต้องอาศัยภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ระบบบัญชาการและควบคุมที่ชัดเจน การรับรู้สถานการณ์อย่างต่อเนื่อง และการสื่อสารเจตนารมณ์ของผู้บังคับบัญชาให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจตรงกัน เมื่อการปฏิบัติการมีความซับซ้อน ผู้บังคับบัญชาไม่อาจควบคุมทุกการกระทำได้โดยละเอียด จึงต้องกำหนดภารกิจ วัตถุประสงค์ ขอบเขต และทรัพยากรสนับสนุนให้ชัดเจน พร้อมเปิดโอกาสให้หน่วยรองใช้ความคิดริเริ่มภายใต้กรอบภารกิจเดียวกัน (Department of the Army, 1982) หลักนิยม AJP-01 ของ NATO ยังชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติการร่วมและการปฏิบัติการพหุชาติต้องอาศัยการวางแผน การสื่อสาร และการประสานงานในทุกระดับ โดยเฉพาะเมื่อเอกภาพในการบังคับบัญชาไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ จึงต้องสร้างเอกภาพในความพยายามผ่านระบบประสานงานที่ชัดเจน รวมถึงความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกัน หรือ interoperability ทั้งด้านเทคนิค ขั้นตอน และมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความไว้วางใจและความเข้าใจร่วมที่เกิดจากการฝึกและการปฏิบัติร่วมกัน (North Atlantic Treaty Organization, 2022)

ดังนั้น ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสมไม่ได้เกิดจากระบบบัญชาการ การวางแผน หรือการประสานงานเพียงด้านเดียว หากยังต้องอาศัยความร่วมมือ ความไว้วางใจ ความเข้าใจร่วม และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่างผู้ปฏิบัติจากหลายฝ่าย หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาอธิบายและสนับสนุนการสร้างเอกภาพในความพยายามได้ โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การเกื้อกูล การสื่อสารที่สร้างไมตรี การบำเพ็ญประโยชน์ และการวางตนอย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในฐานะกลไกเสริมสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ โดยเชื่อมโยงหลักธรรมดังกล่าวกับแนวคิดเอกภาพในความพยายาม เพื่อเสนอแนวทางพุทธบูรณาการที่สนับสนุนให้การปฏิบัติการร่วม/ผสมดำเนินไปอย่างสอดคล้อง เป็นระบบ และมุ่งสู่ความสำเร็จของภารกิจร่วมกัน

หลักนิยมปฏิบัติการกองทัพอากาศ: การปฏิบัติการร่วม/ผสม

หลักนิยมปฏิบัติการกองทัพอากาศ เป็นหลักความเชื่อและแนวทางในการใช้กำลังกองทัพอากาศเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการทางอากาศ การปฏิบัติการทางไซเบอร์ และการปฏิบัติการทางอวกาศ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการทั้งในระดับยุทธศาสตร์ ยุทธการ และยุทธวิธี รวมถึงการปฏิบัติการร่วมกับเหล่าทัพอื่น และการปฏิบัติการผสมกับกองกำลังของชาติพันธมิตร เพื่อนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ทางทหารตามขอบเขตอำนาจหน้าที่และภารกิจของกองทัพอากาศ ทั้งในยามปกติ ยามวิกฤต และยามสงคราม

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงการปฏิบัติการร่วมและการปฏิบัติการผสม ซึ่งเป็นลักษณะการปฏิบัติการที่ต้องอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่างหลายฝ่าย โดยกองทัพอากาศ (2566) ได้อธิบายหลักนิยมปฏิบัติการร่วม/ผสมไว้ ดังนี้

การปฏิบัติการร่วม (Joint Operations) หมายถึง การยุทธ์หรือการปฏิบัติการทางทหารที่ใช้กำลังรบบางส่วนของชาติเดียวกัน ตั้งแต่ 2 เหล่าทัพขึ้นไปในการปฏิบัติการ ไม่ว่าจะเป็นกำลังจากกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ หรืออาจรวมถึงกำลังจากหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อปฏิบัติการให้บรรลุภารกิจเดียวกัน ภายใต้การบังคับบัญชาหรือการควบคุมทางยุทธการของผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับมอบอำนาจในการบัญชาการ

การปฏิบัติการผสม (Combined Operations) หมายถึง การยุทธ์หรือการปฏิบัติการทางทหารที่ใช้กำลังรบจากเหล่าทัพเดียวกัน ตั้งแต่ 2 ชาติขึ้นไป ประกอบเป็นกองกำลังผสม ภายใต้การบังคับบัญชาหรือการควบคุมทางยุทธการของผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับมอบอำนาจในการบัญชาการ

การปฏิบัติการร่วม/ผสม (Joint/Combined Operations) หมายถึง การยุทธ์หรือการปฏิบัติการทางทหารที่ใช้กำลังรบตั้งแต่ 2 เหล่าทัพขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นกำลังจากกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ หรือนาวิกโยธินจากชาติที่เข้าร่วมการปฏิบัติการตั้งแต่ 2 ประเทศขึ้นไป ภายใต้การบังคับบัญชาหรือการควบคุมทางยุทธการของผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว

ความสำคัญของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

การปฏิบัติการทางทหารในปัจจุบัน ทั้งการปฏิบัติการในการรบและการปฏิบัติการด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การรบ โดยส่วนใหญ่จะประกอบกำลังกันในรูปแบบการปฏิบัติการร่วม การปฏิบัติการผสม หรือการปฏิบัติการร่วม/ผสม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติการ และลดจุดด้อยของการปฏิบัติการเพียงเหล่าทัพเดียวหรือชาติเดียว โดยมักจะมีกองทัพอากาศเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติการอยู่เสมอ เนื่องจากกำลังทางอากาศมีคุณลักษณะและขีดความสามารถที่เหล่าทัพอื่นต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความอ่อนตัว ความเร็ว พิสัยบิน อาวุธที่มีความแม่นยำและมีอำนาจการทำลายสูง รวมทั้งขีดความสามารถในการเฝ้าตรวจและลาดตระเวนที่ครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างขวางในระยะเวลาอันสั้น ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เหล่าทัพอื่นจัดหากำลังทางอากาศมาใช้งาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

กำลังทางอากาศมีขีดจำกัดหลายประการที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณา เช่น กำลังทางอากาศมีจำนวนน้อย เนื่องจากเป็นยุทโธปกรณ์ที่มีราคาและค่าใช้จ่ายในการใช้งานสูง การปฏิบัติภารกิจต้องมีระบบบัญชาการและควบคุมที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ ในการสงครามทุกครั้งยังต้องคำนึงถึงภารกิจที่สำคัญยิ่ง ซึ่งกองทัพอากาศเป็นหน่วยรับผิดชอบหลัก คือ การครองอากาศและการปฏิบัติการทางอากาศ จึงต้องพิจารณาการใช้กำลังทางอากาศที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติการภายใต้สถานการณ์การยุทธ์ร่วม/ผสมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล กองทัพอากาศต้องจัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนของภารกิจในการใช้กำลังทางอากาศ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการของเหล่าทัพอื่นอย่างเป็นระบบ และมีหลักการที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์สูงสุดในการยุทธ์ครั้งนั้นอยู่เสมอ ซึ่งอาจจะทำให้ไม่สามารถสนับสนุนหรือตอบสนองความต้องการในการปฏิบัติภารกิจให้กับทุกหน่วยที่ร้องขอได้ตามที่ต้องการทั้งหมด อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของกำลังทางอากาศ

หลักการของการปฏิบัติการร่วม/ผสม มีหลักการสำคัญ ได้แก่

1. สนธิขีดความสามารถของกำลังจากต่างเหล่าทัพ/ต่างชาติ ซึ่งมีคุณลักษณะและขีดความสามารถที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันในการยุทธ์ เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะร่วมกัน

2. ต้องศึกษาและเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกันของทุกเหล่าทัพและทุกชาติที่มาสนธิกำลังร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐานและธรรมชาติในการปฏิบัติการของแต่ละเหล่าทัพหรือแต่ละชาติ รวมทั้งความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม ผลประโยชน์ของชาติ ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม หรือระบอบการปกครอง ฯลฯ ซึ่งอาจมีผลต่อการให้ความร่วมมือในการสนับสนุนกองกำลังร่วม/ผสมได้

3. มีการวางแผนร่วมกันโดยฝ่ายเสนาธิการร่วม/ฝ่ายอำนวยการร่วมในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ เสนอแนะข้อพิจารณา และหนทางปฏิบัติ เนื่องจากการประกอบกำลังของต่างเหล่าทัพหรือต่างชาติเข้าด้วยกันเป็นการยากที่ผู้บังคับบัญชา ฝ่ายเสนาธิการ/ฝ่ายอำนวยการ แต่เพียงเหล่าทัพเดียวหรือชาติเดียวจะรอบรู้คุณลักษณะ การจัด หลักนิยม และการใช้กำลังของต่างเหล่าทัพหรือต่างชาติได้อย่างถ่องแท้ทั้งหมด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีฝ่ายเสนาธิการร่วม/ฝ่ายอำนวยการร่วม

4. ต้องมีเอกภาพในการบังคับบัญชา กำลังตั้งแต่สองเหล่าทัพ/สองชาติขึ้นไปที่ปฏิบัติการร่วมกันต้องขึ้นอยู่กับผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับมอบอำนาจในการบัญชาการ และต้องกำหนดขอบเขตของการควบคุมและสั่งการให้ชัดเจน สำหรับในส่วนของกำลังทางอากาศต้องดำรงเอกภาพของหน่วยกำลังทางอากาศอย่างเคร่งครัด โดยผู้บังคับบัญชากองกำลังร่วม/ผสมจะเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์และให้นโยบายเท่านั้น ในขณะที่ผู้บัญชาการกองกำลังทางอากาศจะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การจัดสรรเที่ยวบินในการปฏิบัติภารกิจ การกำหนดอาวุธและยุทธวิธีให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป็นต้น

5. ต้องกำหนดวิธีการติดต่อสื่อสารให้รัดกุมและชัดเจน เพื่อป้องกันความสับสนและเข้าใจผิดในการพิสูจน์ฝ่ายในพื้นที่ปฏิบัติการ ซึ่งมีอากาศยานหรือการปฏิบัติการของเหล่าทัพอื่นร่วมอยู่ด้วย เนื่องจากการสื่อสารที่ผิดพลาดอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากแก่ฝ่ายเดียวกันได้ และอาจส่งผลกระทบต่อภารกิจอย่างประเมินค่าไม่ได้

6. ต้องมีการฝึกการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการปฏิบัติและลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งหากสามารถปฏิบัติร่วมกันได้จนเกิดความชำนาญ จะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน หรือ เอกภาพในความพยายาม (Unity of Effort) คือ กุญแจสำคัญแห่งความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสามารถสร้างได้โดยการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และไว้เนื้อเชื่อใจกัน มีความเข้าใจตรงกันในวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติภารกิจทั้งในระดับยุทธศาสตร์ ยุทธการ และยุทธวิธี รวมทั้งมีการศึกษาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติร่วมกันจนเกิดความชำนาญ มีการประสานงานระหว่างกันอย่างต่อเนื่องตลอดภารกิจ รวมถึงมีแผนการปฏิบัติที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้ การปฏิบัติการร่วม/ผสม ต้องมีการปฏิบัติงานร่วมกันในทุกระดับ มิใช่เป็นเพียงแต่การประสานงานในระดับเหล่าทัพเท่านั้น แต่จะต้องมีการร่วมมือกันในระดับรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศหรือองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการบรรลุจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

โดยสรุป การปฏิบัติการร่วม/ผสมตามหลักนิยมปฏิบัติการกองทัพอากาศ พิจารณาได้ว่า การปฏิบัติการทางทหารในปัจจุบันต้องอาศัยการประสานกำลังจากหลายเหล่าทัพหรือหลายชาติอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและลดข้อจำกัดของการปฏิบัติการ กองทัพอากาศมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนภารกิจด้วยความรวดเร็ว ความคล่องตัว ความแม่นยำ และขีดความสามารถในการครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การใช้กำลังทางอากาศต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรและระบบบัญชาการควบคุม จึงจำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญของภารกิจอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสมไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลังรบเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับการวางแผนร่วม การสื่อสารที่ชัดเจน การฝึกปฏิบัติร่วมกัน และเอกภาพในความพยายาม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ทุกฝ่ายมีเป้าหมายเดียวกันและสามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์แนวคิดเอกภาพในความพยายาม

พจนานุกรมศัพท์ทางทหารของกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาได้ให้นิยามคำว่า unity of effort ว่าเป็น “the product of successful unified action” และประกอบด้วย “coordination and cooperation toward common objectives, even if the participants are not necessarily part of the same command or organization” โดยมีใจความสำคัญว่า เอกภาพในความพยายาม คือ ผลลัพธ์ของการปฏิบัติที่เป็นเอกภาพอย่างประสบความสำเร็จ อันเกิดจากการประสานงานและความร่วมมือเพื่อมุ่งสู่วัตถุประสงค์

ร่วมกัน แม้ว่าผู้เข้าร่วมจะไม่ได้อยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาหรือองค์กรเดียวกันก็ตาม (U.S. Department of Defense, 2009)

จากนิยามดังกล่าว เอกภาพในความพยายามจึงเป็นหลักสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติของทุกหน่วยมุ่งไปสู่เป้าหมายร่วมกัน โดยต้องอาศัยภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ระบบบัญชาการและควบคุมที่ชัดเจน การรับรู้สถานการณ์อย่างต่อเนื่อง และการสื่อสารเจตนารมณ์ของผู้บังคับบัญชาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าใจตรงกัน ทั้งนี้ เอกภาพในความพยายามไม่ได้เกิดจากการควบคุมทุกการกระทำอย่างละเอียด หากแต่เกิดจากการกำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน พร้อมเปิดโอกาสให้หน่วยรองใช้ความคิดริเริ่มในการปฏิบัติภายใต้กรอบภารกิจเดียวกัน (Department of the Army, 1982) ในทำนองเดียวกัน Sproles (2002) ชี้ให้เห็นว่า ระบบบัญชาการและควบคุมมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างเอกภาพในความพยายาม โดยช่วยจัดวางการบังคับบัญชาและการควบคุมให้การปฏิบัติการร่วมและการปฏิบัติการพหุชาติมุ่งไปสู่เป้าหมายร่วมกันได้

การศึกษาของ Glenn (1998) พบว่า แนวคิดเรื่องเอกภาพในความพยายามมิใช่เพียงคำอธิบายประกอบหลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) หากแต่เป็นสาระสำคัญที่ควรได้รับการยกระดับขึ้นเป็นหลักการปฏิบัติการโดยตรง เนื่องจากสอดคล้องกับลักษณะของการปฏิบัติการทางทหารสมัยใหม่มากกว่า Glenn ชี้ให้เห็นว่า ในพัฒนาการของหลักการสงครามของกองทัพบกสหรัฐอเมริกา เดิมในปี 1921 หลักการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ใช้คำว่า Cooperation หรือความร่วมมือ ก่อนที่คู่มือในปี 1939 จะใช้คำว่า Unity of Effort และอธิบายว่า เอกภาพในความพยายามเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการใช้กำลังรบทั้งหมดอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโดยปกติอาจเกิดขึ้นผ่านเอกภาพในการบังคับบัญชา แต่หากไม่สามารถจัดให้มีสายการบังคับบัญชาเดียวได้ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเป็นกลไกทดแทน

โดยสาระสำคัญที่ Glenn ต้องการเน้น คือ เอกภาพในการบังคับบัญชาเป็น “รูปแบบ” ของการประสานและควบคุมที่พึงแสวงหา แต่เอกภาพในความพยายามเป็น “หน้าที่เชิงปฏิบัติการ” ที่จำเป็นต่อความสำเร็จ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การมีผู้บังคับบัญชาเดียวอาจเป็นแนวทางที่เหมาะสมในเชิงโครงสร้าง แต่ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติการร่วม/ผสมที่เกี่ยวข้องกับหลายชาติ หลายหน่วย หรือหลายองค์กร การสร้างเอกภาพในการบังคับบัญชาอย่างสมบูรณ์มักทำได้ยาก เพราะแต่ละฝ่ายยังคงมีระบบการบังคับบัญชาและอำนาจควบคุมกำลังของตนเอง ด้วยเหตุนี้ ความสำเร็จของการปฏิบัติการจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับการรวมอำนาจการบังคับบัญชาไว้ที่ศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำให้ทุกฝ่ายดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับข้อเสนอของ Chandler (2023) ที่เห็นว่า เอกภาพในการบังคับบัญชาไม่ควรถูกมองเป็นหลักการสงครามที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง หากแต่ควรพิจารณาในฐานะเครื่องมือประการหนึ่งในการสร้างเอกภาพในความพยายาม เนื่องจากในสภาพแวดล้อมการปฏิบัติการสมัยใหม่ โดยเฉพาะการปฏิบัติการร่วม การปฏิบัติการผสม และการปฏิบัติการระหว่างหน่วยงาน การรวมทุกฝ่ายไว้ภายใต้สายการบังคับบัญชาเดียวกันอาจไม่สามารถกระทำได้เสมอไป ความสำเร็จของภารกิจจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของทุกฝ่ายในการเข้าใจวัตถุประสงค์ร่วม ประสานงานเชิงรุก ใช้ความคิดริเริ่ม และดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน แม้จะไม่ได้อยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชาคนเดียวกันก็ตาม

เมื่อพิจารณาในบริบทของการปฏิบัติการพหุชาติ Kingsley (2017) อธิบายว่า เอกภาพในความพยายามเป็นหลักการสำคัญของความสำเร็จในการปฏิบัติการพหุชาติ เนื่องจากการปฏิบัติการลักษณะนี้ประกอบด้วยกองกำลังจากหลายประเทศที่ไม่ได้อยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาเดียวกันอย่างสมบูรณ์ แต่ยังมีข้อจำกัดทางการเมือง กฎการใช้กำลัง และเงื่อนไขทางยุทธศาสตร์ของแต่ละชาติ ดังนั้น ความสำเร็จของภารกิจจึงไม่อาจอาศัยเพียงเอกภาพในการบังคับบัญชา หากแต่ต้องอาศัยการประสานงาน ความร่วมมือ ความเข้าใจร่วม และการมุ่งสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน ทั้งนี้ Kingsley ยังชี้ว่า ข้อจำกัดแห่งชาติ (National Caveats)

เป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนเอกภาพในความพยายาม เพราะทำให้กองกำลังบางส่วนไม่สามารถสนับสนุนพันธมิตรหรือปฏิบัติภารกิจได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การปฏิบัติการพหุชาติขาดความต่อเนื่องและลดทอนประสิทธิผลของภารกิจโดยรวม

ในบริบทของการปฏิบัติการสันติภาพ Greco (1995) อธิบายว่า เอกภาพในความพยายามไม่ได้เกิดจากการบังคับบัญชาทางทหารเพียงลำพัง หากแต่เกิดจากความสามารถของกองทัพในการทำงานร่วมกับผู้มีบทบาทหลากหลาย ทั้งพันธมิตรทางทหาร องค์การสหประชาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน คู่ขัดแย้ง นักการเมือง สื่อมวลชน และมหาอำนาจระดับภูมิภาค Greco เห็นว่า กองทัพเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมในปฏิบัติการสันติภาพ และไม่จำเป็นต้องเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติการเสมอไป ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาจึงต้องเปลี่ยนวิธีคิดจากการมองเฉพาะปัจจัยทางทหาร ไปสู่การมองปฏิบัติการสันติภาพในฐานะระบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหลายฝ่าย ซึ่งเครื่องมือสำคัญในการสร้างเอกภาพในความพยายามตามทัศนะของ Greco ได้แก่ ศูนย์ปฏิบัติการพลเรือน-ทหาร (Civil Military Operations Center: CMOC) ในฐานะจุดประสานงาน การประสานงานระหว่างองค์กร (liaison) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลและการปฏิบัติของฝ่ายต่าง ๆ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal relationships) เพื่อวางฐานความไว้วางใจ การประชุมทั้งทางการและไม่เป็นทางการ (formal and informal meetings) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และการคิดเชิงระบบ (systems thinking) เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ ทั้งในเชิงสถานการณ์และเชิงระบบ อันจะช่วยให้ผู้บังคับบัญชาสามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของภารกิจ ลดปัญหาการขยายตัวของภารกิจที่ไม่ได้วางแผนไว้ และสร้างความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดข้างต้น ผู้เขียนมีทัศนะว่า เอกภาพในความพยายามเป็นแนวคิดที่มุ่งทำให้หน่วยงานหรือผู้มีบทบาทหลายฝ่ายดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเดียวกัน แม้ไม่ได้อยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาเดียวกันอย่างสมบูรณ์ สาระสำคัญของแนวคิดนี้ไม่ได้อยู่ที่การรวมอำนาจการสั่งการไว้ที่ศูนย์กลางเท่านั้น หากแต่อยู่ที่การทำให้ผู้เกี่ยวข้องมีวัตถุประสงค์ร่วม ประสานงานกันบนฐานของการสื่อสารเจตนารมณ์ที่ชัดเจน ความเข้าใจร่วมและความไว้วางใจระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ เอกภาพในความพยายามจึงเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติการร่วม/ผสม การปฏิบัติการพหุชาติ และการปฏิบัติการสันติภาพ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน หลายอำนาจหน้าที่และข้อจำกัดที่แตกต่างกันในการปฏิบัติ

สังคหวัตถุ 4 กับเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

สังคหวัตถุ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว 4 ประการ ได้แก่ 1. ทาน คือ การให้ 2. เปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก 3. อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และ 4. สมานัตตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ (ที.ปา. 11/313/206) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักธรรมดังกล่าวปรากฏชัดในสังคหสูตร ว่าด้วยสังคหวัตถุ โดยพระพุทธเจ้าตรัสว่า ทาน เปยยวัชชะ อัตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร เป็นสังคหธรรมที่ช่วยอุ้มชูโลกไว้ เปรียบเสมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปให้มั่นคง หากไม่มีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็อาจไม่ได้รับการนับถือหรือบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ (องฺ.จตุกฺก. 21/32/51) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) ได้อธิบายว่า สังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือหลักธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ที่เกื้อหนุนให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของสังคม ความเห็นอกเห็นใจ การบริการ การบำเพ็ญประโยชน์ และการบูรณาการหมู่คณะ ตลอดจนเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำและความร่วมมือในสังคม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงการให้ความรู้ การแนะนำ และการสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ หมายถึง การกล่าวถ้อยคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน และสมานสามัคคี เพื่อให้เกิดไมตรี ความรักใคร่ และความนับถือ ตลอดถึงการกล่าวถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐาน อันสามารถจูงใจให้ผู้อื่นนิยมยินดี

3. อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ หมายถึง การขวนขวายช่วยเหลือกิจการ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยแก้ไข ปรับปรุง และส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ หมายถึง การทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย การปฏิบัติต่อบุคคลทั้งหลายอย่างสม่ำเสมอ และการร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ตลอดถึงการวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ผ่านการให้ การใช้วาจาที่เป็นมิตร การประพฤติประโยชน์ และการวางตนสม่ำเสมอ จึงเป็นหลักสำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความเป็นปึกแผ่นของสังคมหรือหมู่คณะ

เมื่อพิจารณาในบริบทเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสม สังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาอธิบายฐานคิดในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือกำลังจากหลายฝ่ายได้ เนื่องจากการปฏิบัติการร่วม/ผสมไม่ได้อาศัยเพียงระบบบัญชาการหรือการควบคุมทางยุทธการเท่านั้น หากยังต้องอาศัยการเกื้อกูลกัน การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม การมุ่งประโยชน์ของภารกิจส่วนรวม และการวางตนอย่างเหมาะสมระหว่างผู้ปฏิบัติจากต่างหน่วย ต่างเหล่าทัพ หรือต่างชาติ สังคหวัตถุ 4 จึงเป็นฐานคิดด้านคุณธรรมที่ช่วยประสานใจ ประสานงาน และประสานเป้าหมายของผู้เกี่ยวข้องให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างเอกภาพในความพยายามและความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์หลักสังคหวัตถุ 4 กับเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

หลักสังคหวัตถุ 4	หลักนิยมปฏิบัติการร่วม/ผสม	ประเด็นเชื่อมโยงเพื่อเอกภาพในความพยายาม
ทาน	การสนธิขีดความสามารถของต่างเหล่าทัพ/ต่างชาติ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วม	การสนับสนุนร่วม
ปิยวาจา	การติดต่อสื่อสารที่รัดกุม ชัดเจน และลดความเข้าใจผิดในการปฏิบัติ	การสื่อสารร่วม
อัตถจริยา	การวางแผนร่วมและการฝึกปฏิบัติร่วม เพื่อลดข้อผิดพลาดและเพิ่มประสิทธิภาพ	การปฏิบัติร่วม
สมานัตตตา	เอกภาพในความพยายาม ความไว้วางใจ ความเข้าใจตรงกัน และเป้าหมายร่วม	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาอธิบายกลไกเสริมสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสมได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ทานช่วยสนับสนุนและแบ่งปันขีดความสามารถระหว่างหน่วยหรือชาติที่เข้าร่วม ปิยวาจาช่วยให้การสื่อสารมีความรัดกุม ชัดเจน และลดความเข้าใจผิด อัตถจริยาช่วยให้เกิดการวางแผนและการปฏิบัติร่วมที่มุ่งประโยชน์ของภารกิจ ส่วนสมานัตตตาช่วยสร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจตรงกัน และเป้าหมายร่วม หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเกื้อหนุนให้ผู้ปฏิบัติจากหลายฝ่ายสามารถประสานใจ ประสานงาน และมุ่งสู่ความสำเร็จของภารกิจร่วมกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการทบทวนแนวคิดหลักนิยมปฏิบัติการร่วม/ผสม แนวคิดเอกภาพในความพยายามและหลักสังคหวัตถุ 4 ผู้เขียนสังเคราะห์เชิงแนวคิดได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยประกอบสร้างเอกภาพในความพยายามของการปฏิบัติการร่วม/ผสม โดยทานช่วยให้เกิดการสนับสนุนร่วม ปิยวาจาช่วยส่งเสริมการสื่อสารร่วม อัตถจริยาช่วยสนับสนุนการปฏิบัติร่วม และสมานัตตตาช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนเชื่อมประสานกัน ย่อมช่วยให้หน่วยงานหรือกำลังจากหลายฝ่ายสามารถเกื้อกูล สื่อสาร ปฏิบัติ และมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันได้อย่างมีเอกภาพ อันนำไปสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม

ผู้เขียนจึงเสนอ จิกซอว์แห่งเอกภาพสู่การปฏิบัติการร่วม/ผสม เพื่อสอดรับกับหลักนิยมปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ โดยเปรียบสังคหวัตถุ 4 เป็นชิ้นส่วนสำคัญที่ต้องประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเอกภาพในความพยายาม ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม กล่าวคือ การสนับสนุนร่วมช่วยให้แต่ละฝ่ายนำขีดความสามารถมาเกื้อกูลกัน การสื่อสารร่วมช่วยลดความคลาดเคลื่อนและสร้างความเข้าใจตรงกัน การปฏิบัติร่วมช่วยให้การดำเนินภารกิจเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันช่วยเสริมความไว้วางใจและการมุ่งสู่เป้าหมายร่วม ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 จิกซอว์แห่งเอกภาพสู่การปฏิบัติการร่วม/ผสม
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นเสมือนชิ้นส่วนจิกซอว์ที่ต้องประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเอกภาพในความพยายาม ซึ่งเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสม โดยทานช่วยให้เกิดการสนับสนุนร่วม ปิยวาจาช่วยส่งเสริมการสื่อสารร่วม อัตถจริยาช่วยสนับสนุนการปฏิบัติร่วมและสมานัตตตาช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนเชื่อมประสานกัน ย่อมช่วยให้ผู้ปฏิบัติจากหลายฝ่ายเกิดความร่วมมือ ความไว้วางใจ ความเข้าใจตรงกัน และมุ่งสู่ความสำเร็จของภารกิจร่วมกัน

สรุป

ความสำเร็จของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลังรบ ระบบบัญชาการหรือเทคโนโลยีทางทหารเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำให้หน่วยงานหรือกำลังจากหลายฝ่ายมีเป้าหมายเดียวกัน เข้าใจตรงกัน ประสานงานกัน และปฏิบัติภารกิจไปในทิศทางเดียวกัน เอกภาพในความพยายามจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงความแตกต่างของเหล่าทัพ หน่วยงาน และชาติพันธมิตรให้สามารถดำเนินภารกิจร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาพิจารณาในบริบทดังกล่าว พบว่า ทานช่วยให้เกิดการสนับสนุนร่วม ปิยวาจาช่วยส่งเสริมการสื่อสารร่วม อัตถจริยาช่วยสนับสนุนการปฏิบัติร่วม และสมานัตตตาช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนนี้ช่วยประสานใจ ประสานงาน และประสานเป้าหมายของผู้เกี่ยวข้องให้หลอมรวมเป็นเอกภาพในความพยายาม สังคหวัตถุ 4 จึงไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ระหว่างบุคคลเท่านั้น หากยังเป็นฐานคิดสำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการมุ่งสู่เป้าหมายของการปฏิบัติการร่วม/ผสมของกองทัพอากาศ

เอกสารอ้างอิง

กวิรัศมิ์ นนท์จีรพัส และวิศรุฒ เอี่ยมอำไพ. (2563). มุมมองการสงครามสมัยใหม่ “Hybrid Warfare”. วารสารมุมมองความมั่นคง, (5), 43-48.

กองทัพอากาศ. (2566). หลักนิยมปฏิบัติการกองทัพอากาศ พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: กรมยุทธการทหารอากาศ.

แผนกเผยแพร่ กองทัพอากาศ. (2569). พิธีเปิดการฝึกร่วม/ผสม คอบร้าโกลด์ 2026 (COBRA GOLD 2026). สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/pQAnJ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).

พิชญ์ ชูกิจคุณ. (2566). การฝึกร่วมและผสมกองทัพอากาศไทยในฐานะเครื่องมือการกระจายความเสี่ยงทางทหารในบริบทความขัดแย้งของมหาอำนาจ (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Chandler, G. (2023). Unity of command or unity of effort? Rethinking a fundamental principle of war. Retrieved May 29, 2026, from https://mwi.westpoint.edu/unity-of-command-or-unity-of-effort-rethinking-a-fundamental-principle-of-war/.

Department of the Army. (1982). FM 100-5: Operations. Retrieved May 28, 2026, from https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/US_Army_Field_Manual_100-5%2C_1982.pdf.

Glenn, R. W. (1998). No more principles of war?. Parameters, 28(1), 48–66.

Greco, T. F. (1995). Unity of Effort in Peace Operations. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College.

Kingsley, R. (2017). The fundamental principle of “unity of effort” in multinational operations. Retrieved May 28, 2026, from https://shorturl.asia/54ViL.

North Atlantic Treaty Organization. (2022). AJP-01: Allied joint doctrine (Edition F, Version 1). NATO Standardization Office. Retrieved May 28, 2026, from https://shorturl.asia/mAKr9.

Sproles, N. (2002). The contribution of command and control to unity of effort. Retrieved May 28, 2026, from http://dodccrp.org/events/7th_ICCRTS/Tracks/pdf/083.PDF.

U.S. Department of Defense. (2009). The dictionary of military terms: Joint Pub 1-02. New York: Skyhorse Publishing.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

ทิศทางและแนวโน้มพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในอนาคต กับผลกระทบเชิงสังคม

THE DIRECTION AND TRENDS OF DYNAMIC POLITICAL CHANGE IN THAILAND IN THE FUTURE AND ITS SOCIAL IMPACTS

พระมหาปวรภัฏฐ์ งามการ*
Phramaha Pawarapat Ngamkan*
วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง พะเยา
Srikhomkham Temple, Phayao
*Corresponding Author E-mail: pawarapatngkn8752391996@gmail.com
Received June 6, 2026; Revised July 10, 2026; Accepted July 18, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทิศทางและแนวโน้มของพลวัตการเมืองไทยในอนาคต รวมถึงผลกระทบเชิงสังคมที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด โครงสร้างอำนาจทางการเมืองประกอบด้วยหลายภาคส่วน ได้แก่ สถาบันหลักของชาติ กลุ่มข้าราชการ ชนชั้นกลาง และประชาชนในชนบท ซึ่งมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดทิศทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยยังได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชาชน และปัจจัยภายนอก เช่น โลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และความขัดแย้งระหว่างประเทศ ส่งผลให้ระบบการเมืองมีความซับซ้อนและไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทโลกสมัยใหม่ที่เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า แนวโน้มการเมืองไทยในอนาคตมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสมัยใหม่กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม โดยเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลจะมีบทบาทสำคัญในการขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมากขึ้น ขณะเดียวกัน ความแตกต่างทางความคิดและผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองในรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อนกว่าเดิม จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนากลไกทางการเมืองที่เปิดกว้าง โปร่งใส และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในด้านผลกระทบเชิงสังคม พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ การปรับตัวของค่านิยมทางสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ส่งผลต่อระดับความไว้วางใจในสถาบันทางการเมือง ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม และเสถียรภาพของสังคมโดยรวม ดังนั้น การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางการเมือง การรักษาความมั่นคงของสังคม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดทิศทางของการเมืองไทยในอนาคต

คำสำคัญ: พลวัตการเปลี่ยนแปลง, การเมืองไทยในอนาคต, ผลกระทบเชิงสังคม

Abstract

This article aims to analyze the direction and future trends of the dynamics of Thai politics, including the potential social impacts that may arise. Political change in Thailand is a

continuous process closely connected to social, economic, and cultural contexts. The structure of political power consists of several sectors, including the nation's principal institutions, bureaucratic groups, the middle class, and rural populations, all of which play significant roles in shaping the country's political direction. Political transformation in Thailand is also influenced by both internal factors, such as people's ideas, beliefs, and values, and external factors, including globalization, technology, and international conflicts. These influences have made the political system increasingly complex and uncertain, while also requiring adaptation to the modern global context that emphasizes transparency and public participation. The study found that future trends in Thai politics are likely to reflect a combination of modern structural changes and traditional political culture, creating both opportunities for development and risks of social conflict. At the same time, significant social impacts include increased political participation, changes in the structure of social inequality, shifts in social values, and effects on social stability.

Keyword: Dynamics of Change, Future of Thai Politics, Social Impacts

บทนำ

กว่าทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยมีข้อเรียกร้องต่อนักการเมืองทั้งในด้านวิสัยทัศน์ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองของนักการเมืองผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมืองจะต้องไม่ทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งนี้ วิกฤตทางการเมืองไทยล้วนเป็นปัญหาที่มีที่มาจากนักการเมืองและพรรคการเมือง จนนำไปสู่ความต้องการที่จะปฏิรูปการเมืองก่อนการจัดให้มีการเลือกตั้ง (วิเชษฐ์ เกษมทองศรี, 2560) ภายหลังการเลือกตั้งระดับชาติ พ.ศ. 2569 (8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569) ซึ่งพรรคภูมิใจไทยได้รับความไว้วางใจให้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศ ภายหลังการจัดตั้งรัฐบาล สถานการณ์ทางการเมืองยังคงเผชิญกับแรงกดดันและข้อเรียกร้องจากทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนในวงกว้าง ให้รัฐบาลเร่งดำเนินการตามนโยบายที่ได้ประกาศไว้ ตลอดจนแก้ไขปัญหาสังคมและประเด็นสาธารณะที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้บริบทดังกล่าว ประเทศชาติจำเป็นต้องเดินหน้าต่อไป การบริหารงานของรัฐบาลต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ไม่อาจหยุดชะงักได้ และหากมีข้อเรียกร้องประการใด ย่อมต้องนำเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมสภาตามกระบวนการต่อไป กล่าวได้ว่า รัฐบาลจำเป็นต้องบริหารประเทศอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งชี้แจงให้ชัดเจนว่านโยบายเดิมจะสานต่อหรือไม่ นโยบายที่ค้างอยู่จะดำเนินการอย่างไร จะดำเนินการต่อหรือยุติ และในท้ายที่สุดจะมีนโยบายใหม่ใดเพิ่มเติม ทั้งนี้ รัฐบาลชุดปัจจุบันมีลักษณะคาบเกี่ยวจากรัฐบาลเดิม กล่าวคือ เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเดิมนั่นเอง

ปัจจุบัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยข้อดีคือเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและรับรู้ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว สามารถกระจายข้อมูลและลงมือดำเนินการได้ทันที อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญคือเมื่อมีผู้เข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นจำนวนมาก การขับเคลื่อนย่อมต้องอาศัยการจัดระเบียบอย่างเหมาะสม สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กหรือทวิตเตอร์ มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการรวมตัวหรือการประท้วงได้อย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น และสามารถเข้าถึงผู้คนได้เป็นจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกัน การพึ่งพาสื่อโซเชียลมากเกินไปก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบได้ อาทิ ผู้จัดกิจกรรมขาดประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับเครือข่ายที่หลากหลาย ขาดทักษะในการสื่อสาร การต่อรอง และการจัดการความขัดแย้งภายในขบวนการ ซึ่งอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวร่วมกัน นอกจากนี้

อัลกอริทึมของสื่อสังคมออนไลน์ยังมีบทบาทในการคัดกรองและนำเสนอเนื้อหาให้แก่ผู้ใช้ที่มีความเห็นสอดคล้องกัน ส่งผลให้เกิดลักษณะของ “วังวนทางความคิด” ทำให้นักกิจกรรมที่รับฟังความคิดเห็นจากชุมชนออนไลน์ของตนเอง ไม่ได้พยายามสื่อสารกับผู้ที่มีความเห็นแตกต่างออกไป ลักษณะดังกล่าวย่อมจำกัดการขยายเครือข่ายผู้สนับสนุนไปสู่กลุ่มคนในสังคมที่หลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลหรือระบอบที่ขบวนการต้องการเปลี่ยนแปลง สื่อสังคมออนไลน์ยังมีส่วนสำคัญในการก่อรูปวัฒนธรรมการเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบใหม่ในสังคมไทย โดยเฉพาะการใช้มีมและอารมณ์ขันในการสื่อสารและวิพากษ์ผู้มีอำนาจ (วจนา วรรลยางกูร, 2564)

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น การนำเสนอพลวัตและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในอนาคตเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงทิศทาง แนวโน้ม และผลกระทบเชิงสังคม จึงนับเป็นอีกแนวทางสำคัญที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนและการปรับตัวทางการเมือง อีกทั้งยังเป็นช่องทางให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองสามารถทำความเข้าใจและวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวในมิติของอนาคต ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

พลวัตทางการเมืองของไทย

พลวัต หมายถึง การขับเคลื่อนและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผันแปรไปตามเงื่อนไข ความต้องการของสังคม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเริ่มจากการมีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตน รวมถึงการเคารพกฎหมายและกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนการรู้จักยอมรับความคิดเห็นทางการเมืองโดยสุจริต และการมีจิตสาธารณะ ไม่ยึดถือประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม (พจน์ พจนพาณิชย์กุล, 2563)

พลวัตของการเมืองไทยขึ้นอยู่กับส่วนประกอบของสังคมและการเมืองไทย 4 ส่วน คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ข้าราชการทหารและพลเรือน ชนชั้นกลางในกรุงเทพและเมืองใหญ่ ซึ่งสามารถต่อรองได้ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท ซึ่งเข้าถึงทรัพยากรได้ยาก และไม่มีอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจ โดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจของทั้ง 4 ส่วนนี้เอง ที่ก่อให้เกิดพลวัตทางการเมืองและสังคม ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีบทบาทในการก่อให้เกิดรัฐบาล และการเปลี่ยนแปลงหรือยุติรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ในขณะเดียวกัน พลวัตการเมืองไทยยังถูกกำหนดด้วยสองส่วนสำคัญ คือ ส่วนโครงสร้างที่เป็นทางการ ซึ่งกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ และส่วนโครงสร้างที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมการเมือง อันเป็นผลมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2554) ซึ่งพลวัตของการเมืองไทยขึ้นอยู่กับโครงสร้างสำคัญของสังคมไทย โดยเสถียรภาพและประสิทธิภาพทางการเมืองจะเกิดขึ้นจาก 3 ประเด็นสำคัญ ตามแนวคิดของ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2552) ดังนี้

1. สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นเสาหลักของการปกครอง ทรงวางพระองค์เป็นกลางทางการเมืองและทรงยึดมั่นในรัฐธรรมนูญและประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งทรงมีบทบาทในการคลี่คลายวิกฤติของประเทศเมื่อมีความจำเป็น

2. โครงสร้างทางการเมืองและรัฐธรรมนูญสามารถรองรับกลุ่มพลังสำคัญของสังคม ได้แก่ ประชาชนในชนบท คนชั้นกลาง และข้าราชการทหารกับพลเรือน เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งมีระบบตรวจสอบและหลักธรรมาภิบาลที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

3. วัฒนธรรมการเมืองแบบไทยเดิมได้รับการปรับให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย โดยส่งเสริมเสรีภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการสร้างค่านิยมประชาธิปไตยและลดระบบอุปถัมภ์ เพื่อให้โครงสร้างทางสังคมและการเมืองสามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง

พลวัตการเมืองไทยเป็นกระบวนการขับเคลื่อนและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของระบบการเมืองที่ผันแปรไปตามเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีพื้นฐานจากการที่ประชาชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และมีจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อีกทั้งยังเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจของโครงสร้างสังคมและการเมืองหลายส่วน ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ ข้าราชการทหารและพลเรือน ชนชั้นกลางในเมือง และประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท ซึ่งต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อทิศทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทของสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะสังคมไทยที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการเมืองตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ส่งผลเฉพาะต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจหรือการเมืองเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางสังคม ตลอดจนรูปแบบการบริหารและการพัฒนาประเทศ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดทิศทางของสังคมไทยในอนาคต (กนกวรรณ อนันต์สาธร, 2562)

ในมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมสมัยใหม่ ประชาชนจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมือง ระบบเศรษฐกิจ หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการติดต่อสื่อสาร การดำรงชีวิต และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานและรากฐานสำคัญของสังคม ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กนกวรรณ อนันต์สาธร, 2562) ในมิติด้านสถาบันทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสะท้อนให้เห็นผ่านการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม รวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบทกับชาวเมือง ซึ่งส่งผลต่อการปรับบทบาทและหน้าที่ของสถาบันทางสังคม อันได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการเมือง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดการปรับตัวของแต่ละสถาบันให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับโครงสร้างของสังคม (คณาจารย์ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547) ในมิติด้านการเมืองและการบริหาร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจและกระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศ ปัจจุบันชนชั้นนำของไทยเริ่มมีฉันทามติว่าประเทศไทยกำลังเผชิญภาวะถดถอย แม้จะมีการนำบุคคลที่ได้รับการยอมรับเข้ามามีบทบาทในการบริหารประเทศ แต่ยังคงมีข้อจำกัดในการเปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่และแนวคิดใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงปัญหาเฉพาะบุคคล หากเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ตัวอย่างเช่น แม้ภาครัฐจะดำเนินมาตรการส่งเสริมการลงทุน แต่ข้อจำกัดด้านต้นทุนการผลิตและนโยบายด้านแรงงานยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ สะท้อนถึงความไม่สอดคล้องของแนวคิดเชิงนโยบายภายในชนชั้นนำต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต (กองบรรณาธิการ บริษัท ดิ วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด, 2569) นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังส่งผลให้ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาระบบการเมืองและการบริหารให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมโลก ผู้นำทางการเมืองควรมีความรู้

ความสามารถ และวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนประเทศให้สามารถแข่งขันได้ทั้งด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการสื่อสารระหว่างประเทศ พร้อมทั้งส่งเสริมความเสมอภาค ความยุติธรรม และการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนอย่างเท่าเทียม โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศในระยะยาว (พระครูวิรุฬห์วัชรธรรม และคณะ, 2568)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยเป็นกระบวนการที่เกิดจากการปรับตัวของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และสถาบันทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยมีทั้งปัจจัยจากโครงสร้างภายในของสังคมไทยและแรงกดดันจากบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลง ส่งผลให้เกิดความท้าทายต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติ ทั้งในด้านข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการกำหนดนโยบายของชนชั้นนำที่อาจไม่สอดคล้องกับพลวัตของสังคมและเศรษฐกิจยุคใหม่ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้แนวคิดใหม่และบุคลากรรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการพัฒนา พร้อมทั้งสร้างระบบการเมืองที่มีความโปร่งใส เป็นธรรม และสามารถตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทิศทางและแนวโน้มทางการเมืองไทย

แนวโน้มของรัฐบาลและการเมืองไทยในอนาคต อาจพิจารณาได้ใน 2 ลักษณะ (พระครูวิรุฬห์วัชรธรรม และคณะ, 2568) กล่าวคือ

ลักษณะแรก การเมืองไทยอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและบริบทของโลกยุคใหม่ ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และแนวคิดทางการเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากนานาประเทศ ซึ่งอาจส่งผลให้รูปแบบการบริหารประเทศและกระบวนการทางการเมืองมีความทันสมัยและเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น

ลักษณะที่สอง การเมืองไทยอาจยังคงเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยยังคงมีลักษณะผสมผสานระหว่างระบอบประชาธิปไตยแบบดั้งเดิมของสังคมไทยกับวัฒนธรรมทางการเมืองจากต่างประเทศ เนื่องจากบริบททางการเมืองของไทยมีความซับซ้อนและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กล่าวคือ บางช่วงรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ขณะที่บางช่วงอาจเกิดจากการคัดเลือก การจัดตั้งทางการเมือง หรือการเข้ามาบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรีในลักษณะรักษาการหรือขัดตาทัพ

ดังนั้น แนวโน้มของรัฐบาลและการเมืองไทยในอนาคตจึงเป็นประเด็นที่ยากต่อการกำหนดรูปแบบหรือคาดการณ์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งสถานการณ์ภายในประเทศ บริบทโลก การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนพฤติกรรมและความคาดหวังของประชาชนในแต่ละยุคสมัย จึงอาจกล่าวได้ว่าการวาดภาพอนาคตทางการเมืองไทยให้แม่นยำและถูกต้องนั้น เป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างยิ่งทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่จะมาถึง

ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายใน เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของประชาชน ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยของประชาชน อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศได้ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ระหว่างประเทศ เช่น สงครามหรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของแต่ละประเทศได้เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยส่วนใหญ่มักเกิดจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจเกิดจากความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ หรือผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน และไม่สามารถควบคุมได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งยังอาจส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อสังคม ขึ้นอยู่กับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะนำไปสู่การพัฒนา ความมั่นคง และความเจริญของสังคม หรือก่อให้เกิดความเสื่อมถอยและความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น (พระเอกนรินทร์ เขมกาโม และคณะ, 2568)

จากการพิจารณาสถานการณ์ทางการเมืองไทยในภาพรวม สามารถสังเคราะห์แนวโน้มสำคัญที่อาจส่งผลต่อทิศทางการเมืองในอนาคตได้หลายประการ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2566)

ประการแรก ความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบันยังคงได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างดั้งเดิมและกลไกทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 แม้ว่าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จะสิ้นสุดบทบาทลงแล้วก็ตาม แต่ผลของการออกแบบระบบการเมืองยังคงส่งอิทธิพลต่อกระบวนการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง

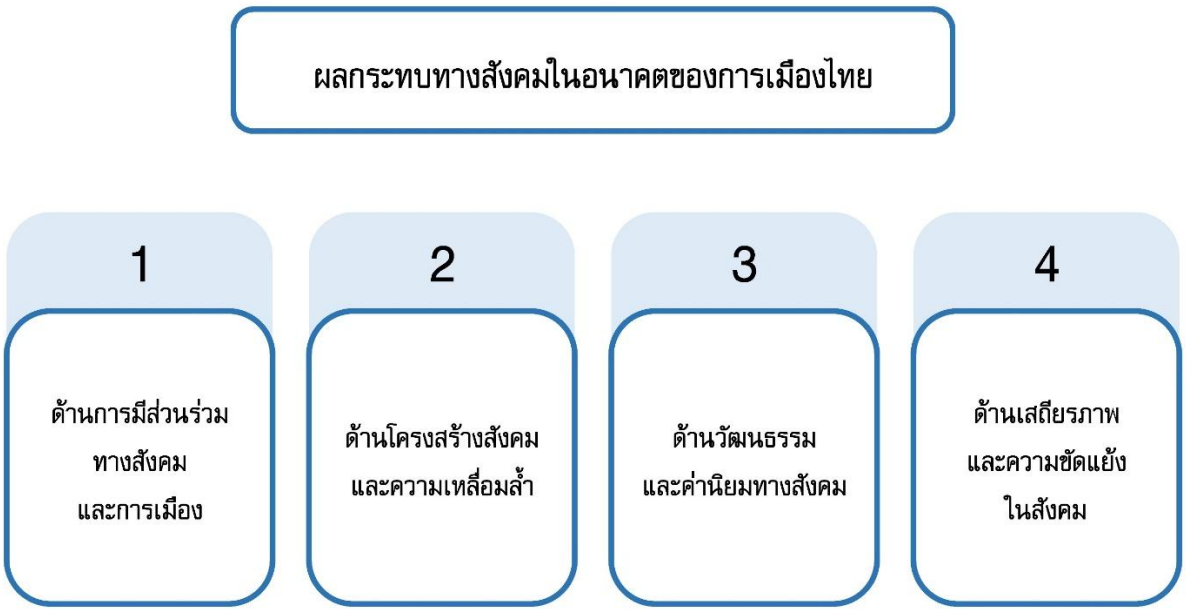
ประการที่สอง รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่กำหนดทิศทางการแข่งขันทางการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งส่งผลให้การจัดตั้งรัฐบาลของพรรคการเมืองที่ได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งต้องเผชิญข้อจำกัดและเงื่อนไขทางการเมืองหลายประการ นอกจากนี้ อิทธิพลของวุฒิสภา องค์กรอิสระ และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการเมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่าน

ประการที่สาม โครงสร้างอำนาจดังกล่าวส่งผลให้กระบวนการจัดตั้งรัฐบาลและการบริหารประเทศเป็นไปอย่างซับซ้อน พรรคการเมืองที่ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากอาจเผชิญแรงกดดันและข้อจำกัดในการผลักดันนโยบาย ขณะที่พรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มการเมืองเดิมยังคงมีบทบาทและอำนาจต่อรองในระบบการเมืองผ่านกลไกต่าง ๆ ของรัฐ นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือระหว่างพรรคการเมืองเพื่อจัดตั้งรัฐบาลยังเผชิญความท้าทายจากความแตกต่างด้านอุดมการณ์ จุดยืนทางนโยบายและผลประโยชน์ทางการเมือง ส่งผลให้ข้อตกลงความร่วมมือทางการเมืองหรือบันทึกความเข้าใจ (MOU) อาจมีข้อจำกัดในการสร้างเอกภาพในระยะยาว ความแตกต่างดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของความคิดเห็นในหมู่ประชาชนและกลุ่มผู้สนับสนุนทางการเมือง ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือการแบ่งขั้วทางการเมืองที่ยังคงดำรงอยู่ ในขณะเดียวกัน กลุ่มการเมืองที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการเมืองไทยผ่านการครอบครองกลไกของรัฐและสถาบันทางการเมืองบางส่วน ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมืองเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป และต้องอาศัยกระบวนการทางการเมืองที่ต่อเนื่องในระยะยาว ดังนั้น แนวโน้มทางการเมืองของไทยในปัจจุบันจึงสะท้อนถึงการเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนผ่านของระบบการเมืองรูปแบบใหม่ ซึ่งมีทั้งโอกาสและความท้าทายควบคู่กันไป โดยยังคงมีความไม่แน่นอนสูงจากการแข่งขันทางการเมือง ความขัดแย้งทางความคิด และการปรับตัวของสถาบันทางการเมืองต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ทิศทางและแนวโน้มทางการเมืองไทยในอนาคตสามารถพิจารณาได้ทั้งในลักษณะการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของโลกยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ยังคงผสมผสานกับวัฒนธรรมทางการเมืองเดิม โดยอิทธิพลจากเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ อาจทำให้ระบบการเมืองมีความทันสมัยและเปิดกว้างมากขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองประกอบด้วยทั้งปัจจัยภายใน เช่น ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชาชน และปัจจัยภายนอก เช่น สถานการณ์ระหว่างประเทศและความขัดแย้งในระดับโลก ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในอนาคตจึงอาจนำไปสู่ทั้งการพัฒนาและความขัดแย้ง ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการและการปรับตัวของสังคมอย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อมูล สามารถอธิบายผลกระทบทางสังคมในอนาคตของการเมืองไทยได้ 4 ประเด็น ดังปรากฏในภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 1 ผลกระทบทางสังคมในอนาคตของการเมืองไทย

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายผลกระทบทางสังคมในอนาคตของการเมืองไทยในประเด็นดังกล่าวได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะส่งผลให้ประชาชนตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะการเรียกร้องสิทธิ หน้าที่ และความโปร่งใสของรัฐ

2. ด้านโครงสร้างสังคมและความเหลื่อมล้ำ การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและเศรษฐกิจอาจช่วยลดหรืออาจซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ ขึ้นอยู่กับการจัดสรรทรัพยากรและความสามารถในการบริหารจัดการของรัฐ

3. ด้านวัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม สังคมไทยมีแนวโน้มปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมการเมืองสมัยใหม่มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงผสมผสานกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดิม ทำให้เกิดความหลากหลายทางค่านิยม

4. ด้านเสถียรภาพและความขัดแย้งในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอาจนำไปสู่ทั้งความมั่นคงและความขัดแย้งในสังคม ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการความแตกต่างของกลุ่มผลประโยชน์และการสร้างสมดุลทางการเมืองอย่างเหมาะสม

สรุป

ทิศทางและแนวโน้มพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในอนาคตมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยระบบการเมืองไทยยังคงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของโครงสร้างสังคมหลายส่วน ทั้งสถาบันหลักของชาติ กลุ่มข้าราชการชนชั้นกลาง และประชาชนในชนบท ซึ่งล้วนมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดทิศทางการเมือง ในขณะเดียวกันพลวัตทางสังคมสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับตัวของโครงสร้างและนโยบายให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่มีความซับซ้อนและเปิดกว้างมากขึ้น รวมทั้งการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่และแนวคิดใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ อีกทั้งแนวโน้มทางการเมืองยังถูกกำหนดจากทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และ

ค่านิยมของประชาชน และปัจจัยภายนอก เช่น โลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และความขัดแย้งระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีความไม่แน่นอนและยากต่อการคาดการณ์ ส่งผลให้อาจนำไปสู่ทั้งการพัฒนาและความขัดแย้งควบคู่กันไป ในด้านผลกระทบเชิงสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเหลื่อมล้ำ การปรับตัวของค่านิยมและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนระดับความมั่นคงหรือความขัดแย้งในสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของรัฐและความสามารถในการสร้างดุลยภาพระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ อนันต์สาธร. (2562). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวในสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 34(2), 45-59.

กองบรรณาธิการ บริษัท ดิ วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด. (2569). การเมืองหันขวา-สองนครากลับขั้ว? มองภาพอนาคตการเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 69. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2569 จาก https://shorturl.asia/iBdal.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2547). สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2552). พลวัตของการเมืองไทย. จุลนิติ, 6(3), 35–36.

_____. (2554). พลวัตของการเมืองไทย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 12(2), 19-25.

พจน์ พจนพาณิชย์กุล. (2563). พลวัตการเมืองการปกครองของไทย. นครปฐม: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามงกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชินูปถัมภ์.

พระครูวิรุฬห์วัชรธรรม และคณะ. (2568). รัฐบาลกับการเมืองไทยในอนาคต. วารสารสิทธิ์ทรรศน์, 3(1), 9-17.

พระเอกนรินทร์ เขมกาโม และคณะ. (2568). การเมืองและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบัน. วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 5(1), 162-170.

วจนา วรรลยางกูร. (2564). การเมืองภาคประชาชน 2020: ปีแห่งการทำลายเพดาน. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2569 จาก https://www.the101.world/2020-thai-protests/.

วิเชษฐ์ เกษมทองศรี. (2560). นักการเมืองที่สังคมไทยต้องการจากการชุมนุมเรียกร้องของ กปปส. วารสารรัฏฐาภิรักษ์, 59(3), 87-98.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2566). แนวโน้มการเมืองไทย. มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2569 จาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_701848.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4

HOLISTIC WELL-BEING DEVELOPMENT OF OLDER PERSONS ACCORDING TO THE FOUR BHĀVANĀS

พระชญาเชษฐกาญจน์ กุลเพชรจารุภักดี*
Phra Chayachetkan Kulpetjarupakdi*
วัดแก้วฟ้า นนทบุรี
Wat Kaew Fah, Nonthaburi
*Corresponding Author E-mail: komint100@gmail.com
Received June 1, 2026; Revised July 10, 2026; Accepted July 15, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ทั้งในด้านร่างกาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา อันเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสมดุลและความเจริญงอกงามและมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม ผู้สูงอายุจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และบทบาททางสังคมอันเป็นไปตามธรรมชาติของวัย แต่ยังคงสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข หากได้รับการส่งเสริมและพัฒนาตามบริบทของสังคม จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 สามารถส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าได้ กล่าวคือ 1. กายภาวนา เป็นการพัฒนาร่างกายและการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลสุขภาพ ออกกำลังกาย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามสมควร 2. ศีลภาวนา เป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมและระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลกัน 3. จิตตภาวนา เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ ลดความเครียด ความวิตกกังวล และสามารถดำรงชีวิตด้วยความสุขทางใจ และ 4. ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และการมองเห็นความจริงของชีวิตตามหลักเหตุและผล รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังขาร สามารถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา ปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ และดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความสุขในการดำรงชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามศักยภาพ และดำรงตนเป็นบุคคลที่มีคุณค่าแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, หลักภาวนา 4

Abstract

This academic article aims to present guidelines for improving the quality of life of older adults based on the principle of the Fourfold Development (Bhāvanā 4), which encompasses physical, behavioral, mental, and intellectual development. This holistic approach promotes balance, well-being, and personal growth, enabling older adults to maintain meaningful roles within their families, communities, and society. Although older

adults naturally experience changes in their physical condition, mental state, emotions, and social roles as part of the aging process, they can continue to develop their potential and live happily and meaningfully when provided with appropriate support and opportunities that correspond to their social context. The study found that applying the principle of Bhāvanā 4 can effectively enhance the quality of life of older adults and support meaningful living. First, Physical Development (Kāya-bhāvanā) focuses on maintaining physical health and adopting lifestyles appropriate to old age through proper self-care, regular exercise, healthy nutrition, and self-reliance according to one's capabilities. Second, Moral Development (Sīla-bhāvanā) emphasizes cultivating disciplined bodily and verbal conduct based on ethical principles, fostering responsibility toward oneself and society, and promoting peaceful and harmonious coexistence with others. Third, Mental Development (Citta-bhāvanā) involves training the mind to become stable, resilient, mindful, and emotionally aware, thereby reducing stress and anxiety and enabling individuals to experience inner happiness. Fourth, Wisdom Development (Paññā-bhāvanā) aims to cultivate knowledge, understanding, and insight into the realities of life through the principles of cause and effect, enabling older adults to recognize the impermanent nature of existence, solve problems wisely, adapt to changing circumstances, and conduct their lives appropriately. Therefore, the application of the Fourfold Development (Bhāvanā 4) serves as an important approach to enhancing the quality of life of older adults by promoting their holistic development in physical, mental, social, and intellectual dimensions. This contributes to emotional stability, happiness, self-reliance according to individual potential, and the ability to remain valuable and productive members of their families, communities, and society.

Keywords: Quality of Life Development, Older Adults, The Four Bhāvanās

บทนำ

สำหรับประเทศไทย แนวนโยบายและแผนด้านผู้สูงอายุเริ่มมีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ในปี พ.ศ. 2525 โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติขึ้น เพื่อจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 แต่ยังพบว่าไม่มีแผนดำเนินการที่ชัดเจนต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2530 ได้เริ่มมีการขยายบริการด้านสังคมสงเคราะห์และบริการสุขภาพแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยโครงการที่มีความเป็นรูปธรรม ได้แก่ นโยบายการให้การรักษาพยาบาลฟรีแก่ผู้สูงอายุ การจัดสรรเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การนำร่องศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชนโดยชุมชน การจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลของรัฐ และการสนับสนุนการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรองรับงานด้านผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เช่น กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ได้มีการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งมีบทบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรง 2 มาตรา ได้แก่ มาตรา 54 ที่กำหนดว่า "บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ" และมาตรา 80 ที่กำหนดว่า "รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มี

คุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้” (ฉัตรสุมน พฤฒิภิญโญ, 2558) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ความคาดหวัง และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ การสร้างรูปแบบสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต สังคม และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม (วริศรา อินทรแสน, 2562)

คุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต อารมณ์ และสังคมที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กินดีอยู่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับวัย โดยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านความมั่นคงในชีวิต ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2552) ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติและปรับใช้ในการดำเนินชีวิต อันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเหมาะสมตามอัตภาพในช่วงบั้นปลายของชีวิต โดยเฉพาะหลักภาวนา 4 ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาด้านกาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา (องฺ.จตุกฺก. 21/79/69) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามช่วงวัยของตนเอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์ที่จะนำเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 อันเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านกาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีคุณค่า และมีความสุขตามอัตภาพตลอดจนเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมผู้สูงอายุบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมในอนาคต

นิยามของผู้สูงอายุ

“ผู้สูงอายุ” หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยเป็นการกำหนดตามอายุปฏิทินนับตั้งแต่แรกเกิด อย่างไรก็ตาม องค์การอนามัยโลกยังไม่มีเกณฑ์มาตรฐานในการกำหนดนิยามของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน เนื่องจากแต่ละประเทศมีการให้นิยามแตกต่างกัน ทั้งในด้านอายุ สังคม วัฒนธรรม และสภาพร่างกายหรือความสามารถในการดำรงชีวิต (Functional Markers) เช่น ประเทศในทวีปแอฟริกาบางแห่งกำหนดให้ผู้ที่มีอายุ 50 หรือ 55 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละภูมิภาคขณะที่ประเทศในภูมิภาคตะวันตก เช่น ยุโรป อเมริกา รวมถึงประเทศพัฒนาแล้วในเอเชียเช่น ญี่ปุ่น เกาหลี และสิงคโปร์ มักกำหนดให้ผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ หรือบางประเทศอาจใช้เกณฑ์อายุเกษียณ คือ 60 หรือ 65 ปี เป็นตัวกำหนด (Roebuck, 1979) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ว่า หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย และได้มีการแบ่งช่วงวัยของผู้สูงอายุออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561)

1. วัยสูงอายุตอนต้น (The Young Old) อายุระหว่าง 60-69 ปี กลุ่มนี้ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มที่มีสุขภาพแข็งแรงดีอาจมีโรคประจำตัวบ้าง การช่วยเหลือดูแลจึงเน้นไปที่การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ

2. วัยสูงอายุตอนกลาง (The Middle Old) อายุระหว่าง 70-79 ปี กลุ่มนี้เป็นวัยที่เริ่มมีโรคประจำตัวมากขึ้น ความสามารถในการดูแลตนเองลดลง การช่วยเหลือดูแลจึงเน้นไปที่การเพิ่มศักยภาพให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด

3. วัยสูงอายุตอนปลาย (The Oldest Old) อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือดูแลทั้งจากครอบครัวและทางการแพทย์

เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุ บทบาทและความสำคัญทางสังคมอาจลดลง และเริ่มถอยตัวออกจากสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสังคมเพื่อให้รู้สึกถึงคุณค่าและความสำคัญของตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมักดำรงกิจวัตร ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่องตามวิถีชีวิตเดิม ขณะเดียวกัน เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจอาจเปลี่ยนแปลงหรือลดลง ส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกไม่มั่นคงและปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2552)

การสูงอายุเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ และบทบาททางสังคมของบุคคล โดยสามารถจำแนกการสูงอายุออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) เป็นการพิจารณาจากอายุที่นับตามปีปฏิทินนับตั้งแต่วันเกิด จึงสามารถระบุอายุของบุคคลได้อย่างชัดเจน 2. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) เป็นการพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาและการเสื่อมถอยของอวัยวะต่าง ๆ ตามวัย ซึ่งส่งผลให้สมรรถภาพในการทำงานของร่างกายลดลง ทั้งนี้ความเสื่อมดังกล่าวอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล 3. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการคิด การรับรู้ ความจำ บุคลิกภาพ อารมณ์ และสติปัญญา ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามอายุและประสบการณ์ชีวิต และ 4. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคม ตลอดจนความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ เช่น การเกษียณอายุจากการทำงาน การเปลี่ยนบทบาทในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (Hall, 1978)

ดังนั้น ผู้สูงอายุในนิยามของผู้เขียน จึงหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยแต่ละประเทศอาจกำหนดเกณฑ์อายุแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาพการดำรงชีวิต ทั้งนี้ ผู้สูงอายุสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงวัย ได้แก่ วัยสูงอายุ ตอนต้น วัยสูงอายุตอนกลาง และวัยสูงอายุตอนปลาย ซึ่งมีลักษณะด้านสุขภาพและความ ต้องการในการดูแลที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ บทบาททางสังคมและ สมรรถภาพของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไป แต่ผู้สูงอายุยังควรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในสังคมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการในการเสริมสร้างความสามารถของคนส่วนใหญ่เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการระยะยาวที่ต้องส่งผลต่อประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจและเสถียรภาพ ของสังคม ตลอดจนความเป็นธรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสมและทั่วถึง (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, 2557)

คุณภาพชีวิต คือ ลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามอัตภาพของแต่ละบุคคล ทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและเศรษฐกิจของตนเองหรือครอบครัว รวมถึง การเป็นผู้ที่รู้จักตนเอง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่น และมี สัมพันธภาพที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมรอบตัว (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2556) ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การสร้างเสริมคุณงามความดีและ การกระทำที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ชีวิตเกิดความเจริญงอกงามทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งยังเป็น

กระบวนการฝึกอบรมตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้มี ความพร้อมและพัฒนายิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งเสริมการอยู่ ร่วมกันอย่างเกื้อกูล สมาชิกในสังคมไม่เพียงสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมเท่านั้น แต่ ยังมีโอกาสในการสร้างสรรค์ความดีและเข้าถึงคุณค่าที่สูงขึ้นในชีวิตอีกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้ สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ลดภาวะการพึ่งพาผู้อื่น และเปลี่ยนบทบาทจากการเป็น “ภาระ” ของสังคมไปสู่การเป็น “พลัง” ที่มีคุณค่าแก่สังคม ทั้งยังช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง จิตใจแจ่มใส มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำมาซึ่งความสุข ความมีชีวิตชีวา ความหวัง และความหมายของการมีชีวิตอยู่ อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองและความภาคภูมิใจในชีวิตในทุกช่วงเวลาของวัยสูงอายุ โดยเฉพาะในบั้นปลายแห่งชีวิต นอกจากนี้ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่ายังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลใกล้ชิด ผู้ดูแล ผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนชุมชนและสังคมโดยรวมอีกด้วย ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงไม่ควรปล่อยให้วันเวลาผ่านไปเพียงเพื่อเพิ่มความชราให้แก่ชีวิต หากแต่ควรใช้ทุกขณะของการดำรงอยู่ในการเพิ่มพูนคุณค่า ความงดงาม และความหมายให้แก่ชีวิต เพื่อให้บั้นปลายชีวิตเป็นช่วงเวลาแห่งความสุข ความภาคภูมิใจ และความสมบูรณ์ทั้งทางกาย ใจ และสังคม (สนธยา สวัสดิ์, 2561)

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง กระบวนการเสริมสร้างความสามารถของบุคคล เพื่อยกระดับการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ความมั่นคง และความเป็นธรรมในสังคม ทั้งนี้ การพัฒนา คุณภาพชีวิตยังเป็นการฝึกฝนตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเกื้อกูลและมีคุณค่า โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพที่ดี มีความ มั่นคงในการดำรงชีวิต

หลักภาวนา 4

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา คือ “ภาวนา” หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม และการพัฒนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. กายภาวนา คือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมให้รู้จักติดต่อเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม และให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. ศีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

3. จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส

4. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักภาวนา 4 เป็นกรอบแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม โดยแต่ละด้านมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งในลักษณะของเหตุและผล กล่าวคือ กายภาวนาช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล ศีลภาวนาช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

จิตภาวนาช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจให้เข้มแข็ง ส่วนปัญญาภาวนาช่วยให้เกิดความรอบคอบ มีสติ และสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ หลักภาวนา 4 ยังสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างครอบคลุม โดยกายภาวนาเน้นการพัฒนาพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล ศีลภาวนาเน้นการรักษาความประพฤติทางกายและวาจา จิตภาวนาเน้นการฝึกสมาธิและความมั่นคงของจิตใจ และปัญญาภาวนาเน้นการมีสติ รู้เท่าทันชีวิตและการปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่น (ชิสา กันยาวิริยะ และเมธา หริมเทพาธิป, 2565)

สามารถสรุปตามทรรศนะของผู้เขียนได้ว่า ภาวนา 4 เป็นหลักการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึงการฝึกอบรมและทำให้เกิดการเจริญงอกงามทั้งด้านกาย ศีลจิต และปัญญาอย่างเป็นองค์รวม โดยกายภาวนาเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ให้ใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมและไม่ก่อโทษ ศีลภาวนาเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูล จิตตภาวนาเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง และงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น เมตตา ความขยัน และความอดทน ส่วนปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง มีสติรู้เท่าทันโลกและชีวิต สามารถแก้ปัญหาและปล่อยวางกิเลสได้อย่างถูกต้อง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4

ผู้สูงอายุนับเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศชาติ ซึ่งได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้แล้ว ดังนี้

พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท และคณะ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 กรณีศึกษา: ผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตาม หลักภาวนา 4 เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งด้านกาย จิตใจ และปัญญา โดยกายภาวนา เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย เหมาะสม และเป็นสัปปายะ ฝึกสติ รู้เท่าทันตนเองในชีวิตประจำวัน พร้อมประพฤติในกุศลธรรม เช่น ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย และสำรวมกาย วาจา ใจ ส่วนศีลภาวนาเป็นการพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ใน ระเบียบวินัย สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียน ไม่พูดเท็จ ไม่ประพฤติผิดในกาม และงดเว้นอบายมุข อันก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ความสามัคคี และความเป็นระเบียบในชุมชน ขณะที่จิตตภาวนาเป็นการฝึกจิตด้วยการไหว้พระ สวดมนต์ และนั่งสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ มีสติ และเกิดความสุขทางใจ ลดความฟุ้งซ่านและเสริมความ มั่นคงทางอารมณ์ และปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผล รู้เท่าทันชีวิต คิดในทางกุศล และสามารถใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

วลัยกรณ์ จันทร์ทอง และคณะ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นการบูรณาการหลักภาวนา 4 ทั้งด้าน กาย ศีล จิต และปัญญา โดยกายภาวนาเน้นการส่งเสริมสุขภาพกายและการจัดกิจกรรมที่ เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น การยืดเหยียดกล้ามเนื้อ การออกกำลังกายและกิจกรรม นันทนาการหรือการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนศีลภาวนาเป็นการส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม เช่น การทำบุญใส่บาตร การเวียนเทียน การบวชถวายเป็นพระราชกุศล และการถือศีล เพื่อเสริมสร้างความประพฤติที่ ดีงามและความสงบสุขในสังคม ขณะที่จิตภาวนาเป็นการส่งเสริมสวัสดิการและการดูแล ด้านจิตใจ เช่น เบี้ยยังชีพ การรักษาพยาบาล และการจัดกิจกรรมทางสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุ มีจิตใจที่เบิกบาน มั่นคง และมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเหมาะสม ส่วนปัญญาภาวนาเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตรวจสุขภาพ การส่งเสริมอาชีพ

และกิจกรรมนันทนาการเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีความสุข และสอดคล้องกับความต้องการของตนเองและสังคม

จากงานวิจัยทั้งสองเรื่องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตาม หลักภาวนา 4 เป็นแนวทางสำคัญที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านกาย จิตใจ ศีล และปัญญา โดยเน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่เรียบง่าย เหมาะสมกับวัย มีสุขภาพกาย ที่ดีจากการออกกำลังกายและการดำเนินชีวิตอย่างสัปปายะ มีความประพฤติที่อยู่ใน ระเบียบวินัย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข มีจิตใจที่เข้มแข็ง เบิกบาน และได้รับการดูแลด้านสวัสดิการและกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนสามารถพัฒนาปัญญาในการคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล รู้เท่าทันชีวิต และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่า

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา สามารถนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ได้ ดังนี้

1. กายภาวนา ผู้สูงอายุพัฒนาร่างกายและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยดูแลสุขภาพให้เหมาะสม ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง ปลอดภัย และไม่ก่อโทษต่อร่างกายเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุดตามอัตภาพ

2. ศีลภาวนา เน้นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เป็นระเบียบ มีวินัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและสังคมอย่างสงบ เกื้อกูล และมีความสัมพันธ์ที่ดี

3. จิตตภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจให้มั่นคง เข้มแข็ง และสงบสุข มีคุณธรรม เช่น เมตตา ความอดทน ความเพียร และความสดชื่นแจ่มใส ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเผชิญการเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้

4. ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง มีสติรู้เท่าทันชีวิตและการเปลี่ยนแปลง สามารถแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ลดความยึดมั่นถือมั่น และดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ซึ่งสามารถแสดงเป็นภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีคุณค่า และมีความสุขตามอัตภาพ โดยหลักภาวนา 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน ผู้สูงอายุแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และบทบาททางสังคมตามวัย แต่ยังคงเป็นทรัพยากร มนุษย์ที่มีคุณค่าและควรได้รับการส่งเสริมให้สามารถพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในสังคมได้ อย่างเหมาะสม การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพ ของผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะที่ดีทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคม ทั้งนี้ กาย ภาวนาเป็นการพัฒนาร่างกายและการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลสุขภาพและ ใช้ชีวิตอย่างปลอดภัย ศีลภาวนาเป็นการพัฒนาความประพฤติทางกายและวาจาให้อยู่ใน ระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างสงบสุข จิตตภาวนาเป็นการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง มีสติ และมีความสุขทางใจ สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างเหมาะสม ส่วนปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้เท่าทันชีวิต และสามารถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้อง ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงทั้งทางร่างกายและ จิตใจ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2552). แผนยุทธศาสตร์กรมสุขภาพจิต ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554). กรุงเทพฯ: บริษัท ละม่อม จำกัด.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2552). สังคมผู้สูงอายุ. นิตยสารการศึกษาอัพเกรด, 2(92), 46.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2557). ประชากรกับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ฉัตรสุมน พฤฒิภิญโญ. (2558). การทบทวนกฎหมายและนโยบายด้านผู้สูงอายุสู่การจัดการสุขภาพ. วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข, 1(2), 149-163.

ชิสา กันยาวิริยะ และเมธา หริมเทพาธิป. (2565). การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักภาวนา 4 ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารพุทธมัคค์, 7(2), 229-235.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินฺโท และคณะ. (2562). การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 กรณีศึกษา: ผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 6(1), 58-72.

วริศรา อินทรแสน. (2562). การพัฒนารูปแบบสังคมผู้สูงอายุด้านความสุขในยุคไทยแลนด์ 4.0 (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วลัยกรณ์ จันทร์ทอง และคณะ. (2566). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารพุทธมัคค์, 8(2), 89–100.

สนธยา สวัสดิ์. (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านร้องเม็ง ตำบลหนองแหย่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2556). คุณภาพชีวิตการทำงานและความสุข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมดาเพลส จำกัด.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

Hall, R. E. (1978). Stochastic implications of the life cycle-permanent income hypothesis: Theory and evidence. Journal of Political Economy, 86(6), 971-987.

Roebuck, J. (1979). When does old age begin?. Journal of Social History, 12(4), 416-428.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียงยุคดิจิทัล

THE USE OF SOCIAL MEDIA BY THAI POLITICIANS TO BUILD A DIGITAL VOTER BASE

พระมหาปณวัศ บุญโชติหิรัญ[1*], พระมหาธนาธิป บุญมา[2]
Phramaha Panawhazz Boonchothiran[1*], Phramaha Tanatip Booma[2]
[1]วัดเนินพระ ระยอง
[1]Wat Noen Phra, Rayong
[2]วัดบ้านนา ระยอง
[2]Wat Ban Na, Rayong
[*]Corresponding Author E-mail: phramhapnwaspuyychotko@gmail.com
Received May 29, 2026; Revised July 14, 2026; Accepted July 20, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ กลยุทธ์ ผลกระทบ และแนวโน้มของการใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียงในยุคดิจิทัล วิธีการศึกษาใช้วิธีวิจัยเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยรวบรวมข้อมูลจากทฤษฎี งานวิจัย และบิ๊กดาต้า พร้อมบูรณาการกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ การใช้แอปพลิเคชัน Clubhouse ของอดีตผู้นำ ยุทธศาสตร์ TikTok ของพรรคก้าวไกลในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2566 และการหาเสียงท้องถิ่นผ่าน TikTok ในปี พ.ศ. 2567 ผลการศึกษาพบว่า โซเชียลมีเดียได้เปลี่ยนโครงสร้างการสื่อสารทางการเมืองจากรูปแบบแนวดิ่งที่ต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลัก มาเป็นรูปแบบแนวราบที่นักการเมืองสามารถสื่อสารกับประชาชนได้โดยตรง ส่งผลให้พรรคการเมืองและนักการเมืองสามารถสร้างการรับรู้ สร้างภาพลักษณ์ และสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แพลตฟอร์มสำคัญที่มีบทบาทต่อการเมืองไทย ได้แก่ Facebook, TikTok และ X (Twitter) โดยแต่ละแพลตฟอร์มมีลักษณะเฉพาะในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน พรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จมักใช้กลยุทธ์การสร้างเนื้อหาที่กระตุ้นอารมณ์ การสร้างตัวตนทางการเมืองออนไลน์ การใช้วัฒนธรรมป๊อป และการสื่อสารแบบสองทางเพื่อสร้างความใกล้ชิดกับประชาชน กรณีศึกษาการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 ยังสะท้อนให้เห็นว่า ความนิยมในโลกออนไลน์สามารถแปลงเป็นคะแนนเสียงจริงได้ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ที่เติบโตมากับสื่อดิจิทัล แต่ถึงอย่างนั้นการใช้โซเชียลมีเดียทางการเมืองยังส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมและประชาธิปไตยไทย ทั้งในด้านการแพร่กระจายข่าวปลอม การแบ่งขั้วทางการเมือง และปรากฏการณ์ห้องก้องเสียงที่ทำให้ประชาชนเปิดรับเฉพาะข้อมูลที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน นอกจากนี้ การเข้ามาของเทคโนโลยี AI และ Deepfake ยังสร้างความท้าทายใหม่ต่อการกำกับดูแลและความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเมือง การศึกษาสรุปว่า การพัฒนาความรู้เท่าทันสื่อและ AI Literacy ของประชาชน รวมทั้งการสร้างกลไกกำกับดูแลร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองดิจิทัลและประชาธิปไตยไทยในอนาคต

คำสำคัญ: การใช้โซเชียลมีเดีย, นักการเมืองไทย, การสร้างฐานเสียงยุคดิจิทัล

Abstract

This academic article aimed to comprehensively study the patterns, strategies, impacts, and future trends of the use of social media by Thai politicians in building voter bases in the digital era. The research methodology utilized a documentary research approach and descriptive content analysis. Data were systematically collected from concepts, theories, related literature, and big data analytics. Additionally, the study integrated three specific case studies: the strategic use of the Clubhouse application by a former leader, the TikTok strategy of the Move Forward Party during the 2023 general election, and a local election campaign via TikTok in 2024. The study found that social media has fundamentally transformed political communication structures from a vertical system dependent on mainstream media into a horizontal system, empowering politicians to engage and communicate directly with citizens. This critical transformation enables political parties and individual politicians to create awareness, shape political images, and foster political participation much more rapidly and effectively. Major digital platforms significantly influencing Thai politics include Facebook, TikTok, and X (Twitter), with each possessing distinct characteristics for reaching various target audiences. Successful political parties commonly employ emotional content strategies, online political identity construction, popular culture integration, and two-way communication to build genuine closeness with citizens. Furthermore, the 2023 general election demonstrated that online popularity could be successfully transformed into actual votes, especially among younger voters raised entirely within a digital environment. However, the use of social media in politics also generates concerning negative impacts on Thai society and democracy, particularly concerning fake news dissemination, political polarization, and echo chamber phenomena that encourage citizens to consume only information aligned with their existing beliefs. Moreover, the rapid emergence of Artificial Intelligence (AI) and Deepfake technologies has created complex new challenges regarding effective regulation and the basic credibility of political information. The study concluded that developing media literacy and AI literacy among citizens, alongside establishing robust and collaborative governance mechanisms among the government, private sectors, and civil society, are absolutely essential factors for the future development of digital politics and Thai democracy.

Keywords: Social Media Usage, Thai Politicians, Building A Voter Base in The Digital Age

บทนำ

การสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการแพร่หลายของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตและการเติบโตของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียในสังคมไทย โดยแนวโน้มการเมืองไทยในศตวรรษที่ 21 มีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารระหว่างนักการเมืองกับประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้นักการเมืองและพรรคการเมืองไทยจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์

การสื่อสารและการหาเสียงจากรูปแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ มาสู่การใช้ช่องทางดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้โดยตรง รวดเร็ว และมีต้นทุนที่ต่ำกว่า (คันธิรา ฉายาวงศ์, 2564)

การสื่อสารผ่านพื้นที่ออนไลน์เริ่มมีบทบาทเด่นชัดมาตั้งแต่ช่วงการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งพรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่มีแนวโน้มใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดึงดูดกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุเมธ ตั้งประเสริฐ, 2565) พัฒนาการดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า การเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2566 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงพลังของโซเชียลมีเดียในการกำหนดทิศทางการเมืองไทยอย่างเต็มรูปแบบ และทวีความเข้มข้นของการแข่งขันในพื้นที่ดิจิทัลมากขึ้นไปอีก โดยเฉพาะบนแพลตฟอร์ม TikTok, Facebook และ X (Twitter) ซึ่งพรรคการเมืองต่างระดมทรัพยากรเพื่อสร้างเนื้อหาที่ตอบสนองความสนใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ แต่ถึงอย่างนั้นการใช้โซเชียลมีเดียทางการเมืองในประเทศไทยก็ไม่ได้ปราศจากความซับซ้อนและความท้าทาย เพราะพรรคการเมืองแต่ละพรรคมีรูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมายและอุดมการณ์ทางการเมือง (นนทรัตน์ สุวรรณพงศ์, 2563) นอกจากนี้ บริบทของสังคมไทยที่มีข้อจำกัดทางกฎหมายด้านการแสดงออกทางการเมืองบนพื้นที่ออนไลน์ ยังส่งผลให้นักการเมืองต้องวางกลยุทธ์การสื่อสารอย่างรอบคอบทั้งในแง่ของเนื้อหาที่นำเสนอและรูปแบบปฏิสัมพันธ์กับผู้ติดตาม ซึ่งแตกต่างจากบริบทของประชาธิปไตยตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างและรักษาฐานเสียงในยุคดิจิทัล โดยการศึกษาครั้งนี้อาศัยกรอบแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ร่วมกับทฤษฎีการกำหนดวาระ (Agenda-Setting Theory) ของ McCombs & Shaw (1972) และแนวคิดการตลาดทางการเมือง (Political Marketing) ดังที่ บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ (2564) ได้นำมาประยุกต์ใช้ในบริบทการเมืองไทย เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของการเมืองไทยในยุคโซเชียลมีเดียอย่างรอบด้าน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียงยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีหลายชุดที่สัมพันธ์กัน ทั้งในมิติของการสื่อสารทางการเมือง การตลาดทางการเมือง พฤติกรรมผู้บริโภคทางการเมือง และพลวัตของสื่อดิจิทัล โดยนำกรอบแนวคิดสำคัญมาบูรณาการเพื่ออธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง แนวคิดการตลาดทางการเมือง ทฤษฎีการกำหนดวาระ และแนวคิดประชาธิปไตยดิจิทัล

ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสื่อสารกับการเมืองในมิติต่าง ๆ ตั้งแต่การโน้มน้าวใจของผู้นำทางการเมือง การนำเสนอนโยบายไปจนถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนและสาธารณชน ซึ่งกิตตินันท์ วงษ์สุวรรณ และคณะ (2566) ได้อธิบายว่าการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนทัศน์แบบใหม่ที่ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมใน 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1. การที่สมาชิกของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีปฏิสัมพันธ์ แสดงความคิดเห็น โต้ตอบ และแลกเปลี่ยนการรับรู้ จนมีอิทธิพลต่อทัศนคติเชิงอุดมการณ์ได้อย่างรวดเร็ว 2. การเผยแพร่หรือนำส่งวาทกรรมทางการเมืองที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และ 3. แนวโน้มพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่เปิดรับข้อความการสื่อสารทางการเมืองซึ่งสามารถจูงใจให้เกิดการติดตามและเร่งให้เกิดการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว

ในบริบทนี้ กระบวนการสื่อสารทางการเมืองมีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องทำงานสอดประสานกันอย่างน้อย 6 ส่วน ได้แก่ 1. ผู้ส่งสาร 2. สาร 3. ช่องทางการสื่อสาร 4. ผู้รับสาร 5. ผลสะท้อนกลับ และ 6. บริบททางสังคม ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วม การสื่อสารมีลักษณะเป็นแบบสองทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นได้อย่างเสรี สถาบันทางการเมืองจึงจำเป็นต้องอาศัยนวัตกรรมการสื่อสารมาใช้รณรงค์ให้เกิดการรับรู้และสร้างกิจกรรมทางการเมืองที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ, 2568) ยิ่งไปกว่านั้น การเมืองดิจิทัลในยุคปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ทางการเมืองในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่นักการเมืองและพรรคการเมืองมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารดิจิทัลกันอย่างแพร่หลาย จนส่งผลให้ลดทอนประสิทธิผลของการหาคะแนนเสียงแบบใช้หัวคะแนนที่เคยได้ผลในการเลือกตั้งยุคก่อนหน้า (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564)

แนวคิดการตลาดทางการเมือง

แนวคิดการตลาดทางการเมือง (Political Marketing) เป็นการนำหลักการและเครื่องมือทางการตลาดมาประยุกต์ใช้ในบริบทของการเมืองและการเลือกตั้ง ซึ่งมองนักการเมืองและพรรคการเมืองในฐานะ “ผลิตภัณฑ์” และผู้มีสิทธิเลือกตั้งในฐานะ “ผู้บริโภค” เพราะพรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ล้วนมีกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่ชัดเจน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างภาพลักษณ์ (Image Building) การสร้างตราพรรค (Party Branding) และการสื่อสารนโยบายที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างตรงจุด (บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ, 2564)

กลยุทธ์การตลาดทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จในยุคโซเชียลมีเดียต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1. การกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างละเอียดตามตัวแปรประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พฤติกรรม และจิตวิทยา 2. การวางกลไกการสื่อสารที่ครอบคลุมทั้งระดับองค์กรทางการเมือง สื่อ และประชาชน 3. การวางแผนการรณรงค์ที่มีเป้าหมายชัดเจนและกิจกรรมที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และ 4. การใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายผสมผสานกัน ทั้งการสร้างภาพลักษณ์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การสื่อสารตรงกลุ่มเป้าหมาย และการสร้างเนื้อหา (กิ่งแก้ว นุชอนงค์, 2568) และสุเมธ ตั้งประเสริฐ (2565) ได้ขยายความแนวคิดนี้โดยระบุว่า กลยุทธ์การสื่อสารของพรรคการเมืองไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์แบ่งออกได้เป็น 3 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติแรก การสื่อสารเพื่อแนะนำตัวและสร้างการรับรู้ มิติที่สอง การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเชื่อมั่น และมิติที่สาม การสื่อสารเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจลงคะแนนเสียง โดยพรรคการเมืองที่สามารถบริหารจัดการทั้งสามมิตินี้ได้อย่างสมดุลจะมีโอกาสประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งมากกว่า

ทฤษฎีการกำหนดวาระและการสร้างกรอบความคิด

ทฤษฎีการกำหนดวาระ (Agenda-Setting Theory) ที่ McCombs & Shaw (1972) พัฒนาขึ้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอธิบายพฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองยุคดิจิทัล ทฤษฎีนี้เสนอว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการกำหนดว่าประชาชนจะให้ความสนใจกับประเด็นใด ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์กับโซเชียลมีเดีย พบว่านักการเมืองสามารถกลายเป็นผู้กำหนดวาระด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องผ่านสื่อกลาง โดยเฉพาะผ่านการโพสต์การไลฟ์สด และการสร้างเนื้อหาที่มีแนวโน้มจะถูกแชร์ต่อในวงกว้าง ควบคู่กันนั้น แนวคิดการสร้างกรอบความคิด (Framing Theory) ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เนื่องจากนักการเมืองใช้โซเชียลมีเดียในการนำเสนอประเด็นนโยบายในกรอบที่เอื้อต่อตนเองและพรรค ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การที่พรรคก้าวไกลเลือกนำเสนอประเด็นการปฏิรูปกฎหมายผ่านกรอบของความยุติธรรมและอนาคต แทนที่จะนำเสนอในกรอบ “การเมือง” หรือ “อุดมการณ์” ซึ่งช่วยให้สามารถขยายฐานผู้สนับสนุนออกไปได้กว้างกว่ากลุ่มผู้มีอุดมการณ์

ทางการเมืองชัดเจน โดยศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ (2568) ยืนยันว่า พรรคก้าวไกลใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์โดยเน้น TikTok เพื่อเจาะเข้าถึงกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุน้อยและกลุ่มวัยรุ่นที่ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรก ทำให้กลุ่มเป้าหมายนี้เทคะแนนให้ทางพรรคได้อย่างเป็นรูปธรรม จนสามารถกวาดที่นั่งในสภาได้ถึง 152 ที่นั่ง

แนวคิดการเมืองดิจิทัลและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง

แนวคิดการเมืองดิจิทัล (Digital Politics) เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีดิจิทัลกับกระบวนการทางการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในโลกออนไลน์ วารสารพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ตีพิมพ์งานที่อธิบายว่า ปรากฏการณ์ทางการเมืองในหลายประเทศทั่วโลก เช่น อาหรับสปริงส์ (Arab Spring) และการชุมนุมประท้วงประธานาธิบดีฮอสนี มูบารัคในสหรัฐอเมริกา ซึ่งถูกโค่นจากอำนาจสำเร็จ หลังจากผู้ชุมนุมประท้วงต่อสู้ 18 วันติดต่อกัน แม้มีประกาศเคอร์ฟิว ล้วนอาศัยเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อน ซึ่งถือว่า เป็นขบวนการทางการเมืองแบบใหม่ (เจเรมี โบเวน, 2564) ขณะที่ในกรณีของประเทศไทย การเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 ก็เกิดปรากฏการณ์ที่พรรคอนาคตใหม่ระดมใช้การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ทั้ง Facebook, LINE และ Twitter จนได้รับเลือกตั้งจำนวนมาก ส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ สิ่งที่ทำให้โซเชียลมีเดียแตกต่างจากสื่อการเมืองแบบดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญ คือ ลักษณะของการสื่อสารที่เป็นแบบหลายต่อหลาย (Many-to-Many Communication) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถโต้ตอบ แสดงความเห็น และแชร์ข้อมูลต่อได้ทันที สร้างผลคูณทางการสื่อสารที่สื่อดั้งเดิมไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้ ระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มต่าง ๆ ยังช่วยขยายการเผยแพร่เนื้อหาที่ได้รับปฏิกิริยาตอบสนองสูง ทำให้เนื้อหาทางการเมืองที่สร้างอารมณ์ร่วมได้มีแนวโน้มแพร่กระจายออกไปสู่ผู้รับสารในวงกว้างกว่าที่ผู้ส่งสารคาดไว้ในเบื้องต้น ดังที่ กิตตินันท์ วงษ์สุวรรณ และคณะ (2566) ชี้ให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์ทำงานในลักษณะที่เน้น Speed ความเร็ว Story การมีเรื่องราว และ Sensational การกระตุ้นอารมณ์ ส่งผลให้การขับเคลื่อนการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียเกิดขึ้นได้รวดเร็วและกว้างขวางกว่ายุคก่อนอย่างเห็นได้ชัด การบูรณาการกรอบแนวคิดและทฤษฎีทั้งสี่ชุดดังกล่าวช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยได้อย่างครอบคลุมและรอบด้าน ทั้งในมิติของกลยุทธ์การสื่อสาร กระบวนการสร้างความนิยม ผลกระทบต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน และนัยสำคัญต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยไทยในยุคดิจิทัล

สรุปได้ว่า การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลมีกรอบทฤษฎีรองรับ 4 ชุดหลัก ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง แนวคิดการตลาดทางการเมือง ทฤษฎีการกำหนดวาระ และแนวคิดการเมืองดิจิทัล ซึ่งทั้งหมดชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า โซเชียลมีเดียได้เปลี่ยนโครงสร้างอำนาจทางการสื่อสาร จากเดิมที่นักการเมืองต้องพึ่งสื่อกลาง มาสู่การสื่อสารสองทางโดยตรงกับประชาชน นักการเมืองที่เข้าใจและใช้เครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างมีกลยุทธ์ โดยเฉพาะการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย สร้างเนื้อหาที่กระตุ้นอารมณ์ และบริหารกรอบการนำเสนอนโยบาย จะสามารถแปลงความนิยมออนไลน์ให้กลายเป็นคะแนนเสียงในคูหาเลือกตั้งได้จริง ดังที่เห็นได้ชัดจากกรณีพรรคก้าวไกลในการเลือกตั้งปี 2566

รูปแบบและกลยุทธ์การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียง

การใช้โซเชียลมีเดียของนักการเมืองและพรรคการเมืองไทยในยุคปัจจุบันมิได้เป็นเพียงการนำเทคโนโลยีใหม่มาทดแทนช่องทางการสื่อสารแบบเดิม หากแต่เป็นการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในแง่ของรูปแบบการสื่อสาร ความถี่ ลักษณะของเนื้อหา และวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง บทความนี้จำแนกรูปแบบและกลยุทธ์ดังกล่าวออกเป็น 4 มิติหลัก

ได้แก่ การเลือกใช้แพลตฟอร์ม กลยุทธ์การสร้างเนื้อหา กลยุทธ์การสร้างตัวตนทางการเมืองออนไลน์ และกลยุทธ์การระดมมวลชนผ่านสื่อดิจิทัล

การเลือกใช้แพลตฟอร์มตามกลุ่มเป้าหมาย

Facebook เป็นแพลตฟอร์มที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งใช้งานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.3 รองลงมาคือ TikTok ร้อยละ 60.2 และ Twitter ร้อยละ 25.1 โดยแต่ละแพลตฟอร์มมีลักษณะเฉพาะที่นักการเมืองต้องเข้าใจและนำมาออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างกัน ซึ่งนักการเมืองส่วนใหญ่ในไทยใช้แพลตฟอร์มดังกล่าวเป็นหลักในการสื่อสารนโยบายเชิงลึก เนื่องจากรองรับเนื้อหาที่มีความยาวและหลากหลายรูปแบบทั้งข้อความ ภาพ วิดีโอ และการถ่ายทอดสด ผ่าน Facebook ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งมากที่สุดในบรรดาทุกรูปแบบการสื่อสาร เนื่องจากสร้างความรู้สึกของการมีส่วนร่วมแบบเรียลไทม์และเปิดโอกาสให้ผู้ชมสามารถโต้ตอบได้ทันที (พระมหาธีรวีย์ ธีรวฒนเมธี (พันธ์ศรี) และละอองดาว ชาทองยศ, 2567)

TikTok กลายเป็นแพลตฟอร์มที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าถึงผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ เช่น พรรคก้าวไกลที่ใช้ TikTok เป็นเครื่องมือหลักในการเจาะกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุน้อยที่ใช้สิทธิเป็นครั้งแรก โดยลักษณะเนื้อหาบน TikTok ที่ประสบความสำเร็จในการเมืองไทยมีสัดส่วนการสื่อสารด้านอารมณ์สูงกว่าการสื่อสารเชิงเหตุผล สอดคล้องกับธรรมชาติของแพลตฟอร์มที่เน้นคลิปสั้นกระชับและดึงดูดอารมณ์ (ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ, 2568) ดังที่ ภาวิดา รังษี (2568) ที่ศึกษากรณีของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งใช้กลยุทธ์การโพสต์คลิป TikTok ทุกวันวันละหลายคลิป ใช้ภาษาถิ่นเพื่อสร้างความรู้สึกใกล้ชิด ควบคู่กับการเลือกบรรยากาศในคลิปที่สะท้อนให้เห็นการต้อนรับจากประชาชน จนสามารถสร้างฐานผู้สนับสนุนออนไลน์ได้อย่างกว้างขวาง

ในขณะที่แพลตฟอร์ม X (Twitter เดิม) แม้จะมีฐานผู้ใช้น้อยกว่า แต่มีบทบาทสำคัญในการสร้างวาทกรรมทางการเมืองในหมู่ผู้มีการศึกษาและชนชั้นกลางเมืองที่สำรวจจากพฤติกรรมการใช้สื่อของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2569 พบว่า พรรคการเมืองใช้ X สูงสุดคิดเป็นร้อยละ 37 ของการใช้สื่อออนไลน์ทั้งหมด เนื่องจากเน้นการสื่อสารแบบเรียลไทม์ ข้อความสั้น และกระตุ้นการแชร์จนเกิดเป็นกระแสไวรัล ตามมาด้วย Facebook ร้อยละ 22 สะท้อนให้เห็นว่า นักการเมืองไทยรุ่นใหม่เริ่มมีความเชี่ยวชาญในการใช้แต่ละแพลตฟอร์มตามจุดแข็งและกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (สินีนาถ ผดุงกาญจน์, 2569)

กลยุทธ์การสร้างเนื้อหาทางการเมือง

นักการเมืองและพรรคการเมืองไทยได้พัฒนากลยุทธ์การสร้างเนื้อหา (Content Strategy) บนโซเชียลมีเดียที่มีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น พรรคเพื่อไทยที่ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบบูรณาการผ่านช่องทางต่าง ๆ พร้อมกัน โดยประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ การชักชวนทางการเมือง การใช้สัญญะทางการเมือง การสร้างและรักษาภาพลักษณ์ของพรรค และการผลิตเนื้อหาที่สอดรับกับกระแสทางการเมืองในช่วงเวลานั้น (เหมือนฝัน คงสมแสวง, 2562)

กลยุทธ์ที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนในการสื่อสารทางการเมืองไทยยุคโซเชียลมีเดียมีอย่างน้อย 5 รูปแบบ ได้แก่ 1. การผลิตคลิปวิดีโอสั้นที่มีเนื้อหากระชับและกระตุ้นอารมณ์ 2. การใช้อินโฟกราฟิกนำเสนอนโยบายที่เข้าใจง่ายและแชร์ต่อได้สะดวก 3. การถ่ายทอดสดกิจกรรมทางการเมืองและการลงพื้นที่เพื่อสร้างความรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ติดตาม 4. การใช้ภาษาและวัฒนธรรมป๊อปเพื่อสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ และ 5. การโต้ตอบกับความเห็นของผู้ติดตามเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและแสดงให้เห็นถึงการรับฟัง กลยุทธ์เหล่านี้ล้วนมุ่งเป้าไปที่การแปลงผู้ชมจากผู้รับสารแบบ Passive มาเป็นผู้สนับสนุนที่กระตือรือร้นและพร้อมแชร์เนื้อหาต่อออกไปในวงกว้าง นอกจากนี้ การศึกษาของกิ่งแก้ว นุชอนงค์ (2568) ยังพบว่า พรรคก้าวไกลมีการใช้กลยุทธ์การสร้างเนื้อหาที่โดดเด่นด้วยการนำเสนอวาทกรรม และการใช้ภาษาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ

โดยเนื้อหาที่พรรคผลิตมีลักษณะครอบคลุมทั้งมิติอารมณ์และเหตุผลควบคู่กัน ทั้งนี้เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายทั้งในแง่อายุ การศึกษา และพื้นที่อาศัย โดยการสร้างตัวตนทางการเมืองออนไลน์ (Online Political Identity) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่นักการเมืองไทยให้ความสำคัญมากขึ้นในยุคโซเชียลมีเดีย ซึ่งแตกต่างจากยุคสื่อดั้งเดิมที่ภาพลักษณ์ของนักการเมืองถูกสร้างและควบคุมผ่านทีมประชาสัมพันธ์และสื่อกระแสหลักเป็นหลัก ในยุคโซเชียลมีเดียนักการเมืองสามารถนำเสนอตัวตนที่แท้จริง หรืออย่างน้อยก็ภาพที่ดูเป็นธรรมชาติและจริงใจมากกว่าภาพในสื่อกระแสหลัก ซึ่งสร้างความรู้สึกใกล้ชิดและไว้วางใจในหมู่ผู้ติดตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจากการศึกษาของนนทรัตน์ สุวรรณพงศ์ (2563) ที่ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 โดยชี้ว่า กลยุทธ์การสื่อสารของพรรคการเมืองไทยที่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 ล้วนสามารถสร้างการรับรู้ถึงความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างตนเองกับพรรคอื่น ทั้งในแง่อุดมการณ์ ภาพลักษณ์ผู้นำ และลักษณะของฐานเสียง โดยพรรคอนาคตใหม่ประสบความสำเร็จในการสร้างภาพลักษณ์ของความใหม่และการเปลี่ยนแปลงขณะที่พรรคเพื่อไทยอาศัยทุนเดิมของฐานเสียงที่มีความภักดีต่อพรรคสูง และพรรคพลังประชารัฐพึ่งพาภาพลักษณ์ของความมั่นคงและความต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียในรูปแบบที่แตกต่างกัน

นอกเหนือจากการสื่อสารนโยบายและการสร้างภาพลักษณ์แล้ว นักการเมืองไทยยังใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือสำคัญในการระดมมวลชนและสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุน โดยมีการวางแผนการรณรงค์ที่ชัดเจน โดยกำหนดกิจกรรมการสื่อสารที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบสองทางที่เปิดช่องให้ผู้สนับสนุนเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่เนื้อหาและชักชวนผู้อื่นเข้ามาสนับสนุนพรรค ซึ่งเป็นลักษณะของการตลาดแบบปากต่อปากดิจิทัลที่มีพลังอย่างยิ่งในการขยายฐานเสียงโดยไม่ต้องใช้งบประมาณสูง (กิ่งแก้ว นุชอนงค์, 2568) เพราะกลยุทธ์การระดมมวลชนดิจิทัลของพรรคการเมืองไทยยังรวมถึงการใช้ Hashtag เพื่อสร้างกระแสบนโซเชียลมีเดีย การจัดกิจกรรมออนไลน์ที่กระตุ้นให้ผู้สนับสนุนแสดงออกถึงการสนับสนุนพรรค และการสร้างชุมชนออนไลน์ที่ผู้สนับสนุนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างกัน รูปแบบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า โซเชียลมีเดียได้เปลี่ยนรูปแบบการเมืองแบบมีส่วนร่วมในประเทศไทย จากการมีส่วนร่วมที่จำกัดอยู่ในกิจกรรมออฟไลน์เช่นการชุมนุมและการปราศรัย มาสู่การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมงในพื้นที่ออนไลน์ที่ไม่มีขอบเขตทางภูมิศาสตร์

กรณีตัวอย่างในบริบทการเมืองไทย

เพื่อให้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นมีความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น บทความนี้ขอนำเสนอกรณีตัวอย่างจากบริบทการเมืองไทย 3 กรณี ซึ่งสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของการใช้โซเชียลมีเดียทางการเมืองในประเทศไทยในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน

กรณีที่ 1 ทักษิณ ชินวัตรกับการบุก Clubhouse ในนาม “Tony Woodsome” ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2564 ขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์โควิด-19 และกระแสการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการปฏิรูปทางการเมือง นายทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีซึ่งลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศในขณะนั้น ได้ปรากฏตัวบนแพลตฟอร์ม Clubhouse แอปพลิเคชันสื่อสารด้วยเสียงที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่คนไทย โดยใช้บัญชีชื่อ “Tony Woodsome” เข้าร่วมห้องสนทนาที่ชื่อว่า “ไทยรักไทย ใครเกิดทัน มากองกันตรงเน้” ห้องดังกล่าวได้รับความสนใจจากผู้ใช้คลับเฮาส์ชาวไทยอย่างรวดเร็ว ซึ่งจัดโดยกลุ่ม CARE คิด เคลื่อน ไทย เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 โดยห้องที่นายทักษิณ อยู่นั้น เต็มภายใน 10 นาที และมีการถ่ายทอดเสียงไปให้ผู้ชมอีก 8 ห้อง ห้องละ 5,000-8,000 คน และยังมีการขยายการถ่ายทอดเสียงออกไปอีกไม่ต่ำกว่า 5 ห้อง มีคนเข้าร่วมฟังรวมกันไม่ต่ำกว่า 50,000 คน (ข่าวสด ออนไลน์, 2564)

กรณีนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงทฤษฎีการกำหนดวาระและแนวคิดการสร้างกรอบความคิดในบริบทการเมืองไทย การเข้าร่วม Clubhouse ครั้งแรกของนายทักษิณกลายเป็นเทรนด์ในทวิตเตอร์อย่างรวดเร็ว โดยมีแฮชแท็ก #ทักษิณ และ #ตากใบ ติดเทรนด์พร้อมกัน (ไทยโพสต์, 2564) แสดงให้เห็นว่าการปรากฏตัวเพียงครั้งเดียวบนโซเชียลมีเดียสามารถสร้างวาทกรรมทางการเมืองที่แพร่กระจายข้ามแพลตฟอร์มได้ในทันที ยิ่งไปกว่านั้น การเลือกใช้แพลตฟอร์มที่เป็นเสียงพูด ทำให้เกิดความรู้สึกของความใกล้ชิด ความเป็นกันเอง และความจริงใจ มากกว่าการสื่อสารผ่านข้อความที่เตรียมมาอย่างพิถีพิถัน ซึ่งเป็นกลยุทธ์การสร้างตัวตนทางการเมืองออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

กรณีที่ 2 พรรคก้าวไกลกับยุทธศาสตร์ TikTok ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ถือเป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่นที่สุดของการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเลือกตั้งไทย ข้อมูลจากบริษัท Dataxet ที่วิเคราะห์กระแสโซเชียลมีเดียในช่วงการเลือกตั้งพบว่า TikTok เป็นแพลตฟอร์มที่มีการกล่าวถึงและการมีส่วนร่วมสูงสุดด้วยจำนวนกว่า 186 ล้านครั้ง คิดเป็น 63% ของโซเชียลมีเดียทั้งหมด ก่อนจะตามมาด้วย Facebook และ Twitter ในอันดับรองลงมา (Techasriamornrat, 2023)

ในบรรดาพรรคการเมืองทั้งหมด พรรคก้าวไกลภายใต้การนำของนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ประสบความสำเร็จในการใช้ TikTok อย่างโดดเด่นที่สุด สำนักข่าวบลูมเบิร์ก (Bloomberg) วิเคราะห์ว่าพรรคก้าวไกลสร้างข้อได้เปรียบด้วยการบุกโซเชียลมีเดียอย่างแอปพลิเคชัน TikTok อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ จนสามารถดึงดูดกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุน้อยหรือ “New Voters” ให้เทคะแนนให้พรรคได้สำเร็จ โดยเฉพาะคลิปขอบคุณชาวติ๊กต็อกเกอร์ของนายพิธาก่อนวันเลือกตั้งมีผู้ชมสูงถึง 10 ล้านคน และพรรคก้าวไกลสามารถทำวิดีโอสั้นให้มีความน่าสนใจโดยใช้เอฟเฟค การทำมีม การใส่เพลง จนกวาดพื้นที่ใน TikTok ไปแทบทั้งสิ้น ส่งผลให้เสียงบนโซเชียลที่มีต่อความนิยมชื่นชอบในตัวพิธาและพรรคก้าวไกลแปรเปลี่ยนเป็นคะแนนเสียงจริงให้แก่พรรคจนคว้าชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งนี้ (พิราภรณ์ วิทูรัตน์, 2566) กรณีนี้พิสูจน์ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสำเร็จในโลกออนไลน์กับผลการเลือกตั้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการตลาดทางการเมืองที่เน้นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างตรงจุด และทฤษฎีการกำหนดวาระที่อธิบายว่าพรรคที่ครองพื้นที่สื่อได้มากกว่าย่อมมีความได้เปรียบในการกำหนดประเด็นหลักทางการเมืองในสังคม

กรณีที่ 3 การหาเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นผ่าน TikTok ของนายก อบจ. นครศรีธรรมราช ของนางสาววาริน ชิณวงศ์ ผู้สมัครนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการเลือกตั้งท้องถิ่นปี พ.ศ. 2567 แสดงให้เห็นว่า พลังของโซเชียลมีเดียทางการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเลือกตั้งระดับชาติ เพราะนางสาววารินใช้กลยุทธ์การหาเสียงผ่าน TikTok 4 กลยุทธ์หลัก ได้แก่ การใช้ภาษาไทยและภาษาถิ่นในการสื่อสาร การโพสต์คลิปทุกวันวันละหลายคลิปเพื่อสร้างภาพจำ การใช้เพลงหรือเสียงประกอบคลิปที่สอดคล้องกับเนื้อหา และการถ่ายในสถานที่ต่าง ๆ ของจังหวัดเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกับผู้ชม โดยสาระของเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นการสื่อสารด้านอารมณ์มากกว่าการสื่อสารเชิงเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของแพลตฟอร์ม (ภาวิดา รังสี, 2568) กรณีนี้มีความสำคัญในเชิงวิชาการตรงที่แสดงให้เห็นการถ่ายโอนกลยุทธ์โซเชียลมีเดียจากการเมืองระดับชาติสู่การเมืองท้องถิ่น และยืนยันว่าการใช้ภาษาถิ่นและเนื้อหาที่ตรงกับบริบทของพื้นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างฐานเสียงผ่านโซเชียลมีเดียในระดับท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากกลยุทธ์ระดับชาติที่เน้นเนื้อหาในวงกว้างกว่า

เมื่อพิจารณากรณีตัวอย่างทั้งสามร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการใช้โซเชียลมีเดียทางการเมืองในประเทศไทยมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว จากการสำรวจแพลตฟอร์มใหม่ในปี พ.ศ. 2564 มาสู่การใช้อย่างเป็น

ระบบและมีกลยุทธ์ในปี พ.ศ. 2566 และการกระจายตัวสู่การเมืองท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2567 สะท้อนให้เห็นว่าโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศทางการเมืองไทยอย่างถาวรและหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความสำเร็จของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียในทั้งสามกรณีศึกษา ล้วนตั้งอยู่บนแกนกลางของการปรับกระบวนทัศน์จากการสื่อสารแบบทางเดียว หรือ One-way Communication ไปสู่การสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงและมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้ง ปัจจัยแห่งความสำเร็จประการแรก คือ ความเชี่ยวชาญในการดึงสัญญะและจุดเด่นของแต่ละแพลตฟอร์มมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมกลุ่มเป้าหมาย เช่น การใช้เสน่ห์ของการสนทนาด้วยเสียงแบบเรียลไทม์เพื่อสร้างความใกล้ชิดเสมือนวงสนทนาส่วนตัวบน Clubhouse หรือการผสานวัฒนธรรมป๊อป ดนตรี และภาษาถิ่นลงในวิดีโอสั้นบน TikTok ซึ่งเน้นการกระตุ้นอารมณ์ร่วมมากกว่าตรรกะเชิงนโยบายที่ซับซ้อน ปัจจัยประการที่สองคือ การทลายกำแพงโครงสร้างอำนาจแนวดิ่งโดยนักการเมืองเลือกที่จะลดทอนความเป็นทางการลง และนำเสนอตัวตนในมิติที่เป็นมนุษย์ธรรมดา เข้าถึงง่ายและมีความเป็นกันเอง ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางสถานะและสร้างความไว้วางใจได้อย่างรวดเร็ว และปัจจัยสำคัญประการสุดท้ายคือ การเปลี่ยนสถานะของประชาชนจากเพียงผู้รับสารให้กลายเป็นผู้ร่วมผลิตและกระจายสารผ่านกลไกของอัลกอริทึม การติดแฮชแท็ก และการสร้างกระแสไวรัล ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่ายการตลาดแบบปากต่อปากดิจิทัลที่ทรงพลัง กลยุทธ์เหล่านี้จึงไม่เพียงแต่ครอบครองพื้นที่สื่อ หรือ Agenda-setting ได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ยังสามารถแปรเปลี่ยนความตื่นตัวในโลกเสมือนให้กลายเป็นความผูกพันทางการเมืองและคะแนนเสียงในคูหาเลือกตั้งได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า โซเชียลมีเดียได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของนักการเมืองไทยในการสร้างฐานเสียงและขับเคลื่อนการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล โดยแต่ละพรรคการเมืองมีการเลือกใช้แพลตฟอร์ม กลยุทธ์การสร้างเนื้อหา และการสร้างตัวตนทางการเมืองออนไลน์ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของตน การสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียไม่เพียงช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่ยังสามารถแปลงความนิยมในโลกออนไลน์ให้กลายเป็นคะแนนเสียงจริงในการเลือกตั้งได้อย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกัน การขยายตัวของสื่อดิจิทัลยังส่งผลต่อรูปแบบการเมืองไทยทั้งในด้านบวกและด้านลบ ทั้งการเปิดพื้นที่ประชาธิปไตย การสร้างวาทกรรมใหม่ การแพร่กระจายข่าวปลอม ตลอดจนความท้าทายจาก AI และ Deepfake ที่กำลังเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสนามการเมืองไทย

ผลกระทบของการใช้โซเชียลมีเดียทางการเมืองต่อระบอบประชาธิปไตยและสังคมไทย

การที่นักการเมืองและพรรคการเมืองไทยหันมาพึ่งพาโซเชียลมีเดียในการสื่อสารและสร้างฐานเสียงอย่างเข้มข้นนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบที่มีลักษณะสองด้านควบคู่กัน กล่าวคือ ในด้านหนึ่งโซเชียลมีเดียได้เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กว้างขวางขึ้นอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย แต่ในอีกด้านหนึ่ง ยังก่อให้เกิดความเสี่ยงและความท้าทายต่อระบอบประชาธิปไตยในหลายมิติที่สำคัญ

ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

ผลกระทบเชิงบวกที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดของโซเชียลมีเดียต่อการเมืองไทย คือการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนและคนรุ่นใหม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองได้มากขึ้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนรูปแบบการเมืองไทยจากออฟไลน์สู่ดิจิทัล ทำให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนและนักศึกษาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นผ่านการใช้ Twitter และ Facebook รวมถึงการเคลื่อนไหวผ่านแฮชแท็กทางการเมือง เช่น #เยาวชนปลดแอก และ #saveบางกลอย ซึ่งไม่เพียงขยายประเด็นในประเทศให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวาง แต่ยังเชื่อมโยงเข้าสู่การเมืองระดับนานาชาติได้อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น โซเชียลมีเดียยังช่วยลดต้นทุนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ให้ต่ำลงอย่างมาก ในอดีต การมีส่วนร่วม

ทางการเมืองต้องอาศัยทรัพยากรมาก ทั้งเวลา เงิน และการเดินทาง แต่โซเชียลมีเดียทำให้ประชาชนสามารถแสดงความเห็น แชร์ข้อมูล ลงนามในแคมเปญ หรือระดมทุนสนับสนุนพรรคการเมืองได้เพียงปลายนิ้วสัมผัส ผลที่ตามมา คือ การเกิดพลเมืองเครือข่ายรูปแบบใหม่ที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์วาทกรรมและกำหนดวาระสาธารณะได้โดยไม่ต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลัก ส่งผลให้การเมืองไทยมีลักษณะใกล้เคียงกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น (พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม (ชัยกุง), 2568)

แม้โซเชียลมีเดียจะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองได้กว้างขวางขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการแพร่กระจายข้อมูลเท็จและบิดเบือนทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสาวตรี สุขศรี (2567) ที่ได้ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับข่าวปลอมและการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเท็จในสื่อออนไลน์ไทย ก็พบว่า กระแสข่าวปลอมที่มีนัยทางการเมืองสามารถส่งผลกระทบต่อสังคม ระบบเศรษฐกิจ การเมือง ไปจนถึงระบอบประชาธิปไตยได้อย่างร้ายแรง และปัจจัยสำคัญที่ขยายผลกระทบนี้ คือ อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ที่ทำให้การส่งต่อข้อมูลเกิดขึ้นได้รวดเร็วและกว้างขวางกว่าในยุคก่อน ซึ่งในบริบทของประเทศไทย ปัญหาข่าวปลอมทางการเมืองมีลักษณะเฉพาะที่น่าสังเกตหลายประการ เช่น ข่าวปลอมทางการเมืองมักถูกสร้างและแพร่กระจายในช่วงใกล้การเลือกตั้ง โดยมีเป้าหมายเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม การแพร่กระจายข่าวปลอมมักใช้ประโยชน์จากอัลกอริทึมของโซเชียลมีเดียที่ให้รางวัลแก่เนื้อหาที่กระตุ้นอารมณ์ ทำให้ข่าวปลอมที่สร้างความโกรธหรือความกลัวมีแนวโน้มแพร่กระจายได้รวดเร็วกว่าข้อมูลที่ถูกต้อง และผู้รับสารจำนวนมากขาดทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่เพียงพอในการแยกแยะข้อมูลจริงออกจากข้อมูลเท็จ ซึ่งทำให้ข่าวปลอมสามารถซึมลึกเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนได้ อีกทั้ง ในแง่ของมาตรการทางกฎหมาย พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มีข้อบทเพื่อจัดการข้อมูลเท็จในสื่อออนไลน์บัญญัติไว้อยู่แล้ว แต่ยังมีปัญหาหลายประการ อาทิ การไม่มีนิยามที่ชัดเจนของคำว่า “ข้อมูลเท็จ” วิธีการจัดการที่ไม่หลากหลายเพียงพอ และความไม่สมดุลระหว่างการควบคุมข้อมูลเท็จกับการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน ซึ่งสุ่มเสี่ยงต่อการถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง (สาวตรี สุขศรี, 2567)

ผลกระทบเชิงลบอีกประการหนึ่งที่นักวิชาการให้ความสนใจอย่างมาก คือ การที่โซเชียลมีเดียมีแนวโน้มทำให้สังคมแตกแยกและแบ่งขั้วมากขึ้น โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ห้องก้องเสียง” (Echo Chamber) ซึ่งหมายถึงภาวะที่ผู้ใช้โซเชียลมีเดียมีแนวโน้มรับข้อมูลและปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีความเชื่อและอุดมการณ์ทางการเมืองคล้ายคลึงกัน ในขณะที่กรองออกหรือหลีกเลี่ยงข้อมูลที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตนเอง ระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างปรากฏการณ์นี้ เนื่องจากออกแบบมาเพื่อนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจและพฤติกรรมการใช้งานของผู้ใช้แต่ละคน ทำให้ผู้ใช้ยิ่งถูกล้อมรอบด้วยข้อมูลที่ยืนยันความเชื่อเดิมของตนเอง เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า ปัญหาการบิดเบือนข้อมูลข่าวปลอม และความแตกแยกทางสังคมที่เกิดจากโซเชียลมีเดียยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ท้าทายต่อการพัฒนาประชาธิปไตยดิจิทัลในประเทศไทย นอกจากนี้ การที่นักการเมืองและพรรคการเมืองต่าง ๆ ต่างมุ่งสื่อสารกับกลุ่มผู้สนับสนุนของตนเองอย่างเฉพาะเจาะจง โดยไม่ได้พยายามสื่อสารข้ามกลุ่มความเชื่อ ยิ่งทำให้ช่องว่างระหว่างกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ ในสังคมไทยกว้างขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่สำคัญต่อเสถียรภาพทางการเมืองและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุนิยม (พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม (ชัยกุง), 2568)

ความท้าทายด้านกฎหมาย การควบคุม และเสรีภาพในการแสดงออก

ความท้าทายนี้ถือเป็นความท้าทายที่มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อนที่สุดในการศึกษาผลกระทบของโซเชียลมีเดียต่อการเมืองไทย ในด้านหนึ่ง รัฐมีความจำเป็นต้องกำกับดูแลพื้นที่ออนไลน์เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จและเนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่ง การใช้กฎหมายที่เข้มงวด

เกินไปก็อาจกลายเป็นเครื่องมือในการปิดกั้นการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนและสื่อมวลชน ซึ่งแนวทางที่เหมาะสม คือ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการพัฒนาระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยภาคประชาสังคมมากกว่าการพึ่งพากฎหมายที่คลุมเครือซึ่งอาจถูกตีความอย่างกว้างขวางจนกระทบต่อเสรีภาพของประชาชน (สาวตรี สุขศรี, 2567) อีกทั้ง ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ (2568) ก็ยืนยันในทิศทางเดียวกันว่า แม้สื่อสังคมออนไลน์จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร แต่การขาดกรอบจรรยาบรรณสื่อที่ชัดเจนในบางกรณีอาจส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งในแง่บวกและแง่ลบ การสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมเสรีภาพในการสื่อสารทางการเมืองกับการป้องกันการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อบิดเบือนข้อมูลและสร้างความเกลียดชังจึงเป็นโจทย์สำคัญที่ทั้งภาครัฐ แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ภาคประชาสังคม และนักการเมืองเองต้องร่วมกันหาคำตอบในระยะยาว โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาว่าการเมืองไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคที่โซเชียลมีเดียไม่ใช่แค่ช่องทางเสริม แต่ได้กลายเป็นสนามการเมืองหลักที่ชี้ชะตาการเลือกตั้งอย่างแท้จริงแล้ว

หากพิจารณาพลวัตของเทคโนโลยีดิจิทัลและบริบทการเมืองไทยในปัจจุบัน จะพบว่าการสื่อสารทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียกำลังก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ที่มีความซับซ้อนและความท้าทายมากกว่าที่เคยเป็นมา โดยมีแนวโน้มสำคัญอย่างน้อย 4 ประการที่นักการเมือง นักวิชาการ และสาธารณชนควรติดตามอย่างใกล้ชิด ดังนี้

1. บทบาทของปัญญาประดิษฐ์และ Deepfake ในสนามการเมือง เพราะปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) กำลังกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่เปลี่ยนโฉมหน้าการสื่อสารทางการเมืองอย่างรวดเร็ว ตลอดปี พ.ศ. 2568 ที่ผ่านมา ปัญญาประดิษฐ์ได้ก้าวจากเทคโนโลยีใหม่ขึ้นมาเป็นตัวแปรสำคัญของโลก จนนิตยสาร Time ต้องยกย่องบุคคลผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางของ AI ให้เป็นบุคคลแห่งปี สะท้อนชัดว่า AI ไม่ได้หยุดอยู่แค่ในห้องทดลองหรือภาคธุรกิจ แต่ได้แทรกซึมลึกเข้าสู่โครงสร้างของสังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่กำลังเตรียมเข้าสู่การเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ (นิพพิชฌน์ เครื่องสนุก และคณะ, 2567) ซึ่งเทคโนโลยีที่น่าจับตามองมากที่สุดในบริบทการเมือง คือ Deepfake ซึ่งเป็น Generative AI รูปแบบหนึ่ง โดยศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) ได้อธิบายไว้ในการศึกษาเรื่อง รู้เท่าทัน “AI Deepfake” ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ว่า AI Deepfakes เป็น Generative AI ที่สามารถสร้างสื่อสังเคราะห์ได้ทั้งภาพนิ่ง เสียง และภาพเคลื่อนไหว พร้อมลอกเลียนเสียงจากมนุษย์จริงมาพูดคุยได้จนแทบแยกไม่ออก โดยอาศัยการเรียนรู้ข้อมูลมหาศาลจากลักษณะภายนอกของบุคคล เช่น สีผิว ตา ปาก จมูก และรูปลักษณ์ต่าง ๆ ในบริบทการเมือง เทคโนโลยีนี้มีศักยภาพทั้งในแง่บวก เช่น การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์นโยบายที่น่าสนใจ และในแง่ลบ เช่น การสร้างวิดีโอปลอมที่แสดงให้เห็นว่านักการเมืองพูดหรือกระทำสิ่งที่ไม่เป็นความจริง ซึ่งอาจส่งผลร้ายแรงต่อกระบวนการเลือกตั้งและความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันทางการเมือง (พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, 2565) นอกจาก Deepfake แล้ว AI ยังถูกนำมาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองในหลายรูปแบบที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ทั้งการสร้างเนื้อหาอัตโนมัติ (Automated Content Generation) การวิเคราะห์อารมณ์ของผู้ใช้งานโซเชียลมีเดียเพื่อกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร และการใช้ Chatbot ในการตอบคำถามและโต้ตอบกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งในนามของนักการเมืองแบบอัตโนมัติ เพราะนักการเมืองในปัจจุบันนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสื่อมัลติมีเดียและเทคโนโลยี AI ในการสื่อสาร เนื่องจากช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการสื่อสาร พร้อมทั้งสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการสื่อสารได้อย่างแม่นยำมากขึ้น (ปลื้มจิต ลาภอุดมเลิศ และคณะ, 2568)

2. การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อวิเคราะห์และเข้าถึงผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เป็นแนวโน้มสำคัญอีกประการหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นในการเมืองดิจิทัลทั่วโลกและเริ่มแพร่กระจายเข้าสู่บริบทการเมืองไทย คือ การนำข้อมูลขนาดใหญ่ หรือ Big Data มาใช้ในการวางกลยุทธ์การหาเสียงอย่างเป็นระบบ กรณีที่โด่งดังที่สุดในระดับสากล คือ การใช้ข้อมูล Facebook ของผู้ใช้งานกว่า 87 ล้านคนโดยบริษัท Cambridge Analytica เพื่อสนับสนุนการ

รณรงค์หาเสียงของนายโดนัลด์ ทรัมป์ในการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. 2016 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังและความเสี่ยงของการใช้ Big Data ในการเมืองอย่างชัดเจน แต่ถึงอย่างนั้นในประเทศไทยบ้านเราแม้การใช้ Big Data ในการหาเสียงจะยังไม่แพร่หลายเท่ากับในประเทศตะวันตก แต่ก็มีสัญญาณที่ชัดเจนว่าพรรคการเมืองใหญ่หลายพรรคเริ่มลงทุนในระบบวิเคราะห์ข้อมูลโซเชียลมีเดียเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะในช่วงการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2566 ที่ผ่านมาพบว่า TikTok มีปริมาณการกล่าวถึงสูงถึง 186 ล้านครั้ง สะท้อนให้เห็นว่า ข้อมูลขนาดใหญ่จากโซเชียลมีเดียสามารถให้ภาพที่ชัดเจนของกระแสการเมืองได้อย่างแม่นยำ และพรรคการเมืองที่สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์และนำไปใช้กำหนดกลยุทธ์การสื่อสารได้อย่างรวดเร็วจะมีความได้เปรียบในการแข่งขันทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ (Techasriamornrat, 2023)

3. การเติบโตของแพลตฟอร์มใหม่และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อ โดยฌพาะภูมิทัศน์ของโซเชียลมีเดียที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และแพลตฟอร์มที่ครองตลาดในวันนี้อาจถูกแทนที่ด้วยแพลตฟอร์มใหม่ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ในบริบทของประเทศไทยซึ่งกำลังก้าวเข้าสู่การเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีการหย่อนบัตรในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2569 นักการเมืองและพรรคการเมืองจำเป็นต้องติดตามและปรับตัวให้เข้ากับพลวัตเหล่านี้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเติบโตของ YouTube Shorts ที่กำลังแข่งขันกับ TikTok อย่างดุเดือด รวมถึงแพลตฟอร์ม Threads ของ Meta ที่เข้ามาท้าทาย X ในฐานะพื้นที่สนทนาทางการเมืองสำหรับกลุ่มที่มีการศึกษาสูง (นิพพิชฌน์ เครื่องสนุก และคณะ, 2567) นอกจากนี้ พฤติกรรมการบริโภคสื่อของคนไทยยังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวโน้มที่ผู้บริโภคสื่อจะใช้เวลากับเนื้อหาวิดีโอสั้นมากขึ้น ในขณะที่ความสนใจต่อเนื้อหาที่มีความยาวลดลง ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับนักการเมืองที่ต้องการสื่อสารนโยบายที่มีความซับซ้อนผ่านช่องทางที่เน้นความบันเทิงและความสนุกสนานเป็นหลัก การหาจุดสมดุลระหว่างความลึกของเนื้อหาและความสามารถในการดึงดูดความสนใจของผู้รับสารจึงเป็นโจทย์สำคัญที่นักการเมืองไทยรุ่นใหม่ต้องเผชิญในยุคถัดไป

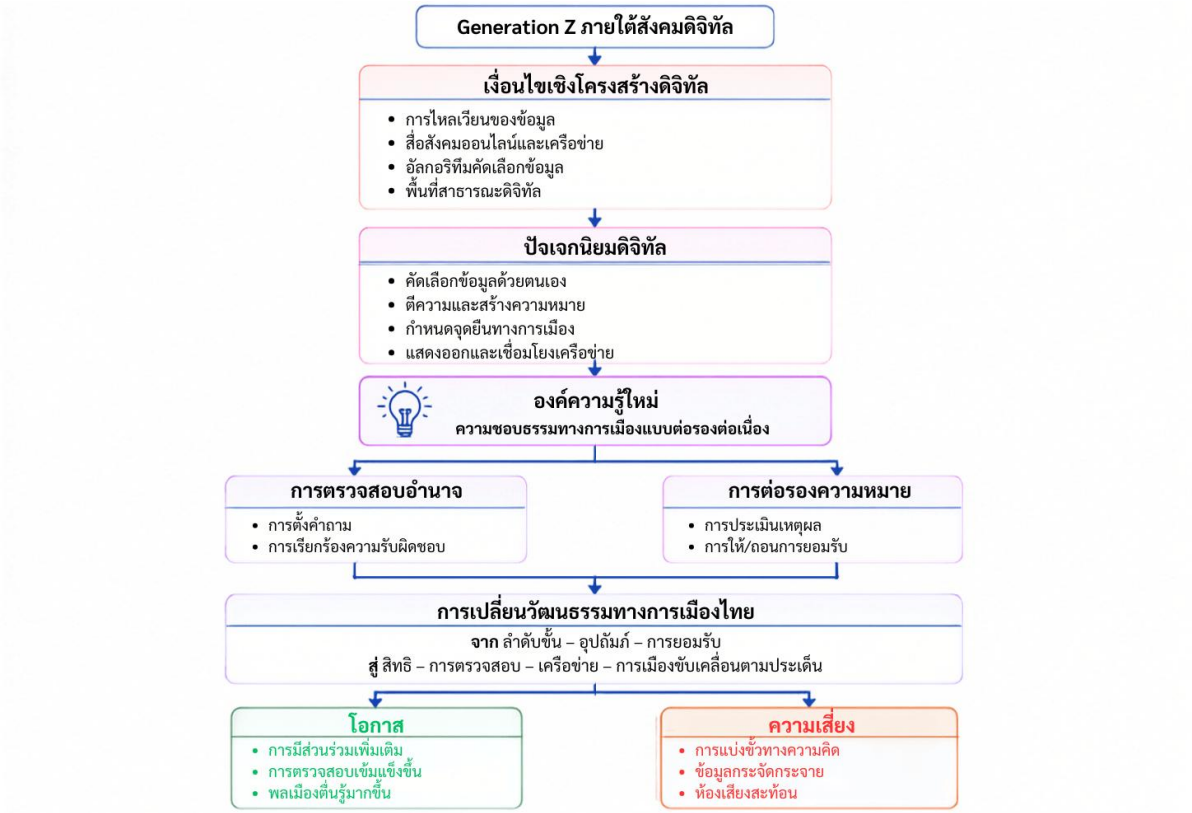
4. ทิศทางการกำกับดูแลสื่อดิจิทัลทางการเมืองในอนาคต โดยความท้าทายในการกำกับดูแลสื่อดิจิทัลทางการเมืองของไทยจะยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากเทคโนโลยีพัฒนาเร็วกว่ากรอบกฎหมายและนโยบายอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแนวทางที่เหมาะสม คือ ควรมุ่งเน้นการสร้างกลไกความรับผิดชอบแบบหลายส่วนร่วมที่ประกอบด้วยภาครัฐ แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ภาคประชาสังคม และสื่อมวลชน มากกว่าการพึ่งพาการควบคุมโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการถูกใช้เป็นเครื่องมือปิดกั้นเสรีภาพทางการเมือง (สาวตรี สุขศรี, 2567) และในระยะยาว การพัฒนาความรู้เท่าทันสื่อและความรู้เท่าทัน AI (AI Literacy) ในหมู่ประชาชนไทยจะเป็นปัจจัยชี้ขาดที่สำคัญที่สุดในการรับมือกับความท้าทายเหล่านี้ ซึ่งศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) ได้ศึกษาในงานเรื่อง รู้เท่าทัน “AI Deepfake” ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ โดยชี้ว่า AI Deepfakes มีทั้งข้อดีและข้อเสียในลักษณะ “ดาบสองคม” จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถรู้เท่าทันและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย ซึ่งในบริบทการเมืองหมายความว่าประชาธิปไตยดิจิทัลที่แข็งแกร่งในอนาคตจะต้องสร้างบนฐานของพลเมืองที่มีทักษะดิจิทัลและทักษะการคิดวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน มิใช่เพียงแค่การเข้าถึงเทคโนโลยีเท่านั้น

สรุปได้ว่า อนาคตของการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัลไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหยุดได้ โดยเฉพาะ AI และ Deepfake ที่เป็นทั้งโอกาสในการสร้างสื่อที่น่าสนใจและความเสี่ยงที่อาจทำลายความน่าเชื่อถือของกระบวนการประชาธิปไตย Big Data จะกลายเป็นอาวุธสำคัญในสนามเลือกตั้ง ขณะที่แพลตฟอร์มใหม่จะเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อการเมืองอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น กุญแจสำคัญของการรับมือ คือ

การพัฒนา AI Literacy และความรู้เท่าทันสื่อในหมู่ประชาชน ควบคู่กับการสร้างกลไกกำกับดูแลที่สมดุลระหว่างการปกป้องประชาธิปไตยและการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์เนื้อหา ผู้เขียนได้พัฒนา “กรอบวิเคราะห์การเปลี่ยนฐานความชอบธรรมทางการเมืองของ Generation Z ภายใต้ปัจเจกนิยมดิจิทัล” โดยเสนอว่า สังคมดิจิทัลมิได้เป็นเพียงช่องทางการสื่อสารทางการเมือง แต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนวิธีการรับรู้ การตีความ และการประเมินอำนาจของคนรุ่นใหม่ ผ่านการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย การคัดเลือกเนื้อหาของอัลกอริทึม การเชื่อมโยงเครือข่าย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะดิจิทัล โดยภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว เกิดปัจเจกนิยมดิจิทัลซึ่งทำให้ Generation Z เปลี่ยนจากผู้รับข้อมูลทางการเมืองไปสู่การเป็นผู้คัดเลือก ตีความ ตรวจสอบ และร่วมสร้างความหมายทางการเมืองด้วยตนเอง ข้อเสนอเชิงวิเคราะห์ที่ผู้เขียนตกผลึกได้ คือ กระบวนการดังกล่าวกำลังเปลี่ยนฐานความชอบธรรมทางการเมืองจากการยอมรับอำนาจตามสถานะ ลำดับชั้น และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ไปสู่ความชอบธรรมทางการเมืองแบบต่อรองต่อเนื่องซึ่งสถาบันและผู้มีอำนาจต้องให้ข้อมูล อธิบายเหตุผล ตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง และยอมรับการตรวจสอบจากประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 1 กรอบวิเคราะห์การเปลี่ยนฐานความชอบธรรมทางการเมืองของ Generation Z ภายใต้ปัจเจกนิยมดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่นี้สะท้อนว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของ Generation Z ไม่ควรอธิบายเพียงจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ควรมองว่าเป็น

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างพลเมือง อำนาจ และความชอบธรรมทางการเมือง โดยมีปัจเจกนิยมดิจิทัลเป็นกลไกเชื่อมโยงสำคัญ ส่งผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองเปลี่ยนจากการยอมรับอำนาจแบบคงที่ ไปสู่การให้ความสำคัญกับสิทธิ การตรวจสอบ การมีส่วนร่วมแบบเครือข่าย และการขับเคลื่อนตามประเด็น ทั้งนี้ กรอบดังกล่าวสามารถนำไปต่อยอดเป็นกรอบแนวคิดสำหรับศึกษาพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในเชิงประจักษ์ต่อไปได้

สรุป

การสื่อสารทางการเมืองของไทยในยุคดิจิทัลเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน โดยโซเชียลมีเดียกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างฐานเสียง กำหนดวาระทางการเมือง และเชื่อมโยงนักการเมืองกับประชาชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเมืองไทยกำลังเปลี่ยนผ่านจากการเมืองแบบเครือข่ายหัวคะแนนไปสู่การเมืองแบบเครือข่ายดิจิทัล ซึ่งพื้นที่ออนไลน์มีบทบาทไม่ต่างจากเวทีปราศรัยในอดีต ทั้งในด้านการนำเสนอนโยบาย การสร้างภาพลักษณ์ และการระดมการมีส่วนร่วม แต่ถึงอย่างนั้นความนิยมในโลกออนไลน์ก็ไม่ได้รับประกันความสำเร็จทางการเมืองเสมอไป หากขาดความน่าเชื่อถือของนโยบาย ภาวะผู้นำ และความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์กับประชาชนอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน การขยายตัวของสื่อดิจิทัลยังนำมาซึ่งความเสี่ยงจากข้อมูลเท็จ การแบ่งขั้วทางสังคม และการใช้เทคโนโลยีบิดเบือนข้อมูล จึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้เท่าทันสื่อควบคู่กับระบบกำกับดูแลที่เหมาะสม เพื่อให้การสื่อสารทางการเมืองสนับสนุนประชาธิปไตยไทยอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว นุชอนงค์. (2568). กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง 14 พฤษภาคม 2566 ของพรรคก้าวไกล. วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ, 8(4), 179–192.

กิตตินันท์ วงษ์สุวรรณ และคณะ. (2566). อิทธิพลการสื่อสารทางการเมืองยุคดิจิทัลกับการเคลื่อนไหวทางสังคม. ปัญญา, 30(3), 158–171.

ข่าวสด ออนไลน์. (2564). ทักษิณ ตอบอะไรใน Clubhouse เล่าที่มาชื่อ โทนี่ ทำชาวเน็ตถกปมตากใบ. สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.khaosod.co.th/politics/news_6009946.

คันธิรา ฉายาวงศ์. (2564). แนวโน้มการเมืองไทยกับสื่อสังคมออนไลน์ในศตวรรษที่ 21. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร, 6(1), 97–107.

เจเรมี โบเวน. (2564). อาหรับสปริง : 10 ปีหลังการลุกฮือทั่วตะวันออกกลาง ประชาชนสุขขึ้นหรือทุกข์ลง. สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.bbc.com/thai/international-56043450.

ชัยพงษ์ สำเนียง. (2564). การเมืองดิจิทัลองดิจิทัล : การเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่ในโลกเสมือน. วารสารพัฒนศาสตร์, 4(2), 1–35.

ไทยโพสต์. (2564). ‘ทักษิณ’ ขึ้นเทรนด์ทวิตเตอร์หลังโผล่แจมห้องไทยรักไทยฯบนแอป ‘Clubhouse’ ในชื่อ ‘โทนี’ สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.thaipost.net/main/detail/93929.

นนทรัตน์ สุวรรณพงศ์. (2563). กลยุทธ์การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 (การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิพพิชฌน์ เครื่องสนุก และคณะ. (2567). สื่อกับการเมืองไทย. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 11(3), 287–298.

บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. (2564). การศึกษาการสื่อสารของพรรคการเมืองผ่านแนวคิดเรื่องการตลาดการเมือง (Political Marketing) เพื่อสร้างความนิยมทางการเมืองไทย : กรณีศึกษาการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ปลื้มจิต ลาภอุดมเลิศ และคณะ. (2568). การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในยุค AI. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 1–15.

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ. (2565). การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 6(1), 109–120.

พระมหาธีรวีย์ ธีรวฒฺนเมธี (พันธ์ศรี) และละอองดาว ชาทองยศ. (2567). การศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีตำบลศรีสงคราม. วารสารวิชาการจินตาสิทธิ์, 2(4), 322–339.

พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม (ชัยกุง). (2568). พลังของเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมไทยร่วมสมัย. วารสารกว๊านพะเยา, 2(4), 29–47.

พิราภรณ์ วิทูรัตน์. (2566). ‘TikTok’ ตัวแปรส่ง ‘ก้าวไกล’ ชนะเลือกตั้ง เปลี่ยนความนิยมเป็น ‘คะแนนเสียง’. สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.bangkokbiznews.com/politics/1069166.

ภาวิดา รังษี. (2568). การหาเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นผ่านแอปพลิเคชัน TikTok ของนางสาววาริน ชิณวงศ์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 14(5), 220–234.

ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ. (2568). กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคก้าวไกล. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 10(1), 102–112.

ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ. (2568). รู้เท่าทัน “AI Deepfake” ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 10(1), 785–798.

สาวตรี สุขศรี. (2567). ปัญหาวาทกรรม “ข่าวปลอม” กับการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเท็จในสื่อออนไลน์: มาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมจัดการ. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 53(3), 827–878.

สินีนาถ ผดุงกาญจน์. (2569). เปิดผลสำรวจ ‘พรรคการเมือง’ ใช้โซเชียลหาเสียง ‘X’ ครองสัดส่วนสูงสุด 37%. สืบค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/hzVcZ.

สุเมธ ตั้งประเสริฐ. (2565). กลยุทธ์และวิธีการสื่อสารของพรรคการเมืองไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 5(1), 25–38.

เหมือนฝัน คงสมแสวง. (2562). การสื่อสารทางการเมืองของพรรคเพื่อไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์. วารสารนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน, 2(2), 47–58.

McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. Public Opinion Quarterly, 36(2), 176–187.

Techasriamornrat, S. (2023). Summary of social media trends for the 2023 election: TikTok is the most talked about topic, with the Move Forward Party (both its members and its candidates) showing strong popularity. Retrieved May 19, 2026, from https://www.workpointtoday.com/social-media-data-analys-by-dataxet.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

พลวัตของพรรคการเมืองกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทย

THE DYNAMICS OF POLITICAL PARTIES AND THE VOTING BEHAVIOR OF THE NEW GENERATION IN THAI SOCIETY

อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า*, อนุภูมิ โซวเกษม, วัชรินทร์ ชาญศิลป์
Apinya Chatchofah*, Anubhumi Sowkasem, Vacharin Chansilp
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: apinyarchatcorfamcu@gmail.com
Received June 22, 2026; Revised July 29, 2026; Accepted August 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของพรรคการเมืองและวิเคราะห์พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยภายใต้บริบทการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล พบว่า การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและการขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ได้ส่งผลให้พรรคการเมืองไทยปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ที่อาศัยเครือข่ายทางสังคมและผลประโยชน์เชิงบุคคล ไปสู่การเมืองเชิงนโยบายและการสื่อสารทางการเมืองผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลมากขึ้น พรรคการเมืองที่สามารถนำเสนอนโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน สื่อสารข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างภาพลักษณ์ที่สะท้อนถึงความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน มีแนวโน้มได้รับการสนับสนุนจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ในระดับสูง ขณะเดียวกัน คนเจเนอเรชันใหม่ ประกอบด้วย ประชาชนในกลุ่ม Generation Y และ Generation Z มีลักษณะการตัดสินใจทางการเมืองที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสาร นโยบายสาธารณะ คุณค่าประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัลมากกว่าความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์หรือความผูกพันต่อพรรคการเมืองแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ สื่อสังคมออนไลน์ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างการรับรู้ทางการเมือง การกำหนดวาระสาธารณะ และการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ส่งผลให้การเลือกตั้งในยุคดิจิทัลมีลักษณะเป็นการตัดสินใจบนฐานข้อมูลข่าวสารและประเด็นนโยบายมากขึ้น จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ แบบจำลองพลวัตการเมืองดิจิทัลของคนเจเนอเรชันใหม่ ประกอบด้วย การปรับตัวของพรรคการเมือง การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล การรับรู้ทางการเมือง คุณค่าประชาธิปไตย และพฤติกรรมการเลือกตั้ง โดยอธิบายความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างปัจจัยดังกล่าวอย่างเป็นระบบ อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้ง การพัฒนายุทธศาสตร์ทางการเมือง และการเสริมสร้างประชาธิปไตยไทยในยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: พลวัตพรรคการเมือง, พฤติกรรมการเลือกตั้ง, ผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่, การสื่อสารการเมืองดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to study the dynamics of political parties and analyze the voting behavior of the new generation in Thai society within the context of digital political communication. It finds that changes in digital technology and the expansion of social media

have led Thai political parties to shift from patronage-based politics relying on social networks and personal interests to policy-based politics and political communication through digital platforms. Political parties that can present public policies aligned with public needs, communicate effectively, and build an image reflecting transparency and public participation tend to receive high levels of support from new voters. Simultaneously, the new generation, comprising Generation Y and Generation Z, makes political decisions differently from previous generations, prioritizing information, public policies, democratic values, and political participation through digital media over traditional patronage relationships or loyalty to political parties. Furthermore, social media plays a significant role in shaping political awareness, setting the public agenda, and mobilizing political participation. As a result, digital-era elections are increasingly characterized by data-driven decision-making based on information and policy issues. A synthesis of knowledge and a model of the digital political dynamics of the new generation, encompassing the adaptation of political parties, digital political communication, political awareness, democratic values, and voting behavior, systematically explains the dynamic relationships between these factors. This provides new knowledge that can be applied to studying voting behavior and developing political strategies. And strengthening Thai democracy in the digital age appropriately.

Keywords: Political Party Dynamics, Election Behavior, Young Voters, Digital Political Communication

บทนำ

การเลือกตั้งถือเป็นกลไกพื้นฐานและเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้แสดงออกซึ่งเจตจำนงทางการเมืองผ่านการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ ออกกฎหมาย และกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยรวม การเลือกตั้งจึงมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางกฎหมายหรือพิธีกรรมทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง และคุณภาพของระบอบประชาธิปไตยในแต่ละสังคม (Dahl, 1989) ในมิติทางรัฐศาสตร์ การศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้งจึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถสะท้อนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศได้เป็นอย่างดี

ในบริบทของประเทศไทย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แม้ว่าพัฒนาการทางการเมืองจะเผชิญกับความผันผวนจากการรัฐประหาร ความขัดแย้งทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญหลายครั้ง แต่กระบวนการเลือกตั้งยังคงเป็นกลไกหลักในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่รัฐบาลและผู้ใช้อำนาจรัฐ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554) ตลอดระยะเวลากว่าเก้าทศวรรษที่ผ่านมา ระบบพรรคการเมืองไทยได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนมีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น ในอดีต พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนไทยมักถูกอธิบายผ่านกรอบแนวคิดเรื่องการเมืองแบบอุปถัมภ์ (Clientelism) ซึ่งความสัมพันธ์

ระหว่างนักการเมืองกับประชาชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ การพึ่งพาอาศัยกัน และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มเครือญาติ และหัวคะแนนมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน (Laothamatas, 1996) พรรคการเมืองจำนวนมากจึงมุ่งสร้างฐานเสียงผ่านเครือข่ายอุปถัมภ์มากกว่าการแข่งขันเชิงนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจ การขยายตัวของการศึกษา และกระบวนการพัฒนาเมืองได้ส่งผลให้ประชาชนมีความเป็นอิสระทางความคิดมากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบพฤติกรรมการเลือกตั้งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาอิทธิพลทางสังคมไปสู่การพิจารณาทางเลือกทางการเมืองบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผลมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยิ่งมีความชัดเจนในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทย การขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, X (Twitter), YouTube, Instagram และ TikTok ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ ประชาชนไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลักเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่สามารถเข้าถึงข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง เปรียบเทียบข้อเท็จจริง แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะได้อย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่ทางการเมืองจากพื้นที่ทางกายภาพไปสู่พื้นที่ดิจิทัล (Digital Public Sphere) ซึ่งส่งผลต่อทั้งพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Castells, 2012)

ภายใต้บริบทดังกล่าว คนเจเนอเรชันใหม่ โดยเฉพาะ Generation Y และ Generation Z ได้กลายเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเมืองไทย คนรุ่นใหม่เหล่านี้เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล มีความคุ้นเคยกับการใช้สื่อออนไลน์ในการแสวงหาข้อมูลและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง อีกทั้งยังมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับประเด็นด้านสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความโปร่งใส ธรรมาภิบาล และประสิทธิภาพของนโยบายสาธารณะมากกว่าความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม (Inglehart, 2018) ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่แตกต่างจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอดีต ทั้งในด้านกระบวนการตัดสินใจ รูปแบบการรับข้อมูลข่าวสาร และความคาดหวังต่อพรรคการเมือง ปรากฏการณ์การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2566 เป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างชัดเจน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีบทบาทอย่างโดดเด่นทั้งในฐานะผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ผู้สร้างกระแสทางการเมืองบนสื่อออนไลน์ และผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดวาระสาธารณะ พรรคการเมืองหลายพรรคจึงต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการเมืองแบบดั้งเดิมไปสู่การเมืองเชิงนโยบายและการสื่อสารดิจิทัล โดยมุ่งสร้างความเชื่อมโยงกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ผ่านนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจ การศึกษา คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และการปฏิรูปทางการเมือง

แม้ว่าจะมีการศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนไทยจำนวนมากในอดีต แต่งานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการอธิบายอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบอุปถัมภ์ ขณะที่การศึกษาที่บูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างพลวัตของพรรคการเมือง การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล และพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในกรอบการวิเคราะห์เดียวกันยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในบริบทการเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเมืองดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาพลวัตของพรรคการเมืองและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดด้านพฤติกรรมการเลือกตั้ง การขัดเกลาทางการเมือง การเลือกอย่างมีเหตุผล และการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวของพรรคการเมืองกับพฤติกรรมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองร่วมสมัยและแนวโน้มพัฒนาการของประชาธิปไตยไทยในอนาคต

พลวัตของพรรคการเมืองไทยในบริบทสังคมดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการขยายตัวของอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ที่ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ พรรคการเมือง และประชาชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างรวดเร็ว สังคมไทยเองก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสดังกล่าวเช่นเดียวกัน ส่งผลให้พรรคการเมืองจำเป็นต้องปรับตัวทั้งในด้านการบริหารจัดการองค์กร การกำหนดนโยบาย และการสื่อสารทางการเมือง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมและความคาดหวังของประชาชนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในอดีต พรรคการเมืองไทยดำเนินกิจกรรมทางการเมืองภายใต้บริบทของการเมืองแบบตัวแทนที่อาศัยเครือข่ายอุปถัมภ์ (Patron-Client System) เป็นกลไกสำคัญในการระดมคะแนนเสียง พรรคการเมืองจำนวนมากพึ่งพาหัวคะแนน ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองในการสร้างฐานเสียงและรักษาอิทธิพลทางการเมือง โดยความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนมักอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และความใกล้ชิดเชิงบุคคลมากกว่าการแข่งขันเชิงนโยบาย (Laothamatas, 1996) เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล รูปแบบดังกล่าวเริ่มเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเพิ่มขึ้นของผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างจากประชาชนในอดีต

การเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, X (Twitter), YouTube, Instagram และ TikTok ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วและหลากหลายมากขึ้น พรรคการเมืองจึงไม่สามารถผูกขาดการสื่อสารผ่านสื่อกระแสหลักหรือเวทีปราศรัยแบบเดิมได้อีกต่อไป หากแต่ต้องแข่งขันกันในพื้นที่ดิจิทัลซึ่งประชาชนสามารถโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลได้อย่างทันทีทันใด (Castells, 2012) สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การสื่อสารทางการเมืองเปลี่ยนจากรูปแบบการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ไปสู่การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) และการสื่อสารแบบเครือข่าย มากขึ้น

พลวัตสำคัญประการหนึ่งของพรรคการเมืองไทยในยุคดิจิทัล คือ การเปลี่ยนผ่านจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ ไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย (Policy-Oriented Politics) พรรคการเมืองเริ่มให้ความสำคัญกับการนำเสนอนโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนมากขึ้น โดยเฉพาะนโยบายด้านเศรษฐกิจดิจิทัล การศึกษา เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และสวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและสอดคล้องกับพฤติกรรมความคาดหวังของคนเจเนอเรชันใหม่ (วริศรา ศิริชานนท์, 2562) การแข่งขันทางการเมืองจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการสร้างเครือข่ายทางการเมืองในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการแข่งขันด้านความคิด นโยบาย และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ โดยมักใช้สื่อดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนอีกด้วย (ภัสสร คงเอียด, 2569)

นอกจากนี้ พรรคการเมืองไทยยังต้องปรับตัวในด้านการสร้างภาพลักษณ์ทางการเมือง (Political Branding) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และธรรมาภิบาล พรรคการเมืองจึงใช้กลยุทธ์การสื่อสารสมัยใหม่ เช่น การสร้างเนื้อหาบนสื่อสังคมออนไลน์ การถ่ายทอดสด (Live Streaming) การสื่อสารผ่านอินฟลูเอนเซอร์ทางการเมือง และการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งและออกแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2566 ถือเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนพลวัตของพรรคการเมืองไทยในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน เนื่องจากพรรคการเมืองหลายพรรคสามารถปรับตัวและใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือหลักในการรณรงค์หาเสียง ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

(นนทรัตน์ สุวรรณพงศ์, 2563) โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนที่มีอัตราการใช้สื่อดิจิทัลสูง การสื่อสารทางการเมืองจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเวทีปราศรัยหรือสื่อกระแสหลักรูปแบบเดิม แต่ได้ขยายขอบเขตไปสู่พื้นที่ออนไลน์ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและโต้ตอบได้ตลอดเวลา (ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ, 2567) ส่งผลให้การรับรู้ทางการเมือง ทัศนคติ และพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนได้รับอิทธิพลจากสื่อดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งมีส่วนเปลี่ยนรูปแบบการตัดสินใจทางการเมืองไปจากอดีต (พิรงรอง รามสูต, 2564)

แม้ว่าสื่อดิจิทัลจะสร้างโอกาสใหม่ให้กับพรรคการเมืองในการเข้าถึงประชาชน แต่ก็ทำให้พรรคการเมืองเผชิญกับความท้าทายหลายประการเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาข่าวปลอม (Fake News) ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) และการสร้างวาทกรรมความเกลียดชัง (Hate Speech) ทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพของการรับรู้ข้อมูลและการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชน (ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, 2562) นอกจากนี้ ความรวดเร็วของการสื่อสารในยุคดิจิทัลยังทำให้พรรคการเมืองต้องเผชิญกับการตรวจสอบจากสาธารณชน (Public Scrutiny) อย่างเข้มข้นและเรียลไทม์มากขึ้น หากพรรคการเมืองขาดความโปร่งใส มีพฤติกรรมย้อนแย้ง หรือไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนได้ทันท่วงที ก็อาจส่งผลให้สูญเสียความนิยมและความน่าเชื่อถือทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน (พิจิตรา สึคาโมโต้ และวิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2564)

กล่าวโดยสรุป พลวัตของพรรคการเมืองไทยในบริบทสังคมดิจิทัลสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการเมืองไทยจากการเมืองแบบอุปถัมภ์สู่การเมืองเชิงนโยบาย จากการสื่อสารทางเดียวสู่การสื่อสารแบบเครือข่าย และจากการเมืองที่ยึดโยงกับพื้นที่ทางกายภาพสู่การเมืองที่ดำเนินอยู่ในพื้นที่ดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้พรรคการเมืองต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันทางการเมือง ขณะเดียวกันก็ทำให้ประชาชน โดยเฉพาะคนเจเนอเรชันใหม่ มีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการกำหนดทิศทางทางการเมืองของประเทศผ่านกระบวนการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ

พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่

พฤติกรรมการเลือกตั้ง (Electoral Behavior) เป็นกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนในการเลือกผู้แทนหรือพรรคการเมืองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง โดยเป็นผลมาจากปัจจัยที่หลากหลายทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิทยา และสภาพแวดล้อมทางการเมือง (Campbell et al., 1960) ในบริบทของสังคมไทย การศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้งได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจพัฒนาการทางการเมืองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเกิดขึ้นของสังคมดิจิทัลได้ส่งผลให้พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน โดยเฉพาะคนเจเนอเรชันใหม่ มีลักษณะแตกต่างจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอดีตอย่างมีนัยสำคัญ

คนเจเนอเรชันใหม่ (New Generation) ในบริบทของบทความนี้ คือ ประชาชนในกลุ่ม Generation Y (Millennials) และ Generation Z ซึ่งเป็นกลุ่มที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ คนรุ่นใหม่เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว มีความเป็นอิสระทางความคิดสูง เปิดรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีแนวโน้มตั้งคำถามต่ออำนาจหรือสถาบันทางการเมืองมากกว่าคนรุ่นก่อน (Inglehart, 2018) คุณลักษณะดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการรับรู้ทางการเมืองและการตัดสินใจเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่แตกต่างไปจากรูปแบบการเมืองแบบดั้งเดิมที่เคยมีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

1. การตัดสินใจบนฐานข้อมูลข่าวสาร

ลักษณะเด่นประการสำคัญของคนเจเนอเรชันใหม่ คือ การตัดสินใจทางการเมืองบนพื้นฐานของข้อมูลข่าวสารและการวิเคราะห์เหตุผลมากกว่าการยึดโยงกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือระบบอุปถัมภ์ คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงข้อมูลทางการเมืองจากแหล่งต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ทั้งสื่อกระแสหลัก เว็บไซต์ข่าว สื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนช่องทางการสื่อสารโดยตรงของพรรคการเมืองและนักการเมือง ส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลและประเมินทางเลือกอย่างเป็นระบบมากขึ้น

การเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากหลายช่องทางยังทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มตรวจสอบข้อเท็จจริงและเปรียบเทียบนโยบายของพรรคการเมืองก่อนตัดสินใจเลือกตั้ง แตกต่างจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอดีตที่อาจได้รับอิทธิพลจากผู้นำท้องถิ่นหรือเครือข่ายทางสังคมเป็นหลัก ดังนั้น ความสามารถในการนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน และน่าเชื่อถือจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการได้รับการสนับสนุนจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่

2. การให้ความสำคัญกับนโยบายสาธารณะ

คนเจเนอเรชันใหม่มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับนโยบายสาธารณะมากกว่าความนิยมส่วนบุคคลของนักการเมืองหรือความผูกพันต่อพรรคการเมืองแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต การศึกษา เศรษฐกิจดิจิทัล การจ้างงาน สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และสวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออนาคตของคนรุ่นใหม่

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory) ที่เสนอว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองหรือผู้สมัครที่สามารถตอบสนองผลประโยชน์หรือความคาดหวังของตนได้มากที่สุด (Downs, 1957) ดังนั้น การแข่งขันทางการเมืองในปัจจุบันจึงมีลักษณะเป็นการแข่งขันด้านนโยบายและวิสัยทัศน์มากขึ้น ขณะที่พรรคการเมืองจำเป็นต้องพัฒนานโยบายที่มีความเป็นไปได้และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัล

การเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ได้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง โดยไม่จำกัดอยู่เพียงการใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการติดตามข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์นโยบาย การร่วมรณรงค์ทางการเมือง และการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวโน้มของ “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizens) ที่ไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสารทางการเมือง แต่ยังเป็นผู้สร้างเนื้อหา (Content Creator) ผู้เผยแพร่ข้อมูล และผู้กำหนดวาระสาธารณะร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม สื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองใหม่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางทางการเมืองได้มากกว่าที่เคย

4. การเมืองเชิงคุณค่าและอัตลักษณ์

นอกจากการให้ความสำคัญกับนโยบายสาธารณะแล้ว คนเจเนอเรชันใหม่ยังให้ความสำคัญกับประเด็นด้านคุณค่าและอัตลักษณ์ทางการเมืองมากขึ้น เช่น สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคทางเพศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรมทางสังคม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ

ประเด็นเหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงจากการเมืองเชิงผลประโยชน์ (Material Politics) ไปสู่การเมืองเชิงคุณค่า (Post-Material Politics) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย (Inglehart, 2018) คนรุ่นใหม่จึงมักสนับสนุนพรรคการเมืองที่สามารถสะท้อนอุดมการณ์และคุณค่าที่ตนยึดถือได้มากกว่าการเลือกพรรคการเมืองจากผลประโยชน์เฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว

5. การลดลงของความผูกพันทางพรรคการเมือง

งานศึกษาหลายชิ้นพบว่า คนเจเนอเรชันใหม่มีแนวโน้มลดความผูกพันต่อพรรคการเมืองแบบถาวร (Party Identification) เมื่อเปรียบเทียบกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอดีต โดยพร้อมที่จะเปลี่ยนการสนับสนุนไปยังพรรคการเมืองอื่นหากเห็นว่าพรรคเดิมไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของตนได้

ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้การแข่งขันทางการเมืองมีความเข้มข้นมากขึ้น เนื่องจากพรรคการเมืองไม่สามารถพึ่งพาฐานเสียงเดิมได้อย่างมั่นคง แต่ต้องรักษาความเชื่อมั่นของประชาชนผ่านการดำเนินนโยบาย การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างความโปร่งใสในการทำงานอย่างต่อเนื่อง

สรุป พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทย สะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของวัฒนธรรมทางการเมืองจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย จากการรับข้อมูลแบบทางเดียวไปสู่การมีส่วนร่วมผ่านสื่อดิจิทัล และจากการยึดโยงกับพรรคการเมืองแบบดั้งเดิมไปสู่การตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล คุณค่า และอุดมการณ์ทางการเมือง การทำความเข้าใจพฤติกรรมดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์พลวัตทางการเมืองไทยและการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคต

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมการเลือกตั้ง

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลให้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะในประเทศที่มีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย สื่อสังคมออนไลน์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สาธารณะใหม่ (Digital Public Sphere) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แสดงออกทางความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล และมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง (Castells, 2012) ในบริบทของประเทศไทย การขยายตัวของแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Facebook, X (Twitter), YouTube, Instagram, TikTok และ LINE ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองและพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มคนเจเนอเรชันใหม่ที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล

ในอดีต การรับรู้ข้อมูลทางการเมืองของประชาชนไทยส่วนใหญ่เกิดขึ้นผ่านสื่อกระแสหลัก เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งเป็นการสื่อสารในลักษณะทางเดียว โดยประชาชนมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร ขณะที่สื่อเป็นผู้กำหนดประเด็นและทิศทางของข้อมูลข่าวสาร (McCombs & Shaw, 1972) การเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และสามารถเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้ผลิตเนื้อหาทางการเมือง ได้ในเวลาเดียวกัน ส่งผลให้กระบวนการสื่อสารทางการเมืองมีลักษณะเป็นเครือข่าย มากขึ้น

สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนในหลายมิติ ประการแรก คือ การสร้างการรับรู้ทางการเมือง เนื่องจากแพลตฟอร์มดิจิทัลเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถติดตามข่าวสารทางการเมืองได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายของพรรคการเมือง การอภิปรายทางการเมือง การรณรงค์หาเสียง หรือการตรวจสอบการทำงานของนักการเมือง การเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลายช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถเปรียบเทียบจุดยืนทางการเมืองและประเมินทางเลือกต่าง ๆ ก่อนตัดสินใจเลือกตั้งได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้น (Norris, 2000)

ประการที่สอง สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระสาธารณะ (Agenda Setting) และการสร้างกรอบความคิดทางการเมือง แม้ว่าสื่อกระแสหลักจะยังคงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของประชาชน แต่สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถร่วมกันสร้างและผลักดันประเด็นทางการเมืองเข้าสู่ความสนใจของสังคมได้โดยตรง ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้รับการพูดถึงอย่างกว้างขวางบนโลกออนไลน์ เช่น ปัญหา

เศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำ สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม หรือการปฏิรูปการเมือง มักส่งผลต่อทัศนคติและการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการติดตามสถานการณ์ทางการเมือง

ประการที่สาม สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political Identity Formation) ของคนเจเนอเรชันใหม่ เนื่องจากพื้นที่ออนไลน์เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มคนที่มีแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองใกล้เคียงกัน เกิดเป็นชุมชนทางการเมืองในโลกดิจิทัล (Digital Political Communities) ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และประสบการณ์ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองและพัฒนาอัตลักษณ์ทางการเมืองของตนเอง ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งในที่สุด

ประการที่สี่ สื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนรูปแบบการรณรงค์หาเสียงของพรรคการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ พรรคการเมืองในยุคดิจิทัลไม่สามารถพึ่งพาการหาเสียงผ่านเวทีปราศรัยหรือสื่อกระแสหลักเพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับประชาชน โดยเฉพาะการผลิตเนื้อหาที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น เช่น คลิปวิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก การถ่ายทอดสด และการสื่อสารแบบโต้ตอบ (Interactive Communication) การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2566 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพรรคการเมืองที่สามารถใช้สื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถสร้างการรับรู้และขยายฐานผู้สนับสนุนได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่

นอกจากนี้ สื่อสังคมออนไลน์ยังส่งผลต่อการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Mobilization) ของประชาชน ผ่านการเผยแพร่ข้อมูล การเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรม และการสร้างเครือข่ายทางการเมืองออนไลน์ ทำให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ง่ายขึ้น ทั้งในรูปแบบของการรณรงค์ การแสดงความคิดเห็น การลงชื่อสนับสนุนข้อเรียกร้อง หรือแม้แต่การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในโลกแห่งความเป็นจริง สื่อสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทในการขยายพื้นที่ทางการเมืองและเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

แม้ว่าสื่อสังคมออนไลน์จะสร้างโอกาสในการพัฒนาประชาธิปไตยและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ก็มีข้อจำกัดและผลกระทบเชิงลบที่ควรพิจารณาเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาการเผยแพร่ข่าวปลอม ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) และข้อมูลที่สร้างความเข้าใจผิด (Misinformation) ซึ่งสามารถส่งผลต่อการรับรู้และการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนได้ (ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, 2562) นอกจากนี้ อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มดิจิทัลยังมีแนวโน้มคัดเลือกข้อมูลที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของผู้ใช้งาน ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ห้องสะท้อนเสียง (Echo Chamber) ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกทางความคิดและการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) ในสังคมที่รุนแรงขึ้น (เอกพล เธียรจารุวัฒน์, 2563)

ดังนั้น อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งจึงมีลักษณะเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล ในด้านหนึ่ง สื่อสังคมออนไลน์ช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และสร้างความตื่นตัวทางการเมืองให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะคนเจเนอเรชันใหม่ แต่อีกด้านหนึ่งก็อาจเป็นช่องทางของการบิดเบือนข้อมูลและการสร้างความขัดแย้งทางการเมืองได้เช่นกัน การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) และการส่งเสริมวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สื่อสังคมออนไลน์สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต

พลวัตพรรคการเมืองกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทย

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า พลวัตของพรรคการเมืองและพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัล โดยการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม เทคโนโลยีสารสนเทศ และวัฒนธรรมทางการเมือง ได้ส่งผลให้ทั้งพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องปรับตัวไปพร้อมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างพรรคการเมืองกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์แบบพลวัต (Dynamic Interaction) ที่มีตัวแปรด้านสื่อดิจิทัล การรับรู้ทางการเมือง และคุณค่าประชาธิปไตยเป็นกลไกเชื่อมโยงสำคัญ

ในอดีต พรรคการเมืองไทยดำเนินบทบาทภายใต้บริบทของการเมืองแบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Politics) ซึ่งอาศัยเครือข่ายทางสังคม ผู้นำท้องถิ่น และหัวคะแนนเป็นกลไกสำคัญในการระดมคะแนนเสียง ขณะที่ประชาชนจำนวนมากตัดสินใจเลือกตั้งบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความใกล้ชิดทางสังคม หรือผลประโยชน์ที่ได้รับจากนักการเมือง (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2562) แต่ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจ การยกระดับการศึกษา และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลให้รูปแบบดังกล่าวค่อย ๆ ลดบทบาทลง และถูกแทนที่ด้วยการเมืองเชิงนโยบาย (Policy-Oriented Politics) โดยประชาชนเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับนโยบาย วิสัยทัศน์ และความสามารถของพรรคการเมืองในการแก้ไขปัญหาสาธารณะในระดับมหภาคมากขึ้น (สิริพรรณ นกสวน สวัสดี, 2562) ภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัล พรรคการเมืองจึงต้องปรับตัวในหลายมิติ ทั้งด้านการกำหนดนโยบาย การสื่อสารทางการเมือง และการสร้างภาพลักษณ์องค์กร โดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับประชาชน พรรคการเมืองที่สามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบนิเวศดิจิทัล (Digital Ecosystem) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวโน้มที่จะสร้างการรับรู้ ความเชื่อมั่น และการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากประชาชนได้มากกว่าพรรคการเมืองที่ยังคงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการเมืองเชิงเครือข่ายอุปถัมภ์ ไปสู่การเมืองเชิงเครือข่ายดิจิทัล อย่างชัดเจน

ขณะเดียวกัน คนเจเนอเรชันใหม่ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล ได้พัฒนารูปแบบการรับรู้และการตัดสินใจทางการเมืองที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสาร ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพของนโยบายมากขึ้น (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2563) การตัดสินใจเลือกตั้งจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความผูกพันต่อพรรคการเมืองแบบถาวร (Party Identification) เหมือนในอดีต แต่เป็นการประเมินทางเลือกทางการเมืองบนพื้นฐานของข้อมูล เหตุผล และคุณค่าทางประชาธิปไตย หรือการตัดสินใจบนพื้นฐานของประเด็นปัญหา (Issue-Based Voting) (สติธร ธนานิธิโชติ, 2562)

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมสามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลได้ว่า การปรับตัวของพรรคการเมืองในยุคดิจิทัลส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ การรับรู้ดังกล่าวนำไปสู่การก่อตัวของทัศนคติทางการเมือง ความเชื่อมั่นทางการเมือง และคุณค่าประชาธิปไตย ก่อนจะส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งในที่สุด กล่าวได้ว่า การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัลทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน ที่สำคัญระหว่างพรรคการเมืองกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน

นอกจากนี้ ผลการสังเคราะห์ยังบ่งชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่สามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่

1. มิติด้านพรรคการเมือง (Political Party Dimension)

ประกอบด้วยการกำหนดนโยบาย การสร้างภาพลักษณ์ผู้นำ ความน่าเชื่อถือของพรรคการเมืองและความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหาของประชาชน พรรคการเมืองที่สามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศที่ชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่จะได้รับการสนับสนุนมากกว่า

2. มิติด้านสื่อดิจิทัล (Digital Media Dimension)

สื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นช่องทางหลักในการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้ข้อมูลทางการเมืองสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง

3. มิติด้านการรับรู้ทางการเมือง (Political Awareness Dimension)

การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัลส่งผลต่อระดับการรับรู้ทางการเมืองของประชาชน ยิ่งประชาชนมีความรู้และความเข้าใจทางการเมืองมากเท่าใด ก็ยิ่งมีแนวโน้มตัดสินใจเลือกตั้งบนพื้นฐานของเหตุผลมากขึ้นเท่านั้น

4. มิติด้านคุณค่าประชาธิปไตย (Democratic Values Dimension)

คนเจเนอเรชันใหม่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการเลือกสนับสนุนพรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่มิได้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของพรรคการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวของพรรคการเมือง เทคโนโลยีดิจิทัล การรับรู้ทางการเมือง และคุณค่าประชาธิปไตยที่หล่อหลอมขึ้นในบริบทของสังคมดิจิทัลร่วมสมัย อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปต่อยอดในการศึกษาเชิงประจักษ์และการพัฒนาแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model: SEM) ในอนาคตได้

พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในยุคดิจิทัลเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยสำคัญ 4 มิติที่ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ เริ่มต้นจากมิติด้านพรรคการเมืองที่ต้องมีความสามารถในการนำเสนอนโยบาย ภาพลักษณ์ผู้นำ และทิศทางการพัฒนาประเทศที่ชัดเจนตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ ควบคู่ไปกับการใช้มิติด้านสื่อดิจิทัลซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือหลักในการกระจายข่าวสารอย่างรวดเร็วและเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง การเข้าถึงข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัลนี้ยังช่วยยกระดับมิติด้านการรับรู้ทางการเมือง ทำให้ผู้คนมีความรู้ความเข้าใจและมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจเลือกตั้งบนพื้นฐานของเหตุผลมากขึ้น ซึ่งสอดรับกับมิติด้านคุณค่าประชาธิปไตยที่คนเจเนอเรชันใหม่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความโปร่งใส ดังนั้น การตัดสินใจทางการเมืองของคนกลุ่มนี้จึงมิได้เกิดจากอิทธิพลของตัวพรรคการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่เป็นพลวัตที่หล่อหลอมขึ้นจากทั้งสี่มิติภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัลร่วมสมัย ซึ่งองค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อต่อยอดสู่การศึกษาเชิงประจักษ์และการพัฒนาแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ในอนาคตได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง พฤติกรรมการเลือกตั้ง การสื่อสารทางการเมือง และสังคมดิจิทัล พบว่า การอธิบายพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยไม่สามารถอธิบายได้ด้วยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมือง เทคโนโลยีดิจิทัล การรับรู้ทางการเมือง และคุณค่าประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นพร้อมกันในสังคมร่วมสมัย

ภาพที่ 1 แบบจำลองพลวัตการเมืองดิจิทัลของคนเจเนอเรชันใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบจำลองพลวัตการเมืองดิจิทัลของคนเจเนอเรชันใหม่ (Digital Political Dynamics Model: DPDM) ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างการปรับตัวของพรรคการเมืองกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่ ภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัล โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. การปรับตัวของพรรคการเมือง (Political Party Adaptation)

พรรคการเมืองจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน การสร้างภาพลักษณ์องค์กรที่ทันสมัย และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล (Digital Political Communication)

สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองใหม่ที่เชื่อมโยงพรรคการเมืองกับประชาชน ทำให้การสื่อสารทางการเมืองเปลี่ยนจากรูปแบบทางเดียวไปสู่การสื่อสารแบบโต้ตอบ พรรคการเมืองสามารถเข้าถึงประชาชนได้โดยตรง ขณะที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ และมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง

3. การรับรู้ทางการเมือง (Political Awareness)

การเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัลส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะคนเจเนอเรชันใหม่มีระดับการรับรู้ทางการเมืองสูงขึ้น สามารถวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และประเมินนโยบายของพรรคการเมืองได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้ง

4. คุณค่าประชาธิปไตยและอัตลักษณ์ทางการเมือง (Democratic Values and Political Identity)

คนเจเนอเรชันใหม่ให้ความสำคัญกับคุณค่าประชาธิปไตย เช่น สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งมีแนวโน้มกำหนดอัตลักษณ์ทางการเมืองของตนเองผ่านประเด็นสาธารณะและคุณค่าทางสังคมมากกว่าความผูกพันกับพรรคการเมืองแบบดั้งเดิม

5. พฤติกรรมการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Electoral Behavior and Political Participation)

การตัดสินใจเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่มีลักษณะเป็นการเลือกบนฐานข้อมูลข่าวสารและนโยบาย (Issue-Based Voting) มากกว่าการเลือกบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือระบบอุปถัมภ์ นอกจากนี้ คนรุ่นใหม่ยังมีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในโลกออนไลน์และโลกแห่งความเป็นจริง

แบบจำลอง DPDM แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวของพรรคการเมืองเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างปฏิสัมพันธ์กับประชาชนผ่านการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ทางการเมืองของคนเจเนอเรชันใหม่ การรับรู้ดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาคุณค่าประชาธิปไตยและอัตลักษณ์ทางการเมือง ก่อนจะส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระยะยาว องค์ความรู้ใหม่นี้สะท้อนให้เห็นว่าการเมืองไทยในยุคดิจิทัลกำลังเปลี่ยนผ่านจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ ไปสู่การเมืองแบบเครือข่ายดิจิทัล ซึ่งประชาชน โดยเฉพาะคนเจเนอเรชันใหม่ มีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการกำหนดทิศทางทางการเมืองผ่านการใช้ข้อมูล การมีส่วนร่วม และการตรวจสอบอำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง

สรุป

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชน ซึ่งได้เปลี่ยนผ่านจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ที่อาศัยเครือข่ายทางสังคมและผลประโยชน์เชิงบุคคลไปสู่การเมืองเชิงนโยบายและการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสาร ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ผลการศึกษาพบว่า พรรคการเมืองไทยได้ปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย การสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองและการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับประชาชน ขณะที่คนเจเนอเรชันใหม่ ประกอบด้วยประชาชนในกลุ่ม Generation Y และ Generation Z มีลักษณะการตัดสินใจทางการเมืองที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยให้ความสำคัญกับนโยบายสาธารณะ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรับผิดชอบของพรรคการเมืองและคุณค่าประชาธิปไตยมากกว่าความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์หรือความผูกพันต่อพรรคการเมืองแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการรับรู้ทางการเมือง กำหนดวาระสาธารณะและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นแหล่งข้อมูลหลักในการติดตามสถานการณ์ทางการเมือง ส่งผลให้การตัดสินใจเลือกตั้งมีลักษณะเป็นการเลือกบนฐานข้อมูลข่าวสารและประเด็นนโยบาย (Issue-Based Voting) มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้พรรคการเมืองต้องเผชิญกับการแข่งขันทางการเมืองที่เข้มข้นขึ้นในพื้นที่ดิจิทัล จากการสังเคราะห์องค์ความรู้แบบจำลองพลวัตการเมืองดิจิทัลของคนเจเนอเรชันใหม่ (Digital Political Dynamics Model: DPDM) ซึ่งอธิบายว่า การปรับตัวของพรรคการเมืองส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางการเมือง การก่อรูปของคุณค่าประชาธิปไตย และพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่ ก่อนจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในระยะยาว กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองและพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนเจเนอเรชันใหม่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของการเมืองไทยจาก “การเมืองแบบอุปถัมภ์” สู่ “การเมืองแบบเครือข่ายดิจิทัล” ที่ประชาชนมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการกำหนดทิศทางทางการเมืองผ่านการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วม และการตรวจสอบอำนาจรัฐ อันเป็นพัฒนาการสำคัญ

ของระบอบประชาธิปไตยไทยในยุคดิจิทัล และเป็นแนวโน้มที่พรรคการเมืองทุกพรรคจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีสิทธิเลือกตั้งรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา. (2562). ข่าวลวงบนสื่อสังคมออนไลน์: ความตระหนักรู้และรู้เท่าทันสื่อของดิจิทัลเนทีฟไทย. วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์, 23(1), 72-85.

นนทรัตน์ สุวรรณพงศ์. (2563). กลยุทธ์การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 (การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2563). การเมืองแห่งความหวังและความกลัว: วิเคราะห์การเลือกตั้ง 24 มีนาคม 2562. รัฐศาสตร์สาร, 41(1), 1-28.

พิจิตรา สึคาโมโต้ และวิไลวรรณ จงวิไลเกษม. (2564). นิเวศสื่อและข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของไทยในยุคดิจิทัลดิสรัปชัน. วารสารนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 39(3), 1-22.

พิรงรอง รามสูต. (2564). สื่อสังคมกับการเมืองไทยในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภัสสร คงเอียด. (2569). กลยุทธ์การหาเสียงผ่านสื่อดิจิทัลของพรรคการเมืองไทยในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566. วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยชินวัตร, 3(1), 38-52.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2554). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วริศรา ศิริชานนท์. (2562). ความคาดหวังและแนวโน้มพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่ต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2562: กรณีศึกษานักศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. วารสารธรรมศาสตร์, 38(3), 69-87.

ศุภกร เชิดชูธีรกุล และสมบูรณ์ สุขสำราญ. (2567). การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคก้าวไกลในปัจจุบัน. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(2), 1-15.

สติธร ธนานิธิโชติ. (2562). พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนรุ่นใหม่ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 17(3), 5-26.

สิริพรรณ นกสวน สวัสดี. (2562). พลวัตของการเลือกตั้งและพฤติกรรมผู้ลงคะแนนเสียงในการเมืองไทยร่วมสมัย. รัฐศาสตร์สาร, 40(2), 1-35.

เอกพล เธียรจารุวัฒน์. (2563). พื้นที่สาธารณะ ปรากฏการณ์ห้องสะท้อนเสียง และการแบ่งขั้วทางการเมืองบนทวิตเตอร์ในช่วงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562. วารสารนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 38(3), 41-68.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2562). เครือข่ายหัวคะแนนกับการเมืองแบบอุปถัมภ์ในการเลือกตั้งของไทย. วารสารการเมืองการปกครอง, 9(1), 58-75.

Campbell, A. et al. (1960). The American Voter. New York: John Wiley & Sons.

Castells, M. (2012). Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age. Cambridge, UK: Polity Press.

Dahl, R. A. (1989). Democracy and Its Critics. New Haven, CT: Yale University Press.

Downs, A. (1957). An Economic Theory of Democracy. New York: Harper & Row.

Inglehart, R. (2018). Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Laothamatas, A. (1996). A Tale of Two Democracies: Conflicting Perceptions of Elections and Democracy in Thailand. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

McCombs, M. & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. Public Opinion Quarterly, 36(2), 176–187.

Norris, P. (2000). A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

ช่องโหว่เชิงโครงสร้างของเกณฑ์อายุในกฎหมายอาญาไทยกับการประเมินความเหมาะสมทางการแพทย์ในคดีร้ายแรงของผู้เยาว์

STRUCTURAL LOOPHOLES OF AGE CRITERIA IN THAI CRIMINAL LAW AND MEDICAL FITNESS ASSESSMENT IN JUVENILE SERIOUS OFFENSE CASES

อมรรัตน์ ม่วงกลิ่น[1], พระปลัดชาณรงค์ ประเสริฐศรี[2*]
Amornrat Moungklin[1], Phrapalad Chanarong Prasertsri[2*]
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
วัดไตรรัตนาราม กรุงเทพมหานคร
Wat Trairattanaram, Bangkok
*Corresponding Author E-mail: chainoyprasert@gmail.com
Received May 27, 2026; Revised June 25, 2026; Accepted July 7, 2026

บทคัดย่อ

มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความเหมาะสมทางการแพทย์กับช่องโหว่ด้านเกณฑ์อายุในการกำหนดความรับผิดทางอาญาของผู้เยาว์ในคดีร้ายแรงของประเทศไทย ภายหลังการบังคับใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565 ที่ขยายเกณฑ์อายุขั้นต่ำในการรับโทษจาก 10 ปี เป็น 12 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาอายุตามปฏิทินเป็นเกณฑ์ตายตัวได้ก่อให้เกิดช่องโหว่เชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะในกรณีคดีอุกฉกรรจ์ร้ายแรงและการที่ผู้เยาว์ถูกเครือข่ายอาชญากรรมแสวงหาประโยชน์เป็นเครื่องมือเพื่อหลบเลี่ยงกฎหมาย จากการศึกษาพบว่า ข้อมูลทางประสาทวิทยาศาสตร์ยืนยันเด่นชัดว่า สมองส่วนหน้า ที่ทำหน้าที่ควบคุมการยับยั้งชั่งใจและประเมินผลกระทบระยะยาว ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนกว่าจะถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุประมาณ 23–25 ปี ผ่านกระบวนการ ส่งผลให้ระดับพัฒนาการและวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้เยาว์แต่ละรายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ สถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้เยาว์ไทยที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง สะท้อนถึงข้อจำกัดของมาตรการฟื้นฟูในปัจจุบันที่ยังไม่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองเด็กกับการเยียวยาผู้เสียหายและสร้างความปลอดภัยให้แก่สังคมได้ บทความนี้จึงเสนอให้ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยเปลี่ยนผ่านจากการยึดเกณฑ์อายุแบบตายตัว ไปสู่แนวคิดทางนิติจิตเวชที่มุ่งประเมิน สมรรถภาพในการรับผิด เป็นรายบุคคล ผ่านกลไกสหวิชาชีพร่วมกันระหว่างนักกฎหมาย แพทย์ และนักจิตวิทยา ตลอดจนการนำระบบทวิทางเลือก มาประยุกต์ใช้ เพื่อบูรณาการมาตรการลงทัณฑ์ตามสัดส่วนความผิดควบคู่กับการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเปิดช่องให้พิจารณาคดีร้ายแรงในระบบผู้ใหญ่ได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ อันเป็นการยกระดับความยุติธรรมเชิงสารัตถะและความเชื่อมั่นของสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความรับผิดทางอาญาของผู้เยาว์, เกณฑ์อายุ, นิติจิตเวช, สมรรถภาพในการรับผิด

Abstract

analyzes the relationship between medical fitness concepts and loopholes in age-based criminal responsibility for juvenile offenders in serious crimes in Thailand. Following the

enactment of the Criminal Code Amendment Act (No. 29) B.E. 2565 (2022), which raised the minimum age of criminal responsibility from 10 to 12 years to align with international human rights standards, relying solely on chronological age has created structural loopholes. This is particularly evident in heinous crimes and instances where minors are exploited by criminal networks as tools to evade law enforcement. The study reveals that neuroscientific evidence clearly demonstrates that the prefrontal cortex responsible for impulse control and long-term decision-making remains immature until early adulthood (approximately 23–25 years old) through the processes of synaptic pruning and myelination. Consequently, cognitive development and emotional maturity vary significantly among individual minors. Furthermore, the steady increase in juvenile recidivism rates in Thailand from 2019 to 2022 highlights the limitations of current rehabilitation measures, which fail to balance child protection with victim remedy and public safety. Therefore, this article proposes a reform of the Thai juvenile justice system, shifting from rigid age limits to a forensic psychiatry framework that evaluates individual criminal responsibility capacity. This approach requires a multidisciplinary mechanism involving legal, medical, and psychological professionals. Additionally, adopting the Dual-Track System recommended by the UNODC would integrate proportional retributive justice with social welfare rehabilitation. This system would allow serious juvenile offenses to be prosecuted under the adult criminal justice system under specific conditions, ultimately enhancing substantive justice and restoring public confidence.

Keywords: Juvenile Criminal Responsibility, Age Limit, Forensic Psychiatry, Criminal Responsibility Capacity

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาการกระทำความผิดร้ายแรงของผู้เยาว์ได้ทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และโครงสร้างครอบครัว ขณะเดียวกัน ระบบกฎหมายอาญาของไทยยังคงยึด “เกณฑ์อายุ” เป็นหลักสำคัญในการกำหนดความรับผิดทางอาญา โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ผู้เยาว์ยังขาดวุฒิภาวะในการตัดสินใจเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ อย่างไรก็ดี การใช้เกณฑ์อายุเพียงลำพังไม่อาจสะท้อนระดับพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ และสุขภาพจิตของผู้เยาว์แต่ละรายได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดช่องโหว่เชิงโครงสร้างในกระบวนการพิจารณาคดีที่มีความร้ายแรง ในมิติทางการแพทย์และจิตเวชเด็ก และวัยรุ่นอยู่ในช่วงพัฒนาการของสมองที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมแรงกระตุ้น การประเมินผลกระทบ และการตัดสินใจเชิงเหตุผล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมเสี่ยงและความสามารถในการรับรู้ผลแห่งการกระทำของตนเอง (Steinberg, 2013) (Casey et al., 2008) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ World Health Organization ที่ระบุว่า สุขภาพจิตของเด็กและวัยรุ่นเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ต้องได้รับการประเมินอย่างเป็นระบบในกระบวนการคุ้มครองและยุติธรรม (World Health Organization, 2021) อีกทั้ง UNICEF ยังชี้ให้เห็นว่า การใช้เกณฑ์อายุเชิงตัวเลขโดยไม่พิจารณาสภาพจิตใจและพัฒนาการรายบุคคล อาจนำไปสู่การละเมิดหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (UNICEF, 2021)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทย การประเมิน ความเหมาะสมทางการแพทย์ หรือความสามารถทางจิตในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของผู้เยาว์ (Medical Fitness/Mental Competency) ยังมิได้

ถูกบูรณาการเป็นกลไกหลักในทุกคดี โดยเฉพาะคดีอาญาร้ายแรง ส่งผลให้การวินิจฉัยความรับผิดยังคงพึ่งพาเกณฑ์อายุเป็นสำคัญ มากกว่าการประเมินเชิงสหวิชาชีพ ระหว่างแพทย์ นักจิตวิทยา และนักกฎหมาย สภาพการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่สอดคล้องระหว่างข้อเท็จจริงทางการแพทย์กับหลักกฎหมาย กล่าวคือ ผู้เยาว์บางรายอาจมีศักยภาพในการเข้าใจผลของการกระทำ แต่ได้รับการยกเว้นความรับผิดในระดับสูง ขณะที่ผู้เยาว์อีกส่วนหนึ่งซึ่งมีภาวะบกพร่องทางจิตใจหรือพัฒนาการกลับไม่ได้รับการคัดกรองอย่างเหมาะสม (Mulvey & Schubert, 2012) ความคลาดเคลื่อนดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบที่ยึดอายุเป็นเกณฑ์ตายตัว โดยละเลยมิติด้านสุขภาพจิตและพัฒนาการมนุษย์ อันเป็นหัวใจสำคัญของความยุติธรรมเชิงสารัตถะ การขาดกลไกประเมินทางการแพทย์อย่างเป็นระบบไม่เพียงกระทบต่อสิทธิของผู้เยาว์เท่านั้น หากยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมโดยรวม

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเหมาะสมทางการแพทย์กับช่องโหว่ด้านเกณฑ์อายุในการกระทำความผิดร้ายแรงของผู้เยาว์ เพื่อชี้ให้เห็นข้อจำกัดของกรอบกฎหมายปัจจุบัน และเสนอแนวคิดเชิงบูรณาการที่ผสานศาสตร์กฎหมาย และการแพทย์ อันอาจนำไปสู่การพัฒนานโยบายและกลไกการพิจารณาคดีที่ตั้งอยู่บนฐานของพัฒนาการมนุษย์ สิทธิเด็ก และความเป็นธรรมอย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องวุฒิภาวะทางการแพทย์

งานวิจัยทางประสาทวิทยาศาสตร์ พบว่า สมองส่วน Prefrontal Cortex ซึ่งเกี่ยวข้องกับการยับยั้งชั่งใจ การควบคุมอารมณ์ และการตัดสินใจ ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนถึงช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (ประมาณอายุ 25 ปี) ส่งผลให้ผู้เยาว์มีข้อจำกัดในการประเมินผลระยะยาว และควบคุมพฤติกรรมเมื่อเทียบกับผู้ใหญ่ องค์ความรู้ดังกล่าวได้รับการยอมรับในรายงานของ World Health Organization ซึ่งระบุว่าเด็ก และเยาวชนยังอยู่ในช่วงพัฒนาการด้านสมองและจิตสังคม จึงมีความเปราะบางต่อพฤติกรรมเสี่ยงและการตัดสินใจที่ขาดความยับยั้งชั่งใจ (World Health Organization, 2021) การวางแผน และการตัดสินใจ (Executive Functions) เป็นหนึ่งในส่วนสุดท้ายของสมองที่พัฒนาเต็มที่ในมนุษย์ โดยกระบวนการเชื่อมต่อและการพัฒนาของเซลล์ประสาทในบริเวณนี้ยังดำเนินต่อเนื่อง จนถึงช่วงปลายวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (ราวอายุ 23-25 ปี) ซึ่งทำให้ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การประเมินผลระยะยาว และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลยังไม่เทียบเท่าผู้ใหญ่ในวัยที่อายุมากกว่าเป็นผลจากการที่ Prefrontal Cortex ยังอยู่ในระยะของการ Synaptic Pruning และ Myelination ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญของการพัฒนาโครงสร้างและการเชื่อมต่อภายในสมองในช่วงวัยรุ่นและต่อเนื่องไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น หน้าที่ที่เกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรม และความเสี่ยงยังไม่สมบูรณ์ (Guy-Evans, 2025)

สรุปได้ว่า ผู้เยาว์มีข้อจำกัดด้านการควบคุมพฤติกรรม และการตัดสินใจ อันเนื่องมาจากสมองส่วน Prefrontal Cortex ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการยับยั้งชั่งใจ การควบคุมอารมณ์ และ Executive Functions ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ส่งผลให้ความสามารถในการประเมินผลระยะยาวและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลต่ำกว่าผู้ใหญ่ องค์ความรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานของ World Health Organization ที่ชี้ว่าเด็กและเยาวชนยังอยู่ในช่วงพัฒนาการด้านสมองและจิตสังคม จึงมีความเปราะบางต่อพฤติกรรมเสี่ยง ขณะเดียวกันกระบวนการ Synaptic Pruning และ Myelination ยังคงดำเนินต่อเนื่องถึงราวอายุ 23–25 ปี ทำให้ระบบควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนแนวคิดการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เน้นการฟื้นฟูมากกว่าการลงทัณฑ์ต่อผู้เยาว์

การรับรู้และการตัดสินใจของผู้เยาว์ในคดีอาญาร้ายแรง

การรับรู้ และการตัดสินใจของผู้เยาว์ในคดีอาญาร้ายแรงถูกจำกัดด้วยพัฒนาการทางสมอง และจิตใจ ศาลจึงใช้กระบวนการสืบเสาะพินิจโดยสถานพินิจฯ เพื่อหาสาเหตุ และแนวทางแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ โดยเน้นการพิจารณาเป็นส่วนสัดร่วมกับสหวิชาชีพ (นักจิตวิทยา/สังคมสงเคราะห์) ตามแนวทางสิทธิเด็ก กฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนสากล มองว่า เด็ก และเยาวชนยังมีความสามารถในการตัดสินใจหรือวิเคราะห์ประมวลผลได้ไม่ดีเท่าผู้ใหญ่ ทั้งด้วยเหตุผลทางชีววิทยาอย่างฮอร์โมนและพัฒนาการด้านสมอง และเหตุผลด้านประสบการณ์ที่มีน้อยกว่าผู้ใหญ่ เมื่อเจริญเติบโตต่อมาเด็กอาจไม่ได้มีลักษณะการกระทำผิดเป็นนิสัยหรือเป็นสันดาน กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กจึงเป็นการให้โอกาสในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ กฎหมายอาญาแบ่งผู้กระทำความผิดที่อายุน้อยออกเป็น 4 กลุ่ม ตามอายุ อายุไม่เกิน 12 ปี ถ้าทำผิด ศาลจะ “ยกเว้นโทษ” ให้อายุ 12-15 ปี ถ้าทำผิด ยังคงได้รับการ “ยกเว้นโทษ” แต่ศาลมีอำนาจสั่งมาตรการพิเศษสำหรับเด็กโดยเฉพาะ เช่น ว่ากล่าวตักเตือน ส่งไปสถานฝึกอบรมหรือคุมประพฤติ อายุ 15-18 ปี ถ้าทำผิด ศาลอาจตัดสินลงโทษหรือไม่ก็ได้ ถ้าลงโทษ ให้ลงโทษกึ่งหนึ่ง แต่ถ้ายกเว้นโทษก็ให้กำหนดมาตรการฟื้นฟู และอายุ 18-20 ปี ถ้าทำผิด ต้องรับโทษ แต่ศาลอาญาลดโทษ 1/3 หรือกึ่งหนึ่ง (สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน), 2566) พัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์ เด็กช่วงอายุ 7-12 ปี มีพัฒนาการด้านความคิด จริยธรรม และการรู้ผิดชอบชั่วดีไม่สมบูรณ์ ขาดความสามารถในการคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน ปัจจัยเร่ง การกระทำความผิดอาญาร้ายแรงมักเกิดจากสภาพแวดล้อม สติปัญญา หรือสภาพจิตใจที่ผิดปกติ ไม่ใช่ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลการประเมินโดยศาล ศาลเยาวชนฯ จะใช้รายงานสืบเสาะพินิจถึงอายุ ประวัติ นิสัย และสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการพิจารณาว่าเด็กเข้าใจความผิดร้ายแรงที่ทำลงไปหรือไม่

สรุปได้ว่า ผู้เยาว์มีข้อจำกัดด้านพัฒนาการของสมองและจิตใจ ส่งผลให้ความสามารถในการรับรู้และตัดสินใจยังไม่สมบูรณ์ กระบวนการยุติธรรมจึงมุ่งใช้การสืบเสาะพินิจและมาตรการฟื้นฟูร่วมกับทีมสหวิชาชีพมากกว่าการลงโทษเชิงลงทัณฑ์ โดยกฎหมายอาญากำหนดมาตรการแตกต่างตามช่วงอายุ และศาลใช้รายงานสืบเสาะพินิจเพื่อประเมินระดับความเข้าใจในความผิด ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายกรณี ทั้งนี้สะท้อนหลักคุ้มครองสิทธิเด็ก และแนวคิดการให้โอกาสในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เยาว์

เกณฑ์อายุในกฎหมายอาญาไทย

ระบบกฎหมายไทยใช้ “อายุ” เป็นเกณฑ์หลักในการกำหนดความรับผิดของผู้เยาว์ และใช้กระบวนการเฉพาะในศาลเยาวชน และครอบครัว หลักการนี้มีเจตนาคุ้มครองเด็ก แต่ในทางปฏิบัติกลับก่อให้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้าง เมื่อคดีมีลักษณะร้ายแรงหรือมีการใช้ผู้เยาว์เป็นเครื่องมือโดยผู้ใหญ่ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565 (เพิ่มเกณฑ์อายุเด็กในกรณีที่เด็กกระทำความผิดอาญา) มีสาระสำคัญว่าด้วยการปรับเพิ่มเกณฑ์อายุขั้นต่ำในการรับโทษทางอาญาของเด็กจาก 10 ปี ไปเป็น 12 ปี เพื่อให้มีความเหมาะสมกับเหตุผลทางการแพทย์ มาตรฐานของรัฐธรรมนูญ และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก รวมถึงการปกป้องคุ้มครองเด็ก และการแก้ไขปัญหาเด็กตามกลไกการทบทวนสิทธิมนุษยชนของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ การสงเคราะห์ คุ้มครองสิทธิ และสวัสดิภาพของเด็ก โดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กที่อายุไม่ถึงเกณฑ์ที่จะต้องรับโทษทางอาญาหรือเป็นผู้ต้องหาที่อ่อนความรับผิดทางอาญาสามารถออกจากกระบวนการยุติธรรมได้เพิ่มขึ้น และได้รับการปฏิบัติในการคุ้มครองสวัสดิภาพที่เหมาะสมกับลักษณะของการกระทำความผิดของเด็กตามหลักอาชญาวิทยา ทั้งนี้ “การนำเด็กเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตั้งแต่อายุยังน้อย จะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี” ซึ่งหากมีการปรับเพิ่มเกณฑ์อายุขั้นต่ำ

ในการรับโทษทางอาญา จาก 10 ปี เป็น 12 ปี จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งใน 3 มิติ ได้แก่ ต่อตัวเด็ก ต่อครอบครัว และสังคม และต่อประเทศชาติ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2565) ไทยพีบีเอสออนไลน์ ตรวจสอบประมวลอาญามาตรา มาตรา 74 ซึ่งเพจนักเรียนเผยแพร่ข้อมูลไว้ว่า ตาม พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565 ที่มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 8 พ.ค. 2565 บัญญัติให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา 2 มาตรา ได้แก่ มาตรา 73 วรรคหนึ่ง และมาตรา 74 ดังนี้

มาตรา 73 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “เด็กอายุไม่เกิน 12 ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ”

มาตรา 73 วรรคหนึ่ง ใหม่ เป็นการแก้ไขเกณฑ์อายุเด็ก จากเดิมบัญญัติให้เด็กอายุไม่เกิน 10 ปี กระทำผิดไม่ต้องรับโทษ เป็นอายุไม่เกิน 12 ปี

มาตรา 74 บัญญัติว่า “เด็กอายุกว่า 12 ปีแต่ยังไม่เกิน 15 ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ” แต่ให้ศาลมีอำนาจที่จะดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ว่ากล่าวตักเตือนเด็กนั้นแล้วปล่อยตัวไป และถ้าศาลเห็นสมควรจะเรียกบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่มาตักเตือนด้วยก็ได้

2. ถ้าศาลเห็นว่าบิดา มารดา หรือผู้ปกครองสามารถดูแลเด็กนั้นได้ ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้นให้แก่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองไป โดยวางข้อกำหนดให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองระวังเด็กนั้น ไม่ให้ก่อเหตุร้ายตลอดเวลาที่ศาลกำหนด ซึ่งต้องไม่เกิน 3 ปี และกำหนดจำนวนเงินตามที่เห็นสมควร ซึ่งบิดา มารดา หรือผู้ปกครองจะต้องชำระต่อศาลไม่เกินครั้งละ 10,000 บาทในเมื่อเด็กนั้นก่อเหตุร้ายขึ้น แต่ถ้าเด็กนั้นอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครองและศาลเห็นว่าไม่สมควรจะเรียกบิดา มารดา หรือผู้ปกครองมาวางข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น ศาลจะเรียกตัวบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ มาสอบถามว่าจะยอมรับข้อกำหนดทำนองที่บัญญัติไว้สำหรับบิดา มารดา หรือผู้ปกครองดังกล่าวมาข้างต้นหรือไม่ก็ได้ ถ้าบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ยอมรับข้อกำหนดเช่นว่านั้น ก็ให้ศาลมีคำสั่งมอบตัวเด็กให้แก่บุคคลนั้นไปโดยวางข้อกำหนดดังกล่าว

3. ส่งตัวเด็กนั้นไปยังสถานศึกษา หรือสถานฝึกและอบรม หรือสถานแนะนำทางจิต หรือสถานที่ซึ่งจัดตั้งขึ้น เพื่อฝึกและอบรมเด็ก ตลอดระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่ไม่ให้เกินกว่าวันที่เด็กนั้นจะมีอายุครบ 18 ปี

ในกรณีที่ศาลมอบตัวเด็กให้แก่บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ตาม (2) ศาลจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติเด็กนั้นเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา 56 ด้วยก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้ศาลแต่งตั้งพนักงานคุมประพฤติหรือพนักงานอื่นใดเพื่อคุมความประพฤติเด็กนั้น

ในกรณีที่เด็กนั้นไม่มีบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ศาลเห็นว่าไม่สามารถดูแลเด็กนั้นได้ หรือในกรณีที่เด็กอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง และบุคคลนั้นไม่ยอมรับข้อกำหนดดังกล่าวใน (2) ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้น ให้อยู่กับบุคคลหรือองค์การที่ศาลเห็นสมควร เพื่อดูแล อบรม และสั่งสอนตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดก็ได้ ในเมื่อบุคคลหรือองค์การนั้นยินยอม

คำสั่งของศาลดังกล่าวใน (2) (3) วรรคสอง และวรรคสามนั้น ถ้าในขณะใดภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดไว้ ความปรากฏแก่ศาลโดยศาลรู้เอง หรือตามคำเสนอของผู้มีส่วนได้เสีย พนักงานอัยการ หรือบุคคลหรือองค์การที่ศาลมอบตัวเด็กเพื่อดูแล อบรม และสั่งสอน หรือเจ้าพนักงานว่าพฤติการณ์เกี่ยวกับคำสั่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป ก็ให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งนั้นหรือมีคำสั่งใหม่ตามอำนาจในมาตรานี้

หมายเหตุ (มาตรา 74 ใหม่ หลักการคงเดิม โดยวรรคหนึ่งเป็นการแก้ไขเกณฑ์อายุให้สอดคล้องกับมาตรา 73 ส่วน (3) ปรับถ้อยคำจาก ส่งเด็กไปยังโรงเรียน เป็นส่งเด็กไปยังสถานศึกษา)

สรุปได้ว่า ระบบกฎหมายไทยกำหนดความรับผิดทางอาญาของผู้เยาว์โดยใช้อายุเป็นเกณฑ์หลักภายใต้กระบวนการศาลเยาวชน และครอบครัวเพื่อคุ้มครองเด็ก อย่างไรก็ดี ในคดีร้ายแรงหรือกรณีที่ผู้ใหญ่ใช้ผู้เยาว์เป็นเครื่องมือ แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้าง การปรับแก้กฎหมายในปี 2565 จึงเพิ่มอายุขั้นต่ำในการรับโทษจาก 10 เป็น 12 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับเหตุผลทางการแพทย์ มาตรฐานสิทธิมนุษยชน และหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก ตามข้อเสนอของสำนักงานกิจการยุติธรรม และกลไกการทบทวนสิทธิมนุษยชนของ คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ การแก้ไขมาตรา 73 และ 74 ยังคงยกเว้นโทษแก่เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี แต่เพิ่มมาตรการฟื้นฟู เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การคุมความประพฤติ และการส่งเข้าสถานศึกษา/สถานฝึกอบรม สะท้อนแนวคิดอาชญาวิทยาที่มุ่งฟื้นฟูมากกว่าการลงทัณฑ์ โดยมีเป้าหมายลดการนำเด็กเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตั้งแต่อายุยังน้อย และเพิ่มการคุ้มครองสวัสดิภาพอย่างเหมาะสม

ช่องโหว่ในการกระทำผิด

การใช้ผู้เยาว์เป็นตัวแทนก่ออาชญากรรม พบรูปแบบการจัดการโดยเครือข่ายอาชญากรรมที่จงใจใช้ผู้เยาว์ดำเนินการแทน เนื่องจากคาดการณ์โทษที่เบากว่า โดยขบวนการอาชญากรรมระดับเครือข่ายได้มีการระดมสรรพกำลังเด็กและเยาวชนเข้าร่วมในกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย เพื่อหลบเลี่ยงการตรวจสอบและลงโทษจากระบบยุติธรรม เพราะเด็กมักถูกมองว่ามีการตัดสินลงโทษที่เบากว่าผู้ใหญ่และมีสถานะที่อ่อนแอกว่าในการถูกจับกุม และดำเนินคดี งานวิจัยของสถาบันนโยบายของรัฐสภายุโรปชี้ว่าการสรรหาเยาวชนเข้าสู่เครือข่ายอาชญากรรมเป็นยุทธศาสตร์ที่เพิ่มมากขึ้น โดยเด็กถูกกำหนดบทบาทให้ทำหน้าที่ที่เสี่ยงต่ำ เช่น ผู้ส่งของ เงินสด หรืองานที่ต้องสัมผัสกับการกระทำผิดโดยไม่เปิดเผยตัวผู้นำหลักของเครือข่าย เพื่อทำให้การระบุและจับกุมสมาชิกหลักขององค์กรอาชญากรรมยากขึ้นและลดโอกาสที่ผู้ใหญ่ในเครือข่ายจะต้องรับโทษโดยตรง ด้านหนึ่ง การแสวงประโยชน์และการบังคับใช้เด็กในบริบทของอาชญากรรมยังได้รับการวิเคราะห์ว่าเป็นรูปแบบของการเอาเปรียบ และละเมิดสิทธิเด็ก ซึ่งเด็กอาจตกเป็นเหยื่อมากกว่าที่จะเป็นผู้กระทำผิดโดยสมัครใจ (Marshall, 2024) และการก่ออาชญากรรมที่เกิดจากการกระทำของเด็กและเยาวชน โดยมีเหตุปัจจัยหลัก ๆ ที่ส่งผลในการกระทำผิดไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านครอบครัว สังคมเพื่อนในการคบหา หรือปัญหาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดดในปัจจุบัน ซึ่งเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและส่งผลในการก่ออาชญากรรมแบบออนไลน์ได้อีกช่องทางหนึ่ง และสุดท้ายก็คงเป็นเหตุปัจจัยทางด้านกฎหมายที่มีความล้าหลังอันจะส่งผลให้การบังคับใช้ไม่มีความเด็ดขาดเพียงพอเพราะกฎหมายของประเทศไทยมุ่งคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นความผิดร้ายแรงเพียงใดก็ตาม (ยุทธชัย ด้วงสวัสดิ์ , 2566)

การอ้างความไม่บรรลุนิติภาวะในคดีร้ายแรง

การอ้างความไม่บรรลุนิติภาวะในคดีร้ายแรง ในระบบกฎหมายไทย มีข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1. หลักเกณฑ์อายุความรับผิดทางอาญา

ในประเทศไทย ปัจจุบันอายุขั้นต่ำในการรับโทษทางอาญาของเด็กคือ 12 ปีขึ้นไป ตามการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2565 โดยเด็กที่ยังไม่ถึงอายุนี้ จะไม่ต้องรับโทษทางอาญา แม้จะกระทำความผิดตามกฎหมายก็ตาม ซึ่งเป็นการยกเว้นความรับผิดทางอาญาโดยอาศัย “ความไม่บรรลุนิติภาวะ” เป็นเกณฑ์หลักในการคุ้มครองเด็ก ทั้งนี้เด็กอายุกว่า 12 ปีแต่ยังไม่ถึง 15 ปีก็ ยังไม่ต้องรับโทษ แต่จะมีมาตรการพิเศษแทนการลงโทษ เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การคุมความประพฤติ หรือส่งไปสถานศึกษาหรือสถานฝึกอบรมตามดุลยพินิจของศาลเยาวชนและครอบครัว

ตัวอย่างคำบัญญัติ: “เด็กอายุไม่เกิน 12 ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ” ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73 และ มาตรา 74 กำหนดมาตรการตามดุลพินิจศาลกับเด็กอายุกว่า 12 แต่ไม่เกิน 15 ปี

2. การใช้ความไม่บรรลุนิติภาวะในคดีร้ายแรง

ในทางปฏิบัติ แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดเกณฑ์อายุความรับผิดเพื่อคุ้มครองเด็ก แต่ในคดีที่มีลักษณะร้ายแรงหรืออุกฉกรรจ์ มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอเพื่อให้ศาลหรือระบบยุติธรรม สามารถพิจารณาถึงการลงโทษเด็กที่มีวุฒิภาวะเท่ากับผู้ใหญ่ได้ ด้วยเหตุผลว่าการไม่ลงโทษอาจสร้างความรู้สึกไม่เป็นธรรมแก่สาธารณะและผู้เสียหาย โดยในงานวิจัยบางฉบับชี้ว่ากฎหมายไทยควรมีการให้ดุลยพินิจศาลในการลงโทษเด็กที่อายุอยู่ระหว่างเกณฑ์ความรับผิด (เช่น 12–15 ปี) หากพฤติการณ์เป็นคดีร้ายแรงและความเสี่ยงต่อสังคมสูง (พิมพ์สุรางค์ ชนินทรลีลา, 2565)

นอกจากนี้ บทความวิจัยยังพบว่า ข้อจำกัดเรื่องอายุอาจไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ที่คณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) แนะนำให้ตั้งอายุขั้นต่ำเพื่อรับผิดไว้ระหว่าง 14–16 ปีขึ้นไป เพื่อให้คำนึงถึงพัฒนาการทางจิตสังคมของเด็กอย่างเหมาะสม (Inter-American Commission on Human Rights, 2011)

3. ปัญหาทางปฏิบัติในคดีร้ายแรง

งานวิเคราะห์ในประเทศไทยชี้ว่ามีเหตุการณ์ที่เด็กหรือเยาวชนอายุประมาณ 13–15 ปี ก่อคดีร้ายแรงจนเป็นที่ถกเถียงกันในสังคม เพราะตามบทบัญญัติปัจจุบันเด็กยังไม่ต้องรับโทษ แต่สังคมเรียกร้องความรับผิดหรือความยุติธรรมแก่เหยื่อจากการกระทำที่ร้ายแรง และจากการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับต่างประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส ระบบ Civil Law สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหรัฐอเมริกา พบว่า แต่ละประเทศนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน 3 แนวทาง ได้แก่ แนวคิดเชิงลงทัณฑ์ตามสัดส่วนความผิด แนวคิดสังคมสงเคราะห์ และแนวคิดผสมผสาน มาปรับใช้ตามบริบทของตน โดยประเทศส่วนใหญ่มุ่งเน้นแนวคิดสังคมสงเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองและฟื้นฟูเด็กเป็นหลัก อย่างไรก็ดี สถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนไทยในช่วง พ.ศ. 2562–2565 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สะท้อนว่า มาตรการฟื้นฟูในปัจจุบันยังไม่สามารถลดการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในคดีร้ายแรงที่ผู้กระทำมีอายุต่ำมาก ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในสังคมและตั้งคำถามต่อความเหมาะสมของช่วงอายุความรับผิดและบทกำหนดโทษของไทย ดังนั้น จึงควรทบทวนเกณฑ์อายุ มาตรการความรับผิด และบทลงโทษทางอาญาให้มีความชัดเจน สมดุลระหว่างการคุ้มครองเด็กกับการเยียวยาผู้เสียหาย และสอดคล้องกับสภาพปัญหาจริงของสังคมร่วมสมัย (ประภาพร สมพร และพิชญา เหลืองรัตนเจริญ, 2568)

สรุปได้ว่า ระบบกฎหมายไทยใช้อายุเป็นเกณฑ์หลักในการกำหนดความรับผิดทางอาญาของผู้เยาว์ โดยเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปีไม่ต้องรับโทษ และเด็กอายุ 12–15 ปีใช้มาตรการฟื้นฟูแทนการลงทัณฑ์ ในคดีร้ายแรงมีข้อถกเถียงว่าการยกเว้นโทษอาจไม่สอดคล้องกับความรุนแรงของการกระทำ และความคาดหวังของสังคม งานวิจัยเสนอให้เปิดดุลยพินิจศาลมากขึ้นในกรณีที่เด็กมีวุฒิภาวะ และมีความเสี่ยงต่อสังคม ขณะเดียวกันมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศของ Inter-American Commission on Human Rights แนะนำให้อายุขั้นต่ำของความรับผิดอยู่ที่ราว 14–16 ปีเพื่อสอดคล้องพัฒนาการเด็ก เมื่อเปรียบเทียบกับฝรั่งเศส สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหรัฐอเมริกา พบว่า ทุกประเทศผสมผสานแนวคิดลงทัณฑ์ตามสัดส่วนกับแนวคิดสังคมสงเคราะห์ โดยเน้นการคุ้มครอง และฟื้นฟูเด็กเป็นหลัก อย่างไรก็ดี สถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนไทยช่วง พ.ศ. 2562–2565 เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง สะท้อนข้อจำกัดของมาตรการปัจจุบัน จึงควรทบทวน

เกณฑ์อายุ ความรับผิด และบทลงโทษให้สมดุลระหว่างการคุ้มครองเด็กกับการเยียวยาผู้เสียหายและสอดคล้องกับบริบทปัญหาจริงของสังคมร่วมสมัย

มุมมองนิติจิตเวช

นิติจิตเวชเสนอให้ประเมิน “สมรรถภาพในการรับผิด” เป็นรายบุคคล แทนการอิงอายุเพียงอย่างเดียว โดยพิจารณาปัจจัยด้านสติปัญญา การวางแผน และความเข้าใจผลของการกระทำ และนิติจิตเวชเสนอปฏิรูปแนวทางการประเมินความรับผิดชอบทางกฎหมายของเยาวชน โดยเน้นประเมินความสามารถทางจิตใจเป็นรายบุคคลแทนการใช้เกณฑ์อายุเพียงอย่างเดียว โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยด้านสติปัญญา ระดับการวางแผน และความเข้าใจผลของการกระทำ (Capacity and Intent) เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ยุติธรรมสอดคล้องกับพัฒนาการทางสมองที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคลแนวทางดังกล่าวมีประเด็นสำคัญดังนี้

ประเมินรายบุคคล (Individual Assessment) การวินิจฉัยจะเน้นไปที่บริบททางจิตวิทยา และความบกพร่องเฉพาะบุคคล ไม่ยึดตามอายุทางปฏิทินเพียงอย่างเดียว

ปัจจัยที่พิจารณา วิเคราะห์ความสามารถด้านสติปัญญา, ความสามารถในการวางแผนการกระทำ, และความเข้าใจถึงผลลัพธ์ที่จะตามมา

วัตถุประสงค์ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมมีความเป็นธรรม โดยแยกแยะผู้กระทำผิดที่มีข้อจำกัดทางพัฒนาการหรือจิตใจออกจากผู้ที่กระทำผิดโดยรู้เท่าถึงการณ์ ประกอบกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ป่วยนิติจิตเวชนั้นมีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านปัญหาด้านยาเสพติด ซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ผู้ป่วยจิตเวชที่มีอาการรุนแรงหรือแสดงความก้าวร้าวกลับมากำเริบซ้ำ (ปัทมาภรณ์ วันแก้ว และคณะ, 2568)

แนวคิดทางนิติจิตเวช (Forensic Psychiatry) เสนอว่า การพิจารณาความรับผิดทางอาญาของเด็กและเยาวชนไม่ควรยึด “อายุ” เป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียว แต่ควรประเมินเป็นรายบุคคล โดยคำนึงถึง สมรรถภาพในการรับผิด (Criminal Responsibility Capacity) ซึ่งประกอบด้วย ระดับสติปัญญา ความสามารถในการวางแผน การควบคุมตนเอง และความเข้าใจผลของการกระทำ ทั้งนี้ เพื่อสะท้อนพัฒนาการทางจิตใจที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน (Getzen et al., 2021)

สรุปได้ว่า นิติจิตเวชเสนอให้ประเมิน “สมรรถภาพในการรับผิด” ของเยาวชนเป็นรายบุคคล แทนการยึดเกณฑ์อายุเพียงอย่างเดียว โดยพิจารณาปัจจัยด้านสติปัญญา ความสามารถในการวางแผน การควบคุมตนเอง และความเข้าใจผลของการกระทำ เพื่อแยกแยะผู้ที่มีข้อจำกัดทางพัฒนาการหรือจิตใจออ กจากผู้ที่กระทำผิดโดยรู้เท่าถึงการณ์ แนวทางดังกล่าวมุ่งสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม และสอดคล้องกับพัฒนาการสมองที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ American Academy of Psychiatry and the Law ที่เน้นการประเมินความสามารถทางจิตใจเชิงลึกเป็นรายกรณี มากกว่าการใช้เกณฑ์อายุแบบตายตัว

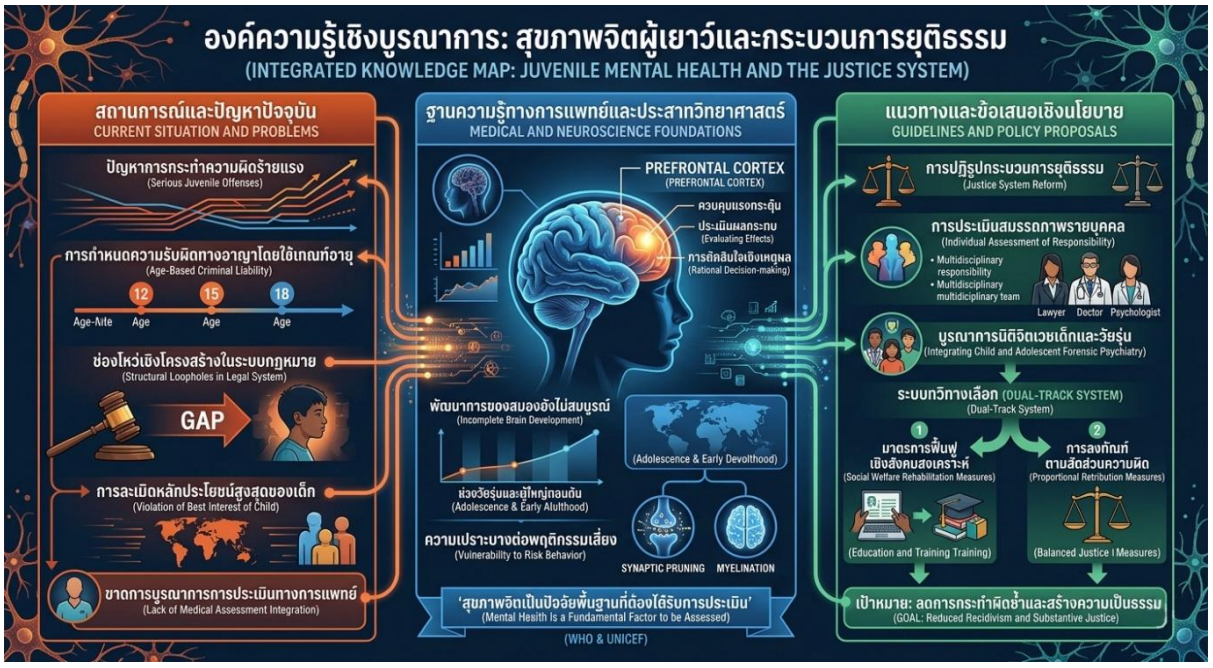
กฎหมายเปรียบเทียบ

หลายประเทศเริ่มใช้แนวคิด “Dual Track” คือ ยังคงระบบคุ้มครองเด็ก แต่เปิดช่องให้พิจารณาคดีร้ายแรงบางประเภทในระบบผู้ใหญ่ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ ซึ่งเป็นแนวทางที่ United Nations Office on Drugs and Crime เคยเสนอไว้ในรายงานนโยบายอาชญากรรมเยาวชน และ UNODC เสนอให้พัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยใช้ระบบ dual track ควบคู่ระหว่างการลงโทษ และการบำบัดฟื้นฟู เน้นการประเมินรายบุคคล บูรณาการนิติจิตเวช และใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก เยาวชน และผู้ป่วยจิตเวช

เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันการกระทำผิดซ้ำและส่งเสริมการคืนคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน และระบบ Dual Track เป็นกลไกที่ผสานการลงโทษทางอาญากับมาตรการฟื้นฟู โดยเปิดช่องให้ประเมินสมรรถภาพเป็นรายบุคคล เพื่อเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละราย ลดการใช้เกณฑ์อายุแบบตายตัว และเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ (เอกอนันต์ จำปา, 2553) แนวทางของ United Nations Office on Drugs and Crime เสนอให้ใช้ระบบ dual track ควบคู่ระหว่างการลงโทษทางอาญาและการบำบัดฟื้นฟู โดยเน้นการประเมินรายบุคคลและการใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก เยาวชน และผู้ป่วยจิตเวช (United Nations Office on Drugs and Crime, n.d.)

สรุปได้ว่า หลายประเทศเริ่มนำแนวคิด Dual Track มาใช้ โดยคงระบบคุ้มครองเด็กควบคู่กับการเปิดช่องพิจารณาคดีร้ายแรงบางประเภทในระบบผู้ใหญ่ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ ทั้งนี้ United Nations Office on Drugs and Crime เสนอให้พัฒนากระบวนการยุติธรรมผ่านระบบ Dual Track ที่ผสานการลงโทษทางอาญากับการบำบัดฟื้นฟู เน้นการประเมินรายบุคคล บูรณาการนิติจิตเวช และใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุก โดยเฉพาะในเด็ก เยาวชน และผู้ป่วยจิตเวช เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันการกระทำผิดซ้ำและส่งเสริมการคืนคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพข้างต้น สามารถสรุปความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้

1. สภาพปัญหาและข้อจำกัดของระบบปัจจุบัน (The Core Dilemma) ระบบกฎหมายไทยในปัจจุบันพึ่งพา เกณฑ์อายุทางปฏิทิน (Chronological Age) เป็นดัชนีชี้วัดหลักในการกำหนดความรับผิดทางอาญา (เช่น การปรับเกณฑ์อายุขั้นต่ำจาก 10 ปี เป็น 12 ปีตามกฎหมายฉบับใหม่ พ.ศ. 2565) แม้จะมีเจตนาที่ดีในการคุ้มครองสิทธิเด็กตามมาตรฐานสากล แต่ในทางปฏิบัติกลับเผชิญ ช่องโหว่เชิงโครงสร้าง เมื่อเผชิญกับ

คดีอุกฉกรรจ์ร้ายแรง หรือการที่กลุ่มอาชญากรจงใจใช้ช่องว่างนี้ นำผู้เยาว์มาเป็นเครื่องมือในการทำผิดเพื่อหลบเลี่ยงโทษ ประกอบกับสถิติการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนไทยที่มีแนวโน้มสูงขึ้น สะท้อนว่ามาตรการฟื้นฟูรูปแบบเดิมยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

2. ข้อเท็จจริงทางประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience Evidence) ยืนยันว่า สมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ซึ่งทำหน้าที่หลักเกี่ยวกับระบบคิดขั้นสูง (Executive Functions) การยับยั้งชั่งใจและการประเมินความเสี่ยงระยะยาว ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนกว่าจะถึงช่วงอายุประมาณ 23–25 ปี เนื่องจากสมองยังต้องผ่านกระบวนการปรับแต่งข่ายงานประสาท (Synaptic Pruning) และการสร้างปลอกประสาท (Myelination) ด้วยเหตุนี้ วุฒิภาวะและความเข้าใจผลของการกระทำของผู้เยาว์แต่ละคนจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การใช้อายุเชิงตัวเลขมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความรับผิดแบบเหมารวม จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางการแพทย์

3. ทางออกเชิงนโยบาย ระบบสหวิชาชีพและทวิทางเลือก (The Integrated Solution) เพื่อแก้ไขช่องโหว่ดังกล่าว จึงเสนอให้ผสานศาสตร์ทางกฎหมายและการแพทย์เข้าด้วยกัน ผ่าน 2 กลไกสำคัญการประเมินสมรรถภาพรายบุคคล (Individual Capacity Assessment) เปลี่ยนผ่านจากการดูแค่วันเกิดในสูติบัตรไปสู่การตั้งทีมสหวิชาชีพ (นักกฎหมาย, แพทย์, นักจิตวิทยา) เพื่อประเมินระดับสติปัญญา วุฒิภาวะอารมณ์และความตั้งใจในการกระทำผิดของผู้เยาว์รายนั้น ๆ เป็นกรณีไป

ระบบทวิทางเลือก (Dual-Track System) นำโมเดลสากลของ UNODC มาปรับใช้ โดยแยกกระบวนการยุติธรรมเป็นสองสายขนานกัน สายหนึ่งเน้นการบำบัดฟื้นฟูสำหรับผู้เยาว์ที่ขาดความพร้อมทางจิตใจ ส่วนอีกสายหนึ่งเปิดช่องให้สามารถนำผู้เยาว์ที่กระทำคดีอุกฉกรรจ์ร้ายแรงและมีวุฒิภาวะเทียบเท่าผู้ใหญ่ เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในระบบผู้ใหญ่ได้ภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองเด็กและการเยียวยาผู้เสียหายในสังคม

สรุป

การกำหนดความรับผิดทางอาญาของผู้เยาว์ในระบบกฎหมายไทยปัจจุบัน ยังคงพึ่งพาเกณฑ์อายุตามปฏิทินเป็นดัชนีชี้วัดหลัก ซึ่งปรากฏเด่นชัดในการปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญามาตรา 73 และ 74 (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565 ที่ขยายเกณฑ์อายุขั้นต่ำในการรับโทษจาก 10 ปี เป็น 12 ปี เพื่อให้สอดรับกับหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กและมาตรฐานสากล อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดช่องโหว่เชิงโครงสร้างในมิติทางนิติจิตเวชและอาชญาวิทยาร่วมสมัย โดยเฉพาะในกรณีคดีอุกฉกรรจ์ร้ายแรง หรือกรณีที่เยาวชนถูกเครือข่ายอาชญากรรมแสวงหาประโยชน์เป็นเครื่องมือในการกระทำผิด ซึ่งข้อมูลทางประสาทวิทยาศาสตร์ยืนยันเด่นชัดว่า สมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ที่ทำหน้าที่ควบคุมการยับยั้งชั่งใจและประเมินผลกระทบระยะยาวยังคงอยู่ระหว่างกระบวนการพัฒนาโครงสร้างสมอง (Synaptic Pruning และ Myelination) จนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ส่งผลให้ระดับพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ และวุฒิภาวะในผู้เยาว์แต่ละรายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญและไม่อาจสะท้อนได้ด้วยเกณฑ์อายุเชิงตัวเลขเพียงอย่างเดียว

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดทางนิติจิตเวชจึงเสนอให้มีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม โดยเปลี่ยนผ่านจากการยึดเกณฑ์อายุที่ตายตัว ไปสู่ระบบการประเมิน “สมรรถภาพในการรับผิด” (Criminal Responsibility Capacity) เป็นรายบุคคล ผ่านกลไกสหวิชาชีพที่ควบรวมมิติทางกฎหมาย การแพทย์ และจิตวิทยา เพื่อวิเคราะห์ระดับสติปัญญา ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม และความเข้าใจผลแห่งการกระทำอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติในอารยประเทศที่ประยุกต์ใช้ระบบทวิทางเลือก (Dual-Track System) ตามข้อเสนอของทบวงการแห่งสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC) ระบบดังกล่าวบูรณาการมาตรการลงทัณฑ์ตามสัดส่วนความผิดควบคู่ไปกับการบำบัดฟื้นฟูเชิงสังคมสงเคราะห์ โดยเปิดช่องทางให้สามารถ

ดำเนินคดีร้ายแรงในระบบผู้ใหญ่ได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ การพัฒนากลไกเชิงบูรณาการเช่นนี้ ไม่เพียงแต่จะช่วยลดอัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้เยาว์ที่มีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น แต่ยังสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิสวัสดิภาพของเด็กและการเยียวยาผู้เสียหาย อันเป็นการยกระดับความเชื่อมั่นและความยุติธรรมเชิงสารัตถะให้แก่สังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

ยุทธชัย ด้วงสวัสดิ์ . (2566). ปัญหาการก่ออาชญากรรมของเด็กและเยาวชนกับมาตรการลงโทษ. วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 11(1), 123–136.

ประภาพร สมพร และพิชญา เหลืองรัตนเจริญ. (2568). การกระทำความผิดของเด็ก: ศึกษากรณีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74. วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์, 9(1), 54–76.

ปัทมาภรณ์ วันแก้ว และคณะ. (2568). การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านนิติจิตเวชเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ป่วยจิตเวช. วารสารพยาบาลตำรวจและวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 17(1), 152–163.

พิมพ์สุรางค์ ชนินทรลีลา. (2565). การยกเว้นความรับผิดในทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74 (เอกัตศึกษาปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน). (2566). เมื่อเด็กคนหนึ่งกระทำความผิด .. เส้นทางสู่กระบวนการยุติธรรมและการให้ความยุติธรรมให้กับผู้เสียหาย. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2569, จาก https://www.tijthailand.org/article/detail/juvenile-justice.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2565). พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2565 เกี่ยวกับเกณฑ์อายุเด็กในกระบวนการยุติธรรม. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.oja.go.th/wp-content/uploads/2022/05/1-250565_law-child.pdf.

เอกอนันต์ จำปา. (2553). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นพนักงานสอบสวน: ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Casey, B. J. (2008). The adolescent brain. Annals of the New York Academy of Sciences, 1124(1), 111–126.

European Parliament Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. (2025). Recruitment of minors into organised crime. Retrieved 18 February 2026, from https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)772903.

Getzen et al. (2021). Rehabilitation Prioritized via Juvenile Court for California Youth under Age 16. Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 49(4), 623-625.

Guy-Evans, O. (2025). Guy-Evans, O. (2025). When does the prefrontal cortex fully develop?. Retrieved 18 February 2026, from https://shorturl.asia/NOxpg.

Inter-American Commission on Human Rights. (2011). Juvenile Justice and Human Rights. Washington, D.C.: Organization of American States. Retrieved 18 February 2026, from https://shorturl.asia/7p53a.

Marshall, H. (2024). Child Criminal Exploitation and the Interactional Emergence of Victim Status. The British Journal of Criminology, 64(5), 1011–1027.

Mulvey, E. P. & Schubert, C. A. (2012). Transfer of juveniles to adult court: Effects of a broad policy in one court. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Steinberg, L. (2013). Age of Opportunity: Lessons from the New Science of Adolescence. New York: Houghton Mifflin Harcourt.

UNICEF. (2021). The State of the World's Children 2021: On My Mind – Promoting, Protecting and Caring for Children's Mental Health. New York: UNICEF.

United Nations Office on Drugs and Crime. (n.d.). Treatment and Care for People with Drug Use Disorders in Contact with the Criminal Justice System. Retrieved 18 February 2026, from https://shorturl.asia/VmhpN.

World Health Organization. (2021). Guidelines on Mental Health Promotive and Preventive Interventions for Adolescents. Geneva: World Health Organization.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

หลักสังคหวัตถุ 4 : เข็มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

THE FOUR PRINCIPLES OF SOCIAL HARMONY: A COMPASS FOR EFFECTIVE WORK PERFORMANCE

จักรพงศ์ ชื่นดวง*, บงกช บวรฤกษ์, สุรีวรรณ สุคนธรส
Jackapong Chuendoung*, Bongkot Borwornrerk, Sureewan Sukontharos
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
*Corresponding Author E-mail: jakapongchuen19@gmail.com
Received June 8, 2026; Revised July 13, 2026; Accepted July 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ 4 กับการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการยกระดับการปฏิบัติงาน ความเสียสละ ความยึดมั่นในคุณธรรม อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพต่อการปฏิบัติงาน หลักสังคหวัตถุ 4 จึงถือได้ว่า เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น อันเป็นการลดความเห็นแก่ตัวด้วยการให้ทานและเสริมสร้างจิตสาธารณะ 2. ปิยวาจา คือ การใช้วาจาสุภาพ พูดจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน และสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ความเข้าใจ ซึ่งสามารถปฏิบัติได้โดยการมีสติและเมตตา 3. อัตถจริยา คือ การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ การช่วยเหลือซึ่งกันเกื้อกูลกัน และการมุ่งปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 4. สมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอปลายเป็นกลางไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางในการปฏิบัติงานที่ช่วยส่งเสริมให้บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรม เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และนำไปสู่ความสำเร็จของงานและองค์กรได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับการบริหารและการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารบุคลากร การสร้างความสัมพันธ์อันดีในองค์กรและการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว
คำสำคัญ: หลักสังคหวัตถุ 4, การปฏิบัติงาน, ประสิทธิภาพ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This academic article aims to synthesize the concept of the Four Principles of Social Harmony (Sanghahavatthu 4) and their application to effective work performance. It studies relevant documents, texts, and Buddhist principles to highlight the importance of improving work performance, self-sacrifice, and adherence to moral values, leading to increased efficiency. The Four Principles of Social Harmony are considered crucial guidelines for life and work and consist of: 1. Dana (Giving): Sharing, sacrificing, being generous, and helping others, reducing selfishness through giving and fostering a sense of public service; 2. Piyavaca (Pleasant

Speech): Using polite and courteous language, speaking kindly and constructively to promote unity and understanding, which can be practiced through mindfulness and compassion; 3. Atthacariya (Beneficial Conduct): Acting in a way that benefits others, helping and supporting each other, and working for the common good; and 4. Samanattata (Equality): Maintaining impartiality and fairness, avoiding exploitation of others. And treating everyone equally, the Four Principles of Social Harmony (Sanghahavatthu 4) serve as a guiding compass in work practices, promoting ethical and moral collaboration, fostering cooperation and unity, and leading to sustainable success for the work and the organization. Furthermore, the Four Principles of Social Harmony can be appropriately applied to management and operations in all sectors, both public and private, as they are principles that promote human resource management, building good relationships within the organization, and improving work efficiency, leading to the development of strong and sustainable organizations in the long term.
Keywords: The Four Principles of Social Harmony, Work Practices, Personnel, Human Resource Management

บทนำ

ในอดีตการปฏิบัติงานขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนมีลักษณะการบริหารแบบลำดับชั้นเน้นการควบคุม การปฏิบัติตามระเบียบ และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยการสื่อสารส่วนใหญ่เป็นแบบเผชิญหน้า และการทำงานจะอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ส่งผลให้การประสานงานและการสร้างความร่วมมือเกิดขึ้นภายในขอบเขตของหน่วยงานหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล รูปแบบการทำงานได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการ การทำงานกันเป็นทีม การทำงานข้ามสายงาน และการทำงานผ่านระบบดิจิทัลที่มากขึ้น จึงส่งผลให้บุคลากรต้องเผชิญกับการแข่งขัน ความกดดันในการปฏิบัติงาน และความคาดหวังจากผู้รับบริการที่สูงขึ้น จึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาความรู้และทักษะเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลควบคู่กัน

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ได้ระบุไว้ว่า ประเทศไทยมีประชากรวัยทำงานอยู่ที่ช่วงอายุ 15-59 ปี ซึ่งมีอยู่ประมาณ 44 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 66 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งขณะที่ข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้กำลังของแรงงานมีแนวโน้มที่ลดลง ขณะที่องค์กรต้องการบุคลากรที่มีทั้งสมรรถนะความสามารถในการปรับตัว และคุณธรรมในการทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด (ธงชัย สันติวงษ์, 2546) ถึงแม้องค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนในปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการบริหาร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบปัญหาในการปฏิบัติงานหลายประการ ได้แก่ การขาดความร่วมมือระหว่างบุคลากร การสื่อสารที่ไม่เหมาะสม ความขัดแย้งในการทำงาน การยึดประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนร่วมและการขาดความไว้วางใจต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพต่อการทำงานและความสำเร็จขององค์กร (สมยศ นาวีการ, 2549) ดังนั้น จึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงจำเป็นต้องอาศัยทั้งศาสตร์ของการบริหารและการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมสร้างพฤติกรรมการทำงานที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ปิยวาจา คือ การใช้วาจาสุภาพ พูดจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน อัตถจริยา การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ และการช่วยเหลือซึ่งกันเกื้อกูลกัน และสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอภาคและเหมาะสม หลักธรรมดังกล่าวจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงบวกในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเหมาะสม และช่วยให้บุคลากรเกิดความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน และสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในอนาคตเมื่อองค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) การทำงานแบบดิจิทัลเต็มรูปแบบ การทำงานแบบไฮบริด และสังคมผู้สูงอายุ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะยิ่งต้องให้ความสำคัญกับทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ คุณธรรม จริยธรรม และการทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ากับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีของบุคลากร อันจะนำไปสู่การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาองค์กรอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว จึงนับได้ว่าหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าและเหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรยุคปัจจุบันอย่างยิ่ง

หลักสังคหวัตถุ 4

ความหมายของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 มาจากภาษาบาลีที่แยกออกเป็น 2 คำศัพท์ คือ สังคห 1 วัตถุ 1 ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธ ดังนั้น สังคห สามารถแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า สงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูล (สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร์, 2550) นอกจากนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 ยังเป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงาน นอกจากความหมายข้างต้นได้มีนักวิชาการให้ความหมายของหลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน ดังนี้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ได้อธิบายถึงหลักสังคหวัตถุ 4 คือ หลักธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลทุกคนในสังคมเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือกันในองค์กร หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงาน รวมไปถึงการช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้ ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การช่วยเหลือกันภายในองค์กรและการเอื้ออาทรต่อกัน รวมไปการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ปิยวาจา คือ การพูดจาไพเราะ สุภาพจริงใจ และเป็นการสื่อสารด้วยถ้อยคำที่เหมาะสมช่วยลดความขัดแย้ง อัตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว พร้อมช่วยเหลือส่วนรวมอย่างเต็มกำลัง มีจิตใจสาธารณะและสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเหมาะสม ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนร่วมงาน และการสร้างความเชื่อมั่น ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในองค์กร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล ซึ่งสังคหวัตถุ 4 จะประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ และการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยสิ่งของ รวมทั้งเป็นการให้ความรู้ คำแนะนำและการสั่งสอน ปิยวาจา คือ การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ พูดจาอ่อนหวาน สุภาพ อันก่อให้เกิดความสามัคคี ไมตรีจิต รวมไปถึงการใช้คำพูดที่แสดงถึงประโยชน์ มีเหตุผล และสามารถโน้มน้าวให้เกิดความนิยมและการยอมรับได้

อัตถจริยา คือ การประพฤติที่เป็นประโยชน์ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ รวมไปถึงการช่วยแก้ไข ปรับปรุง และการส่งเสริมในด้านจริยธรรม และสมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย โดยประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ความตีตนเสมอ ความเท่าเทียม รวมไปถึงการร่วมรับรู้และแก้ไขทั้งในยามสุขและยามทุกข์

พระสมโชค คุตฺตธมฺโม (เกื้อกลิ่น) และคณะ (2565) อธิบายไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจะประกอบไปด้วย ทาน การให้ การแบ่งปัน ปิยวาจา การพูดจาน่ารัก อัตถจริยา การบำเพ็ญตนเพื่อผู้อื่น และสมานัตตตา การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย

กล่าวโดยสรุป สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคม จะประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปันและการช่วยเหลือเกื้อกูล ปิยวาจา คือ การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะ จริงใจ และสร้างสรรค์ อัตถจริยา คือ การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ด้วยความรับผิดชอบและจิตสาธารณะและสมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย การวางตนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อื่น ดังนั้น สังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต การบริหารองค์กรและการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยส่งเสริมความร่วมมือ ความสามัคคี สิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรและสังคมอย่างยั่งยืน

หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่ยกระดับของขีดความสามารถของบุคลากรและการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เร็วขึ้น โดยใช้ทรัพยากรทางด้านเวลา เงิน และกำลังคน ให้น้อยที่สุดแต่ได้ผลลัพธ์คุณภาพสูง เพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ ทรัพยากรมนุษย์ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างมากที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารบุคลากรจึงต้องมุ่งพัฒนาความรู้ ความสามารถ วินัย และความรับผิดชอบ ที่ควบคู่กับการนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 จึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ในการนำเอาหลักสังคหวัตถุ 4 มาบูรณาการในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานจึงจะช่วยให้การปฏิบัติงานของบุคลากรมีความคล่องตัว รวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการขององค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์กร จึงส่งผลให้องค์กรหรือหน่วยงานสามารถพัฒนาบุคลากรและการดำเนินงานได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

จากการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา หรือเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้เขียนพบว่าสภาพปัจจุบันของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของการบริหารบุคลากรให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องอาศัยใช้ทรัพยากร เวลา และกระบวนการทำงานอย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยจะพิจารณาจากทางด้านคุณภาพของงาน ปริมาณงาน เวลา และค่าใช้จ่าย ดังนั้น ประสิทธิภาพในการทำงาน คือ การทำงานที่ประหยัดรวดเร็ว มีคุณภาพ และคุ้มค่าต่อการใช้ทรัพยากร โดยในส่วนของประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ทุกองค์กรหรือหน่วยงานต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรและปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานจึงหมายถึงการปรับปรุงความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงาน เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิผลและสร้างความพึงพอใจแก่ทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ สำหรับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย การพัฒนาด้านคุณภาพของงาน การเพิ่มปริมาณงานให้เหมาะสม การบริหาร

เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ และการควบคุมค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยผู้บริหารควรให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการปฏิบัติงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา (ทาน และอัตถจริยา) ใช้วาจาสุภาพ ให้กำลังใจ และสื่อสารด้วยความเคารพ (ปิยวาจา) รับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา วางตนเป็นกลาง มีความยุติธรรม และปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเสมอภาค (สมานัตตตา) รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงาน (อัตถจริยา) ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารงาน อันจะช่วยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดแรงจูงใจ ความไว้วางใจ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ทั้งในด้านการสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร การส่งเสริมความร่วมมือ การลดความขัดแย้ง และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์กร อันจะนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าขององค์กรและหน่วยงานอย่างยั่งยืนต่อไป

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากร

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ส่งเสริมความร่วมมือ ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรและการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยพัฒนาทั้งด้านบุคลากร การบริหารงาน และบรรยากาศภายในองค์กร โดยมีทั้งหมด 4 ประการดังนี้

1. ทาน การให้ ทั้งในรูปแบบของความรู้ ทรัพย์สิน และการให้อภัย ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) อธิบายว่าการให้เป็นพื้นฐานของการลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาในบริบทของการบริหารองค์กร ทานมิได้หมายถึงเพียงการให้สิ่งของ แต่ครอบคลุมถึงการแบ่งปันองค์ความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ การเป็นพี่เลี้ยง และการให้อภัยต่อความผิดพลาดที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Knowledge Management ที่มองว่าการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร และยังสอดคล้องกับแนวคิด Servant Leadership ที่ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชามากกว่าการใช้อำนาจสั่งการ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักทานจึงช่วยสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ ลดการแข่งขันที่ไม่สร้างสรรค์ และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรในระยะยาว

2. ปิยวาจา การใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์เหมาะสมกับการสื่อสารกับผู้อื่น โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจและความสามัคคีในสังคม หลักธรรมนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติงานได้อย่างง่าย เนื่องจากการพูดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หากบุคคลมีสติและมีเมตตาเป็นพื้นฐานของจิตใจก็จะสามารถเลือกใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองกับผู้อื่นได้ ดังนั้น หลักปิยวาจาไม่ใช่เพียงการพูดจาสุภาพ แต่เป็นกระบวนการสื่อสารที่สร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับซึ่งกันและกัน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารองค์กรยุคใหม่ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Human Relations Theory ของ Elton Mayo ที่ชี้ว่า ความสัมพันธ์ที่ดีและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพส่งผลต่อแรงจูงใจและผลการปฏิบัติงานมากกว่าการใช้คำสั่งเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Emotional Intelligence (Goleman) ที่เน้นการสื่อสารด้วยความเข้าใจและการควบคุมอารมณ์ ส่งผลให้ความขัดแย้งลดลง และเพิ่มความร่วมมือภายในองค์กร

3. อัตถจริยา การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ มุ่งให้บุคคลปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สอดคล้องกับแนวคิด Organizational Citizenship Behavior (OCB) ที่อธิบายถึงพฤติกรรมการทำงานที่นอกเหนือจาก

หน้าที่แต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร เช่น การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน การเสนอแนวทางพัฒนางาน และการอาสาปฏิบัติงานเพิ่มเติม พฤติกรรมดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ลดต้นทุนในการกำกับดูแล และสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กร

4. สมานัตตตา เน้นความเสมอภาค ความเป็นธรรม และการไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก Equity Theory ของ Adams ที่อธิบายว่าบุคลากรจะเกิดแรงจูงใจเมื่อรับรู้ถึงความเป็นธรรมในการบริหาร รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิด Inclusive Leadership ที่เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร (Employee Engagement) และลดอัตราการลาออกของบุคลากร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องการของการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 จากการสังเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาและทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ พบว่าหลักสังคหวัตถุ 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ยังสามารถอธิบายได้ในมิติของการบริหารทรัพยากรมนุษย์และพฤติกรรมองค์การ กล่าวคือ ทาน สนับสนุนการแบ่งปันองค์ความรู้และภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ ปิยวาจา ส่งเสริมการสื่อสารและความฉลาดทางอารมณ์ อัตถจริยา สอดคล้องกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และสมานัตตตา สนับสนุนการบริหารที่ยึดหลักความเป็นธรรมและการมีส่วนร่วม ดังนั้น การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 กับแนวคิดการบริหารร่วมสมัยจึงช่วยพัฒนาทั้งประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร และความยั่งยืนขององค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยมุ่งเน้นพัฒนาพฤติกรรมและคุณลักษณะของบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ทั้งนี้ การส่งเสริมการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ควรเริ่มต้นจากการปลูกฝังจิตสำนึกและกระตุ้นให้บุคลากรเกิดพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมดังกล่าว เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือในการปฏิบัติงาน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ทาน เมื่อบุคลากรในองค์กรมีความเดือดร้อนหรือประสบกับปัญหาในด้านปัจจัยต่าง ๆ บุคลากรในองค์กรควรให้ความช่วยเหลือ ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ ทุนทรัพย์ ความรู้ คำแนะนำ ตลอดจนการให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดหรือไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรเป็นบุคลากรที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเกิดความรักความสามัคคีภายในองค์กร นอกจากนี้หลักทาน ยังสามารถประยุกต์ใช้ในด้านการแบ่งปันองค์ความรู้ หรือการให้วิทยาทานภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงาน และการยกระดับประสิทธิภาพการทำงานของทีมและองค์กรโดยรวม

2. ปิยวาจา เมื่อบุคลากรต้องการความช่วยเหลือหรือกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรที่ใช้คำพูดที่สุภาพ ไพเราะ สร้างสรรค์ ให้คำแนะนำ หลีกเลี่ยงการพูดจาดูหมิ่น เสียดสีเพื่อนร่วมงานหรือสร้างความขัดแย้ง และเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน ในการประยุกต์ใช้หลักปิยวาจาที่ยังสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น ลดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร สร้างความเข้าใจอันดี และเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานร่วมกัน

3. อัตถจริยา เมื่อบุคลากรในองค์กรต้องการความช่วยเหลือทางด้านแรงกาย หรือต้องการความช่วยเหลือในด้านการปฏิบัติงาน บุคลากรในองค์กรจะต้องให้ความสำคัญกับความร่วมมือและต้องช่วยเหลือ

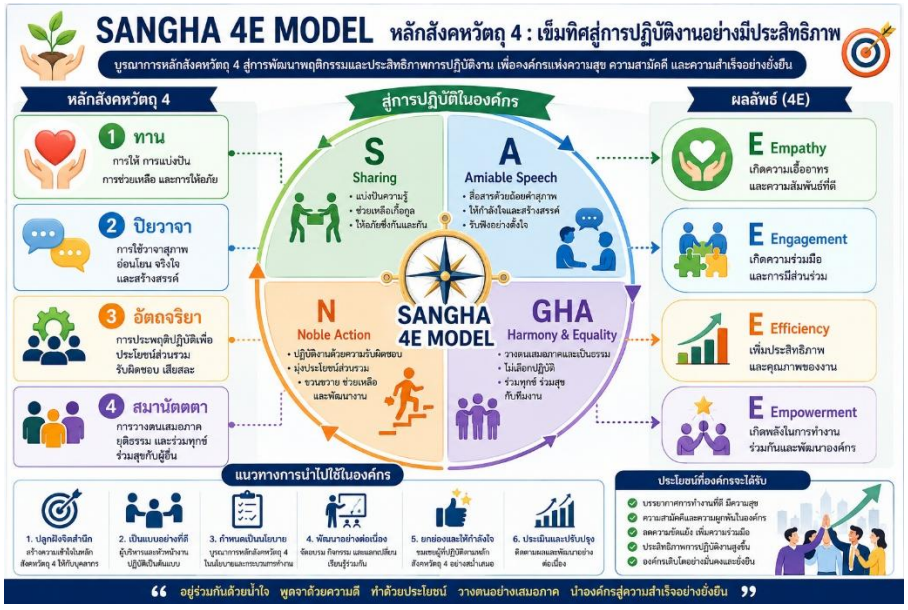
อย่างเต็มกำลัง รวมถึงการร่วมกันดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อองค์กร เช่น การบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ การช่วยเหลืองานส่วนรวม และการช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หลักอัตถจริยา สามารถบูรณาการกับแนวคิดการทำงานเป็นทีม และการมีจิตสาธารณะ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วมกัน และการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันขององค์กร อันเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

4. สมานัตตตา เมื่อองค์กรเกิดปัญหาหรืออุปสรรค บุคลากรในองค์กรต้องร่วมกันช่วยเหลือกัน ร่วมกันช่วยกันแก้ไขปัญหาโดยต้องให้ความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมกันรับผิดชอบ มีความร่วมทุกข์ร่วมสุขเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันกับเพื่อนร่วมงาน อันจะเกิดประโยชน์สุขร่วมกันทั้งต่อบุคลากรและองค์กร หลักสมานัตตตา สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านธรรมาภิบาล และความเป็นธรรมในองค์กร ซึ่งส่งเสริมการบริหารงานอย่างโปร่งใส การปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเท่าเทียม และการสร้างความไว้วางใจภายในองค์กร ส่งผลให้บุคลากรมีความผูกพันต่อองค์กรและปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ

ดังนั้น การนำเอาหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรให้เกิดประสิทธิภาพ นับเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งสร้างในทางด้านคุณธรรม จริยธรรมและพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรที่เหมาะสม ทั้งในด้านการแบ่งปันองค์ความรู้ ตามหลักทาน การสื่อสารภายในองค์กร ตามหลักปิยวาจา การทำงานเป็นทีม ตามหลักอัตถจริยา และการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลและความเสมอภาค (Good Governance and Fairness) ตามหลักสมานัตตตา สร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการทำงานเป็นทีม ตลอดจนก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร และนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความสำเร็จขององค์กรอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้นำเสนอแนวคิดเชิงหลักธรรมที่ได้จากการสังเคราะห์งานที่ศึกษาและเกี่ยวข้องเพื่ออธิบายถึงหลักสังคหวัตถุ 4 : เข็มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 หลักสังคหวัตถุ 4 : เข็มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ดังนี้

หลักสังคหวัตถุ 4 กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาเป็น SANGHA 4E MODEL ซึ่งเป็นรูปแบบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ากับแนวคิดการบริหารองค์กร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการปฏิบัติงานและพัฒนาประสิทธิภาพของบุคลากรให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดย SANGHA ประกอบด้วย S (Sharing) คือ การแบ่งปันความรู้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน A (Amiable Speech) คือ การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สุภาพและสร้างสรรค์ N (Noble Action) คือ การปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ รับผิดชอบ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และ GHA (Harmony & Equality) คือ การสร้างความสามัคคี ความเสมอภาคและการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม ในส่วนของ 4E เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้โมเดล ได้แก่ Empathy การสร้างความเอื้ออาทรและความสัมพันธ์อันดี Engagement การส่งเสริมความร่วมมือและการมีส่วนร่วม Efficiency การเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพการปฏิบัติงาน และ Empowerment การเสริมสร้างศักยภาพและความเชื่อมั่นของบุคลากร

ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1. ทาน เน้นการให้ การแบ่งปัน การช่วยเหลือ และการให้อภัย เพื่อสร้างความเอื้ออาทร ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากร 2. ปิยวาจา เน้นการใช้คำพูดที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์ เพื่อลดความขัดแย้ง ส่งเสริมการประสานงาน และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน 3. อัตถจริยา เน้นการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ ความรับผิดชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เพื่อส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และ 4. สมานัตตตา เน้นการวางตนอย่างเสมอภาค มีความยุติธรรม ร่วมทุกข์ร่วมสุข และทำงานร่วมกันอย่างสามัคคี ดังนั้น SANGHA 4E MODEL จึงเป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับการบริหารองค์กรสมัยใหม่ และเป็นเข็มทิศที่ดีต่อการพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร และเป็นเข็มทิศทางด้านหลักธรรมที่ทำให้พฤติกรรมการทำงานที่นำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความเอื้ออาทร ความร่วมมือ ประสิทธิภาพ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรบรรลุความสำเร็จอย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุป

“เข็มทิศ” ที่นำไปสู่การปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการกำกับพฤติกรรมและการดำเนินงานของบุคลากรในองค์กร โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบไปด้วย หลักทาน การให้และการช่วยเหลือกันและกัน หลักปิยวาจา การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์ หลักอัตถจริยา การปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และสมานัตตตา การวางตนอย่างเสมอภาคและยุติธรรม และเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรและการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เนื่องจากช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการทำงานที่ดี สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน พัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร บุคลากร และผู้รับบริการ ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเปรียบเสมือน “เข็มทิศทางคุณธรรม” ที่ช่วยกำหนดทิศทางการปฏิบัติงานของบุคลากรให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างมีคุณภาพ การบริการประชาชนอย่างเป็นเลิศและความสำเร็จที่มั่นคงยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย สันติวงษ์. (2546). การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 11 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: บริษัท ประชุมช่าง จำกัด.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

พระสมโชค คุตฺตธมฺโม (เกื้อกลิ่น) และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 927-936.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมยศ นาวีการ. (2549). การบริหารและพฤติกรรมองค์การ (พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขปรับปรุง). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ระดับจังหวัด. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2569 จาก https://shorturl.asia/I5WFb.

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร์. (2550). การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่

INNOVATIVE COMMUNICATION APPROACHES OF CONTEMPORARY BUDDHIST LECTURERS

พระปลัดสิทธิพงศ์ พวงมาลัย*, พระมหาจตุรัส สุนุรัตน์
Phrapalad Sitthiphong Phuangmalai*, Phramaha Jaturat Sunurat
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: bermsitthiphong@gmail.com
Received June 14, 2026; Revised July 15, 2026; Accepted July 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษารูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ โดยศึกษามุมมองของพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาสต่อการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อพัฒนาแนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน โดยศึกษาข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อประกอบการสังเคราะห์เชิงวิชาการ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 11 รูปหรือคน ประกอบด้วยพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาสผู้มีประสบการณ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่เป็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์การสื่อสารและการจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นผู้ฟังเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมการมีส่วนร่วม พระวิทยากรมีบทบาทเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์และแรงบันดาลใจ รูปแบบ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1. การเล่าเรื่อง (Storytelling) 2. การสื่อสารแบบ มีส่วนร่วมผ่านกิจกรรม เกม การตั้งคำถามและการสะท้อนคิด 3. การใช้ภาษาเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับผู้ฟัง 4. การใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ และ 5. การสื่อสารเชิงจิตวิทยาเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ โมเดลการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ ซึ่งบูรณาการหลักธรรม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การเล่าเรื่อง การใช้สื่อดิจิทัล และการสื่อสารเชิงจิตวิทยา เพื่อพัฒนาความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพพระวิทยากรและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
คำสำคัญ: การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์, พระวิทยากรยุคใหม่, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This article investigates the creative communication model of contemporary Buddhist monk trainers (Phra Witthayakorn). The study explores the perspectives of Buddhist monk trainers and lay facilitators on creative communication and synthesizes knowledge to develop communication approaches appropriate for contemporary society. Data were collected through in-depth interviews with 11 key informants, comprising experienced Buddhist monk trainers and lay facilitators engaged in Buddhist propagation. The data were analyzed using

content analysis and inductive synthesis. The findings reveal that the creative communication of contemporary Buddhist monk trainers is an integration of Buddhist principles with communication theories and modern learning management. This approach emphasizes learner-centered communication and active participation. The role of Buddhist monk trainers has shifted from being knowledge transmitters to learning process designers who create meaningful experiences and inspire learners. The effective communication model consists of five key components: 1. storytelling, 2. participatory communication through activities, games, questioning, and reflective learning, 3. the use of creative language appropriate to the audience, 4. the application of digital media and technology to enhance learning effectiveness, and 5. psychological communication to inspire positive attitudes and behavioral change. The new body of knowledge generated from this study is the Creative Communication Model for Contemporary Buddhist Monk Trainers, which integrates Buddhist teachings, participatory communication, storytelling, digital media, and psychological communication to promote learners' knowledge, attitudes, and behaviors. This model provides a significant framework for enhancing the competencies of Buddhist monk trainers and improving Buddhist propagation in ways that are effective, sustainable, and responsive to the needs of the digital era.

Keywords: Creative Communication, Contemporary Buddhist Monk Trainers, Buddhist Propagation, Participatory Communication

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัลส่งผลต่อวิถีชีวิต รูปแบบการเรียนรู้ พฤติกรรม การรับข้อมูลข่าวสารของประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ที่เติบโตท่ามกลางเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งคุ้นเคยกับการสื่อสารที่รวดเร็ว โต้ตอบได้ และเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งผลให้ความคาดหวังต่อการเรียนรู้และการสื่อสารเปลี่ยนแปลงจากการรับสารเพียงฝ่ายเดียวไปสู่การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Learning) ที่ผู้เรียนสามารถร่วมสร้างความหมายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้สื่อสารได้

ในอดีตการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการบรรยายธรรมของพระวิทยากรส่วนใหญ่ใช้รูปแบบการสื่อสารฝ่ายเดียว (One-Way Communication) ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและทิศทางการสื่อสาร ขณะที่ผู้รับสารมีบทบาทเพียงรับฟังและรับสารตามที่ผู้ส่งต้องการทำให้เด็กและเยาวชนขาดโอกาส ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546) รูปแบบดังกล่าวแม้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างเป็นระบบ แต่มีข้อจำกัดในการสร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการพัฒนาการเรียนรู้เชิงลึก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่คุ้นเคยกับการสื่อสารแบบโต้ตอบผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล

แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) อธิบายว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมิใช่เพียงการส่งผ่านข้อมูล แต่เป็นกระบวนการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างความเข้าใจ และสร้างความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) ผ่านการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ซึ่งเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายสามารถสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้อย่างต่อเนื่อง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้

(Constructivism) ที่เห็นว่า การเรียนรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ และการสะท้อนคิด มากกว่าการรับข้อมูลจากผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ David Kolb ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ภายใต้บริบทดังกล่าว พระวิทยากรยุคใหม่จึงจำเป็นต้องปรับบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดธรรมะ” ไปสู่ “ผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้” ที่สามารถบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์การสื่อสารและการจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ โดยประยุกต์ใช้การเล่าเรื่อง (Storytelling) การจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การใช้ภาษาเชิงสร้างสรรค์ การใช้สื่อดิจิทัล และการสื่อสารเชิงจิตวิทยา เพื่อกระตุ้นความสนใจ สร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

แม้ปัจจุบันพระวิทยากรจำนวนมากได้พัฒนารูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคดิจิทัล แต่ยังขาดการสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับพระวิทยากรยุคใหม่ ทั้งในด้านแนวคิด วิธีการ และกระบวนการสื่อสาร ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษามุมมองของพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส พร้อมทั้งสังเคราะห์รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล อันจะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจ การเกิดแรงบันดาลใจ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงบวกของผู้เรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์

การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ความคิด หรือคุณค่าผ่านวิธีการที่แปลกใหม่เหมาะสม และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่ผู้รับสาร โดยมุ่งเน้นการเข้าใจง่าย น่าสนใจ และเกิดผลทางความรู้สึกควบคู่กับการรับรู้

นาวิน เพิ่มประยูร (2562) กล่าวว่า การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในการออกแบบเนื้อหา วิธีการและรูปแบบการนำเสนอ เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสื่อสารในระดับที่ต้องอาศัยทัศนคติเชิงบวก ความกล้าคิด กล้าปรับเปลี่ยนและเปิดกว้างทางความคิด โดยมุ่งสร้างความแปลกใหม่ ความน่าสนใจ และเอกลักษณ์เฉพาะตัวของสาร อีกทั้งยังสามารถนำองค์ประกอบทางความคิดมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงสิ่งเดิมให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ยังครอบคลุมถึงการเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารทั้งออนไลน์และออฟไลน์อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดการรับรู้ ความเข้าใจ ความบันเทิง และการจดจำของผู้รับสาร โดยคำนึงถึงจังหวะเวลาและบริบทที่เหมาะสมในการสื่อสาร เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่

1. ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารที่ทำให้การสื่อสารเกิดผล โดยผู้รับสารจะพิจารณาจากความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความจริงใจ และเจตนาที่ดีของผู้ส่งสาร เมื่อผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือ จะช่วยสร้างความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และทำให้สารได้รับการยอมรับอย่างมีประสิทธิภาพ (เกรียงศักดิ์ เจดีย์แปง, 2551)

2. เนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้ฟัง ในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรเลือกเนื้อหา ภาษา และวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับวัย ระดับการศึกษา และความสนใจของผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถ

นำไปใช้ได้จริง หากเนื้อหาไม่สอดคล้องกับผู้ฟัง อาจทำให้การสื่อสารขาดประสิทธิภาพ ดังที่ วศิน อินทสระ (2558) กล่าวไว้ว่า ผู้สอนควรพิจารณาเลือกเรื่อง และวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนหรือผู้ฟัง โดยต้องอาศัยวิจารณญาณในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและได้รับประโยชน์สูงสุดจากการสื่อสาร

ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม พระวิทยากรควรปรับเนื้อหาให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น เด็กประถมใช้นิทานหรือกิจกรรมสนุกสนาน ส่วนระดับมัธยมอาจใช้กรณีศึกษาและเรื่องใกล้ตัว เพื่อสร้างความสนใจและการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ เนื้อหาที่เหมาะสมยังช่วยสร้างบรรยากาศที่ดี ทำให้ผู้ฟังเกิดความไว้วางใจและเปิดใจรับฟังมากยิ่งขึ้น

3. วิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ควรใช้ภาษาที่ชัดเจน กระชับ และเข้าใจง่าย เลือกใช้คำพูดให้เหมาะสมกับผู้ฟัง รวมทั้งใช้น้ำเสียง สีหน้า และท่าทางที่ช่วยสร้างความสนใจ นอกจากนี้ การใช้สื่อมัลติมีเดีย เช่น ภาพ วิดีโอ หรือกิจกรรมประกอบการนำเสนอ จะช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายและเกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น ดังที่ ชื่นณัสฐา เสนาะโสตร์ (2565) กล่าวว่า การนำเสนอที่น่าสนใจ คือ การถ่ายทอดข้อมูลหรือความคิดเห็นให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและสนใจติดตาม โดยผู้นำเสนอควรเตรียมความพร้อมทั้งด้านเนื้อหา วิธีการพูด บุคลิกภาพ และการใช้ สื่อประกอบ เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ โดยวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ได้แก่ การเตรียมเนื้อหาให้ชัดเจนและตรงประเด็น การวิเคราะห์ผู้ฟังเพื่อเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม การใช้ภาษาและน้ำเสียงที่เข้าใจง่าย การใช้สื่อประกอบอย่างเหมาะสม การมีบุคลิกภาพที่มั่นใจ การฝึกซ้อมก่อนนำเสนอ และการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม เพื่อช่วยสร้างความน่าสนใจและทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

4. การใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะสำหรับพระวิทยากรยุคใหม่ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมาย จะช่วยให้การถ่ายทอดหลักธรรมมีความน่าสนใจ เข้าใจง่าย และเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พระวิทยากรยุคใหม่ควรมีความรู้ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น โปรแกรมนำเสนอ สื่อวิดีโอ ภาพประกอบและสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อช่วยเสริมการบรรยายและสร้างความสนใจแก่ผู้ฟัง นอกจากนี้ ควรใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ มีจริยธรรม ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และคำนึงถึงความเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การสื่อสารเกิดประโยชน์สูงสุด สามารถสร้างความเข้าใจที่ดี และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ดังที่ ชเนตตี ทินนาม (2569) กล่าวถึงหลักจริยธรรมการใช้สื่อในยุคดิจิทัลว่า ในสังคมปัจจุบันที่ทุกคนสามารถเป็นผู้ผลิตและเผยแพร่สื่อได้อย่างรวดเร็ว การสื่อสารจึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องและเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยหลักจริยธรรมสำคัญ ประกอบด้วย การนำเสนอข้อมูลอย่างถูกต้องครบถ้วน ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง การวางตนเป็นกลางปราศจากอคติส่วนตัว การเคารพสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น การยอมรับความหลากหลายทางความคิดและวัฒนธรรม การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้รับความเป็นธรรมในการสื่อสาร ตลอดจนการคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมจากการเผยแพร่ข้อมูล ทั้งนี้ หลักจริยธรรมดังกล่าวถือเป็นแนวทางสำคัญในการใช้สื่อ และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมในยุคดิจิทัล เพื่อให้การสื่อสารเกิดประโยชน์สูงสุดและสร้างสรรค์สังคมอย่างยั่งยืน

5. การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง สำหรับพระวิทยากร การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม ความเมตตา และความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ โดยผู้พูดควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมผ่านการซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ ติดตาม และเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยให้การถ่ายทอดธรรมะเข้าถึงจิตใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ความคิด หรือคุณค่า โดยผ่านวิธีการที่เหมาะสม แปลกใหม่ และน่าสนใจ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจ มีส่วนร่วม และสามารถนำสารไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้ส่งสารต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ การเลือกวิธีการนำเสนอ และการใช้สื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งยังต้องคำนึงถึงบริบท เวลา และจริยธรรมในการสื่อสาร องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือ เนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้ฟัง วิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ การใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้การสื่อสารเกิดความเข้าใจ สร้างความประทับใจ และบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับพระวิทยากร การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม ซึ่งได้แก่ ความเมตตา และความเข้าใจในผู้ฟัง เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสามารถเข้าถึงจิตใจผู้ฟัง สร้างแรงบันดาลใจ และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

มุมมองของพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาสต่อการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบัน การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดความรู้และคุณค่าทางสังคม โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่พฤติกรรมของผู้รับสารเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์กลายเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความน่าสนใจ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง อีกทั้งพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาสต่างมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ผ่านเทคนิคและวิธีการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น การเล่าเรื่อง การใช้ภาษา และการประยุกต์ใช้สื่อออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงผู้รับสารในยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาจึงได้จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงวิชาการ เรื่อง รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมุมมอง ประสบการณ์ และแนวทางการสื่อสารของพระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส อันนำไปสู่การวิเคราะห์องค์ความรู้ทางวิชาการด้านการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในสังคมปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์พระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส จำนวน 11 รูปหรือคน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มองว่า การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน เนื่องจากสังคมและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้ฟังในยุคดิจิทัลมีพฤติกรรมการรับสารที่สั้น รวดเร็ว และต้องการการมีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้พระวิทยากรจำเป็นต้องปรับรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งด้านภาษา วิธีการนำเสนอ และการใช้สื่อเทคโนโลยีร่วมในการบรรยาย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การบรรยายแบบพูดฝ่ายเดียวไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้ฟังในปัจจุบัน จึงควรเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เช่น การถาม–ตอบ การทำกิจกรรมกลุ่ม การเล่าเรื่อง การใช้อารมณ์ขัน ตลอดจนการใช้สื่อออนไลน์ คลิปวิดีโอ หรือสื่อมัลติมีเดีย เพื่อช่วยสร้างความน่าสนใจและทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับสถานการณ์และชีวิตประจำวันของผู้ฟัง

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังสะท้อนว่า พระวิทยากรยุคใหม่ควรพัฒนาทักษะ ด้านการสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จิตวิทยาการเรียนรู้ และการเข้าใจผู้ฟังแต่ละช่วงวัย เพื่อให้สามารถเผยแผ่หลักธรรมได้อย่างเหมาะสม และทันต่อบริบทของสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ หลายท่านให้ความสำคัญกับการรักษาแก่นของหลักธรรมควบคู่กับการปรับวิธีการนำเสนอให้ทันสมัยและเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น

ตัวอย่างมุมมองที่น่าสนใจ เช่น พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช (2569) เจ้าอาวาสวัดหนองคูวนาราม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นพระวิทยากรพระนักพัฒนาและพระนักเผยแผ่ศาสนา ให้ความเห็นว่า “พระวิทยากรควรเป็นสะพานเชื่อมระหว่างธรรมะกับชีวิตยุคใหม่” โดยต้องประยุกต์หลักธรรมให้เข้าใจง่าย

ทันโลก และนำไปใช้ได้จริง ขณะที่ ภัทรภณ คบทองหลาง (2569) ผู้ผ่านการเป็นพระวิทยากรค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม ปัจจุบันรับราชการ ครู โรงเรียนลำดวนพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ มองว่า พระวิทยากรควรเน้นการสร้าง การมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรม เกม และการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้ฟังมากกว่าการบรรยายเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ พระวชิระ สุปภาโส (2569) วัดเทวีวรญาติ แขวงวัดเทพศิรินทร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นพระวิทยากรและประธานพระวิทยากรผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน โครงงานคุณธรรม และจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม-จริยธรรมให้แก่เยาวชน และครูทั่วประเทศ ได้สะท้อนมุมมองว่า พระวิทยากรมืออาชีพควรเป็นผู้มีทั้ง “วิชาและจรณะ” คือ มีความรู้ควบคู่กับความประพฤติที่ดีงาม พร้อมทั้งสามารถปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังในแต่ละช่วงวัย เพื่อให้การถ่ายทอดหลักธรรมเกิดประสิทธิภาพและเข้าถึงผู้ฟังได้จริง

ขณะเดียวกัน พระสมุห์พัชรพล ปญญาธโร (2569) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแสลงโทน เจ้าคณะตำบลแสลงโทน-สี่เหลี่ยม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จากพระวิทยากร “ธรรมะอารมณ์ดี ทีมบุรีรัมย์” ได้สะท้อนแนวคิดการสื่อสารที่เน้นความเป็นกันเอง สนุก และสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย โดยใช้วิธี “ชวนคิด ชวนคุย ชวนลงมือทำ” เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบันอย่างชัดเจน

ดังนั้น ในภาพรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่ มิใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้ทางธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างความเข้าใจ การมีส่วนร่วมและการประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับผู้ฟังในยุคปัจจุบันด้วย

รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่

การสื่อสารของพระวิทยากรยุคใหม่ไม่ได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดหลักธรรมเท่านั้น แต่ยังเน้นการสร้างความเข้าใจ ความใกล้ชิด และแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ฟังในสังคมยุคดิจิทัล การสื่อสาร จึงต้องปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต ความสนใจ และพฤติกรรมการรับสารของคนรุ่นใหม่ ๆ โดยอาศัยเทคนิคที่สร้างสรรค์และเข้าถึงได้ง่าย เพื่อสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่สามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. การสื่อสารแบบเล่าเรื่อง (Storytelling)

การสื่อสารแบบเล่าเรื่องเป็นวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านเรื่องราว ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงความคิดและสร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน โดย ไชยยศ ปั้นสกุลไชย (2565) กล่าวว่า การเล่าเรื่องที่ดีควรมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ เรียกว่า “EMOTION” ได้แก่ เหตุการณ์ในเรื่อง ตัวละครหลัก ความขัดแย้ง การสร้างจินตนาการจุดเปลี่ยนของเรื่อง ใจความสำคัญ และตอนจบที่สมบูรณ์ ซึ่งช่วยให้เรื่องราวน่าสนใจ เข้าใจง่าย และน่าติดตาม

พระวิทยากรยุคใหม่จึงนิยมใช้การเล่าเรื่องจากประสบการณ์จริง นิทานหรือเหตุการณ์ร่วมสมัยมาเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายเห็นภาพชัด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การยกตัวอย่างปัญหาชีวิตวัยรุ่น ปัญหาครอบครัว หรือสังคมออนไลน์ มาเชื่อมโยงกับหลักธรรมเรื่องสติ ความอดทน และการให้อภัย ทำให้ธรรมะเข้าถึงผู้ฟังได้มากยิ่งขึ้น

2. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การบรรยายในยุคใหม่เน้นให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรม เกม การถามตอบ หรือกิจกรรมกลุ่มทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ไม่เกิดความเบื่อหน่าย กิจกรรมที่นิยม เช่น เกมคุณธรรม ซึ่งเป็นสื่อที่ช่วยกระตุ้นการคิด การตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัย

ของขวัญวรา วงค์คำ และคณะ (2565) พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้เกมคุณธรรมร่วมกับการตั้งคำถามและสถานการณ์ที่กระตุ้นการคิด ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน นอกจากนี้ การเสริมแรงทางบวกด้วยการให้คะแนนยังช่วยเพิ่มแรงจูงใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนได้มากยิ่งขึ้น

กิจกรรมสะท้อนคิด กล่าวถึงการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่พระวิทยากรสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตของผู้เรียนหรือผู้ฟัง โดยช่วยให้ผู้เรียนทบทวนการรับรู้ ความคาดหวังและความรู้สึกที่มีต่อประสบการณ์ของตนเอง เพื่อนำไปสู่การวางแผนและหาแนวทางพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาในอนาคต ผ่านการสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียน ดังที่ Morin (2003) อธิบายว่า การสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่บุคคลแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก และการรับรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของตน อันนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การเปิดโอกาสให้บุคคลได้ถ่ายทอดประสบการณ์ โดยเฉพาะประสบการณ์เชิงบวกที่มีคุณค่าในชีวิต ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจะช่วยส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเองและพัฒนาความเข้าใจต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้ง ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิด และพฤติกรรมไปในทิศทางที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ ดังนั้น กิจกรรมสะท้อนคิดจึงนับเป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ ช่วยให้ผู้ฟังสามารถทบทวน วิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่องที่ได้รับฟัง เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองทั้งในด้านการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

การเขียนเป้าหมายชีวิต เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังหรือผู้เข้ารับการอบรมได้สำรวจตนเอง กำหนดเป้าหมาย และวางแนวทางพัฒนาชีวิตในอนาคต ช่วยส่งเสริมการตระหนักรู้ในคุณค่า และศักยภาพของตนเอง รวมทั้งสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม และกิจกรรมฐานการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่จัดการเรียนรู้ผ่านฐานกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเน้นการลงมือปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ช่วยกระตุ้นความสนใจ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบดังกล่าวช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง และทำให้ธรรมะเข้าถึงได้ง่าย การเปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือร่วมกิจกรรมระหว่างการบรรยายเป็นรูปแบบที่ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้ฟังจะรู้สึกมีคุณค่าและมีส่วนร่วมทำให้เกิดความสนใจและตั้งใจรับฟังมากขึ้น

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางสำคัญของการบรรยายในยุคใหม่ที่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังมีบทบาทในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เกมคุณธรรม การถาม–ตอบ กิจกรรมกลุ่ม และฐานการเรียนรู้ ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์การตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้ กิจกรรมสะท้อนคิดยังช่วยให้ผู้เรียนได้ทบทวนประสบการณ์ ความคิด และความรู้สึกของตนเอง นำไปสู่การเรียนรู้ การตระหนักรู้ในตนเอง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน การเขียนเป้าหมายชีวิตช่วยให้ผู้ฟังสำรวจตนเอง กำหนดทิศทางการพัฒนาชีวิต และประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมร่วมกับกิจกรรมที่หลากหลาย จึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง ทำให้ธรรมะเข้าถึงผู้ฟังได้ง่าย และส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและประสบการณ์จริงอย่างยั่งยืน

3. การใช้ภาษาเชิงสร้างสรรค์

พระวิทยากรยุคใหม่นิยมเลือกใช้ภาษาที่เรียบง่าย กระชับ เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับวัยของผู้ฟัง เพื่อให้การสื่อสารเข้าถึงผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำเปรียบเทียบ คำคม หรืออารมณ์ขันอย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มสีสันในการบรรยายและลดความตึงเครียดระหว่างการฟัง ส่งผลให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกใกล้ชิด เปิดใจรับสาร และสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น

การใช้ภาษาเชิงสร้างสรรค์จึงถือเป็นทักษะสำคัญของพระวิทยากรในยุคปัจจุบันเพราะไม่เพียงช่วยให้การถ่ายทอดธรรมะมีความน่าสนใจ แต่ยังช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้แบบเป็นกันเองและเหมาะสมกับผู้ฟังทุกช่วงวัย ทั้งนี้ วิชชุพงศ์ วรศาสตร์กุล (2566) ได้กล่าวถึงการเลือกใช้ถ้อยคำว่า หากใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษาและเหมาะสมกับกาลเทศะ ย่อมเป็นการสร้างมาตรฐานที่ดีงามให้แก่สังคม ซึ่งคนรุ่นหลังสามารถนำไปเป็นแบบอย่างต่อไป

4. การใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี

ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าสื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ความรู้และการบรรยายธรรมะ โดยเฉพาะในยุคที่สื่อออนไลน์กลายเป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร พระวิทยากรยุคใหม่จึงนิยมประยุกต์ใช้เทคโนโลยีหลากหลายรูปแบบ เช่น คลิปวิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก สื่อประกอบการบรรยาย การถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Live สด) พอดแคสต์ ตลอดจนเพลงและสื่อมัลติมีเดียต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ และช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยขยายโอกาสในการเข้าถึงผู้คนจำนวนมากในวงกว้างนอกจากนี้ การนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อออนไลน์ยังช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรกับผู้ฟังได้มากขึ้น ทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การซักถาม และการมีส่วนร่วมระหว่างกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อีกทั้งยังมีการประยุกต์ใช้โปรแกรม Kahoot! เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการเป็นวิทยากรบรรยายด้านวัฒนธรรม โดยปรับบทบาทของวิทยากรจากผู้ถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียวมาเป็นผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงโต้ตอบที่เหมาะสมกับผู้เรียนในยุคดิจิทัล ดังที่ ธวัชชัย บุตรงาม (2568) กล่าวถึงการใช้ Kahoot! เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า Kahoot! สามารถกระตุ้นความสนใจ เพิ่มปฏิสัมพันธ์และประเมินความเข้าใจของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ภาษา ศิลปะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวยังช่วยพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของผู้เรียน และสร้างแรงจูงใจให้แก่วิทยากรในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน ดังนั้น จึงควรส่งเสริมการอบรมและพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสำหรับวิทยากรเพื่อยกระดับการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และต่อยอดสู่รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานในอนาคต

5. การสื่อสารเชิงจิตวิทยาและสร้างแรงบันดาลใจพระวิทยากรยุคใหม่ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพจิตใจ ความต้องการ และบริบทการดำเนินชีวิตของผู้ฟัง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งต้องเผชิญกับความเครียดความกดดันทางการศึกษา สังคม และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคดิจิทัล การสื่อสารธรรมะในปัจจุบันจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ควรมุ่งเน้นการสื่อสารเชิงบวกที่ช่วยสร้างกำลังใจ เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้ฟังควบคู่กันไป

การเลือกใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม การรับฟังด้วยความเข้าใจ และการแสดงความเห็นอกเห็นใจ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารเชิงจิตวิทยา ซึ่งช่วยให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกได้รับการยอมรับ เห็นคุณค่าในตนเอง และมีกำลังใจในการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต นอกจากนี้ การพูดเพื่อสร้างแรงบันดาลใจยังเป็นกระบวนการที่ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจภายใน เสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และส่งเสริมให้ผู้ฟังสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายและมีคุณค่า อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะทางจิตอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระธัชฑล รกฺขิโต (อัตรัง) และคณะ (2569) ที่พบว่า คำพูดให้กำลังใจเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารเชิงบวกที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การมุ่งเน้นจุดแข็งของบุคคล การเสริมสร้างความเชื่อมั่น การส่งเสริมการพัฒนา การสร้างอารมณ์เชิงบวก ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจ

ตลอดจนการสนับสนุนทางสังคม นอกจากนี้ยังพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอิทธิบาท 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักสัมมาวาจา สามารถบูรณาการเข้ากับแนวคิดการสื่อสารเชิงจิตวิทยาและภาษาศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจและการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า คำพูดให้กำลังใจมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับแรงจูงใจในการทำงาน ความพึงพอใจในงาน ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ความผูกพันต่อองค์กร และสุขภาวะทางอารมณ์

ดังนั้น พระวิทยากรในยุคปัจจุบันจึงควรพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงจิตวิทยาควบคู่กับความรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่อบอุ่น ใช้ถ้อยคำที่สร้างสรรค์และสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดพลังใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติมีความหวัง เห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข

คุณลักษณะของพระวิทยากรยุคใหม่

พระวิทยากรยุคใหม่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. มีความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก

พระวิทยากรควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและลึกซึ้ง ควบคู่กับการเรียนรู้ความรู้รอบตัวในด้านสังคม วัฒนธรรม วิทยาการ และเหตุการณ์ร่วมสมัย เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ พระครูปลัดบุญยัง ทุลฺลโภ (สุนทรวิภาต) และพระมหาสมบัติ ธนปณฺโญ (2558) ได้อธิบายคุณลักษณะ “คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา” ว่าหมายถึง ผู้สามารถอธิบายเรื่องราวที่ลึกซึ้งหรือซับซ้อนให้ผู้อื่นเข้าใจได้โดยง่าย อีกทั้งยังสามารถนำผู้ฟังไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหาที่ละเอียดลุ่มลึกยิ่งขึ้น พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงควรมีความรู้ในศาสตร์หลากหลายแขนง และมีความสามารถในการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ฟังแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ศรัทธา และสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในชีวิตจริง

2. เข้าใจบริบทของสังคมและเยาวชน

พระวิทยากรควรตระหนักถึงสภาพปัญหา ความต้องการ และวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กและกลุ่มเยาวชน เพื่อให้การสื่อสารและการจัดกิจกรรมสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งพระวิทยากรควรมีความเข้าใจบริบทของผู้เรียนและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อออกแบบการสอนให้เหมาะสมและเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ควรมีทักษะการสื่อสารหรือการถ่ายทอดที่น่าสนใจ ใช้กิจกรรมหรือเกมที่สอดแทรกสาระธรรมะ กระตุ้นการมีส่วนร่วม สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนหรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม สามารถประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับชีวิตจริง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นแก่ผู้เรียน ตลอดจนตระหนักว่าการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต้องอาศัยเวลา ความต่อเนื่อง การประเมินผลที่เหมาะสม เพื่อให้การสอนเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิตของผู้เข้ารับการอบรม (พระอุทิศ อาสภจิตฺโต และคณะ, 2569)

3. มีทักษะการพูดและการสื่อสาร

การมีทักษะการพูดและการสื่อสารถือว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญของพระวิทยากร ซึ่งจะช่วยให้สามารถถ่ายทอดหลักธรรมและองค์ความรู้ไปสู่ผู้ฟังได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับบริบทของผู้รับสารแต่ละกลุ่ม อีกทั้งยังเอื้อต่อการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ในยุคปัจจุบันที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความสนใจของประชาชน พระวิทยากรจึงควรพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารให้สามารถนำเสนอธรรมะได้อย่างน่าสนใจ ชัดเจน และเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน รวมทั้งมีบุคลิกที่กระตือรือร้น เป็นกันเอง และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาและเห็นคุณค่าของหลักธรรม โดยการนำเสนอควรมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ธรรมะให้เหมาะสมกับสถานการณ์ มีความสนุกในการเรียนรู้ควบคู่กับการได้รับสาระที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ ตามแนวคิดการเผยแผ่ธรรมะว่า “ธรรมะที่สะอาด ฉลาดประยุกต์ สนุกสนาน และมีสาระ” (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2563)

4. มีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบกิจกรรม

การเผยแผ่ธรรมะควรออกแบบกิจกรรมให้หลากหลาย เหมาะสมกับวัยและบริบทของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจหลักธรรมและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกมตอบคำถาม การวิเคราะห์สถานการณ์ การสมมติบทบาท สื่อมัลติมีเดีย กิจกรรมสะท้อนตนเอง และโครงการจิตอาสา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหลักธรรมได้ง่าย จดจำได้นาน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม การออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มความน่าสนใจ ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และทำให้หลักธรรมเกิดการนำไปใช้ได้จริงอย่างยั่งยืน

5. ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมเป็นคุณลักษณะสำคัญของพระวิทยากรในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัล เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ให้เข้าถึงผู้รับสารได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

ในยุคดิจิทัลที่เยาวชนมีวิถีชีวิตผูกพันกับเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ พระสงฆ์จำนวนมากได้ปรับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการรับสื่อของคนรุ่นใหม่ โดยนำแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เช่น การถ่ายทอดสดการแสดงธรรมผ่าน Facebook, YouTube และ TikTok การผลิตคลิปวิดีโอสั้นหรือแอนิเมชันที่นำเสนอข้อคิดทางธรรมะในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ รวมถึงการตอบคำถามด้านธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์

นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันทางพระพุทธศาสนา เช่น แอปพลิเคชันสำหรับศึกษาพระไตรปิฎกหรือฝึกสมาธิ ตลอดจนการสร้างเพจหรือช่องทางเฉพาะที่นำเสนอเนื้อหาธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนและผู้ใช้งานสื่อดิจิทัล การใช้เทคโนโลยีในลักษณะดังกล่าวช่วยให้การเข้าถึงหลักธรรมเป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้เยาวชนเกิดความสนใจและตระหนักว่าธรรมะสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติในทุกที่ทุกเวลา (มนัสพล ยังทะเล และคณะ, 2568)

6. เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านวาจาและพฤติกรรม

การเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านวาจาและพฤติกรรมถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพระวิทยากร เพราะการถ่ายทอดหลักธรรมจะเกิดประสิทธิผลได้มากก็ต่อเมื่อผู้ฟัง เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างคำสอนกับการปฏิบัติจริง พระวิทยากรจึงควรประพฤติตนด้วยความสุภาพ อ่อนน้อม ซื่อสัตย์ มีวินัย และยึดมั่นในหลักคุณธรรม เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและสร้างความศรัทธาแก่ผู้ฟัง แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่กุลิสรา จิตรชญาวณิช (2561) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูอาจารย์ว่า เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติ จึงควรได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้มีคุณภาพ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถและคุณธรรม เพื่อทำหน้าที่อบรมสั่งสอนผู้เรียนและเป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า การเป็นครูอาจารย์

มืออาชีพมิใช่เพียงการมีความรู้ในศาสตร์ที่สอนเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ มีความรับผิดชอบและประพฤติตนให้เหมาะสมกับวิชาชีพ

ในทำนองเดียวกัน กล่าวถึงพระวิทยากร ซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมคุณธรรมแก่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านวาจา และการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และพร้อมน้อมนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต อันจะส่งผลให้การสื่อสารธรรมะเกิดประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคนและสังคม

ในด้านวาจา พระวิทยากรควรใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ชัดเจน และเหมาะสมกับผู้ฟัง หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การดูหมิ่น หรือการเสียดสีผู้อื่น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นและซักถามด้วยความเมตตาและอดทน การสื่อสารที่ดีจะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

ในด้านพฤติกรรม พระวิทยากรควรปฏิบัติตนอย่างมีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา รักษาระเบียบวินัย และวางตนเหมาะสมกับสถานภาพของผู้เผยแผ่ธรรมะ รวมทั้งแสดงออกถึงความเมตตา ความเสียสละ และการเคารพผู้อื่น เพื่อให้ผู้ฟังเห็นเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ตัวอย่าง พระวิทยากรเดินทางไปบรรยายก่อนเวลาที่กำหนด เตรียมเนื้อหาและอุปกรณ์การสอนอย่างพร้อมเพรียง แสดงถึงความรับผิดชอบและการให้เกียรติผู้จัดงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรม

เพราะฉะนั้น การเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านวาจาและพฤติกรรมไม่เพียงช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพระวิทยากร แต่ยังทำให้การเผยแผ่หลักธรรมมีความน่าเชื่อถือ ทำให้ผู้ฟัง เกิดความศรัทธา และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ของพระวิทยากรยุคใหม่ที่มีประสิทธิภาพ คือ การผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การเล่าเรื่อง การใช้สื่อดิจิทัล และการสื่อสารเชิงจิตวิทยา โดยยึดหลักจริยธรรมและปรับให้เหมาะสมกับบริบทของผู้ฟัง เพื่อสร้างความเข้าใจ แรงบันดาลใจ และการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 โมเดลการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่
ที่มา: ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วย ChatGPT (OpenAI) จากการสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย, 2569

คำอธิบายภาพ โมเดลแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมกับการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม การเล่าเรื่อง เทคโนโลยี และจิตวิทยาการสื่อสาร เป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจของผู้ฟัง การเกิดแรงบันดาลใจ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ของพระวิทยากรยุคใหม่เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน พระวิทยากรยุคใหม่ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ควบคู่กับการใช้การเล่าเรื่อง ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อดิจิทัล เทคโนโลยี และหลักจิตวิทยาในการสร้างแรงบันดาลใจ โดยเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์และชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับผู้ฟังแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ พระวิทยากรควรพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ และการใช้เทคโนโลยีพร้อมรักษาแก่นของหลักธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงเชิงบวก และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2546). อีกครั้งกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิจัยสังคม, 26(2), 101-135.

กุลิสรา จิตรชญาวณิช. (2561). การศึกษาและความเป็นครูไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เกรียงศักดิ์ เจดีย์แปง. (2551). การพัฒนาประสิทธิภาพการสื่อสารภายในองค์กร สำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 (การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป). เชียงราย: มหาวิทยาลัยเชียงราย.

ขวัญวรา วงค์คำ และคณะ. (2565). การจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้เกมคุณธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(2), 747–761.

ชเนตตี ทินนาม. (2569). เจาะลึก “สื่อ” ยุคดิจิทัล บทบาทและหลักจริยธรรมนักสื่อสาร ร่วมสร้างความจริงในสังคม. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.chula.ac.th/highlight/303952/.

ชื่นณัสฐา เสนาะโสตร์. (2565). เกร็ดความรู้ กับเทคนิคการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพ. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/LPVqx.

ไชยยศ ปั้นสกุลไชย. (2565). แค่เล่าเรื่องเป็น เห็นโอกาสมากกว่าคนอื่น. กรุงเทพฯ: ต้นคิด.

ธวัชชัย บุตรงาม. (2568). แนวทางการประยุกต์ใช้โปรแกรม Kahoot! ของวิทยากรในยุคดิจิทัล. วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา, 1(3), 85–96.

นาวิน เพิ่มประยูร. (2562). การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลผ่านเฟซบุ๊กแฟนเพจ (วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พระครูปลัดบุญยัง ทุลลโภ (สุนทรวิภาต) และพระมหาสมบัติ ธนปณฺโญ. (2558). บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่ยุคปัจจุบัน. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ, 2(3), 132–138.

พระธัชฑล รกฺขิโต (อัตรัง) และคณะ. (2569). การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาภาษาศาสตร์ของคำพูดให้กำลังใจเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา. วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา, 5(2), 85-95.

พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2563). รูปแบบการพัฒนาวิทยากรต้นแบบสันติภาพโดยพุทธสันติวิธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(ฉบับเพิ่มเติม), 253-265.

พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช. (2569, 17 พฤษภาคม). เจ้าอาวาสวัดหนองคูวนาราม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ [สัมภาษณ์].

พระวชิระ สุปภาโส. (2569, 17 พฤษภาคม). วัดเทวีวรญาติ แขวงวัดเทพศิรินทร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร [สัมภาษณ์].

พระสมุห์พัชรพล ปญฺญาธโร. (2569, 17 พฤษภาคม). วัดแสลงโทน อำเภอแสลงโทน จังหวัดบุรีรัมย์ [สัมภาษณ์].

พระอุทิศ อาสภจิตฺโต และคณะ. (2569). การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 9(1), 39-52.

ภัทรภณ คบทองหลาง. (2569, 17 พฤษภาคม). ครู โรงเรียนลำดวนพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ [สัมภาษณ์].

มนัสพล ยังทะเล และคณะ. (2568). การประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับยุคสมัยในการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์สำหรับเยาวชน. วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์, 3(3), 294-303.

วศิน อินทสระ. (2558). เทคนิคการเผยแผ่พระศาสนา. สมุทรปราการ: Canna graphic.

วิชชุพงศ์ วรศาสตร์กุล. (2566). ปัญหาการใช้คำสะกดผิดของร้านค้ารอบมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 8(3), 640-656.

Morin, A. (2003). Self-awareness review Part 2: Changing or escaping the self. Science & Consciousness Review. Science and Consciousness Review, 1, 1-8.

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับมาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน

MANAGING THE THAI ALUMINUM INDUSTRY TO SUPPORT THE CARBON BORDER ADJUSTMENT MECHANISM

ถกล ธนเลิศลาภ*
Thakol Thanalertlap*
บริษัท เมทเทิลคอม จำกัด
Metalcom Ltd.
*Corresponding Author E-mail: takon12@gmail.com
Received June 18, 2026; Revised July 22, 2026; Accepted July 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดนของสหภาพยุโรป ผลกระทบที่มีต่ออุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย และนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของกติกาการค้าโลกภายใต้บริบทเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ โดยอาศัยการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการ รายงานของหน่วยงานภาครัฐ งานวิจัย และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พบว่า มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดนเป็นกลไกทางการค้าที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อป้องกันการรั่วไหลของคาร์บอนและสร้างความเป็นธรรมในการแข่งขันระหว่างผู้ผลิตในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้พลังงานเข้มข้นและมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระดับสูงต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งด้านการตรวจวัด การรายงาน และการทวนสอบข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การปรับปรุงกระบวนการผลิตให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน ตลอดจนการบริหารจัดการต้นทุนที่อาจเพิ่มขึ้นจากภาระด้านคาร์บอน มาตรการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงข้อจำกัดทางการค้า แต่ยังเป็นโอกาสสำคัญในการยกระดับศักยภาพของอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาด การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการดำเนินธุรกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน นอกจากนี้ การขับเคลื่อนอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยให้สามารถรองรับมาตรการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของภาครัฐในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนการลงทุน พัฒนาระบบข้อมูลด้านคาร์บอน และสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บทความนี้จึงนำเสนอองค์ความรู้ในรูปแบบ A-C-G Model ประกอบด้วย การยกระดับอุตสาหกรรมอะลูมิเนียม การพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอน และการกำกับดูแลผ่านความร่วมมือเชิงเครือข่าย เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ลดผลกระทบจากมาตรการทางการค้าด้านสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยให้เติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำในอนาคต

คำสำคัญ: อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย, มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน, เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ, เศรษฐกิจหมุนเวียน, การบริหารจัดการอุตสาหกรรม

Abstract

This academic article aims to analyze the European Union's Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), its impacts on Thailand's aluminium industry, and management approaches to support adaptation to emerging global trade regulations within the context of a low-carbon economy. The article is based on the synthesis and analysis of academic documents, policy reports, research studies, and related sources. The findings indicate that CBAM is a trade-related mechanism designed to prevent carbon leakage and promote fair competition by requiring imported products to account for greenhouse gas emissions generated throughout their production processes. As a highly energy-intensive sector with significant greenhouse gas emissions, Thailand's aluminium industry faces several challenges, including carbon measurement, reporting and verification requirements, environmentally friendly production adjustments, energy efficiency improvements, and the management of additional carbon-related costs. Nevertheless, CBAM should not be viewed solely as a trade barrier; it also presents an opportunity for Thailand's aluminium industry to enhance its competitiveness and align with sustainable development principles through the adoption of clean technologies, efficient resource utilization, and circular economy practices. The article further emphasizes that effective adaptation to CBAM requires strong governmental support in policy formulation, investment promotion, carbon data infrastructure development, and collaborative partnerships among government agencies, private enterprises, academic institutions, and other relevant stakeholders. In response, the article proposes the A-C-G Model, consisting of Aluminium Industry Transformation, Carbon Management System, and Governance and Collaborative Network, as a strategic framework for enhancing competitiveness, mitigating the impacts of environmental trade measures, and supporting the sustainable development of Thailand's aluminium industry under the transition toward a low-carbon economy.

Keywords: Thailand's Aluminium Industry, Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), Low-Carbon Economy, Circular Economy, Industrial Management

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของทุกประเทศทั่วโลก ส่งผลให้หลายประเทศกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประเทศไทยได้ประกาศเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี พ.ศ. 2593 และเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ หรือ Net Zero Emissions ภายในปี พ.ศ. 2608 โดยกำหนดให้ทุกภาคส่วนร่วมขับเคลื่อนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นรูปธรรม (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2567) แต่ในช่วงเดียวกันนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ยังได้ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการผลิตและการยกระดับภาคอุตสาหกรรมสู่เศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว (สำนักงานสภาพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สิ่งนี้ทำให้เห็นว่า ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและการกำหนดนโยบายสาธารณะในปัจจุบัน

ภายใต้บริบทดังกล่าว สหภาพยุโรปได้พัฒนามาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน หรือ Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) เพื่อป้องกันการรั่วไหลของคาร์บอนและสร้างความเป็นธรรมในการแข่งขันทางการค้า โดยกำหนดให้สินค้านำเข้าที่มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสูงต้องรายงานข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและรับภาระต้นทุนคาร์บอนตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งครอบคลุมสินค้าหลายประเภท รวมถึงอะลูมิเนียมที่เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศไทย (ถลัชนันท์ ตันติเวชวุฒิกุล และคณะ, 2567) มาตรการดังกล่าวส่งผลให้ผู้ประกอบการไทยจำเป็นต้องปรับปรุงกระบวนการผลิต พัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอน และยกระดับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับข้อกำหนดสากลมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเพิ่มแรงกดดันให้ผู้ประกอบการไทยต้องปรับตัวและลงทุนในเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมทั้งอาจส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการสินค้าส่งออกของไทย ทำให้ยอดการส่งออกสินค้าไปยังประเทศต่าง ๆ ลดลงได้ เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันและรองรับกติกาการค้าโลกที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นในอนาคต (องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน), 2568)

สำหรับประเทศไทย อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อภาคการผลิตและห่วงโซ่อุปทานของประเทศ โดยเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมก่อสร้าง ยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า บรรจุภัณฑ์ และอุตสาหกรรมแปรรูปต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งออก อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้มาตรการ CBAM ก่อให้เกิดความท้าทายต่อผู้ประกอบการไทยในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การตรวจวัดและรายงานคาร์บอนฟุตพริ้นท์ การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนการบริหารต้นทุนที่อาจเพิ่มสูงขึ้นจากการปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศคู่ค้า งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมเป็นหนึ่งในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจาก CBAM อย่างมีนัยสำคัญ และจำเป็นต้องเร่งยกระดับศักยภาพในการแข่งขันควบคู่ไปกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพื่อรักษาความสามารถในการส่งออกในระยะยาว (Chaivanich & Singyoocharoen, 2024)

จากสถานการณ์ดังกล่าว ประเด็นสำคัญจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับบทบาทของภาครัฐในการกำหนดนโยบาย การกำกับดูแล และการสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการพัฒนามาตรฐานการรายงานคาร์บอน การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสะอาด การพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันวิชาการ อันสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์มาตรการ CBAM และผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างความพร้อมของภาคอุตสาหกรรมไทยให้สามารถปรับตัวต่อกติกาการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในอนาคต

มาตรการ CBAM และผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย

CBAM คืออะไร

CBAM หรือ Carbon Border Adjustment Mechanism คือ มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดนที่เป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญภายใต้นโยบาย European Green Deal ที่ให้ความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งในสหภาพยุโรปและประเทศคู่ค้า และบรรเทาปัญหาการรั่วไหลของคาร์บอน

โดยคณะกรรมาธิการยุโรปได้ออกชุดข้อเสนอนโยบายและกฎหมายด้านพลังงานและสภาพภูมิอากาศ “Fit for 55” โดยมีเป้าหมาย คือ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ร้อยละ 55 จากระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปี พ.ศ. 2533 ภายในปี พ.ศ. 2573 (European Commission, 2021) มาตรการนี้เริ่มทดลองใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 โดยให้ผู้นำเข้าเพียงรายงานข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสินค้าก่อน ยังไม่ต้องจ่ายเงินจริง จนกระทั่งสิ้นปี พ.ศ. 2568 ช่วงทดลองนี้ก็จบลง และเข้าสู่ช่วงบังคับใช้จริงตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2569 เป็นต้นไป แต่ล่าสุดสหภาพยุโรปได้ผ่อนปรนกำหนดเวลาออกไปอีก โดยให้ผู้นำเข้าเริ่มซื้อใบรับรองคาร์บอน เพื่อชำระค่าธรรมเนียมได้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2570 และต้องยื่นรายงานพร้อมชำระค่าธรรมเนียมงวดแรกภายในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2570 ซึ่งครอบคลุมสินค้าที่นำเข้าตลอดปี พ.ศ. 2569 ส่วนสินค้าที่อยู่ในข่ายต้องปฏิบัติตามมาตรการนี้ในระยะแรกยังคงเป็นกลุ่มสินค้าที่ใช้พลังงานสูงในการผลิต ได้แก่ ซีเมนต์ เหล็กและเหล็กกล้า อะลูมิเนียม ปุ๋ย ไฟฟ้า และไฮโดรเจน

เหตุผลและความจำเป็นของการบังคับใช้ CBAM

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำหนดนโยบายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างจริงจัง โดยเฉพาะสหภาพยุโรปซึ่งวางตัวเองในฐานะผู้นำด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ภายใต้กรอบ European Green Deal ที่ตั้งเป้าบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี ค.ศ. 2050 สหภาพยุโรปได้พัฒนามาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน หรือ Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) ขึ้นเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจเพื่อป้องกันปัญหาการรั่วไหลของคาร์บอน (Carbon Leakage) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อผู้ประกอบการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีมาตรฐานการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำกว่า ทำให้ความพยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศที่มีมาตรฐานสูงไม่อาจบรรลุผลได้อย่างแท้จริง (European Commission, 2026) หลักการสำคัญของ CBAM คือ การกำหนดให้ผู้นำเข้าสินค้าสู่สหภาพยุโรปต้องรายงานปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกระบวนการผลิต และชำระต้นทุนคาร์บอนในระดับที่สอดคล้องกับระบบซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (EU ETS) เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการแข่งขัน กล่าวได้ว่า CBAM ไม่ใช่เพียงมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม แต่เป็นกลไกทางการค้าที่ส่งผลโดยตรงต่อมาตรฐานการผลิตและความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมทั่วโลก

สำหรับสินค้าที่อยู่ในขอบเขตการบังคับใช้ระยะแรก สหภาพยุโรปกำหนดให้ครอบคลุมหกกลุ่มสินค้าหลักที่ใช้พลังงานเข้มข้นและมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสูง ได้แก่ เหล็กและเหล็กกล้า อะลูมิเนียม ซีเมนต์ ปุ๋ย ไฟฟ้า และไฮโดรเจน โดยอะลูมิเนียมเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากกระบวนการผลิตและแปรรูปต้องใช้พลังงานไฟฟ้าในปริมาณสูง ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกิดความรุนแรงของภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น เพราะมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระดับสูงเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมการผลิตทั่วไป (อนิวัตร ชูไว, 2568) สำหรับประเทศไทย อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมมีความสำคัญต่อภาคการผลิตหลายสาขา ทั้งอุตสาหกรรมก่อสร้าง ยานยนต์ บรรจุภัณฑ์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า การบังคับใช้มาตรการ CBAM จึงส่งผลต่อผู้ประกอบการไทยที่มีความเชื่อมโยงกับตลาดสหภาพยุโรปและห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลกระทบของ CBAM ต่ออุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากมาตรการ CBAM ครอบคลุมทั้งด้านการบริหารจัดการและด้านเศรษฐกิจ โดยผู้ประกอบการจำเป็นต้องพัฒนาระบบการตรวจวัด การรายงาน และการทวนสอบข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล ซึ่งก่อให้เกิดต้นทุนในการดำเนินงานเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านการจัดเก็บข้อมูลและการพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอน นอกจากนี้ เมื่อเข้าสู่ระยะบังคับใช้เต็มรูปแบบ ผู้นำเข้าสินค้าในสหภาพยุโรปจะต้องซื้อ CBAM Certificate ตามปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่แฝง

อยู่ในสินค้า ส่งผลให้ผู้ประกอบการที่มีความเข้มข้นของการปล่อยคาร์บอนสูงมีแนวโน้มเผชิญต้นทุนเพิ่มขึ้นและสูญเสียความสามารถในการแข่งขันด้านราคา (องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน), 2568) ขณะเดียวกันนั้น มาตรการดังกล่าวยังเป็นแรงผลักดันให้อุตสาหกรรมไทยเร่งปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตไปสู่การใช้พลังงานสะอาด การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร และการดำเนินธุรกิจตามแนวทางเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันและสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

โดยรวมแล้ว CBAM สะท้อนให้เห็นว่า การแข่งขันทางการค้าในปัจจุบันไม่ได้พิจารณาเพียงคุณภาพสินค้าและต้นทุนการผลิต แต่รวมถึงประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อมของกระบวนการผลิตด้วย การเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยจึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันวิชาการ ทั้งในการพัฒนามาตรฐานการผลิต การยกระดับเทคโนโลยี และการสร้างระบบบริหารจัดการคาร์บอนที่ใช้งานได้จริง เพื่อให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถปรับตัวต่อกติกาการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน (CBAM) ของสหภาพยุโรปเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงนโยบายสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบการค้าโลก โดยมุ่งลดการรั่วไหลของคาร์บอนและส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มสินค้าที่อยู่ภายใต้การบังคับใช้มาตรการดังกล่าวจึงต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งด้านการรายงานข้อมูลคาร์บอน ต้นทุนการผลิต และการรักษาความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก อย่างไรก็ตาม CBAM มิได้เป็นเพียงข้อจำกัดทางการค้า แต่ยังเป็นแรงผลักดันให้อุตสาหกรรมไทยเร่งปรับตัวสู่การผลิตคาร์บอนต่ำ การใช้เทคโนโลยีสะอาด และการพัฒนาระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันและสร้างความยั่งยืนให้กับภาคอุตสาหกรรมไทยในระยะยาว

การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยภายใต้บริบทเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ

การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ หรือ Low-Carbon Economy ซึ่งเป็นแนวโน้มสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจโลกที่มุ่งลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกควบคู่ไปกับการรักษาการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทดังกล่าว ภาคอุตสาหกรรมถูกคาดหวังให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากระบบที่ใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างเข้มข้นไปสู่ระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูง ใช้พลังงานสะอาด และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยได้ประกาศเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี พ.ศ. 2593 และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ภายในปี พ.ศ. 2608 ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมต้องเร่งปรับตัวเพื่อรองรับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและข้อกำหนดทางการค้าระหว่างประเทศที่เข้มงวดมากขึ้น (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP), 2022) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาว่าในปี ค.ศ. 2023 ประเทศไทยปล่อยก๊าซเรือนกระจกรวมประมาณ 385.94 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า และภาคอุตสาหกรรมได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ในระดับปานกลางถึงสูงภายในปี ค.ศ. 2050 (ปิยะบุตร วานิชพงษ์พันธุ์, 2568)

สำหรับอุตสาหกรรมอะลูมิเนียม การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากอะลูมิเนียมปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์โดยตรงเกือบ 270 ล้านตันในปี ค.ศ. 2022 คิดเป็นประมาณร้อยละ 3 ของการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากภาคอุตสาหกรรมทั่วโลก (International Energy Agency (IEA,) 2023) ความสามารถในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการในอนาคต ยิ่งไปกว่านั้น มาตรการ CBAM ของสหภาพยุโรปได้กำหนดให้ผู้นำเข้าสินค้าที่มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสูง รวมถึงอะลูมิเนียม ต้องชำระต้นทุนคาร์บอนในอัตราเดียวกับผู้ผลิต

ในสหภาพยุโรป ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อต้นทุนการส่งออกและความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย (อสิ ม้ามณี, 2566)

การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมในยุคเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดการคาร์บอนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การขนส่ง การใช้งานผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการนำกลับมาใช้ใหม่หรือการรีไซเคิล การดำเนินงานดังกล่าวต้องอาศัยระบบการตรวจวัด การรายงาน และการทวนสอบข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Measurement, Reporting and Verification: MRV) ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้อง โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ตามมาตรฐานสากล ซึ่งเป็นข้อกำหนดสำคัญของมาตรการ CBAM (European Commission, 2026) ในปัจจุบัน ผู้ประกอบการไทยหลายแห่งได้เริ่มพัฒนาระบบการบริหารจัดการคาร์บอนภายในองค์กร โดยจัดทำคาร์บอนฟุตพริ้นท์ขององค์กร (Carbon Footprint for Organization: CFO) และคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของผลิตภัณฑ์ (Carbon Footprint of Product: CFP) เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คู่ค้าระหว่างประเทศ (Chaivanich & Singyoocharoen, 2024) การดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการคาร์บอนไม่ใช่เพียงภาระต้นทุน แต่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมในระยะยาว (อสิ ม้ามณี, 2566)

แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน หรือ Circular Economy ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นแนวทางสำคัญในการลดการใช้ทรัพยากร ลดของเสีย และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมซึ่งเป็นวัสดุที่สามารถนำกลับมารีไซเคิลได้หลายครั้งโดยยังคงคุณสมบัติเดิมไว้ ความต้องการพลังงานสำหรับการผลิต Primary Aluminum หรือก็คือ อะลูมิเนียมปฐมภูมิ อยู่ที่ 15.7 เมกะวัตต์ชั่วโมงต่อตัน ขณะที่การรีไซเคิลใช้พลังงานเพียง 0.8 เมกะวัตต์ชั่วโมงต่อตัน และปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพียง 0.5 ตันต่อตัน เทียบกับการผลิตปฐมภูมิที่ปล่อยถึง 16 ตันต่อตัน (International Energy Agency (IEA), 2023) การใช้เศรษฐกิจหมุนเวียนจึงช่วยลดการใช้พลังงานและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้อย่างมีนัยสำคัญ ประเทศไทยได้ส่งเสริมการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวในภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมอบหมายให้ MTEC หรือศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาโครงการส่งเสริมการออกแบบตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อสนับสนุนการบูรณาการหลักเศรษฐกิจหมุนเวียนเข้าสู่กระบวนการออกแบบของธุรกิจไทย สอดคล้องกับเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนของประเทศ (National Metal and Materials Technology Center (MTEC), 2023)

ดังนั้น การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยภายใต้บริบทเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำจึงไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามข้อกำหนดของมาตรการ CBAM เท่านั้น แต่ยังเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาอุตสาหกรรมจากการมุ่งเน้นประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ไปสู่การสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาว (ปิยะบุตร วานิชพงษ์พันธุ์, 2568)

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยในยุคเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อรองรับเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศและมาตรการการค้าระหว่างประเทศที่เข้มงวดขึ้น โดยเฉพาะมาตรการ CBAM ของสหภาพยุโรป ผู้ประกอบการจึงต้องปรับตัวเชิงกลยุทธ์ผ่านการประเมินและจัดการคาร์บอนตลอดห่วงโซ่อุปทานให้ได้ตามมาตรฐานสากล ควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เน้นการรีไซเคิล ซึ่งช่วยลดการใช้พลังงานและการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้อย่างมหาศาลเมื่อเทียบกับการผลิตใหม่ การดำเนินการเหล่านี้ไม่ใช่เพียงการทำตามกฎระเบียบเพื่อลดภาระต้นทุน แต่เป็นการ

ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยอย่างยั่งยืนในระยะยาว

บทบาทภาครัฐในการกำหนดนโยบายและกลไกสนับสนุน

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและมาตรการสนับสนุนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการ CBAM การดำเนินนโยบายดังกล่าวจำเป็นต้องครอบคลุมทั้งการกำหนดเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจก การส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด การสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสีเขียว และการพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอนที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้กำหนดทิศทางเชิงนโยบาย เพื่อช่วยให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถปรับตัวต่อกฎระเบียบทางการค้าใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว ถึงแม้ว่าในระยะสั้นผู้ประกอบการไทยอาจจะสามารถหลีกเลี่ยงการส่งออกสินค้าไปยังประเทศปลายทางที่มีการใช้มาตรการดังกล่าวหรือปรับเปลี่ยนมาเน้นตลาดภายในประเทศมากขึ้น อย่างไรก็ดี ในระยะยาว การปรับตัวไปสู่กระบวนการผลิตที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ (ถลัชนันท์ ตันติเวชวุฒิกุล และคณะ, 2567)

นอกจากนี้ ภาครัฐควรพิจารณามาตรการจูงใจทางเศรษฐกิจ เช่น สิทธิประโยชน์ทางภาษี เงินสนับสนุนการลงทุนในเทคโนโลยีสะอาด และการส่งเสริมกลไกกำหนดราคาคาร์บอนภายในประเทศ อาทิ ภาษีคาร์บอน หรือระบบซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (ETS) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นรูปธรรม โดยหากระบบดังกล่าวได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสม ผู้ประกอบการยังสามารถนำต้นทุนคาร์บอนที่ชำระภายในประเทศมาหักลดกับค่าธรรมเนียม CBAM certificates ได้อีกด้วย ดังเช่นนักวิชาการอย่างเพชรรัตน์ ผานิตกุลรัตน์ (2567) ได้เสนอการพัฒนาระบบและบังคับใช้ 3 ระยะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ คือ ระยะต้น เน้นการสร้างรากฐาน โดยการพัฒนากลไกราคาคาร์บอนและสร้างความตระหนักรู้ให้กับภาครัฐ และภาคเอกชน ระยะกลาง เริ่มใช้กลไกกำหนดราคาคาร์บอนกับอุตสาหกรรมเป้าหมาย รวมถึงการจัดทำมาตรการรองรับผลกระทบต่อผู้ที่มีรายได้น้อย ได้แก่ การขยายขอบเขตการใช้กลไกกำหนดราคาคาร์บอนที่นำไปใช้กับภาคอุตสาหกรรมอื่น ๆ และการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อจัดทำมาตรการทางการเงินร่วมกัน เพื่อให้ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายในการลดก๊าซเรือนกระจกและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำที่ยั่งยืนภายในปี พ.ศ. 2608 ได้

การรองรับมาตรการ CBAM อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยระบบข้อมูลที่มีความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบการตรวจวัด การรายงาน และการทวนสอบข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมถึงการพัฒนามาตรฐานคาร์บอนฟุตพริ้นท์ที่สอดคล้องกับข้อกำหนดระหว่างประเทศ ทั้งนี้ ประเทศไทยควรเร่งพัฒนาผู้ทวนสอบที่ได้มาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของประเทศคู่ค้า เพื่อรองรับความต้องการที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต และให้ผู้ประกอบการไทยสามารถเข้าถึงบริการทวนสอบที่ได้มาตรฐานในราคาที่สมเหตุสมผล (Chaivanich & Singyoocharoen, 2024)

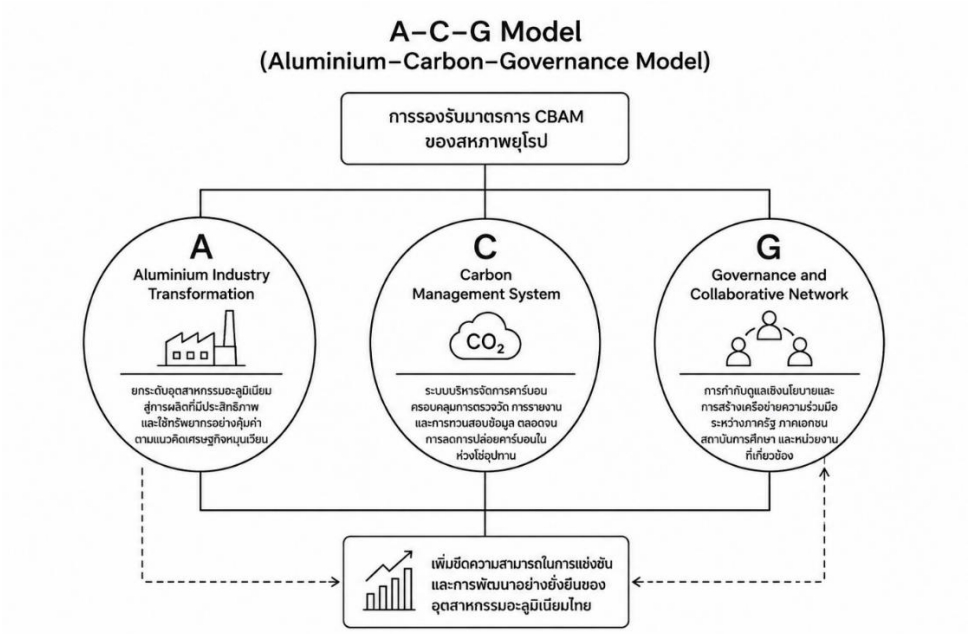
การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับ CBAM ไม่สามารถดำเนินการได้โดยภาครัฐหรือภาคเอกชนเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเชิงเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา และองค์กรวิชาชีพ เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่สนับสนุนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการคาร์บอนและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมสากล ภายใต้บริบทของมาตรการ CBAM ความร่วมมือเชิงเครือข่ายดังกล่าว

จะช่วยลดต้นทุนการปรับตัวของผู้ประกอบการ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีและแหล่งทุน ตลอดจนยกระดับศักยภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน (อสิ ม้ามณี, 2566)

สรุปได้ว่า การขับเคลื่อนอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับมาตรการ CBAM จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของภาครัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบาย ผู้กำกับดูแล และผู้สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ โดยมุ่งพัฒนามาตรการส่งเสริมการลงทุนด้านเทคโนโลยีสะอาด ระบบการบริหารจัดการคาร์บอน และโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลที่มีความถูกต้องและตรวจสอบได้ ควบคู่กับการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อยกระดับศักยภาพการผลิต ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย ภายใต้กติกาการค้าโลกที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยให้สามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน (CBAM) ผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทย และบทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรม สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ A-C-G Model (Aluminium–Carbon–Governance Model) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดการบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับมาตรการ CBAM ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 A-C-G Model
แนวคิดการบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับมาตรการ CBAM

จากภาพที่ 1 ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

A คือ Aluminium Industry Transformation การยกระดับอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยสู่การผลิตที่มีประสิทธิภาพ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันภายใต้บริบทเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ

C คือ Carbon Management System การพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอนที่ครอบคลุมการตรวจวัด การรายงาน และการทวนสอบข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ตลอดจนการลดการปล่อยคาร์บอนในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทาน เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและข้อกำหนดของ CBAM

G คือ Governance and Collaborative Network การกำกับดูแลเชิงนโยบายและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสู่ความยั่งยืน

องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การรองรับมาตรการ CBAM ไม่ได้เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมหรือการค้าเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนเชิงระบบที่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรม การบริหารจัดการคาร์บอน และการกำกับดูแลภาครัฐ เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยในระยะยาว

สรุป

มาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน หรือ CBAM ของสหภาพยุโรป ถือเป็นจุดเปลี่ยนและกลไกสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของกติกาการค้าโลกยุคใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยในฐานะหนึ่งในกลุ่มสินค้าหลักที่อยู่ภายใต้การบังคับใช้มาตรการดังกล่าว จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องเผชิญกับความท้าทายรอบด้าน ทั้งในเรื่องความซับซ้อนของการจัดเก็บและรายงานข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต รวมถึงความกดดันในการรักษาความสามารถในการแข่งขันบนเวทีตลาดสากล อย่างไรก็ดี ในอีกมุมหนึ่ง CBAM ก็เปรียบเสมือนตัวเร่งและแรงผลักดันสำคัญที่กระตุ้นให้ภาคอุตสาหกรรมไทยต้องเร่งปรับตัวก้าวข้ามขีดจำกัดรูปแบบเดิม สู่การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยจะต้องยกระดับการบริหารจัดการคาร์บอนตลอดห่วงโซ่อุปทาน การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน การเร่งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาด และการนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน หรือ Circular Economy มาใช้อย่างจริงจัง เช่น การมุ่งเน้นการรีไซเคิล เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานของไทยให้เป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกับข้อกำหนดทางการค้าและสิ่งแวดล้อมระดับสากลที่กำลังจะเข้มงวดขึ้นในอนาคต

ดังนั้น การบริหารจัดการอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยเพื่อรองรับและพลิกวิกฤตจากมาตรการ CBAM ให้เป็นโอกาส จึงไม่สามารถทำได้โดยผู้ประกอบการเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ภาครัฐต้องก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางนโยบายที่ชัดเจน มีมาตรการจูงใจเพื่อส่งเสริมการลงทุนด้านเทคโนโลยีสะอาด การเร่งพัฒนาระบบการตรวจวัด รายงาน และทวนสอบ (MRV) ให้ได้มาตรฐานสากล ตลอดจนการสร้างกลไกความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การขับเคลื่อนทั้งหมดนี้สามารถดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้กรอบแนวคิด A-C-G Model ซึ่งประกอบด้วย 1. Aluminium Industry Transformation การเปลี่ยนผ่านและยกระดับอุตสาหกรรมอะลูมิเนียมให้ยืดหยุ่นและก้าวหน้า 2. Carbon Management System การพัฒนาระบบบริหารจัดการคาร์บอนที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ และ 3. Governance and Collaborative Network การกำกับดูแลผ่านการบูรณาการความร่วมมือเชิงเครือข่ายของทุกภาคส่วน การประยุกต์ใช้โมเดลดังกล่าวอย่างจริงจัง จะไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาผลกระทบจากอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันอันจะสนับสนุนให้อุตสาหกรรมอะลูมิเนียมไทยสามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้บริบทของเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

ถลัชนันท์ ตันติเวชวุฒิกุล และคณะ. (2567). มาตรการ CBAM กระทบการส่งออกไทยแค่ไหน อย่างไร. สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://www.pier.or.th/abridged/2024/13/.

ปิยะบุตร วานิชพงษ์พันธุ์. (2568). ยุทธศาสตร์ความมั่นคงองค์รวมของประเทศไทยมุ่งสู่อุตสาหกรรมที่เป็นกลางทางคาร์บอนอย่างยั่งยืน. วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 16(1), 76–96.

เพชรรัตน์ ผานิตกุลรัตน์. (2567). แนวทางการลดก๊าซเรือนกระจกในประเทศไทยผ่านกลไกการกำหนดราคาคาร์บอน. วารสารรัฏฐาภิรักษ์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 66(1), 81-92.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2567). การปรับประเทศไทยให้ยืดหยุ่นต่อสภาพภูมิอากาศ. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2569 จาก https://tdri.or.th/2024/12/tdri-ac-2024-session1/.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). เอกสารประกอบ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570). สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2569 จาก https://shorturl.asia/R8Q0Y.

องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน). (2568). ไทยตั้งรับมาตรการ CBAM ของสหภาพยุโรป ด้วยมาตรการ Thai CBAM. สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://shorturl.asia/pfFDx.

อนิวัตร ชูไว. (2568). มาตรการ CBAM กับผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมไทย. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2569 จาก https://web.parliament.go.th/assets/portals/82/news/1660/1_1660.pdf.

อสิ ม้ามณี. (2566). มาตรการปรับคาร์บอนก่อนเข้าพรมแดนของสหภาพยุโรป : การเปลี่ยนข้อบังคับด้านสิ่งแวดล้อมจากต่างชาติให้เป็นโอกาสทางการค้า. วารสารรัฏฐาภิรักษ์, 65(1), 40–51.

Chaivanich, K. & Singyoocharoen, W. (2024). Regulation and impact from enforcement of the EU's Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) to prepare for the implementation of Thailand industry in the future. Science and Technology Nakhon Sawan Rajabhat University Journal, 16(23), 115–131.

European Commission. (2021). Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Carbon Border Adjustment Mechanism. Retrieved May 17, 2026, from https://shorturl.asia/ubLod.

_____. (2026). Carbon Border Adjustment Mechanism. Retrieved May 20, 2026, from https://shorturl.asia/1EOWy.

International Energy Agency (IEA). (2023). Aluminium. Retrieved May 28, 2026, from https://www.iea.org/energy-system/industry/aluminium.

National Metal and Materials Technology Center (MTEC). (2023). Promoting circular economy design for sustainable resources use. Retrieved May 25, 2026, from https://www.mtec.or.th/annual-report2023/en/promoting-circular-economy-design-for-sustainable-resources-use/.

Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP). (2022). Thailand's long-term low greenhouse gas emission development strategy (revised version). Retrieved May 25, 2026, from https://shorturl.asia/BWXtJ.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

โยนิโสมนสิการกับการกำกับสองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ

WISE REFLECTION AND GOVERNING THE TWO FACES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE PUBLIC

พิชัย งามบุญอนันต์*, ธนวุฒิ สุนทรเดชา
Pichai Ngamboonanant*, Tanawut Soontorndacha
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
*Corresponding Author E-mail: xpickey@gmail.com
Received May 11, 2026; Revised July 8, 2026; Accepted July 15, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เสนอกรอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ (Artificial intelligence - AI) ที่ผสานหลักโยนิโสมนสิการกับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากล โดยตั้งต้นจากปรากฏการณ์ที่การใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารงานภาครัฐมีสองด้านพร้อมกัน ด้านหนึ่งเพิ่มประสิทธิภาพการบริการและการตัดสินใจบนฐานข้อมูลขนาดใหญ่ อีกด้านก่อความลำเอียงเชิงอัลกอริทึม ช่องว่างความรับผิดและการกัดกร่อนความไว้วางใจของประชาชน ผู้เขียนเห็นว่าเครื่องมือกำกับเชิงกฎหมายและเชิงเทคนิคในกรอบสากลยังไม่ครอบคลุมคุณค่าทางจริยธรรมและบริบทวัฒนธรรมของระบบราชการไทย บทความนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ 1 วิเคราะห์ปรากฏการณ์สองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐผ่านกรณีที่ปรากฏจริง 2. จับคู่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามคู่กับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากล และ 3. เสนอตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ (Wise Reflective Governance Framework) สำหรับผู้บริหารภาครัฐ ผลการศึกษาชี้ว่าวิธีคิดแบบเห็นคุณ-โทษ-ทางออกจับคู่กับการประเมินคุณ-โทษ (Risk-Benefit Assessment) วิธีคิดแบบอริยสัจ 4 จับคู่กับวงจรการบริหารความเสี่ยง (Risk Management Cycle) และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยผสานอรรถธรรมสัมพันธ์จับคู่กับการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric AI Design) ในขั้นเข้าใจของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ตัวแบบนี้ทำงานบนวงจรการกำกับสี่ชั้น คือ ออกแบบ นำไปใช้ ตัดสินใจ และทบทวน ช่วยให้ผู้บริหารกำกับด้านสว่างให้สร้างคุณค่าสาธารณะและด้านมืดให้ลดความเสี่ยง โดยมีฐานคิดเชิงพุทธรองรับ องค์ความรู้นี้ขยายกรอบของ Alberti (2019) จากกฎหมายปกครองยุโรปสู่รัฐประศาสนศาสตร์เชิงพุทธในไทย และต่อยอดจากศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) จากปรากฏการณ์ภาพและเสียงสังเคราะห์ปลอมสู่การกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐทั้งระบบ

คำสำคัญ: โยนิโสมนสิการ, การกำกับปัญญาประดิษฐ์, ภาครัฐ, รัฐประศาสนศาสตร์เชิงพุทธ, ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

Abstract

This article proposes a framework that pairs the Buddhist method of yoniso-manasikara reflection with wisdom with international AI governance components, to govern artificial intelligence in the public sector presents two faces at once. One improves service efficiency

and data-driven decisions; the other produces algorithmic bias, accountability gaps, and the erosion of public trust. The author holds that the legal and technical instruments of international governance frameworks, while necessary, do not fully address the ethical values and cultural context of the Thai bureaucracy. This article pursues three objectives: 1. to analyse the two-faced phenomenon of AI in the public sector through documented cases; 2. to pair three modes of yoniso-manasikara (wise reflection) with international AI governance components; and 3. to propose the Wise Reflective Governance Framework for public administrators. The study finds that weighing benefits, harms, and alternatives corresponds to Risk-Benefit Assessment; the Four Noble Truths mode corresponds to the Risk Management Cycle; and the combined modes of tracing causal factors and relating means to ends correspond to Citizen-Centric AI Design at the Empathize stage of Design Thinking. The framework operates across four governance layers Design, Deploy, Decide, and Review enabling administrators to steer the bright side toward genuine public value and the dark side toward reduced risk, grounded in Buddhist reasoning. It extends Alberti's (2019) work from European administrative law to Buddhist public administration in Thailand and builds on Jayapattana and Wanhakit (2025), broadening their application from AI deepfake awareness to AI governance across the public sector.

Keywords: Yoniso-Manasikara, Artificial Intelligence Governance, Thai Public Sector, Buddhist Public Administration, Wise Reflective Governance Framework

บทนำ

เมื่อภาครัฐใช้ปัญญาประดิษฐ์ตัดสินใจแทนเจ้าหน้าที่ ใครต้องรับผิดเมื่อระบบตัดสินใจผิดพลาด คำถามนี้เริ่มเด่นชัดในวงวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ทั่วโลกในช่วงสิบปีที่ผ่านมา และในประเทศไทยก็เริ่มมีรูปธรรมเช่นกัน Kawtrakul & Praneetpolgrang (2014) บันทึกว่า ประเทศไทยพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐมาตั้งแต่ปี 2531 ผ่านสามช่วง คือ ยุคบุกเบิกที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ยุคจัดทำแผนที่นำทาง และยุคสร้างความสอดคล้องเชิงนโยบาย จนปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ในโรงพยาบาลรัฐกว่าเจ็ดสิบแห่ง และในโครงการ Smart Province ที่จังหวัดนครนายก สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) จัดอันดับความพร้อมด้านปัญญาประดิษฐ์ของรัฐบาลไทยปี 2563 อยู่ที่อันดับ 60 ของโลก สูงกว่าค่าเฉลี่ยโลก บ่งชี้ว่าภาครัฐกำลังเปลี่ยนผ่านอย่างจริงจัง

ขณะเดียวกัน Alberti (2019) ตั้งข้อสังเกตในบทความเรื่อง The Double Side of Artificial Intelligence in the Public Sector ว่า ปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐสร้างประโยชน์และความเสี่ยงไปพร้อมกัน คือฝั่งหนึ่งช่วยลดต้นทุน เร่งกระบวนการ และเพิ่มความแม่นยำของการวิเคราะห์ ขณะที่อีกฝั่งสร้างปัญหาเชิงโครงสร้างที่ขัดกับหลักการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ความโปร่งใส ความเป็นกลาง สิทธิที่จะรับฟัง และภาระการให้เหตุผลของการตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะกลไกกล่องดำ (Black-box) ของปัญญาประดิษฐ์เชิงเรียนรู้เชิงลึกทำให้แม้ผู้พัฒนาเองก็ไม่สามารถอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจได้อย่างครบถ้วน Busuioc (2020) ในวารสาร Public Administration Review ขยายประเด็นนี้ต่อโดยเสนอกรอบความรับผิดสาธารณะเชิงอัลกอริทึม (Algorithmic Public Accountability) ที่ประกอบด้วยสามองค์ประกอบ คือ สารสนเทศ คำอธิบาย และผลที่ตามมา ซึ่งทั้งสามต้องครบจึงจะยืนยันได้ว่าระบบปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐมีความรับผิดเชิงสาธารณะ เครื่องมือกำกับ

เชิงกฎหมายและเชิงเทคนิคเหล่านี้จำเป็นต่อการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ แต่ยังไม่ครอบคลุมมิติคุณค่าทางจริยธรรมและบริบทวัฒนธรรมของระบบราชการไทย

ในการประยุกต์เข้ากับบริบทไทย การกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่กว้างกว่ากฎหมายและเทคโนโลยี โดยเฉพาะในประเทศที่มีรากฐานทางพุทธปรัชญาอย่างประเทศไทย ที่การตัดสินใจของผู้บริหารภาครัฐเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม จริยธรรม และวิถีคิดที่หล่อหลอมจากพุทธธรรม โยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึงวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าโยนิโสมนสิการสัมปทาเป็นบุพนิมิตของอริยมรรคมีองค์ 8 (สำ.ม. 19/55/44-45) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) จัดระบบวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นสิบประการที่จะอธิบายต่อในหัวข้อถัดไป

ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) เสนอการประยุกต์โยนิโสมนสิการกับปรากฏการณ์ภาพและเสียงสังเคราะห์ปลอม (AI Deepfake) ในวารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ โดยใช้กรอบกิจในอริยสัจ 4 เป็นแกน และใช้วิธีคิดประกอบทั้งสิบประการในการรู้เท่าทัน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ของผู้เขียนทั้งสองยังจำกัดอยู่ในระดับการรู้เท่าทันของผู้บริโภคต่อสื่อสังเคราะห์ ยังมิได้ขยายสู่การกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐทั้งระบบ ผู้เขียนของบทความนี้จึงเห็นช่องว่างทางวิชาการที่ต้องการ คือการพัฒนากรอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์สำหรับผู้บริหารภาครัฐไทยที่ผูกโยนิโสมนสิการเข้ากับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากลอย่างเป็นระบบ Ulnicane et al. (2022) ในหนังสือ The Global Politics of Artificial Intelligence จัดประเภทกรอบนโยบายปัญญาประดิษฐ์เป็นสามรูปแบบ คือ ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะแรงปฏิวัติ ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะเวทีการแข่งขันระหว่างประเทศ และปัญญาประดิษฐ์ในฐานะการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์-ความเสี่ยง-ความรับผิดชอบ ซึ่งกรอบที่สามตรงกับวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่สุด

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปรากฏการณ์สองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ จับคู่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามคู่กับองค์ประกอบการกำกับในระดับสากล และเสนอตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับผู้บริหารภาครัฐ ต่อยอดจาก Alberti (2019) และศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) สู่การกำกับเชิงระบบ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีสองระดับ ระดับบุคคล ตัวแบบให้ผู้บริหารและข้าราชการมีกรอบคิดกลั่นกรองก่อนตัดสินใจนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ ช่วยให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีบนฐานความเข้าใจ แทนการต่อต้านหรือรับมาใช้โดยไม่ไตร่ตรอง ระดับองค์กร ตัวแบบช่วยให้หน่วยงานลดความเสี่ยงของโครงการที่ลงทุนสูงแต่ใช้ประโยชน์จริงน้อย และทำให้การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ยึดโยงกับคุณค่าสาธารณะที่ประชาชนได้รับ มากกว่าตัวเลขประสิทธิภาพบนหน้ากระดาษ

โยนิโสมนสิการกับการกำกับสองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ

ปรากฏการณ์สองด้านของปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารงานภาครัฐ

ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารงานภาครัฐ หมายถึงการนำระบบที่เรียนรู้จากข้อมูลมาช่วยงานบริการและการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ ตั้งแต่การประมวลผลเอกสาร การให้บริการประชาชน ไปจนถึงการวิเคราะห์เชิงนโยบาย ผู้เขียนเห็นว่า การใช้งานนี้มีสองด้านที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ด้านหนึ่งเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพบริการ อีกด้านก่อความเสี่ยงเชิงจริยธรรมที่กระทบสิทธิประชาชน การเข้าใจทั้งสองด้านก่อนวางกรอบกำกับจึงเป็นจุดตั้งต้นของบทความ

ด้านที่เห็นผลชัดที่สุด คือ ประสิทธิภาพของการบริหารงานสาธารณะ ณัฐกริช เปาอินทร์ และดนุวัศ สาคริก (2568) เปรียบเทียบไทยกับสิงคโปร์และเอสโตเนีย พบว่า ปัญญาประดิษฐ์เพิ่มประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งการประมวลผลเอกสารอัตโนมัติ การตรวจจับการทุจริต และการพยากรณ์

งบประมาณ ด้านการบริการประชาชน Pheukhom et al. (2024) แสดงภาพการเตรียมความพร้อมของหน่วยงานในการใช้ปัญญาประดิษฐ์กับการจัดสวัสดิการสังคม การให้สิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ และการดูแลความปลอดภัย ภาพเหล่านี้มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ Kawtrakul & Praneetpolgrang (2014) บันทึกว่าไทยพัฒนาเทคโนโลยีนี้ตั้งแต่ปี 2531 จนถึงโครงการ Smart Province ที่จังหวัดนครนายก ตัวอย่างที่จับต้องได้คือระบบ Vaja เทคโนโลยีสังเคราะห์เสียงไทย-อังกฤษของ NECTEC ที่ใช้ในโรงพยาบาลรัฐกว่าเจ็ดสิบแห่ง สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) สรุปว่า ประโยชน์เหล่านี้ครอบคลุมการทำงานที่มีประสิทธิภาพขึ้น การพัฒนาบริการใหม่ และการทำน้อยแต่ได้มาก

อีกด้านหนึ่งเริ่มเด่นชัดในงานวิจัยล่าสุด เศรษฐฐากรณ์ วงษ์อารยะสกุล และดาริณี ปันกันสกุล (2568) ศึกษาการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบังคับใช้กฎหมายของไทย พบประเด็นจริยธรรมสามด้าน คือ อัลกอริทึมเอนเอียงเมื่อข้อมูลฝึกสอนไม่ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่ม กระบวนการตัดสินใจที่ผู้ได้รับผลตามไม่ทัน และความไม่ชัดเจนว่าใครรับผิดเมื่อระบบทำงานผิดพลาด ผลกระทบตกไปยังสิทธิความเป็นส่วนตัว สิทธิความเสมอภาค และสิทธิในกระบวนการยุติธรรม กรณีต่างประเทศยืนยันรูปแบบเดียวกัน ระบบ COMPAS ในสหรัฐอเมริกาประเมินความเสี่ยงผู้ต้องหาโดยมีอคติต่อคนผิวดำ (Angwin et al., 2016) และระบบจดจำใบหน้าผิดพลาดในผู้หญิงผิวสีมากกว่าผู้ชายผิวขาวหลายเท่า (Buolamwini & Gebru, 2018) สิ่งที่ผู้เขียนเห็นจากกรณีเหล่านี้ คือ ระบบที่ขาดการกำกับเชิงจริยธรรมไม่ได้เพียงทำพลาด แต่ทำพลาดในแบบที่กระจุกความเสียหายไปยังกลุ่มที่อ่อนแอที่สุด ซึ่งรุนแรงกว่าดุลยพินิจของมนุษย์ที่ผิดพลาดแบบสุ่ม

ปรากฏการณ์สองด้านนี้เป็นเหตุผลของบทความ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) เสนอปัจจัยความพร้อมของหน่วยงานหกด้าน แต่ผู้เขียนเห็นว่ามิติจริยธรรมในกรอบดังกล่าวยังไม่เชื่อมกับฐานคิดทางวัฒนธรรมไทย เมื่อฝั่งสว่างและฝั่งมืดเกิดจากระบบเดียวกัน การกำกับจึงต้องการเครื่องมือทางความคิดที่ผู้บริหารใช้พิจารณาอย่างแยบคายก่อนตัดสินใจนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ ไม่ใช่เพียงมาตรการทางเทคนิคที่ตามแก้ปัญหาภายหลัง

การจับคู่โยนิโสมนสิการกับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์

โยนิโสมนสิการ คือ วิธีคิดเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าเป็นบุพนิมิตของอริยมรรคมีองค์ 8 และเป็นเหตุให้โพชฌงค์ 7 เจริญเต็มบริบูรณ์ (สำ.ม. 19/446-7/122) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) จัดระบบโยนิโสมนสิการเป็นสิบวิธี โดยที่บทความนี้เลือกใช้สามวิธีหลักในการจับคู่กับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ วิธีแรก คือ วิธีคิดแบบเห็นคุณ-โทษ-ทางออก ที่พิจารณาข้อดี ข้อเสีย และทางเลือกอื่นของสิ่งที่จะกระทำก่อนตัดสินใจ วิธีที่สอง คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ 4 ที่ไล่จากการกำหนดรู้ปัญหา สืบหาสาเหตุ วางเป้าหมาย และออกแบบวิธีแก้ ตามลำดับทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค วิธีที่สาม คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยที่สาวหาต้นตอของปัญหา ผสานกับวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ที่เชื่อมความมุ่งหมายเข้ากับหลักการของการกระทำ นอกจากสามวิธีนี้ ผู้เขียนยังใช้วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียมและวิธีคิดแบบเร้ากุศลเป็นเครื่องมือเสริมในชั้นทบทวน เพื่อแยกประสิทธิภาพเชิงตัวเลขออกจากคุณค่าที่ประชาชนได้รับจริง

ผู้เขียนเสนอว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถจับคู่กับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากลได้อย่างเป็นระบบ Ulnicane et al. (2022) สรุปองค์ประกอบหลักของการกำกับปัญญาประดิษฐ์ครอบคลุมความโปร่งใส ความรับผิด ความเป็นธรรม ความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย การกำกับโดยมนุษย์ การสร้างคุณค่าสาธารณะ และการบริหารความเสี่ยง โดยเลือกสามคู่ที่เห็นว่าผูกโยงได้ลึกที่สุดและน่าเชื่อถือที่สุดในระดับวิชาการ แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจับคู่โยนิโสมนสิการสามวิธีกับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์

คู่ที่	วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ	องค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์	ตรรกะการจับคู่
1	วิธีคิดแบบเห็นคุณ-โทษ-ทางออก	การประเมินคุณ-โทษ (Risk-Benefit Assessment)	การชั่งประโยชน์ ความเสี่ยง และทางเลือก เป็นรากของการประเมินผลกระทบก่อนใช้ปัญญาประดิษฐ์
2	วิธีคิดแบบอริยสัจ 4	วงจรการบริหารความเสี่ยง (Risk Management Cycle)	ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค ตรงกับปัญหา-สาเหตุ-เป้าหมาย-วิธีแก้ในวงจรบริหารความเสี่ยง
3	วิธีคิดสืบสาวเหตุปัจจัย ผสานวิธีคิดอรรถธรรมสัมพันธ์	การออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ในขั้นเข้าใจ	การสืบเหตุของปัญหาประชาชนร่วมกับการเข้าใจเป้าหมายและวิธีของผู้รับบริการ ตรงกับขั้นเข้าใจของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์จากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559); ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568); Ulnicane et al. (2022) และณัฐนรินทร์ เนียมประดิษฐ์ และสุปัญญดา สุนทรนนธ์ (2564)

คู่ที่ 1 เห็นคุณ-โทษ-ทางออก ตรงกับการประเมินคุณ-โทษที่ใช้ในการประเมินผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ก่อนใช้งาน Mannes (2020) ในวารสาร AI Magazine เสนอว่า การประเมินก่อนใช้งานต้องครอบคลุมประโยชน์ที่จะได้ ความเสี่ยงที่จะเกิด และทางเลือกอื่น ๆ ที่อาจให้ผลใกล้เคียงกันโดยเสี่ยงน้อยกว่า กรอบนี้เห็นได้ว่าตรงกับวิธีคิดของพระพุทธองค์ที่ให้พิจารณาคุณค่า โทษ และทางออกของสิ่งที่จะกระทำ

คู่ที่ 2 อริยสัจ 4 ตรงกับวงจรการบริหารความเสี่ยง ที่ประกอบด้วยขั้นตอน การระบุปัญหา (Problem Identification) การวิเคราะห์สาเหตุ (Cause Analysis) การกำหนดเป้าหมาย (Goal Setting) และการออกแบบทางแก้ (Solution Design) Mannes (2020) เน้นว่า วงจรบริหารความเสี่ยงของการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ไม่ใช่กิจกรรมครั้งเดียว เช่นเดียวกับกิจในอริยสัจ 4 ที่ต้องปริญญาทุกข์ ปหานสมุทัย สัจฉิกิริยานิโรธและภาวนามรรค

คู่ที่ 3 การสืบสาวเหตุปัจจัยผสานอรรถธรรมสัมพันธ์ ตรงกับขั้นเข้าใจของกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่ตอบโจทย์ประชาชน ณัฐนรินทร์ เนียมประดิษฐ์ และสุปัญญดา สุนทรนนธ์ (2564) ในวารสารชัยพฤกษ์ภิรมย์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา อธิบายว่า ขั้นเข้าใจ (Empathize) ขั้นแรกของกระบวนการคิดเชิงออกแบบของสำนัก Stanford D. School คือ การทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้งโดยเอาใจเขามาใส่ใจเรา ผู้เขียนเห็นว่ากระบวนการนี้ตรงกับการสืบสาวเหตุปัจจัยที่ผู้บริหารต้องเข้าใจที่มาของความเดือดร้อนของประชาชน และตรงกับอรรถธรรมสัมพันธ์ที่ต้องเข้าใจเป้าหมายและวิธีการที่ผู้รับบริการใช้อยู่จริง การกำกับปัญญาประดิษฐ์โดยขาดขั้นเข้าใจ นำสู่ระบบที่ออกแบบจากฝั่งรัฐแทนที่จะออกแบบจากฝั่งประชาชน ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างสิ่งที่ระบบทำได้กับสิ่งที่ประชาชนต้องการจริง

ผู้เขียนเลือกสามคู่นี้แทนที่จะใช้วิธีคิดทั้งสิบประการ เพื่อความลึกของการวิเคราะห์ ความตรงทางตรรกะที่มีรากฐานทฤษฎีรองรับทั้งฝั่งพุทธและฝั่งรัฐประศาสนศาสตร์ และความครอบคลุมขั้นตอนหลักของการกำกับปัญญาประดิษฐ์ ตั้งแต่ออกแบบ (คู่ที่ 3) ตัดสินใจประยุกต์ (คู่ที่ 1) และบริหารความเสี่ยง (คู่ที่ 2)

การกำกับด้านสว่างของปัญญาประดิษฐ์ตามแนวโยนิโสมนสิการ

ด้านสว่างของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐคือการสร้างคุณค่าสาธารณะที่ประชาชนได้รับจริง สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) สรุปประโยชน์ไว้สี่ประการ คือ การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น การพัฒนาบริการใหม่ที่มีคุณภาพ การเปิดให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วม และการทำน้อยแต่ได้มาก ผู้เขียนเห็นว่าประโยชน์ทั้งสี่ยังต้องผ่านการกลั่นกรองด้วยโยนิโสมนสิการก่อน เพราะตัวเลขประสิทธิภาพไม่ได้สะท้อนคุณค่าที่ประชาชนได้รับเสมอไป

การประยุกต์คู่จับคู่ที่ 3 เป็นจุดเริ่ม ผู้บริหารภาครัฐต้องสืบสาวเหตุปัจจัยของปัญหาที่ประชาชนเผชิญก่อนตั้งโจทย์การใช้งานปัญญาประดิษฐ์ ตัวอย่างจากระบบไซเบอร์เบรน (Cyber-Brain) ที่ Kawtrakul & Praneetpolgrang (2014) บันทึกเป็นแพลตฟอร์มแบ่งปันความรู้ในชุมชนเกษตรกรที่เมื่อสืบเหตุ พบว่าปัญหาแท้จริงไม่ใช่การขาดความรู้ในระบบ แต่คือ การขาดช่องทางเข้าถึงความรู้ที่ปรับให้เหมาะกับบริบทรายแปลง การออกแบบปัญญาประดิษฐ์จึงเน้นการให้บริการตามบริบทของแต่ละสหกรณ์การเกษตรแทนระบบรวมศูนย์ ส่งผลให้สหกรณ์การเกษตรในระดับร้อยละ 90 ร่วมใช้แพลตฟอร์มนี้

การประยุกต์คู่จับคู่ที่ 1 เป็นเครื่องมือถัดไป ก่อนที่หน่วยงานภาครัฐจะลงทุนใช้ปัญญาประดิษฐ์งานใด ผู้บริหารต้องชั่งคุณ-โทษ-ทางออกอย่างระบบ ตัวอย่างที่สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) เสนอคือ กรณีของออสเตรเลียที่สำนักงานการจัดเก็บภาษีและกรมสวัสดิการสังคมใช้แชตบอต (Chatbot) ผู้ช่วยเสมือนตอบคำถามประชาชน คุณคือลดเวลาเจ้าหน้าที่ในงานซ้ำ ๆ และตอบคำถามทั่วไปได้ 88 เปอร์เซ็นต์ในครั้งแรก โทษคือผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่คุ้นเคยเทคโนโลยีอาจเข้าไม่ถึงบริการ ทางเลือกคือออกแบบให้แชตบอตทำงานควบคู่กับเจ้าหน้าที่ที่รับเรื่องสำคัญ ผู้เขียนเห็นว่ากระบวนการชั่งสามด้านนี้คือสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นการคิดอย่างมีปัญญา ไม่ใช่การคิดด้วยอารมณ์หรือความหวังแบบไร้ฐานข้อมูล

ขณะที่คู่จับคู่ทั้งสามทำงานร่วมกัน วิธีคิดเร้ากุศลและการอยู่กับปัจจุบันที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) เสนอ จะกำกับให้ผู้บริหารไม่หลงไปกับเทคโนโลยีจนลืมเป้าหมายเดิม คือ การบริการประชาชน ระบบบริการดิจิทัลของรัฐบาลไทยที่ดูดีบนกระดาษอาจไร้ประโยชน์หากประชาชนเข้าถึงไม่ได้หรือไม่เข้าใจ ดังนั้น ตัวแบบการกำกับด้วยการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่ผู้เขียนเสนอ จึงไม่ใช่กรอบที่บอกว่าปัญญาประดิษฐ์ต้องทำอะไรบ้าง แต่เป็นกรอบที่บอกว่าผู้บริหารต้องคิดอะไรบ้างก่อนตัดสินใจประยุกต์ปัญญาประดิษฐ์

ความท้าทายเชิงปฏิบัติของการกำกับด้านสว่างคือการชั่งน้ำหนักระหว่างการเร่งปรับใช้ปัญญาประดิษฐ์ตามแรงกดดันทางการเมืองกับการพิจารณาแยบคายตามแนวพุทธ ยุทธศาสตร์ระดับชาติ เช่น Thailand 4.0 และ Smart Government กำหนดเป้าหมายเชิงตัวเลขที่หน่วยงานต้องบรรลุในกรอบเวลาจำกัด ทำให้ผู้บริหารบางครั้งเลือกใช้งานปัญญาประดิษฐ์ก่อนกลั่นกรองเพียงพอ ปรากฏการณ์ที่พบบ่อยคือการนำระบบสำเร็จรูปจากต่างประเทศมาใช้ ซึ่งทำงานได้ในเชิงเทคนิค แต่ไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและวัฒนธรรมการบริการประชาชนของไทย

ทางออกที่เสนอคือการใช้กรอบตัวแบบในระยะนำร่อง (Pilot) ก่อนขยายขอบเขต หน่วยงานเลือกบริการหนึ่งหรือสองบริการ ทดลองนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้พร้อมการพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการอย่างเป็นระบบ วัดผลคุณค่าแท้ที่ประชาชนได้รับ ก่อนขยายไปยังบริการอื่น วิธีนี้ลดความเสี่ยงที่ระบบจะกลายเป็นโครงการช้างเผือก (white elephant) ที่ลงทุนมหาศาลแต่ใช้ประโยชน์จริงน้อย

การกำกับด้านมืดของปัญญาประดิษฐ์ตามแนวโยนิโสมนสิการ

ด้านมืดของปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐคือการที่ระบบสร้างความเสียหายโดยไม่ได้ตั้งใจ Alberti (2019) วิเคราะห์กรณีระบบตรวจสอบหนี้อัตโนมัติ (Robodebt) ในออสเตรเลียที่รัฐบาลใช้ปัญญาประดิษฐ์ตรวจสอบ

รายได้ผู้รับสวัสดิการสังคม ผลคือ มีการส่งหนังสือทวงเงินคืนไปยังประชาชนจำนวนมากที่ไม่ได้รับเงินเกินจริง การตัดสินใจอัตโนมัติของระบบไม่ผ่านการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ และผู้ที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ คือ กลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่ไม่สามารถใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลโต้แย้งได้ Busuioc (2020) เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า ความไม่สมมาตรเชิงสารสนเทศ ที่ระหว่างผู้ออกแบบระบบกับผู้ได้รับผลของระบบมีอำนาจไม่เท่ากัน

การประยุกต์คู่จับคู่ที่ 2 อริยสัจ 4 กับวงจรการบริหารความเสี่ยงเป็นเครื่องมือหลักของการกำกับด้านมืด เศรษฐฐากรณ์ วงษ์อารยะสกุล และดาริณี ปันกันสกุล (2568) ระบุว่า หน่วยงานยุติธรรมในไทย เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์อาชญากรรมโดยยังขาดกรอบจริยธรรม ผู้เขียนเห็นว่า กรอบกิจในอริยสัจ 4 ตอบโจทย์นี้ ทั้งการปริญญาทุกข์ของระบบ ปหานสมุทัยที่สืบสาเหตุของอคติเชิงอัลกอริทึม สัจฉิกิริยานิโรธที่กำหนดเป้าหมายระบบใหม่ และภาวนามรรคที่ออกแบบกระบวนการกำกับและตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง

การประยุกต์คู่จับคู่ที่ 1 ในด้านมืดเป็นเครื่องมือเชิงป้องกัน ก่อนใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบังคับใช้กฎหมาย ผู้บริหารต้องชั่งสามด้านอย่างจริงจัง คุณคือเร่งกระบวนการสืบสวน เพิ่มความแม่นยำในการระบุผู้ต้องสงสัย และลดต้นทุนของรัฐ โทษคือ ความเสี่ยงต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว สิทธิในความเสมอภาค และสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ทางเลือกคือ ใช้ปัญญาประดิษฐ์ร่วมกับมนุษย์ที่เข้าใจขีดจำกัดของระบบและยังคงดุลยพินิจไว้กับเจ้าหน้าที่ การพิจารณาเช่นนี้คือสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสในวิตักกสัณฐานสูตร (ม.มู. 12/216-220/226-230) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่ว่าเมื่อเกิดอกุศลวิตก ภิกษุพึงทำในใจถึงนิมิตอย่างอื่นที่เป็นกุศลแทน หากนำมาประยุกต์คือ เมื่อระบบปัญญาประดิษฐ์สร้างผลที่เข้าข่ายเลือกปฏิบัติ ผู้บริหารต้องเปลี่ยนกรอบการคิดจากการเชื่อระบบเป็นการตรวจสอบระบบ

Mannes (2020) เสนอว่า การกำกับด้านมืดของปัญญาประดิษฐ์ต้องผสมผสานอำนาจแข็ง (Hard Power) ของกฎหมายและมาตรฐาน กับอำนาจอ่อน (Soft Power) ของการสื่อสารความเสี่ยงและสร้างความไว้วางใจ ผู้เขียนเห็นว่าวิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) ตอบโจทย์อำนาจอ่อนได้ดี เพราะช่วยแยกระหว่างประสิทธิภาพบนตัวเลขกับคุณค่าที่ประชาชนได้รับจริง ระบบที่ลดเวลาให้บริการแต่ทำให้ประชาชนเข้าถึงยากขึ้น สะท้อนว่าตัวเลขไม่ได้สะท้อนคุณค่าแท้

Busuioc (2020) ขยายประเด็นนี้ผ่านกรอบความรับผิดสาธารณะเชิงอัลกอริทึมที่ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ สารสนเทศ (Information) ที่หน่วยงานต้องเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับระบบอย่างเข้าถึงได้ คำอธิบาย (Explanation) ที่ระบบต้องให้คำอธิบายของการตัดสินใจที่ผู้ใช้และผู้ได้รับผลเข้าใจได้ และผลที่ตามมา (Consequences) ที่ต้องมีกลไกแก้ไขเมื่อระบบทำงานผิดพลาด ผู้เขียนเห็นว่าทั้งสามองค์ประกอบนี้สามารถจับคู่กับวิธีคิดแยบคายในพุทธศาสน์ได้ สารสนเทศสอดคล้องกับสุตมยปัญญาที่ผู้รับสารต้องเข้าถึงข้อมูลก่อน คำอธิบายสอดคล้องกับจินตามยปัญญาที่ต้องอธิบายเหตุผลให้เข้าใจ และผลที่ตามมาสอดคล้องกับภาวนามยปัญญาที่ต้องลงมือแก้ไข ปิยะ ปะตังทา และคณะ (2566) อธิบายปัญญา 3 นี้ในบริบทบุคลากรศาลปกครอง ซึ่งสามารถขยายมาใช้กับการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐได้ตรง

ในประเทศไทย ยังขาดกลไกความรับผิดสาธารณะเชิงอัลกอริทึมที่ครบสามองค์ประกอบ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล 2562 ครอบคลุมสารสนเทศและผลที่ตามมาบางส่วน แต่คำอธิบายยังมีช่องโหว่ใหญ่ เพราะระบบการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ส่วนใหญ่เป็นระบบสำเร็จรูปจากผู้ขายต่างชาติที่ไม่สามารถอธิบายเหตุผลการตัดสินใจครบถ้วน Alberti (2019) เรียกปัญหานี้ว่าความทึบของกล่องดำ (Black-Box Opacity) ผู้เขียนเสนอว่า กลไกการกำกับต้องผูกกับสัญญาจัดซื้อที่บังคับให้ผู้ขายเปิดเผยกระบวนการตัดสินใจของระบบในระดับที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบได้

ความท้าทายในการประยุกต์โยนิโสมนสิการในระบบราชการไทย

การนำกรอบโยนิโสมนสิการเข้าสู่ระบบราชการไทยไม่ใช่เรื่องง่าย ปิยะ ปะตังทา และคณะ (2566) ศึกษาการพัฒนาสมรรถนะเชิงพุทธของบุคลากรศาลปกครองด้วยกรอบปัญญา 3 พบว่า ด้านทักษะและความรู้ยังต่ำกว่าด้านทัศนคติ สะท้อนว่าวัฒนธรรมราชการไทยเน้นคุณสมบัติส่วนตัวและทัศนคติมากกว่าการพัฒนาทักษะเฉพาะทาง Pheukhom et al. (2024) ระบุว่า หน่วยงานภาครัฐจำนวนมากยังขาดความพร้อมในการบริหารจัดการปัญญาประดิษฐ์ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาบุคลากร ผู้เขียนเห็นว่าการรับเทคโนโลยีดิจิทัลในระบบราชการต้องอาศัยความสมดุลของสามมิติพื้นฐาน คือ คน กระบวนการ และเทคโนโลยี ซึ่งต้องสร้างกลไกตรวจสอบที่หน่วยงานต้องลงทุนเองในระยะยาว ในบริบทไทย ความท้าทายมีสามชั้น ชั้นแรกคือวัฒนธรรมราชการที่เน้นการปฏิบัติตามมากกว่าการพิจารณา ชั้นที่สองคือการขาดบุคลากรที่มีทักษะเชื่อมระหว่างพุทธศาสน์กับเทคโนโลยี และชั้นที่สามคือการแปลหลักธรรมเป็นเครื่องมือกำกับเชิงระบบโดยไม่ลดทอนความหมายเดิม

ปิยะ ปะตังทา และคณะ (2566) เสนอว่า การแก้ปัญหาเหล่านี้ต้องเริ่มจากการกำหนดเป็นนโยบายและแนวทางปฏิบัติขององค์กรเพื่อให้บุคลากรทุกระดับฝึกอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะภาวนามยปัญญา ที่หมายถึงการลงมือปฏิบัติ ผู้เขียนเห็นว่าข้อเสนอนี้สามารถขยายไปสู่การกำกับปัญญาประดิษฐ์ได้ คือ หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดให้ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับระบบปัญญาประดิษฐ์ ต้องผ่านการฝึกการฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการและต้องลงมือฝึกผ่านกรณีศึกษาจริง ไม่ใช่แค่อ่านในเอกสาร แต่ผู้เขียนยอมรับว่าข้อเสนอนี้มีข้อจำกัด เพราะการแปลโยนิโสมนสิการให้เป็นโมดูลฝึกอบรมที่วัดผลได้ในระบบราชการอาจมีความเสี่ยงในการลดทอนความลึกของหลักธรรม โจทย์นี้ยังต้องการการศึกษาเชิงประยุกต์ต่อ

ความท้าทายสำคัญอีกประการ คือ การดึงดูดบุคลากรที่มีทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์เข้าสู่ระบบราชการไทย Mannes (2020) ระบุว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเองก็เผชิญปัญหาในการแข่งขันเพื่อจ้างและรักษาผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ ไว้ในระบบราชการ ซึ่งความท้าทายสำคัญด้านหนึ่งคือเรื่องค่าตอบแทนทางการเงิน เพราะผู้เชี่ยวชาญด้านนี้เป็นที่ต้องการตัวสูงในตลาด ปัญหาเดียวกันเกิดในไทย เพราะกรอบเงินเดือนข้าราชการปรับยาก ทำให้ภาครัฐต้องพึ่งบริษัทที่ปรึกษาภายนอก สร้างปัญหาความต่อเนื่องของการกำกับและการสะสมองค์ความรู้ภายในหน่วยงาน

ผู้เขียนเสนอว่า การแก้ปัญหานี้ต้องสร้างกลไกผสมระหว่างราชการและภาคีนอกระบบ โดยให้หน่วยงานภาครัฐสามารถจ้างผู้เชี่ยวชาญในรูปแบบสัญญาเฉพาะกิจที่เปิดโอกาสจ่ายค่าตอบแทนแข่งขันกับตลาด แต่บังคับให้ผู้เชี่ยวชาญต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ให้บุคลากรประจำของหน่วยงานในระยะเวลาที่กำหนด ผู้เขียนเห็นว่า โมเดลแบบนี้ตอบโจทย์ทั้งความต้องการเทคนิคในระยะสั้นและการสร้างขีดความสามารถระยะยาวของหน่วยงานภาครัฐในการกำกับปัญญาประดิษฐ์ด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการกำกับปัญญาประดิษฐ์ภาครัฐ

จากการวิเคราะห์ทั้งหมด ผู้เขียนเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายสามประการสำหรับการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ ประการแรก คือ การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับปัญญาประดิษฐ์ตามแนวพุทธบูรณาการในระดับกระทรวง ที่ประกอบด้วยผู้บริหารระดับสูง นักวิชาการสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยี และพระสงฆ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา คณะกรรมการนี้มีหน้าที่กลั่นกรองโครงการที่มีการประยุกต์ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ของหน่วยงานก่อนอนุมัติงบประมาณและก่อนเปิดใช้งาน โดยใช้กรอบตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือพิจารณา ข้อเสนอนี้ต่อยอดจากเศรษฐฐากรณ์ วงษ์อารยะสกุล และดาริณี ปันกันสกุล (2568) ที่เสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระด้านการกำกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อความยุติธรรมในระดับชาติ

ประการที่สอง คือ การกำหนดให้ทุกโครงการที่มีการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ของภาครัฐที่กระทบสิทธิประชาชนต้องผ่านการประเมินผลกระทบเชิงอัลกอริทึม Ceva & Jiménez (2022) ในวารสาร Ethics and Information Technology เสนอว่า การใช้การเรียนรู้ของเครื่องในงานต่อต้านการทุจริตจะเป็นประโยชน์ต่อเมื่อช่วยเสริมความรับผิดของเจ้าหน้าที่ ไม่ใช่แทนที่ความรับผิดของเจ้าหน้าที่ ผู้เขียนเห็นว่า หลักการเดียวกันใช้ได้กับการประเมินผลกระทบเชิงอัลกอริทึม คือ ต้องเป็นกระบวนการที่บังคับให้ผู้บริหารต้องคิดและให้เหตุผลของการตัดสินใจ ไม่ใช่กระบวนการที่ทำให้ผู้บริหารพึ่งระบบและละทิ้งดุลยพินิจ การประเมินต้องครอบคลุมสามมิติของกรอบความรับผิดสาธารณะเชิงอัลกอริทึมที่ Busuioc (2020) เสนอ คือ สารสนเทศที่ต้องเปิดเผย คำอธิบายที่ต้องชัดเจน และผลที่ตามมาที่ต้องชัดต่อทั้งผู้ใช้ระบบและผู้ที่ได้รับผลของระบบ

ประการที่สาม คือ การพัฒนาขีดความสามารถของผู้บริหารภาครัฐในการคิดอย่างแยบคายต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์ โดยกำหนดให้หลักสูตรพัฒนาผู้บริหารระดับสูงและระดับกลางของสำนักงาน ก.พ. และสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือนต้องบรรจุโมดูลโยนิโสมนสิการกับการกำกับเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนบังคับ การฝึกควรใช้กรณีศึกษาจริง ทั้งกรณีของไทยและต่างประเทศ ที่ Alberti (2019); Busuioc (2020) และเศรษฐฐากรณ์ วงษ์อารยะสกุล และดาริณี ปันกันสกุล (2568) วิเคราะห์ ผู้เขียนเห็นว่าการพัฒนาขีดความสามารถของผู้บริหารคือการลงทุนระยะยาวที่ให้ผลตอบแทนสูงสุด เพราะปัญญาประดิษฐ์จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงเร็ว แต่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจะคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

ข้อเสนอที่สี่ คือ การสร้างห้องทดลองนโยบายปัญญาประดิษฐ์เชิงพุทธในระดับชาติ ที่หน่วยงานภาครัฐนำโครงการที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์มาทดลองในสภาพแวดล้อมที่ควบคุมก่อนใช้งานจริง Ceva & Jiménez (2022) เสนอแนวคิดที่คล้ายกันในชื่อ ห้องทดลองปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible AI Sandbox) ผู้เขียนเห็นว่าโมเดลของไทยควรเพิ่มชั้นการพิจารณาเชิงพุทธเข้าไป เพราะลำพังการทดสอบทางเทคนิคและกฎหมายไม่เพียงพอต่อบริบทที่คุณค่าทางจริยธรรมและความสัมพันธ์เชิงสังคมมีน้ำหนักสูง

ข้อเสนอทั้งสี่เชื่อมโยงเป็นระบบ คณะกรรมการกำกับเป็นกลไกระดับนโยบาย การประเมินผลกระทบเป็นเครื่องมือปฏิบัติ การพัฒนาบุคลากรเป็นการลงทุนเชิงคน และห้องทดลองเป็นพื้นที่เรียนรู้ หากนำไปใช้พร้อมกัน ระบบราชการไทยจะมีโครงสร้างกำกับการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับฐานคิดเชิงพุทธ ซึ่งเป็นจุดเด่นที่หน่วยงานต่างประเทศที่ขาดรากฐานนี้ไม่ได้พิจารณาถึง

องค์ความรู้ใหม่

ผู้เขียนสังเคราะห์ข้อค้นพบทั้งหมดเป็นตัวแบบใหม่ที่เรียกว่า ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกรอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐที่บูรณาการโยนิโสมนสิการสามวิธีกับวงจรการกำกับสี่ชั้น โครงสร้างของตัวแบบแสดงเป็นภาพรวมในภาพที่ 1 และรายละเอียดของแต่ละชั้นแสดงในตารางที่ 2

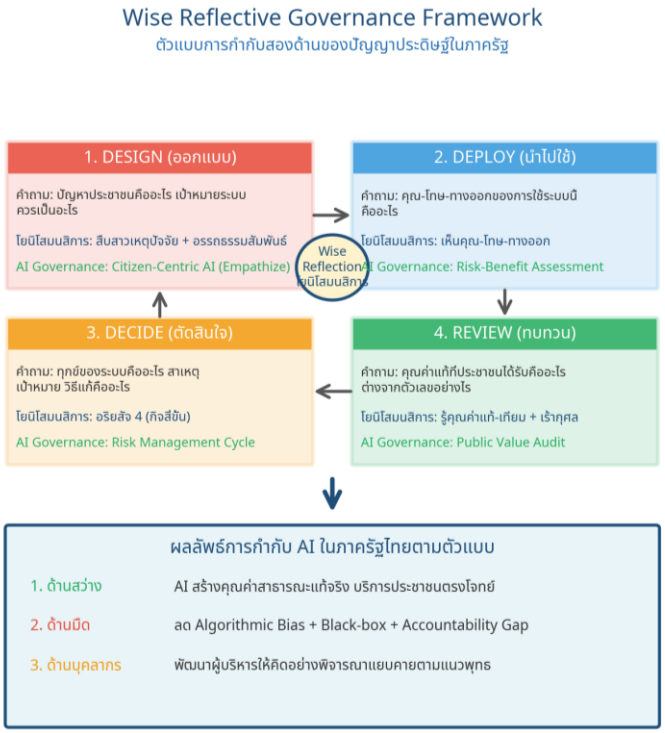
ตารางที่ 2 ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ (Wise Reflective Governance Framework) ขยาย

ชั้นการกำกับ	คำถามสำหรับผู้บริหาร	วิธีคิดโยนิโสมนสิการที่ใช้	องค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ที่ตอบ
ออกแบบ (Design)	ปัญหาประชาชนคืออะไร เป้าหมายของระบบควรเป็นอะไร	สืบสาวเหตุปัจจัย + อรรถธรรมสัมพันธ์	การออกแบบที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ในขั้นเข้าใจ (Citizen-Centric AI Design — Empathize Stage)

ตารางที่ 2 ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ (Wise Reflective Governance Framework) ขยาย (ต่อ)

ชั้นการกำกับ	คำถามสำหรับผู้บริหาร	วิธีคิดโยนิโสมนสิการที่ใช้	องค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ที่ตอบ
นำไปใช้ (Deploy)	คุณ-โทษ-ทางออกของการใช้ระบบนี้คืออะไร	เห็นคุณ-โทษ-ทางออก	การประเมินคุณ-โทษ (Risk-Benefit Assessment)
ตัดสินใจ (Decide)	ทุกข์ของระบบคืออะไร สาเหตุ เป้าหมาย และวิธีแก้คืออะไร	อริยสัจ 4 (กิจสี่ขั้น)	วงจรการบริหารความเสี่ยง (Risk Management Cycle)
ทบทวน (Review)	ทุกข์ของระบบคืออะไร สาเหตุ เป้าหมาย และวิธีแก้คืออะไร	รู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม + เร้ากุศล	การตรวจสอบคุณค่าสาธารณะและพัฒนาต่อเนื่อง (Public Value Audit & Continuous Improvement)

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559); สุรพล สุยะพรหม และคณะ (2567); Mannes (2020); Busuioc (2020) และ Alberti (2019)

ภาพที่ 1 ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ (Wise Reflective Governance Framework) แสดงวงจรการกำกับสี่ชั้น คือ ออกแบบ นำไปใช้ ตัดสินใจ และทบทวน โดยแต่ละชั้นกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่จับคู่ไว้ และผลจากชั้นทบทวนป้อนกลับสู่ชั้นออกแบบเป็นวงจรต่อเนื่อง
ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากการบูรณาการโยนิโสมนสิการกับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากล

ตัวแบบนี้ทำงานเป็นวงจรต่อเนื่อง ไม่ใช่กระบวนการเชิงเส้น ผลที่ได้จากชั้นทบทวนจะป้อนกลับไปยังชั้นออกแบบของระบบใหม่หรือระบบเดิมที่ปรับปรุง ผู้เขียนเสนอว่า ตัวแบบนี้แตกต่างจากกรอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากลในสามมิติ มิติแรกคือฐานคิดเชิงพุทธปรัชญาที่ทำให้ผู้บริหารพิจารณาคุณค่าและจริยธรรมที่ลึกกว่ากฎหมายและมาตรฐานเทคนิค มิติที่สองคือกระบวนการคิดเชิงระบบที่ผูกขั้นตอนตัดสินใจกับวิธีคิดเฉพาะ ทำให้ผู้บริหารทราบว่าควรคิดอย่างไรในแต่ละขั้น มิติที่สามคือการรวมขั้นทบทวนเป็นส่วนสำคัญของวงจร แทนที่จะปล่อยให้เป็นกิจกรรมรอง การเน้นการทบทวนตอบโจทย์การสื่อสารความเสี่ยงเชิงอำนาจอ่อน (Soft Power Risk Communication) ที่ Mannes (2020) เสนอ และตรงกับวิถีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียมของพระพุทธศาสนา

เมื่อเปรียบเทียบกับกรอบของ Alberti (2019) ที่เสนอแนวการออกแบบให้ถูกกฎหมายตั้งแต่ต้น (Legal by Design) ตัวแบบของผู้เขียนต่อยอดในสามจุด จุดแรก คือ เพิ่มชั้นออกแบบที่กำหนดวิธีคิดสืบสาวเหตุปัจจัยและอรรถธรรมสัมพันธ์เป็นเครื่องมือออกแบบ ไม่ใช่แค่การปฏิบัติตามกฎหมาย จุดที่สอง คือ การแยกขั้นตัดสินใจออกจากขั้นนำไปใช้ เพื่อให้ผู้บริหารต้องผ่านการพิจารณาความเสี่ยงเชิงระบบก่อนเปิดใช้งานจริง จุดที่สาม คือ การบังคับให้มีขั้นทบทวนที่ตอบคำถามเกี่ยวกับคุณค่าแท้ที่ประชาชนได้รับ ไม่ใช่แค่ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ ทั้งสามจุดนี้ทำให้ตัวแบบการกำกับด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเน้นกระบวนการคิดของผู้บริหารมากกว่าการกำหนดข้อบังคับเชิงเทคนิค

ตัวแบบนี้ยังต้องการการทดสอบเชิงประยุกต์ในงานวิจัยอนาคต โดยเปรียบเทียบหน่วยงานภาครัฐที่ใช้กับที่ไม่ใช้ตัวแบบ ตามตัวชี้วัดสามมิติ คือ คุณค่าสาธารณะที่ประชาชนได้รับ ความรับผิดเชิงสาธารณะของระบบ และการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร งานวิจัยควรครอบคลุมหน่วยงานในระดับกระทรวง รัฐวิสาหกิจ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทดสอบความยืดหยุ่นของตัวแบบในบริบทที่หลากหลาย

สรุป

บทความนี้ตอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยการเชื่อมวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามคู่เข้ากับองค์ประกอบการกำกับปัญญาประดิษฐ์ในระดับสากล สามคู่ที่ใช้คือ วิธีคิดแบบเห็นคุณ-โทษ-ทางออกจับคู่กับการประเมินคุณ-โทษ วิธีคิดแบบอริยสัจ 4 จับคู่กับวงจรการบริหารความเสี่ยง และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยผสานอรรถธรรมสัมพันธ์จับคู่กับการออกแบบที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งสามคู่ทำงานบนวงจรการกำกับสี่ชั้น คือ ออกแบบ นำไปใช้ ตัดสินใจ และทบทวน ช่วยให้ผู้บริหารกำกับด้านสว่างให้สร้างคุณค่าสาธารณะ และด้านมืดให้ลดความเสี่ยง กรอบนี้ต่อยอดจาก Alberti (2019) ในบริบทกฎหมายปกครองยุโรป และจากศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ (2568) ในบริบทภาพและเสียงสังเคราะห์ปลอม สู่การกำกับปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐทั้งระบบ

ในเชิงปฏิบัติ ผู้เขียนเสนอให้หน่วยงานภาครัฐเริ่มจากสี่ก้าว ก้าวแรกคือจัดตั้งคณะกรรมการกำกับปัญญาประดิษฐ์เชิงพุทธบูรณาการในระดับกระทรวง ก้าวที่สองคือกำหนดให้โครงการที่กระทบสิทธิประชาชนต้องผ่านการประเมินผลกระทบเชิงอัลกอริทึม ก้าวที่สามคือบรรจุโมดูลโยนิโสมนสิการไว้ในหลักสูตรพัฒนาผู้บริหารของสำนักงาน ก.พ. และก้าวที่สี่คือสร้างห้องทดลองนโยบายปัญญาประดิษฐ์เชิงพุทธในระดับชาติเพื่อทดสอบก่อนใช้งานจริง สี่ก้าวนี้เชื่อมกันเป็นระบบตั้งแต่การตัดสินใจระดับนโยบาย การปฏิบัติเชิงเทคนิค การลงทุนเชิงคน จนถึงการทดสอบเชิงระบบ

ผู้เขียนยอมรับว่า ข้อเสนอนี้ยังมีข้อจำกัด การแปลหลักธรรมให้เป็นเครื่องมือกำกับที่วัดผลได้อาจลดทอนความลึกของหลักธรรมเดิม และตัวแบบยังต้องการการทดสอบเชิงประยุกต์ในหน่วยงานจริงเพื่อยืนยันความใช้ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าฐานคิดแบบโยนิโสมนสิการจะคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

เพราะตัวเทคโนโลยีเปลี่ยนเร็ว แต่วิธีคิดที่แยบคายของผู้บริหารคือสิ่งที่ทำให้รัฐใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณค่าต่อประชาชนได้จริง

เอกสารอ้างอิง

ณัฐกริช เปาอินทร์ และดนุวัศ สาคริก. (2568). การใช้ประโยชน์จากปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์: การวิเคราะห์ที่เน้นนโยบายโดยมุ่งเน้นที่ประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐ. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 17(2), 95-113.

ณัฐนรินทร์ เนียมประดิษฐ์ และสุปัญญดา สุนทรนนธ์. (2564). การประยุกต์ใช้กระบวนการความคิดเชิงออกแบบเพื่อเป็นเครื่องมือใหม่ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงขององค์การในประเทศไทย: ทำอย่างไรและได้อะไร?. วารสารชัยพฤกษ์ภิรมย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 3(1), 1-13.

ปิยะ ปะตังทา และคณะ. (2566). การพัฒนาสมรรถนะเชิงพุทธเพื่อการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรศาลปกครอง. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 12(2), 1-13.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และพูไทย วันหากิจ. (2568). รู้เท่าทัน “AI Deepfake” ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 10(1), 785-798.

เศรษฐฐากรณ์ วงษ์อารยะสกุล และดาริณี ปันกันสกุล. (2568). การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบังคับใช้กฎหมายขอบเขตของจริยธรรม ผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์, 9(2), 37-47.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/ZiFPH.

สุรพล สุยะพรหม และคณะ. (2567). แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมทางการจัดการเชิงพุทธ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Alberti, I. (2019). The Double Side of Artificial Intelligence in the Public Sector. ActaUniversitatis Sapientiae, Legal Studies, 8(2), 151-165.

Angwin, J. et al. (2016). Machine bias: There'ssoftware used across the country to predict future criminals. and it's biased against blacks. ProPublica. Retrieved May 4, 2026, from https://shorturl.asia/a9FTH.

Buolamwini, J. & Gebru, T. (2018). Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification. Proceedings of Machine Learning Research, 81, 77-91.

Busuioc, M. (2020). Accountable Artificial Intelligence: Holding Algorithms to Account. Public Administration Review, 81(5), 825-836.

Ceva, E. & Jiménez, M. C. (2022). Automating anticorruption?. Ethics and Information Technology, 24(4), Article 48.

Kawtrakul, A. & Praneetpolgrang, P. (2014). A History of AI Research and Development in Thailand: Three Periods, Three Directions. AI Magazine, 35(2), 83-92.

Mannes, A. (2020). Governance, Risk, and Artificial Intelligence. AI Magazine, 41(1), 61-69.

Pheukhom, A. et al. (2024). Preparation for the Transition to Artificial Intelligence Technology (AI) Used to Provide Government Services. Journal of Spatial Development and Policy, 2(1), 47–64.

Ulnicane, I. et al. (2022). Governance of Artificial Intelligence: Emerging International Trends and Policy Frames. In M. Tinnirello (Ed.), The Global Politics of Artificial Intelligence (Chapter 2, pp. 29-55). USA: CRC Press/Routledge.

JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2569 Vol. 9 No. 4 July – August 2026

บทความวิชาการ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเชิงพลวัตบทบาทรัฐ

DYNAMIC ROLE-BASED HUMAN RESOURCE ADMINISTRATION: DR-HRA

พระสุพรรณวชิรโมลี (ทวี พลายแก้ว)*, ธิติวุฒิ หมั่นมี
Phrasuphanwachiramolee (Thawee Phlaykaew)*, Thitiwut Manmee
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: thawee22plaikaew@gmail.com
Received July 22, 2026; Revised August 8, 2026; Accepted August 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดใหม่ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้บริบทของรัฐร่วมสมัยที่มีลักษณะเป็นรัฐเครือข่ายและรัฐพหุบทบาท โดยเสนอแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเชิงพลวัตบทบาทรัฐ (Dynamic Role-Based Human Resource Administration: DR-HRA) เป็นกรอบทฤษฎีที่อธิบายข้อจำกัดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบยึดตำแหน่ง และเสนอการเปลี่ยนฐานคิดไปสู่การบริหารโดยยึดบทบาทของบุคลากรภาครัฐเป็นศูนย์กลาง บทความใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์ทฤษฎีรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวของรัฐจำนวนมากไม่ได้เกิดจากการขาดทรัพยากร แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทรัฐที่เปลี่ยนแปลงกับระบบการบริหารคนที่ยังคงหยุดนิ่ง บทความเสนอว่า DR-HRA สามารถเป็นฐานคิดใหม่ในการปฏิรูประบบราชการ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการออกแบบนโยบายทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: บทบาทรัฐ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ, รัฐเครือข่าย, พลวัตองค์กรรัฐ, DR-HRA

Abstract

This article proposes a novel conceptual framework for public human resource administration in response to the evolving nature of the contemporary state, characterized by networked governance and multiple functional roles. It introduces the concept of Dynamic Role-Based Human Resource Administration (DR-HRA) as a theoretical framework that addresses the limitations of traditional position-based human resource administration and advocates a paradigm shift toward a role-centered approach to managing public personnel. Drawing upon conceptual analysis and an integrative synthesis of theories from political science, public administration, and human resource management, the article argues that the shortcomings of many public-sector organizations stem not from a lack of resources, but from the growing misalignment between the changing roles of the state and the static nature of existing human resource management systems. It further contends that DR-HRA provides a robust conceptual foundation for civil service reform, strategic public workforce development,

and the redesign of public human resource policies to meet the demands of governance in the twenty-first century.

Keywords: Role of The State, Public Sector Human Resource Management, Network State, Public Organization Dynamics, DR-HRA

บทนำ

รัฐในศตวรรษที่ 21 ดำรงอยู่ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่มีลักษณะรวดเร็ว ซับซ้อน และยากต่อการคาดการณ์ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ การขยายตัวของเทคโนโลยีดิจิทัลและการตื่นตัวของประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงนโยบาย ได้ส่งผลให้บทบาทของรัฐเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ จากรัฐที่เคยทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมและผู้ให้บริการโดยตรง ไปสู่รัฐที่ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดทิศทาง ผู้ประสานเครือข่าย และผู้ร่วมสร้างคุณค่าทางสาธารณะกับภาคส่วนอื่น การเปลี่ยนแปลงบทบาทรัฐดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนเชิงนโยบายหรือโครงสร้างองค์กร หากแต่เป็นการเปลี่ยนเชิง ตรรกะการทำงานของรัฐ (Logic of Governance) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อธรรมชาติของงานภาครัฐ และต่อบทบาทของบุคลากรภาครัฐในฐานะกลไกหลักของรัฐ บุคลากรภาครัฐในยุคปัจจุบันต้องทำงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ต้องเผชิญกับปัญหาสาธารณะที่มีลักษณะซับซ้อน (Wicked Problems) และต้องทำงานข้ามหน่วยงาน ข้ามระดับการปกครอง และข้ามภาคส่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้บทบาทของรัฐและธรรมชาติของงานภาครัฐจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐกลับยังคงยึดโยงอยู่กับกรอบคิดแบบดั้งเดิมที่เน้นการบริหารโดยอิงตำแหน่ง หน้าที่ และสายบังคับบัญชา ระบบดังกล่าวสะท้อนความพยายามของรัฐในการสร้างเสถียรภาพและความเป็นระเบียบ แต่กลับกลายเป็นข้อจำกัดสำคัญในการรับมือกับความซับซ้อนและพลวัตของสังคมร่วมสมัย

บทความนี้เสนอว่า ปัญหาสำคัญของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐมิได้อยู่ที่การขาดแคลนบุคลากรหรือทรัพยากร แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องเชิงโครงสร้างระหว่างบทบาทรัฐที่เปลี่ยนแปลงกับระบบการบริหารคนที่ยังหยุดนิ่ง บทความจึงมุ่งนำเสนอแนวคิด การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเชิงพลวัตบทบาทรัฐ (Dynamic Role-Based Human Resource Administration: DR-HRA) ในฐานะกรอบแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนฐานคิดจากการบริหารตำแหน่งไปสู่การบริหารบทบาทของบุคลากรภาครัฐอย่างเป็นระบบ

วิวัฒนาการบทบาทรัฐและผลกระทบต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์

1. จากรัฐราชการสู่รัฐเครือข่าย ในอดีตรัฐถูกออกแบบให้เป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีลักษณะรวมศูนย์อาศัยระบบราชการแบบลำดับชั้น และเน้นการควบคุมผ่านกฎ ระเบียบ และคำสั่ง รูปแบบดังกล่าวเหมาะสมกับบริบทของรัฐชาติในยุคอุตสาหกรรมที่ปัญหาสาธารณะมีลักษณะเป็นเส้นตรงและสามารถแบ่งแยกความรับผิดชอบได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และยุคดิจิทัล ปัญหาสาธารณะกลับมีลักษณะเชื่อมโยงหลายมิติและไม่สามารถจัดการได้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง รัฐจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทจากผู้กระทำการหลักไปสู่ผู้ประสานการกระทำผ่านเครือข่ายความร่วมมือกับภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น (Osborne & Gaebler, 1992)

2. การเปลี่ยนบทบาทรัฐกับภาระบทบาทของบุคลากร การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐเครือข่ายส่งผลให้บุคลากรภาครัฐต้องแบกรับบทบาทที่หลากหลายและซ้อนทับกันมากขึ้น บุคลากรไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งหรือผู้ให้บริการ แต่ต้องเป็นนักวิเคราะห์นโยบาย ผู้จัดการความสัมพันธ์ ผู้สื่อสารสาธารณะ และผู้สร้าง

ความไว้วางใจระหว่างรัฐกับสังคมในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ระบบ HR ภาครัฐกลับยังคงประเมินบุคลากรจากกรอบตำแหน่งและคำอธิบายลักษณะงานแบบตายตัว ส่งผลให้บทบาทที่แท้จริงซึ่งบุคลากรต้องปฏิบัติไม่ถูกยอมรับอย่างเป็นทางการ และไม่ถูกพัฒนาอย่างเป็นระบบ (Rhodes, 1997)

ข้อจำกัดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบยึดตำแหน่ง

การบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบยึดตำแหน่ง (Position-Based HRM) มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญหลายประการ ประการแรก ระบบดังกล่าวลดทอนมนุษย์ให้เป็นเพียงผู้ครองตำแหน่งมากกว่าผู้ปฏิบัติบทบาทส่งผลให้ศักยภาพที่หลากหลายของบุคลากรถูกจำกัดอยู่ภายในกรอบหน้าที่ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ประการที่สอง การยึดตำแหน่งเป็นศูนย์กลางทำให้เกิดปรากฏการณ์องค์กรแบบแยกส่วน (Organizational Silos) การทำงานข้ามหน่วยงานจึงต้องอาศัยอำนาจนอกระบบหรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากกว่ากลไกเชิงสถาบัน ประการที่สาม ระบบการพัฒนาและประเมินผลบุคลากรยังคงให้คุณค่ากับความก้าวหน้าเชิงตำแหน่งมากกว่าความสามารถในการปรับบทบาท สร้างความร่วมมือและตอบสนองต่อปัญหาสาธารณะที่เปลี่ยนแปลง ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนว่า ระบบ HR ภาครัฐจำเป็นต้องได้รับการออกแบบใหม่ในเชิงแนวคิด มิใช่เพียงการปรับปรุงเชิงเทคนิค (Agranoff & McGuire, 2003)

กรอบทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพลวัตบทบาทรัฐ (DR-HRA)

แนวคิด DR-HRA ตั้งอยู่บนสมมติฐานหลักว่า รัฐ คือ ระบบของบทบาทที่เปลี่ยนแปลงได้ไม่ใช่เพียงโครงสร้างของตำแหน่งที่หยุดนิ่ง บุคลากรภาครัฐจึงควรถูกบริหารในฐานะ ผู้ปฏิบัติบทบาทเชิงยุทธศาสตร์มากกว่าผู้ครองตำแหน่ง DR-HRA เสนอให้ระบบ HR ภาครัฐมุ่งพัฒนาความสามารถเชิงบทบาทได้แก่ ความสามารถในการสลับบทบาท การจัดการบทบาทที่ซ้อนทับ และการรักษาสมดุลระหว่างบทบาทเชิงอำนาจ บทบาทเชิงบริการ และบทบาทเชิงความชอบธรรมทางสังคม แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพลวัตบทบาทรัฐ (Dynamic Role-Based Human Resource Administration: DR-HRA) (Kickert et al., 1997) ตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานเชิงทฤษฎีที่สำคัญว่า รัฐมิได้เป็นเพียงโครงสร้างของตำแหน่งและอำนาจตามกฎหมายแต่เป็นระบบของบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม การเมือง และนโยบาย ภายใต้กรอบคิดนี้ บทบาทของบุคลากรภาครัฐจึงไม่อาจถูกจำกัดอยู่ในคำอธิบายลักษณะงานแบบตายตัว หากแต่เป็นบทบาทที่มีพลวัต สามารถขยาย หดตัว ซ้อนทับ หรือแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ได้อย่างต่อเนื่อง DR-HRA เสนอให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเปลี่ยนจุดศูนย์กลางจากตำแหน่งไปสู่บทบาท โดยบทบาทในที่นี้มิได้หมายถึง หน้าที่ตามระเบียบราชการเท่านั้น แต่รวมถึงบทบาทเชิงนโยบาย บทบาทเชิงปฏิบัติการ บทบาทเชิงประสานเครือข่าย และบทบาทเชิงความชอบธรรมทางสังคม ซึ่งมักเกิดขึ้นพร้อมกันและไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ในกรอบ DR-HRA บทบาทรัฐสามารถจำแนกในเชิงวิเคราะห์ออกเป็นอย่างน้อยสี่กลุ่ม ได้แก่ 1. บทบาทเชิงกำหนดทิศทางและนโยบาย 2. บทบาทเชิงปฏิบัติการและการบริการสาธารณะ 3. บทบาทเชิงประสานเครือข่ายและความร่วมมือ และ 4. บทบาทเชิงสร้างความชอบธรรม ความไว้วางใจ และคุณค่าทางสาธารณะ บุคลากรภาครัฐหนึ่งคนอาจต้องทำหน้าที่ทั้งสี่บทบาทนี้ในช่วงเวลาเดียวกันหรือในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของนโยบายและปัญหาสาธารณะที่เผชิญอยู่ (Rittel & Webber, 1973)

ดังนั้น หัวใจของ DR-HRA จึงไม่ใช่การจัดคนให้ตรงกับตำแหน่ง หากแต่เป็นการพัฒนาความสามารถในการจัดการบทบาท (Role Management Capability) ของบุคลากรและของระบบราชการโดยรวม

DR-HRA กับการสรรหาและพัฒนาบุคลากรภาครัฐ

ภายใต้กรอบ DR-HRA การสรรหาบุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการคัดเลือกตามคุณสมบัติของตำแหน่ง ไปสู่การคัดเลือกตาม ศักยภาพเชิงบทบาท (Role Potential) กล่าวคือ มิใช่เพียงการประเมินว่าผู้สมัครมีความรู้หรือทักษะตรงกับงานในปัจจุบันหรือไม่ แต่ต้องพิจารณาว่าผู้สมัครมีความสามารถในการเรียนรู้ ปรับตัว และสลับบทบาทได้มากน้อยเพียงใดในอนาคต (Moore, 1995)

การพัฒนาบุคลากรภายใต้ DR-HRA จึงต้องเน้นการพัฒนาสมรรถนะเชิงบูรณาการ เช่น การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) ความสามารถในการทำงานข้ามองค์กร การสื่อสารเชิงนโยบาย การจัดการความขัดแย้งและจริยธรรมสาธารณะ มากกว่าการฝึกอบรมเชิงเทคนิคเฉพาะสายงานเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การพัฒนาบุคลากรควรเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง (Experiential Learning) เช่น การหมุนเวียนงานข้ามหน่วยงาน การทำงานในโครงการเชิงบูรณาการ หรือการทำงานร่วมกับภาคประชาชนและภาคเอกชน ในมุมมองของ DR-HRA การพัฒนาคนมิใช่กระบวนการเสริมจากงานประจำ แต่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเชิงบทบาทโดยตรง บุคลากรเรียนรู้และพัฒนาตนเองผ่านการปฏิบัติบทบาทที่หลากหลาย ซึ่งช่วยสร้างทุนเชิงบทบาท (Role Capital) ให้กับทั้งบุคลากรและองค์กรรัฐ (Perry & Hondeghem, 2008)

DR-HRA กับการประเมินผลและความก้าวหน้าในอาชีพ

หนึ่งในปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกที่สุดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ คือ ระบบการประเมินผลและความก้าวหน้าในอาชีพที่ยังคงตั้งอยู่บนฐานคิดแบบตำแหน่งนิยม (Position-Centric Logic) ซึ่งมองความสำเร็จของบุคลากรผ่านการปฏิบัติหน้าที่ตามคำอธิบายลักษณะงาน ความถูกต้องตามระเบียบ และความก้าวหน้าตามอายุราชการเป็นหลัก ระบบดังกล่าวสะท้อนตรรกะของรัฐราชการแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคง ความเสถียร และการควบคุม มากกว่าความสามารถในการปรับตัว และการสร้างคุณค่าทางสาธารณะในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Armstrong & Taylor, 2023)

ภายใต้กรอบแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพลวัตบทบาทรัฐ (DR-HRA) ระบบการประเมินผลจำเป็นต้องถูกตั้งคำถามในระดับรากฐาน กล่าวคือ มิใช่เพียงการปรับเครื่องมือประเมินหรือเพิ่มตัวชี้วัดใหม่ แต่เป็นการเปลี่ยนฐานคิดของการประเมินจากการประเมินผลงานตามหน้าที่ (Task-Based Performance) ไปสู่การประเมินผลลัพธ์เชิงบทบาท (Role-Based Outcomes) และคุณค่าทางสาธารณะ (Public Value) ที่บุคลากรมีส่วนสร้างขึ้นในระบบนโยบายและสังคมโดยรวม ในมุมมองของ DR-HRA บทบาทของบุคลากรภาครัฐมีลักษณะซ้อนทับและเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท บุคลากรคนเดียวกันอาจต้องทำหน้าที่เป็นผู้วิเคราะห์นโยบายในระดับหนึ่ง เป็นผู้ปฏิบัติการในอีกระดับหนึ่ง และเป็นผู้ประสานความร่วมมือหรือผู้สื่อสารกับสาธารณะในเวลาเดียวกัน การประเมินผลที่ยึดติดกับขอบเขตหน้าที่ตามตำแหน่งจึงไม่สามารถสะท้อนผลงานที่แท้จริงของบุคลากรได้อย่างครบถ้วน และอาจนำไปสู่การประเมินที่ไม่เป็นธรรมในเชิงบทบาท (Boxall et al., 2007)

การประเมินผลแบบอิงบทบาท (Role-Based Performance Evaluation) ภายใต้ DR-HRA จึงต้องพิจารณาอย่างน้อยสามมิติสำคัญ ได้แก่ 1. ความสามารถในการปฏิบัติบทบาทที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบท (Role Adaptability) 2. ความสามารถในการจัดการและประสานบทบาทที่ซ้อนทับกันโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเชิงหน้าที่ (Role Integration And Coordination) และ 3. ผลกระทบของการปฏิบัติบทบาทนั้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและต่อการสร้างคุณค่าทางสาธารณะในภาพรวม (Public Value Impact) (Ulrich et al., 2008)

การประเมินในลักษณะนี้ทำให้ผลงานไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ที่ผลผลิตเชิงปริมาณหรือความสำเร็จตามตัวชี้วัดทางราชการเท่านั้น แต่รวมถึงผลลัพธ์เชิงความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความชอบธรรมของรัฐ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญยิ่งในบริบทของรัฐเครือข่ายและรัฐพหุบทบาท แต่กลับถูกมองข้ามในระบบการประเมินแบบดั้งเดิม ในทำนองเดียวกัน DR-HRA เสนอให้ทบทวนแนวคิดเรื่อง ความก้าวหน้าในอาชีพของบุคลากรภาครัฐอย่างเป็นระบบ ระบบราชการแบบดั้งเดิมมักผูกความก้าวหน้าเข้ากับการเลื่อนตำแหน่งในสายบังคับบัญชา ซึ่งก่อให้เกิดแรงจูงใจให้บุคลากรมุ่งแสวงหาตำแหน่งบริหาร แม้จะไม่สอดคล้องกับความถนัดหรือบทบาทที่ตนสร้างคุณค่าได้สูงสุด ผลที่ตามมา คือ การสูญเสียผู้เชี่ยวชาญเชิงนโยบาย ผู้ปฏิบัติการเชิงลึก หรือผู้ประสานเครือข่ายที่มีคุณค่าให้กับระบบรัฐ (Senge, 2006)

ภายใต้ DR-HRA ความก้าวหน้าในอาชีพสามารถถูกออกแบบใหม่ในลักษณะของ เส้นทางความก้าวหน้าเชิงบทบาท (Role-Based Career Paths) ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคลากรเติบโตในฐานะผู้เชี่ยวชาญเชิงนโยบาย ผู้จัดการเครือข่าย ผู้สร้างนวัตกรรม หรือผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงรัฐกับสังคม โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นสู่ตำแหน่งบริหารระดับสูง เส้นทางดังกล่าวช่วยลดแรงกดดันเชิงโครงสร้างที่ผลักดันให้บุคลากรแข่งขันกันเพื่ออำนาจเชิงตำแหน่ง และหันมาให้คุณค่ากับการสร้างผลลัพธ์เชิงบทบาทที่ตอบโจทย์ภารกิจรัฐมากกว่า ในเชิงระบบแนวคิดการประเมินผลและความก้าวหน้าในอาชีพตาม DR-HRA ยังมีนัยสำคัญต่อวัฒนธรรมองค์กรของภาครัฐ กล่าวคือ เมื่อระบบให้คุณค่ากับบทบาทและคุณค่าทางสาธารณะมากกว่าตำแหน่ง บุคลากรจะมีแรงจูงใจในการทำงานเชิงร่วมมือ การแบ่งปันความรู้ และการรับบทบาทใหม่ ๆ โดยไม่ยึดติดกับอำนาจเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว สิ่งนี้ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของรัฐในระยะยาว และลดความตึงเครียดระหว่างโครงสร้างราชการแบบดั้งเดิมกับความจำเป็นของการทำงานเชิงเครือข่ายในสังคมร่วมสมัย (Kolb, 2015)

กล่าวโดยสรุป ภายใต้กรอบ DR-HRA การประเมินผลและความก้าวหน้าในอาชีพมิใช่เพียงกลไกทางการบริหารบุคคล แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่กำหนดทิศทางการทำงานของรัฐทั้งระบบ การเปลี่ยนฐานคิดจากการประเมินตามตำแหน่งไปสู่การประเมินเชิงบทบาทและคุณค่าทางสาธารณะจึงเป็นหัวใจสำคัญของการยกระดับประสิทธิภาพ ความชอบธรรม และความยั่งยืนของรัฐในศตวรรษที่ 21

นัยเชิงนโยบายต่อการปฏิรูประบบราชการไทย

การปฏิรูประบบราชการไทยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา มักดำเนินไปภายใต้กรอบคิดที่เน้นการปรับโครงสร้างองค์กร การลดขั้นตอนการทำงาน หรือการนำเครื่องมือการจัดการสมัยใหม่จากภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามในการปฏิรูปอย่างต่อเนื่อง ระบบราชการไทยยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างซ้ำซาก ไม่ว่าจะเป็นความล่าช้าในการตัดสินใจ ความไม่ยืดหยุ่นขององค์กร การทำงานแบบแยกส่วน และความถดถอยของความไว้วางใจจากประชาชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ปัญหาหลักของการปฏิรูประบบราชการไทยมิได้อยู่ที่รูปแบบโครงสร้างเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่ตรรกะการบริหารคนและบทบาทของรัฐที่ยังไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย (วรเดช จันทรศร, 2552)

ภายใต้บริบทนี้ แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพลวัตบทบาทรัฐ (DR-HRA) เสนอกรอบนโยบายที่แตกต่างจากการปฏิรูปเชิงโครงสร้างแบบดั้งเดิม โดยมิได้มุ่ง รื้อถอน ระบบตำแหน่งและสายบังคับบัญชาที่มีอยู่หากแต่มุ่ง ซ้อนระบบบริหารบทบาท (Overlay Of Role-Based Governance) เข้าไปในโครงสร้างราชการเดิม เพื่อเพิ่มระดับความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของรัฐโดยไม่สร้างแรงต้านเชิงสถาบันที่รุนแรงจนเกินไป ในเชิงนโยบาย แนวคิดการซ้อนระบบบริหารบทบาทมีนัยสำคัญต่อการออกแบบกระบวนการปฏิรูปในบริบทไทย เนื่องจากยอมรับความเป็นจริงของระบบราชการไทยที่มีความซับซ้อนทางกฎหมาย ระเบียบและวัฒนธรรมองค์กรสูง การปฏิรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปผ่านการเพิ่มมิติของบทบาทเข้าไปในระบบเดิม

ช่วยลดแรงเสียดทานทางการเมืองและการบริหาร และเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้เชิงสถาบัน (Institutional Learning) อย่างต่อเนื่อง (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ, 2557)

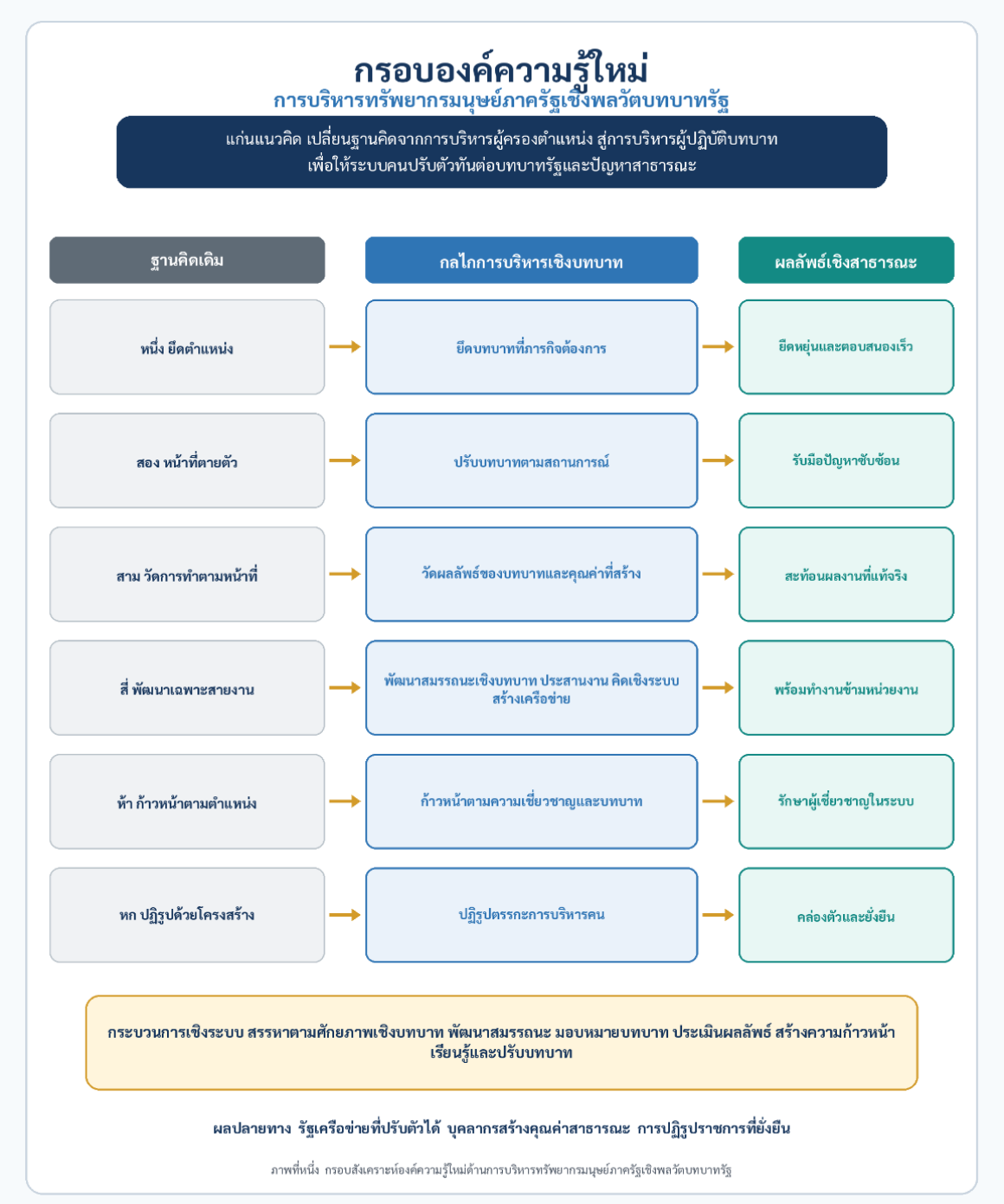
การนำ DR-HRA ไปใช้ในเชิงปฏิบัติสามารถเริ่มต้นจากการทดลองเชิงนโยบาย (Policy Experimentation) ในภารกิจหรือพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่บูรณาการสูงซึ่งความสำเร็จของภารกิจขึ้นอยู่กับการประสานบทบาทของหลายหน่วยงานและหลายภาคส่วน เช่น การจัดการภัยพิบัติ การพัฒนาพื้นที่เฉพาะ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ภารกิจเหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ระบบตำแหน่งแบบดั้งเดิมแสดงข้อจำกัดอย่างชัดเจน และจึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นสนามทดลองของการบริหารเชิงบทบาท (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562)

ระดับนโยบายสาธารณะ การทดลองเชิงบทบาทภายใต้ DR-HRA ยังช่วยเปลี่ยนวิธีคิดของรัฐจากการมองการปฏิรูปเป็น โครงการระยะสั้น ไปสู่การมองเป็น กระบวนการเรียนรู้เชิงระบบ ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการปรับแก้เชิงนโยบายอย่างต่อเนื่องตามผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง มากกว่าการยึดติดกับแผนแม่บทหรือโมเดลตายตัว การปฏิรูปลักษณะนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของปัญหาสาธารณะร่วมสมัยที่มีความไม่แน่นอนและไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยสูตรสำเร็จเพียงชุดเดียว ในระยะยาว DR-HRA มีนัยเชิงนโยบายที่ลึกซึ้งต่อการปรับปรุงกรอบกฎหมาย ระเบียบ และระบบบริหารงานบุคคลภาครัฐของไทย โดยเฉพาะกฎหมายและระเบียบที่ผูกบทบาท ความรับผิดชอบ และความก้าวหน้าในอาชีพเข้ากับตำแหน่งอย่างตายตัว แนวคิด DR-HRA เปิดพื้นที่ให้เกิดการออกแบบกติกาใหม่ที่ยืดหยุ่นกว่าเดิม เช่น การรับรองบทบาทเชิงนโยบายหรือบทบาทเชิงเครือข่ายอย่างเป็นทางการ การกำหนดกลไกการประเมินผลที่สะท้อนคุณค่าทางสาธารณะ และการสร้างเส้นทางความก้าวหน้าเชิงบทบาทควบคู่กับเส้นทางเชิงตำแหน่ง (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562)

นอกจากนี้ DR-HRA ยังมีนัยสำคัญต่อมิติทางวัฒนธรรมองค์กรของระบบราชการไทย ซึ่งมักให้คุณค่ากับอาวุโส ลำดับชั้น และความมั่นคงมากกว่าความริเริ่มและการปรับบทบาท แนวคิดการบริหารเชิงบทบาทช่วยเปลี่ยนจุดเน้นของวัฒนธรรมองค์กรจากการรักษาสถานะไปสู่การสร้างคุณค่าร่วม และจากการทำตามหน้าที่ไปสู่การรับผิดชอบต่อผลลัพธ์สาธารณะ การเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมนี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนในการปฏิรูประบบราชการในภาพรวม นัยเชิงนโยบายของ DR-HRA ต่อการปฏิรูประบบราชการไทยอยู่ที่การเปลี่ยนทิศทางการปฏิรูปจากการมุ่งปรับโครงสร้างและขั้นตอน ไปสู่การปรับตรรกะการบริหารคนและบทบาทของรัฐ การปฏิรูปลักษณะนี้ช่วยให้รัฐไทยสามารถรับมือกับปัญหาสาธารณะที่ซับซ้อน ฟื้นฟูความไว้วางใจของประชาชน และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวท่ามกลางแรงกดดันทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีได้อย่างมีนัยสำคัญ (โกวิทย์ พวงงาม, 2555)

กล่าวโดยสรุป DR-HRA มิใช่เพียงเครื่องมือทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์ แต่เป็นกรอบนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ที่ช่วยเชื่อมโยงการปฏิรูประบบราชการเข้ากับการเปลี่ยนแปลงบทบาทรัฐในสังคมร่วมสมัย และเปิดพื้นที่ให้การปฏิรูปก้าวพ้นจากการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงความหมายและเชิงบทบาทอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 กรอบองค์ความรู้ใหม่

จากภาพนี้สังเคราะห์องค์ความรู้ของบทความเป็นกรอบ DR-HRA โดยมีข้อเสนอหลักว่า ประสิทธิผลของรัฐมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนบุคลากรหรือทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างบทบาทของรัฐที่เปลี่ยนแปลง กับ ระบบบริหารคนที่สามารถปรับบทบาทได้ กรอบดังกล่าวจึงเลื่อนหน่วยวิเคราะห์จากตำแหน่งในโครงสร้างไปสู่บทบาทที่บุคลากรต้องปฏิบัติจริงในภารกิจและบริบทเฉพาะ

1. การเปลี่ยนฐานคิดจากตำแหน่งสู่บทบาท ระบบเดิมถือว่าตำแหน่งเป็นกรอบหลักในการกำหนดคนงาน อำนาจ และความรับผิดชอบ ขณะที่ DR-HRA ถือว่า บทบาทเป็นหน่วยพื้นฐานของการบริหาร บุคลากรคนหนึ่งจึงอาจทำหน้าที่เป็นผู้กำกับ ผู้ประสานเครือข่าย ผู้อำนวยความสะดวก ผู้ร่วมผลิตบริการ หรือผู้สร้างนวัตกรรมได้ตามโจทย์สาธารณะ ผลคือ กำลังคนภาครัฐถูกใช้ตามศักยภาพและความต้องการของภารกิจมากกว่าถูกจำกัดด้วยชื่อหรือลำดับของตำแหน่ง

2. การเปลี่ยนจากหน้าที่ตายตัวสู่บทบาทที่ปรับตามสถานการณ์ ปัญหาสาธารณะร่วมสมัยมีความซับซ้อน ไม่แน่นอน และเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน การกำหนดหน้าที่แบบตายตัวจึงทำให้เกิดช่องว่างความรับผิดชอบและการทำงานแยกส่วน DR-HRA เสนอให้กำหนดบทบาทจากลักษณะปัญหา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผลลัพธ์ที่ต้องการ พร้อมเปิดให้ทบทวนบทบาทเมื่อบริบทเปลี่ยนแปลง จึงช่วยให้รัฐตอบสนองต่อวิกฤต ภัยพิบัติ ความเหลื่อมล้ำ หรือการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลได้รวดเร็วขึ้น

3. การเปลี่ยนเกณฑ์ประเมินจากการทำตามหน้าที่สู่ผลลัพธ์และคุณค่าสาธารณะ การประเมินแบบเดิมมักตรวจว่า บุคลากรปฏิบัติครบตามขั้นตอนหรือคำบรรยายลักษณะงานหรือไม่ ส่วน DR-HRA ประเมินว่าบทบาทนั้นก่อให้เกิดผลลัพธ์อะไร แก้ปัญหาได้เพียงใด เชื่อมความร่วมมือได้หรือไม่ และสร้างคุณค่าแก่ประชาชนอย่างไร การประเมินจึงต้องใช้ทั้งตัวชี้วัดผลผลิต ผลลัพธ์ คุณภาพความร่วมมือ และความไว้วางใจของผู้รับบริการ เพื่อให้สะท้อนผลงานจริง มิใช่เพียงความครบถ้วนของกระบวนการ

4. การพัฒนาจากสมรรถนะเฉพาะสายงานสู่สมรรถนะเชิงบทบาท นอกจากความรู้วิชาชีพ บุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องมีสมรรถนะที่ใช้ได้ข้ามภารกิจ ได้แก่ การคิดเชิงระบบ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประสานความร่วมมือ การสื่อสารสาธารณะ การใช้ข้อมูลและเทคโนโลยี การเจรจาต่อรอง และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การพัฒนาเช่นนี้ทำให้บุคลากรเคลื่อนย้ายข้ามทีมและข้ามหน่วยงานได้ โดยยังคงสร้างผลงานภายใต้ปัญหาที่มีหลายมิติ

5. การเปลี่ยนเส้นทางความก้าวหน้าจากลำดับตำแหน่งสู่ความเชี่ยวชาญและคุณค่าของบทบาท DR-HRA เสนอให้ความก้าวหน้าไม่จำกัดอยู่ที่การเลื่อนสู่ตำแหน่งบริหาร แต่ยอมรับเส้นทางผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำโครงการ ผู้ประสานเครือข่าย และนักนวัตกรรมภาครัฐ โดยพิจารณาจากระดับความซับซ้อนของบทบาท ผลลัพธ์ และองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดได้ วิธีนี้ช่วยรักษาคนเก่งซึ่งไม่ต้องการเข้าสู่สายบังคับบัญชาและลดแรงจูงใจที่ทำให้บุคลากรละทิ้งความเชี่ยวชาญเพื่อแสวงหาตำแหน่ง

6. การเปลี่ยนจุดเน้นการปฏิรูปจากโครงสร้างสู่ตรรกะการบริหารคน การปรับโครงสร้างเพียงอย่างเดียวอาจเปลี่ยนชื่อหน่วยงานแต่ไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน กรอบ DR-HRA จึงมุ่งเปลี่ยนตรรกะที่เชื่อมการสรรหา การพัฒนา การมอบหมายงาน การประเมิน และความก้าวหน้าให้ยึดบทบาทและผลลัพธ์ร่วมกัน โดยสามารถใช้วิธีซ้อนระบบบริหารบทบาทลงบนโครงสร้างเดิม เริ่มจากภารกิจบูรณาการสูง แล้วเรียนรู้และขยายผล เพื่อลดแรงต้านและทำให้การปฏิรูปมีความต่อเนื่อง

กลไกการทำงานของกรอบ DR-HRA องค์ประกอบทั้งหกมิได้แยกจากกันแต่ทำงานเป็นวงจร เริ่มจากวิเคราะห์บทบาทรัฐและโจทย์สาธารณะ กำหนดบทบาทและสมรรถนะที่จำเป็น สรรหาและพัฒนาคนให้ตรงบทบาท มอบหมายงานแบบข้ามหน่วยงาน ประเมินผลลัพธ์และคุณค่าที่สร้างแล้วนำข้อมูลกลับไปปรับบทบาทและเส้นทางความก้าวหน้า วงจรเรียนรู้นี้ทำให้ระบบทรัพยากรมนุษย์เคลื่อนไหวตามสภาพแวดล้อม แทนการรอปรับโครงสร้างครั้งใหญ่เป็นช่วง ๆ

คุณค่าทางวิชาการและการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ใหม่นี้เป็นกรอบบูรณาการรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ผ่านแนวคิดบทบาทของรัฐและเสนอความสัมพันธ์เชิงเหตุผลว่า เมื่อบทบาทบุคลากรสอดคล้องกับบทบาทรัฐ ระบบราชการจะมีความคล่องตัว ทำงานเป็นเครือข่าย รักษาความเชี่ยวชาญ

และสร้างคุณค่าสาธารณะได้ดีขึ้น ในทางปฏิบัติกรอบนี้ใช้เป็นฐานออกแบบนโยบายกำลังคนแผนพัฒนาสมรรถนะ ระบบประเมินผล เส้นทางอาชีพ และโครงการทดลองในภารกิจที่ต้องบูรณาการหลายภาคส่วนได้

บทความนี้นำเสนอ องค์ความรู้ใหม่ ผ่านกรอบแนวคิด Dynamic Role-Based Human Resource Administration (DR-HRA) ซึ่งถือเป็นการขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐจากแนวคิดดั้งเดิมที่ยึดตำแหน่ง (ไปสู่แนวคิดที่ยึด บทบาท เป็นศูนย์กลาง โดยมีข้อเสนอสำคัญว่า ความล้มเหลวของการบริหารภาครัฐมิได้เกิดจากการขาดทรัพยากรหรือบุคลากร หากแต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทของรัฐที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกับระบบการบริหารบุคคลที่ยังคงยึดติดกับโครงสร้างตำแหน่งแบบเดิม ภายใต้กรอบ DR-HRA บุคลากรภาครัฐไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียง ผู้ครองตำแหน่ง แต่เป็น ผู้ปฏิบัติบทบาทที่สามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทได้ตามบริบทของนโยบายและปัญหาสาธารณะ โดยบทความเสนอให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ครอบคลุมตั้งแต่การสรรหาที่เน้นศักยภาพเชิงบทบาท การพัฒนาสมรรถนะเชิงบทบาท การประเมินผลตามผลลัพธ์ของบทบาทตลอดจนการสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพตามบทบาทแทนการผูกติดกับตำแหน่งเพียงอย่างเดียว

องค์ความรู้ดังกล่าวยังมีคุณค่าทางวิชาการในฐานะ กรอบแนวคิดบูรณาการ ที่เชื่อมโยงศาสตร์ 3 สาขา ได้แก่ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เข้าด้วยกันผ่านแนวคิด บทบาทของรัฐทำให้เกิดแนวทางใหม่ในการอธิบายและออกแบบระบบบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐให้สอดคล้องกับลักษณะของรัฐเครือข่าย และรัฐพหุบทบาท ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานคิดสำหรับการปฏิรูประบบราชการ การออกแบบนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างคุณค่าทางสาธารณะ ได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

บทความนี้ได้นำเสนอแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐเชิงพลวัตบทบาทรัฐ (DR-HRA) ในฐานะกรอบทฤษฎีใหม่ที่อธิบายข้อจำกัดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบยึดตำแหน่ง และเสนอการเปลี่ยนฐานคิดไปสู่การบริหารโดยยึดบทบาทของบุคลากรภาครัฐเป็นศูนย์กลาง DR-HRA ชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวของรัฐในหลายกรณีมิได้เกิดจากการขาดทรัพยากร แต่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทรัฐที่เปลี่ยนแปลงกับระบบการบริหารคนที่ยังคงหยุดนิ่ง ในเชิงวิชาการ แนวคิดนี้ช่วยเชื่อมโยงการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และการบริหารทรัพยากรมนุษย์เข้าด้วยกันผ่านกรอบการวิเคราะห์เชิงบทบาท ในเชิงนโยบาย DR-HRA เปิดพื้นที่ให้การปฏิรูประบบราชการมองบุคลากรภาครัฐในฐานะทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ที่มีศักยภาพในการสร้างคุณค่าทางสาธารณะอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุป การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพลวัตบทบาทรัฐมิใช่เพียงแนวคิดทางเลือก แต่เป็นความจำเป็นเชิงโครงสร้างของรัฐในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2555). การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2562). กฎหมายเกี่ยวกับวินัยการเงินการคลังของรัฐ : วิธีการงบประมาณและการตรวจเงินแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ. (2557). การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/gbVn2.

วรเดช จันทรศร. (2552). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย (TURA).

Agranoff, R. & McGuire, M. (2003). Collaborative Public Management: New Strategies for Local Governments. Washington, DC: Georgetown University Press.

Armstrong, M. & Taylor, S. (2023). Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice (16th ed.). London: Kogan Page.

Boxall, P. et al. (2007). The Oxford Handbook of Human Resource Management. Oxford: Oxford University Press.

Kickert, W. J. M. et al. (1997). Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector. London: Sage.

Kolb, D. A. (2015). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

Moore, M. H. (1995). Creating Public Value: Strategic Management in Government. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector. Reading, MA: Addison-Wesley.

Perry, J. L. & Hondeghem, A. (Eds.). (2008). Motivation in Public Management: The Call of Public Service. Oxford: Oxford University Press.

Rhodes, R. A. W. (1997). Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham: Open University Press.

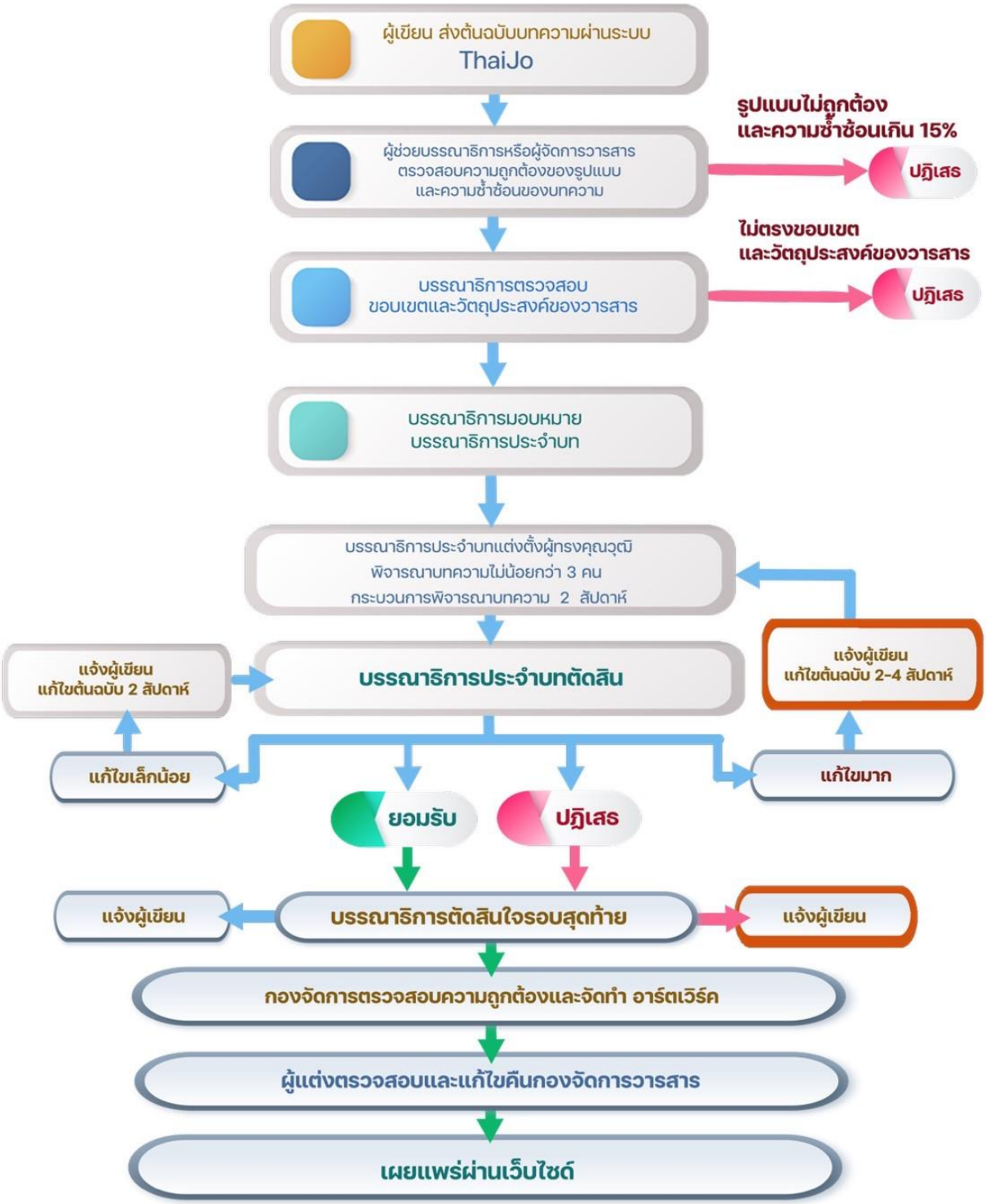
Rittel, H. W. J. & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. Policy Sciences, 4(2), 155–169.

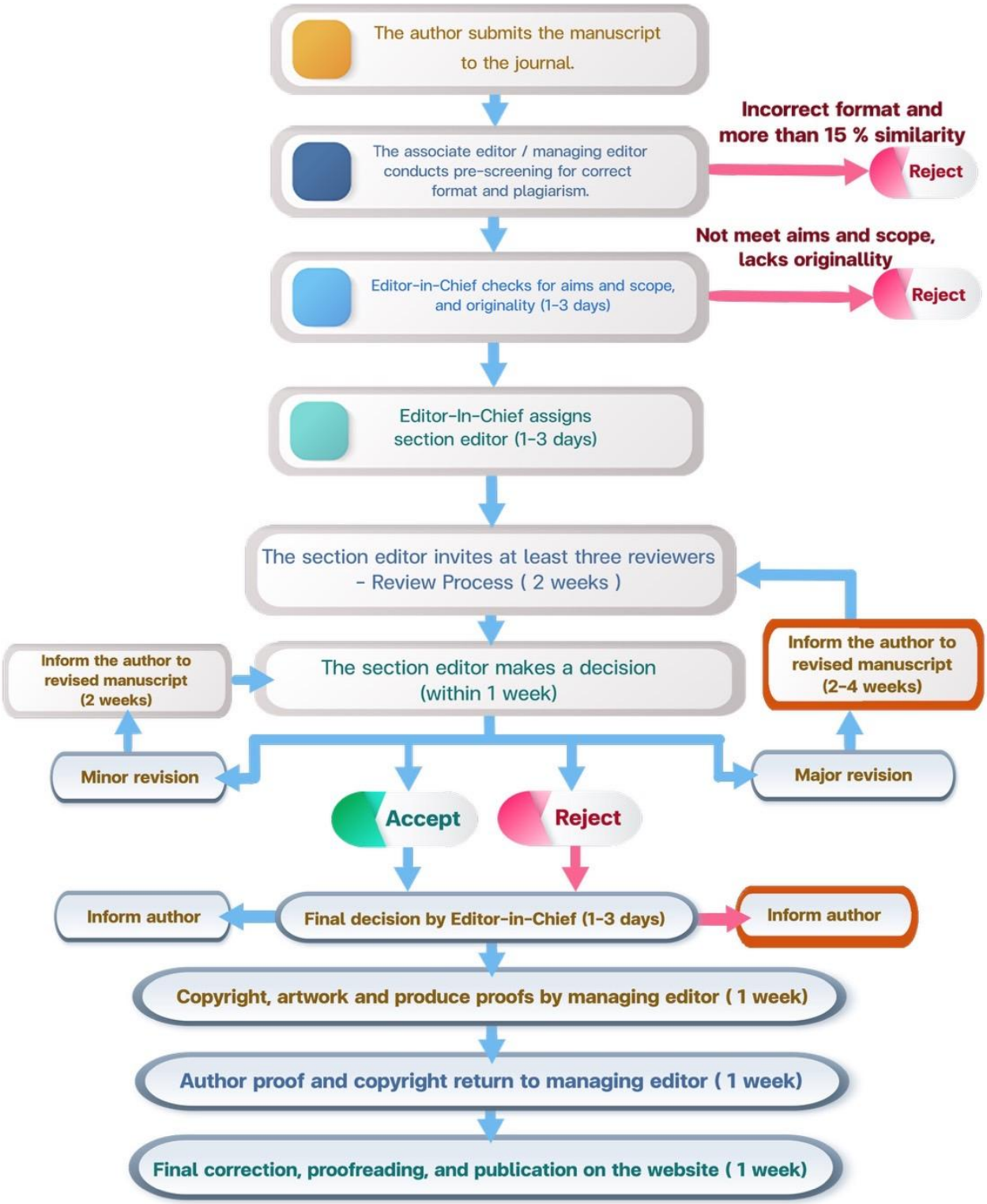
Senge, P. M. (2006). The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization (Rev. ed.). New York, NY: Doubleday.

Ulrich, D. et al. (2008). HR Competencies: Mastery at the Intersection of People and Business. Alexandria, VA: Society for Human Resource Management.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความ

The author submits the manuscript to the journal.
The associate editor / managing editor conducts pre-screening for correct format and plagiarism.
Incorrect format and more than 15 % similarity
Reject
Editor-in-Chief checks for aims and scope, and originality (1-3 days)
Not meet aims and scope, lacks originallity
Reject
Editor-In-Chief assigns section editor (1-3 days)
The section editor invites at least three reviewers - Review Process (2 weeks)
The section editor makes a decision (within 1 week)
Inform the author to revised manuscript (2 weeks)
Inform the author to revised manuscript (2-4 weeks)
Minor revision
Major revision
Accept
Reject
Inform author
Final decision by Editor-in-Chief (1-3 days)
Inform author
Copyright, artwork and produce proofs by managing editor (1 week)
Author proof and copyright return to managing editor (1 week)
Final correction, proofreading, and publication on the website (1 week)

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่อง**ใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA)** โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิงต้นเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยระบุชื่อ-นามสกุล ตามด้วย วงเล็บ เปิด แล้วระบุปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด เช่น

1.1.1 กฤษฎา แซ่หลี (2562) กล่าวว่า...

1.1.2 ...สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎา แซ่หลี (2562) ผลการวิจัยพบว่า...

1.1.3 ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่ (2567).....

1.1.4 Krisada Saelee (2019) explains that...

1.1.5 ...consistent with the research of Krisada Saelee (2019), which found that...

1.2 การอ้างอิงท้ายเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บเปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน เครื่องหมายจุลภาค และปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ดังนี้

1.2.1 อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1.2.1.1 พระไตรปิฎกและอรรถกถา วงเล็บเปิด ชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า วงเล็บปิด แล้วตามด้วย วงเล็บเปิด มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุลภาค ปีที่พิมพ์ วงเล็บปิด ตัวอย่างเช่น “ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่และความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก” (องฺ.จตุกก. 21/31/37) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น

1.2.1.2 ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.3 ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.4 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ธิติวุฒิ หมั่นมี และคณะ, 2560)

1.2.1.5 กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกันหรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

1.2.1.6 ราชกิจจานุเบกษา ให้อ้างชื่อเรื่องหรือชื่อประกาศ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปี พ.ศ. ที่พิมพ์ เช่น (ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่, 2567) หรือ (ราชกิจจานุเบกษา, 2567)

1.2.2 อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1.2.2.1 ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)

1.2.2.2 ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)

1.2.2.3 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และรายการในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความต้องถูกอ้างอิงในเนื้อหาบทความเช่นเดียวกัน

2. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาไทย)

*****ข้อกำหนดเพิ่มเติมที่สำคัญ**

กรณีผู้แต่งซ้ำกันแต่ตีพิมพ์คนละปี ให้เรียงลำดับจากปีที่พิมพ์เก่าที่สุดขึ้นก่อน โดยรายการที่ 2 เป็นต้นไป ให้พิมพ์เส้นใต้ _____. แทนชื่อผู้แต่ง เช่น

นิกร ศรีราช. (2564). การสร้างทัศนคติเชิงบวกในการทำงานตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 10(2), 387–396.

_____. (2567).การพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงานของบุคลากร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 13(4), 166–179.

กรณีมีผู้แต่งตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ระบุชื่อผู้แต่งคนแรก แล้วตามด้วยคำว่า “และคณะ” เช่น

สุภัทรชัย สีสะใบ และคณะ. (2568). การอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ปูทะเลเชิงพุทธบูรณาการ ในอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(1), 14–30.

2.1 พระไตรปิฎก อรรถกถา ทุกเล่มให้อ้างอิงท้ายเล่มด้วยรูปแบบเดียวกันดังนี้

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.2 หนังสือ

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ/(ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

2.3 บทความในหนังสือ หรือบทความในการประชุมวิชาการ

2.3.1 บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ./ชื่อเรื่อง./(เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

พระสุกิจจ์ สุจิณโณ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวิตร ว่องวีระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

2.3.2 บทความในการประชุมวิชาการ

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อการประชุม./(เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ฐิตินันทน์ ผิวนิล และคณะ. (2566). ทัศนคติต่อการอยู่ตัวคนเดียวและความกลัวต่อการเสียชีวิตตามลำพังของคนรุ่นใหม่ในกรุงเทพมหานคร. ใน การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2566. (น. 153-172). กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

2.4 บทความในวารสาร

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร,/ปีที่(ฉบับที่),/เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

พระมหาสมัคร อติภทฺโท. (2567). แนวคิดทางการเมืองของหลวงพ่อพุทธทาส พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 2(2), 37–43.

2.5 บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อสารานุกรม/(เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่อ้าง).

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

2.6 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์,/วันที่/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/เลขหน้า.

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

2.7 การค้นคว้าอิสระ, สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์/(ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

นนทรัตน์ สุวรรณพงศ์. (2563). กลยุทธ์การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 (การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธีรเดช ธนานุตยกุล. (2566). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหายอดนภา วิสิฏฐชโย (บัตรวิเศษ). (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูพิศิษฏ์ประชานาถ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.8 รายงานผลการวิจัย

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(รายงานผลการวิจัย)./สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

พระมหากฤษฎา กิตฺติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.9 สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./(ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน)./ตำแหน่ง/[บทสัมภาษณ์].

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

2.9.1 กรณีไม่สามารถระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ ให้ระบุตำแหน่ง หรือหน่วยงาน

ตำแหน่ง หรือหน่วยงาน/.(ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน) [บทสัมภาษณ์].

ผู้จัดการฝ่ายบุคคล บริษัท ไอออนิค จำกัด. (2569, 5 มกราคม) [บทสัมภาษณ์].

2.10 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผู้แต่ง./(ปีที่เผยแพร่)./ชื่อเรื่อง./สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี จาก แหล่งที่มาของข้อมูล.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก http://www.dhamma thai.org/thailand/thailand.php.

2.11 ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อเรื่อง./(พ.ศ.,วันที่ เดือนที่ประกาศ)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่ม ตอน./หน้า.

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

2.12 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./(ปีพิมพ์, วัน เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./น. หรือ p. หรือ pp. เลขหน้า.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เชียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

3. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาอังกฤษ)

***Important Additional Guideline:

For multiple works by the same author published in different years, list the references in chronological order (from the oldest to the newest publication year). For the second and subsequent entries, use an underline _____. in place of the author's name. For example:

Srirat, N. (2021). Creating a Positive Attitude in Woking Accordind to Buddhism. Journal of MCU Social Science Review, 10(2), 387–396.

_____. (2024). Development of Work Compertencies Development in Staffs Performance of The National Office of Buddhism. Journal of MCU Social Science Review, 13(4), 166–179.

For references with three or more authors, list only the first author's name followed by "et al."

Sisabai, S. et al. (2025). Conservation and Breeding of Sea Crabs in Integrated Buddhist Way in Mueang Rayong District, Rayong Province. Academic Journal of Political Science and Public Administration, 7(1), 14–30.

3.1 Tripitaka Commentary

Institution Name./(Year)./Title of the Tripitaka./ Location:/Publisher.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

_____. (1996). Pali Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

3.2 Books

Author./(Year)./Title of the book/(Edition ed.)./ Location:/Publisher.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

3.3 Book Articles or Conference Proceedings

3.3.1 Book Articles

Author./(Year)./Title of the chapter./In Editor/(Eds.),/Title of the book/(xth ed.) . / (pp-pp)./Publisher.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

3.3.2 Conference Proceedings

Author./(Year)./Title of the article./In Title of the conference./(Page numbers)./Location:/Publisher.

Phiwnil, T. et al. (2023). Attitudes about Living Alone and Fear of Dying Alone (Monatophobia) among Younger Populations in the Bangkok Metropolitan Area. In The 2023 National Demographic Conference. (pp. 153-172). Bangkok: Thai Population Association.

3.4 Encyclopaedia Articles

Author./(Year)./Title of the Article./In Title of Encyclopaedia/(Pages)./Publisher.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

3.5 Journal Articles

Author./(Year)./Title of the Article./Title of Journal,/Volume(Issue), XX-XX.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

3.6 Newspaper

Author./(Year, Month Day)./Column Name./Title of Newspaper./p. xx.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

3.7 Independent Study, Thesis, and Dissertations

Author./(Year)./Title/(Doctoral or Master's Thesis or Dissertation)./ Location:/Publisher.

Thananutayakul, T. (2023). Public Participation in the Management of Maf Sa Sub-District Administrative Organization Wiang Sa DistrictI, Nan province (Master of Public

Administration Minor Thesis, Program in Public Administration). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Phramaha Yodnapha Wisitthachayo (Batwises). (2022). Public Participation In Buddhism-Based Tourism Management Mueang Uthai Thani District, Uthai Thani Province (Master of Public Administration Thesis, Program in Public Administration). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

3.8 Interview

Key Informant./(Year, Month Day)./Position./(Interview).

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

3.8.1 In case the key informant's name cannot be identified, specify the position or organization

Position or Organization./(Year, Month Day) [Interview].

Human Resources Manager, Ionic Co., Ltd. (2026, January 5) [Interview].

3.9 Website

Author./(Year)./Title./Retrieved Month Day, Year,/from URL.

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha.

3.10 Royal Thai Government Gazette

Title./(Year, Month Day of Announcement)./Royal Thai Government Gazette./Volume, Part./Page.

Police Department Regulation Re: Prescribing Names and Categories of Psychotropic Substances and Categories of Vehicles Subject to Inspection of Drivers by Competent Officials. (1994, July 13). Royal Thai Government Gazette. Volume 111, Special Part 30 Ngo. p. 31.

3.11 Newspaper

Author./(Year, Month Day)./Title of the article./Title of Newspaper./p. or pp. Page number.

Thai Rath. (2005, April 19). Cheering Monks Teaching Morality. Thai Rath. p. 3.

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)[1*], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)[2]
ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)[1*], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)[2]
[1]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
[1]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)
[2]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
[2]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)
[*]Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)
Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมัคร นาชิน
-พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิท)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ) (2 ย่อหน้า)

(16 pt) บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. 2. และ 3. ประเภทของการวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือแหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

(16 pt) ผลการวิจัยพบว่า 1. 2. และ 3.

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า และเขียนให้ครอบคลุมทุกประเด็น)

กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องที่ทำการวิจัยครั้งนี้ ว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งอ้างอิงที่มาของข้อมูลนั้นอย่างถูกต้อง (16 pt)

กล่าวถึงปัญหาที่นำมาสู่การวิจัย ให้ตรงประเด็นกับเรื่องที่วิจัยและเชื่อมโยงกับพื้นที่วิจัย ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและต้องการได้รับการแก้ไข นำเสนอผลงานวิจัยที่ผู้อื่นได้เคยศึกษาไว้แล้ว พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้และหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยพร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

สรุปเพื่อเชื่อมโยงไปสู่คำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย (16 pt)

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

หมายเหตุ: กรณีมีวัตถุประสงค์การวิจัย 1 ข้อ ไม่ต้องระบุเลขข้อ

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

เขียนให้ครอบคลุม 5 หัวข้อ ได้แก่

1. รูปแบบของการวิจัย (16 pt)

(16 pt)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรือแหล่งข้อมูล (16 pt)

(16 pt)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (16 pt)

(16 pt)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (16 pt)

(16 pt)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (16 pt)

(16 pt)

ผลการวิจัย (18 pt) (เขียนให้ครบตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้)

1. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 (16 pt)

2. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 (16 pt)

3. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 (16 pt)

***กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้**

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16 pt)

***กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้**

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)	

คำอธิบายตาราง (16 pt)

***กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้**

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง14 pt)	

คำอธิบายตาราง (16 pt)

อภิปรายผลการวิจัย (18 pt) (อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ค้นพบอะไร สะท้อนให้เห็นถึงอะไร สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของใคร พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล)

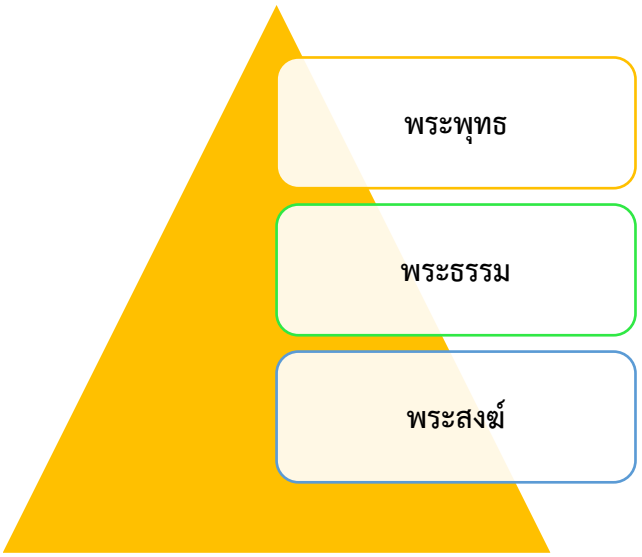
1. อภิปรายผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 (16 pt)

2. อภิปรายผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 (16 pt)

3. อภิปรายผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบุองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัย หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ พร้อมทั้งอธิบายประกอบ (16 pt)

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป (16 pt)

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์) (ถ้ามี)

(16 pt) ขอบคุณแหล่งทุน และควรระบุเลขที่สัญญาทุนวิจัย ตัวอย่างเช่น ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563 และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่อง การพัฒนาศูนย์ประสานงานเครือข่ายความเข้มแข็งทางจิตปัญญาของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน (เรียงจากภาษาไทยตามด้วยภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งเรียงตามลำดับตัวอักษร)

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เชียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก http://www.dhamma thai.org/thailand/thailand.php.

ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฏ์ประชานาถ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากฤษฎา กิตฺติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจจ์ สุจิณโณ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวิตร ว่องวีระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

Research Article (12 pt)

ARTICLE TITLE (20 pt) (ALL CAPITAL LETTERS)

First Author Full Name (14 pt)[1*], Co-author Full Name (14 pt)[2]
[1]Affiliation of the First Author (14 pt)
[2]Affiliation of the Co-author (14 pt)
[*]Corresponding Author E-mail: (14 pt)
Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมัคร นาชิน
-พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิท)

Abstract (18 pt) (300–400 words) (2 Paragraphs)

(16 pt) Write comprehensively by clearly separating the research objectives (e.g., 1., 2., and 3.). The abstract must include the research design, population, sample, key informants or data sources (adjusted according to the specific research), research instruments, data collection, and data analysis.

(16 pt) Write the research or study results comprehensively by clearly separating them according to the objectives (e.g., 1., 2., and 3.)

Keywords: (3-5 words) (16 pt)

Introduction (18 pt)

(16 pt)

Objectives (18 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

Note: If there is only one research objective, numbering is not required.

Methodology (18 pt)

Write comprehensively covering the following 5 topics:

1. Research Design (16 pt)

(16 pt)

2. Population, Sample, Key Informants, or Data Sources (16 pt)

(16 pt)

3. Research Instruments (16 pt)

(16 pt)

4. Data Collection (16 pt)

(16 pt)

5. Data Analysis (16 pt)

(16 pt)

Results (18 pt) (Write comprehensively to cover all established research objectives)

1. Research results addressing research objective 1 (16 pt)

2. Research results addressing research objective 2 (16 pt)

3. Research results addressing research objective 3 (16 pt)

*In case of figures, present them in the following format:

Figure 1: Title of Figure (16 pt)
Source: (if any) (16pt)

Figure Description (if any) (if any) (16 pt)

*In case of tables, present them in the following format:

Table 1: Title of Table (16 pt)

(14 pt)	

Table description (16 pt)

***If a table continues to the next page, state the table title followed by "(Continued)" as follows:**

Table 1: Title of Table (Continued) (16 pt)

(14 pt)	

Table Note (16 pt)

Discussion (18 pt) (Discuss the findings based on the research objectives: state the discoveries, their implications, and whether they are consistent or inconsistent with previous studies, including proper citations.)

1. Discussion addressing research objective 1 (16 pt)

2. Discussion addressing research objective 2 (16 pt)

3. Discussion addressing research objective 3 (16 pt)

Body of Knowledge (18 pt)

Specify the new knowledge discovered from the research, or synthesize it into a model or diagram along with an accompanying explanation (16 pt)

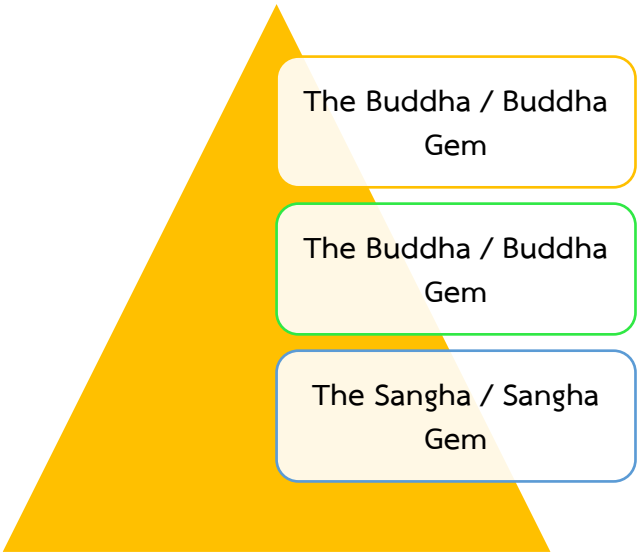

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)
Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

Conclusion and Recommendations (18 pt)

Briefly and concisely summarize all research findings, along with recommendations derived from the research, the practical application of the results, and suggestions for future research. (16 pt)

Acknowledgements (18 pt) (if any)

(16 pt)

References (18 pt)

(16 pt)

(16 pt)

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)[1*], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)[2]
ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)[1*], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)[2]
[1]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
[1]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)
[2]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
[2]หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)
[*]Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)
Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมัคร นาชิน
-พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิท)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ) (1 ย่อหน้า)

(16 pt)

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

บทนำ (18 pt)

(16 pt) เขียนทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาเป็นฐานคิดในวิพากษ์ประเด็นต่างๆในการเขียนบทความวิชาการ

เนื้อหา (18 pt) (ระบุหัวข้อตามบทความวิชาการที่นำเสนอ)

(16 pt)

***กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้**

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16 pt)

***กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้**

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)	

คำอธิบายตาราง (16 pt)

***กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้**

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)	

คำอธิบายตาราง (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบุองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการศึกษา หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ พร้อมทั้งอธิบายประกอบ (16 pt)

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุป

(16 pt) สรุปผลการศึกษาทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เชียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก http://www.dhamma thai.org/thailand/thailand.php.

ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฏ์ประชานาถ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากฤษฎา กิตฺติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจจ์ สุจิณโณ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวิตร ว่องวีระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

Academic Article (12 pt)

ARTICLE TITLE (20 pt) (ALL CAPITAL LETTERS)

First Author Full Name (14 pt)[1*], Co-author Full Name (14 pt)[2]
[1]Affiliation of the First Author (14 pt)
[2]Affiliation of the Co-author (14 pt)
[*]Corresponding Author E-mail: (14 pt)

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมัคร นาชิน
-พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิท)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

Abstract (18 pt) (300–400 words) (1 Paragraphs)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt)

Introduction (18 pt)

(16 pt)

Content (18 pt)

(16 pt)

*In case of figures, present them in the following format:

Figure 1: Title of Figure (16 pt)
Source: (if any) (16pt)

Figure Description (if any) (if any) (16 pt)

*In case of tables, present them in the following format:

Table 1: Title of Table (16 pt)

(14 pt)	

Table description (16 pt)

***If a table continues to the next page, state the table title followed by "(Continued)" as follows:**

Table 1: Title of Table (Continued) (16 pt)

(14 pt)	

Table Note (16 pt)

Body of Knowledge (18 pt)

Specify the new knowledge discovered from the research, or synthesize it into a model or diagram along with an accompanying explanation (16 pt)

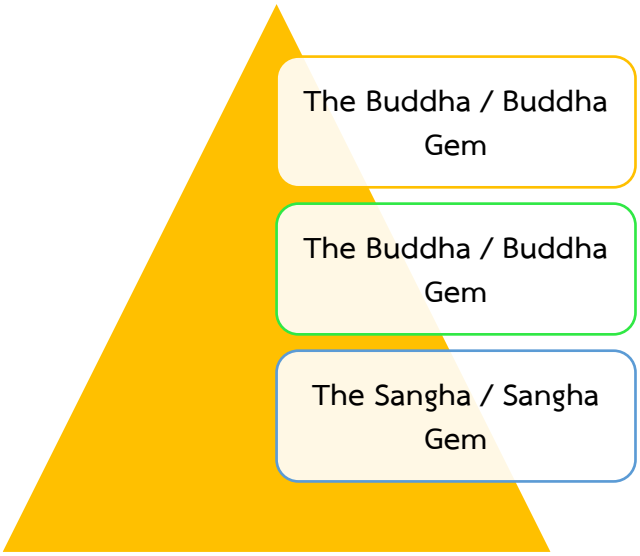

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)
Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

Conclusion (18 pt)

(16 pt)

References (18 pt)

(16 pt)

(16 pt)

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiyaphum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.